Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Ana Lasica

DINAMIKA SECESIJE U LIBERALNOJ DEMOKRACIJI – SLUČAJ KATALONIJE

DOKTORSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Višeslav Raos

Zagreb, 2025.

Sveučilište u Zagrebu

Faculty of Political Science

Ana Lasica

DYNAMICS OF SECESSION IN A LIBERAL DEMOCRACY – THE CASE OF CATALONIA

DOCTORAL THESIS

Supervisor: Dr. Višeslav Raos, Associate Professor

Zagreb, 2025

O mentoru

Višeslav Raos završio je studij politologije na Sveučilištu u Beču, a na zagrebačkom Fakultetu političkih znanosti doktorirao je komparativnu politiku. Izvanredni je profesor na Fakultetu političkih znanosti, gdje predaje kolegije iz područja komparativne politike, izbornih sustava i političkih sustava duboko podijeljenih društava. Bio je na metodološkim usavršavanjima i studijskim boravcima na sveučilištima u Essexu, Leuvenu i Beču. Prevodi znanstvenu i stručnu literaturu s engleskog i njemačkog jezika te surađuje kao komentator s hrvatskim i međunarodnim medijima.

Zahvala

Zahvaljujem svima koji su mi pomogli i pružili potporu tijekom rada na disertaciji. Posebna zahvala mentoru Višeslavu Raosu, koji me je konstantno poticao svojim stručnim savjetima u radu, kao i bivšem diplomatu u Španjolskoj, pokojnom Trivu Inđiću, čija me je ljubav prema hispanistici dodatno inspirirala u radu. Zahvala ide i dragom profesoru Claudiu Venzi, „meceni hispanistike“ koji mi je na korištenje ustupio svoju privatnu biblioteku, Odjelu za hispanistiku Sveučilišta u Barceloni te mojim dragim roditeljima, bratu i teti na beskrajnom strpljenju i podršci.

Sažetak

Secesija je postala važno političko pitanje na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće. Sve je više teritorijalnih grupa koje se žele odcijepiti od matične države i u tom svom naumu nastoje pridobiti podršku vodećih međunarodnih aktera. U tom su kontekstu posebno zanimljivi unilateralni pokušaji odcjepljenja secesionističkih grupa, tj. situacije u kojima se secesionistička grupa odlučuje odcijepiti od postojeće države bez njezina formalnog pristanka, pouzdajući se u podršku međunarodne zajednice. Unilateralni pokušaji odcjepljenja nisu uobičajeni u konsolidiranim liberalnim demokracijama i često puta uključuju upotrebu sile. Zbog toga unilateralni pokušaj odcjepljenja Katalonije od Španjolske u listopadu 2017. godine izaziva brojne dileme i oprečna mišljenja. U ovom doktorskom istraživanju želi se doći do odgovora na pitanje kako je i zašto došlo do jačanja secesionističkog pokreta u konsolidiranoj liberalnoj demokraciji koji je eskalirao u pokušaj unilateralnog odcjepljenja trideset devet godina od donošenja demokratskog ustava i kako to da je takav fenomen bio moguć unutar države članice Europske unije, zajednice koja njeguje vrijednosti liberalne demokracije. Taj je fenomen zbog svoje atipičnosti obrađen pomoću kvalitativnog metodološkog dizajna dijakronijske studije jednog slučaja, a zahvaljujući teoriji dinamike secesije formirane su dvije pretpostavke koje su se testirale metodom istraživanja *process tracing*. Relevantni podaci prikupljeni su načelom triangulacije, tj. polustrukturiranim intervjuima s izravnim političkim akterima, otvorenim intervjuima s istaknutim intelektualcima, kvalitativnom analizom sadržaja relevantnih pravnih dokumenata i kvalitativnom analizom sadržaja relevantnih medijskih članaka. Rezultat istraživanja pokazao je da postoje brojne nerazjašnjene situacije iz razdoblja španjolske tranzicije. Međutim, rezultat istraživanja odbacuje pretpostavku kojom se katalonski independentistički pokret, *procés*, koji je eskalirao u pokušaj odcjepljenja u jesen 2017. godine, objašnjava kao odgovor na neliberalni pravni okvir Španjolske koji je stvoren zahvaljujući mitu o španjolskoj tranziciji. Odbacuje se tvrdnja da je zahvaljujući krizi političkog legitimiteta u razdoblju španjolske tranzicije stvoren neliberalni pravni okvir koji građanima Katalonije onemogućuje pravo na samoodređenje. Ovo doktorsko istraživanje potvrdilo je oprečnu pretpostavku, tj. tvrdnju da je *procés* nastao zahvaljujući krizi političkog legitimiteta tijekom razdoblja pokreta 15-M. To nije bio odgovor katalonskih političkih elita na zahtjeve građana za samoodređenjem, nego je bila riječ o političkoj strategiji ekvivalentnoj političkom planu kontinuirane i povećane konfrontacije sa španjolskom vladom čija je dinamika dosegla vrhunac 1. listopada 2017. godine, kad je bio organiziran protuustavni secesionistički referendum.

Ključne riječi: secesija, liberalna demokracija, unilateralni pokušaj odcjepljenja, Katalonija, Španjolska, studija slučaja, *procés,* mit o španjolskoj tranziciji, kriza političkog legitimiteta, politička strategija

Summary

Secession has become an important political issue at the turn of the 20th to the 21st century. There are an increasing number of territorial groups seeking to separate from the existing state and are trying to gain the support of leading international actors in this endeavor. In this context, unilateral secession attempts are particularly interesting, i.e., situations in which a secessionist group decides to secede from the existing state without its formal consent and relies on the support of the international community. Unilateral secession attempts are not common in consolidated liberal democracies and often include the use of force. As a result, there are many dilemmas regarding the phenomenon of the Catalan unilateral secession attempt in October 2017. This doctoral research seeks to answer the question how and why the secessionist movement strengthened in a consolidated liberal democracy, escalating into a unilateral secession attempt thirty-nine years after the adoption of the democratic constitution, and how this phenomenon was possible within Spain that is a member of the European Union, a community of liberal democratic values. This phenomenon was analyzed through the qualitative methodological design of the diachronic case study due to its atypical nature, while two hypotheses were formed based on the theory of the dynamics of secession, which were tested using the method of process tracing. Relevant data was collected through triangulation, i.e., semi-structured interviews with direct political actors, open interviews with prominent intellectuals, qualitative content analysis of relevant legal documents, and qualitative content analysis of relevant media articles. The results of the research showed that there are numerous unresolved situations from the period of the Spanish transition. However, the results reject the hypothesis that the Catalan independence movement, the *procés*, which escalated into a secession attempt in the autumn of 2017, can be explained as a response to the illiberal legal framework of Spain created by the myth of the Spanish transition. The statement that an illiberal legal framework was created due to the crisis of political legitimacy during the period of the Spanish transition, which prevented the citizens of Catalonia from exercising their right to self-determination, is rejected. This doctoral research confirmed the contrary assumption, namely that the *procés* arose because of the crisis of political legitimacy during the 15-M movement. This was not a response from Catalan political elites to citizens' demands for self-determination but rather a political strategy equivalent to a political plan of continuous and increased confrontation with the Spanish government, the dynamics of which reached its peak on October 1, 2017, with the organization of an unconstitutional secessionist referendum.

Keywords: secession, liberal democracy, unilateral secession attempt, Catalonia, Spain, case study, *procés*, myth of the Spanish transition, political legitimacy crisis, political strategy

Sadržaj

Zahvala II
Sažetak III
Summary IV
1. Uvod u doktorsko istraživanje: zašto istraživati secesionizam u Kataloniji? 1
1. 1. Intrigantni fenomen secesije 1
1. 2. Važnost fenomena secesije za hrvatsku znanost 2
1. 3. Važnost proučavanja španjolskog političkog sustava za španjolsko–hrvatske odnose 4
1. 4. Važnost izučavanja katalonskog secesionizma za Europsku uniju 5
1. 5. Pregled dosadašnjih istraživanja o fenomenu secesije i katalonskom secesionizmu te istraživački pristup u ovom doktorskom radu 7
2. Teorije o secesiji i pravo na samoodređenje 9
2. 1. Uvod: temeljni pojmovi, istraživačko pitanje i pristupi izučavanja fenomena secesije 9
2. 2. Eksplanatorne teorije o secesiji 15
2. 3. Normativne teorije o secesiji 23
2. 4. Secesija, ustavno pravo i međunarodno pravo 27
3. Dizajn istraživanja 34
3. 1. Metodološki okvir 34
3. 2. Studija slučaja: načelo triangulacije i odabrane tehnike prikupljanja podataka 39
3. 2. 1. Intervjui 40
3. 2. 2. Kvalitativna analiza sadržaja relevantnih pravnih dokumenata 44
3. 2. 3. Kvalitativna analiza sadržaja relevantnih novinskih članaka o evoluciji independentističkih prosvjeda 47
4. Preduvjeti secesionističke krize u Španjolskoj 51
4. 1. Društveni i geografski preduvjeti katalonskog secesionizma 51
4. 1. 1. Uvod u relevantne i prijeporne odrednice španjolskog Ustava 51
4. 1. 2. Kriza španjolskog identiteta 53
4. 1. 3. Izazovi liberalne demokracije u Španjolskoj od Ustava iz 1812. godine do početka Francove diktature 1939. godine 63
4. 1. 4. Španjolski građanski rat (1936. – 1939.) i Francova diktatura (1936. – 1975.) 73
4. 1. 5. Katalonija: povijesni razvoj teritorija, nacionalnog identiteta i političkog pokreta 87
4. 1. 6. Suvremena ispitivanja javnog mnijenja u pogledu identitetskog izjašnjavanja građana Katalonije 98
4. 2. Ekonomski preduvjeti katalonskog secesionizma 101
4. 3. Politički preduvjeti katalonskog secesionizma: independentističke stranke u Kataloniji 104
4. 4. Psihološki preduvjeti: strah od represije središnje vlasti i emocionalna želja za neovisnom Katalonijom 107
4. 5. Moralno pravo na odcjepljenje i stvaranje neovisne Republike Katalonije 109

5. Opis dinamike secesije u Kataloniji: dijakronijska studija slučaja 141
5. 1. Uvod u dijakronijsku studiju slučaja 141
5. 2. Prva faza dijakronijske studije slučaja: razdoblje od 19. srpnja 1969. godine do 28. lipnja 2010. godine 143
5. 2. 1. Španjolska tranzicija iz autoritarnog režima u konsolidiranu demokraciju: predtranzicijsko razdoblje i uvod u različite interpretacije autora 143
5. 2. 2. Službena interpretacija druge, treće i četvrte faze procesa demokratizacije Španjolske 146
5. 2. 3. Kritika službene interpretacije razdoblja španjolske tranzicije 153
5. 2. 4. Katalonija od početka španjolske tranzicije do 2010. godine 159
5. 2. 5. Katalonski nacionalizam od 1969. do 2010. godine: intervjui s političkim akterima 160
5. 3. Druga faza dijakronijske studije slučaja: od 28. lipnja 2010. do 23. lipnja 2021. godine 210
5. 3. 1. Kriza španjolske države: pokret 15-M i katalonski *procés* 210
5. 3. 2. Dinamika secesionističke krize: intervjui s političkim akterima 212
5. 3. 3. Dinamika secesionističke krize: kvalitativna analiza sadržaja relevantnih pravnih dokumenata ... 269
5. 3. 4. Dinamika secesionističke krize: kvalitativna analiza sadržaja relevantnih novinskih članaka o evoluciji independentističkih prosvjeda 280
6. Rasprava 287
6. 1. Preduvjeti secesijske krize u Španjolskoj 289
6. 2. Moralno pravo na odcjepljenje Katalonije 290
6. 3. Dijakronijska studija slučaja 294
6. 3. 1. Prva faza dijakronijske studije slučaja 294
6. 3. 2. Druga faza dijakronijske studije slučaja 297
7. Zaključak 302
8. Literatura 304
8. 1. Službeni dokumenti 324
8. 2. Intervjui (datum i mjesto) 326
8. 3. Prilozi 328
Životopis doktorske kandidatkinje 331

Tablice

Tablica 1. Analiza sadržaja i dinamike stupanja na snagu pravnih akata katalonskih i španjolskih javnih tijela 272
Tablica 2. Analiza najznačajnijih prosvjeda građana od 10. lipnja 2010. do 11. rujna 2020. u Barceloni 281

Slike

Slika 1. Španjolske autonomne zajednice 328
Slika 2. Autonomna zajednica Katalonija 329
Slika 3. Katalonske zemlje (*Països Catalans*) 330

1. Uvod u doktorsko istraživanje: zašto istraživati secesionizam u Kataloniji?

1. 1. Intrigantni fenomen secesije

Secesija je na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće postala važno političko pitanje. O tome nam svjedoče brojni primjeri, poput Istočnog Timora[1] 1999. godine, Južne Osetije[2] 1991. godine, Abhazije[3] 1992. godine, Crne Gore[4] 2006. godine, Kosova[5] 2008. godine, Južnoga Sudana[6] 2011. godine i Krima[7] 2014. godine. Sve je više teritorijalnih grupa koje se žele odcijepiti od matične države i u tom svom naumu nastoje pridobiti podršku vodećih međunarodnih političkih aktera. Sorens (2012: 3-8) primjećuje da je broj uspješno izvršenih secesija znatno manji od broja secesionističkih pobuna i aktivnih stranaka za neovisnost u svijetu. Pod secesionizmom podrazumijeva pokrete koji teže značajnijoj autonomiji za manjinske grupe i ne isključuju mogućnost stvaranja neovisne države u budućnosti. Stoga je taj fenomen vrlo intrigantan zbog toga što politička znanost nema jasan odgovor na pitanje zašto se u određenom trenutku manjinska grupa odlučuje na pokušaj odcjepljenja i stvaranja nove države. U tom su kontekstu posebno zanimljivi unilateralni pokušaji odcjepljenja secesionističkih grupa, tj. situacije u kojima se secesionistička grupa odlučuje odcijepiti od postojeće države bez njezina formalnog pristanka, pouzdajući se u podršku međunarodne zajednice. Čečenija 1991. godine i Kosovo 2008. godine primjeri su unilateralnih pokušaja odcjepljenja teritorija od postojećih država, Rusije i Srbije, koje su prethodno pripadale socijalističkim državama, SSSR-u i Jugoslaviji. Političke elite Čečena i Kosovara pokušale su se unilateralno odcijepiti upotrebom sile. Postojeće države, Rusija i Srbija, također su upotrebljavale silu s ciljem suzbijanja njihova secesionizma. Uzrok pojave pojačanog nacionalističkog zanosa o stvaranju vlastitih država u

[1] Istočni Timor je neovisna država, članica UN-a od rujna 2002. godine, koja je svoju neovisnost od Indonezije izborila dogovorenim referendumom pod supervizijom UN-a u kolovozu 1999. godine, kada je 78 % birača podržalo stvaranje nove države.
[2] Južna Osetija je *de facto* neovisna republika unutar međunarodno priznate Gruzije.
[3] Abhazija je samoproglašena i međunarodno nepriznata država koja se odcijepila od Gruzije nakon rata 1992. – 1993. godine.
[4] Nakon referenduma o neovisnosti (21. svibnja 2006. godine), Crna Gora je 3. lipnja 2006. godine proglasila neovisnost. Tim se činom Državna Zajednica Srbija i Crna Gora raspala. S obzirom na to da je Državna Zajednica Srbija i Crna Gora bila subjekt međunarodnog prava te je u međunarodnim odnosima istupala kao cjelina, stvaranje nove države Crne Gore smatra se primjerom secesije kojim je i Srbija postala samostalna država.
[5] Kosovo je djelomično priznata država koja je nastala unilateralnim odcjepljenjem od Srbije 2008. godine. Nije članica UN-a.
[6] Referendum u Južnome Sudanu organiziran je u siječnju 2011. godine. Na njemu je 98 % birača podržalo njegovu neovisnost. Južni Sudan postao je država članica UN-a u prosincu 2013. godine.
[7] Autonomna Republika Krim organizirala je referendum u ožujku 2014. godine, odcijepila se od Ukrajine te potom ujedinila s Rusijom. Rusku aneksiju Krima nije priznala gotovo nijedna druga država.

slučaju Čečena i Kosovara svakako bi se mogao tražiti u činjenici da su raspadom socijalističkih političkih sustava, SSSR-a i Jugoslavije, nastale brojne nove države te da Rusija i Srbija nikad nisu bile konsolidirane liberalne demokracije. Međutim, to se ne može reći za Španjolsku u trenutku pokušaja odcjepljenja autonomne zajednice Katalonije u listopadu 2017. godine. Pokušaj unilateralnog odcjepljenja Katalonije primjer je secesionizma obilježenog brojnim dilemama u pogledu definiranja uzroka rastućeg povjerenja građana Katalonije u političke programe secesionističkih političkih elita, kao i njihova rastućeg otpora prema španjolskoj državi. Unilateralni pokušaji odcjepljenja općenito nisu uobičajeni u konsolidiranim liberalnim demokracijama. Prema Dionu (1996: 271-272), secesionistički pokreti temelje se na dvjema percepcijama, strahu od unije i povjerenju u secesiju. Strah od unije među pripadnicima secesionističke grupe predstavlja osjećaj da će se njihova kulturna, ekonomska ili politička situacija pogoršati unutar postojeće unije. Povjerenje u secesiju među pripadnicima secesionističke grupe predstavlja osjećaj da im može biti bolje ako se odluče odcijepiti te da secesija nije previše riskantna za tu grupu.[8] Te dvije percepcije ne bi trebale postojati u konsolidiranim liberalnim demokracijama na visokoj razini. Što je bio glavni uzrok razvijanja jakog secesionističkog pokreta u Kataloniji? Zašto su katalonske političke elite odlučile organizirati protuustavni secesionistički referendum? Je li zaista moguć raspad konsolidirane liberalne demokracije? To su glavna pitanja na koja ovo doktorsko istraživanje želi dati odgovor.

1. 2. Važnost fenomena secesije za hrvatsku znanost

Fenomen secesije bitan je za hrvatsku znanost, s obzirom na to da je Republika Hrvatska nastala raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Raspad Jugoslavije ujedno je bio jedan od ključnih događaja za svjetsku znanost jer je otvorio brojna pitanja i potaknuo zanimanje za proučavanje fenomena secesije i stvaranja novih država. Proces stvaranja novih država na teritoriju bivše SFRJ obilježili su ratovi.[9] Početak rata 1991. godine i stvaranje Republike Hrvatske obilježilo je živote građana rođenih prije 1990-ih na teritoriju te države. Rođena sam 1987. godine u Dubrovniku, gradu koji je bio dio Socijalističke Republike Hrvatske, jedne od federalnih jedinica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. U ratu

[8] Strategija središnje države koja se bori protiv perifernih nacionalizama, u takvim je situacijama obrnuta. Središnja vlast strah povezuje s odcjepljenjem, a povjerenje s unijom. Više u Dion, 1996.
[9] Ratni sukobi nisu bili prisutni jedino prilikom stvaranja neovisne Crne Gore i Sjeverne Makedonije.

1991. godine Dubrovnik je teško stradao u bombardiranju Jugoslavenske narodne armije (JNA).[10] Na samome početku rata, u hrvatskim se medijima moglo pročitati da je srpsko-crnogorska agresija JNA odgovorna za ratno stanje na hrvatskome teritoriju, dok su međunarodni mediji i politički analitičari ratni sukob na teritoriju bivše Jugoslavije obično definirali kao sukob secesionističkih republika i pokrajina protiv unitarne države, koja se identificirala s režimom u Beogradu (Conversi, 1998: 43). Hrvatska je postala članica UN-a 1992. godine, a građani Dubrovnika postali su građani neovisne Republike Hrvatske. Rat je završio 1995. godine. Stvaranje Republike Hrvatske na teritoriju bivše SFRJ dovelo je do brojnih sociooloških, ekonomskih, pravnih i političkih promjena. I stanovnici Dubrovnika osjetili su navedene promjene, a zabilježen je i porast etničkog nacionalizma. Većina Dubrovčana, rođenih prije devedesetih godina prošlog stoljeća, dijeli svoj život na razdoblje prije i poslije rata. Moja generacija osnovnu školu pamti kao poslijeratno razdoblje u kojem su se obnavljale kuće, razminiravale površine i podizali spomenici poginulim braniteljima, a u školi se dosta vremena posvećivalo temi sukoba između Hrvata i Srba koji je prouzročio ratno stanje, veliki broj ljudskih žrtava i materijalnu štetu na širem dubrovačkom području. Uvijek sam se pitala je li rat zaista neizbježno zlo, s obzirom na to da nije riječ o prirodnoj katastrofi, poput potresa iz 1667. godine[11], na koju čovjek nema apsolutno nikakva utjecaja. Mnogi Dubrovčani srpske nacionalnosti napustili su Dubrovnik zbog osjećaja nelagode i straha koji im je stvarao hrvatski etnički nacionalizam u ratnom i poslijeratnom periodu (Vukoje, 2019: 83). Dubrovčani čiji su roditelji pripadnici različitih etničkih skupina, suočili su se s pojavom nesuglasja između „prvog lica“ i „trećeg lica“, tj. kako takvi Dubrovčani vide sebe i kako ih vide pripadnici dominantne etničke skupine u njihovom okruženju te posljedično dozvoljavanje dominantnoj etničkoj skupini da definira njihove identitete (Petković, 2020: 203-204). Iz perspektive građanke Dubrovnika i Republike Hrvatske, katalonski pokušaj odcjepljenja u listopadu 2017. godine smatram intrigantnim, s obzirom na to da je imao dijametralno različite karakteristike od pokreta za stvaranje novih država na teritoriju nekadašnje SFRJ. Dok je na teritoriju nekadašnje SFRJ 1990-ih bio prisutan rat vođen etničkim nacionalizmima, u Kataloniji su 2017. godine pripadnici pokreta za neovisnost izrazito naglašavali miroljubivost

[10] Opsada Dubrovnika trajala je devet mjeseci, od jeseni 1991. godine do proljeća 1992. godine. Dubrovčani su 138 dana živjeli bez vode i struje, a više od četiri mjeseca proveli su u skloništima. Jedan od najtežih napada na Dubrovnik dogodio se 6. prosinca 1991. godine, kada je na povijesnu jezgru ispaljeno 600 topničkih projektila. Prema dostupnim podacima, u Dubrovniku su tijekom ratnoga razdoblja poginula 184 branitelja i 92 civila, a ranjeno je više od 1500 ljudi (Vojičić, 2006; Hauswitschka, 2018; Pavlović, 2009).

[11] Dubrovačka povijest u dubrovačkim osnovnim školama uči se u okviru predmeta Priroda i društvo. Grad Dubrovnik je uoči potresa 1667. godine imao oko 6000 stanovnika. Prema dostupnim podacima, u potresu je poginulo 2000 ljudi, dok neki drugi izvori tvrde da je stradalo čak 4000 građana (Foretić, 1980).

vođenu građanskim nacionalizmom. Katalonski proces izričito je odbacio mogućnost rata kao sredstvo postizanja cilja, nastanak neovisne katalonske države. Nacionalizam u Kataloniji ima i etnička i građanska obilježja. Etnički je po tome što je ekskluzivan u odnosu na Madrid, dok je unutar svoje zajednice građanski, tj. inkluzivan i integrativan. Katalonski jezik ključan je čimbenik integracije. Čovjeka koji govori katalonski smatra se Kataloncem u srcu (Ćurko, 2013: 47-48).

S obzirom na to da se situacija u Kataloniji 2017. godine razlikovala od situacije u Hrvatskoj 1991. godine, proučavanje katalonskog primjera umnogome bi trebalo pridonijeti boljem razumijevanju fenomena secesije unutar hrvatske znanstvene zajednice.

1. 3. Važnost proučavanja španjolskog političkog sustava za španjolsko–hrvatske odnose

Nakon izlaska Ujedinjenog Kraljevstva iz Europske unije početkom 2020. godine te odlaska Angele Merkel s mjesta njemačke kancelarke potkraj 2021. godine, došlo je do promjene ravnoteže snaga unutar Europske unije (Jutarnji list, 2021a). Ta promjena vidljiva je i u vanjskoj politici Europske unije. Primjerice, španjolski predsjednik Pedro Sánchez i francuski predsjednik Emmanuel Macron posjetili su u proljeće 2023. godine kineskog predsjednika Xija Jinpinga s ciljem pregovaranja o uključivanju Kine kao medijatora u mirovnim pregovorima između Rusije i Ukrajine (Baptista, 2023; Rose i Pomfret, 2023). Hrvatska je oduvijek njegovala prijateljske odnose s Njemačkom, a sada se prilagodila novonastaloj situaciji i počela više ulagati u odnose s Francuskom i Španjolskom. O tome nam svjedoče posjeti španjolskog premijera Pedra Sáncheza i francuskog predsjednika Emmanuela Macrona Zagrebu 2021. godine. Iako hrvatski mediji detaljno prate francusku politiku i izvještavaju o unutarnjim događanjima u Francuskoj, to se ne može reći i za Španjolsku koja je u hrvatskom javnom prostoru mnogo manje zastupljena. O toj se državi ne zna dovoljno, premda je članica Europske unije.

Premijer Sánchez prvi je španjolski premijer od proglašenja neovisnosti Republike Hrvatske koji je došao u službeni posjet Zagrebu. Hrvatska i Španjolska ostvaruju trgovinsku razmjenu od približno milijardu eura. Obje su države ujedno i članice foruma mediteranskih zemalja Europske unije MED9. Navedena organizacija osnovana je kako bi se mediteranske zemlje Europske unije mogle zajednički boriti protiv ilegalnih migracija, klimatskih promjena i drugih sigurnosnih pitanja bitnih za mediteransku regiju. Hrvatsko-španjolska suradnja ključna je za

projekt o nuklearnoj fuziji DONES, koji se financira sredstvima Europske unije. Obje države imaju vrlo razvijenu turističku djelatnost. Hrvatska je vrlo aktivna u Svjetskoj turističkoj organizaciji čije se sjedište nalazi u Madridu. Španjolska je omiljena turistička destinacija za brojne Hrvate i obratno (Jutarnji list, 2021b).

Zbog činjenice da se unutar svojih granica bori s perifernim nacionalizmima, katalonskim i baskijskim, Španjolska pripada grupi pet zemalja Europske unije koje ne priznaju Kosovo kao samostalnu državu.[12] Hrvatska je 2008. godine priznala odcjepljenje Kosova, nekadašnje srpske pokrajine. Zbog različitog odnosa prema Kosovu, bilo je situacija kad su ispaštali i španjolsko-hrvatski odnosi.[13] Neophodno je istaknuti da su tijekom stvaranja Republike Hrvatske, neke španjolske i katalonske sportske elite davale moralnu podršku hrvatskim sportašima. To se prvenstveno odnosi na pozivanje hrvatskih predstavnika na Olimpijske igre u Barceloni 1992. godine.[14] Zbog svega navedenog, u hrvatskoj znanosti ali i u hrvatskoj javnosti, veća bi se pažnja trebala pridavati unutarnjoj i vanjskoj politici Španjolske.

1. 4. Važnost izučavanja katalonskog secesionizma za Europsku uniju

Dejan Jović (2011: 24-27) ističe da je Europska unija zajednica vrijednosti koja može opstati jedino očuvanjem fundamentalne ideološke paradigme koju na Zapadu zovemo liberalnom demokracijom. Temeljne vrijednosti Europske unije definirane su člankom 2. *Ugovora o Europskoj uniji* (UEU) koji glasi: „Unija se temelji na vrijednostima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokracije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući i prava pripadnika manjina. Te su vrijednosti zajedničke državama članicama u društvu u kojem prevladavaju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost žena i muškaraca.“ (MVEP, 2010: 15)

U hrvatskoj znanstvenoj zajednici, autori dosta pažnje pridaju problemima i prijeporima unutar država članica Europske unije. Brojni znanstveni radovi hrvatskih autora bave se *Brexitom,*

[12] Španjolska, Grčka, Rumunjska, Slovačka i Cipar članice su Europske unije koje nisu priznale Kosovo.
[13] Premijer Sánchez najprije je najavljivao kako zbog prisutnosti predstavnika Kosova neće sudjelovati na *summitu* u Zagrebu u svibnju 2020. godine. Budući da se *summit* zbog pandemije održao putem videokonferencije, Kraljevina Španjolska zahtijevala je da iza svakog sudionika bude neutralna pozadina, bez državnih obilježja, tek ime i prezime sudionika (Grund, 2020; Jutarnji.hr, 2020).
[14] Juan Antonio Samarach, protuindependentist (frankist), etnički Katalonac i bivši predsjednik Međunarodnog olimpijskog odbora, zalagao se za nastup hrvatske košarkaške reprezentacije na Olimpijskim igrama u Barceloni 1992. godine. Druga službena utakmica hrvatske košarkaške reprezentacije igrala se protiv reprezentacije Katalonije. Riječ je bila o prijateljskoj utakmici u Badaloni (Brkulj, 2017; Index.hr, 2017).

prijeporima unutar europskog javnog prava, mogućim proširenjem Europske unije itd. Katalonski pokušaj odcjepljenja je jedinstven fenomen u europskom kontekstu. Prvi put je predstavničko tijelo jedne regije (autonomne zajednice) članice EU-a usvojilo *Deklaraciju o neovisnosti*, pokušalo izvršiti odcjepljenje od države članice i proglasiti novu državu.[15] U prošlosti je postojala situacija ujedinjenja Zapadne Njemačke, članice tadašnje Europske zajednice, s Istočnom Njemačkom. Nije postojala potreba da se zbog ujedinjenja Njemačke promijene odredbe već postojećeg ugovora Zapadne Njemačke s Europskom zajednicom, pretečom Europske unije (Salm, 2019: 1-2). Međutim, primarno zakonodavstvo Europske unije ne predviđa situaciju u kojoj se dio teritorija države članice odcjepljuje. Ne postoji članak unutar *Ugovora o Europskoj uniji* na koji bi se katalonske političke vođe mogli pozivati s ciljem odcjepljenja od Kraljevine Španjolske, ali s namjerom ostanka unutar Europske unije (MVEP, 2010). Zbog toga se Europska unija držala stava da se nema pravo miješati u unutarnja pitanja Kraljevine Španjolske koja su regulirana državnim ustavom te da poštuje teritorijalnu cjelovitost svih svojih država članica, kako je naznačeno u članku 4. stavku 2. *Ugovora o Europskoj uniji* (MVEP, 2010: 2).[16] Predsjednik tadašnje katalonske vlade pokušao je internacionalizirati katalonsko pitanje odlaskom u Bruxelles nakon proglašenja neovisnosti Republike Katalonije 27. listopada 2017. godine, s obzirom na to da je katalonski secesionistički pokret proeuropski orijentiran. To znači da se zahtijevalo i odcjepljenje od Kraljevine Španjolske, koju se etiketiralo kao neliberalnu državu, ali i ostanak u Europskoj uniji. Katalonske secesionističke političke elite, kao i njihovi pobornici, nadali su se da će se Europska unija uključiti kao medijator između katalonske vlade i središnje vlade u Madridu, pozivajući se na članke 2. i 7. *Ugovora o Europskoj uniji* (MVEP, 2010: 18).[17] Nikad nije došlo

[15] Carles Puigdemont, predsjednik katalonske vlade, potpisao je 10. listopada 2017. godine *Deklaraciju o neovisnosti Republike Katalonije*, ali je odgodio njezinu primjenu jer su postojale podjele unutar secesionističkog pokreta u vezi s unilateralnim proglašenjem neovisnosti. Ideja mu je bila uključiti Europsku uniju ili nekog drugog aktera iz međunarodne zajednice kao medijatora za pregovore sa središnjim vlastima. Europska unija odbila se uključiti u unutarnja pitanja jedne od država članica. Nakon što je Puigdemont na zahtjev središnje vlasti odbio sazvati nove regionalne izbore, kako nacionalna vlada ne bi primijenila članak 155., službeno je 27. listopada 2017. godine proglasio neovisnost Republike Katalonije.

[16] Članak 4. stavak 2. UEU-a glasi: „Unija poštuje jednakost država članica pred Ugovorima, kao i njihove nacionalne identitete, koji su neodvojivo povezani s njihovim temeljnim političkim i ustavnim strukturama, uključujući regionalnu i lokalnu samoupravu. Ona poštuje njihove temeljne državne funkcije, uključujući osiguranje teritorijalne cjelovitosti države, očuvanje javnog poretka i zaštitu nacionalne sigurnosti. Nacionalna sigurnost posebice ostaje isključiva odgovornost svake države članice."

[17] Članak 7. UEU-a glasi: „Na temelju obrazloženog prijedloga jedne trećine država članica, Europskog parlamenta ili Komisije, Vijeće može, odlučujući većinom od četiri petine svojih članova uz prethodnu suglasnost Europskog parlamenta, utvrditi da postoji očita opasnost da država članica teško prekrši vrijednosti iz članka 2. Prije nego što to utvrdi, Vijeće saslušava dotičnu državu članicu i može joj uputiti preporuke odlučujući u skladu s istim postupkom. Vijeće redovito provjerava postoje li i dalje razlozi koji su bili temelj za takvo utvrđenje. 2. Europsko vijeće, odlučujući jednoglasno, na prijedlog jedne trećine država članica ili Komisije te nakon pribavljanja suglasnosti Europskog parlamenta, može utvrditi da država članica teško i trajno krši vrijednosti iz članka 2., nakon

do uključivanja Europske unije na temelju navedenih članaka. Europska unija nikad nije stavila pod znak pitanja poštovanje demokracije, jednakosti i vladavine prava u Španjolskoj. Nikad nije dovela u sumnju nepoštivanje ideološke paradigme, liberalne demokracije, u Kraljevini Španjolskoj. Zahvaljujući rezultatima istraživanja ovog rada moći će se također prosuditi je li percepcija institucija Europske unije o Kraljevini Španjolskoj bila ispravna.

1. 5. Pregled dosadašnjih istraživanja o fenomenu secesije i katalonskom secesionizmu te istraživački pristup u ovom doktorskom radu

Od 1970-ih godina 20. stoljeća općenito se dosta pisalo o međunarodnopravnoj normi na koju se pozivaju secesionističke političke elite, o pravu na samoodređenje, kao i o teorijama o secesiji. O tome svjedoče djela Lee Brilmayer (1991), Vladimira Iblera (1992), Davida Millera (1995), Margareth Moore (2003), Allena Buchanana (2003), Christophera Wellmana (2005), Aleksandra Pavkovića i Petra Radana (2008), Antonija Cassesea (2011), Petre Perišić (2013), Vladimira Leposavića (2013), Dejana Jovića (2017) i drugih.

Nakon pokušaja odcjepljenja Katalonije od Španjolske, većina autora analizirala je taj fenomen kroz pravo na samoodređenje, poput Nicolasa Levrata (2017) i njegovih suradnika. Autori se poglavito pitaju imaju li Katalonci pravo na odcjepljenje od postojeće države ili analiziraju ulogu EU-a i ostalih vanjskih aktera u pogledu tog pitanja. John H. Elliott (2018) analizira razvoj katalonskog i škotskog nacionalizma. Daniel Cetrà i sur. (2018) u svome su se radu fokusirali na pravnu i demokratsku legitimnost katalonskog referenduma održanog 1. listopada 2017. godine. Radovi koji su objavljeni prije katalonskog pokušaja odcjepljenja 2017. godine poglavito se bave komparativnim analizama Katalonije i Škotske (Greer, 2007) te katalonskim identitetom (Guibernau, 2004). Golema literatura o secesionističkim sukobima postoji, ali mali dio te literature secesiju tretira kao fenomen koji je drugačiji od etničkih politika, etničkog nasilja ili generalno manjinskih nacionalizama (Sorens, 2012: 6). Stoga se može konstatirati da fenomen secesije u empirijskoj politologiji nije pretjerano zastupljen. Isti se zaključak dobiva

što pozove dotičnu državu članicu da se očituje. 3. Ako je utvrđeno kršenje temeljem stavka 2., Vijeće može, kvalificiranom većinom odlučiti da se dotičnoj državi članici suspendiraju određena prava koja proizlaze iz primjene Ugovorâ, uključujući pravo glasa predstavnika vlade te države članice u Vijeću. Pritom Vijeće uzima u obzir moguće posljedice takve suspenzije na prava i obveze fizičkih i pravnih osoba. Obveze dotične države članice temeljem ovog Ugovora u svakom slučaju i dalje obvezuju tu državu. 4. Vijeće može kvalificiranom većinom naknadno odlučiti izmijeniti ili opozvati mjere poduzete temeljem stavka 3., ako su se promijenile okolnosti zbog kojih su mjere uvedene. 5. Modaliteti glasovanja koji se primjenjuju na Europski parlament, Europsko vijeće i Vijeće za potrebe ovog članka utvrđeni su u članku 354. *Ugovora o funkcioniranju Europske unije*."

analizom literature hrvatske znanstvene i akademske zajednice koja se bavi katalonskim secesionizmom. Hrvoje Ćurko (2016) u svojoj je doktorskoj disertaciji obradio politike nacionalnih identiteta španjolske i francuske Baskije. Siniša Tatalović (2010) u drugom se dijelu svoje knjige *Globalna sigurnost i etnički sukobi* osvrće na položaj svih manjinskih naroda u Španjolskoj. Miljenko Gotovac u svom je diplomskom radu „Asimetrija u ustavnom ustrojstvu Španjolske" obradio kompleksnost španjolskog Ustava (Gotovac i Kostadinov, 2008). Ne postoji izvorni znanstveni rad u empirijskoj politologiji koji se bavi analizom unilateralnih pokušaja odcjepljenja u liberalnim demokracijama. Zbog toga se u ovom istraživanju katalonski fenomen analizira iz perspektive dinamike secesije koja na najpotpuniji način može razjasniti unutarnju dinamiku secesionizma u Kataloniji. Dobit će se odgovor na pitanje kako je i zašto došlo do promjene, tj. kako je zahtjev za povećanom autonomijom postao zahtjev za odcjepljenjem. Podrobnijom analizom španjolske tranzicije, koja je rezultirala donošenjem Ustava iz 1978., koji se smatra ishodišnom točkom demokracije u Španjolskoj, utvrdit će se političke karakteristike suvremene Španjolske s posebnim osvrtom na politiku identiteta. Na taj će se način doći do odgovora na pitanje zašto se u konsolidiranoj liberalnoj demokraciji manjinska grupa pokušava unilateralno odcijepiti, tj. jesu li joj određena prava uskraćena. Metodologija ovog istraživanja pripada području institucionalne komparativne politike i međunarodnih odnosa. Metodološki dizajn temelji se na studiji jednog slučaja, atipičnog za postupke manjinskih grupa u liberalnim demokracijama, jer je miroljubivi pokušaj odcjepljenja Katalonije od Kraljevine Španjolske uključivao protuustavni secesionistički referendum. Ostali miroljubivi pokušaji odcjepljenja u liberalnim demokracijama, Škotske od Velike Britanije i Québeca od Kanade, uključivali su međusobno dogovorene secesionističke referendume. Slučaj pokušaja odcjepljenja Katalonije atipičan je za liberalnu demokraciju.

2. Teorije o secesiji i pravo na samoodređenje

2. 1. Uvod: temeljni pojmovi, istraživačko pitanje i pristupi izučavanja fenomena secesije

Budući da je fenomen unilateralnog pokušaja odcjepljenja (secesije) u liberalnim demokracijama predmet istraživanja različitih disciplina, u literaturi postoje različite definicije tog pojma. Aleksandar Pavković (2012: 654-657) bavio se analizom različitog definiranja pojma secesije u znanosti te je zaključio da se definicije razlikuju s obzirom na: sredstvo koje omogućuje povlačenje određenog teritorija od postojećeg suvereniteta (upotreba ili odsutnost sile), utjecaj povlačenja teritorija na preostali teritorijalni integritet postojeće države (je li teritorij koji se povlači bio dio teritorijalne jezgre postojeće države ili nije) i utjecaj povlačenja teritorija na politički i pravni identitet postojeće države (je li postojeća država zadržala identični politički i pravni identitet, promijenila ga ili je on u potpunosti nestao). James Crawford (2006: 375) secesijom smatra jedino slučajeve povlačenja teritorija i stanovništva koje živi na tom teritoriju od postojeće funkcionalne države koja se tom činu protivi, zbog čega nastaje sukob koji je nužno riješiti upotrebom sile.[18] Stoga međusobno dogovoreno povlačenje teritorija kojemu prethodi dogovoreni secesionistički referendum[19] ili nastanak nove države kao rezultat raspada postojeće[20] ne bi ulazilo u Crawfordovu definiciju. S obzirom na glavna istraživačka pitanja ovog rada – zašto dolazi do pokušaja odcjepljenja u konsolidiranim liberalnim demokracijama i je li moguć raspad takvih državnih uređenja zbog secesionizma – definicija Jamesa Crawforda izuzeta je iz teorijskog okvira ovog istraživanja. Definicija secesije koja se upotrebljava u ovom istraživanju ne uključuje nužnu upotrebu sile kao sredstvo ostvarivanja krajnjeg cilja, teritorij koji se pokušava povući ne pripada teritorijalnoj jezgri postojeće države, a njegovo povlačenje ne utječe na politički i pravni identitet postojeće države. U ovome se radu primjenjuju politološke definicije secesije Jasona Sorensa (2012), Vive One Bartkus (2004) te Aleksandra Pavkovića i Petra Radana (2008). Prema Sorensu (2012: 5), secesionizam obuhvaća sve pokrete kojima je cilj visoki stupanj teritorijalne autonomije za manjinsku grupu te koji ne isključuje secesiju u budućnosti. Secesiju definira kao povlačenje teritorija i stanovništva koje živi na tom teritoriju od suvereniteta postojeće države te stvaranje nove države koja uspostavlja

[18] Primjeri uspješnih secesija upotrebom sile su Indonezija, Sjeverna Koreja, Sjeverni Vijetnam, Bangladeš, Gvineja Bisau i Eritreja.
[19] Primjeri dogovorenih secesionističkih referenduma su Crna Gora, Škotska i Québec.
[20] Primjerice, raspad SSSR-a i nastanak petnaest novih država na tom teritoriju.

suverenitet nad tim istim teritorijem i stanovništvom.[21] Viva Ona Bartkus (2004: 3-7) secesiju definira kao formalno povlačenje sastavne jedinice od međunarodno priznate države, s ciljem stvaranja nove suverene države. Primjećuje da fenomen secesije zahvaća sve tipove društvenih uređenja: liberalno-demokratska, bivša komunistička i razvijajuća. U svome znanstvenom radu primarno je fokusirana na trenutak odluke o secesiji koju donosi secesionistička grupa i tvrdi da je to rezultat promjena u balansu između koristi i troškova od kontinuiranog članstva u postojećem političkom entitetu, kao i koristi i troškova od secesije. Pavković i Radan (2008: 14-18) na sličan način definiraju secesiju. Smatraju da je secesija ili odcjepljenje proces stvaranja nove države putem povlačenja teritorija i stanovništva koje je na tom teritoriju naseljeno od postojeće države. Naglašavaju da tijekom procesa koji vodi do stvaranja nove države, predstavnici stanovništva nastanjenog na dijelu teritorija koji se želi odcijepiti od postojeće države, proglašavaju neovisnu državu potpisivanjem *deklaracije o neovisnosti*. Institucije postojeće države na tom dijelu teritorija prestaju funkcionirati, a njezini zakoni prestaju se primjenjivati. Odcijepljeni teritorij usvaja novo ime kako bi potvrdio status države. To novo ime razlikuje se od prethodnog imena, kada taj teritorij još nije imao status države. Zamjena imena, grba i zastave često se odvija javno, kao važan događaj koji simbolizira postizanje neopisivo željene neovisnosti od postojeće države. Ako znatan broj drugih država i međunarodnih organizacija prizna neovisnost nove države, smatra se da je taj proces secesije ili odcjepljenja uspješno okončan. Ako novu državu ne prizna dovoljno drugih država, smatra se da proces secesije nije uspješno okončan i u tom slučaju konstatira se da je postojao pokušaj odcjepljenja određenog teritorija i stanovništva koje je na tom teritoriju naseljeno od međunarodno priznate države.

Liberalna demokracija je liberalizirana demokracija, tj. demokracija definirana i strukturirana unutar granica koje je postavio liberalizam. Karakteristike liberalizma uključuju individualna prava i slobode, podjelu moći i princip legalnosti. Primarna zadaća vlade jest stvoriti i održavati sustav koji jamči individualna prava i slobode, s obzirom na to da liberalni pojedinci nastoje sami upravljati svojim životom, donositi vlastite odluke te oblikovati vlastita uvjerenja i prosudbe (Parekh, 1992: 161). Robert Dahl (1989: 108-114, 322) definirao je kriterije

[21] Termin secesija ili odcjepljenje ne može u potpunosti biti poistovjećen s dekolonizacijom, tj. oslobađanjem od kolonijalne vlasti. Dekolonizacija podrazumijeva davanje državne neovisnosti koloniji koja obično nije bila dio teritorija matične države i koja je od te države bila odvojena morem ili oceanom. Vlast europskih država u tim kolonijama bila je održiva uz pomoć njihovih vojnih snaga. Nijedno od tih obilježja nije bilo prisutno u pokušajima odcjepljenja nekog teritorija od matične države, liberalne demokracije ili socijalističke komunističke države, u posljednjih četrdeset godina. Više o dekolonizaciji u: Pavković i Radan, 2008.

demokratskog procesa koji najbolje služi interesima svih građana u nekom društvu.[22] Najznačajnije karakteristike demokracije su pravo na sudjelovanje, tj. pravo birati i biti biran, te priznanje političkog i društvenog pluralizma, tj. priznanje djelovanja različitih političkih stranaka i civilnih udruga, što naravno uključuje i one koje se zalažu za secesiju određenog teritorija od postojeće države. U liberalnim demokracijama, državama zapadne Europe i Sjeverne Amerike, secesionistički pokreti organizirani su kao političke stranke, što im omogućuje sudjelovanje na parlamentarnim i/ili regionalnim izborima te biranje njihovih predstavnika, koji zastupaju secesionističke politike, kao izabranih zastupnika u državnim i/ili regionalnim parlamentima. Prema istraživanju Jasona Sorensa (2012: 74-80), u liberalnim demokracijama postoji više od osamdeset legalnih secesionističkih stranaka.[23] Stoga su demokratski izbori, na kojima secesionističke političke elite traže povjerenje građana, primarna metoda secesionističke mobilizacije. Može se konstatirati da su u visokorazvijenim demokracijama secesionistički pokreti učestali, ali mali broj takvih pokreta uživa veliku podršku unutar regije u kojoj djeluje. Države liberalne demokracije imaju vlastite politike i različito se ponašaju prema ideji o potencijalnom odcjepljenju dijela teritorija njihovih zemalja. Neke zemlje, poput Ujedinjenog Kraljevstva i Kanade, dopuštaju načelnu mogućnost pregovaranja o secesiji dijela teritorija njihovih zemalja, ondje gdje građani podupiru secesionističke stranke.[24] Španjolska, Italija i Francuska u svojim su ustavima naglasile vječnu nedjeljivost te stoga ne podržavaju mogućnost pregovaranja o secesiji (Sorens, 2011: 52). Npr.

[22] Robert Dahl definirao je glavne kriterije teorije demokratskog procesa i prekretnice u razvoju demokracije. Pet glavnih kriterija demokratskog procesa su efektivna participacija, biračka jednakost u fazi odlučivanja, prosvijećeno razumijevanje, nadzor dnevnog reda i uključenje svih odraslih osoba koje podliježu obvezujućim kolektivnim odlukama udruženja u *demos*. Tri velike prekretnice u razvoju demokracije su inkorporiranje, tj. primanje građana u političko društvo, predstavljenost, tj. pravo na organiziranje stranaka koje sudjeluju u parlamentu pod jednakim uvjetima, i organizirana opozicija, tj. pozivanje na glasovanje protiv vlade na izborima i u parlamentu (Dahl, 1999: 105-118; Mair, 2013: 90-94).

[23] Sorens je 2012. godine objavio istraživanje, prema kojem postoji 37 legalnih secesionističkih stranaka s „radikalnom" orijentacijom prema pitanju independentizma. One se zalažu za punu suverenost, tj. stvaranje nove neovisne države. Postoji i 47 legalnih secesionističkih stranaka s „umjerenom" orijentacijom prema independentizmu. One smatraju da teritorij na kojem djeluju ima moralno pravo na odcjepljenje, ali smatraju da još uvijek nije prikladan trenutak za izvršenje tog prava. Zbog toga favoriziraju određeni oblik povećane autonomije i samoupravljanja u odnosu na potpunu neovisnost. Te stranke mogle bi se još nazvati „uvjetnim secesionistima" zbog toga što su se spremne zalagati za neovisnost, ako idealna razina autonomije nije ostvariva. U nekim liberalnim demokracijama, poput Australije, Novog Zelanda i Japana, ne postoje secesionističke stranke. Unutar Europe, secesionističke stranke ne postoje u Andori, Austriji, Islandu, Švicarskoj, Švedskoj, Norveškoj, Nizozemskoj i Luksemburgu. U Norveškoj, Nizozemskoj, Švedskoj i Švicarskoj postoje regionalni pokreti koji su protusecesionistički. Više o secesionističkim strankama u liberalnim demokracijama u: Sorens, 2012.

[24] Vrhovni sud Kanade je 1998. godine izjavio da će federalna vlada, ako prođe secesionistički referendum u Québecu, biti primorana pregovarati sa secesionističkim političkim elitama o povlačenju teritorija Québeca od Kanade, a za konačnu secesiju morat će biti usvojen ustavni amandman. U Ujedinjenom Kraljevstvu je početkom 1990-ih tadašnji premijer John Major izjavio da vlada Ujedinjenog Kraljevstva neće upotrebljavati vojnu silu kako bi onemogućila demokratsku secesiju Škotske i Walesa. Više u: Cassese, 2011. i Sorens, 2012.

u članku 2. španjolskoga Ustava navedeno je da se on temelji na neraskidivom jedinstvu španjolske nacije, zajedničke i nedjeljive domovine svih Španjolaca, a nacionalnostima i regijama od kojih se sastoji priznaje se i garantira pravo na autonomiju te međusobnu solidarnost.[25][26] Secesionističko nasilje, masovni prosvjedi i upotreba nasilja središnje vlasti s ciljem suzbijanja secesionističkog pokreta nisu učestali u etabliranim, starim demokracijama. Vlade Ujedinjenog Kraljevstva i Kanade eksplicitno su izjavile da nikada ne bi koristile silu protiv demokratski ovlaštenog pokušaja secesije. Sjedinjene Američke Države dozvolile su Portoriku zahtjev za neovisnošću, ali nisu specificirale što bi se moglo dogoditi ako neka država ili grupa država ponovno zatraži odcjepljenje (Sorens, 2012: 74). S druge strane, politički vođe Španjolske i Italije u više su navrata prijetili nasiljem protiv secesionističkih pokušaja. Bivši španjolski premijer José María Aznar prijetio je zatvorom baskijskom premijeru Juanu Joséu Ibarretxeu 2001. godine, ako održi referendum o „slobodnom udruživanju" Baskije sa Španjolskom. Mariano Rajoy 2017. godine nije dozvolio pregovore o referendumu o samoodređenju u Kataloniji, a kada je usprkos tome tadašnja katalonska vlada organizirala referendum, odobrio je intervenciju policije koja je sprečavala izlazak ljudi na birališta. Iduće je godine španjolski Vrhovni sud donio presudu kojom je devetoro političkih čelnika osuđeno na zatvorske kazne (Berković, 2021: 34-36). Nekadašnji talijanski premijer Giulio Andreotti je potkraj 1980-ih također prijetio stavljanjem u pritvor Umberta Bossija, osnivača i dugogodišnjeg vođu Sjeverne lige, ako spomene secesiju sjeverne Italije u javnosti (Sorens, 2012: 74-75). Na istraživačko pitanje zašto i kako dolazi do pokušaja unilateralnog odcjepljenja

[25] *Artículo 2. La Constitución se fundamenta en la indisoluble unidad de la Nación española, patria común e indivisible de todos los españoles, y reconoce y garantiza el derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que la integran y la solidaridad entre todas ellas* (Boe.es, 1978).

[26] Članak 2. španjolskog Ustava iz 1978. godine razlikuje pojmove nacije, nacionalnosti i regije. Glasnogovornici političke koalicije UCD, nositeljice španjolske tranzicije, u raznim su obraćanjima 1977. godine isticali da Španjolska mora stvoriti novi okvir demokratske integracije različitih nacionalnosti i regija koje čine španjolsku naciju. Prihvaćali su da u Španjolskoj postoje zajednice izražene povijesno-političke i kulturne posebnosti koje teže ustavnom priznanju svojih konstitutivnih posebnosti kroz afirmaciju i garanciju prava da se teritorijalno organiziraju u obliku autonomije. Pod nacionalnostima su smatrani kolektivni identiteti Baskije, Katalonije i Galicije, kojima je prvima bilo dopušteno da oforme vlastite statute prema odredbama članka 143. španjolskog Ustava. Nakon navedenih teritorija, pravo na uspostavu vlastitog statuta ostvarila je i Andaluzija. Pojam „nacionalnost" od samog je početka izazivao različite polemike. Smatra se da je taj pojam preuzet iz središnje i istočne Europe, ali da na Zapadu nije svugdje shvaćen na jednak način. Ono što bi za Španjolsku bila „nacionalnost", u Belgiji i Švicarskoj jest „regija jezične posebnosti" (Corcuera Atienza, 1992: 16-20, 31). Izglasavanjem *Zakona o harmonizaciji procesa autonomije* 1982. godine, nacionalnosti i regije koje se spominju u članku 2. dobile su jednaka teritorijalno-autonomna prava u obliku 17 autonomnih zajednica i dva autonomna grada (Ceuta i Melilla). Baskija, Katalonija, Galicija, Andaluzija i Valencija smatrane su nacionalnostima, Navara „zajednicom kojoj su ovlaštene stare pravice", a ostale autonomne zajednice smatrane su regijama. Sve su autonomne zajednice, prema navedenom zakonu, imale pravo na formiranje jednakih institucija, što je u Kataloniji i Baskiji bilo definirano kao *café para todos* („kava za sve") (Perales-García, 2013: 108). O pojmu „nacionalnosti" i njegovim različitim interpretacijama u suvremenoj Španjolskoj bit će više riječi u 5. poglavlju, u kojemu se detaljno objašnjava razdoblje španjolske tranzicije.

nekog manjinskog naroda unutar liberalne demokracije nastoji se odgovoriti analiziranjem dinamike jačanja secesionističkog pokreta, tj. identificiranjem čimbenika ključnih za porast potpore secesionizmu unutar liberalne demokracije koji je posljedično rezultirao pokušajem odcjepljenja, kao i analiziranjem razdoblja demokratske tranzicije države unutar koje je došlo do unilateralnog pokušaja odcjepljenja, tj. procjenjivanjem je li središnja vlast valjano transformirala prijašnji državni sustav u liberalnu demokraciju.

Prvi pokušaji formuliranja koherentnih teorija o secesiji javljaju se 1970-ih godina. Početkom 1980-ih, unatoč uspjehu pojedinih komparativnih studija, generalno objašnjenje načina i uzroka pojave fenomena pokušaja odcjepljenja unutar sve većeg broja suvremenih država ostaje otvoreno (Wood, 1981: 107). Od 1920. godine do kataklizmičke 1989. godine nije bilo uspješno izvršenih secesija, osim u slučaju odcjepljenja Bangladeša od Pakistana. Nakon 1989. godine nastaje više od dvadeset pet novih država u međunarodnoj zajednici, a pojavljuju se i brojni pokušaji odcjepljenja. Učestalije i detaljnije izučavanje fenomena secesije počinje tek 1990-ih godina, nakon raspada bivših komunističkih višenacionalnih država (Buchanan, 2003: 14; Conversi, 1998: 47-49). Postoje tri pristupa izučavanju fenomena secesije: eksplanatorne teorije o secesiji, normativne teorije o secesiji i pravni pristup. Eksplanatorne teorije o secesiji objašnjavaju kako se i zašto odcjepljenja događaju. One se odnose na društvene i političke uvjete i procese koji dovode do odcjepljenja ili ga izazivaju. Normativne teorije nastoje opravdati odcjepljenja ili pokušaje odcjepljenja, pozivanjem na etičke ili političke norme i principe. Pravni pristup izučavanju fenomena secesije oslanja se na pravne dokumente, npr. ustave, sudske odluke i rezolucije UN-a kojima se ispituje legalnost odcjepljenja ili pokušaja odcjepljenja (Pavković i Radan, 2008: 257-258). Pavković i Radan (2008: 46-48) naglašavaju da su teoretičari poglavito fokusirani na političko, moralno i legalno pravo secesionističke grupe na odcjepljenje. S obzirom na to da broj secesionističkih grupa konstantno raste i da je za uspješno izvršenu secesiju nužna podrška međunarodnih aktera, teoretičari nastoje najviše objasniti legitimitet unilateralnih secesionističkih zahtjeva. U ovome je radu fokus na dinamici secesionističkog pokreta u Kataloniji, tj. zašto je i kako došlo do povećanja potpore secesionističkom pokretu u Kataloniji koji je eskalirao u pokušaj za odcjepljenje, budući da je to zasad jedini primjer unilateralnog pokušaja odcjepljenja u liberalnoj demokraciji. U Kataloniji je secesionistička kriza eskalirala u pokušaj za odcjepljenje 27. listopada 2017. godine, kada je katalonski parlament izglasao *Deklaraciju o uspostavljanju Republike Katalonije*. Deklaraciji je prethodio nelegalni secesionistički referendum na kojem je većina

birača podržala katalonsku neovisnost (Russell i Slawson, 2017).[27] Secesionistički pokušaj dogodio se 39 godina od završetka španjolske tranzicije, uspostave demokracije i decentralizacije zemlje. Ono što najviše intrigira kod tog primjera pokušaja secesije, kao i općenito kod fenomena pokušaja odcjepljenja, jest zašto takvih pokušaja nije bilo u ranijim razdobljima. Zašto baš 2017. godina? Istraživačko pitanje rada nije normativno. Ono je empirijsko, tj. eksplanatorno. Zbog toga se u radu koriste eksplanatorne teorije o secesiji Vive One Barktus, Michaela Hechtera i Johna R. Wooda, kako bi se došlo do odgovora na to pitanje. Zahtjev Autonomne zajednice Katalonije za odcjepljenjem od Kraljevine Španjolske trebao bi se moći legalno opravdati ili bi trebala postojati moralna debata o pravu na odcjepljenje koja se aktualizira u trenutku kad nastupi secesionistička kriza (Barktus, 2004: 5). Sandrine Morel (2018) primijetila je, prateći secesionističke prosvjede u Kataloniji, da se katalonska secesionistička grupa u svojim zahtjevima za odcjepljenjem poziva na međunarodnopravnu normu, pravo na samoodređenje. Katalonski secesionistički pokret *procés*[28] smatra da je Kataloncima uskraćeno njihovo demokratsko pravo na odluku, tj. da bi kao zasebna nacija koja živi unutar Španjolske trebala sama odlučivati o potencijalnom odcjepljenju i stvaranju nove države.[29] Iako nam moralni, politički i pravni legitimitet odcjepljenja secesionističke grupe u Kataloniji ne govori ništa o tome zašto je baš u listopadu 2017. godine došlo do pokušaja secesije, on se u ovom istraživanju uzima u obzir jer bi bilo teško mobilizirati secesionističku grupu bez nekog moralnog opravdanja. Stoga se pravo na samoodređenje, međunarodnopravna norma, kao i normativne teorije o secesiji Allena Buchanana, Davida Millera, Christophera Wellmana i drugih uzimaju u obzir jer nam daju pregled svih moralnih normi kojima bi se mogla mobilizirati secesionistička grupa.

[27] Izašlo je 2,262.424 birača, što bi bilo 42,3 % ukupnog stanovništva s pravom glasa. Podršku neovisnosti Katalonije zaokružilo je 90 % birača koji su izašli na izbore. Procjenjuje se da je 770.000 glasačkih listića izgubljeno zbog djelovanja španjolske policije. Prema podacima katalonskog Ministarstva zdravstva, španjolska policija ozlijedila je 761 osobu.

[28] *Procés* je naziv za katalonski pokret za neovisnost koji se upotrebljava od 2012. godine, kad je katalonski parlament odobrio *Rezoluciju 742/IX* koja se odnosila na katalonsko pravo na odluku (Cendón, 2016; Lasica i Raos, 2021).

[29] Npr. slogan na prosvjedu 10. lipnja 2010. godine u Barceloni bio je *„Somos una nació, nosaltres decidim"* („Mi smo nacija, mi odlučujemo"), a prosvjednici su uzvikivali *„independencia"* („sloboda"). Slogan na *Diadi* 2012. godine, tj. nacionalnom blagdanu Katalonije koji se obilježava svakog 11. rujna bio je *„Cataluña, nuevo Estado de Europa"* („Katalonija, nova država Europe"), a 2015. godine na ulicama Barcelone mogao se čuti povik *„Ara és l'hora"* („Sada je trenutak") te 2017. godine slogan *„Democràcia"* („Demokracija"). Prosvjednici su uoči i nakon protuustavnog referenduma, održanog 1. listopada 2017. godine, zahtijevali *„derecho a decidir"* („pravo na odluku") i *„derecho a la autodeterminación"* („pravo na samoodređenje"). Više u: Morel, 2018.

2. 2. Eksplanatorne teorije o secesiji

Eksplanatorne teorije o secesiji predstavljaju teorijski temelj ovog istraživanja, a odgovaraju na pitanje zašto se stanovništvo određenog dijela teritorija neke države pokušava odcijepiti i stvoriti novu neovisnu državu. John R. Wood (1981), Michael Hechter (1992) i Viva Ona Bartkus (2004) u svojim teorijama objašnjavaju zašto dolazi do porasta potpore stanovništva nekog teritorija secesionističkom pokretu i kako nastaje secesionistička kriza. Nastoje specificirati društvene i političke uvjete i procese koji izazivaju pojavu secesije u međunarodnim odnosima (Pavković i Radan, 2008: 257). John R. Wood (1981: 109) prvi je napravio sveobuhvatan teorijski okvir za proučavanje secesije kao političke pojave, fokusirajući se na moderne, međunarodno priznate države u nekomunističkom svijetu. U svome radu razlikovao je termine secesionizma i separatizma, od kojih potonji ne mora značiti formalno odcjepljenje teritorija.[30] Prema tom autoru, secesionistička grupa ujedno bi trebala biti i nacionalna grupa čiji se nacionalni identitet razlikuje od drugog ili drugih identiteta unutar matične države. Woodova teorija secesije uključuje nekoliko faza: preduvjeti secesije, procvat (povećanje podrške) secesionističkom pokretu, odgovor vlade matične države, direktni ubrzivači formalnog iznošenja secesije te eventualno rješavanje secesionističke krize oružanim sukobom. Preduvjeti secesije neophodni su prije početka secesionističkog procesa, s obzirom na to da se secesionistički impuls ne događa slučajno. Preduvjeti koji povećavaju vjerojatnost secesionističkog otuđenja mogu biti geografski, socijalni, ekonomski, politički i psihološki. U većini slučajeva odcjepljenja ili pokušaja odcjepljenja riječ je o kombinaciji sviju ili nekih od navedenih preduvjeta. Geografski preduvjeti označavaju mogućnost povlačenja fizičke granice između teritorija koji se potencijalno želi odcijepiti i matične države. Većina potencijalne secesionističke populacije mora biti naseljena na tom odvojenom teritoriju jer u etnički pluralnim društvima, gdje etnicitet nije teritorijalno baziran, secesija ne može biti realna opcija za otuđenu grupu.[31] Secesionistički pokreti uglavnom su geografski smješteni na periferiji, ali nije slučaj da svaka periferija nastanjena etničkom grupom proizvodi secesiju. Wood primjećuje da unutar periferije mora postojati „jezgra“ koja stvara nukleus političke i ekonomske snage te

[30] Wood (1981) smatra da je secesionizam uži, specifičniji pojam od separatizma koji se odnosi na zahtjev za formalnim odcjepljenjem od središnjeg političkog autoriteta, na temelju zahtjeva za neovisnim suverenim statusom. Separatizam bi u tom slučaju bio širi pojam koji može označavati separaciju dijela teritorija od matične države u ekonomskom, administrativnom ili nekom drugom aspektu. Separatizam može prijeći u secesionizam i obratno.

[31] Malezija i Gvajana primjeri su država s etnički pluralnim stanovništvom, u kojima etnicitet nije teritorijalno baziran. Kurdi su naseljeni u Iranu, Iraku i Turskoj, tj. teritorijalno pripadaju trima državama i ako barem jedna od tih država ne odluči dati potporu stvaranju neovisne kurdske države, secesija Kurda teško će biti izvediva.

uspostavlja kontrolu perifernim područjem kako bi se stvorila teritorijalna država. Socijalni preduvjet predstavlja solidarnost u pogledu secesionističkog otuđenja unutar određene grupe. Kulturna heterogenost unutar postojeće države proizvodi svijest o etnicitetu koji utječe na secesionističko otuđenje. Elementi etniciteta poput rase, jezika, religije i ostalih mogu stvarno biti prisutni među secesionističkom grupom, ali etnički identitet može biti i politička tvorevina kojom manipulira etnički vođa ili vladina politika. To nam govori da manjinska grupa koja se želi odcijepiti može biti stvorena slobodnom voljom, a može biti i „umjetno" kreirana u svrhu političke manipulacije.[32] Secesionističku grupu mogu činiti i različite etničke skupine, iako je to dosad bio rijedak slučaj.[33] Ako je zaista riječ o etnički različitoj grupi, neophodno je analizirati njezinu povijest, tj. zašto se i kako ta etnički različita grupa danas nalazi unutar postojeće države (Wood, 1981: 112-116; Pavković i Radan, 2008: 263-264). Ekonomski preduvjeti obuhvaćaju relativnu ekonomsku nejednakost, kao i nezadovoljstvo određene grupe zbog neispunjenih ekonomskih očekivanja matične države. Većina autora slaže se da je ekonomsko nezadovoljstvo povezano s etnonacionalnim pitanjem.[34] Michael Hechter (1992: 270) u svojoj eksplanatornoj teoriji uvodi termin unutarnjeg kolonijalizma koji definira kao ekonomsku frustraciju potencijalne secesionističke grupe, smještene na periferiji matične države zbog kontinuiranog ekonomskog iskorištavanja dominantne grupe. Unutarnji kolonijalizam smatra glavnim preduvjetom potencijalnog nastanka secesionističke krize. Na temelju ekonomskih preduvjeta nastanka secesionističke krize, Žarković Bookman (1992; prema Pavković i Radan, 2008: 282-284) i Collier i Hoeffler (2002; prema Pavković i Radan, 2008: 282-284) razvili su ekonomske teorije o secesiji. One nam zahtjeve za secesijom određene regije objašnjavaju u okviru njezina bogatstva naspram ostatka teritorija postojeće države. Prema toj teoriji, stanovništvo bogate regije želi se odcijepiti od matične države jer ne želi dijeliti bogatstvo svoje regije sa siromašnijim područjima matične države. Stanovnici bogate regije smatraju da će odcjepljenjem od matične i stvaranjem nove države, svoje prihode

[32] Za razliku od Wooda (1981), brojni britanski teoretičari nacije i nacionalizma smatraju da su sve nacije „umjetne". Primjerice, Benedict Anderson (1990) bavio se porijeklom i izvođenjem diskursa nacionalizma, zaključivši da diskurs nacionalizma osigurava prijenosni mehanizam u težnji za uspostavljanjem „zamišljene zajednice". Nacija kao zamišljena zajednica modularno se širi i pretvara svaki pojedini slučaj u sudbinu. U praksi, svaki pojedinac svoju „slučajnu" egzistenciju pretvara u „sudbinsku", tj. sudbinu sebe i svih ostalih pojedinaca koji pripadaju njegovoj „imaginarnoj" zajednici.

[33] Zapadna Australija pokušala se odcijepiti od Australije 1932. godine. Stanovništvo Zapadne Australije nije bilo etnički homogena skupina koja se po tome razlikovala od ostatka stanovništva Zajednice naroda Australije (*Commonwealth of Australia*).

[34] Connor smatra da pokušaj secesije nije moguć ako nema etnonacionalnog elementa, tj. ako je posrijedi samo ekonomsko zadovoljstvo. Iznimka je slučaj pokušaja odcjepljenja Zapadne Australije.

i bogatstva zadržati isključivo za sebe (Pavković i Radan, 2007: 264, 282-284).[35] Politički preduvjeti podrazumijevaju odsutnost ili pad legitimiteta političkog sustava i središnje vlasti u očima potencijalne secesionističke grupe. Do pada legitimiteta središnje vlasti u modernim državama može doći zbog neuspjeha središnje vlasti da izazove osjećaj grupnog identiteta te da zaštiti i osigura minimum blagostanja svim svojim građanima, kao i zbog poražavajućeg suočavanja s globalnim ekonomskim, demografskim ili socijalnim problemima. Centralizacija države može također biti objašnjenje otuđenja perifernih regija i grupa. Periferne grupe u tom slučaju mogu smatrati da su nedovoljno zastupljene u centru. Međutim, države s visokim stupnjem decentralizacije također imaju slučajeve secesije. Proces decentralizacije može proizvesti gubitak osjećaja legitimiteta koji zaoštrava secesionističke ambicije. Vodeće periferne regionalističke stranke[36] moraju biti povezane sa središnjom vlašću. U protivnom mogu zauzeti stav da će im biti bolje ako se teritorij na kojem djeluju i dobivaju veliku podršku odcijepi. Nacionalne stranke koje djeluju unutar nacionalnog stranačkog sustava trebaju biti zastupljene u svim regijama postojeće države jer njihova neprisutnost ili površno djelovanje u perifernim regijama može također prouzročiti jačanje secesionizma. Wood (1981: 120) tvrdi da su psihološki preduvjeti za secesiju jako važni jer oni potiču ostale, već navedene, preduvjete. Emocije su relevantne za pokušaj secesije jer kod dijela secesionista postoji emocionalni element, želja za neovisnom državom. Može se javiti i osjećaj straha da će se etnonacionalna grupa smanjiti ili nestati zbog demografske promjene ili kulturne asimilacije. Horowitz (2003: 8-9) ističe da se kod secesionista rađa osjećaj zabrinutosti u pogledu očuvanja grupnog, etnonacionalnog identiteta. Međutim, na više primjera uspješno izvršenih secesija primjećuje se da se demografski i politički odnosi unutar teritorija koji se odcijepio i ostatka teritorija već postojeće države nakon secesije nisu promijenili. Teritoriji nakon secesije nisu postali etnički homogeniji, osim u slučajevima upotrebe nepoštenih metoda, poput etničkog čišćenja, razmjene

[35] Milica Žarković Bookman (1992; prema Pavković i Radan, 2008: 282-284) proučavala je 37 odcjepljenja i pokušaja odcjepljenja, i došla do zaključka da pet ekonomskih varijabli oblikuju secesionističke pokrete. To su prihodi u odnosu na matičnu državu, stupanj razvoja, ovisnost regionalne trgovine o matičnoj državi, neto odljev iz bogate regije prema drugim regijama i stupanj decentralizacije ekonomije matične države. Za neke regije, poput Katalonije, Baskije, Kašmira, Asama i Tamil Nadua, tvrdi da ekonomski faktori djelomično oblikuju zahtjeve za odcjepljenjem. Collier i Hoeffler (2002; prema Pavković i Radan, 2008: 282-284) analizirali su 46 građanskih ratova i utvrdili da je političarima lakše preuveličavati značaj prirodnih resursa te se „igrati politike identiteta“ ako stanovništvo ima nizak stupanj obrazovanja. Secesionističkom pozivanju na pripadnost drugačijem nacionalnom identitetu od ostatka matične države prethodi otkrivanje vrijednih prirodnih resursa unutar teritorija regije ili pokušaj zaustavljanja odljeva prihoda i poreza u riznicu matične države.

[36] Regionalističke stranke su političke stranke koje djeluju na određenom teritoriju neke države tako da se natječu samo na regionalnim izborima koji se organiziraju na tom teritoriju ili se prijavljuju samo u određenoj izbornoj jedinici kojoj na nacionalnim izborima pripada taj isti teritorij. One tvrde da predstavljaju populaciju, identitet i interese tog teritorija tako što se trude promijeniti administrativne i institucionalne ugovore između predstavništva tog teritorija i središnje vlasti u korist populacije tog teritorija (Raos, 2011: 47-48).

stanovništva ili politika protjerivanja. Navedene metode nepojmljive su u liberalnim demokracijama. Secesionizam ne mora uvijek biti emotivni obrambeni mehanizam, može biti i posesivni impuls koji se rađa promatranjem drugih secesionizama u međunarodnim odnosima, npr. „Ako može Kosovo biti neovisna država, zašto to ne bi mogla biti i Katalonija?“ Usporedno raste i strah kod unionista za potrebom očuvanja teritorijalne cjelovitosti matične zemlje koji ih tjera da usvajaju nove politike i strategije kako bi onemogućili jačanje secesionizma (Wood, 1981: 118-120). Druga faza Woodove teorije posvećena je usponu secesionističkog pokreta. Nije lako specificirati točku u kojoj preduvjeti secesije nestaju, a rast secesionističkog pokreta počinje.[37] Postojanje secesionističkog pokreta definira ideologija, a njegov porast definiraju vodstvo i organizacija pokreta. Pod ideologijom se uvijek podrazumijeva određeni oblik nacionalizma. Većina poruka secesionističkog nacionalizma ide u smjeru idealiziranja nacionalne države koja će funkcionirati sasvim suprotno od postojeće države kojom su pobornici secesije nezadovoljni. Wood razlikuje ideologiju „starih“ od „novih“ nacionalizama. „Stari“ nacionalizmi bazirani su na dubokim povijesnim korijenima, jeziku i kulturnoj tradiciji, dok se „novi“ nacionalizmi razvojem secesije virtualno kreiraju.[38] Porast secesionističkog pokreta ovisi o političkom poduzetništvu secesionističkih vođa koji oživljavaju secesionističke preduvjete. Uspješan politički poduzetnik jest osoba koja manipulira prirodnim društvenim rascjepom ili ga iskorištava tako da on postane političko pitanje. Politički poduzetnik koristi se manipulacijom kulturnog i ekonomskog straha kod ciljane grupe, s ciljem postizanja nezadovoljstva i stvaranja imaginarne slike o neovisnoj državi u kojoj će grupni interes biti ostvaren. Fokus djelovanja secesionističkog vođe jest nadmetanje sa središnjim vlastima te dobivanje publiciteta zbog objašnjavanja uzroka secesije. Na taj način secesionistički vođa pokušava pridobiti što veći broj sljedbenika. Kako bi privukao pažnju na secesionistički pokret, secesionistički vođa u liberalnim demokracijama koristi se nenasilnim sredstvima, poput secesionističke propagande, masovnih demonstracija, građanskog neposluha i potencijalnog odlaska u zatvor. Organizacija secesionističkog pokreta podrazumijeva sposobnost secesionističkog poduzetnika da konsolidira rezultate porasta mobilizacije svojih sljedbenika. Većina secesionističkih pokreta u liberalnim demokracijama evoluirala je u političke stranke koje se za glasove birača bore na demokratskim izborima. Takva organizacijska strategija donosi brojne prednosti pokretu, jer izborna kampanja nudi dobar publicitet idejama i ciljevima secesionističkog pokreta, demokratski izbori daju rezultate o stavovima javnog mnijenja prema

[37] Secesionistički pokret u Irskoj i Québecu bio je vrlo razvijen prije pokušaja secesije, dok su Biafra i Katanga oprečni primjeri u kojima pokret prije pokušaja secesije nije bio vrlo razvijen.
[38] Primjeri „starih“ nacionalizama bili bi Kurdi, Škoti i Katalonci.

već spomenutim idejama i ciljevima, a sveukupan broj glasova koje secesionistička stranka dobije uvijek se interpretira kao podrška secesiji. Međutim, ponekad zbog ideološkog kompromisa, koji je rezultat natjecanja političkih stranaka za glasove u liberalnoj demokraciji, može doći i do fragmentacije unutar secesionističkog pokreta (Wood, 1981: 123-125).

Treća faza eksplanatorne teorije o secesiji bila bi odgovor središnje vlasti koja ima utjecaja na konačni ishod pokušaja odcjepljenja. Ako središnja vlast želi izbjeći pokušaj odcjepljenja, ona može zakonski zabraniti secesiju. Može također pokušati homogenizirati kulturnu različitost pomoću svojih jezičnih i obrazovnih politika. S obzirom na to da pokušaj kulturne homogenizacije može biti kontraproduktivan za središnju vlast, većina vlada u liberalnim demokracijama pokušava ponovno izgraditi naciju i državu, pritom priznajući postojeći pluralizam unutar države. Ustavnim reformama koje uključuju redizajniranje unutarnjih granica, središnja vlast može suzbiti secesionistički pokret i u isto vrijeme priznati različitost.[39] Ako u regiji u kojoj je aktivan secesionistički pokret, istoimene političke elite dođu na vlast, one svaki potez središnje vlasti koriste u vlastitu svrhu. Drugim riječima, ako im središnja vlast napravi određeni ustupak, secesionističke političke elite to će prezentirati kao svoju zaslugu za dobrobit regije unutar koje djeluju. Ako središnja vlast ne želi napraviti ustupak secesionističkim političkim elitama, one će takvo ponašanje iskoristiti da dokažu kako središnju vlast treba odbaciti i secesijom stvoriti novu državu. Središnja vlast može se koristiti protusecesionističkom propagandom kojom će ukazivati na opasnosti od secesije, a najbolje rješenje za središnju vlast bilo bi postojanje i uspješno djelovanje profederalističke političke stranke unutar regije u kojoj djeluje secesionistički pokret. Prosecesionistički teoretičari promatraju središnju vlast kao „Golijata“ koji posjeduje sve prednosti u nejednakoj borbi s „Davidom“, tj. secesionističkim pokretom. Središnja je vlast simbol uspostavljenog autoriteta, ima svoju vojsku i policiju, ima veliki utjecaj na proračun i financijske institucije te bolji pristup vanjskoj podršci. Unatoč mnogobrojnim prednostima, središnja vlast mora konstantno raditi na legitimitetu svoje vlasti nad svim teritorijalnim jedinicama unutar države i koristiti se autoritetom koji navedeni legitimitet podrazumijeva. Ako središnja vlast konstantno inzistira na nacionalnom jedinstvu, riskira gubitak potpore nesecesionističkih teritorijalnih jedinica unutar države i posljedično gubitak parlamentarnih izbora (Wood, 1981: 125-127). Četvrtu fazu Wood (1981: 128) naziva ubrzivačima secesije, tj. točkom u kojoj više nema povratka. Ako su se odnosi između središnje vlasti i secesionističkih političkih elita pogoršali u tolikoj mjeri da

[39] Indija i Nigerija su primjeri država u kojima je središnja vlast redizajnirala unutarnje granice.

je svaka strana iscrpila sve mogućnosti zajedničkog prilagođavanja, može se reći da secesionistička kriza postoji. Tada se traže ubrzivači secesije koji svaku stranu tjeraju do točke u kojoj više nema povratka; secesionisti pokušavaju izvršiti secesiju ili se središnja vlast oružanom intervencijom pokušava suprotstaviti secesionistima. Moralni legitimitet odluke secesionista da izvrše secesiju iznimno je bitan. Ako secesionističke političke elite na izborima ili secesionističkom referendumu, gdje se uzimaju u obzir ustavna pitanja, mogu dokazati da imaju veliku potporu, tada će njihov čin biti moralno opravdan i imat će šanse da ga međunarodni akteri poštuju. Posljednju fazu teorije o secesiji Wood (1981: 129-130) naziva razrješenje secesije oružanim konfliktom, što nije karakteristično za liberalne demokracije. Ako dođe do oružanog sukoba, vanjski akteri moraju se izjasniti u pogledu potpore središnjim vlastima ili secesionističkom pokretu. Strane vlade obično žele zadržati *status quo*. U slučaju unutardržavnog rata, strane vlade uglavnom daju potporu središnjoj vlasti i njezinim političkim vođama. Postoje i suprotni primjeri, kad su međunarodni akteri dali potporu secesionističkom pokretu i zahvaljujući tome secesija je bila uspješno izvršena. Vanjska intervencija u unutardržavne ratove može biti relevantan faktor u svakoj fazi Woodove teorije o secesiji.[40] Secesiju ne možemo predvidjeti. Možemo odrediti geografske, društvene, ekonomske, političke i psihološke preduvjete koji vjerojatnost secesionističkog otuđenja čine jakim. Legitimitet središnje vlasti mora biti smanjen, ali niti jedna secesija ne može biti nazvana uspješnom dok ne postane institucionalizirana u obliku nove vlade, stanovništva koje priznaje tu novu vlast te međunarodnih aktera koji priznaju nastanak nove države u međunarodnoj zajednici (Wood, 1981: 128-134).

Michael Hechter (1992: 267) objašnjava fenomen secesije koristeći se premisama racionalnog izbora. Secesiju definira kao zahtjev za formalnim povlačenjem iz središnjeg političkog autoriteta koji se bazira na zahtjevu za neovisnim suverenim statusom. Secesiju razlikuje od separatizma i oslobađanja kolonija, i smatra da će uspjeti jedino ako središnje vlasti, kao i druge države u međunarodnoj zajednici, priznaju odcjepljenje. Glavni je motiv za odcjepljenje težnja pojedinca za ostvarenjem osobnih interesa. Naglasak je na kolektivnim odlukama, tj. populacija naseljena na određenom teritoriju mora donijeti kolektivnu odluku da se želi odcijepiti od središnje vlasti, dok nositelj središnje vlasti mora donijeti kolektivnu odluku da je cijena dopuštenja secesije i stvaranja nove države manje košta od pokušaja zadržavanja tog teritorija. Glavni preduvjet secesije jest da jedna grupa sebe prepozna kao subjekt koji je sposoban

[40] Bangladeš je imao potporu Indije kad se odcijepio od Pakistana, a Iran je uskratio potporu Kurdima da se odcijepe od Iraka.

donositi kolektivne odluke i koji dijeli isti teritorij i zajedničke interese. Kad glavnina populacije dijeli zajednički interes na teritoriju koji naseljava, postoji veliki rizik da će taj teritorij postati secesionistički. Secesiju se smatra malo vjerojatnim fenomenom koji je nemoguće predvidjeti, s obzirom na to da je čine četiri odvojena procesa: kolektivno slaganje da postoji regija, tj. teritorij koji naseljava grupa, kolektivna akcija stanovnika tog teritorija da se okupe u političke stranke koje se bore za njihove interese, društveni temelji stvaranja kolektivne težnja grupe za secesijom te odluka središnjih vlasti da podrži odcjepljenje jednog dijela teritorija i stvaranje nove države. Jako mali broj regija ima strukturne uvjete da stvori secesionistički pokret. One regije koje imaju strukturne uvjete, moraju biti sposobne oformiti političke elite koje će uspješno voditi taj pokret, što nije lako postići. Regije koje u tome uspiju moraju se uspješno suočiti s moćnim središnjim vlastima koje su zahvaljujući brojnim instrumentima kadre zaustaviti taj pokret (Hechter, 1992: 269-280; Pavković i Radan, 2008: 278-285). Viva Ona Bartkus (2004: 18-30) u svojoj eksplanatornoj teoriji secesije analizira secesijsku krizu, tj. političku, ekonomsku i društvenu korist od dviju mogućnosti koje se zajednici nude: daljnja integracija u postojeću državu ili stvaranje nove države odcjepljenjem. Cilj joj nije odobriti ili osuditi pokušaj secesije, već bolje razumjeti odluku secesionističke grupe da se odcijepi. Za secesionističku krizu neophodna su četiri elementa: homogena zajednica koja se identitetski razlikuje od stanovništva ostatka države, teritorij države na kojem živi ta zajednica, politički vođa zajednice koji se zalaže za secesiju i nezadovoljstvo središnjim vlastima među članovima navedene zajednice. „Posebna zajednica" je u većini slučajeva nacija koja je manjina u postojećoj državi, ali i ne mora biti zasebna nacija.[41] „Posebna zajednica" mora biti povezana s određenim geografskim teritorijem na kojem ima namjeru uspostaviti neovisnu državu.[42] Političko vodstvo pokreta neophodno je kako bi različite potrebe grupe koje postojeća država ne ispunjava preoblikovalo u zahtjev za secesiju. Političko vodstvo pokreta mora uložiti napor kako bi secesionističke prijetnje bile vjerodostojne. Nezadovoljstvo trenutačnim stanjem unutar postojeće države potrebno je kako bi „posebnu zajednicu" motiviralo da zahtijeva promjene. Nezadovoljnu „posebnu zajednicu" vežu zajedničke tvrdnje ili percepcije o diskriminaciji, eksploataciji ili represiji u ekonomskom, političkom, kulturnom,

[41] Bartkus (2004: 16) primjećuje da se termin nacije usko povezuje s posjedovanjem državnosti, zbog čega često zahtjev za odcjepljenjem iznose upravo nacije koje unutar neke države nisu većinske. U svome radu referira se na Milla koji tvrdi da sloboda nije moguća ako je država umjetna aglomeracija dviju ili više različitih zajednica, gdje jedna dominira nad drugom. Zbog toga Mill secesiju smatra nužnom pojavom promoviranja slobode.

[42] Afroamerikanci su rasprostranjeni diljem teritorija SAD-a. Iako pripadaju „posebnoj zajednici", tj. grupi koja ima drugačija obilježja u odnosu na ostatak stanovništva SAD-a, oni ne mogu izraziti zahtjev za odcjepljenjem jer kao grupa nisu koncentrirani na određenom teritoriju SAD-a.

jezičnom ili vjerskom smislu. Secesionistička kriza događa se kad vođe koje predstavljaju teritorijalno koncentriranu različitu grupu projiciraju svoje nezadovoljstvo u zahtjeve za secesiju, posjedujući moć kroz dovoljno jaku mobilizaciju unutar zajednice ili upotrebom sile s ciljem prisiljavanja središnje vlasti da reagira na secesionističke zahtjeve. Barktus (2004: 223-228) također napominje mogućnost da secesija može biti borba za partikularne interese, osobne dobiti i moć određenih političkih elita. Secesionistička aktivnost povećava se ako se zbog akcija središnjih vlasti ili zbog povećanja međunarodne podrške promijeni pogled zajednice na moguće troškove i dobit od secesionističke aktivnosti. Promjene u balansu između koristi od kontinuiranog članstva u postojećem političkom entitetu i moguće koristi od secesije, te troškova jedne i druge mogućnosti, ubrzavaju pokušaje odcjepljenja. Grupa koja se želi odcijepiti mora prepoznati promjenu u omjeru tih varijabli, koja određuje trenutak kad se grupa zapravo odlučuje na odcjepljenje. Stoga su troškovi i koristi od secesije kvalitativne naravi. Visoka korist smanjuje se ako postoje prijetnje fizičkoj sigurnosti građana ili kulturnom naslijeđu zajednice. Do redukcije troškova secesije dolazi slabljenjem središnje vlasti ili dobivanjem međunarodne potpore za odcjepljenje i stvaranje nove države. Osjetljiva vladina politika može značajno ublažiti secesionistički osjećaj, a u drugim slučajevima evolucija u prevladavajućoj međunarodnoj klimi može prevagnuti i nadjačati domaće čimbenike dinamike secesije. Kad dvije strane, secesionisti i matična država, izražavaju svoje pozicije u apsolutnim uvjetima, secesionistički konflikt postaje najgora vrsta borbe u kojoj je put kompromisa isključen. Bartkus (2004: 18) ističe da je u dinamici secesije moralno pravo naslijeđeno. Moralno pravo na odcjepljenje nema kauzalan odnos unutar eksplanatorne teorije o dinamici secesije. Ako grupa može dokazati moralno pravo na odcjepljenje kroz normativne teorije o secesiji ili pravni princip, to ne znači da će se ta grupa zaista i odlučiti na takav potez. Neke zajednice stoljećima žive s percepcijom moralnog prava na odcjepljenje, ali to ne uzrokuje secesionističku krizu. Da bi se grupa odlučila odcijepiti, ona mora imati percepciju promjene okolnosti i političkih alternativa. Zahtjevi nezadovoljne grupe fluktuiraju u pogledu zahtjeva za većom regionalnom autonomijom i izravnom secesijom. Neke se grupe odmah zalažu za izravnu secesiju, dok se kod nekih zahtjev za povećanom regionalnom autonomijom preoblikuje u zahtjev za izravnom secesijom.

2. 3. Normativne teorije o secesiji

Normativne teorije o secesiji fokusirane su na opravdavanje zahtjeva za odcjepljenjem. Secesionističke grupe mogu se odcijepiti bilateralno, tj. u dogovoru s matičnom državom[43] ili unilateralno, tj. samoinicijativno. Unilateralno odcjepljenje ne podržava središnja vlast.[44] Normativne teorije o secesiji poglavito se bave unilateralnim pokušajima odcjepljenja. Filozofi i teoretičari pokušavaju odgovoriti na pitanje kako se mogu, ako je to uopće moguće, opravdati zahtjevi za odcjepljenjem određenih secesionističkih grupa. Postoje li politička i etička opravdanja zahtjeva za odcjepljenjem (Pavković i Radan, 2008: 258; Mladić i Buzar, 2015: 228)? Analiza normativnih teorija u ovom se istraživanju uzima u obzir jer polazi od pretpostavke da je teško mobilizirati secesionističku grupu ako se zahtjev za stvaranjem nove države ne može na neki način moralno opravdati. Amandine Catala (2013: 74) smatra da uspješna normativna teorija o secesiji mora precizno argumentirati razloge zbog kojih je moralno dopustivo odcijepiti neki teritorij od suverene države, tj. mora objasniti u kojim sve slučajevima određena secesionistička grupa ima pravo posezanja za određenim teritorijem. Lea Brilmayer (1991: 189) smatra da su valjani zahtjevi za samoodređenjem neke grupe, i sukladno tome teritorijalnim odcjepljenjem, nužno uvjetovani nekom povijesno-teritorijalnom nepravdom, poput aneksije teritorija na kojoj ta grupa živi dulje vrijeme. Smatra da aneksija ne mora nužno imati negativan učinak u ekonomskom ili kulturološkom smislu, ali taj čin ograničava fundamentalno pravo populacije da bira vlast koja će donositi i provoditi zakone nad tim teritorijem, tj. ograničava toj grupi pravo na samoodređenje. Allen Buchanan (1991: 27) smatra da svaka secesionistička grupa koja zadovoljava visokokvalificirane kriterije za odcjepljenje, ima moralno pravo na njega, a središnje vlasti i vanjski akteri trebaju dozvoliti. Buchanan je vodeći teoretičar korektivnoga prava na secesiju, prema kojemu unilateralno pravo na secesiju ostvaruju grupe koje su u granicama postojeće države u prošlosti doživjele, ili doživljavaju u sadašnjosti, tešku nepravdu i povredu temeljnih ljudskih prava. Međutim, prema teoriji korektivnoga prava ili prava na lijek, moralno pravo na secesiju ima svoj opseg i ograničenja. Secesionistička grupa mora posjedovati uvjerljive dokaze da joj središnja vlast nanosi ozbiljne nepravde, što uključuje zloupotrebu temeljnih individualnih građanskih i političkih prava, provođenje genocida nad secesionističkom grupom, nepravednu distribuciju

[43] Čehoslovačka je primjer bilateralnog odcjepljenja, a primjeri pokušaja odcjepljenja u dogovoru s matičnom državom su Škotska i Québec.
[44] Kosovo, koje još uvijek nije član UN-a, primjer je unilateralnog odcjepljenja, a primjeri pokušaja unilateralnog odcjepljenja su Čečenija i Katalonija.

resursa na štetu secesionističke grupe, iskorištavanje secesionističke grupe s ciljem pogodovanja drugim grupama, negiranje i ugrožavanje kulturnog identiteta secesionističke grupe, nepravedno pripojenje teritorija na kojem secesionistička grupa živi u središnjoj državi ili konstantno kršenje unutardržavnih ugovora o autonomiji (Buchanan, 1991: 152-153). Autor smatra da se grupi koja je pretrpjela neku od navedenih nepravdi treba dopustiti da traži ispunjenje moralnog prava na odcjepljenje preko međunarodnih institucija, poput UN-a. Ako središnja vlast nije grupi učinila ništa od navedenog, potencijalno unilateralno odcjepljenje grupe nije moralno dopustivo. Ako je grupa nezadovoljna svojim statusom unutar središnje vlasti, a ne može dokazati navedene kriterije koji bi zadovoljili korektivno pravo na secesiju, ona prema Buchananu (1991: 87) može tražiti manje radikalne oblike samoodređenja. Anthony Birch (prema Pavković i Radan, 2008: 304-307) smatra da je pokušaj unilateralnog odcjepljenja opravdan ako država upotrebljava silu kako bi integrirala neku grupu i ako nije kadra udovoljiti političkim i ekonomskim interesima navedene grupe. Teoretičar Jael Tamir (prema Pavković i Radan, 2008) fokus je stavio na različite identitete grupa unutar neke države. Primjećuje da većina država obično ima jedan službeni jezik koji je dominantan u javnom političkom životu i medijima, jednu zastavu, jednu himnu itd. Pripadnici manjinskih naroda osjećaju se marginaliziranima. Problemi tog tipa primjećuju se i u liberalnim demokracijama koje ne ističu nacionalni identitet manjina u državnim institucijama.[45]

Nacionalna teorija pripada skupini teorija primarnoga prava na secesiju. Najistaknutiji je zagovornik te teorije David Miller koji ističe da svaka nacija ima pravo ostvariti samoodređenje kroz vlastitu državu. Stoga je u pogledu moralnog prava na odcjepljenje, s obzirom na nacionalnu teoriju, važno definirati pojam nacije, što i nije baš jednostavno. Univerzalna definicija pojma „nacija“ ne postoji. Većina autora slaže se da je nacija način klasifikacije određene grupe ljudi s obzirom na jasno definirane kriterije. Ti kriteriji mogu biti etnicitet, religijska pripadnost ili jezik. Neki autori pak smatraju da je riječ o kombinaciji kriterija: jezika, zajedničkog teritorija, zajedničke povijesti i kulturne ostavštine (Hobsbawm, 1996: 12). Međutim, postoje i slučajevi koji se uklapaju u takvu definiciju, ali nisu (ili još uvijek nisu) „nacije“, a neke neupitne „nacije“ ne odgovaraju u potpunosti kombinaciji tih kriterija. Anthony D. Smith (2010: 65-70) razlikuje nacije koje su se oblikovale na temelju etničkih jezgara od

[45] Pavković i Radan (2008: 304-308) kritiziraju teoriju korektivnog ili remedijalnog prava na lijek, zbog nepravde pretrpljene u prošlosti. Smatraju da bi usvajanjem Birchove i Tamirove teorije sve nacionalne manjine sebi dale za pravo da se odcijepe. Neke grupe same bi sebe proglasile nacionalnim manjinama kako bi stekle to pravo, što bi išlo unedogled. Smatraju da remedijalne teorije temeljito krše dva liberalno-demokratska principa: liberalni princip jednakih prava i demokratski princip donošenja odluka većinom glasova.

onih nacija koje su se oblikovale bez etnije kao neposredne prethodnice. Daje objašnjenje za učestalu grešku traženja poveznice modernih nacija s predmodernim etničkim vezama. Prema Smithu, prve nacije bile su oblikovane na temelju predmodernih etničkih jezgara, a s obzirom na to da je bila riječ o moćnim i kulturno utjecajnim zajednicama, često ih se uzimalo kao relevantan model oblikovanja nacija. Etnički model nacije bio je i sociološki produktivan. Čak i kad nije imala etničku prethodnicu, neupitna moderna nacija često je bila iskonstruirana tako što se od raspoloživih kulturnih komponenti stvarala mitologija o povijesnoj zajednici kao uvjetu opstanka nacionalnog jedinstva (Smith, 2010: 71). Eric Hobsbawm (1996: 13) na primjeru tamilskog nacionalizma primjećuje manipulaciju pojmom „nacije“ u svrhu ostvarivanja ciljeva navedenog nacionalizma.[46] Ernest Gellner (1983: 2) nacionalizam definira kao teoriju političkog legitimiteta koja zahtijeva da etničke granice ne prelaze političke granice. Kad se etnička grupa osjeća ugroženom jer ne može ostvariti svoje političke aspiracije, ona svoje nezadovoljstvo izražava nacionalizmom. Nacionalizam potom stvara naciju, ponekad uzimajući kulture koje su postojale i pretvarajući ih u nacije, a ponekad čak i izmišlja ili poništava davno postojeće kulture, tj. stvarnost. David Miller (1995: 17-21), za razliku od Gellnera, naglašava razliku između nacije i etničke skupine, smatrajući da nisu sve etničke skupine nacije. Pojam nacije razlikuje od pojma etnije, tj. definira je kao grupu ljudi koja ne mora biti etnički homogena. Etnija je zajednica ljudi koji dijele zajedničko porijeklo i kulturološke karakteristike, dok nacije mogu biti višeetničke. Državu definira kao niz političkih institucija koje određena nacija želi posjedovati za sebe. Stoga smatra da bi svaka nacija trebala imati vlastiti skup političkih institucija koje joj dopuštaju kolektivno odlučivanje o pitanjima od primarne važnosti za njezine članove. Međutim, uvjeti u kojima bi neka nacija mogla imati pravo na secesiju ipak nisu toliko općeniti da bi ih svaka nacija mogla lako zadovoljiti i olako shvatiti. Da bi neka nacija imala preduvjete za secesiju, morala bi predstavljati teritorijalno kompaktnu većinu na dijelu teritorija države kojom vlada neka druga nacija. Ako određena nacija svojim zahtjevom za odcjepljenjem ugrožava nacionalni identitet neke druge grupe koja je nastanjena na teritoriju koji se odcjepljuje ili u postojećoj državi od koje se taj teritorij odcjepljuje, takva secesija prema Milleru nije opravdana. Međunarodna zajednica ne bi smjela

[46] Tamilski nacionalizam zahtijevao je neovisnost dvije trećine teritorija Šri Lanke, s obzirom na različitu prošlost i jezik kojim se stanovnici tog dijela teritorija služe. Međutim, istina jest da tamilski govore stanovnici različitog porijekla. Stoga njihova prošlost nema veze s jezikom kojim se služe. Oko 41 % stanovnika koji govore tamilski sebe ne smatra Tamilima prema nacionalnosti već Maurima zbog islamske vjere. Taj primjer najbolje oslikava koliko tamilski nacionalizam iskrivljava realnost, u cilju postizanja vlastitih interesa. Tamilski tigrovi su vojna i politička organizacija koja se od početka 1970-ih nalazi u oružanom sukobu protiv vlade Šri Lanke, želeći ostvariti neovisnu tamilsku državu u istočnom i sjevernom dijelu otoka. Europska unija ih, poput brojnih drugih zemalja, smatra terorističkom organizacijom.

priznati takva odcjepljenja. Zbog brojnih problema koje secesionistički pokreti uzrokuju, Miller predlaže da se samoodređenje nacijâ postigne i u okvirima drugih demokratskih opcija, npr. federalnih uređenja (Mladić i Buzar, 2015: 231-232; Pavković i Radan, 2008: 308).

Plebiscitarna teorija o secesiji, čiji je glavni zastupnik Christopher Wellman (2005: 1-5), tvrdi da svaka grupa ima pravo na političko samoodređenje. Ako se političko samoodređenje dopušta, ono mora uključivati i pravo na odcjepljenje kao primarno pravo svake secesionističke grupe koja na teritoriju koji naseljava može adekvatno obavljati neophodne političke funkcije i koja će ostatku teritorija postojeće države omogućiti normalno funkcioniranje. Nova država koju stvaraju secesionisti i ostatak postojeće države moraju biti u mogućnosti održavati sigurnu i pravednu političku sredinu. Također, nova država ne bi smjela biti manje liberalna od države od koje se odcijepila, što znači da bi i ta nova država trebala dopustiti buduće potencijalne secesije. Za razliku od Buchananove teorije remedijalnog prava na lijek, Wellman (2005: 32-33) smatra da određena grupa ima pravo na secesiju čak i u slučajevima kada se središnja vlast prema njoj pošteno odnosi. Pojedinci koji se povezuju i formiraju određenu grupu, trebali bi imati mogućnost odlučivanja o vlastitoj sudbini. Zbog toga je secesija za Wellmana moralan čin. Autor razlikuje nekvalificiranu slobodu udruživanja pojedinaca koja stvara anarhiju, tj. kaos u međunarodnim odnosima, od kvalificirane slobode udruživanja pojedinaca u političkom kontekstu koja stvaranje teritorijalno definirane države čini legitimnim. Protivno Millerovoj nacionalnoj teoriji, taj autor pravo na odcjepljenje daje svakoj grupi koja pripada većinskoj populaciji određenog teritorija. Ta grupa ne mora biti definirana kao nacija. Pripadnike te grupe ne mora povezivati zajednička kultura niti moraju biti povijesno vezani uz teritorij koji sada naseljavaju. Iako nacionalne grupe imaju najveći interes u pogledu političkog samoodređenja, u secesionističkom konfliktu fundamentalne su političke sposobnosti secesionističke grupe koje ne moraju uvijek biti povezane s kulturnim kapitalom secesionističke grupe (Wellman, 2005: 127). Stoga je secesija bilo koje grupe moralno opravdana ako postoji dovoljan broj glasova za secesiju. Formalni dogovor o odcjepljenju sa središnjim vlastima u tom slučaju nije nužan. Harry Beran (1984, 1990, 1998; prema Pavković i Radan, 2008: 309-311; prema Mladić i Buzar, 2015: 235) također zastupa plebiscitarnu teoriju o odcjepljenju, smatrajući da ako narodi imaju pravo mijenjati temeljne zakone demokratske zemlje, trebali bi imati pravo i na teritorijalne promjene koje uključuju secesiju ili pokušaj secesije. Secesionistička grupa ne mora biti nacionalna i ne mora ispaštati nepravdu. Mora jedino biti teritorijalno koncentrirana i mora izraziti želju za secesijom. Mladić i Buzar (2015: 233) primjećuju da se plebiscitarne teorije oslanjaju na pojmove liberalne države i liberalnoga društva koji u središte pozornosti

stavljaju pravo pojedinca. Ono je, prema liberalizmu, najviša vrijednost dok povreda prava pojedinca predstavlja kršenje temeljnih prava i moralnih vrijednosti. Ne može se reći da teoretičari plebiscitarne teorije snažno zagovaraju secesiju, oni isključivo pronalaze moralno opravdanje za takav čin. Wellman (2005: 181) smatra da bi secesionističkih grupa bilo manje kad bi središnje vlasti pokazivale manje otpora prema secesionističkim regijama i kad bi međunarodni akteri poštovali važnost političkog samoodređenja. Wellmanovo stajalište poklapa se sa stavovima Stéphanea Diona (1996: 279-282) koji smatra da je u liberalnim demokracijama secesija nemoguća jer je u takvim uvjetima teško oformiti dominantnu secesionističku grupu, a političkom vođi secesije teško je mobilizirati veći broj pristaša secesije ako ih ne uspije uvjeriti da se postojeća država prema njima odnosi represivno. Na primjeru Québeca objašnjava kako je Kanada procesom decentralizacije omogućila jačanje secesionističke političke stranke *Parti Québécois* koja je mogla uvjeriti građane da je kadra uspješno sama upravljati teritorijom Québeca, što je opasno u kontekstu njegovanja secesionizma unutar te federalne jedinice. Međutim, decentralizacija smanjuje osjećaj nužnosti secesije jer se stanovnici Québeca ne osjećaju ugroženo od politika koje provode kanadske središnje vlasti. Sukladno tome, secesionistički referendum u Québecu nije prošao zadovoljavajući prag za odcjepljenje od Kanade.

2. 4. Secesija, ustavno pravo i međunarodno pravo

I pobornici i protivnici odcjepljenja u obrazloženjima svojih stavova koriste se ustavnim dokumentima matične države i međunarodnopravnim normama, zbog čega je u svakoj raspravi o potencijalnoj secesiji nekog teritorija i stanovništva neophodno razmotriti i pitanje legalnosti tih zahtjeva, tj. jesu li u skladu sa zakonom. Stoga se fenomenom secesije bave i stručnjaci za ustavno i međunarodno pravo koji se u svojim obrazloženjima pozivaju na pravna mišljenja, ustavne dokumente, odluke sudova i arbitražnih tijela, kao i rezolucije Ujedinjenih naroda. Secesija kojom se stvara nova država može biti legalna s obzirom na ustavno i međunarodno pravo. Ona može biti i pravno nelegalna, ali efikasna u slučaju da međunarodna zajednica[47] prizna teritorij koji se odcijepio kao novu državu (Pavković i Radan, 2008: 257, 331). Rijetko

[47] Pojam međunarodne zajednice pripada osnovnim pojmovima u znanosti o međunarodnim odnosima i međunarodnom pravu. Vladimir Ibler (1967: 672-675; 1971) znanost o međunarodnim odnosima definira kao znanost koja se bavi odnosima između jedinica (međunarodnopravnih subjekata, država, grupa) koje sve zajedno čine jedan skup. Ibler preferira riječ „skup“ u odnosu na uvriježenu riječ „zajednica“ zbog njezina anarhičnog karaktera. Jedinice unutar međunarodne arene uzajamno su povezane s drugim jedinicama isključivo radi zajedničkih interesa.

koji domaći ustav ima odredbe vezane uz pravo na odcjepljenje. U prošlosti su ustavi SSSR-a i SFRJ narodima koji su obitavali u federalnim jedinicama tih država dopuštali pravo na samoodređenje koje je uključivalo i pravo na odcjepljenje. Danas se takva prava pronalaze u ustavima Svetog Kristofora i Nevisa te Etiopije (Berković, 2021: 40; Pavković i Radan, 2008: 331). U ustavima liberalnih demokracija u kojima djeluju secesionističke političke elite ne postoje eksplicitni članci o pravu na odcjepljenje. Analizirajući članke ustavâ Kanade, Velike Britanije i Španjolske, ne možemo naići na odobravanje prava na odcjepljenje kao ni na eksplicitnu zabranu secesije. S obzirom na to da su se sve tri središnje države u bliskoj prošlosti susretale sa secesionističkim izazovima (Québec, Škotska i Katalonija), sudbene vlasti Kanade i Španjolske te izvršna vlast Ujedinjenog Kraljevstva morale su se očitovati u pogledu tog pitanja. Kanadski Vrhovni sud je 1998. godine na zahtjev kanadskih izvršnih vlasti donio odluku o slučaju potencijalnog unilateralnog odcjepljenja Québeca. Sud je naglasio federalizam, demokraciju, ustavnost i vladavinu prava kao četiri principa na kojima se temelji kanadski Ustav i u skladu s tim definirao da bi za odcjepljenje Québeca bilo neophodno donijeti dogovoreni ustavni amandman u skladu s procedurama propisanima kanadskim Ustavom (Pavković i Radan, 2007: 340). Referendum o škotskoj neovisnosti bio je bilateralno organiziran 2014. godine. Prethodno su, tadašnji britanski premijer David Cameron i vođa škotske nacionalne stranke Alex Salmond, u listopadu 2012. godine potpisali *Edinburški sporazum* kojim su definirali uvjete provođenja tog referenduma (Duffy, 2020).[48] Španjolski Ustavni sud u rujnu 2017. godine donio je odluku kojom je suspendirao *Zakon o novom javnom glasovanju*, prethodno izglasan u katalonskom regionalnom parlamentu, kojim se htjelo omogućiti organiziranje secesionističkog referenduma u Kataloniji. Obrazloženje se temeljilo na zaključku da navedeni zakon fundamentalno krši španjolski Ustav te se organiziranje secesionističkog referenduma smatralo protuzakonitim (Dw.com, 2017).[49]

Kako bi se bolje razumio odnos međunarodnog prava prema secesiji i stvaranju novih država, neophodno je objasniti kako međunarodno pravo definira državu, razvoj međunarodnopravne norme, prava na samoodređenje na koje se pozivaju secesionisti, razliku između unutarnjeg i

[48] U skladu sa zakonodavstvom Ujedinjenog Kraljevstva, britanska i škotska vlada složile su se da bi secesionistički referendum trebao imati jasnu pravnu osnovu, legalizaciju škotskog parlamenta, povjerenje obaju parlamenata, obiju vlada i stanovništva Ujedinjenog Kraljevstva, te da bi bilo pošteno stanovnicima Škotske omogućiti izražavanje stava čiji će rezultat svi morati poštovati (Duffy, 2020).

[49] Nakon odluke španjolskog Ustavnog suda, tadašnji katalonski predsjednik Carles Puigdemont izjavio je da središnja vlast i španjolski sudovi ne mogu zaustaviti plan o secesionističkom referendumu. Ankete su tada pokazivale da većina stanovnika Katalonije smatra da ima pravo na odluku, tj. pravo na secesionistički referendum. Rasprava o secesiji podijelila je društvo u Kataloniji, dajući malu prednost onima koji žele ostati ujedinjeni sa Španjolskom (Dw.com, 2017).

vanjskog samoodređenja te značaj državnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta neke države u međunarodnom pravu. Temelji međunarodnog pravnog poretka odnosi su među pojedincima koji se udružuju u međusobno odijeljene i neovisne teritorijalne i nacionalne jedinice. Prema međunarodnom pravu, država je zajednica koja na određenom području djeluje u obliku najviše organizacije pravnog poretka, a da pritom nije podložna nijednoj drugoj organizaciji. Svaka država kao međunarodnopravni subjekt mora ispunjavati tri uvjeta: definirano određeno područje, stanovništvo koje živi na tom području i vlast neovisnu o drugoj državi, koju to stanovništvo priznaje kao legitimnu. Postoji i četvrti uvjet koji se odnosi na članstvo u Ujedinjenim narodima, tj. novi međunarodnopravni subjekt mora biti priznat od strane međunarodne zajednice i kao takav ima sposobnost ponašati se u skladu s odredbama međunarodnog prava unutar međunarodne zajednice. Stoga se razlikuje priznanje nove države *de jure*, koje je stalno i potpuno, od *de facto* priznanja koje je privremeno ili ograničeno na neke odnose (Andrassy i dr., 2010: 92). Članstvom u UN-u država postaje zaštićena od ugrožavanja teritorijalne cjelovitosti, nasilnog uništenja i političke ovisnosti o drugim državama.[50] No budući da se osamostaljenjem sitnih kolonijalnih posjeda stvorio veliki broj malih država, postavilo se pitanje njihova ravnopravnog sudjelovanja u pravima i dužnostima koje proizlaze iz članstva u međunarodnim organizacijama. Postoji čitava ljestvica političkih teritorijalnih jedinica, počevši od razvijenih suverenih država do najskučenijih odnosa ovisnosti, u kojima još ipak postoji neki individualitet i u međunarodnom životu (Andrassy i dr., 2010: 65-86).

Secesionisti se u svojim zahtjevima poglavito pozivaju na međunarodnopravnu normu, tj. pravo naroda na samoodređenje. Iznimka nisu ni secesionistički pokreti u liberalnim demokracijama. Secesionizmi u Kataloniji i Québecu inspirirani su pravom naroda na samoodređenje, dok je u Škotskoj primarno riječ o evoluciji političke zajednice, a sekundarno o nacionalnoj specifičnosti Škota.[51] Načelo samoodređenja prvotno se počelo promicati potpisivanjem Vestfalskog mira 1648. godine, američkom *Deklaracijom o neovisnosti* 1776. godine kao i Francuskom revolucijom 1789. godine. Taj rani princip prava na samoodređenje primarno je bio shvaćen kao sredstvo opravdavanja dodjele teritorija jednoj državi u odnosu na drugu.[52] Imperijalizam 19. stoljeća pokazao je mnogobrojne mane poretka u kojem velike sile mogu

[50] Članak 2. stavak 4. *Povelje Ujedinjenih naroda* govori o zabrani ugrožavanja teritorijalne cjelovitosti država članica UN-a.
[51] Stanovnici Škotske su na referendumu o *Brexitu* u lipnju 2016. godine dali potporu ostanku Velike Britanije u Europskoj uniji, zbog velike bojazni da bi se izlazak ujedinjene Velike Britanije iz Europske unije negativno manifestirao na škotsko gospodarstvo.
[52] Giuseppe Mazzini koristio se principom samoodređenja kako bi ujedinio Italiju.

gospodariti drugim narodima i njihovim područjima. Američki predsjednik Woodrow Wilson je nakon Prvoga svjetskog rata u svojih *Četrnaest točaka* promicao samoodređenje kao „imperativno načelo djelovanja“ za održavanje mira u Europi. Prema njemu, samoodređenje je proizlazilo iz pojma narodnog suvereniteta, tj. prava svakog naroda da upravlja samim sobom. Vladimir Lenjin, tadašnji vođa boljševika, samoodređenje je promicao kao revolucionarni princip koji treba omogućiti radikalnu preraspodjelu moći unutar postojećih država te jamčiti neovisnost narodima podvrgnutim kolonijalnoj vladavini i nacionalnostima koje tlače središnje vlasti. Bez obzira na Wilsonovo i Lenjinovo zalaganje, samoodređenje se isključivo promatralo kao politički princip podređen državnom suverenitetu i teritorijalnom integritetu. Tijekom Drugoga svjetskog rata, Roosevelt i Churchill potpisali su 1941. godine *Atlantsku povelju,* kojom se pravo na samoodređenje priznaje kao opći standard koji prati teritorijalne promjene i koji se odnosi na slobodan odabir vladara svake suverene države. Konferencijom u San Franciscu 1945. godine definiran je nacrt *Povelje UN-a* koji je uvrštavao princip samoodređenja kao pravo naroda na samoupravljanje koje ne uključuje pravo na secesiju. Države su tada općenito, u okviru principa prava na samoodređenje, bile spremne priznati isključivo samoupravu. Nakon Drugoga svjetskog rata usvojila se Lenjinova teza o samoodređenju kao o protukolonijalnom zahtjevu koji je u korelaciji s principom suverene jednakosti država i stavom o zabrani miješanja u unutarnja pitanja suverene države. Zapadne su zemlje princip samoodređenja doživljavale isključivo kroz unutarnje samoodređenje i povezivale ga s ljudskim pravima, sintezom građanskih i političkih prava svakog naroda, i temeljem demokratske slobode koja je neophodna za legitimizaciju vlasti. Teritoriji kolonija koji su se htjeli osloboditi kolonijalne vladavine, princip samoodređenja povezivali su s vanjskim samoodređenjem i stvaranjem nove države (Cassese, 2011: 31-66; Perišić, 2013: 762-763).[53] Tek je 1960. godine Opća skupština UN-a u *Deklaraciji o davanju neovisnosti kolonijalnim državama i narodima* samoodređenje definirala kao pravni standard ponašanja kojim se jamči poštovanje temeljnih ljudskih prava. Svaki ovisni narod primjenom načela *uti possidetis*[54] i ostvarivanjem prava na samoodređenje mogao je steći pravo na geografsko područje koje se do tada smatralo kolonijalnim posjedom. Pravo na samoodređenje isključivo se odnosilo na kolonijalne posjede, s obzirom na to da je bilo navedeno kako se svaki pokušaj razbijanja

[53] U *Povelji UN-a* tada je postojao konsenzus oko toga da pravo na samoodređenje ne može biti primjenjivo u tri slučaja: odvajanje manjinske ili etničke grupe od suverene države u kojoj žive, odvajanje kolonijalnih naroda od kolonijalnih vladara jer oni imaju pravo isključivo na samoupravu te ujedinjenje dviju ili više nacija koje pripadaju različitim državama s ciljem stvaranja nove države (Cassese, 2011: 62-63).

[54] *Uti possidetis* (lat. kako posjedujete) jest načelo međunarodnog prava na temelju kojeg se unutarnja razgraničenja između administrativnih jedinica priznaju kao državne granice u trenutku neovisnosti.

nacionalnog jedinstva ili teritorijalne cjelovitosti neke zemlje smatra protivnim ciljevima i načelima *Povelje UN-a*. Mogućnost da i nesamostalne zemlje, i one pod starateljstvom i nesamoupravna područja, ostvarivanjem prava na samoodređenje steknu samostalnost, izražena je u oba Pakta o pravima čovjeka iz 1966. godine, u *Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima* i *Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima,* usvojenima na Općoj skupštini UN-a (Andrassy i dr., 2010: 69).[55] *Deklaracija sedam načela* potpisana je 1970. godine i u njoj je pravo na samoodređenje definirano kao pravo koje nadilazi kolonijalni kontekst. U njoj piše kako svaki narod ima pravo slobodno odrediti svoj politički status, u okviru postojeće države ili odvajanjem od nje, a svaka država mora imati vladu koja zastupa sve stanovnike na njezinu teritoriju, neovisno o rasi ili vjeri. Perišić (2013: 765-767) ističe da je u tom dokumentu ostalo nejasno koliki bi stupanj autonomije neki narod trebao izboriti da bi se njegovo pravo na samoodređenje smatralo ostvarenim. Ibler (1992: 57) opaža da ne postoji citat koji bi sadržavao odredbe proceduralnog karaktera kojima bi se regulirali način i uvjeti ostvarivanja prava na samoodređenje naroda. Međunarodni sud pravde je u presudi o Istočnom Timoru priznao pravo naroda na samoodređenje kao kogentnu normu *(lat. ius cogens)* međunarodnog prava, a norma je bila potvrđena u *Savjetodavnim mišljenjima* o Zapadnoj Sahari, Namibiji, izgradnji zida na okupiranom palestinskom području te o sukladnosti jednostrane *Deklaracije o neovisnosti Kosova* s međunarodnim pravom.[56]

U kontekstu secesionističkih pokreta u liberalnim demokracijama, iznimno je važno definirati podrazumijeva li suvremeno međunarodno pravo, kroz normu prava na samoodređenje, i pravo na secesiju te što se konkretno misli pod narodom kao nositeljem tog prava. Između prava

[55] Navedeni dokumenti sadrže identični prvi članak koji govori da: *„1. Svi narodi imaju pravo na samoodređenje. Na osnovu ovog prava oni slobodno određuju svoj politički položaj i slobodno postižu svoj privredni, društveni i kulturni razvoj. 2. Radi ostvarenja svojih ciljeva, svi narodi mogu slobodno raspolagati svojim prirodnim bogatstvima i izvorima bez ugrožavanja obaveza koje proizlaze iz međunarodne privredne suradnje, zasnovane na načelu uzajamne koristi i međunarodnom pravu. Ni u kom slučaju narod ne može biti lišen vlastitih sredstava opstanka. 3. Države ugovornice ovog Pakta, uključujući tu i one koje su odgovorne za upravljanje ne samo upravnim teritorijima i teritorijima pod starateljstvom, dužne su da olakšaju ostvarenje prava naroda na samoodređenje i da poštuju ovo pravo shodno odredbama Povelje Ujedinjenih naroda.“*

[56] Nicolas Levrat (2017: 66-69), profesor europskog i međunarodnog prava na Sveučilištu u Ženevi, i njegovi suradnici smatraju da je *Savjetodavno mišljenje o Kosovu* relevantno za pokušaj odcjepljenja Katalonije 2017. godine. Sud je utvrdio da međunarodno pravo u svojoj praksi nikad nije zabranjivalo poddržavnom entitetu donošenje „deklaracije o neovisnosti“. Nadalje, princip teritorijalnog integriteta suverene države povezan je s odnosima s drugim državama, tj. praksa Međunarodnog suda pravde ne zabranjuje poddržavnom entitetu pravo na odluku o vlastitoj političkoj sudbini. Samo u slučajevima kada Vijeće sigurnosti UN-a donese rezoluciju kojom negira legitimitet „deklaracije o neovisnosti“, ona se zaista može smatrati nelegalnom u kontekstu međunarodnog prava. Takve su rezolucije bile donesene u slučajevima Južne Rodezije, Cipra i Republike Srpske, ali one ne mogu biti interpretirane kao generalno zabranjivanje „deklaracijâ o neovisnosti“. U slučaju Kosova, zastupnici parlamenta donijeli su „deklaraciju o neovisnosti“ i Međunarodni sud pravde smatrao je to prikladnim načinom izražavanja prava na odluku. U izdvojenom mišljenju, sudac Bennouna naveo je da je referendum preferirano sredstvo provođenja prava na odluku.

naroda na vanjsko samoodređenje, tj. prava naroda da odlučuje o vlastitom statusu u međunarodnim odnosima, i unutarnjeg samoodređenja koje podrazumijeva pravo naroda da slobodno odlučuje o političkom statusu, tj. obliku vladavine unutar postojeće države, postoje krucijalne razlike. Andrassy i sur. (2010) smatraju da pravo naroda na samoodređenje uključuje i pravo na osnivanje vlastite države, dok Perišić (2013) smatra da konsenzus postoji tek u vezi s pravom naroda na unutarnje samoodređenje tj. s pravom na slobodan odabir političkog oblika vladavine i na oslobođenje od kolonijalne vlasti. Leposavić (2013: 220-222) ističe da političko, kulturno i ekonomsko samoodređenje, o kojem govore brojni dokumenti UN-a, pripadaju unutarnjem samoodređenju. Vanjsko samoodređenje izvan kolonijalnog konteksta moglo bi biti samo iznimno moguće, ako je narodu uskraćeno pravo na unutarnje samoodređenje. U pogledu vanjskog samoodređenja, tj. prava na odcjepljenje i stvaranje nove države, koncept prava na samoodređenje ostalo je nedorečeno. Iako mnogobrojni međunarodni dokumenti priznaju samoodređenje kao jedno od temeljnih načela međunarodnog prava, oni ne definiraju to pravo, ne navode uvjete njegove primjene niti definiraju „narod" kao ovlaštenika tog prava. Kanadski Vrhovni sud svojim je savjetodavnim mišljenjem o pravu na vanjsko samoodređenje Québeca definirao da se pravo na samoodređenje ostvaruje postizanjem odgovarajuće razine političke, ekonomske, socijalne i kulturne autonomije u okviru postojeće države. Sud je utvrdio da pravo na vanjsko samoodređenje postoji samo u tri slučaja: u slučaju kolonijalizma, podvrgnutosti naroda stranoj dominaciji ili iskorištavanju te kada je određenom narodu uskraćeno primjereno sudjelovanje u vlasti (Perišić, 2013: 770). Leposavić (2013: 210-226) smatra da je shvaćanje vanjskog samoodređenja kao prava na vlastitu državu ispravno, ali ne i dovoljno iscrpno. Nastanak nove države nije nužni i automatski ishod prava na vanjsko samoodređenje, koje se odnosi na politički status jednog naroda u njegovom konstitutivnom smislu. To podrazumijeva pravo izbora institucionalnog okvira za permanentno vršenje unutarnjeg samoodređenja. Taj institucionalni okvir koji narod određuje može biti stvaranje neovisne države, ali i udruživanje i integracija s nekom neovisnom državom koji uključuju uspostavljanje novog političkog statusa.[57] Berković (2021: 24) ističe da je pravo naroda na samoodređenje u odnosu na obvezu poštovanja ustavnog poretka države pitanje koje izaziva puno polemike, argumenata i protuargumenata. Smatra da tu nije riječ samo o pravnom pitanju već o kompleksnom pojmu

[57] Petra Perišić (2013: 767-768) smatra da pod pojam „naroda" ne možemo uvrstiti i nacionalnu manjinu, kao što je to bio slučaj s pozivanjem prava na samoodređenje Albanaca s Kosova, te da bi fokus trebalo pomaknuti s uvjeta za ostvarenje vanjskog samoodređenja na osiguranje boljeg poštovanja unutarnjeg samoodređenja. Pojam „narod" označava sve stanovnike nekog teritorija, a ne pripadnike određene etničke skupine. „Narod" nije isto što i „nacionalna manjina". Nacionalne manjine nemaju pravo na samoodređenje, iako na primjeru Kosova i Kosovara možemo zaključiti da ista skupina istovremeno predstavlja i narod i manjinu.

koji zadire u druge međunarodnopravne institute. Postavlja se pitanje je li pravo na samoodređenje obvezna međunarodnopravna norma ili neobvezno pravno načelo. Ako pravo na samoodređenje promatramo kao obveznu normu, primjećujemo da je ono u koliziji s drugim normama međunarodnog prava, pravom na suverenost i pravom na teritorijalni integritet države. Suverenost je svojstvo pravnog poretka. Pravni poredak definira zajednicu koju zovemo država, a ona se svojstvom suverenosti koristi u svrhu sporazumnog redefiniranja svojih prava i dužnosti u međunarodnom sustavu (Grubić, 2014: 33; Hinsley, 1992: 215; Krbek, 1964: 77). Pravo na teritorijalni integritet postojeće države garantira i načelo 7. *Deklaracije sedam načela*, koja na najtemeljitiji način pojašnjava pravo na samoodređenje. Ipak, prema načelu 7. navedene Deklaracije ne dopušta se bilo kakva djelatnost koja bi ugrozila teritorijalnu cjelovitost ili političko jedinstvo suverene države, ako ona poštuje načelo ravnopravnosti i samoodređenja naroda. Grupe koje žive unutar te države ne smiju biti izložene diskriminaciji, a vlada države mora predstavljati sav narod koji je nastanjen na njezinu teritoriju (Andrassy i dr., 2010: 116; Pavković i Radan, 2008: 352-353). Neophodno je navesti da je pravo na samoodređenje također sklono zloupotrebi. Ponekad su pozivanja na to pravo nerazumna i neopravdana jer se određene političke snage njime koriste isključivo u svrhu ostvarivanja vlastitih političkih ciljeva, tj. u svrhu destabilizacije vlasti i uništavanja državnosti. U literaturi se često spominje izjava U Thanta, nekadašnjeg glavnog tajnika Ujedinjenih naroda, o tome da se pravo na samoodređenje ne može odnositi na dio teritorija neke države članice UN-a, budući da joj njezino članstvo u toj organizaciji jamči kako će ostale države članice UN-a poštovati njezinu suverenost i teritorijalnu cjelovitost (Ibler, 1992: 61-77). Cassese (2011: 380-383) ističe da pravilo samoodređenja nije usklađeno s održavanjem *statusa quo*, tj. principom nemiješanja u unutarnje i vanjske poslove država te da mu nije svojstvena univerzalnost. Međunarodna zajednica često puta nije jasna u pogledu odcjepljenja i stvaranja nove države. Neke slučajeve odcjepljenja odlučila je podržati, dok je u pogledu nekih drugih podržala već postojeće države. Stoga su neki narodi uspjeli stvoriti novu državu pozivajući se na pravo na samoodređenje, a drugi nisu. U tome su presudan značaj imali međunarodni politički odnosi koji su definirali hoće li nekom narodu biti priznato pravo na samoodređenje i stvaranje vlastite države ili će se dati prioritet očuvanju teritorijalnog integriteta već postojeće države i njezina ustavnog poretka (Cassese, 2011: 380-383; Harris, 2015: 200).

3. Dizajn istraživanja

3. 1. Metodološki okvir

Karl Gustafsson i Linus Hagström (2018: 636-638) ističu da bi svako novo istraživanje u politološkoj znanosti trebalo zadovoljavati tri kriterija: popunjavanje praznine u pogledu dostupnih znanstvenih zaključaka o određenom fenomenu, fokusiranje na fenomen koji je suvremen i zahtijeva znanstvenu perspektivu koja bi mogla pridonijeti rješavanju tog i sličnih problema u suvremenom svijetu i/ili metodološka zahtjevnost i strogoća. Rigorozni istraživački dizajn koji uključuje sofisticirane metode istraživanja dovoljan je atribut za opravdanje nekog istraživanja koje će rezultirati novim objašnjenjima i razumijevanjima određenog fenomena koja se razlikuju ili pobijaju već postojeća. U ovom doktorskom istraživanju želi se doći do odgovora na pitanje kako je i zašto došlo do jačanja secesionističkog pokreta u konsolidiranoj liberalnoj demokraciji koji je eskalirao u pokušaj unilateralnog odcjepljenja trideset devet godina od donošenja demokratskog ustava te kako to da je takav fenomen moguć unutar države članice Europske unije, zajednice vrijednosti liberalne demokracije. Ono dakle popunjava prazninu i rješava važan suvremeni problem, što je vidljivo u prethodnom poglavlju u kojem se detaljno objašnjava fenomen secesije. Eksplanatorne teorije o secesiji Wooda, Bartkus i Hechtera detaljno su razrađene. Međutim, politička znanost nema generalan odgovor na pitanje zašto u suvremenome svijetu dolazi do fenomena secesije, pri čemu su unilateralni pokušaji odcjepljenja atipični za liberalne demokracije. Istraživanje je također i metodološki rigorozno, s obzirom na to da je za metodološki dizajn istraživanja odabran „mali n“, a za metodu istraživanja *process tracing* [praćenje procesa], kojom se testiraju već postojeće eksplanatorne teorije o secesiji. U tom kontekstu, istraživanje se koristi deduktivnim sudom, tj. testira i posljedično sužava postojeće teorije o secesiji kako bi se objasnio unilateralni pokušaj odcjepljenja u liberalnim demokracijama. Istraživački dizajn „mali n“ koristi se pri uspoređivanju malog broja slučajeva (komparativna studija slučaja) ili pri analizi samo jednog slučaja zbog njegove atipičnosti (studija slučaja). Intenzivna studija slučaja kao istraživački dizajn zahtijeva prikupljanje podataka kvalitativnim tehnikama čiji je fokus zadiranje u dubinu određenog slučaja, a ne u širinu koja ne mari za razlike u nijansama. Yin (2007: 11) ističe da je studija slučaja učinkovita kada se postavljaju pitanja koja počinju s „kako“ i „zašto“, kada istraživač ima slabu kontrolu nad događajima i kada želimo razumjeti kompleksni društveni fenomen. Istraživanje zadovoljava sva tri kriterija. Slučaj je prostorno i vremenski ograničen. Ne razlikuje se kroz prostor, ali se razlikuje kroz vrijeme. Pokušaj odcjepljenja Katalonije 2017.

godine zasad je jedini unilateralni pokušaj odcjepljenja u liberalnim demokracijama koji se dogodio trideset devet godina od donošenja demokratskog ustava. S obzirom na to da je nemoguće pronaći dva unilateralna pokušaja odcjepljenja u liberalnim demokracijama te ih potom prostorno komparirati, logični je odabir praćenje slučaja od nulte do završne godine. *Process tracing* kao metoda unutar longitudinalne studije slučaja koristit će višestruke načine promatranja jednog slučaja, što će rezultirati detaljnim uvidom u karakteristike atipičnog slučaja te će definirati poveznicu između potencijalnih uzroka i promatranog ishoda unilateralnog pokušaja odcjepljenja u liberalnoj demokraciji (Barakso, Sabet i Schaffner, 2014: 177-187; George i Bennett, 2005: 25-63). John Gerring (2004: 352) kao vodeću prednost studije slučaja navodi mogućnost intenzivnog proučavanja jedne jedinice, s ciljem generalizacije na veći skup jedinica. U tom kontekstu istraživanje koristi induktivni sud. Rezultati istraživanja moći će se uzeti u obzir ako u budućnosti bude novih unilateralnih pokušaja odcjepljenja u liberalnim demokracijama. Budući da je španjolska tranzicija bila ključno razdoblje koje je odredilo okvire postojeće demokracije u Španjolskoj i u kojem je došlo do fenomena koji se istražuje, taj period uzima se kao nulta točka studije slučaja. Početni je datum studije slučaja 19. srpnja 1969., kada je Juan Carlos prisegnuo na vjernost Francu, principima Pokreta i temeljnim zakonima (Molinero i Ysàs, 2018: 43). Tim je činom diktator Franco ponovno uveo figuru kralja u španjolsku političku zajednicu te je kralj naposljetku bio glavni kreator španjolske tranzicije. Stoga se može tvrditi da je barem u početnim godinama španjolske tranzicije bila prisutna kriza političkog legitimiteta. To je argument koji često puta navode katalonski nacionalisti kako bi prikazali da je Španjolska nakon tranzicije još uvijek Francova, ali u liberalnim okvirima. Španjolski se nacionalizam nakon tranzicije počeo temeljiti na rušenju mita o dvije Španjolske. Kralj i vlada u Madridu često su puta isticali kako su se u tranziciji pomirile „dvije Španjolske“ te da je rezultat tog zajedničkog kompromisa bio Ustav iz 1978. Autorice poput Sophie Baby (2018: 20-37) i Bénédicte André-Bazzane (2006: 20-24) ističu da je takvo objašnjenje tranzicije bio novi španjolski mit koji je bio neophodan kako bi Španjolska mogla razumijevati samu sebe u tom „novom“ periodu nakon 1978. godine. Prema navedenim autoricama, španjolska tranzicija nije bila mirna, a njezin ishod, tj. Ustav iz 1978. godine, bio je proizvod velikih pritisaka, prijetnji i nasilja. Ferran Gallego[58] (2008) u svojoj knjizi *El mito de la transición: La crisis del franquismo y los orígenes de la democracia (1973 -1977)* [Mit o tranziciji: Kriza frankizma i temelji demokracije (1973-1977)] ističe da je u

[58] Ferran Gallego Margalef je profesor suvremene povijesti na Autonomnom sveučilištu u Barceloni. Njegov znanstveni rad vrlo je važan za španjolsku povijest jer je on među prvima objavio kritički stav prema formalnoj interpretaciji španjolske tranzicije.

španjolskom društvu prisutan mit o tranziciji koji ju opisuje kao period konsenzusa i dijaloga u korist zajedničkog interesa. Zbog toga se u suvremenoj Španjolskoj često puta za vrijeme kriza može čuti kako se unutar države ne smije srušiti pomirujući duh tranzicije. Zapravo je njegovo istraživanje pokazalo da ondašnje reformske političke elite nisu nakon frankizma željele uspostavu institucija usporedivih s europskima, već neki oblik demokracije koji bi bio jedinstven u odnosu na druge zemlje. Članak 2. španjolskog Ustava govori da se on temelji na neraskidivom jedinstvu španjolske nacije, zajedničke i nedjeljive domovine svih Španjolaca; nacionalnostima i regijama od kojih se sastoji država, priznaje se i garantira pravo na autonomiju te međusobnu solidarnost (Boe.es, 2024). Taj članak španjolskog Ustava predstavlja jednu od vodećih pravnih barijera za ostvarenje ideje o dogovorenom secesionističkom referendumu Katalonije. Stoga se može zaključiti da je španjolska tranzicija bitno razdoblje i da je neophodno ispitati ulogu tadašnje krize političkog legitimiteta u eskalaciji secesionističke krize u Kataloniji 2017. godine, kao argument da se Katalonci zahvaljujući ishodima takve tranzicije nalaze u neliberalnoj i represivnoj državi. U skladu s navedenim, formirana je prva pretpostavka rada kojom se tvrdi da je zahvaljujući mitu o španjolskoj tranziciji stvoren neliberalni pravni okvir koji ne priznaje da je Španjolska višenacionalna država, tj. jednakost kao temeljna liberalna vrijednost nije zastupljena u kontekstu nacionalnih identiteta. Ako se ovim istraživanjem potvrdi navedena pretpostavka, osnivanje katalonskog independentističkog pokreta (*procés*) 2012. godine bit će objašnjeno kao katalonski odgovor na neliberalni pravni okvir Španjolske koji koči katalonsko pravo na samoodređenje, a njegova dinamika, koja je eskalirala u unilateralni pokušaj odcjepljenja 2017. godine, bit će predočena kao odraz nemogućnosti pregovora i dogovora o organizaciji secesionističkog referenduma u Kataloniji. Pristup u prvoj pretpostavci je konstruktivistički, tj. uzima se u obzir znanstvena literatura o mitu o španjolskoj tranziciji i povezuje se sa katalonskim secesionističkim pokretom. Važno je naglasiti da je znanstvena literatura o španjolskoj tranziciji prilično opsežna, a prednjače autori koji tvrde da je Ustav iz 1978. godine zaista ishod konsenzusa između različitih političkih opcija. Ovaj rad ne bavi se raznolikom literaturom o španjolskoj tranziciji nego istražuje u kojoj su mjeri pogledi i evaluacije španjolske tranzicije kao konstrukta, tj. mita utjecale na unilateralni pokušaj odcjepljenja Katalonije u listopadu 2017. godine. Jesu li takve evaluacije španjolske tranzicije kao mita uopće bile prisutne u periodu osnivanja i uspona *procésa*?

Kako bi se studija slučaja longitudinalno podijelila, morao se odabrati jedan događaj koji je bio svojevrsni prijelomni trenutak. Riječ je o odluci španjolskog Ustavnog suda iz lipnja 2010.

godine koji je 14 od 223 odredbe katalonskog Statuta proglasio nevažećima. To zakonodavno tijelo tim je činom uvrijedilo mnoge Katalonce koji su na referendumu 2006. godine glasovali u korist tih promjena odredbi statuta. Tekst novih odredbi bio je prethodno odobren u katalonskom parlamentu i Kongresu u Madridu.[59] Tu presudu Ustavnog suda katalonski independentisti smatraju glavnim okidačem unilateralnog pokušaja odcjepljenja 2017. godine, iako je potpora ideji odcjepljenja Katalonije tada još uvijek bila stabilna. Prema podacima CIS-a, 25 % katalonskih građana davalo je potporu ideji odcjepljenja 2010. godine (Morel, 2018: 27). Završni je datum studije slučaja 23. lipnja 2021. godine, kada je španjolski premijer Pedro Sánchez pomilovao devetero katalonskih independentističkih lidera kojima je 14. listopada 2019. godine Vrhovni sud izrekao zatvorsku kaznu u trajanju od devet do dvanaest godina zbog zavođenja građana, promoviranja i provođenja independentističkog programa te zloupotrebe javnih sredstava za organizaciju protuustavnog referenduma. Tim činom pomilovanja ovaj je slučaj, tj. pokušaj odcjepljenja te njegov ishod okončan. Sánchez je taj postupak nazvao „javnim interesom“, braneći ga tezom da je to najbolja odluka za Kataloniju i ostatak Španjolske. Na taj se način španjolska vlada na čelu s Pedrom Sánchezom odlučila suočiti s problemom konflikta koji je nastao unutar Katalonije koji definira kao krizu suživota (Martín Plaza, 2019a; Gil Grande, 2021).[60] Potrebno je naglasiti da se šestorici katalonskih političkih čelnika nije sudilo u Španjolskoj jer su nakon proglašenja Republike Katalonije u listopadu 2017. godine napustili Španjolsku, tj. nastanili se u Belgiji, Švicarskoj i Škotskoj koje su ih štitile od izručenja matičnoj zemlji. U slučaju povratka u Španjolsku bili bi uhićeni i za pretpostaviti je da bi njihove presude (kao i obrazloženja pomilovanja) bile u skladu s onima izrečenima grupi od devetero

[59] Španjolski parlament *Cortes Generales* dvodomna je institucija. Gornji dom naziva se Kongres (*Congreso de los Diputados*). Sastoji se od 350 zastupnika koji se biraju svake četiri godine. Predstavlja narodnu suverenost, donosi zakone, kontrolira akcije španjolske vlade te izglasava povjerenje ili nepovjerenje španjolskom premijeru. Samo španjolski Kongres može izglasati povjerenje ili nepovjerenje premijeru. Donji dom je Senat (*Senado*) koji predstavlja teritorijalnu strukturu (teritorijalni ustroj) Španjolske. Sastavljan je od 266 zastupnika, 208 ih se bira na parlamentarnim izborima svake četiri godine, a njih 58 imenuju parlamenti autonomnih zajednica. Članci 66., 67., 68. i 69. španjolskog Ustava relevantni su u pogledu *cortesa*. Treći dio Ustava (od članka 66. do članka 80.) bavi se temom *cortesa* (Boe.es, 2024; Congreso.es, 2025; Senado.es, 2025).

[60] Potpredsjednik bivše katalonske vlade Oriol Junquerras osuđen je 14. listopada 2019. godine na 13 godina zatvora zbog vodstva independentističkog plana, zavođenja, malverzacija i kontroliranja procesa organizacije referenduma. Bivša potpredsjednica katalonske vlade Carme Forcadell osuđena je na 11 i pol godina zatvora zbog prihvaćanja novih zakona u katalonskom parlamentu, čiji je cilj bio privid validnosti *procésa* i odcjepljenje od Španjolske. Bivši predsjednik udruge *Òmnium Cultural* Jordi Cuixart i bivši predsjednik udruge ANC Jordi Sànchez dobili su po 9 godina zatvora zbog mobilizacije građana u svrhu *procésa*. Zbog zloupotrebe javnih fondova, na 12 godina zatvora osuđeni su bivši savjetnik predsjedništva Jordi Turull, bivši savjetnik za vanjske poslove Raül Rovema i bivša savjetnica za socijalnu politiku Dolors Bassa. Bivši savjetnik za teritorij i održivost Katalonije Josep Rull te bivši savjetnik za unutarnje poslove Joaquim Forn, osuđeni su na 10 i pol godina zatvora zbog zavođenja.

katalonskih čelnika (Bbc.com, 2018).[61] Završna točka studije slučaja, tj. čin pomilovanja katalonskih političkih i civilno-društvenih aktera ipak daje argumente za tvrdnju da Španjolska kao država potiče kulturu dijaloga. Vijeće Europe je u *Rezoluciji 2381* obrazložilo temu „Treba li kazneno goniti političare zbog njihovih izjava u periodu mandata?“, s posebnim osvrtom na kurdske i katalonske independentističke političare, zaključivši da je politika Pedra Sáncheza prema independentizmu vrlo pohvalna. Vijeće Europe smatra da je Španjolska živa demokracija u kojoj se poštuje pravni poredak i u kojoj je prisutna kultura slobodne i otvorene javne rasprave, a poštuju se i ideološke slobode te jednakost. Izražavanje independentističkih stavova u Španjolskoj nije osnova za kazneni progon (Aelpa.org, 2021). Nadalje, činjenica da se pokušaj odcjepljenja dogodio trideset devet godina od izglasavanja demokratskog Ustava, nameće pitanje kako to da takvih pokušaja nije bilo i ranije. Poznato je da su ondašnje katalonske političke elite na čelu s Jordijem Pujolom podržale sadržaj Ustava iz 1978. godine te prethodno sudjelovale na prvim slobodnim izborima 15. lipnja 1977. godine. Statut Katalonije bio je potvrđen na referendumu u listopadu 1979. godine (Samardžić, 2005: 578-582). Tek se 2012. godine, izglasavanjem *Rezolucije 742/IX*, pokrenula nova etapa u katalonskoj politici, vođena logikom katalonskog prava na odluku, tj. independentistički pokret *procés*, a iste je godine osnovana i civilna udruga ANC koja je odmah počela organizirati masovne prosvjede građana s ciljem podrške samoodređenja Katalonaca (Cendón, 2016: 189; Morel, 2018: 69). Stoga druga pretpostavka rada odbacuje mogućnost da je španjolska tranzicija, zahvaljujući tadašnjoj krizi političkog legitimiteta, proizvela neliberalni pravni okvir te objašnjenje za iznenadni porast independentizma u Kataloniji, koji je eskalirao u secesionistički puč, traži u krizi političkog legitimiteta tijekom razdoblja pokreta 15-M te odabranoj političkoj strategiji tadašnjih vodećih katalonskih političkih elita. Opis navedene političke strategije preuzet je od Josepa Colomera (2017), koji tvrdi da katalonski independentistički pokret *procés* nije bio odgovor katalonskih političkih elita na zahtjeve građana za samoodređenjem, nego se već radilo o političkoj strategiji ekvivalentnoj političkom planu kontinuirane i povećane konfrontacije sa španjolskom vladom čija je dinamika dosegnula vrhunac organizacijom protuustavnog secesionističkog referenduma 1. listopada 2017. godine.

[61] U trenutku pisanja ovog rada, u Belgiji se nalaze bivši katalonski premijer Carles Puigdemont, bivši katalonski savjetnik za zdravstvo Antoni Comín, bivši katalonski savjetnik za kulturu Lluís Puig, bivša katalonska savjetnica za poljoprivredu Meritxell Serret te bivša katalonska savjetnica za obrazovanje Clara Ponsatí. Marta Rovira, bivša glavna tajnica Republikanske ljevice (ERC), nalazi se u Švicarskoj.

Process tracing tražit će analitičko kauzalno objašnjenje fenomena, oblikovano unutar eksplanatornih teorija o secesiji. Testirat će postojeće teorije, zahvaljujući kojima su oblikovane hipoteze, pomoću višestrukih načina promatranja slučaja, tj. triangulacijom. Odbacit će jednu od navedenih hipoteza i fokusirat će se na adekvatno objašnjenje fenomena koristeći se prikupljenim podacima. Odabrane kvalitativne tehnike prikupljanja podataka za fenomen koji se istražuje su polustrukturirani intervjui s političkim akterima, polustrukturirani intervjui s istaknutim znanstvenicima, analiza sadržaja pravnih dokumenata i analiza sadržaja odabranih medijskih tekstova. S obzirom na to da su najvažniji izvori podataka transkripti polustrukturiranih intervjua, kvalitativni dizajn može se opisati pomoću kvantitativne terminologije. To znači da su pitanja o španjolskoj tranziciji, relevantna za prvu pretpostavku rada, jednaka za sve ispitanike. Prostorna jedinica analize dizajna istraživanja jest autonomna zajednica Katalonija. Secesija je ovisna varijabla (y), dok su neovisne varijable katalonski (x_1) i španjolski (x_2) nacionalizam (Gerring, 2006: 71; George i Bennett, 2005: 25-63). Ako istraživanje potvrdi prvu hipotezu rada, španjolski nacionalizam, tj. mit o tranziciji koji je kreirala Kraljevina Španjolska odgovoran je za pokušaj odcjepljenja Autonomne zajednice Katalonije u listopadu 2017. godine. Ako istraživanje pak potvrdi drugu pretpostavku rada, katalonski nacionalizam, tj. politička strategija u kojoj su osim katalonskih političkih aktera sudjelovali i civilni akteri, bit će odgovor na pitanje zašto je i kako došlo do pokušaja odcjepljenja Katalonije u listopadu 2017. godine.

3. 2. Studija slučaja: načelo triangulacije i odabrane tehnike prikupljanja podataka

Istraživački dizajn, individualna studija slučaja zbog atipičnosti, kvalitativne je naravi. Prema Yinu (2007: 101-121), postoje tri osnovna načela prikupljanja podataka u studijama slučaja. To su korištenje višestrukih izvora podataka ili triangulacija, kreiranje baze podataka studije slučaja i održavanje lanaca dokaza. U ovome se radu primjenjuje načelo triangulacije, tj. podaci iz triju (četiriju)[62] izvora, a različite metode dobivanja relevantnih podataka podudaraju se u istom nizu činjenica ili nalaza. Dolazi do razvoja konvergencije smjerova istraživanja s ciljem potkrepljivanja istog fenomena, unilateralnog pokušaja odcjepljenja Katalonije od Španjolske. Zbog toga je ishod ovog istraživanja točan i uvjerljiv zaključak, što je glavna prednost studije

[62] U triangulaciji se koriste tri različita izvora podataka te se analizira podudaranje činjenica. Četvrti izvor odnosi se na nestrukturirane intervjue s istaknutim intelektualcima kojima se želi utvrditi moralno pravo grupe na secesiju, predviđeno eksplanatornim teorijama o secesiji, ali ono nije fundamentalno za ovo istraživanje.

slučaja. Kako bi se podrobno objasnio proces koji je doveo do unilateralnog pokušaja odcjepljenja unutar liberalne demokracije, koriste se četiri sofisticirane tehnike (metode) prikupljanja podataka koje imaju različite prednosti i nedostatke, zbog čega se savršeno nadopunjuju. To su polustrukturirani intervjui s direktnim akterima, otvoreni (nestrukturirani) intervjui s istaknutim znanstvenicima, kvalitativna analiza sadržaja relevantnih pravnih dokumenata i kvalitativna analiza sadržaja relevantnih medijskih članaka. Otvorenim (nestrukturiranim) intervjuima s istaknutim intelektualcima definirat će se postojanje moralnog prava na secesiju, predviđenog eksplanatornim teorijama o secesiji. Zahvaljujući trima tehnikama, tj. metodama, dobiveni podaci trebali bi biti usuglašeni. Nije neobično ako se dobiveni podaci u potpunosti ne budu poklapali, ali oni nikako ne bi smjeli biti u kontradikciji (Miles i Huberman, 1994: 266-267). Podaci dobiveni polustrukturiranim intervjuima s direktnim akterima bit će primarno korišteni u potvrđivanju ili opovrgavanju prve hipoteze rada, a zajedno s podacima dobivenima kvalitativnom analizom institucionalnih dokumenata i relevantnih medijskih natpisa bit će upotrijebljeni u potvrđivanju ili opovrgavanju druge hipoteze rada.

3. 2. 1. Intervjui

Budući da eksplanatorne teorije o secesiji Wooda (1981), Hechtera (1992) i Barktus (2004), koje se testiraju u ovom istraživanju, podrazumijevaju postojanje moralnog prava određene grupe na odcjepljenje, otvorenim (nestrukturiranim) intervjuima s istaknutim intelektualcima iz Barcelone i Madrida prikupljeni su podaci o legitimitetu katalonskih zahtjeva za stvaranje neovisne države. S obzirom na to da se politički akteri koriste političkom propagandom kad se dotiču teme legitimiteta katalonskih zahtjeva, za ovo je istraživanje bilo neophodno analizirati prisutnost ili neprisutnost moralnog prava na odcjepljenje isključivo na znanstven način.[63] Ono nije primarni fokus ovog istraživanja, ali se podrazumijeva da postoji. Glavna karakteristika otvorenih ili nestrukturiranih intervjua jest njihova sadržajna i strukturalna neodređenost (Corbetta, 2003: 272-273). Ispitanici su u njima trebali iznijeti svoj stav o *procésu*, tj. odgovoriti

[63] Na terenskom istraživanju primijetila sam da se i katalonski i španjolski politički akteri koriste mitovima kako bi legitimizirali svoje političke postupke. Npr. „Borit ćemo se protiv Režima iz 1978. godine!“ odnosi se na Ustav iz 1978. godine koji su španjolski građani prethodno bili plebiscitarno odobrili. Stanovnici Katalonije također su bili dali potporu Ustavu. Jedino su ga Baski bili bojkotirali (laizquierdadiario.com.bo, 2018). Nakon katalonskog pokušaja odcjepljenja, kralj Felipe VI. na svim je važnim događanjima isticao da je neophodno obnoviti integrirajući i pomirujući duh španjolske tranzicije. Takve su izjave, prema mišljenju znanstvenika čije teze uzimam u obzir, netočne (Esteban, 2018).

opravdavaju li poteze katalonske vlade i organizaciju secesionističkog referenduma ili smatraju da se time primarno ruši španjolski ustavni poredak. Započet je razgovor o temi *procésa* i potom je dinamika razgovora kod svakog ispitanika išla u drugačijem smjeru, ovisno o istraživačkim preferencijama svakog pojedinog ispitanika. Otvoreni/nestrukturirani intervjui vođeni su uživo, licem u lice. Intervjuirani su Ferran Gallego, profesor suvremene povijesti na Autonomnom sveučilištu u Barceloni; Jaume López, profesor politologije na Sveučilištu Pompeu Fabra; Ferran Requejo, direktor IEA-e (*Institut d'Estudis de l'Autogovern*); Ignacio Molina, profesor međunarodnih odnosa na Autonomnom sveučilištu u Madridu; José Ignacio Torreblanca, profesor geopolitike na Nacionalnom sveučilištu za obrazovanje na daljinu; Ferran Sáez Mateu, profesor filozofije na Sveučilištu Ramon Llull; Jordi Muñoz, direktor CEO-a (*Centre d'Estudis d'Opinió*); Claudio Venza, suurednik časopisa *Suvremena Španjolska* (*Spagna Contemporanea*); Trivo Inđić, autor knjige *Savremena Španija*; Lluís Medir Tejado, profesor politologije na Sveučilištu u Barceloni; Germà Bel, profesor političke ekonomije na Sveučilištu u Barceloni i Sveučilištu Princeton u SAD-u; Cristina Perales-García, profesorica komunikologije na Sveučilištu Pompeu Fabra te Francisco José Veiga, profesor suvremene povijesti na Autonomnom sveučilištu u Barceloni. Svi navedeni ispitanici istaknuti su intelektualci i rado su se odazvali intervjuima, ali su naravno željeli znati svrhu intervjua. Zbog dugog trajanja tih intervjua i mnogobrojnih informacija, originalne dijaloške forme preoblikovane su u koherentan tekst, s informacijama relevantnima za ovo doktorsko istraživanje. Nakon što se ovom tehnikom prikupljanja podataka definiralo postojanje ili nepostojanje moralnog prava na odcjepljenje, polustrukturiranim intervjuima s direktnim političkim akterima testirale su se dvije pretpostavke istraživanja, formirane zahvaljujući eksplanatornim teorijama o secesiji Wooda, Hechtera i Barktus. Polustrukturirani intervjui s političkim akterima odabrani su kao tehnika prikupljanja podataka zato što se tako dobiveni odgovori mogu usporediti, što također omogućuje razumijevanje perspektive iz koje nam ispitanik predstavlja svoju interpretaciju određenih događaja i analizu motiva koji su utjecali na određene političke akcije. Fenomen se detaljno rekonstruira iz perspektiva različitih ispitanika, a tijekom intervjua potiče se rasprava zahvaljujući kojoj istraživač dobiva detaljnije odgovore (Corbetta, 2003: 264-268; Tracy, 2020: 158). Tehnika prikupljanja podataka polustrukturiranim intervjuima poslužila je za dobivanje relevantnih podataka o periodu španjolske tranzicije (1975. – 1978.) i djelovanju katalonskih i španjolskih političkih aktera tijekom secesionističke krize u Kataloniji koja je eskalirala u jesen 2017. godine. Katalonski politički akteri odgovarali su na pitanja vezana uz španjolsku tranziciju i na taj način riješili jednu od glavnih nedoumica

ovog istraživanja, tj. je li za njih tranzicija mit i postoji li kauzalna veza između tog mita i katalonskog pokušaja odcjepljenja 2017. godine. Identično se pitanje postavilo i drugim političkim akterima koji se opiru secesionizmu, ali njihovi odgovori na pitanja o španjolskoj tranziciji bili su predvidljivi. Polustrukturirani intervjui s direktnim političkim akterima poslužili su za testiranje i druge pretpostavke ovog istraživanja, tj. postavljena su pitanja o razlozima osnivanja *procésa* i njegovoj dinamici, s ciljem razjašnjenja porasta potpore secesionističkom pokretu, pregovora između secesionističkih političkih elita i nacionalne vlade te sprege političkih aktera s udrugama civilnog društva koje su organizirale masovne proindependentističke prosvjede u Kataloniji. Relevantne informacije o fenomenu secesije u Kataloniji uspješno su prikupljene zahvaljujući individualnosti i osobnim iskustvima ispitanika. Polustrukturirani intervjui sastoje se od uvoda (u kojemu se nalazi izjava o etičnosti istraživanja te poštovanju osobnih podataka ispitanika), prvoga dijela (pitanja se odnose na period tranzicije), drugoga dijela (pitanja obuhvaćaju teritorijalnu podjelu Španjolske te Ustav iz 1978. godine) i trećega dijela (pitanja se izričito odnose na secesionističku krizu u Kataloniji). *Izjava o etičnosti* napisana je u skladu s *Etičkim kodeksom Sveučilišta u Zagrebu* koji sadrži niz načela i pravila profesionalne etike koja naglašavaju osnovne vrijednosti sveučilišne zajednice. Za ovo istraživanje naglašeno je poštovanje načela slobode mišljenja kojim se jamči autonomija zaključka te poštovanje principa uzdržavanja od činjenja štete istraživanim subjektima, transparentnosti u pogledu ciljeva istraživanja, procjenjivanja etičkih obveza, dostupnosti rezultata istraživanja te zaštite građe proizišle iz istraživanja (Potkonjak, 2014: 52-58). Uvod i prva dva dijela jednaka su za sve ispitanike, dok je treći dio za svakog ispitanika drugačiji, ovisno o njegovoj ulozi u secesionističkoj krizi u Kataloniji 2017. godine ili u periodu španjolske tranzicije (1975. – 1978.). Pitanja su otvorenog tipa. Ispitanike se potiče da pokažu svoju individualnost i slobodu izražavanja te da podijele što više detalja o događajima kojima su prisustvovali kao direktni akteri ili promatrači, u svrhu razumijevanja fenomena secesije u Kataloniji. Uvažavao se princip privatnosti jer je riječ o istraživanju tema koje se mogu opisati kao „kontroverzne“ ili čak „opasne“, budući da stavovi, iskustva i mišljenja ispitanika mogu potencijalno ugroziti njih same ili političke aktere koji su predmet rasprave tijekom intervjua (Potkonjak, 2014: 37). Budući da je riječ o osjetljivoj temi, posebno se naglasila zaštita privatnih podataka ispitanika na početku i na kraju svakog intervjua, u smislu toga da će odgovori relevantnih španjolskih i katalonskih političkih aktera biti upotrijebljeni isključivo u svrhu ovog doktorskog istraživanja. Katalonski politički akteri dodatno su tražili i pisanu potvrdu da njihovi odgovori neće biti upotrijebljeni u formi medijskoga teksta. Zbog činjenice

da su u Republici Hrvatskoj doktorati dostupni široj javnosti, bilo im je također omogućeno korištenje pseudonima koji se često upotrebljavaju u kvalitativnim istraživanjima. Šestero katalonskih političkih aktera anonimizirano je tako da im je umjesto imena i prezimena, u pisanoj formi intervjua bilo dodijeljeno neko drugo katalonsko ime koje su oni sami odabrali (Itzik i Walsh, 2023: 713-714). Intervjui s katalonskim političkim akterima dogovoreni su posredstvom Predstavništva katalonske vlade u Zagrebu i sveučilišnih profesora iz Barcelone, a provedeni su putem elektroničke pošte, aplikacije *Zoom* i „licem u lice", ovisno o preferencijama ispitanika. Kontakt s katalonskim političkim akterima i intelektualcima ostvaren je relativno brzo, svi su bili oduševljeni činjenicom da se na Sveučilištu u Zagrebu provodi doktorsko istraživanje o katalonskom pokretu za neovisnost. No španjolski politički akteri i intelektualci nisu bili voljni surađivati u istraživanju bez pisma preporuke mentora. S njima su zahvaljujući Veleposlanstvu Kraljevine Španjolske u Zagrebu i sveučilišnim profesorima iz Madrida dogovoreni intervjui putem aplikacije *Zoom*. Većina političkih aktera unaprijed je tražila hodogram, tj. popis tema o kojima će se razgovarati tijekom intervjua. Pobornici independentizma zahtijevali su da pitanja i odgovori budu napisani na katalonskom ili engleskom jeziku, a ostali akteri pristali su da se razgovor vodi na španjolskom jeziku. Zbog osjetljivosti teme, posebna se pažnja obratila na ono što je rečeno, što se izbjegavalo reći i što se nije moglo reći bez pomoći istraživača (Potkonjak, 2014: 75). Većina političkih aktera pokušavala je tijekom razgovora saznati stav istraživača o katalonskoj borbi za neovisnost ili katalonskom pokušaju odcjepljenja[64], ali ja sam se kao istraživač uvijek ograđivala od iznošenja bilo kakvih stavova te pozivala na istraživačku etiku. Politički akteri s kojima su obavljeni polustrukturirani intervjui su Ferran Pedret (PSC, zastupnik u katalonskom parlamentu od 2012. godine do danas), Javier (*pseudonim,* CiU [CDC], visokopozicionirani član CDC-a od 1974. do 2003. godine i član *Generalitata* od 1980. do 2003. godine), Anselmo (*pseudonim*, PDeCAT, član *Generalitata* od 2010. do 2015. godine), Lluís Font i Espinós (član stranke PDeCAT od 2016. do 2022. godine, zastupnik u katalonskom parlamentu od 2018. do 2020. godine), Felix (*pseudonim*, nestranački član *Generalitata* od 2018. do 2020. godine), Nacho Martin Blanco (*Ciudadanos*, zastupnik u katalonskom parlamentu od siječnja 2018. do lipnja 2023. godine), Santi Rodrígez Serra (PP, zastupnik u katalonskom parlamentu od 2010. do 2020. godine), Marc (*pseudonim,* ERC, zastupnik u španjolskom Kongresu od 2011. do 2015. godine te član

[64] Pobornici odcjepljenja Katalonije sami sebe smatraju suverenistima koji se bore za neovisnost Katalonije, a protivnike neovisnosti nazivaju unionistima. Protivnici odcjepljenja Katalonije sebe definiraju kao protivnike independentizma, dok pobornike neovisnosti nazivaju independentistima. Na taj način pokušavaju iznjedriti stav istraživača o događanjima u Kataloniji, tj. saznati kojoj se terminologiji istraživač priklanja.

katalonske vlade od 2018. do 2020. godine), Sergio (*pseudonim*, ICV – stranka je službeno prestala postojati 2019. godine, zastupnik u španjolskom Kongresu od 2011. do 2015. godine i u katalonskom parlamentu od 2015. do 2017. godine), Eric Hauc (delegat katalonske vlade za Balkan sa sjedištem u Zagrebu), Diego (*pseudonim*, PDeCAT [CDC], član Gradskog vijeća Lleide od 1987. do 1989. godine) i Maria Dolors Camats i Luis (ICV – stranka je službeno prestala postojati 2019. godine, zastupnica u katalonskom parlamentu od 2003. do 2015. godine).

3. 2. 2. Kvalitativna analiza sadržaja relevantnih pravnih dokumenata

Kvalitativna analiza pravnih dokumenata drugi je kut gledišta na fenomen unilateralnoga pokušaja odcjepljenja u liberalnoj demokraciji. Corbetta (2003: 287-301) ističe da svako društvo proizvodi ogromnu količinu dokumenata koji su vrlo važni za društvena istraživanja, a u tom pogledu posebno ističe značaj institucionalnih dokumenata, s obzirom na to da su oni jasni, detaljni i drže se činjenica. Kako bi se shvatio fenomen unilateralnoga pokušaja odcjepljenja u liberalnoj demokraciji, neophodno je razumijevanje pravnog okvira unutar kojega je došlo do pokušaja secesije. Za ovaj je rad odabrana kvalitativna analiza sadržaja institucionalnih dokumenata španjolskih i katalonskih javnih tijela. U dijakronijskoj studiji slučaja njome se žele dobiti relevantni podaci za razdoblje od 28. lipnja 2010. godine do završne točke studije slučaja, 23. lipnja 2021. godine. Trideset pet odabranih institucionalnih dokumenta poslužilo je kao koristan empirijski materijal u svrhu djelomične potvrde druge hipoteze istraživanja. Institucionalni dokumenti analizirani su s obzirom na pojmove „katalonske nacije“ (jesu li Katalonci nacija), „suvereniteta u Kataloniji“ (je li Katalonija zasebna politička zajednica) i katalonskog prava na odluku u obliku javnog glasovanja (imaju li Katalonci pravo na organizaciju referenduma o secesiji od Španjolske). Takva sustavna analiza trebala bi utvrditi ustavnost ili neustavnost odluka katalonskog parlamenta i dinamiku donošenja tih odluka čiji je cilj bio odcjepljenje Katalonije i stvaranje nove države u formi republike, tj. definirati može li dinamika političkog djelovanja katalonskih političkih elita biti opisana kao „strateški plan kontinuiranog produbljivanja razdora između periferije i centra države“. Na taj će se način potvrditi ili opovrgnuti dio Colomerove (2017) pretpostavke da katalonski independentistički pokret *procés* nije bio odgovor katalonskih političkih elita na zahtjeve građana za samoodređenjem, već je bila riječ o političkoj strategiji ekvivalentnoj političkom planu kontinuirane i povećane konfrontacije sa španjolskom vladom čija je

dinamika dosegnula vrhunac 1. listopada 2017. godine, kad je bio organiziran protuustavni secesionistički referendum. Neki autori smatraju da je *Presuda Ustavnog suda 31/2010*[65], donesena 28. lipnja 2010. godine bila okidač za osnivanje *procésa,* dok drugi smatraju da je *procés* posljedica neuspješnih pregovora o usvajanju fiskalnog pakta za Kataloniju u rujnu 2012. godine, između tadašnjeg predsjednika *Generalitata* Artura Masa i tadašnjeg premijera Kraljevine Španjolske Mariana Rajoya. Činjenica jest da je 27. rujna 2012. godine katalonski regionalni parlament usvojio *Rezoluciju 742/IX*[66], u kojoj je bilo jasno naznačeno da će Katalonija započeti novu etapu u svojoj politici, koja će se temeljiti na pravu na odluku (Cendón, 2016: 189). Tadašnji predsjednik katalonske vlade (*Generalitata*) Artur Mas bio je sazvao prijevremene regionalne izbore za studeni 2012. godine, na kojima je tražio podršku „katalonskom pravu na odluku" i organizaciji referenduma o budućnosti Katalonije. Ideju o referendumu koji se temelji na katalonskom pravu na odluku podržale su stranke ERC[67], ICV[68] i CUP[69]. Protivnici te ideje bile su „desne" stranke, PP[70] i C's[71], dok su katalonski socijalisti, stranka PSC[72], podržavali ideju o referendumu za federalizaciju zemlje, koji bi bio organiziran izričito u okviru španjolskog Ustava. Zahvaljujući rezultatu izbora i prije svega podršci ERC-a, Artur Mas mogao je oformiti većinu u katalonskom parlamentu i 23. siječnja 2013. godine tražiti izglasavanje *Deklaracije o suverenosti i pravu na odluku Katalonaca,* kojom je Katalonija definirana kao „suvereni politički subjekt" (Martí, 2013: 512-514). Od 2013. godine i donošenja *Deklaracije o suverenosti i pravu na odluku Katalonaca,* mnogobrojne odluke katalonskog parlamenta posljedično su rezultirale organizacijom secesionističkog referenduma 1. listopada 2017. godine i unilateralnim pokušajem odcjepljenja 27. listopada 2017. godine. U radu se analizira sedam institucionalnih dokumenata katalonskog parlamenta i šest institucionalnih dokumenata katalonske vlade *Generalitata*. To su *Zakon o izmjenama katalonskog Statuta 6/2006*[73]*, Rezolucija 742/IX katalonskog parlamenta o političkoj orijentaciji katalonske vlade*[74]*, Rezolucija 5/X katalonskog parlamenta kojom se odobrava*

[65] *Sentencia 31/2010*.
[66] *Resolución 742/IX del Parlamento de Cataluña, sobre la orientación política general del Gobierno de la Generalitat*.
[67] *Esquerra Republicana de Catalunya.*
[68] *Iniciativa per Catalunya Verds.*
[69] *Candidatura d'Unitat Popular.*
[70] *Partido Popular*.
[71] *Ciudadanos.*
[72] *Partit dels Socialistes de Catalunya*.
[73] *Ley Orgánica de reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña 6/2006.*
[74] *Resolución 742/IX del Parlamento de Cataluña, sobre la orientación política general del Gobierno de la Generalitat.*

Deklaracija o Suverenosti i pravu na odluku Katalonaca[75]*, Dekret 113/2013 o osnivanju Savjetodavnog vijeća za nacionalnu tranziciju*[76]*, Rezolucija 323/X o političkoj orijentaciji katalonske vlade*[77]*, Prijedlog Organskog zakona u pogledu kompetencije za autorizaciju, sazivanje i sprovođenje referenduma o političkoj budućnosti Katalonije 125/000013*[78]*, Zakon 10/2014 o javnom savjetovanju i drugim oblicima uključivanja građana koji ne uključuju referendum*[79]*, Dekret 129/2014 o sazivanju javnog savjetovanja o političkoj budućnosti Katalonije*[80]*, Dekret 16/2015 kojim se osniva Komisija za nacionalnu tranziciju*[81]*, Rezolucija 1/XI katalonskog parlamenta o početku političkog procesa u Kataloniji kao posljedice izbornih rezultata 27. rujna 2015.*[82]*, Dekret 2/2016 o formiranju odjela za vanjske poslove, institucionalne odnose i transparentnost*[83]*, Dekret 45/2016 o strukturiranju odjela za vanjske poslove, institucionalne odnose i transparentnost*[84]*, Zakon 19/2017 o referendumu o samoodređenju*[85]*, Zakon 20/2017 o pravnom i temeljnom prijelazu Republike*[86] te *Deklaracija zastupnika Katalonije*[87]. Institucije središnje vlasti, tj. španjolski Ustavni sud, španjolski Vrhovni sud, Senat i španjolsko Ministarstvo pravosuđa, imale su odgovor na gotovo svaku odluku, pozivajući se na članke španjolskog Ustava. Stoga se u kvalitativnoj analizi sadržaja uzima u obzir osam presuda španjolskog Ustavnog suda, jedna presuda Vrhovnog suda devetero katalonskih čelnika, izrečena 14. listopada 2019. godine, kao i devet odluka o pomilovanju tih čelnika iz lipnja 2021. godine koje potpisuju španjolsko Ministarstvo pravosuđa i španjolski

[75] *Resolución 5/X del Parlamento de Cataluña, por la que se aprueba la Declaración de soberanía y del derecho a decidir del pueblo de Cataluña*.
[76] *Decret 113/2013 de creació del Consell Assessor per a la Transició Nacional.* Navedeni dekret izglasala je katalonska vlada *Generalitat*.
[77] *Resolución 323/X del Parlamento de Cataluña, sobre la orientación política general del Gobierno de la Generalidad.* Ova rezolucija bila je izglasana u svrhu predstavljanja političke orijentacije katalonske vlade u španjolskom Kongresu.
[78] *Proposición de Ley Orgánica de delegación en la Generalidad de Cataluña de la competencia para autorizar, convocar y celebrar un referéndum sobre el futuro político de Cataluña. 125/000013.* Tim prijedlogom izmjene zakona, delegacija *Generalitata* izložila je u španjolskom Kongresu kompetenciju kojom bi se *Generalitatu* omogućili autorizacija, sazivanje i provođenje referenduma o političkoj budućnosti Katalonije.
[79] *Ley 10/2014 de consultas populares no referendarias y otras formas de participación ciudadana.*
[80] *Decreto 129/2014 de convocatoria de la consulta popular no refrendaria sobre el futuro político de Cataluña*.
[81] *Decreto 16/2015 por el que se crea el Comisionado para la Transición Nacional.*
[82] *Resolución 1/XI del Parlamento de Cataluña, sobre el inicio del proceso político en Cataluña como consecuencia de los resultados electorales del 27 de septiembre de 2015.*
[83] *Decret 2/2016, de 13 de gener, de creació, denominació i determinació de l'àmbit de competència dels departaments de l'Administració de la Generalitat de Catalunya.*
[84] *Decret 45/2016, de 19 de gener, d'estructuració del Departament d'Afers Exteriors, Relacions Institucionals i Transparència*.
[85] *Ley 19/2017 de refèrendum de autodeterminación.*
[86] *Ley 20/2017 de transitoriedad jurídica y fundacional de la República.*
[87] *Declaració dels representantes de Catalunya. Deklaracija zastupnika Katalonije* zapravo je *Deklaracija o neovisnosti Katalonije*. Prvi je put donesena 10. listopada 2017. godine i odmah potom suspendirana. Zbog nemogućnosti pregovaranja sa španjolskom nacionalnom vladom, Carles Puigdemont deklaraciju je ponovno dao na izglasavanje 27. listopada 2017. godine.

kralj Felipe VI. na prijedlog španjolskog premijera Pedra Sáncheza. Pomilovanja devetero čelnika ujedno su i završna točka studije slučaja. Analiziraju se sljedeći dokumenti španjolskih državnih institucija: *Žalba na neustavnost n.º 8045-2006 reforme katalonskog autonomnog Statuta*[88], *Osporavanje regionalnih odredbi n.º 1389-2013 Rezolucije 5/X katalonskog parlamenta*[89], *Presuda 42/2014*[90], *Presuda 31/2015*[91], *Presuda 138/2015*[92], *Presuda 259/2015*[93], *Presuda 77/2017*[94], *Presuda 114/2017*[95], *Rezolucija 12327 27. listopada 2017.*[96], *Presuda 459/2019*[97], *Kraljevski dekret 456/2021 o pomilovanju Dolors Bassa i Coll*[98], *Kraljevski dekret 457/2021 o pomilovanju Jurdija Cuixart i Navarra*[99], *Kraljevski dekret 458/2021 o pomilovanju Carme Forcadell i Lluís*[100], *Kraljevski dekret 459/2021 o pomilovanju Joaquima Forn i Chiariella*[101], *Kraljevski dekret 460/2021 o pomilovanju Oriola Junquerras i Viesa*[102], *Kraljevski dekret 461/2021 o pomilovanju Raüla Romeva i Ruede*[103], *Kraljevski dekret 462/2021 o pomilovanju Josepa Rull i Andreua*[104], *Kraljevski dekret 463/2021 o pomilovanju Jordija Sánchez i Picanyola*[105], *Kraljevski dekret 464/2021 o pomilovanju Jordija Turull i Negrea*[106].

3. 2. 3. Kvalitativna analiza sadržaja relevantnih novinskih članaka o evoluciji independentističkih prosvjeda

Analiza interakcije između katalonskih i španjolskih javnih tijela dat će odgovor na pitanje je li djelovanje katalonskih političkih aktera u regionalnom parlamentu zaista bilo ekvivalentno „strateškom planu kontinuiranog produbljivanja razdora između periferije i centra države“ ili

[88] *Recurso de inconstitucionalidad n.º 8045-2006 de reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña.*
[89] *Impugnación de disposiciones autonómicas n.˚ 1389-2013 sobre Resolución 5/X del Parlamento de Cataluña.*
[90] *Sentencia 42/2014.*
[91] *Sentencia 31/2015.*
[92] *Sentencia 138/2015.*
[93] *Sentencia 259/2015.*
[94] *Sentencia 77/2017.*
[95] *Sentencia 114/2017.*
[96] *Resolución 12327 de 27 de octubre de 2017.*
[97] *Sentencia 459/2019.*
[98] *Real Decreto 456/2021 por el que se indulta a Dolors Bassa i Coll.*
[99] *Real Decreto 457/2021 por el que se indulta a Jordi Cuixart i Navarro.*
[100] *Real Decreto 458/2021 por el que se indulta a Carme Forcadell i Lluís.*
[101] *Real Decreto 459/2021 por el que se indulta a Joaquim Forn i Chiariello.*
[102] *Real Decreto 460/2021 por el que se indulta a Oriol Junquerras i Vies.*
[103] *Real Decreto 461/2021 por el que se indulta a Raül Romeva i Rueda.*
[104] *Real Decreto 462/2021 por el que se indulta a Josep Rull i Andreu.*
[105] *Real Decreto 463/2021 por el que se indulta a Jordi Sánchez i Picanyol.*
[106] *Real Decreto 464/2021 por el que se indulta a Jordi Turull i Negre.*

je bila riječ o logičnom načinu djelovanja s obzirom na stav katalonskih političkih elita o periodu španjolske tranzicije, koji se ispitao pomoću polustrukturiranih intervjua. Stoga će kvalitativna analiza medijskih napisa o independentističkim prosvjedima u Kataloniji, kao treći kut promatranja fenomena unilateralnog pokušaja odcjepljenja u liberalnoj demokraciji, popuniti prazninu u „istraživačkoj slagalici" i dati odgovor na pitanje jesu li katalonske političke elite određene poteze povlačile zbog prosvjeda, tj. zahtjeva nezadovoljnih građana za odcjepljenjem i stvaranjem Republike Katalonije, ili su bile u sprezi s vodstvom civilnih udruga i na taj način utjecale na djelovanje tih udruga, što se tvrdi u *Presudi 459/2019*[107] španjolskog Vrhovnog suda. Kvalitativna analiza relevantnih medijskih tekstova omogućit će kompletan odgovor na drugu pretpostavku rada, djelomično preuzetu od Colomera (2017). Razjasnit će se evolucija prosvjeda građana u korist independentizma i dinamika porasta potpore independentizmu. Prema ispitivanjima javnog mnijenja, potporu independentizmu u Kataloniji dalo je 25 % stanovnika te autonomne zajednice 2010. godine, a nakon *Diade*[108] 2012. godine došlo je do porasta i tada je potporu izrazilo više od 44 % stanovnika (Morel, 2018: 28). Corbetta (2003: 297-299) smatra da su masovni mediji najveći proizvođači dokumentiranog materijala o suvremenom društvu. Mediji sustavno pokrivaju sve činjenične i kulturološke aspekte društva. Osim što istraživaču služe kao važan izvor informacija, mediji su dragocjeni jer predstavljaju i arenu koju civilne udruge koriste za komunikaciju s građanima i političkim akterima (Fawzi, 2017: 246). Katalonski i španjolski dnevni listovi detaljno su pratili sve masovne prosvjede građana u Kataloniji u recentnoj prošlosti. Odabrani medijski tekstovi preuzeti su iz dnevnih listova različitih ideoloških polazišta. Analizirani su tekstovi triju najtiražnijih španjolskih medija, *El Mundo, ABC* i *El País*. Dnevni listovi *El Mundo* i *ABC* bliski su stavovima konzervativnog *Partido Popular*, dok je *El País* blizak stavovima socijalista (PSOE). Najistaknutiji katalonski dnevni listovi, čiji se tekstovi upotrebljavaju u analizi, su *La Vanguardia, El Periodico, El Punt Avui* i *Diari Ara. La Vanguardia* i *El Periodico* imaju najveću tiražu u Kataloniji, s obzirom na to da se objavljuju na dva jezika i bliski su katalonskim socijalistima (PSC), dok se *El Punt Avui* i *Diari Ara* objavljuju samo na katalonskom jeziku te su ideološki bliski katalonskim independentistima. Analizirat će se 28 najznačajnijih prosvjeda, i to s obzirom na „tip prosvjeda" (je li bila riječ o nacionalističkom, independentističkom ili prosvjedu usmjerenom protiv politika strogosti regionalne vlade), „broj sudionika", „opis organizatora prosvjeda" (jesu li organizatori prosvjeda bili ujedno i pripadnici političkih

[107] *Sentencia 459/2019.*
[108] *Diada* je naziv za katalonski nacionalni praznik koji se slavi 11. rujna u obliku mirnog prosvjeda građana.

stranaka ili samo pripadnici civilnih udruga), „političko sudjelovanje“ (jesu li vodeći katalonski politički akteri sudjelovali na tim prosvjedima) i „poruke prosvjeda“ (jesu li prosvjedi imali univerzalni slogan ili su na njima sudjelovale različite skupine, koristeći se raznolikim porukama). Iz svakog od navedenih sedam tiskanih medija preuzeto je po 28 relevantnih medijskih članaka, objavljenih neposredno uoči ili neposredno nakon prosvjeda. Ukupno je analizirano 196 medijskih tekstova. S obzirom da se traže opisni podaci, očekuje se da se u svakom od navedenih sedam medija mogu pronaći identični podaci. S time u vezi, u konačnoj će se analizi citirati najopširniji tekstovi o prosvjedima koji su predmet analize. Prvi prosvjed analiziran za potrebe ovog istraživanja bio je održan 10. lipnja 2010. godine pod sloganom *Somos una nació, nosaltres decidim* („Mi smo nacija, mi odlučujemo“) i odnosio se na otpor građana prema odluci Ustavnog suda o suspenziji izmjena katalonskog Statuta. Tekst presude Ustavnog suda bio je poznat već 9. lipnja, a službeno je bio objavljen 28. lipnja 2010. godine (Morel, 2018: 27). Također, analizirano je devet independentističkih prosvjeda održanih svakog 11. rujna od 2012. do 2020. godine, kada se u Kataloniji slavi nacionalni blagdan *Diada.* To je praznik kojim se obilježava vojni poraz Habsburgovaca, koje su podržavali Katalonci, od Burbonaca 1714. godine u Ratu za španjolsku baštinu. Iako su u tom ratu Katalonci bili na poraženoj strani te su posljedično sve katalonske institucije bile ukinute, oni taj dan slave kao nacionalni praznik jer smatraju da su unatoč velikom porazu opstali kao nacija (Hernàndez Cardona, 2014: 80; Forcadell, 2013: 14). Budući da se od 11. rujna 2012. godine *Diada* slavi izričito kao blagdan independentizma, predmet analize također su i prosvjedi koji su se u Kataloniji održali između prvog analiziranog (10. lipnja 2010. godine) i prve independentističke *Diade* (11. rujna 2012. godine). U tom razdoblju bila je prisutna kriza političkog legitimiteta na razini cijele Španjolske, zahvaljujući masovnim prosvjedima pokreta 15-M. Tijekom 2011. godine, između siječnja i listopada, u Barceloni je zabilježen porast prosvjedne aktivnosti za 61,57 % u odnosu na prethodnu godinu (Lavanguardia.com, 2011a). Navedeni period iznimno je bitan za shvaćanje dinamike secesije i analizu faze procvata secesionističkog pokreta, s obzirom na već spomenuti porast potpore independentizmu u listopadu 2012. godine, kad prema ispitivanju javnog mnijenja dolazi do povećanja od 25 % na više od 44 % (Morel, 2018: 28). U tom kratkom periodu bila su održana dva nacionalistička prosvjeda, 11. rujna 2010. i 11. rujna 2011. godine, i čak šest nenacionalističkih prosvjeda, usmjerenih protiv regionalnih i središnjih vlasti. Četiri prosvjeda bila su održana tijekom 2011. godine (15. i 28. svibnja te 15. lipnja i 15. listopada), a dva prosvjeda bila su održana 2012. godine (29. veljače i 29. ožujka).

Treći kut gledišta fenomena izuzetno je važan zbog komplementarnosti i valjanosti istraživanja. Razumijevanje prosvjeda i djelovanje civilnih udruga u Kataloniji fundamentalno je za razumijevanje dinamike *procésa*, s obzirom na to da katalonski politički akteri tvrde kako su odluke donosili zbog pritiska civilnog društva. Stoga će treći kut gledišta fenomena poslužiti i kao provjera usuglašenosti informacija dobivenih intervjuima političkih aktera s napisima iz medija (Rich, 2018: 322). Institucije središnje vlasti smatraju da su Jordi Sánchez i Jordi Cuixart, bivši predsjednici civilnih udruga ANC (*Assemblea Nacional Catalana*) i *Òmnium Cultural*, odgovorni za zavođenje građana u svrhu protuustavnih radnji. O tome govori *Sentencia 459/2019* španjolskoga Vrhovnog suda. *Real Decreto 457/2021* i *Real Decreto 463/2021* dokumenti su o pomilovanju Jordija Sáncheza i Jordija Cuixarta koje su 23. lipnja 2021. godine potpisali španjolsko Ministarstvo pravosuđa i kralj Felipe VI. na prijedlog španjolskog premijera, što je završna točka studije slučaja.

4. Preduvjeti secesionističke krize u Španjolskoj

4. 1. Društveni i geografski preduvjeti katalonskog secesionizma

4. 1. 1. Uvod u relevantne i prijeporne odrednice španjolskog Ustava

Za opstanak svake države i otklanjanje potencijalnih secesionističkih opasnosti važno je postojanje nekog oblika zajedničkog identiteta. To može biti etnički, religiozni, jezični ili relativno moderni građanski identitet (Petrović, 2021). Španjolska je po pitanju nacionalnog identiteta izuzetno kompleksna. Španjolski Ustav iz 1978. godine napravljen je po uzoru na njemački i talijanski Ustav. Iako članak 2. španjolskoga Ustava govori da se on temelji na neraskidivom jedinstvu španjolske nacije, a članak 3. ističe da je španjolski jezik (*castellano*) službeni državni jezik koji moraju poznavati svi državljani Španjolske, činjenica je da na teritoriju te države žive različite etničke, jezične, religijske i kulturološke skupine. Zbog toga su tvorci Ustava iz 1978. godine, u člancima koji se tiču temeljnih prava građana i teritorijalne organizacije države, nastojali kombinirati tradicionalnu ideologiju nacionalne države s djelomičnim priznanjem etnolingvističkih različitosti. Stoga je u navedenom članku 2. španjolskoga Ustava također precizirano i pravo na autonomiju nacionalnostima, a člankom 3. omogućena je upotreba različitih jezika u autonomnim zajednicama u kojima se barem jedan dio građana služi jezikom različitim od španjolskog (Arzoz, 2009: 24; Boe.es, 1978). Teritorijalna organizacija Španjolske specifična je u usporedbi s drugim zemljama Europske unije. Ovlasti su podijeljene između središnje vlasti i autonomnih zajednica. Zbog toga mnogobrojni autori klasificiraju španjolski teritorijalni model kao kvazifederalni, tj. regionalni, koji nije ekvivalentan federalnom modelu, ali ima visoki stupanj decentralizacije (Field, 2016: 55-59; Perović, 2010: 490-491; Moreno, 2012: 123-125; Moreno, 1993: 10-11). Središnja španjolska vlast zadržala je pravo na trideset dvije isključive ovlasti, a pokrajinama (*provincias*), koje su podijeljene na općine (*municipios*), dala je pravo više razine samoupravljanja u obliku autonomnih zajednica (*comunidades autónomas*). Uvjet za ostvarivanje prava više razine samoupravljanja, prema članku 143. Ustava, jest postojanje potpore 2/3 biračkog tijela svake provincije. Stupanj decentralizacije ovisi o aktivnosti birača i njihovih političkih predstavnika. To pravo postupno su ostvarile sve španjolske provincije (*café para todos*), tj. udruživanjem u autonomne zajednice ostvarile su pravo samoupravljanja u

pogledu dvadeset dvije ovlasti.[109] Stoga je današnja Španjolska teritorijalno podijeljena na sedamnaest autonomnih zajednica i dva autonomna grada koji prema članku 4. Ustava smiju isticati vlastite zastave, zajedno sa službenom španjolskom zastavom, na javnim zgradama i službenim ceremonijama. Na temelju tih prava, mnogi stanovnici najprije ističu svoj regionalni (geografski) identitet dok su im državni i/ili nacionalni identiteti sekundarni. Takvi će za sebe reći da su istovremeno Andalužani i Španjolci, Murciani i Španjolci, Valenciani i Španjolci itd. (Perović, 2010: 492-495; Loyer, 2017: 94; Petrović, 2021: 60). U Kataloniji, Baskiji i Galiciji, autonomnim zajednicama koje su prema kraćem postupku ostvarile pravo na samoupravljanje, situacija je dodatno složenija jer u tim autonomnim zajednicama postoji određeni postotak stanovništva koji smatra da im je zbog povijesnih, jezičnih i kulturoloških karakteristika regionalni (geografski) identitet ujedno i nacionalni te stoga sebe deklariraju izričito kao Katalonce, Baske i Galjege, odbijajući u potpunosti španjolski identitet, dok određeni postotak stanovništva ipak ističe pripadnost dvjema nacijama, tj. katalonskoj i španjolskoj, baskijskoj i španjolskoj te galicijskoj i španjolskoj (Alonso, 2018; Galiciapress.es, 2018; Statista.com, 2022). Uzimajući u obzir literaturu o nacijama i nacionalizmima te identitete građana Galicije, Katalonije i Baskije, Španjolsku se može okarakterizirati kao tip multinacionalne i multikulturalne države iako njezina decentralizacija nije pravno utemeljena na multietničkim ili multinacionalnim premisama. Budući da su Katalonija, Baskija i Galicija u razdoblju Druge Republike (1931. – 1939.) imale vlastite Statute autonomije, tvorci Ustava iz 1978. godine uveli su za ta tri teritorija termin „povijesne nacionalnosti". Iako ne postoji precizna pojmovna razlika između termina nacije i nacionalnosti, u španjolskom ustavno-pravnom kontekstu Katalonci, Baski i Galjegi nisu nacije. Smatra ih se isključivo kolektivnim identitetima koji su zahvaljujući svojim jezičnim, kulturološkim i političko-povijesnim specifičnostima, u odnosu na ostatak španjolskog teritorija, imali vlastite statute prije razdoblja frankizma (Boe.es, 1978; Esparza, 2017; Corcuera Atienza, 1992: 17-20). Stoga glavni prijepor izaziva pitanje što je suvremena Španjolska, unitarna ili višenacionalna država. Očigledno je da na teritoriju Španjolske postoje grupe koje ne dijele zajednički identitet s ostatkom stanovništva te države i Španjolsku smatraju višenacionalnom državom, dok se središnja španjolska vlast poziva na Ustav iz 1978. godine i na svome teritoriju ne priznaje postojanje nijedne druge nacije osim španjolske. Prisutne su i

[109] Felipe González, premijer i vođa socijalista Španjolske, i José María Aznar, vođa konzervativne stranke *Partido Popular*, potpisali su *Autonomni sporazum* 1992. godine, kao dodatak *Zakona o harmonizaciji (LOAPA)* iz 1983. godine čiji je cilj bio usklađivanje razlike između tadašnjih inferiornijih i superiornijih autonomnih zajednica. Superiornije autonomne zajednice bile su Katalonija i Baskija. Kasnije je taj čin španjolskih vlasti postao poznat pod nazivom „kava za sve". Više u: Perales-García, 2013: 107-108.

različite interpretacije povijesnog odnosa Madrida i Barcelone. Za španjolsku središnju vlast, Španjolska je u teritorijalnom smislu nastala ujedinjenjem Kastilje s Aragonijom, u čijem je sastavu u 15. stoljeću bila i Katalonija. Španjolska kultura zbog toga je iznimno raznolika. Secesionistička grupa suvremene Katalonije čin tog ujedinjenja smatra začetkom centralizma Madrida koji je za njih konstruktivistički „drugi" i razdvaja katalonsku i španjolsku kulturu. S obzirom na to da se u radu analizira secesionistička kriza u Kataloniji 2017. godine, inicijalno pitanje jest geografska i društvena posebnost Katalonije u odnosu na ostatak Španjolske. Radi detaljnog razumijevanja suvremenog katalonskog identiteta koji se razlikuje od španjolskoga, što je i društveni preduvjet secesionističke krize, u ovom poglavlju objašnjavaju se najvažnija obilježja krize španjolskog identiteta, iskustva Španjolske s demokracijom do razdoblja španjolske tranzicije (1975. – 1978.) što je početna točka studije slučaja ovog istraživanja, povijest razvoja katalonskog nacionalizma i suvremena ispitivanja javnoga mnijenja u pogledu identitetskog izjašnjavanja građana Katalonije. U svrhu razumijevanja definiranja fizičke granice odcjepljenja Katalonije od Španjolske kao geografskog preduvjeta secesionističke krize, neophodno je obratiti pozornost na ishodište i razvoj katalonske povijesti i geografije u okviru tih znanstvenih disciplina. Također, nužno je objasniti i ekonomske, političke i psihološke preduvjete secesionističke krize u Kataloniji te stavove intervjuiranih uglednih intelektualaca o moralnom pravu Katalonaca na odcjepljenje.

4. 1. 2. Kriza španjolskog identiteta

Najvažnija karakteristika španjolskog identiteta jest činjenica da on nije univerzalan, tj. ne postoji jedinstven skup obilježja koja definiraju Španjolce. Postoje samo različite percepcije o španjolskoj naciji i osobna stajališta pripadnika španjolskog društva o samima sebi. Navedenu tezu najbolje oslikavaju španjolska nacionalna himna, suvremena španjolska zastava i španjolski grb koji u praksi ne izazivaju osjećaj pripadnosti kod velikog broja španjolskih građana, iako bi prema *Real Decretu 1543/1997* španjolske vlade i članku 4. španjolskog Ustava trebali predstavljati sve Španjolce. Španjolska nacionalna himna *La Marcha Real* izvodi se bez riječi zbog nedostatka konsenzusa u pogledu teksta.[110] U Baskiji postoji baskijska himna

[110] U 18. stoljeću pojavljuje se *Marcha Granadera*, tj. vojnički paradni marš. Kralj Karlo III. proglasio ju je 3. rujna 1770. godine maršem časti. Međutim, običaji i narodna ukorijenjenost učinili su od nje nacionalnu himnu. Španjolci su je počeli smatrati svojom nacionalnom himnom te su je nazvali *Marcha Real*, s obzirom na to da se izvodila na javnim događanjima kojima su prisustvovali kralj, kraljica ili princ Asturije. Kasnije su u više navrata pisani tekstovi za himnu, ali nikad nije došlo do konsenzusa u pogledu različitih prijedloga tekstova. Riječi nemaju

iz 19. stoljeća, *Eusko Abendaren Ereserkia*, čiji je tekstopisac baskijski nacionalist Sabino Arana, a u Kataloniji postoji katalonska himna *Els Segadors*, također iz 19. stoljeća, čiji je tekstopisac katalonski pjesnik Emili Guanyavents. Španjolska himna i španjolska zastava potiču iz vremena Karla III. (1759. – 1788.), a ishodišna točka španjolskoga grba pripisuje se razdoblju Katoličkih kraljeva (1474. – 1492.), pred sam završetak rekonkviste. Tadašnji grb sadržavao je simbole Kastilje, Leona i Aragona, a s vremenom je dobio određene preinake (Lamoncloa.gob.es, 2023). Mnogi stanovnici Španjolske danas smatraju da ih predstavlja zastava autonomne zajednice u kojoj žive (ako prioritetno ističu svoj regionalni/geografski identitet) ili španjolska zastava iz razdoblja Druge Republike (ako su protumonarhistički i protufrankistički orijentirani). Već je 1876. godine Antonio Cánovas de Castillo, tadašnji španjolski premijer i tvorac tadašnjeg Ustava, konstatirao da se u toj zemlji Španjolcima osjećaju samo oni koji se ne mogu deklarirati kao nešto drugo. Kasnije, nakon života u autoritarnom Francovom režimu, mnogi Španjolci izgubili su samopoštovanje i privrženost španjolskim nacionalnim simbolima te su se počeli osjećati inferiorno u odnosu na druge zemlje Europske unije i Sjedinjene Američke Države. Čak i riječ *España* (Španjolska) ponekad izaziva kontroverze jer podsjeća na *Estado Español*, službeni naziv Francove diktature, zbog čega neke elite španjolske desnice preferiraju izraz *el mundo español* (španjolski svijet) kako bi se distancirale od potencijalnih polemika i etiketiranja. Španjolska ljevica, koja je odigrala važnu ulogu u tranziciji iz autoritarnog režima u demokratski, uvijek se ograđivala od španjolskih spomenika i simbola iz perioda frankizma. Stoga je definiranje pojmova „Španjolska“ i „Španjolac“ postalo tabu-tema u španjolskom društvu koja se sustavno izbjegava i ne postavlja na dnevni red. Istovremeno, na teritoriju Španjolske neprestano su prisutni ostali periferni nacionalizmi. Iako su najpoznatiji katalonski i baskijski, nacionalizmi također postoje i u Galiciji, Valenciji i Andaluziji te na Balearima i Kanarima. Ishod takve društvene klime jest slabljenje španjolskog nacionalnog identiteta (Terrasa Gras, 2017: 135-137). Mnogobrojni španjolski povjesničari, politolozi, filozofi i lingvisti bavili su se dvama fundamentalnim pitanjima: tko su Španjolci i što je Španjolska. Neka od najvažnijih djela pripadaju autorima Ramónu Menéndezu Pidalu (1918), José Ortegi y Gassetu (1922), Américu Castru Quesadi (1948), Vicensu Vivesu (1952), José Antoniju Maravallu (1984), José Maríji Joveru Zamori (1979), Joaquínu Vareli (1983), Miguelu Ángelu Laderu Quesadi (1998) i Juanu Pablu Fusi (2000). Dijele se na tradicionaliste i republikance jer su u svojim djelima oblikovali dvije

ni nacionalne himne Bosne i Hercegovine, Kosova i San Marina. Više o nacionalnim simbolima Španjolske (zastavi, himni i grbu) u: Lamoncloa.gob.es, 2023.

različite verzije definiranja nastanka španjolske nacije, bazirane na različitim mitovima, herojima i simbolima. Dvije verzije španjolskog identiteta, tradicionalistička i republikanska, i dandanas izazivaju duboke podjele unutar španjolskog društva zbog različite interpretacije sadržaja španjolskog identiteta. To znači da je, osim polemike u pogledu razdoblja nastanka španjolske nacije, prisutno i pitanje koga i što sve uključuje španjolski identitet. Prema španjolskim tradicionalistima, španjolska nacija razvila se u srednjem vijeku, kad je zahvaljujući moći ujedinjene Španjolske došlo do stvaranja španjolskog imperija. Tradicionalni model španjolskog identiteta temelji se na mitu o rekonkvisti, tj. nastojanju da se protjerivanjem Maura, koji se definiraju kao osvajači muslimanske vjeroispovijesti, između 722. i 1492. godine očuva kršćanska homogenost i latinska kultura Španjolske. Republikanski ili liberalni model španjolskog identiteta razvijen je u 19. stoljeću i temelji se na različitostima unutar španjolske tradicije i kulture te na jedinstvenim demokratskim i progresivnim idejama koje su se razvile kao otpor francuskom utjecaju. Stoga španjolski liberali, za razliku od španjolskih tradicionalista, srednjovjekovne Maure opisuju kao španjolske muslimane iz Andaluzije te ih smatraju sastavnim dijelom španjolskog identiteta (Merkel, 2011: 157-158; Petrović, 2021: 61).

Za potrebe rada važno je u kratkim crtama objasniti razdoblje rekonkviste na Pirenejskom poluotoku. Najprije su Mauri u 8. stoljeću zamijenili ondašnje vizigotske kraljeve na teritoriju današnje južne Španjolske te su se počeli trajno nastanjivati u pokrajini koju su nazvali *Al-Ándalus*, tj. današnjoj Andaluziji. Bili su vrlo tolerantni prema stanovništvu koje su tada zatekli na Pirenejskom poluotoku, tj. Vizigotima[111] i Hispano-Rimljanima[112]. Obećali su poštovati vjeru, jezik i već postojeće zakone, ako ondašnje stanovništvo prizna vrhovnu vlast kalifa i emira koji ga je na tom teritoriju predstavljao. Mauri nikada nisu imali stvarnu vlast u zapadnim Pirenejima te na područjima Kantabrije i Asturije, što je olakšalo napredovanje planinskih plemena. Ona nisu bila dovoljno vezana za prethodno Vizigotsko Kraljevstvo te su posljedično osnovala vlastita kraljevstva kršćanskog religijskog opredjeljenja, Asturiju i Navaru. Na kršćanskoj strani Pirenejskog poluotoka nastojalo se konstantno od 10. stoljeća pojačavati otpor prema Maurima i širiti granice kršćanskog utjecaja. Tada dolazi do pojave i jačanja Kastilje, uporišta rekonkviste, koja je najprije svoje grofovije oslobodila od Kraljevstva Asturije te se u 11. stoljeću ujedinila s Navarom da bi se u 13. stoljeću ujedinila s Leonom u jedinstveno

[111] Vizigoti ili Zapadni Goti vladali su današnjim Pirenejskim poluotokom od početka 5. do početka 7. stoljeća.
[112] Nikola Samardžić (2005) termin Hispano-Rimljanin upotrebljava za stanovnike Pirenejskog poluotoka koje su Rimljani romanizirali, tj. integrirali u rimsko društvo u 2. stoljeću. Tada su na Pirenejskom poluotoku obitavali Kartažani, Kelti, Grci, Feničani, Iberi i Keltiberi.

Kraljevstvo Kastilje i Leona. *Castellano*, tj. kastiljski jezik (današnji španjolski jezik) proglašen je službenim jezikom Kastilje i Leona u 13. stoljeću. Kraljevstvo Kastilje uživalo je ulogu predvodnika rekonkviste u njezinoj posljednjoj etapi, a zahvaljujući takvoj ulozi imalo je najveći utjecaj na Pirenejskom poluotoku. Teritoriji Kastilje i Leona tada su se udvostručili, njihova vojska postajala je sve brojnija i učinkovitija, a upotreba kastiljskog jezika počela je prelaziti granice kraljevstva na poluotoku i širiti se na teritorije Novoga svijeta. Na istoku i sjeveroistoku poluotoka bili su nastanjeni Aragonci i Katalonci koji su zahvaljujući pomoći Karla Velikog, franačkoga kralja od 747. do 814. godine, osnovali vlastita kraljevstva i grofovije. Tada se prvi put pojavljuje naziv *Marca Hispanica* koji je označavao političko ujedinjenje devet grofovija jednakog statusa u katalonskoj regiji. S ciljem što boljeg otpora prema Maurima, tadašnji grof Barcelone Ramon Berenguer IV. (1131. – 1162.) odlučio je 1137. godine provesti političko ujedinjenje s Kraljevstvom Aragonije. Za razliku od Kraljevstva Kastilje, Kraljevstvo Aragonije veći je naglasak stavljalo na razvoj privrede i trgovinu Sredozemljem. Vjenčanjem Izabele I. Kastiljske i Ferdinanda II. Aragonskog 1469. godine dva se kraljevstva ujedinjuju, čime je prema španjolskim tradicionalistima stvoren temelj današnje Španjolske. Zahvaljujući tom ujedinjenju, rekonkvista završava u korist katoličkih kraljeva 2. siječnja 1492. godine koji osvajaju Granadu, posljednje uporište Maura. Te iste godine otkrivena je Amerika u kojoj će španjolski imperij uspostavljati svoje kolonije iz kojih su se iskorištavala ogromna mineralna bogatstva, poglavito srebro. To je još jedan razlog za tradicionalističko stajalište o 1492. godini kao simboličkom početku moderne Španjolske. Treći su razlog djela istaknutih renesansnih književnika u kojima se veliča ekspanzija jezika *castellano*, koja mora pratiti geografsku ekspanziju španjolskog imperija. U tom su kontekstu neka od najpoznatijih djela *Grammática castellana* Antonia De Nebrije iz 1492. godine i *Diálogo de doctrina christiana* Juana de Valdesa iz 1529. godine. Rekonkvista je trajala skoro osam stoljeća. Posljedice rekonkviste na španjolsko društvo osjećale su se u percepciji važnosti vojske i ulaganja u vojsku, u garanciji povećanih prava nad vraćenim teritorijima za lokalnu zajednicu i moćne plemiće te u bliskom odnosu s Katoličkom crkvom. Sve navedeno najviše se osjećalo u Kastilji (Samardžić, 2005: 78-91, 256-259, 188-191; Canal, 2015: 26; Balcells, 1996: 5; Cervera, 2016). Tradicionalisti ne poriču nastanak modernih nacionalnih država na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, ali smatraju da je to bilo moguće zahvaljujući retorici koja je utemeljena u ranijim razdobljima španjolske povijesti, tj. u razdoblju rekonkviste. Ujedinjenje katoličkih kraljeva s ciljem borbe protiv Maura neophodno je moralo uključivati svijest stanovništva o pripadnosti određenom teritoriju, tradiciji katoličke kulture na tom teritoriju i

tradiciji monarhističke vlasti. Prema tom shvaćanju, iako su Španjolci tek u 19. stoljeću dobili moderniji oblik države, posjedovali su nacionalni mentalitet prije pojave modernih nacionalnih država. Budući da španjolska riječ *reconquista* u prijevodu znači „ponovno osvajanje“ ili „vraćanje oduzetoga“, neka objašnjenja tvrde da su već Vizigoti u 6. stoljeću formirali španjolsku naciju kao grupu koja se identificira s kršćanskom kulturom. Vizigotsko kraljevstvo na Pirenejskom poluotoku prihvatilo je kršćanstvo u 6. stoljeću, a najistaknutiji savjetnici na njihovu dvoru bili su tadašnji biskup Seville sv. Izidor (599. – 636.)[113] i biskup Zaragoze sv. Braulio. U svome poznatom djelu *Povijest Gota* (*Historia Gothorum*), sv. Izidor ističe da je Španjolska prva nacija Zapada. Ta ideja o jedinstvenom „španjolskom“ entitetu koji se temelji na svijesti o pripadnosti kršćanskoj kulturi i monarhiji upravo se zahvaljujući djelima sv. Izidora kasnije očuvala kao mit u mjestima koja nisu bila okupirana arapskom invazijom (Samardžić, 2005: 75-76; Cervera, 2016). Međutim, mnogi povjesničari tradicionalističke orijentacije tvrde da ujedinjenjem Kastilje i Aragonije nije u potpunosti stvoren jedinstveni politički entitet. Katolički kraljevi ujedinili su vanjsku politiku, vojsku i kraljevsku riznicu, ali su poštovali *fuerose* („stare pravice“) svakog kraljevstva. To govori u prilog tomu da nije došlo do jedinstvene pravne integracije, tj. univerzalnih zakona za sva kraljevstva. Postoje i teorije o ulogama Habsburgovaca i Burbonaca u stvaranju španjolske nacije. Nakon smrti Ferdinanda II. Aragonskog, habsburški kraljevi Karlo I. (1516. – 1556.) i Filip II. (1556. – 1598.) upotrebljavali su naslov „kralj Španjolske“, misleći pritom na habsburške posjede na Pirenejskom poluotoku, iako ta kraljevstva nisu i dalje imala jednake zakone. Abdikaciju Karla I. u korist Filipa II. prati odvajanje njihovih španjolskih teritorija na Pirenejskom poluotoku od Svetoga Rimskog Carstva i stvaranje velikih prekooceanskih kolonija u kojima se *castellano* nametnuo kao službeni jezik. U Ratu za španjolsku baštinu (1701. – 1714.) između Burbonaca i Habsburgovaca, Filip V. izašao je kao pobjednik te je dekretima *Nueva Planta* iz 1716. godine formirao jedinstvenu političku zajednicu u praksi, tj. Španjolsko Kraljevstvo. Ukinuo je *fuerose* („stare pravice“) i na taj način centralizirao zemlju. *Antiguo fuero* („staru pravicu“) mogla je zadržati jedino Navara kao nagradu što je u ratu podržavala Burbonce. Tada se prvi put pod oznakom „Kraljevstvo Španjolske“ misli na jedinstvenu državu na Pirenejskom poluotoku koja posjeduje prekooceanske kolonije (Balcells, 1996: 16; Samardžić, 2005: 246-305; Ross, 2009; Cervera, 2016; Van den Brule, 2019). José Ortega y Gasset, istaknuti španjolski filozof 20. stoljeća, smatrao je da je španjolska nacija nastala u 15. stoljeću, a da se pojavom nacionalnih država dodatno učvrstila. Kritizirao je mentalitet Španjolaca koji oplakuju svoju sudbinu, a da

[113] Poznat kao Izidor Seviljski.

se pritom nimalo ne trude da je promijene. Španjolsku je opisivao kao državu bez kralježnice koja se ponaša poput nekog individualca stopljenog s masom. Smatrao je da nijedna nacija nije vječna i da će sve one nestati ili promijeniti svoj oblik kada se pojave novi oblici socijalizacije ili udruživanja. U svojim se djelima zalagao za to da taj novi oblik bude udružena Europa (Gálvez, 2021; Monros-Stojaković, 2001: 75). Najistaknutiji teoretičar španjolskog identiteta svakako je Juan Ramón Menéndez Pidal, koji je u svom opsežnom djelu *Historia de España* detaljno objasnio polemike tradicionalista i liberala o španjolskoj povijesti. Njegova su objašnjenja komplementarna jer kombinira tradicionalna shvaćanja španjolskog identiteta s nekim liberalnim obilježjima, npr. individualnosti. Neki su ga zbog toga prozvali posljednjim „liberalnim unionistom". U svojim djelima nastavili su ga slijediti i drugi teoretičari, poput Eduarda Hernández-Pacheca, Luisa de Hoyosa Sáinza, Emilija Garcíje Gómeza, Luisa Suáreza Fernándeza i Cayetana Alcázara Moline. Menéndez Pidal smatrao je da španjolski narod potječe iz davnih vremena i da ga odlikuju jedinstvene karakteristike koje nisu određene rasom i geografijom, već zajedničkom povijesti i tradicijom te suživotom ljudi specifičnog karaktera, tj. španjolskog karaktera čije su glavne osobine prisebnost, idealnost te individualnost. Upravo zbog osobine individualnosti i nedostataka španjolskog unitarističkog modela, u Španjolskoj je tijekom cijele njezine povijesti bila prisutna tenzija između unitarizma i regionalizma. Regionalizam ili lokalizam prirodan je Španjolcima, ali unitarizam je oduvijek bio dominantniji. Menéndez Pidal smatra da je španjolski unitarizam utemeljen još u razdoblju Rimskog Carstva, iako je tadašnji teritorij bio rascjepkan na više provincija. Vizigoti su politički ujedinili cijeli poluotok te ga svojim prelaskom na kršćanstvo unificirali. U razdoblju katoličkih kraljeva unitarizam je došao do izražaja tijekom rekonkviste jer su fragmentirana kraljevstva ipak bila jedinstvena u protjerivanju Maura s Pirenejskog poluotoka. Kastilja je bila voditeljica tog procesa jačanja unitarizma, čiji je vrhunac bio brak Izabele I. i Ferdinanda II., tj. ujedinjenje Kastilje i Aragonije 1492. godine. Stoga Menéndez Pidal smatra da se u srednjovjekovnoj Španjolskoj formirala španjolska nacija. Osobine španjolske nacije identificirale su se s univerzalnim karakteristikama kršćanstva te je kršćanstvo predstavljalo silu koja je od španjolskog individualizma napravila španjolski kolektivizam. Svjestan da je kršćanstvo u Španjolskoj zahvaljujući pojavi liberalnih ideja i Prve Republike 1868. godine izgubilo apsolutnu moć unitarizma, Menéndez Pidal zaključio je da dominantnu ulogu španjolskog unitarizma preuzima španjolska tradicija ujedinjavanja kroz povijest te da će se zahvaljujući toj tradiciji dvije Španjolske (tradicionalna i liberalna) ujediniti (Dardé, 2006: 206-215; Leguina, 2014: 38-39). Jana Kepková (2018: 8) proučavala je španjolsku lingvistiku i

primijetila različite definicije termina „nacija“ u rječnicima *Real Academia Española* do 1884. godine i nakon nje, koje također potkrepljuju razliku između tradicionalnog i republikanskog shvaćanja španjolske nacije. Do 1884. godine „nacija“ je označavala skup stanovnika neke provincije, države ili kraljevstva. Ta definicija uklapa se u mišljenje Menéndeza Pidala o nastanku španjolske nacije, koji tvrdi da su stanovnici kraljevstava pokazali svoj katolički patriotizam i ujedinili se u borbi protiv Maura. Nakon 1884. godine termin „nacija“ prvi se put definira kao država ili teritorij čiji udruženi individualci priznaju zajedničku vrhovnu vlast.

U 19. stoljeću u Španjolskoj je, kao i u drugim europskim zemljama, započeo proces izgradnje nove liberalne države i nacionalizacije, tj. novog načina organizacije suživota zajednice i inzistiranja na buđenju svijesti njezinih članova o pripadnosti španjolskoj naciji. Zagovarale su se vrijednosti koje su se smatrale zajedničkima svim stanovnicima monarhije, tj. stvarao se novi španjolski identitet (Urquijo, 1999: 181). Dakle, republikanski ili liberalni model španjolskog identiteta razvio se u 19. stoljeću, tijekom Napoleonovih ratova. Prema republikancima, autentični španjolski identitet očituje se u raznolikoj španjolskoj tradiciji i kulturi koja uključuje i Maure, španjolske muslimane, koji su se u srednjem vijeku naselili u Andaluziji. Ono što za tradicionaliste predstavlja rekonkvista, to za republikance predstavlja Španjolski rat za neovisnost (1808. – 1814.), oružani sukob koji se na Pirenejskom poluotoku vodio između Španjolske, Portugala i Ujedinjenog Kraljevstva protiv Napoleonove vojske. Za potrebe rada korisno je ukratko objasniti kontekst Španjolskog rata za neovisnost. Napoleon Bonaparte postao je 1799. godine istinski vladar Francuske, a neki španjolski reformisti, koji su se u tom razdoblju intenzivno svjetonazorski sukobljavali sa španjolskim konzervativcima, u njemu su i u zbivanjima u Francuskoj vidjeli uzor za „reformiranu Španjolsku“. Napoleon je 1807. godine dobio pristanak tadašnjeg španjolskog kralja Karla IV. i njegova prvog tajnika Manuela Godoya da uđe u Španjolsku kako bi napao Portugal, tadašnjeg britanskog saveznika. Međutim, njegov je plan zapravo bio vojno zauzeti Španjolsku i na njezino čelo kao kralja postaviti svoga brata Josepha Bonapartea. Karlo IV. najprije je abdicirao u korist svoga sina Ferdinanda VII. kojeg Napoleon nije priznao. Strah od francuske okupacije za posljedicu je imao brojne prosvjede diljem Španjolske, pogotovo u njezinim neokupiranim dijelovima. Jedan od najvećih i najpoznatijih prosvjeda dogodio se u Madridu 2. svibnja 1808. godine i taj se događaj smatra pokretačem Španjolskog rata za neovisnost.[114] Sukob s Napoleonovom vojskom bio je jedan

[114] Grad Madrid slavi (svakog) 2. svibnja praznik u čast ustanka građana Madrida protiv Josepha Bonapartea 1808. godine. Tadašnji prvi kraljevski slikar Francisco Goya na svojim je slikama *Drugi svibnja: borba protiv Mameluka*

od najtežih ratova koje je Španjolska vodila u svojoj povijesti.[115] Napoleonova vojska je u okupiranim područjima nastojala nametnuti ishode njihove revolucije, tj. uklanjanje privilegija koje su uživale aristokracija i Katolička crkva te uklanjanje ograničenja korištenja zemljišta. Prosvjetiteljske ideje na valu Francuske revolucije tada još uvijek nisu uhvatile korijena u Španjolskoj, a veći dio španjolskog teritorija opirao se francuskoj administrativnoj okupaciji. Otpor prema francuskoj administrativnoj okupaciji i francuskim prosvjetiteljskim idejama predstavlja prvi pravi nacionalni otpor Španjolaca u njihovoj povijesti. U ratu su se formirale *juntas provinciales* (provincijski odbori) i *junta suprema nacional* (nacionalni središnji odbor) koji je od 1810. godine predsjedao u Cádizu. Nacionalni središnji odbor predstavljao je patriotsku alternativu francuskoj administraciji u Španjolskoj. S ciljem ujedinjenja španjolskog oslobodilačkog pokreta i njegove održivosti u pogledu broja članova, nacionalni središnji odbor proglasio je da suverenitet Španjolske počiva u narodu i stoga ga kralj ne smije prekršiti. U jeku rata, nacionalni središnji odbor sazvao je *cortese*, staleška zastupnička tijela koja su predstavljala cijeli tadašnji španjolski imperij te samog sebe ukinuo u korist peteročlanog namjesništva. *Cortesi* u Cádizu su Španjolsku i njezine tadašnje kolonije smatrali jedinstvenom nacijom i u njezin politički život uveli su prve elemente demokracije. Podržali su Ferdinanda VII. za legitimnog kralja, ali su mu osporili koncept kraljevskog apsolutizma. Proglasili su svoj vlastiti suverenitet u ime španjolske nacije i imenovali ustavnu komisiju kojom su predsjedali zastupnici koji su zastupali liberalne ideje tog vremenskog razdoblja i zbog toga se tada prvi put pojavljuje termin „liberali“ za opis tih zastupnika. Iako su se njihove ideje razvile zahvaljujući Francuskoj revoluciji, španjolski liberali nastojali su da one budu jedinstvene, tj. da se ne poklapaju u potpunosti s francuskim Ustavom iz 1791. godine, s obzirom na to da je trajao rat s Napoleonovom vojskom. Težnja za obranom španjolskog kralja i Katoličke crkve, kojoj su Francuzi u skladu s vrijednostima svoje revolucije ukinuli privilegije, razvila je kod španjolskih liberala protufrancusku klimu koju Ross (2009) poistovjećuje s „konzervativnim patriotizmom“. Liberali su se svojim idejama najviše suprotstavljali tzv. *servilesima* (reakcionarima) te na taj način uspostavili temelje nove španjolske političke budućnosti. Španjolski liberali predstavili su *cortesu* nacrt Ustava koji je bio izglasan 1812. godine i njime je službeno završio *Antiguo Régimen*[116] (stari režim) te započeo *Nuevo Régimen* (novi režim).

i *Treći svibnja* dočarao užase sukoba španjolskih pobunjenika s Mamelucima iz francuske carske vojske na trgu Puerta del Sol. Obje slike danas se čuvaju u muzeju *Prado* u Madridu.

[115] Španjolci su se teško nosili s Napoleonovom vojskom. Glavna taktika ratovanja bili su iznenadni napadi u manjim grupama. Tako je nastala riječ *guerilla* u španjolskom jeziku (Samardžić, 2005: 330).

[116] Stari režim ili *Antiguo Régimen* predstavlja političku, socijalnu i ekonomsku strukturu vladanja kasnog 18. stoljeća. Pod političkom strukturom podrazumijeva se sustav apsolutne monarhije. Socijalna struktura može se

To je bio prvi Ustav neke europske nacije koja se borila protiv Napoleona i po tome je za španjolsku državu vrlo važan dokument. Ustav je španjolsku naciju definirao kao nositelja suvereniteta, a Španjolce kao sve ljude slobodnog porijekla u španjolskim kraljevstvima s obiju strana Atlantskog oceana. Španjolski rat za neovisnost završio je 1814. godine, a Ferdinand VII. naknadno je ukinuo Ustav iz 1812. godine, ali bez obzira na daljnja događanja, za španjolske liberale tada su uspostavljeni temelji španjolske nacije i španjolske moderne države (Petrović, 2021: 60; Samardžić, 2005: 328-338; Ross, 2009; Varela, 2012: 11-15). Neki od najznačajnijih predstavnika republikanskog ili liberalnog modela su Miguel de Unamuno (1958), José Antonio Maravall (1984), Antonio Morales Moya (1987), Juan Pablo Fusi (2000), José Alvarez Junco (2001) i Joaquín Varela (2012). Fusi (2000) i ostali navedeni autori tvrde da se španjolski nacionalizam pojavio u 18. stoljeću. Smatra da su Španjolska, Francuska i Velika Britanija prve u Europi razvile nacionalne identitete. Prije 18. stoljeća bili su prisutni samo „pupoljci" španjolskog nacionalizma, ali on je procvjetao tek pojavom moderne nacionalne svijesti koja je stvorila unitarnu državu u 19. stoljeću. Fusi (2000) pritom naglašava kompleksnost ideje o španjolskoj naciji od nastanka u 19. stoljeću te njezinu nelikvidnost i podložnost promjenama. Imala je negativna razdoblja kada ju se moglo definirati kao „problematičnom" nacijom. Tu tezu najbolje potvrđuje Španjolski građanski rat (1936. – 1939.), kad je španjolska nacija pokazala svoju tragičnu i nasilnu stranu, kao i frankizam (1939. – 1975.) koji je diskreditirao španjolsku naciju, dajući legitimitet novom španjolskom identitetu koji nije uključivao regionalne kulturološke specifičnosti Baskije, Galicije i Katalonije. Nova promjena identiteta španjolske nacije dogodila se u periodu španjolske tranzicije (1975. – 1978.), kad je bilo potrebno redefinirati španjolski identitet. Iako Fusi (2000) smatra da španjolsku naciju određuju zajednički čimbenici, poput jezika, kulture, povijesti i geografije, ona je specifična zbog vrlo jakih regionalnih neravnoteža te se stoga upravo zahvaljujući tim konfliktima konstantno mijenja. Borja De Riquer i Permanyer (1990) i José Alvarez Junco (2001) također primjećuju da krizu španjolskog identiteta ne definiraju samo dvije različite interpretacije ishodišne točke španjolske nacije, nego i činjenica da Španjolska pripada „zakašnjelim nacijama", tj. nije u potpunosti uspjela kao nacija tijekom stoljeća kada su se nacije stvarale. Liberalna država u 19. stoljeću nije se uspjela konsolidirati i stvoriti veliku španjolsku naciju. De Riquerovo objašnjenje nadopunio je Michael Billig (prema Miralles, 2016: 182) koji smatra da se proces stvaranja nacije ne događa jednom zauvijek, već naciju treba konstantno reificirati i uzeti u

opisati kao stroga hijerarhija na čijem se vrhu nalazi aristokracija. Ekonomska struktura promatra se kroz pravo jurisdikcije plemića nad njihovim zakupcima zemljišta i kroz sustav ograničenja prodaje i kupovine zemljišta. Više u: Ross, 2009.

obzir perspektivu odozdo. Španjolska prema tom stajalištu nije uspjela reificirati svoju naciju. Fernando Molina (prema Miralles, 2016: 182-183) nadopunjuje tu temu proučavanjem dinamike biografija vodećih individualaca procesa nacionalizacije te obrazlaže kako su oni pokušavali „personalizirati naciju“, zaključivši da je njihov utjecaj bio kontraproduktivan u pogledu stvaranja velike španjolske nacije (Miralles, 2016: 170, 182-183). Fusi (1990) i De Riquer (1990) spore se oko uzroka neuspjeha španjolske nacionalizacije u 19. stoljeću. Fusi (1990) uzroke neuspjeha traži u kulturno-socijalnoj i ekonomskoj realnosti tog doba, tj. u jako izraženoj društvenoj i ekonomskoj fragmentaciji teritorija tadašnje Španjolske. Smatra da je španjolski nacionalizam 19. stoljeća bio preslab da integrira stanovništvo, a Španjolsku opisuje kao državu zakonitog centralizma, ali stvarnog lokalizma. Tadašnja Španjolska metaforički bi se mogla opisati kao „mreža slabo integriranih regija“ čija je administracija na čelu s vladom imala ograničene ovlasti. De Riquer (1990) naprotiv smatra da su za neuspješnu španjolsku nacionalizaciju primarno odgovorne odluke tadašnjih španjolskih političkih elita. Liberalni političari 19. stoljeća nisu uspjeli izgraditi nacionalni kolektivni projekt, stvoriti državu koja bi uključila povijesne regije i specifične lokalizme, kao ni demokratizirati politički život zemlje. Političke elite 19. stoljeća zakasnile su s odlukom o univerzalnom obrazovanju stanovnika koje je tada bilo pod okriljem Katoličke crkve. Nisu uspjele ni nacionalizirati vojsku, s obzirom na to da je bio na snazi zakon prema kojem je punoljetni muškarac povećom sumom novca mogao izbjeći vojnu obvezu. To je povećalo nezadovoljstvo stanovnika prema državnim institucijama jer su samo najbogatije obitelji mogle ostvariti navedeno pravo. Država nije uspjela ni u proizvodnji novih nacionalnih simbola s kojima bi se poistovjetili svi Španjolci. De Riquer tvrdi da je to u 19. stoljeću omogućilo i potaknulo razvijanje alternativnih nacionalnih pokreta na teritoriju Katalonije i Baskije. S tim objašnjenjem slaže se i Payne (1991) koji ističe da nijedna europska država nije imala tako slabo izražen nacionalizam kao Španjolska prije 1936. godine, kad je počeo Španjolski građanski rat. On je proučavao povijest španjolskog nacionalizma i njegovo razumijevanje neuspješne španjolske nacionalizacije u 19. stoljeću uključuje Fusijeve i De Riquerove zaključke. Političkim životom više od jednog stoljeća prije Građanskog rata dominirao je klasični liberalizam i nije bilo ozbiljnih pritisaka odozdo prije početka 30-ih godina 20. stoljeća. Jedina politička grupa koju se moglo nazvati „španjolskim nacionalistima 19. stoljeća“ bili su karlisti, koji su prouzročili tri građanska rata na temelju zahtjeva za jedinstvenim španjolskim identitetom tradicionalnih institucija i vrijednosti. U sva tri građanska rata karlisti su bili poraženi. Kulturni život Španjolske tada je bio obilježen ekstremno tradicionalnim vrijednosnim sudovima i zbog toga su se u španjolskom društvu, izuzev radničke

supkulture, sporo širile nove doktrine i novi filozofski pravci. Stoga je i ta nova fašistička desnica 20. stoljeća u Španjolskoj, u početku bila dosta slabija u odnosu na druge europske zemlje.

Zaključno se može ustvrditi da je Španjolska u praksi specifična multinacionalna država u kojoj je ostao nedovršen proces stvaranja velike španjolske nacije i nacije-države, unatoč tomu što članak 2. španjolskog Ustava govori o nedjeljivosti španjolske nacije. Taj proces danas se smatra neizvedivim i nepoželjnim (Colomer, 2006). Suvremena španjolska država shvaća da su dvojni identiteti njezinih građana postali neizostavna norma i zbog toga se trudi da građani ne izgube onaj dio dvojnog identiteta koji se odnosi na španjolsku državu. Ne postoji konsenzus u znanstvenoj i akademskoj zajednici po pitanju toga što je Španjolska i tko su Španjolci. Prisutni su prijepori čija je posljedica nerazumijevanje kako građani Španjolske, koji sebe deklariraju kao isključivo Španjolcima, doživljavaju španjolsku naciju i španjolsku državu. U praksi se iskazivanje velike privrženosti španjolskim nacionalnim simbolima, španjolskom jeziku, unitarističkom karakteru španjolske države i nedjeljivosti španjolske nacije često interpretira kao demokratski patriotizam, tj. kao španjolski nacionalizam koji nije nestao nakon razdoblja frankizma nego je samo promijenio svoj oblik. Prisutno je dvosmisleno poimanje španjolskog identiteta koje utječe na odnose između središnje španjolske vlasti i Katalonije, ali utječe i na i način političkog djelovanja katalonskih elita (Hargreaves, 2003: 30; Terrasa Gras, 2017: 139). Ta činjenica otvara pitanje može li se suvremena španjolska država nositi s izazovima perifernog katalonskog nacionalizma i independentizma.

4. 1. 3. Izazovi liberalne demokracije u Španjolskoj od Ustava iz 1812. godine do početka Francove diktature 1939. godine

U zapadnoj Europi 19. stoljeće predstavlja zlatno doba liberalnih ideja koje su uključivale uklanjanje ograničenja ekonomskih i političkih sloboda koje je nametnuo sustav apsolutne monarhije. Uspon liberalnih ideja u Velikoj Britaniji bio je praćen industrijalizacijom i pojavom komercijalno orijentirane srednje klase, tj. buržoazije. Španjolski liberalni pokret od samog je začetka bio mnogo slabiji u odnosu na britanski. Proces izgradnje liberalnih država zapadne Europe uključivao je debatu o razlikama između stupova starog i novog režima, tj. apsolutizma i liberalizma. U Španjolskoj je taj proces trajao puno dulje u odnosu na druge zemlje zapadne Europe i zbog toga brojni autori španjolski slučaj opisuju kao primjer „zakašnjele nacije“ (Inđić,

1982: 9; Urquijo, 1999: 180; Ross, 2009: 1). Početnom točkom mukotrpne borbe za uspostavljanje demokratskih institucija u Španjolskoj smatra se Ustav iz 1812. godine. Usprkos tome što je Španjolska među prvima napravila nacrt ustava koji podrazumijeva da suverenitet pripada španjolskoj naciji, liberalna demokracija nije se stabilizirala u Španjolskoj tijekom 19. stoljeća i prve polovice 20. stoljeća. Carr (1982: 1) ističe da su temeljni problemi bili društveno-ekonomski, tj. politička promjena prema liberalnim idejama nije bila praćena ekonomskim i društvenim promjenama. Ekonomska struktura još se uvijek temeljila na tradicionalnom vlasništvu zemlje. Obrađivani posjedi bili su u vlasništvu plemstva i Katoličke crkve, a ruralna područja bila su u potpunosti nerazvijena. Može se zaključiti da je u Španjolskoj 19. stoljeća još uvijek bio prisutan feudalni sustav vladanja posjedima, a građanski sloj (buržoazija) nije bio razvijen. Društveni prestiž još je uvijek pripadao plemstvu. Tek se oko 1930. godine pojavljuje katalonska buržoazija industrijskog tipa, a nešto kasnije dolazi do pojave liberalne građanske klase u Asturiji i Baskiji. Međutim, ona je bila malobrojna i uz to podijeljena na umjereniju i radikalniju viziju španjolskog liberalizma (Inđić, 1982: 10; Ross, 2009: 2). Kulturno-društveni problem predstavljala je katolička kultura utemeljena na paradigmi španjolske inkvizicije i lošoj percepciji individualaca koji se proizvodnjom vlastitih dobara žele bogatiti. Stoga je duboko ukorijenjena tradicionalna katolička kultura Španjolske 19. stoljeća sprečavala razvijanje slobodne trgovine kao temeljne liberalne ideje. Od donošenja prvog liberalnog Ustava 1812. godine do završetka Građanskog rata 1939. godine bila je prisutna velika politička nestabilnost. U tom razdoblju od 127 godina Španjolska je donijela sedam različitih ustava te imala period apsolutne monarhije Ferdinanda VII. (1814. – 1833.) i diktature Prima de Rivere (1923. – 1930.) Iako je Ustav iz 1812. godine propagirao vrlo napredne političke, ekonomske i socijalne ideje, npr. slobodu izražavanja, ukidanje privilegija aristokraciji i Katoličkoj crkvi, ukidanje barijera za trgovinu unutar i izvan Španjolske te vladavinu jednodomnog parlamenta, one nikad nisu profunkcionirale u praksi. Stoga se nitko nije protivio ukidanju tog Ustava 1814. godine i obnovi apsolutne moći kralja Ferdinanda VII. Povratak kralja nije obilježila samo suspenzija liberalnih prava i sloboda, već i prijetnja ekonomskim interesima katalonskog građanstva. Zbog kolonijalne krize, bilo je neophodno provesti mjere koje bi osigurale zaštitu poljoprivrede i industrije od gubitaka. Međutim, monarhija u početku nije uopće bila detektirala te probleme. Godine 1928. odobrila je *Dekret o privremenim carinama u Tarragoni*, kojim je zaštitila pamučnu industriju u Tarragoni i tim činom pokazala svojevrsni opušteniji apsolutistički model. Nakon smrti Ferdinanda VII. 1833. godine, ponovno je prisutna težnja za izgradnjom moderne liberalne države, ali u tom je razdoblju liberalni proces bio otežan zahvaljujući Prvom

karlističkom ratu (1833. – 1839.) u kojemu se kraljev brat sukobio s njegovom suprugom zbog različite vizije nastavka apsolutne monarhije. Kraljev brat Karlo V. dobio je veliku potporu španjolskih tradicionalista u namjeri da preuzme prijestolje i vrati stare zakone koje je njegov brat prethodno bio ukinuo. Marija Kristina, supruga preminulog kralja Ferdinanda VII., i njegova maloljetna kći Izabela II. obratile su se manje radikalnim liberalima, *moderadosima,* da im pomognu oformiti novu vladu (Ross, 2009: 23-3; Inđić, 1982: 10; Cañabate Pérez, 2014: 162). Politički cilj *moderadosa* bio je izbjeći društvene nemire i u skladu s tim pronaći adekvatnu političku promjenu koja se neće temeljiti na tradicionalnim, tj. karlističkim premisama „Bog, kralj i stare pravice". Politička moć mora biti sljedbenik društvene moći, a novi politički principi moraju biti predmet „javne koristi" ili društvenih interesa koji će pogodovati srednjoj klasi. Oni su također predstavljali i oligarhe liberalizma, s obzirom na to da su financijski profitirali od uvođenja prava na prodaju zajedničkih, aristokratskih i crkvenih posjeda. Sve navedene interese istaknuli su u nacrtu novog kraljevskog Ustava iz 1834. godine. Tvrdili su da su njime pomirili napredak s tradicijom i poredak sa slobodama te utjelovili jedinstveni i usporedni suverenitet monarhije i *cortesa*. Smatrali su da će tako uspješno izbjeći priznanje suvereniteta nacije s jedne strane i strogi apsolutistički ustav s druge strane. *Cortes* je trebao odobriti odredbe Ustava, ali ih nije sastavljao ni predlagao. Problem takvog ustavnog modela *moderadosa* predstavljale su situacije u kojima su kraljica i *cortes* bili u sukobu oko određenih pitanja. Radikalniji liberali (*progresistas)* rješenje takvih situacija vidjeli su u revolucionarnoj upotrebi vojne moći te u isključivom suverenitetu španjolske nacije. Oni su imali bitno drugačiju viziju liberalne države od *moderadosa*. Do izražaja je došla i nehomogenost liberalnog pokreta u Španjolskoj koja ga je zato činila slabijim u odnosu na druge zemlje zapadne Europe. Katolička crkva u početku se snažno opirala objema liberalnim strujama, ali kasnije ju je strah od gubitka posjeda povezao s *moderadosima*. Radikalniji *progresistas* rezolutnije su se obračunavali s Katoličkom crkvom od *moderadosa,* u čemu su imali i podršku vojske. Bili su radikalniji i u pogledu ekonomske individualnosti. Smatrali su da je revolucija legitimna tehnika borbe za njihovu viziju organizacije države. Oni su napravili i nacrt novog Ustava iz 1837. godine koji se načelno temeljio na suverenitetu nacije i implicitno na pluralističkoj teritorijalnoj organizaciji. U preambuli Ustava, kraljicu Izabelu II. definiralo se kao kraljicu Španjolske u množini (*Reina de las Españas*), prema uzoru na Ustav iz 1812. godine koji je Španjolsku definirao kao državu obiju hemisfera. U praksi se radilo na ideji podjele Španjolske na 49 provincija izjednačenih prava, koje posljedično nisu uzimale u obzir katalonske i baskijske partikularizme. Katolička crkva zadržala je privilegirani položaj u

odnosu na druge religije, ali je izgubila dosta posjeda i dosta vjernika pripadnika srednje klase (Carr, 1982: 155-164; Cañabate Pérez, 2014: 163). Osim što je Katolička crkva bila nezadovoljna s radikalnim *progresistas* i htjela vratiti izgubljene posjede, razdoblje Ustava iz 1837. godine obilježile su brojne revolucije i vojni sukobi. Vojska, koja je prethodno bila jedan od stupova starog režima, bila je razočarana nestabilnom političkom situacijom tijekom cijelog 19. stoljeća, smatrajući da treba djelovati kao individualni akter. Prijašnji aristokratski časnički zbor preobrazio se u uspješne gerilske časnike koji su često djelovali samostalno, budući da je veliki broj pripadnika vojnih krugova bio usvojio liberalne ideje, smatrajući da oni predstavljaju suverenitet naroda, a ne monarha. Neki časnici djelovali su u sklopu monarhije braneći španjolske kolonije, ali je većina bila nezadovoljna zbog neredovitih isplata. Svaka je politička opcija tog doba nastojala pridobiti časnike i snažnu vojnu podršku kako bi došla u priliku nametnuti svoju viziju nacrta ustava. Osim radikalnih i umjerenih liberala, na političkoj sceni pojavljuju se i demokrati koji su predstavljali revoltirane siromahe iz gradova i veći dio radničke klase. Neki su generali odlučno pokazivali svoju revolucionarnu moć, tražeći od kraljevske vlasti dodjelu zvanja namjesnika države tzv. *vojnim deklaracijama*. To su primjerice bili slučajevi poznatog generala Baldomera Espartera 1840. godine, koji se prethodno bio proslavio u Prvom karlističkom ratu, Leopolda O'Donnella 1854. godine i Juana Prima 1868. godine. Generali su bili jedini otvoreni španjolski nacionalisti druge polovice 19. i prve polovice 20. stoljeća. (Ross, 2009: 5-7; Payne, 1991: 481-482). Ustav radikalnih liberala bio je na snazi do 1845. godine, kada ponovno *moderadosi* preuzimaju ulogu sastavljača nacrta novog Ustava, čiji su nositelji suvereniteta bili kraljica i *cortes*, tj. španjolski parlament. Razdoblje tog Ustava bilo je obilježeno i Drugim karlističkim ratom (1846. – 1849.). To je također bilo i razdoblje radikalizacije građanstva i početka prvih radničkih pokreta koji počinju zagovarati federalizam vođen utopijskim socijalizmom. Zahvaljujući nezadovoljstvu građana i političkih elita načinom vladavine Izabele II., koje je dobilo snažnu podršku generala Juana Prima, godine 1868. započela je *Revolución Gloriosa* („Slavna revolucija“). Prvi je čin revolucije, koja je trajala šest godina i bila poznata pod nazivom *sexenio democrático*, bilo svrgavanje Izabele II. s vlasti. Revoluciju su karakterizirali demokratski stavovi u obliku obrane građanskih prava i protivljenja načinu vladavine dinastije Burbonaca. Tim ideološkim principima bili su vođeni radikalni liberali pri ponovnom sastavljaju Ustava iz 1869. godine, kojim je Španjolska postala ustavna monarhija s dvodomnim parlamentom. Nositelj suvereniteta bila je španjolska nacija. Taj Ustav donio je mnogobrojne nove zakone u duhu liberalizma, poput općeg prava glasa za muškarce, vjerske slobode, slobodu udruživanja i tiska te suđenje pred porotom, iako te

promjene nisu bitno unaprijedile društveno-ekonomske strukture. Republikanka stranka, koja je osnovana godinu dana prije donošenja tog Ustava, smatrala je da je uzrok tome monarhijsko uređenje države. Članovi i osnivači Republikanske stranke zapravo su bili disidenti Demokratske stranke koja je predstavljala lijevo krilo *progresistasa.* Iskoristili su abdikaciju Amadea I. Savojskog, prouzročenu protukolonijalnim nemirima na Kubi, i početak Trećega karlističkog rata (1872. – 1876.), kako bi 11. veljače 1873. godine proglasili Prvu španjolsku republiku, s 285 glasova za i 32 glasa protiv unutar španjolskih *cortesa*. Predsjednik je bio Pi y Margall koji je zastupao vrlo napredne demokratske i socijalističke ideje u svom nacrtu federalnog ustava, povijesno važnog za Španjolsku jer je to bio prvi pokušaj uspostavljanja države u skladu s federalnim načelom. Zalagao se za odvajanje crkve od države, oslobađanje kolonija, poljoprivrednu reformu te za opće i besplatno obrazovanje. Međutim, taj napredni ustav nikad nije stupio na snagu jer republikanci nisu bili homogeni. Osim grupe federalista koji su podržavali Pi y Margalla i njegovu ideju centralne države sa širom autonomijom provincija i gradova, postojala je i grupa desnih republikanaca koja je smatrala da treba pričekati s republikanskim uređenjem te lijevih republikanaca koja se zalagala za podjelu Španjolske na kantone i rekonstrukciju društva „odozdo prema gore“. Svima njima opirala se i snažna monarhistička struja koja je inzistirala na povratku dinastije Burbonaca na vlast (Inđić, 1982: 11-13; Ross, 2009: 5-9; Carr, 1982: 257-346; Balcells, 1996:16-34; Cañabate Pérez, 2014: 164-170). Ta Prva Republika ukinuta je 29. prosinca 1874. godine, ponajprije zahvaljujući vojnom udaru generala Pavije koji je iskoristio pobunu lijevih republikanaca protiv Pi y Margalla i raspustio španjolske *cortese*, a potom je general Martinez Campos izveo vojni udar i Alfonsa XII., sina Izabele II., proglasio novim španjolskim monarhom. Započelo je razdoblje političke i ekonomske restauracije, karlisti su bili poraženi, a i ratovi na Kubi bili su okončani. Vođa restauracije bio je novi konzervativni premijer, Antonio Cánovas del Castillo. Novi Ustav bio je donesen 1876. godine i njime je Španjolska proglašena nasljednom ustavnom monarhijom. Suverenitet je bio podijeljen između kralja i *cortesa* dok je izvršna vlast bila isključivo u nadležnosti kralja. *Cortesi* su imali dva doma. Pola predstavnika gornjeg doma birao je kralj, a drugu polovicu činili su predstavnici provincija, gradova, Katoličke crkve i akademske zajednice. Donji dom činili su zastupnici prema pravilu jedan zastupnik na 50.000 stanovnika, a pravo glasa dobivalo se zahvaljujući iznosu poreza koji je stanovnik plaćao državi. Stoga, pravo glasa nisu imali siromašni građani, seljaci i radnici. Ustav je imao i neke principe za koje su se zalagali liberali, npr. slobodu organiziranja, pritvor stanovnika isključivo na osnovi sudskog rješenja, slobodu vjerskog izražavanja iako je katoličanstvo bilo službena

religija itd. Ustav je ostao na snazi sve do 1923. godine, kada ga je ukinuo general Primo de Rivera (Ross, 2009: 10; Inđić, 1982: 14). Veliki udarac razdoblju restauracije zadao je raspad španjolske kolonijalne politike. Najprije se dogodio kubanski ustanak protiv španjolske kolonijalne vladavine 1895. godine, a tri godine nakon toga Španjolska je ušla u rat sa SAD-om i posljedično izgubila Kubu, Filipine i Portoriko. Iako se liberalni pokret u Španjolskoj javio početkom 19. stoljeća, tek je gubitkom kolonija 1898. godine završilo razdoblje starog režima i započelo razdoblje moderne Španjolske. Osim kolonija, u pitanje su bile dovedene i tradicionalne vrijednosti. „Službenoj" Španjolskoj (*España oficial*) suprotstavila se „životna ili realna" Španjolska (*España vital*), i to zahvaljujući vrhunskim intelektualcima, pripadnicima tzv. „generacije 1898.".[117] Novi sloj inteligencije želio je liberalno-demokratsku državu u obliku republike. Socijalisti i republikanci, dvije vodeće političke stranke, zalagali su se za modernizaciju Španjolske. Smatrali su da su položaj Španjolske u svijetu i španjolski identitet dva nedorečena pitanja koja je neophodno riješiti. Došlo je do dezintegracije društvenih klasa, administracije, crkve, vojske, kao i poveznica između španjolskih regija koje su se počele sve više međusobno osporavati i konfrontirati. Industrijski i trgovački razvoj Katalonije i Baskije sve se više sukobljavao s centralizmom Madrida. Pojavom teške industrije oformili su se novi slojevi radničke klase koji su uspješno organizirali prvi generalni štrajk u Bilbau. Osnivali su se sindikati: UGT[118] 1888. godine i CNT[119] 1910. godine. UGT je podržavao marksističku ideologiju, a CNT je bio zaslužan za jačanje anarhizma u Španjolskoj. Na političkoj pozornici pojavili su se i srednji slojevi građanstva, u najvećem broju bila je riječ o radnicima (Inđić, 1982: 20-22). U Prvome svjetskom ratu Španjolska je bila neutralna, ali su španjolske tradicionalističke grupe načelno podržavale Centralne sile, dok su republikanci, radnici i liberalni intelektualci načelno podržavali Antantu. Nakon rata došlo je do velike ekonomske, socijalne i političke krize. Pristalice parlamentarne demokracije i revolucionarnog socijalizma, nadahnuti Wilsonovim i Lenjinovim idejama, željeli su pokrenuti revoluciju. Vodeći sindikati, CNT, UGT i Katolički slobodni sindikat, počeli su oružjem zastrašivati poslodavce i izazivati međusindikalne sukobe. Na ulicama Barcelone tako je na prijelazu iz 1922. u 1923. godinu ubijeno 230 osoba. U tom valu nasilja ubijen je i premijer Eduardo Dato Iradier.[120] Tadašnji monarh Alfons XII. nije nikad vjerovao u parlamentarnu demokraciju, tražeći potporu generala

[117] Neki od pripadnika tzv. „generacije 1898." bili su Migel de Unamuno, Antonio Machado, José Ortega y Gasset, Santiago Ramón y Cajal, Jacinto Benavente itd.
[118] *Unión General de Trabajadores.*
[119] *Confederación Nacional del Trabajo.*
[120] Tri katalonska anarhista, Luis Nicolau, Pedro Mateu i Ramón Casanellas, sudjelovala su u atentatu na Eduarda dana Iradiera.

za koje je smatrao da će ga zaštititi od španjolskih republikanaca i socijalista. General Primo de Rivera, koji je sudjelovao u mnogim kolonijalnim ratovima, dobio je podršku Alfonsa XIII. za uspostavljanje diktature. Proglasio je vojne zakone, suspendirao Ustav iz 1876. godine, razriješio dužnosti provincijske guvernere, ukinuo lokalne skupštine, zabranio djelovanje političkim strankama, uveo cenzuru i raspustio oba doma španjolskih *cortesa*. Prema uzoru na portugalskog diktatora Salazara, osnovao je jedinstvenu stranku režima *La Union Patriotica*. Njegovao je i kult svoje ličnosti kao oca domovine *Pater Patriae*. Uveo je jedinstveno obrazovanje za cijelu Španjolsku. Katalonski jezik i zastava bili su zabranjeni. Ukinuo je i katalonske institucije. U Baskiji je postupio na identičan način. Diktatura Prima de Rivere predstavljala je prvi primjer nacionalističke vlasti u španjolskoj povijesti. Od 1929. godine njegova se diktatura suočila s mnogobrojnim problemima na koja nije imao adekvatan odgovor. Došlo je do velike ekonomske krize i sve relevantne grupe krivile su njegov režim za loše ekonomsko stanje, pa je naposljetku izgubio potporu vojske i monarha. Sam se povukao u siječnju 1930. godine. Iako se njegova diktatura raspala, Primo de Rivera prvi je uspostavio alternativni autoritarni nacionalistički sustav koji se bori za interese španjolskog društva i položaj španjolske države (Samardžić, 2005: 419-425; Ross, 2009: 37-44; Balcells, 1996: 83-85; Inđić, 1982: 30-31; Payne, 1991: 481-483). Nakon povlačenja Prima de Rivere dolazi do političke neizvjesnosti u pogledu organizacije nove vlasti. Alfons XIII. u generalu Berengueru pronašao je zamjenskog diktatora, ali de Riverine zakone o limitirajućem političkom grupiranju i djelovanju nije provodio u praksi, što je omogućilo uspon republikanske opozicije. Osim republikanaca, novom monarhu opirala se i Komunistička partija Španjolske, osnovana 1921. godine, te socijalističke i anarhističke grupe. Njegovu diktaturu naziva se mekom diktaturom ili *dictablanda*. Republikanska opozicija ujedinila se 1930. godine *Paktom iz San Sebastiána*, tj. ujedinili su se lijevi i radikalni republikanci, pojedini bivši liberali, radikalni katalonski regionalisti i neki preobraženi konzervativci (bivše pristaše Burbonaca), s jedinstvenim ciljem svrgavanja monarhije. Organizirali su 12. travnja 1931. godine općinske izbore, na kojima su odnijeli pobjedu u glavnim gradovima španjolskih provincija, dok su ruralna područja dala podršku monarhiji. Preostale monarhističke elite smatrale su neophodnim pregovore opozicije i kralja, a ishod tih pregovora bio je kraljev odlazak iz Španjolske dva dana nakon izbora, 14. travnja 1931. godine, i proglašenje Druge Republike. Odredbe *Povelje Lige naroda* odmah su bile unesene u nacrt novog Ustava. Zagovarala su se mirna rješenja političkih prijepora, unutarnjih i vanjskih, tj. isključivala se mogućnost rata. U prosincu 1931. godine izglasan je novi Ustav kojim je Španjolska proglašena „demokratskom republikom svih klasa koja se

zasniva na načelima slobode i pravde“. Suverenitet je bio u rukama naroda koji na izborima bira svoje predstavnike, sa željom da oni budu članovi republikanske vlade. Napravljen je široki spektar društveno-ekonomskih reformi. Omogućeno je djelovanje svim političkim strankama i radničkim organizacijama, ukinute su plemićke privilegije, napravljen je nacrt poljoprivredne reforme, institucionalizirana je zaštita ženskih prava i sloboda govora, crkva je odvojena od države, uveden je novi socijalni zakon koji je poboljšao položaj radnika itd. U Ustavu Druge Republike bilo je navedeno i pravo regija na ostvarenje vlastite autonomije. Odbačena je mogućnost federalne države, ali je zahvaljujući članku 11. Ustava iz 1931. godine posebnim regijama bilo omogućeno pravo na relativnu autonomiju. To su pravo bile ostvarile Katalonija, Baskija i Galicija. Sve tri navedene regije uživale su visoki stupanj kulturne autonomije, te su zahvaljujući odobrenim Statutima autonomije proširile i političku autonomiju. U Kataloniji je osnovana regionalna vlada pod povijesnim imenom *Generalitat*. Katalonski nacionalisti bili su zadovoljni. Ubrzo se i ostalim regijama ukazao put do vlastite autonomije. Članak 8. Ustava iz 1931. godine isticao je i nepovredivost postojećih granica države, čime se odbacivala mogućnost secesije dijela teritorija (Payne, 1991: 483-484; Congreso.es, 2017). Sve navedene reforme u svrhu moderniziranja zemlje napravljene su u prvoj etapi Druge Republike (1931. – 1933.), kada je na vlasti bila republikansko-socijalistička koalicija, tj. lijevi republikanci na čelu s Manuelom Azañom. Španjolski građanski rat, koji je započeo 1936. godine, spriječio je Andaluziju u ostvarenju regionalne autonomije, poput triju navedenih regija. No Druga Republika u praksi je imala i brojne probleme. Njezina je primarna zadaća bila poništenje institucionalne prepreke ka progresivnom i demokratskom španjolskom društvu, a to su bili utjecajna Katolička crkva, moćna vojska i zakoni koji su samo bogatim strukturama društva dopuštali posjedovanje i korištenje velikih poljoprivrednih zemljišta, tzv. *latifundio*. Odredbe Ustava koristile su se kao političko oružje, s ciljem smanjenja ili potpunog nestanka utjecaja određenih aktera. Još je uvijek bio prisutan i sustav političkog klijentelizma, ustoličenog u razdoblju restauracije. Svaka stranka imala je svoje lokalne utjecajne ljude, tzv. *caciques*, koji su podmićivali i zastrašivali biračko tijelo, s ciljem utjecaja na konačne izborne rezultate (Ross, 2009: 11). Prvom republikanskom vladom bila je nezadovoljna i Katolička crkva u Španjolskoj, ključni stup tradicionalne Španjolske, s obzirom na republikanske odredbe o sekularizaciji crkve. Nastavila se konfrontacija između liberalnih i konzervativnih sektora zemlje. Katolička crkva svoje je protivljenje koaliciji lijevih republikanaca obrazlagala i činjenicom da je zbog antiklerikalnih politika izgubila pravo organiziranja školske nastave, zbog čega oko 45.000 djece tada uopće nije pohađalo školu. Katolička crkva politički se organizirala u *Accion Popular*

koja je oformila veliki savez desnice, tzv. CEDA-u.[121] Tri puta u petogodišnjem razdoblju raspisivani su izbori i svaki put neposredno nakon izbora vlast su oformile tri različite koalicije. Prva vlada lijevih republikanaca nije uspjela implementirati *Zakon o poljoprivrednoj reformi*, što je stvorilo nezadovoljstvo kod poljoprivrednih sindikata. Španjolska je tada imala oko četiri milijuna siromašnih seljaka nezadovoljnih vladom lijevih republikanaca. Ruralni dio zemlje, tj. područja koja nisu bila industrijalizirana, i dalje su kaskala za urbanim dijelovima zemlje. Na izborima 1933. godine pobijedili su radikalni republikanci koji su preko saveza CEDA imali potporu Katoličke crkve. Obvezali su se revidirati protuklerikalne politike prethodne republikanske vlade. Premijer je postao Alejandro Lerroux. CEDA je zbog konzervativnih stavova, koji su podsjećali na monarhističke, izazvala veliki animozitet lijevih republikanaca. U Kataloniji je na lokalnim izborima pobijedila Republikanska ljevica s novim predsjednikom Lluisom Companysom, što je izazvalo nove animozitete premijera Lerrouxa, izričitog protivnika katalonskog regionalizma. *Pakt iz San Sebastiána* propao je pa su republikanci bili međusobno rascjepkani i posvađani oko mnogih političkih pitanja. Radikalnim republikancima bili su nezadovoljni i mnogobrojni sindikati koji su u studenome 1934. godine organizirali opći štrajk u cijeloj Španjolskoj. Manji štrajkovi najprije su počeli zbog nezadovoljstva radničkih sindikata CNT-a i UGT-a, a potom i zbog borbe unutar CNT-a između vođa sindikata umjerenog svjetonazora i revolucionarnih vođa poduprtih anarhističkim militantima organizacije FAI.[122] U listopadu 1934. godine dva je tjedna trajao generalni štrajk koji je bio organizirao sindikat UGT uz potporu političke stranke socijalista PSOE, a sudjelovala je i Komunistička partija Španjolske, PCE te radnički sindikat anarhističkog opredjeljenja CNT-FAI. Taj veliki štrajk imao je najviše uspjeha u Asturiji i Kataloniji, ali se prilično osjetio u svim španjolskim regijama. U Kataloniji je Lluis Companys, tadašnji predsjednik *Generalitata* i ERC-a, proglasio Katalonsku Državu unutar Španjolske Federalne Republike. Ta „katalonska revolucija“ trajala je samo deset sati. U Asturiji je došlo do masovnih oružanih sukoba jer su radnički sindikati ondje bili najbolje organizirani i umreženi s revolucionarnim militantima, a proleterska revolucija izgledala je poput građanskog rata. Revolucionarna radnička vojska okupila je oko 30.000 naoružanih muškaraca za borbu s državnom republikanskom policijom *Guardia Civil*. Nakon dva tjedna generalnog štrajka ništa više nije bilo isto. Španjolsko društvo počelo se polarizirati na one koji smatraju da je državi neophodna represija koja bi uvela reda te na one koji se snažno opiru takvoj ideji i vjeruju da će republikanska vlast pronaći idealno

[121] *Confederación Española de Derechas Autónomas.*
[122] *Federación Anarquista Ibérica* ili FAI htjela je radnički sindikat CNT-a prožeti revolucionarnim aktivistima. U literaturi se zbog razdoblja njihove prevlasti unutar CNT-a često nailazi na kraticu CNT-FAI.

rješenje za stabilnost Španjolske. Bilo je više nego očito da je tadašnja republikanska vlast nad španjolskim teritorijem bila neefikasna za konsolidaciju različitih grupa i njihovih interesa, ali štrajk nije bio toliko snažan da vladajuću koaliciju Lerroux-CEDA prisili na pregovore. Od listopada 1934. godine do novih izbora u veljači 1936. godine, u republikanskoj vlasti prednjačili su radikalni ministri CEDA-e. Pobornici komunizma u Španjolskoj već su prije imali svoju političku stranku (1921. godine), a nakon listopada 1934. godine Komunistička partija Španjolske počinje dobivati veliki broj članova i simpatizera. Ona je prije generalnog štrajka imala manje od 4000 članova, a nakon štrajka broj članova povećao se na oko 30.000. Broj pristaša komunista konstantno je bio u porastu, a 1936. godine Komunistička partija imala je 102.000 članova. Nakon generalnog štrajka počela se širiti i ideologija falangizma, tj. španjolskog fašizma koji želi „zaštititi" teritorij Španjolske od komunista, anarhista, slobodnih zidara i Židova. Falangizam je bio utemeljen 1933. godine, nastankom pokreta *Falange Española* (FE) čiji je osnivač bio José Antonio Primo de Rivera, sin diktatora Prima de Rivere. Obilježavala ga je sinteza europskog fašizma i španjolskog nacionalizma. Pobornici FE-a smatrali su da je autoritarni, društveno radikalni nacionalizam idealno rješenje za Španjolsku. Od samog začetka fašističke političke stranke FE do početka Španjolskog građanskog rata, ona je bila na marginama političkog života u Španjolskoj. Razlog tomu bila je velika pokrivenost desnog biračkog tijela drugim političkim opcijama, tj. monarhističkim strankama *Renovación Española* i *Comunión Tradicionalista* te katoličkom strankom CEDA. Pokret FE potom se 1934. godine ujedinio s organizacionom JONS[123], u političku stranku fašističke i falangističke ideologije, tzv. *FE de las JONS*.[124] U veljači 1936. godine na izborima je pobijedila koalicija lijevih republikanaca koja nije uključivala socijaliste, tj. *Frente Popular*. Već je predizborna kampanja nagovještavala mogućnost građanskog rata, s obzirom na to da je španjolsko društvo bilo duboko polarizirano između desnice i ljevice, a politički predstavnici u svojoj su propagandi bili vrlo radikalni i nisu u praksi priznavali stranačko demokratsko natjecanje. Ideologija suprotstavljena onoj koju određena politička elita zastupa, bila je etiketirana kao opasna, pogrešna i neprijateljska, tj. kao ona koja zahtijeva oružani otpor u svrhu spašavanja društva i države. Treća republikanska vlada na vlasti je bila svega pet mjeseci jer su se u srpnju 1936. godine pobunili generali Franco, Mola, Goded i Varela te prema uzoru na španjolske generale iz 19. stoljeća izvršili vojni udar kojim je započeo Španjolski građanski rat. Bio je to početak kraja Druge Republike koja je službeno prestala postojati 1939. godine. Ta je državna

[123] *Juntas Ofensivas Nacional Sindicalistas.*
[124] *Falange Española de las JONS.*

tvorevina predstavljala najveći doseg liberalnog pokreta u Španjolskoj, no nije se uspjela oduprijeti vojsci i Katoličkoj crkvi, tradicionalnim akterima koji su svojim utjecajem prethodno manipulirali ustavnom monarhijom. Nije se uspjela oduprijeti pritiscima onih grupa koje su se protivile građanskoj (buržoaskoj) republici, ekstremnoj desnici i revolucionarnoj ljevici (Ross, 2009: 44; Inđić, 1982: 36-59; Carr, 1982: 603-651; Balcells, 1996: 94-104, 108-109; Samardžić, 2005: 458-470; Slaven, 2018: 235-242).

Može se zaključiti da je Španjolska prije Građanskog rata (1936. – 1939.) bila jako podijeljena. Osim temeljne podjele na tradicionalnu i liberalnu političku opciju, postojale su različite međusobne podjele između španjolskih republikanaca. Nikako se nisu mogli usuglasiti kako bi republika trebala izgledati u praksi. Istovremeno, komunizam i fašizam već su uzeli maha u Europi te su njihove pristaše u Španjolskoj nastojale ponuditi neko novo rješenje za španjolsko društvo.

4. 1. 4. Španjolski građanski rat (1936. – 1939.) i Francova diktatura (1936. – 1975.)

Trivo Inđić (1982: 59-60) u svojem je radu potvrdio teze povjesničara Ramona Tamamesa i Ricarda de la Cierve koji su u svojim djelima polemizirali razloge nastanka Španjolskog građanskog rata 1936. godine. Vojna pobuna protiv Druge Republike za sve je navedene autore predstavljala „ekstremnu točku klasne borbe“, koja je po njihovu mišljenju počela u 18. stoljeću zahvaljujući povijesnom rascjepu između dvije Španjolske, konzervativne i liberalne. Nakon gubitka posljednjih kolonija, Kube, Portorika i Filipina, jedini cilj kastiljske oligarhije bila je vlast nad španjolskim teritorijem, a osjećao se i dodatni strah od porasta komunizma, anarhizma i separatizma u državi. S načinom funkcioniranja Druge Republike posebno su bili nezadovoljni zemljoposjednici, Katolička crkva, vojska, bogati industrijalci, monarhisti i falangisti. No bili su nezadovoljni i radnici, seljaci, anarhisti i komunisti. Stoga je bilo samo pitanje vremena kada će doći do pobune i koji će akter započeti revoluciju.

Neposredno prije početka Španjolskog građanskog rata održani su izbori koji su pokazali da španjolska desnica na vlast ne može doći demokratskim putem, tj. izborima. Španjolske konzervativne snage širile su strah od socijalističke Narodne fronte koju su etiketirale kao komunističko udruženje. Smatrale su da Španjolska jedino „radikalnim metodama“ može biti spašena od komunističke invazije koja je po njihovu mišljenju za cilj imala stvaranje novog SSSR-a na Pirenejskom poluotoku. Osim organizacije *Comunión Tradicionalista,* sve ostale

desne stranke u potpunosti su bile izgubile svoje pristaše nakon izbora 1936. godine, a broj pristaša Falange bio se udvostručio. Taj politički pokret postao je okosnica pobune protiv Druge Republike. Njihova ideologija, tzv. falangizam, bila je zapravo sinteza europskog fašizma i španjolskog nacionalizma. Podršku državnom udaru tada su bili dali i monarhisti, karlisti, ultra katolici te jedan dio državne vojske. Sve te frakcije činile su tzv. *bando nacional* (nacionalističku stranu) ili *bando sublevado* (pobunjeničku stranu). Španjolski građanski rat počeo je 18. srpnja 1936. godine (Haslam, 1984: 107) i trajao je 984 dana, tj. dvije godine i 254 dana (Inđić, 1982: 64). Odmah na početku rata, generali i vojnici državne vojske opredijelili su se komu će dati podršku. Procjenjuje se da je oko 80 % pripadnika državne vojske dalo potporu državnom udaru, i to zato što se veći dio pripadnika državne vojske nadao obnovi monarhije. Međusobno udružene falangističke i tradicionalističke milicije predstavljale su novi vojni doprinos nacionalističkoj strani i bile su uspješno integrirane u jedinstvenu Nacionalnu armiju.[125] Zemljoposjednicima nisu odgovarale javne politike republikanske vlasti te su zbog toga dali potporu nacionalističkom pokretu, a industrijska buržoazija željela je republikansko radno zakonodavstvo zamijeniti konzervativnim zakonima koji su im više odgovarali. Veliki dio katalonske i baskijske buržoazije također je smatrao da su klasni interesi prioritetniji od regionalnih i nacionalnih te je dao podršku državnom udaru. Katolička crkva nije bila zadovoljna politikama lijevih republikanaca, što je u početku bio glavni razlog potpore vojnom udaru. Kad je postalo očito da će rat trajati dulje nego što je to nacionalistička strana planirala, dogmatsko i tradicionalno viđenje katoličanstva poslužilo je kao legitimitet državnog udara. Naime, Katolička crkva poistovjetila je rat u Španjolskoj sa „svetim (križarskim) ratom protiv komunista, socijalista, liberala, slobodnih zidara, separatista iz Katalonije i Baskije te Židova“ (Guibernau, 2004: 38-39; Ross, 2009: 65-66; Carr, 1982: 645; Slaven, 2018: 235-242). Neophodno je istaknuti da je riječ „republikanac“ u Španjolskom građanskom ratu podrazumijevala sve one koji su sudjelovali u pružanju otpora Nacionalističkom pobunjeničkom pokretu, iako nisu nužno morali biti zadovoljni postojećom republikanskom vladom. Nacionalistički pokret i rat značili su opasnost za republikansku buržoaziju i radnike koje su predstavljali radnički sindikati. Otpor desnici pružile su pristaše republikanskih stranaka koje nisu bile dio vlade, španjolski komunisti, socijalistički radnički sindikat UGT i anarhistički radnički sindikat CNT-FAI. Nacionalistička strana proglasila je pobjedu 1. travnja 1939. godine, a u gotovo trogodišnjem razdoblju ratovanja vladala je represija na objema stranama.

[125] Na početku rata *Falange* su bile novooformljena vojna jedinica čiji je broj članova konstantno rastao zahvaljujući uspješnoj regrutaciji. Prema procjeni konzervativnih izvora, *Falange* su do travnja 1937. godine brojile 126.000 vojnika. Više o *Falangama* u: Slaven, 2018.

Na teritoriju Španjolske poginulo je oko 600.000 ljudi, dok ih je oko 450.000 prognano iz Španjolske. Procjenjuje se da je nacionalistička (fašistička) strana izvršila oko 150.000 pogubljenja, a republikanska strana oko 90.000 pogubljenja.[126] Velike sile, među njima i Francuska, Velika Britanija, Italija i Njemačka odmah su u jesen 1936. godine potpisale *Pakt o neinterveniranju*[127], zbog straha da se rat ne proširi Europom. Tom dogovoru uskoro se priključio i SSSR, kao i neke druge države, te su na kraju ukupno 24 države podržale dogovor o neinterveniranju. Taj je pakt zapravo značio da je taj sukob unutarnjepolitičko španjolsko pitanje te se nijednoj zaraćenoj strani neće pružiti podrška. Republikanska vlada Narodne fronte, prema *Paktu o neinterveniranju*, nije priznata kao legalna vlada koja se može služiti pravom na međunarodne ugovore i trgovinu (Ross, 2009: 73; Inđić, 1982: 59, Samardžić, 2005: 472-474). Međutim, obje zaraćene strane nailazile su na mnogobrojne organizacijske probleme te su ipak dobile vojnu podršku određenih vanjskih aktera koji su priželjkivali pobjedu ideološki srodne strane. Nacionalističku stranu podržavali su nacistička Njemačka, fašistička Italija i Salazarov Portugal. Republikansku stranu podržavali su SSSR i internacionalne brigade. Republikanska vlast imala je na početku rata bolje geografske pozicije te se uspješno branila. Uvidjevši važnost jedinstva republikanske obrane, u rujnu 1939. godine bila je oformljena nova republikanska vlada koja je uključivala sve aktere koji su se opirali Nacionalističkom pokretu. Premijer je bio predsjednik sindikata UGT Largo Caballero. Vladu su činili članovi Socijalističke stranke (PSOE), republikanci koji su predstavljali buržoaziju i dva člana Komunističke partije (PCE). Uključenost španjolskih komunista u republikansku vlast bila je od velike važnosti zato što je to automatski značilo potporu SSSR-a i internacionalnih brigada republikanskoj zaraćenoj strani. Zahvaljujući potpori volontera udruženih u internacionalne brigade, republikanci su u više navrata uspjeli obraniti Madrid. Premijer Largo Caballero iskoristio je nacionalističke napade na Madrid kao argument za prijenos 510 tona zlata iz Španjolske središnje banke u Moskvu. Taj čin poznat je pod nazivom *L'oro di Moscú* i zapravo je označavao španjolski polog Moskvi. General Franco taj je čin iskoristio za tvrdnju kako republikanska vlast pomaže SSSR-u da potkrada Španjolce i Španjolsku (Fernandez, 2002: 79; Alarcón, 2019). Republikansko udruženo jedinstvo trajalo je nešto manje od godinu dana.

[126] Brojni su primjeri okrutnih pogubljenja. Falangisti su napravili veliki masakr u gradu Badajozu, kada su sve muškarce koji su im pružali otpor zatvorili u ring koride i usmrtili. Prilikom falangističkog napada na Granadu, usmrćen je i poznati pjesnik Federico García Lorca koji je davao potporu republikancima. Radničke (socijalističke) milicije, koje su se borile na republikanskoj strani, sastavljale su liste neprijatelja proletarijata, što su poglavito bili poslodavci na visokim društvenim položajima koje bi usmrćivali i ostavljali na ledini. Anarhističke milicije su palile i pljačkale crkve i samostane. Više detalja u: Samardžić, 2005: 471-493.

[127] *Pacto de No Intervención.*

Glavni razlog bile su različite politike PSOE i PCE s jedne strane te anarhističkog CNT-FAI s druge strane. Iako su mnogobrojni zapovjednici vojske i *Guardie Civil*[128] dali podršku očuvanju republikanskog poretka, republikanska obrana nije bila u potpunosti konsolidirana. Članovi radničkih sindikata bili su udruženi u zasebne milicije koje nisu bile povezane s dijelom državne vojske na strani republikanaca. Milicije su bile jedinice radnika volontera iz sindikata UGT i CNT-FAI kojima je republikanska vlast dala oružje s ciljem opiranja napadima falangističkih jedinica u Madridu i Barceloni. Anarhističke milicije htjele su djelovati samostalno, a komunisti i socijalisti željeli su da se te postrojbe priključe sustavu novoosnovane Narodne armije (Venza, 2016: 71-73; Ross, 2009: 68-70; Inđić, 1982: 64). Nominalni vođa nacionalističkih pobunjenika na početku rata bio je general Sanjurjo. Međutim, vrlo brzo su ga zamijenili generali Emilio Mola, Manuel Goded i Francisco Franco, a 21. rujna 1936. godine Franco je postao priznat kao *Generalísimo*, tj. vrhovni zapovjednik svih generala. Potom je postao priznat kao šef Nacionalističke vlade dok traje rat, a 1. listopada 1936. godine *Junta Defensa Nacional*, tj. Odbor za Nacionalnu obranu, inaugurirala ga je u Burgosu za šefa države, *Jefe del Estado*. U prosincu 1936. godine Katolička crkva prva mu je priznala ulogu *Caudilla*[129], tj. vođe koji se bori za očuvanje nacionalno-katoličkog identiteta Španjolske.[130] U početku je Nacionalistička pobunjenička strana nailazila na mnogobrojne geografske probleme u organizaciji oružanih napada, s obzirom na to da je najveću podršku imala u ruralnim područjima sjeverne Španjolske za koja je u početku bio zadužen general Mola, a većina vojarni nalazila se u većim gradovima gdje je republikanska strana uživala dominantnu podršku stanovništva. Nacionalističkim generalima zato je bilo teško uspostaviti vojni koridor, a i otpor njihovim postrojbama u početku je bio mnogo veći nego što su očekivali. Jedino u Burgosu i karlističkoj Navari nije bilo značajnog otpora. Katalonija je u potpunosti bila odana republikanskoj vlasti i tu su nacionalističke snage pod upravom generala Godeda doživjele neuspjeh. Vlast u Kataloniji

[128] *Guardia Civil* je španjolska policija koja je prije svega zadužena za borbu protiv kriminalnih radnji na teritoriju države, dok se *Policía Nacional* prije svega bavi sigurnošću u prometu. Osnovana je 1844. godine tijekom vladavine kraljice Izabele II., kćeri Ferdinanda VII.

[129] Vojmir Vinja (2000) španjolsku riječ *caudillo* preveo je kao „vođa", „poglavnik", „despot" i „utjecajna ličnost". U slučaju Franca, riječ *caudillo* označava priznatog vođu koji štiti nacionalno-katolički identitet Španjolske.

[130] General José Sanjurjo y Sacanell (1872. – 1936.) dva je dana nakon državnog udara, kojim je započeo Španjolski građanski rat, poginuo u zrakoplovnoj nesreći u Estorilu, na povratku iz Portugala u Španjolsku. General Emilio Mola y Vidal (1887. – 1937.) na početku Građanskog rata bio je zadužen za mobilizaciju Nacionalističkog ustanka unutar Španjolske i upravljanje pokretom na sjeveru Španjolske, dok je Franco bio preuzeo zapovjedništvo u Maroku. General Mola poginuo je u zrakoplovnoj nesreći iznad grada Vitorije u Baskiji 3. lipnja 1937. godine. Za obje nesreće postojale su pretpostavke o Francovoj odgovornosti, ali to nikada nije bilo dokazano. General Manuel Goded Llopis (1882. – 1936.) bio je zadužen za Nacionalistički ustanak u Kataloniji koji nije uspio. Republikanske vlasti zatvorile su ga te potom osudile na smrt strijeljanjem zbog izdaje. Ubijen je 12. kolovoza 1936. godine u Barceloni (Ross, 2009: 67; Carr, 1982: 649, 673).

koegzistirala je između *Generalitata* kojim je predsjedao Lluís Companys i Vijeća antifašističkih milicija CNT-a. Zapadni dio susjedne Aragonije, uključujući i grad Zaragozu, bio je u nadležnosti pobunjeničke vojske. Ostalim područjima Aragonije upravljalo je Vijeće CNT-a za obranu Aragonije. U Asturiji i Baskiji potporu su uživali republikanski socijalisti. U Murciji su i UGT i CNT imali vlastita upravljačka vijeća. Estremadura i Stara Kastilja bile su podijeljene između pobornika državnog udara i simpatizera UGT-a i CNT-a. Veliki dio Andaluzije podržavao je socijalističku stranku Popularni front i zbog toga su nacionalističke snage kojima su na jugu Španjolske upravljali generali Queipo de Llano i Antonio Aranda doživjele veliki otpor radničkih organizacija.[131] Falange su ondje čak pokušale formirati Nacionalistički proletarijat, ali bez uspjeha. Najkompleksnija situacija bila je u Madridu, gdje su socijalisti, komunisti i anarhisti imali odvojene grupacije koje su uspješno obranile grad u više navrata, ali su se i međusobno sukobljavale (Carr, 1982: 653-655, 673; Slaven, 2018: 235-242; Venza, 2016: 67-69, 81-97; Inđić, 1982: 77). Budući da nacionalistička strana nije bila dovoljno opskrbljena ratnom opremom za višegodišnje ratovanje, avionima, tenkovima, vojnicima i vojnim stručnjacima, general Franco prvi je zatražio pomoć izvana. Nakon uspješnog uspostavljanja vlasti nad španjolskim protektoratom u Maroku, Franco je uz pomoć zrakoplovnih jedinica fašističke Italije premjestio svoje trupe sa sjevera Afrike u Andaluziju. Povezao ih je sa snagama generala Queipa de Llane i zauzeo Andaluziju, što mu je otvorilo put prema Madridu, utvrdi republikanizma. Franco je shvatio da je za pobjedu u ratu neophodna unutarnja politička i vojna homogenost. Stoga je u travnju 1937. godine potpisan *Dekret ujedinjenja* kojim se Falanga ujedinila s *Comunión Tradicionalista* u *Falange Española Tradicionalista y de las JONS (FET),* a Franco je bio proglašen za šefa države (*Caudillo de España*) i tako dobio jedinstvenu političku organizaciju prema kojoj nije osjećao posebnu naklonost jer je bio rezerviran prema svakom sustavu političkih stranaka. Takav stav karakterističan je za diktatore koji žele da javna sfera bude pod njihovom izričitom kontrolom. Politička organizacija *FET y de las JONS* služila mu je za upravljanje karlistima, tradicionalnim monarhistima, ultra katolicima i španjolskim fašistima, tj. falangistima koji su u nekim pitanjima bili međusobno suprotstavljeni. Nacionalistička strana je, poput republikanske vlasti, desno orijentirane volontere opskrbljivala oružjem (Inđić, 1982: 62-63, 127-128; Ross, 2009: 67-68). U proljeće 1937. godine zrakoplovne jedinice nacističke Njemačke Francu su pomogle u rušenju republikanskog otpora na sjeveru Španjolske, u primorskim gradovima i među

[131] Gonzalo Queipo de Llano (1875. – 1951.) upravljao je zračnim napadima na jugu Španjolske, a Antonio Aranda (1888. – 1979.) istaknuo se u bitci za grad Teruel u pokrajini Aragoniji (prosinac 1937. – veljača 1938.) koja je bila prekretnica za konačnu pobjedu Franca i Nacionalističkog pokreta.

srednjim slojevima društva u Baskiji koji su se borili za samoupravljanje tom regijom. Tada se dogodilo strahovito bombardiranje srednjovjekovnog grada Guernice, a Bilbao je pao u lipnju 1937. godine (Samardžić, 2005: 489).[132] Podjele između aktera koji su pružali otpor Francu bile su sve veće. Republikanski otpor nacionalističkim jedinicama nije bio homogen na terenu, mimoilazeći se u idejama o tome kako reorganizirati gospodarstvo i administrativno upravljanje Španjolskom, što je republikancima postalo veći problem od samog Franca. Radnički sindikati željeli su iskoristiti rat kako bi utemeljili revolucionarne ideje javnog upravljanja. Stoga su u mnogim španjolskim gradovima bila oformljena radnička revolucionarna vijeća (*juntas revolucionarias*) koja su upravljala javnim uslugama uz službene vlasti ili umjesto njih. Anarhistički CNT zagovarao je kolektivizam ekonomske aktivnosti u manjem opsegu, koji uključuje administrativnu autonomiju određene regije i participativno upravljanje. Komunistička partija Španjolske zagovarala je centralizirani ekonomski kolektivizam po uzoru na SSSR i opirala se svim revolucionarnim idejama koje su im potencijalno ugrožavale potporu srednje klase. U Barceloni je u srpnju 1937. godine izbila velika kriza jer je regionalna vlada odlučila upravljati gradom zajedno s milicijskim antifašističkim vijećem. Zbog toga su katalonski ogranci PCE-a i PSUC-a[133] odlučili odstupiti iz regionalnog upravljačkog odbora, što je izazvalo veliko negodovanje anarhista i POUM-a.[134] Na ulicama Barcelone došlo je do oružanog sukoba između komunista i anarhista. Largo Caballero morao je odstupiti nakon tih nemira, što je pak nagnalo CNT-FAI da napusti republikansku vladu, čime je dodatno oslabljen utjecaj republikanske vlasti na radnike. Novi premijer, socijalist Juan Negrín, nije uspio konsolidirati različite struje unutar vlade i Narodne armije koje su smatrale da španjolski komunisti zagovaraju pogrešne vojne i upravljačke politike. Stoga je republikanska vlast odlučila obratiti se Velikoj Britaniji kao novom međunarodnom savezniku i prekinuti suradnju s internacionalnim brigadama. No Velika Britanija i Francuska neočekivano su 29. rujna 1938. godine potpisale *Münchenski sporazum* s nacističkom Njemačkom kojim je u korist Njemačke riješena Sudetska kriza.[135] To je zapravo značilo da je republikanska strana ostala bez ikakve međunarodne podrške. Pobijedila je nacionalistička (fašistička) strana, a general Franco dobio

[132] Poznati španjolski slikar Pablo Picasso (1881. – 1973.) autor je duhovnog umjetničkog djela *Guernica* (1937.), simboličnog prikaza strahota Španjolskog građanskog rata. Slika je s vremenom postala univerzalni simbol promicanja mira.
[133] *Partit Socialista Unificat de Catalunya*.
[134] *Partido Obrero de Unificación Marxista.*
[135] Sudetska kriza je politička kriza koja je izbila 1938. godine zbog zahtjeva Stranke sudetskih Nijemaca za autonomijom Sudeta u tadašnjoj Čehoslovačkoj te potom i ujedinjenjem s njemačkim Trećim Reichom. Hitler je prijetio oružanim sukobom u slučaju da međunarodna zajednica ne dozvoli pripajanje Sudeta. Očekivalo se da će Velika Britanija i Francuska pomoći Čehoslovačkoj, ali one su to odbile potpisivanjem *Münchenskog sporazuma* (Enciklopedija.hr, 2021).

je apsolutnu moć. Službeni kraj rata u korist nacionalističkog pokreta proglašen je 1. travnja 1939. godine. Institucije republikanske Španjolske prestale su postojati i mnogi Španjolci naklonjeni republici po završetku rata napustili su Španjolsku. To se odnosilo i na članove autonomnih vlada Katalonije i Baskije (Ross, 2009: 68-72; Venza, 2016: 159-165; Inđić, 1982: 73-75; Carr, 1982: 679-694; Samardžić, 2005: 485-491).

Zbog represije obiju zaraćenih strana te velikog broja žrtava i ljudi koji su morali napustiti Španjolsku, Španjolski građanski rat predstavlja kolektivnu traumu španjolskog društva. Nakon rata jako je malo obitelji moglo reći da nijedan član njihove obitelji nije stradao, tj. nije poginuo na ratištu ili nakon pritvora bio pogubljen. Španjolsko društvo postalo je svjesno da velike podjele unutar samog društva mogu dovesti do katastrofalnih posljedica. Zbog toga se u razdoblju španjolske tranzicije iz diktature u demokraciju (1975. – 1978.) definiralo kolektivno sjećanje na Španjolski građanski rat, prema kojemu su svi sudionici proglašeni jednako krivima, s naglaskom na to da se takva tragedija više nikad ne bi smjela ponoviti. Kolektivno sjećanje ne bavi se detaljno povijesnim činjenicama nego poukama koje su proizašle iz tih činjenica, što je u slučaju španjolskog društva strah da se takva tragedija ne ponovi. Danas postoje udruge potomaka poraženih republikanca koje smatraju da nisu svi jednako krivi i da ostaci tijela republikanaca i španjolskih nacionalista (fašista) iz Španjolskog građanskog rata ne bi smjeli biti sahranjeni u istim masovnim grobnicama[136], kao što je slučaj s masovnom grobnicom *Valle de los Caídos* u Madridu (Aguilar, 1997: 90; Campo, 2023).[137]

Nakon Španjolskog građanskog rata uslijedilo je razdoblje od 36 godina Francove diktature, tj. frankizma. Pojmom frankizma označava se povijesno razdoblje diktature, ali i Francova politička filozofija, tj. temeljne ideje njegova režima. Pod tim se najviše misli na tradicionalni koncept Španjolske koji se temeljio na idealizaciji prošlosti španjolske nacije, kao i na idealizaciji samog Franca kao osobe koja omogućuje mir i jedinstvo Španjolskoj i Španjolcima, štiteći tradicionalnu Španjolsku od vanjskih i unutarnjih neprijatelja. U javnim institucijama isključivo se mogao upotrebljavati španjolski jezik (*castellano*) jer ga je Francov režim smatrao

[136] U Španjolskoj je zasad otkriveno 4256 masovnih grobnica u kojima je pokopano 57.911 žrtava Španjolskog građanskog rata i frankizma. Zasad je samo 326 masovnih grobnica u potpunosti ekshumirano. Oko 100.000 osoba proglašeno je nestalima. Ti su podaci varijabilni, jer je moguće da još uvijek nisu sve masovne grobnice i svi posmrtni ostaci otkriveni (Calvet Martínez, 2021).

[137] U španjolskoj javnosti dosta je aktivna Purificación Lapeña Guarrido iz udruge A.R.I.C.O., potomkinja braće anarhista Manuela i Antonija Ramira Lapeñe Altabása. Braću su pogubile Francove trupe 1936. godine. Najprije su bili pokopani u Calatayudu u Aragoniji, a potom su 1956. godine bili prebačeni u masovnu grobnicu *Valle de los Caídos*, bez pristanka obitelji. Želja joj je da ostaci njezinih predaka budu vraćeni u Calatayud i da se bazilika u Valle de los Caídos preoblikuje prema uzoru na lokacije nekadašnjih njemačkih koncentracijskih logora, gdje su otvoreni muzeji sa svrhom pamćenja počinjenih zločina. Više u: Campo, 2023.

simbolom jedinstva španjolske nacije. Upotreba katalonskog, baskijskog i galješkog jezika bila je zabranjena u svim javnim institucijama, pa tako i u školama. Ti su jezici bili percipirani kao instrument separatizma i neprijatelj jedinstvenoj španjolskoj naciji. Državni aparat cenzurirao je medije i kulturna događanja. Franco je bio odgovoran jedino Bogu i španjolskoj povijesti. Ta povijest u potpunosti je odbacivala liberalno naslijeđe iz 19. stoljeća koje je prema Francu bilo odgovorno za propast španjolskog imperija, kao i za anarhiju u vrijeme Druge Republike, zbog čega su Španjolsku umalo bili preuzeli komunisti. Smatrao je, poput svakog generala, da se državom mora upravljati kao i vojskom. Španjolsko društvo promatrao je kao vojnu jedinicu koja mora slušati svoga generala, a državne institucije kao voditelje vojnih jedinica koji moraju slušati svog vrhovnog zapovjednika. Neposluh je bio nedopustiv i strogo kažnjiv (Ross, 2004: 80; Carr, 1982: 695-696). Iako će se svi autori (prema Inđić, 1982: 76-85) složiti da je Francisco Franco u potpunosti upravljao definiranjem španjolskih zakona i morala, vanjskom politikom, ekonomijom i religijom, u političkoj znanosti prisutne su različite definicije frankizma. Inđić (1982) je frankizam razumijevao kao totalitarnu diktaturu vojnog tipa s naglašenim fašističkim obilježjima od 1939. do 1945. godine, a u svom radu *Savremena Španija* autore je podijelio u tri skupine, ovisno o načinu definiranja tog pojma. Prva skupina autora, predvođena Joséom Luisom Arangurenom, frankizam definira kao fašizam koji je imao svoga šefa države, *Caudilla,* čija je moć bila neograničena. Zbog toga Franca smještaju na istu razinu s njemačkim *Führerom* i talijanskim *Duceom*. Pozivaju se na Francove intervjue tijekom Španjolskog građanskog rata, u kojima je naglašavao da se njegova vizija Španjolske uklapa u totalitarni režim koji uključuje korporativne forme i ukidanje liberalnih institucija koje su po njegovu mišljenju zatrovale španjolski narod. S obzirom na ulogu Katoličke crkve i jedinstvene stranke u koju su se uključivale mase, druga skupina autora okupljena oko Maxa Galla, frankizam definira kao klasičnu reakciju koja zastupa interese svih postojećih tradicionalnih slojeva. Treća skupina autora, okupljenih oko Juana Linza, smatra da frankizam nije fašizam već pragmatični autoritarni sustav koji ima elemente fašizma i teokracije. Tom sustavu stabilnost osigurava vojska, a njime vladaju političke familije koje su oformile vlastitu političku klasu čiji je jedini arbitar Francisco Franco. S Linzom se naravno ne mogu složiti intelektualci koji promiču radnička prava. Za takve je frankizam „fašistički" kompromis između različitih kapitalističkih grupa koji su isključivale radničku klasu (Carr, 1982: 698). No činjenica je da je tijekom 36 godina Francove vladavine frankizam značajno evoluirao, pogotovo u ekonomskom kontekstu.

Zakonodavni okvir režima temeljio se na *sedam fundamentalnih zakona*.[138] Sudstvo je bilo formalno neovisno, ali u praksi podložno vlasti, tj. Francu. Kronološki se frankizam može podijeliti na raniju fazu (od 1937. do 1955. godine) i na kasniju fazu (od 1956. do 1975. godine). Godina 1955. uzima se kao granica navedenih faza jer je te godina Španjolska bila primljena u Ujedinjene narode. Ranija faza dijeli se na razdoblje ranog fašizma (od 1937. do 1945. godine) i razdoblje apsolutne autarkije (od 1946. do 1955. godine). U razdoblju ranog fašizma Franco je nemilosrdno kažnjavao sve one koji su mu se tijekom rata suprotstavljali. Tada se politička represija očitovala kroz približno 280.000 pritvorenih i 50.000 pogubljenih osoba koje su bile označene kao „neprijatelji Španjolske", a oko 30.000 novorođenčadi iz obitelji republikanaca bilo je ukradeno i predavano katoličkim obiteljima. U krađi djece sudjelovali su vojni liječnici, katoličko svećenstvo i pravosudni javni službenici. Smatrali su kako ispravne i zdrave vrijednosti djeca mogu usvojiti jedino u katoličkim obiteljima i zbog toga ih je bilo potrebno odvojiti od „bolesnih" bioloških roditelja. Na taj se način španjolsko društvo moglo sustavno regenerirati od „epidemije demokracije i marksizma" (Ruiz, 2005: 171; Mancho i Marta-Lazo, 2021: 196-198; Gutiérrez, 2012). Razdoblje apsolutne autarkije od kraja Drugoga svjetskog rata do službenog članstva Španjolske u UN-u 1955. godine obilježila je nepopularnost Francova režima u međunarodnim odnosima. Španjolska je praktički bila izolirana od ostatka svijeta. Franco je održavao odnose s Portugalom, Argentinom i nekim arapskim zemljama. Kasnija faza frankizma dijeli se na ekonomski razvoj (od 1956. do 1966.) i otvorenost (od 1967. do 1975. godine). Razdoblje ekonomskog razvoja prvotno je obilježeno uspostavljanjem diplomatskih odnosa s ostatkom svijeta nakon prihvaćanja članstva u UN-u 1955. godine, a potom pozitivnim efektima industrijalizacije koju su poticale tehnokratske vlade. Španjolska je postala dvanaesta svjetska industrijska sila. Stanovnici ruralne Španjolske sele se u gradove zahvaljujući novim radnim mjestima u industriji. Bilježi se porast srednje klase i procvat turizma kao nove

[138] *Zakon o radu* (*Fuero del Trabajo*) donesen je 1938. godine u svrhu reguliranja radnih prava i obveza Španjolaca. *Zakon o uspostavljanju cortesa* (*Ley Constitutiva de las Cortes*) donesen je 1942. godine i njime su *cortesi* bili definirani kao savjetodavni organ koji raspravlja o novim zakonima. *Zakon o pravima i dužnostima Španjolaca* iz 1945. godine (*Fuero de los Españoles*), predstavljao je dozvoljene i nedozvoljene norme ponašanja Španjolaca. Iste godine donesen je i *Zakon o nacionalnom referendumu* (*Ley del Referéndum Nacional*), kojim su se definirale situacije neophodnosti organiziranja nacionalnog referenduma. *Zakon o nasljeđivanju* iz 1947. godine (*Ley de Sucesión en la Jefatura del Estado*) definirao je Franca kao šefa države koji ima opciju odabrati svog nasljednika. Iako Španjolska tada službeno nije imala svoga kralja, taj zakon potvrđivao je njezin status kraljevine. *Zakonom o načelima nacionalnog pokreta* iz 1958. godine (*Ley de Principios del Movimiento Nacional*) definirana su načela pravnog poretka Španjolske. Sedmi temeljni zakon bio je *Organski zakon države* iz 1967. godine (*Ley Orgánica del Estado*), kojim se Španjolska demokratizirala uvođenjem mnogobrojnih novih prava, poput slobode političkog udruživanja. Definiraju se ovlasti svih institucija države i na taj se način priprema zakonodavni okvir za „Španjolsku bez Franca". *Cortesi* prestaju biti samo savjetodavno tijelo te počinju izglasavati nove zakone (Giménez Martínez, 2015: 385-402).

gospodarske grane. Razdoblje otvorenosti bilo je obilježeno razmišljanjima o tome što će biti sa Španjolskom nakon Franca, krizom u Sahari, terorističkim aktivnostima baskijske ETA-e[139], osnaživanjem Francove opozicije i novim zakonima koji su Španjolsku još više otvorili kapitalističkom svijetu, tj. političkoj i ekonomskoj liberalizaciji. Tadašnji ministar informacija Manuel Fraga liberalizirao je španjolske medije *Zakonom o medijima* iz 1966. godine. Carrero Blanco, Francov čovjek od povjerenja, prijatelj i poznati tehnokrat, postao je španjolski premijer 1967. godine. Dvije godine nakon toga Juan Carlos de Borbón zakleo se na vjernost Francu i principima Nacionalnog pokreta te se obvezao da će ih kao njegov nasljednik poštovati nakon njegove smrti. No nakon Francove smrti 1975. godine frankizam je nestao. Španjolska je ušla u period tranzicije u kojemu je kralj Juan Carlos de Borbón, Francov nasljednik sukladno *Zakonu o nasljeđivanju* iz 1947. godine, odigrao značajnu ulogu (Samardžić, 2005: 542-571; Carr, 1982: 724-738).

Francov režim temeljio se na tri stupa: jedinstvenoj političkoj stranci *Fet y Jons*[140] unutar koje su se formirale i društvene masovne organizacije s ciljem političke socijalizacije, vojsci[141] i Katoličkoj crkvi[142]. Unutar svakog od ta tri stupa postojale su manje grupacije, klanovi ili *familias*, čiji su se članovi borili za ministarska mjesta. Klanovi su bili Francovi podržavatelji koji su se borili za moć unutar njegova režima, ali i iznad njega. Najveća borba za moć između klanova odvijala se unutar prvog stupa Francova režima, političke stranke *Fet y Jons*. Familije su bile podijeljene između falangista, monarhista, karlista i ultra katolika, a u kasnijoj fazi režima pridružili su im se i tehnokrati. Najveći sukob između falangističkog i karlističkog klana dogodio se 16. kolovoza 1942. godine u bazilici Begoña u Bilbau. Falangistički klan predvođen Francovim ministrom vanjskih poslova Ramonom Serranom Suñerom, podmetnuo je bombu koja je eksplodirala nakon mise na kojoj je bio prisutan predvodnik karlista José Enrique

[139] ETA ili *Euskadi Ta Askatasuna* bila je naoružana baskijska nacionalistička i secesionistička organizacija. Osnovana je 1959. godine i zagovarala je odcjepljenje Baskije.
[140] Puni naziv političke stranke je *Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista.* Ona i danas legalno djeluje u Španjolskoj. Promovira politike nacionalnog unionizma, smatrajući da će one Španjolcima omogućiti ekonomske, društvene i duhovne dobrobiti. Sadašnji predsjednik stranke je Norberto Pico. Više o današnjem ustrojstvu i programima *Falange Española de las JONS* na: Falange.es, 2023.
[141] Iako je moć Falange rasla, ona se nikad nije mogla mjeriti s moći Nacionalne armije koja je bila najvažniji stup Francova režima. Pripadnici Nacionalne armije imali su u prvoj etapi frankizma 45,9 % ministarskih imenovanja, dok su pripadnici Falange imali 37,9 %. Generali Nacionalne armije imali su 36,8 % najviših državnih položaja, dok su članovi Falange imali 30,3 % najviših administrativnih položaja (Slaven, 2018: 235-242).
[142] Zahvaljujući potpori španjolskih biskupa, Franco je za vrijeme Građanskog rata i 36 godina frankizma imao potporu Vatikana.

Varela[143]. Serrano Suñer, poznat i pod imenom *cuñadísimo*[144], odigrao je važnu ulogu u uspostavi španjolske države pod Francom jer je ideja o jedinstvenoj političkoj stranci, koja će ujediniti različite klanove i donositi nove zakone isključivo uz odobrenje Franca, bila njegova. Međutim, zbog sukoba s generalom Varelom koji je želio vraćanje institucije monarhije i izbjegavanje uključivanja Španjolske u Drugi svjetski rat, što je zapravo zagovarao Serrano Suñer, Franco je kao vrhovni arbitar odlučio smijeniti obojicu s njihovih funkcija. Nikome nije dopuštao da ugrožava autoritet njegova režima, bez obzira na zasluge u pobjedi u Građanskom ratu ili u uspostavi njegova režima. Taj slučaj poslužio je kao upozorenje svima i primjer kakav ishod očekivati ako samoinicijativno odluče pomicati granice svojih ovlasti, tj. svoje moći. Odlučio je da se Španjolska neće izravno uključivati u Drugi svjetski rat na strani sila Osovine, iako je imao sastanke s Hitlerom. Francova konačna pozicija podrazumijevala je neutralnost, ali i diplomatske odnose sa silama Osovine, zahvaljujući kojima je i pobijedio u Španjolskom građanskom ratu. S obzirom na to da su radnički sindikati bili ukinuti, radnička klasa našla se u vrlo nezahvalnom položaju. Nije imala političke predstavnike koji bi zastupali njihove interese. Franco je 1940. godine odlučio da se unutar prvog stupa osnuje mreža društvenih organizacija, dopustivši falangistički sindikalizam s ciljem političke socijalizacije. Na taj način imao je namjeru indoktrinirati barem jedan dio radničke klase. Vertikalni sindikat ili OSE, *Organización Sindical Española*, bio je jedini legalni sindikat u koji su morali biti uključeni svi radnici i gospodarstvenici. Bio je osnovan i Front mladih, *Frente de Juventudes*, koji je okupljao mlade Španjolce u svrhu njihove indoktrinacije. Organizacija SF, *Sección Femenina*, okupljala je žene s ciljem usvajanja tradicionalnih vrijednosti. Učilo ih se da su inferiornije u odnosu na muškarce i da trebaju biti posvećene obitelji. U razdoblju frankizma žene su izgubile svoja liberalna prava, tj. nisu se mogle razvesti i nisu mogle koristiti putovnicu bez muževa odobrenja (Carr, 1982: 674, 719-720; Ross, 2009: 84; Samardžić, 2005: 500; Carreño, 2009; Pérez González, 2013). Vojska je bila najvažniji stup Francova režima. Imala je sigurnosnu, političku i ekonomsku funkciju. Vojska je uz monarhiju i Katoličku crkvu bila najznačajnija

[143] José Enrique Varela (1891. – 1951.) istaknuo se u Španjolskom građanskom ratu kao predvodnik karlističke milicije. Postao je Francov ministar rata 1939. godine. Na početku Drugoga svjetskog rata zagovarao je obnovu monarhije, više karlističkih predstavnika u Francovoj vladi i španjolsku apstinenciju u pogledu aktivnog uključivanja u Drugi svjetski rat. Nakon incidenta u Bilbau 1942. godine, Franco ga je odlučio smijeniti i na njegovu funkciju postaviti generala Cabanillasa (Dbe.rah.es, 2023a).

[144] Supruga Ramóna Serrana Suñera (1901. – 2003.) ujedno je bila i sestra Francove supruge. Otud nadimak *cuñadísimo*, tj. šurjak. Obnašao je funkciju predsjednika političkog vijeća *Fet y Jons* (1938. – 1942.), ministra unutarnjih poslova (1938. – 1940.) i ministra vanjskih poslova (1940. –1942.). Serrano Suñer sukobio se s karlistima kojima ni sam Franco nije vjerovao, ali i s vojskom, najvažnijim stupom režima. Vojska se također nije htjela aktivno uključivati u Drugi svjetski rat. Nakon incidenta u Bilbau, Franco ga je prisilio da podnese ostavku na obje funkcije (Dbe.rah.es, 2023b).

tradicionalna institucija španjolske povijesti. U 19. stoljeću imala je naglašenu ulogu arbitra u sukobima unutar španjolskog društva, a tu joj je ulogu pokušala bitno umanjiti vlast Druge Republike. Franco je došao na vlast uz pomoć vojske i vratio joj privilegirani položaj u španjolskom društvu, a svoju je vlast održavao zahvaljujući vojsci. Neposredno nakon rata uslijedila je velika represija koja je zahvatila sve aspekte svakodnevnog života. U ime Francova režima provodila ju je vojska. Oko 350.000 osoba, koje su etiketirane kao Francovi protivnici, bilo je pogubljeno. Vojska je u ime Franca kontrolirala lojalnost članova vlade, parlamenta, općinske administracije, pravosuđa, policije, sveučilišta, medija, umjetnosti, kulture, sporta itd. Politička uloga vojske očitovala se u čak 45,9 % ministarskih imenovanja pripadnika Nacionalne armije u prvoj etapi frankizma. Ugledni generali, koji su se proslavili tijekom Španjolskog građanskog rata, dobivali su najvažnija ministarska mjesta i zauzimali čak 36,8 % najviših državnih položaja, a dodjeljivana su im čelna mjesta i u javnim poduzećima. Španjolska je u drugoj fazi frankizma proizvodila zrakoplove profila Mirage III i tenkove profila AMEX-30. Tijekom hladnog rata Španjolska je imala odlične bilateralne odnose sa Sjedinjenim Američkim Državama. Zahvaljujući bilateralnim odnosima sa SAD-om i *Sporazumom o vojnoj suradnji s Francuskom* iz 1970. godine, španjolske oružane snage uspjele su se značajno modernizirati, iako Španjolska nije bila članica NATO-a. SAD je imao pomorske i vojne baze u Španjolskoj, a zauzvrat je Španjolskoj od 1953. do 1965. godine donirao ratnu opremu u vrijednosti od 550 milijuna dolara. Francuska je slala svoje stručnjake u Španjolsku, gdje su organizirali zajedničke vježbe francuskih i španjolskih postrojbi (Inđić, 1982: 131-141; Slaven, 2018: 235-242). Katolička crkva je očekivano bila treći stup Francova režima, s obzirom na svoju višestoljetnu ulogu u promicanju tradicionalne Španjolske. Zahvaljujući potpori španjolskih biskupa, Franco je za vrijeme Španjolskog građanskog rata i 36 godina frankizma imao potporu Vatikana. Papa Pio XI. je 1937. godine formalno priznao Francov „nemarksistički" režim, a papa Pio XII. među prvima je čestitao Francu na pobjedi u Građanskom ratu, oslovljavajući ga „sinom katoličke Španjolske". Odmah po završetku Španjolskog građanskog rata sve su religije osim katoličke postale zabranjene. Katolički odgajatelji provodili su indoktrinaciju i legitimaciju Francova režima kroz obrazovanje. Potpora katoličkog svećenstva Francu nije bila homogena u Baskiji i Kataloniji, jer je u tim regijama dio katoličkih svećenika bio povezan s baskijskim i katalonskim nacionalizmima. Iako su te regije davale potporu lijevim republikancima i anarhistima, katolički samostani i crkve ondje nisu pretrpjeli razaranja tijekom Španjolskog građanskog rata zbog dominirajućeg katoličkog izjašnjavanja Baska i Katalonaca. Franco je u tim situacijama nastupao kao arbitar koji kažnjava

neposluh. Baskijski svećenici, koji su se identificirali s baskijskim nacionalizmom, bili su premješteni u druge dijelove Španjolske, a neki od njih bili su i zatočeni. U Kataloniji su 1947. godine služene mise na katalonskom jeziku prilikom obilježavanja zaštitnice Katalonije, Majke Božje od Montserrata[145], uz prisutnost lokalnih namjesnika. Francov režim kaznio je glavnog građanskog namjesnika Barcelone dodijelivši mu otkaz zbog tolerancije prema upotrebi katalonskog jezika. U ostalim regijama Španjolske, katoličko svećenstvo bilo je homogeno u pogledu podrške Francovu režimu, a katolički tiskani mediji *Ya* i *Razón y Fe* redovito su u svojim tekstovima legitimirali Franca, oslovljavajući ga kao *Caudilla*, katoličkog vođu države. Vatikan se distancirao od Franca jedino neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, kad su Saveznici osudili Francov režim zbog bliskosti s Hitlerom i Mussolinijem te onemogućili Španjolskoj da bude primljena u UN 1945. godine. Potrebno je naglasiti da Vatikan ni tada nije osudio Franca već je isticao katoličke vrijednosti njegova režima. Konzervativna protukomunistička politika pape Pija XII. koristila je Francu te je on 1953. godine potpisao konkordat sa Svetom stolicom, kojim je Vatikan u potpunosti prihvatio njegov režim u zamjenu za pravo Katoličke crkve u Španjolskoj na porezne i pravne ustupke, kontrolu obrazovanja i cenzuru medija. Zahvaljujući tom ugovoru dodatno je ojačao identitet Španjolske kao protukomunističke zemlje, što je poboljšalo njezinu poziciju u međunarodnim odnosima tijekom hladnog rata. Iste godine uslijedio je i *Madridski pakt* sa SAD-om o strateškim potrebama te je posljedično Španjolska 1955. godine ipak bila primljena u UN (Inđić, 1982: 141-143; Guibernau, 2004: 39-42; Carr, 1982: 721).

Bez razumijevanja frankizma nema ni razumijevanja suvremenog španjolskog društva. Franca su mnogi obožavali za vrijeme njegove vladavine, ali mnogi su tada i njegov režim u tišini osuđivali. Slična je situacija i danas. Suvremena španjolska desnica poštuje lik i djelo Francisca Franca, a u Madridu i danas djeluje udruga FNFF (*Fundación Nacional Francisco Franco*), koja financira istraživanja o razdoblju frankizma i Francovu životu, nudeći alternativna objašnjenja frankizma prema kojima Franco nije kršio ljudska prava (Fnff.es, 2023). Suvremena španjolska ljevica nastoji se distancirati od kulturnog naslijeđa frankizma. Dio španjolskih građana, njihovih birača, djeluje u sklopu memorijalnih udruga i traži ostatke svojih predaka pogubljenih u Građanskom ratu i/ili tijekom Francove diktature. Tom dijelu španjolskog društva smeta *Zakon o amnestiji* iz 1977. godine, donesen u razdoblju španjolske tranzicije, kojim se onemogućava procesuiranje zločina protiv ljudskih prava iz razdoblja

[145] Naziv na katalonskom jeziku je *La Moreneta* ili *Mare de Deu de Montserrat*.

frankizma.[146][147] Najpoznatija i najaktivnija memorijalna udruga je Udruga za obnovu povijesnog sjećanja (*Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica*). Osnovana je 2000. godine s misijom ispunjenja pravde za one koji je zaslužuju, formalne osude frankističkih zločina protiv ljudskih prava i ekshumiranja masovnih grobnica (Memoriahistorica.org.es, 2023). Postoje i udruge građana koje traže nacionalno istraživanje o nezakonitom posvajanju djece republikanaca. Udruga ANADIR (*La Asociación Nacional por Adopciones Irregulares*) zahtijeva da se španjolska država uključi u istraživanje o biološkim roditeljima oko 300.000 ukradene djece (Europapress.es, 2011; Rainsford, 2011). Proces osude zločina frankizma započeo je socijalist José Luis Zapatero, španjolski premijer u dva mandata od 2004. do 2011. godine. *Zakonom o povijesnom sjećanju* iz 2007. godine službeno su se priznale žrtve, a država je odvojila sredstva za financiranje memorijalnih udruga koja je potom konzervativni premijer Mariano Rajoy ukinuo tijekom svog premijerskog mandata (2011. – 2018.), navevši kao razlog inflaciju i ekonomsku krizu. Španjolska desnica smatrala je da će Zapaterov zakon samo „otvoriti stare rane". Dolaskom na vlast socijalista Pedra Sáncheza 2018. godine počelo se ponovno raditi na nacrtima novih zakona o povijesnom sjećanju, a 2019. godinu obilježila je ekshumacija Francovih ostataka iz masovne grobnice *Valle de los Caídos* („Dolina palih"), čime je udovoljeno višegodišnjim zahtjevima memorijalnih udruga. Ekstenzivniji *Zakon o demokratskom sjećanju* usvojen je u listopadu 2022., također tijekom premijerskog mandata socijalista Pedra Sáncheza. Njime se definirala autentična politika komemoriranja, za čiju su evaluaciju zadužena višestruka vijeća sastavljena od različitih političkih i civilnih aktera. Zakon nije u potpunosti zadovoljio zahtjeve i očekivanja memorijalnih udruga, ali se smatra korakom naprijed u pogledu zaštite žrtava produbljivanjem demokratskog suživota unutar španjolskih ustavnih vrijednosti. Žrtve Španjolskog građanskog rata i frankizma promatraju se kao žrtve tragičnog razdoblja koji je „španjolsku naciju pretvorio u žrtvu same sebe" (Andrés Llamas, 2022; Fernández, 2022).

[146] U španjolskoj se javnosti godinama pojavljivao José María Galante (Chato) koji je kao student komunističkog opredjeljenja bio mučen u zatvorima na glavnom trgu Madrida *Puerta del Sol*. Tražio je najprije od španjolskog, a potom i od argentinskog suda, da se procesuira inspektor koji ga je u više navrata kao studenta pritvarao i mučio. Bio je to Francov inspektor Antonio González Pacheco. U Španjolskoj ga je od procesuiranja štitio *Zakon o amnestiji* iz 1977. godine. U Argentini je sudac María Servini de Cubría tražio njegovo izručenje u svrhu šireg istraživanja kršenja ljudskih prava. Španjolski Vrhovni sud taj je zahtjev sljedeće godine odbio. Zanimljivo da su obojica živjeli u istom kvartu u Madridu i viđali se na dnevnoj bazi, te u isto vrijeme preminuli od posljedica bolesti COVID-19 2020. godine (Minder, 2020a; Minder, 2020b).

[147] Sudac Baltasar Garzón je 2008. godine istraživao zločine počinjene tijekom Španjolskog građanskog rata i razdoblja frankizma, pozivajući se na odredbe međunarodnog prava o zločinima protiv čovječnosti. Španjolski Vrhovni sud suspendirao ga je 2010. godine zbog prekoračenja ovlasti (Peral, 2010a; Peral, 2010b).

4. 1. 5. Katalonija: povijesni razvoj teritorija, nacionalnog identiteta i političkog pokreta

Suvremena Katalonija, jedna od sedamnaest autonomnih zajednica Španjolske, smještena je na sjeveroistočnom dijelu Pirenejskog poluotoka, između Pireneja, Mediterana i doline rijeke Ebro. Površinom od 32.108 km² nešto je veća od Belgije[148] i ima oko 7,5 milijuna stanovnika[149]. Podijeljena je na četiri glavne provincije: Barcelonu, Tarragonu, Gironu i Lleidu te četrdeset i dvije manje regije. Grad Barcelona je povijesni centar i glavni grad Katalonije. Na sjeveru, preko Pireneja, graniči s mikrodržavom Andorom i Francuskom, na zapadu s Aragonijom, a na jugu s Valencijom, dok se na istoku pruža petsto osamdeset kilometara duga sredozemna obala. Današnju granicu Katalonije s Aragonijom i Valencijom katalonski secesionistički pokret *procés* definira kao geografsku granicu odcjepljenja, iako smatra da katalonski identitet nije ograničen samo na geografsko područje današnje Katalonije. Katalonskim jezikom, koji se smatra ključnim elementom definiranja katalonske nacije, govori oko 11 milijuna ljudi. Osim u Kataloniji, katalonski jezik upotrebljava se i u mikrodržavi Andori, francuskoj Kataloniji[150], na Balearima[151], u Algheru na Sardiniji te u jednom dijelu Aragonije, Murcije i Valencije. Svi navedeni teritoriji pripadaju tzv. katalonskim zemljama, tj. *Països Catalans.*[152] Za vrijeme Francove vladavine katalonski je bio zabranjen u javnim institucijama i upotrebljavao se isključivo kod kuće. Zahvaljujući *Zakonu o jezičnoj normalizaciji* iz 1983. godine, katalonski jezik postao je primarni jezik u javnim školama i državnim institucijama u Kataloniji. Prema ispitivanjima Katalonskog zavoda za statistiku iz 2018. godine, 36,3 % građana Katalonije

[148]Površina Belgije iznosi 30.688 km².

[149] Prema popisu stanovništva iz 2014. godine, u Kataloniji je tada živjelo 7.518.903 stanovnika.

[150] Francuska Katalonija je termin koji se u Kataloniji koristi za povijesnu pokrajinu *Roussillon*. Ta pokrajina je najprije bila jedna od devet samostalnih katalonskih grofovija koje su činile *Marcu Hispanicu*, a potom je dugo vremena pripadala Aragoniji u kojoj se također upotrebljavao katalonski jezik. Francuzi su je zauzeli 1642. godine i formalno prisvojili Pirenejskim mirom 1659. godine. Danas *Roussillon* pripada francuskom departmanu *Pyrénées-Orientales*. Danas u toj pokrajini na više lokacija djeluje katalonska škola *La Bressola* čiji je cilj očuvanje katalonskog jezika i kulture u kontekstu povijesnog kulturnog naslijeđa stanovnika te pokrajine.

[151] *Balearic* je naziv za tri katalonska dijalekta koja se govore na Balearima: *mallorquí* na Mallorci, *eivissenc* na Ibizi te *menorquí* na Menorci.

[152] Izraz *Països Catalans,* „Katalonske zemlje“, koristi se za teritorije koji su pripadali Aragoniji prije njezina ujedinjenja s Kastiljom 1469. godine. Na tim teritorijima upotrebljavao se katalonski jezik. Sredinom 19. stoljeća pojavljuje se jako puno nostalgičnih tekstova o „katalonskim zemljama“, tj. teritorijima koje povezuje ista povijest, kultura i geopolitički prostor. Valencijski intelektualac Joan Fuster (1922. – 1992.) prvi je toj ideji dao politički karakter u svome djelu *Nosaltres, els valencians* (*Mi, Valencijanci*) iz 1962. godine. To djelo nastalo je u razdoblju frankizma prema uzoru na djelo Jaumea Vicensa Vivesa *Notícia de Catalunya* (*Vijest o Kataloniji*) iz 1954. godine. U toj knjizi Fauster govori o neophodnosti restauracije povijesne katalonske nacije te njezinu transformiranju u naciju alternativnu ekstremno desnoj španjolskoj državi. Ideja o obnovi katalonske nacije bila bi temelj za političku, kulturnu i jezičnu rekonstrukciju regije Valencije tijekom Francove diktature (Viadel i Girbés, 2017: 168-169).

starijih od 15 godina koristilo se isključivo katalonskim jezikom u komunikaciji, smatrajući ga materinskim jezikom i jezikom koji određuje njihovu nacionalnu pripadnost.[153] Upotreba nacionalnog grba i *senyere*, katalonske nacionalne zastave koja se sastoji od četiri crvene linije na žutoj podlozi, datira još iz 12. stoljeća. Različite inačice *senyere* koriste se kao službene zastave Aragonije, Valencije i Baleara. U Kataloniji se od 1993. godine službeno upotrebljava nacionalna himna na katalonskom jeziku, *Els Segadors*, koja govori o borbenosti Katalonaca tijekom Katalonskog ustanka ili Rata žeteoca (1640. – 1652.). Katalonija ima vlastitu lokalnu policiju (*Mossos d'Esquarda*). Od svjetski priznatih intelektualaca koji su se deklarirali kao katalonski nacionalisti definitivno je najpoznatiji bio violončelist Pau Casals (1876. – 1973.). On je 1972. godine u sjedištu UN-a održao govor u kojemu je nastojao objasniti tezu da su Katalonci prva oformljena nacija svijeta, iako se suvremena Katalonija nalazi unutar Španjolske. „Katalonija je imala prvi parlament na svijetu, prije Engleske. Katalonija je bila osnivač preteče UN-a jer su se već u 11. stoljeću katalonske vlasti sastale u jednom katalonskom gradu koji se danas nalazi na teritoriju Francuske kako bi razgovarale o miru u svijetu i prekidu ratovanja. To je bila Katalonija!“ (Leguina, 2014: 69). Taj dio govora Paua Casalsa učestalo se spominje u povijesnoj literaturi koja nije homogena u pogledu interpretacije Katalonije i katalonske nacije. Za neke je autore sadržaj tog govora istinit, tj. priznati svjetski umjetnik htio je objasniti svoju pripadnost katalonskoj naciji koja nema dodirnih točaka sa španjolskom nacijom, dok je za druge to samo jedan od primjera pogrešne interpretacije povijesti, tj. jedan od brojnih mitova katalonskog nacionalizma koje samo jedan dio stanovništva suvremene Katalonije smatra istinitim (Balcells, 1996: 1, 52; Canal, 2015: 16-17, 39-44; Ćurko, 2013: 46; Elplural.com, 2021; Leguina, 2014: 69, 72; Idescat.cat, 2018; Tortella, 2017: 245-248). Sve navedeno ukazuje na nužnost proučavanja stvaranja katalonskog identiteta. Tko su zapravo Katalonci, kako oni definiraju Kataloniju i katalonski identitet te zašto smatraju da se taj njihov katalonski identitet razlikuje od španjolskoga? Sve su to pitanja koja zahtijevaju odgovore kako bi se u potpunosti mogli razumjeti geografski i društveni preduvjeti secesionističke krize u Kataloniji u jesen 2017. godine. Literatura o geografskom nastanku Katalonije i pojavi grupe koja sebe identificira kao Katalonce mnogobrojna je i raznovrsna. Polazišna točka svakog

[153] Španjolska središnja vlast dopustila je primjenu *Zakona o jezičnoj normalizaciji* na područjima države koja imaju određene povijesne specifičnosti. Međutim, španjolska središnja vlast smatra da je isključivo španjolski jezik primarni jezik svih stanovnika Španjolske, a dopuštanjem upotrebe baskijskog, katalonskog i galješkog jezika Španjolska se ne može definirati kao višenacionalna država. Zbog opasnosti od porasta independentizma zbog porasta postotka osoba koje govore katalonskim jezikom, konzervativni ministar obrazovanja José Ignacio Wert izjavio je 2012. godine da je neophodno „hispanizirati“ katalonsku djecu (Major, 2013: 86-88; Balcells, 2013: 52-55).

autora je sama definicija pojma nacije koja nije istoznačna u španjolskoj i katalonskoj lingvistici. Jana Kepková (2018: 8-15) proučavala je španjolsku i katalonsku lingvistiku te je primijetila razlike u definiciji „nacije“ u suvremenim španjolskim rječnicima *Real Academia Española* i suvremenim katalonskim rječnicima *Institut d'Estudis Catalans*. U katalonskom rječniku „nacija“ je primarno definirana kao subjektivna jedinica, tj. zajednica osoba koje dijele osjećaj pripadnosti jedinstvenom kolektivnom identitetu zahvaljujući brojnim zajedničkim osobinama iz područja kulture, prava, jezika i drugog. U španjolskim rječnicima „nacija“ je primarno definirana kao državna jedinica, tj. skup stanovnika neke zemlje kojima upravlja ista vlada. Za potrebe ovog rada nužno je ukratko objasniti najvažnije povijesne podatke koje autori povezuju s različitim razdobljima stvaranja katalonske nacije. Ferran Soldevila (1962), Albert Balcells (1996), Francesc Xavier Hernàndez Cardona (2014), Lluís García Sevilla (2021) i ostali autori identičnog svjetonazora ističu da se zasebna politička zajednica na sjevernom dijelu teritorija današnje Katalonije i jugozapadnom dijelu teritorija današnje Francuske formirala već u 8. stoljeću, za vrijeme vladavine Karla Velikog (747. – 814.) u obliku tzv. *Marce Hispánice,* u svrhu sprečavanja širenja kraljevstva *Al-Ándalus* na Pirenejskom poluotoku. To je bio teritorij koji se sastojao od devet ravnopravnih grofovija koje su imale vlastitu administraciju i vlastite institucije primitivnijeg oblika, koje su u sljedećim razdobljima ojačale.[154] Postoje dokumenti s kraja 11. i početka 12. stoljeća u kojima se koristi termin „Katalonija“ za prostor na kojemu se nalazilo devet grofovija, dok se termin „Katalonac“ pojavljuje za oslovljavanje stanovnika tog prostora. Ti autori posljedično zaključuju da se u kasnom 12. stoljeću i ranom 13. stoljeću mogu primijetiti temeljni kriteriji postojanja katalonske nacije. To su jasno definirani teritoriji Stare i Nove Katalonije, oblikovanje katalonskog mentaliteta kod stanovništva, stvaranje i konsolidacija katalonskog jezika, poštovanje katalonske kulture i razvijanje trgovine kao vodećeg izvora prihoda stanovništva. Katalonska politička zajednica je za vrijeme vladavine Ramona Berenguera IV. (1131. – 1162.), grofa Barcelone, izgradila specifični pravni okvir, tzv. *Usatges*. Njegovim vjenčanjem s Petrunjelom Aragonskom formirana je konfederalna unija Katalonije i Aragonije koja je jamčila neovisnost Aragonije od Kastilje, neovisnost Katalonije od Francuske te udruživanje snaga protiv Maura. Katalonija je zadržala svoje zakone, a početkom 13. stoljeća osnivaju se nove katalonske institucije: *Consell de Cent* (upravno vijeće, vlada), *Corts Generals* (parlament) i *Consolat de Mar* (specijalizirani sud za trgovačko i pomorsko pravo). Katalonski parlament *Corts* činili su plemići, opati i biskupi. Potkraj 13.

[154] Francuska Katalonija i jedan dio teritorija današnje Katalonije može se u tom razdoblju raspoznati pod imenom „Stara Katalonija“, dok je „Nova Katalonija“ predstavljala južni dio današnje Katalonije (Hernàndez Cardona, 2014: 33).

stoljeća kralj više nije mogao opozvati zakon koji je prethodno bio odobrio katalonski parlament (Balcells, 1996: 9; Hernàndez Cardona, 2014: 36-42). Katalonski jezik razvio se u 12. stoljeću kao jedan od dijalekata latinskog jezika (*langues d'oc*), a književni jezik postao je u 13. stoljeću zahvaljujući djelima poznatog filozofa Ramona Llulla (1235. – 1316.).[155][156] Pod Petrom Velikim od Aragonije i Katalonije (1276. – 1285.) dolazi do teritorijalne i kulturne ekspanzije na Valenciju, Baleare, Siciliju, Sardiniju i Napulj. García Sevilla (2021) na primjeru pokolja u Elni 1285. godine primjećuje začetke višestoljetnih akcija francuskih i španjolskih vladara protiv katalonske nacije.[157] Tadašnji francuski kralj Filip III. (1270. – 1285.) počinio je masakr nad velikom grupom Katalonaca zbog njihove privrženosti Kataloniji.[158]

U 14. stoljeću osniva se institucija *Generalitat* , tj. odbor katalonskog parlamenta koji su činila tri člana i tri promatrača parlamenta. Hernàndez Cardona (2014) poistovjećuje ulogu *Generalitata* sa svojevrsnim oblikom katalonske vlade, s obzirom na to da su sjednice bile učestale, članovi su prikupljali poreze koje je određivao parlament i djelovali su kao medijator između monarha i plemstva. Balcells (1996) osnivanje i dužnosti *Generalitata* povezuje s višim stupnjem samoupravljanja Katalonije i brigom da trgovinski porezi budu adekvatno uređeni, kako ne bi dolazilo do pobuna. U 15. stoljeću Aragonija se ujedinila s Kastiljom, ali je zadržala svoje zakone. *Generalitat* je nastavio braniti zakone Katalonije, a smatralo se da kralj nema legitimitet dok se ispred katalonskog *Cortsa* ne zakune da će poštovati katalonske zakone. Porezni sustavi i dalje su se razlikovali, što je Kataloncima odgovaralo jer su porezi u Kastilji bili veći. Međutim, ta grupa autora smatra da je stvaranjem i konsolidiranjem koncepta španjolskog carstva tijekom vladavina Filipa II. (1556. – 1598.), Filipa III. (1598. – 1621.) i Filipa IV. (1621. – 1665.) započela tradicija centralizma Madrida (Kastilje) i otpora Barcelone (Katalonije). Velika su sredstva bila potrebna za širenje carstva te su zbog toga vladari iz Madrida smatrali da je neophodno centralizirati porezni sustav. Vojvoda Olivares, ministar Filipa IV., prvi je pokušao centralizirati porezne zakone u jeku Tridesetogodišnjeg rata (1618. – 1648.) u Europi, u kojem su španjolska i francuska kruna bile na suprotnim stranama.

[155] Ramon Llull je bio poznati srednjovjekovni filozof, rođen u gradu Palmi na otoku Mallorci. Najpoznatije mu je djelo *Ars Magna*, u kojemu je kombinirao logički sustav kako bi došao do istine. Napisao je više od 200 tekstova na katalonskom jeziku.

[156] Priznata djela talijanskih humanista Dantea, Petrarce i Boccaccia, bila su prevedena na katalonski jezik već u 15. stoljeću (Hargreaves, 2003: 19-20).

[157] U knjizi *Recopilació Accions Genocides Contra La Nació Catalana* García Sevilla (2021) svim tim akcijama pridodaje epitet „genocidne“ jer smatra da im je cilj bio uništiti katalonske institucije, jezik, kulturu, tradiciju i obrazovanje.

[158] Elna se nalazi u današnjoj Francuskoj. Svake se godine 19. svibnja obilježava Dan sjećanja na stradale Katalonce prilikom opsade Elne 1285. godine, kojem prisustvuju i članovi Instituta za vanjsko projiciranje katalonske kulture (Forment i Bori, 2019).

Katalonsko plemstvo na to je pristalo, ali nisu bili pristali katalonski seljaci. Zbog toga je došlo do poznatog Katalonskog ustanka ili Rata žetelaca (1640. – 1659.) koji je opjevan u katalonskoj himni *Els Segadors*. Tadašnji predsjednik *Generalitata* Pau Claris strahovao je da će španjolska kruna htjeti poništiti katalonske zakone i zbog toga je tražio francusku vojnu zaštitu te proglasio odcjepljenje Katalonije od španjolske krune. Međutim, francuske centralističke politike nisu garantirale visoki stupanj autonomije za Kataloniju te su se Katalonci zapravo našli u tampon-zoni između španjolskog i francuskog centralizma. Rat je završio francuskom aneksijom sjevernih katalonskih regija, područjima Rossellóa i Cerdanye, a vojvoda Olivares odustao je od jedinstvenog poreznog sustava te je većinski dio Katalonije ostao pod španjolskom krunom (Balcells, 1996: 8-13; Hernàndez Cardona, 2014: 70-74). García Sevilla (2021) u bitci kod Cambrilsa 1640. godine prepoznaje elemente genocida nad katalonskom nacijom jer je španjolska vojska pogubila oko 700 seljaka nakon njihove predaje, a predvodnici pobunjenih seljaka bili su pogubljeni davljenjem, tzv. *garrote vil*. U Ratu za španjolsku baštinu (1701. – 1714.) između Habsburgovaca i Burbonaca, Katalonci su stali na stranu Habsburgovaca jer su im oni jamčili nastavak autonomije, dok su Burbonci bili centralističke orijentacije. Barcelona je bila opkoljena francuskom vojskom trinaest mjeseci i službeno je pala pod Burbonce 11. rujna 1714. godine. Dekretima *Nueva planta* Filip V. Burbonac centralizirao je državne institucije. Ukinuo je političku, ekonomsku i kulturnu autonomiju Katalonije. *Generalitat* i porezni sustav *antiguo fuero* prestali su postojati, a upotreba katalonskog jezika bila je zabranjena. Sveučilište u Barceloni bilo je zatvoreno, kao i ostala katalonska sveučilišta koja su se protivila Burboncima. Katalonija je bila podvrgnuta zakonima Kastilje, tj. Španjolskog Kraljevstva. Dan pada Barcelone u Ratu za španjolsku baštinu počeo se 1888. godine slaviti kao nacionalni praznik Katalonije (*Diada*), u razdoblju katalonskog kulturnog preporoda. Tada je bio postavljen spomenik Rafaelu Casanovi, prvom vijećniku Barcelone u vremenu njezina pada 1714. godine. Tijekom diktature taj se praznik nije mogao slaviti, što se promijenilo 12. lipnja 1980. godine, kada je službeno dopušteno obilježavanje *Diade*. Katalonci svakog 11. rujna komemoriraju i slave mučenike iz 1714. godine, vjerujući da su se oni borili za opstanak katalonske nacije i slobodu njihove domovine (Hernàndez Cardona, 2014: 74-78, 83; Balcells, 1996: 14-15; Rovira-Martínez, 2013: 208).[159]

Drugu grupu autora zastupaju Jaume Aurell (2001), Joaquín Leguina (2014), Jordi Canal (2015) i mnogi drugi koji su u svojim tekstovima na jednak način kritični prema interpretacijama prve

[159] Rat za španjolsku baštinu opisao je katalonski povjesničar i kroničar Francesc Castellví (1682. – 1757.) u svom djelu *Narraciones Históricas* (Castellví, 1998).

grupe autora. Oni smatraju da se tek od 19. stoljeća može govoriti o postojanju katalonske nacije unutar Španjolske, tj. grupe stanovnika koju povezuje pripadnost katalonskom jeziku, kulturi i običajima. Politički katalonizam bio je formiran u 19. stoljeću nakon katalonskog kulturnog preporoda, a u isto vrijeme dolazi i do pojave liberalnog pokreta u Španjolskoj. Razvijaju se dva paralelna kulturna i politička pokreta na teritoriju Španjolske. Za Balcellsa (1996) i njegove istomišljenike, katalonski kulturni i politički preporod u 19. stoljeću potvrda su ideja koje su već postojale u katalonskom društvu, dok Canal (2015) razdoblje prije katalonskog kulturnog preporoda ne stavlja u nacionalni kontekst. U svom djelu *Historia mínima de Cataluña* napravio je pregled razvoja pisanih djela o katalonskoj povijesti. Primijetio je da je nakon završetka Španjolskog građanskog rata 1939. godine došlo do proliferacije knjiga, članaka i eseja katalonskih povjesničara o katalonskoj prošlosti i tradiciji, namijenjenih poglavito međunarodnoj publici.[160] Za sva ta djela tvrdi da predstavljaju visoku vrijednost u pogledu povijesnih informacija o geografskom prostoru i stanovništvu Katalonije, ali ih dijeli na knjige s izrazito nacionalističkom interpretacijom i na eseje koji se kritički osvrću na te knjige. Kao glavni primjer prijepora oko katalonske povijesti navodi eseje katalonskog pisaca i novinara potpisane pod pseudonimom *Gaziel,* u kojima je pojašnjeno zašto knjige visoke znanstvene vrijednosti autora Ferrana Soldevila i ostalih ne predstavljaju povijest Katalonije nego „povijest katalonskog sna“. Sva ta povijesna djela događaje vezane uz teritorij današnje Katalonije prikazivala su kao potrebu Katalonaca da dosegnu punoću svog nacionalizma u obliku neovisne države. Zapravo, Katalonija više od tisuću godina i nije postojala kao ekskluzivni politički entitet. Termin „Katalonija“ ni u jednom trenutku nije imao značenje kakvo mu se pridaje od perioda *Renaixençe*, tj. na Kataloniju se nije gledalo kao na državu Katalonaca. Za *Gaziela*, s kojim se slaže Canal (2015: 9-14), takva je interpretacija mit modernog nacionalizma. Zbog toga smatra da povijesne knjige napisane od 1870. godine sadrže realne činjenice o povijesti Katalonije, ali u službi nacionalističkog mita. Fokus povjesničara bio je na prepričavanjima što je trebalo biti, a nije bilo. Od 1980-ih primjećuje pomak u recenziranju novonapisanih knjiga o katalonskoj povijesti, ali smatra da se od posljednjeg desetljeća 20. stoljeća ponovno javlja inzistiranje na katalonskoj nacionalnoj povijesti. Tome je pridonijela i politička sfera koja je

[160] Katalonski su autori u periodu vladavine Francisca Franca poglavito živjeli izvan Španjolske, najviše u Velikoj Britaniji, Francuskoj, Meksiku i Čileu. Stvarali su djela s ciljem prezentiranja katalonske kulture međunarodnim čitateljima. Oni autori koji su ostali u Kataloniji, stvarali su djela bez javnog predstavljanja. Ta djela služila su za kućnu upotrebu i najčešće su bila potpisivana pseudonimima (Canal, 2015: 9-14, 232-236).

počela povezivati suvremene događaje s onima s početka 18. stoljeća. Na taj je način utjecala na intenziviranje opterećenosti katalonskog društva s prošlošću.

Za potrebe ovoga doktorskog rada obratila se pažnja na višestruku dimenziju značaja katalonskog kulturnog preporoda *Renaixençe* potkraj 19. stoljeća i na djelovanje katalonskog nacionalizma u 20. stoljeću. Između 1830. i 1880. godine razvio se literarni pokret *Renaixença* (preporod), s ciljem obnove katalonskog jezika kao književnog jezika, ali i obnove saznanja o povijesti, geografiji, folkloru i općenito kulturi Katalonije. Već je 1810. godine književnik Josep Pau Ballot i Torres napisao gramatiku katalonskog jezika (*Gramàtica* i *apològia de la llengua catalana*). Pisanje djela na katalonskom jeziku inicirala je konzervativna i liberalna katalonska buržoazija, ali važno je napomenuti da je i tada katalonsko društvo bilo podijeljeno. U prilog tome ide svakako činjenica da su prethodno određeni Katalonci, koje je izabrala *Junta superior,* sudjelovali u stvaranju španjolskog Ustava iz 1812. godine. U tom su se razdoblju neke grupe Katalonaca poistovjećivale sa španjolskim jezikom, jedinim službenim, koji je kao takav bio shvaćan kao jezik naprednih slojeva društva. Katalonski jezik nije bio upotrebljavan u djelima visoke vrijednosti, a kulturni preporod to je trebao promijeniti, tj. katalonski jezik pretvoriti u moderni književni jezik. Kao i u slučaju španjolskih autora koji su pripadali romanticizmu, katalonski autori koristili su se historicizmom pri pisanju svojih djela i stvarali mitove o idealiziranoj katalonskoj prošlosti. Mnoga takva djela bila su napisana na španjolskom jeziku (*castellano*). Primjer toga svakako su djela Victora Balaguera koja su bila napisana na španjolskom jeziku, ali s ciljem buđenja katalonske kulturne svijesti. Smatra se da je *Oda a la pàtria* pjesnika Aribaua iz 1833. godine prvo djelo preporoda napisano na katalonskom jeziku. Aribauova pjesma povezala je obnovu jezika s domovinom Katalonaca i na taj način definirala temelje katalonske nacije. Za razliku od drugih nacija, Katalonce ne definira rasa ili religija, već njihov jezik. Jezik stvara naciju, a nacija potom želi svoju domovinu. Te godine počele su izlaziti trgovačke, političke i literarne novine na katalonskom jeziku *El Vapora,* a počinje se upotrebljavati i katalonska zastava *senyera*. Važan je katalonski povijesni roman *L'orfeneta de Menargues* Antonija de Bofarulla iz 1862. godine, kao i publikacije na katalonskom jeziku poput *Calendari Català* iz 1865. godine, *Lo Gay Saber* iz 1868. godine i *Diari de Catalunya* s prilogom *La Renaixensa* iz 1881. godine. Literarni pokret doživio je svoj vrhunac djelima pjesnika Jacinta Verdaguera, dramskog pisca Àngela Guimerà i romanopisca Narcísa Ollera. *La Jove Catalunya*, prva katalonska patriotska udruga koja je bila izrazito protukastiljski nastrojena, osniva se 1870. godine. Nositelji katalonskog kulturnog pokreta shvatili su da je neophodno katalonizirati obrazovanje kako bi se realizirala potpuna kulturna autonomija. To je

bilo moguće jedino političkom autonomijom koja bi katalonskom jeziku osigurala službeni status. Stoga je kulturni pokret poslužio za stvaranje katalonskog političkog pokreta, tj. političkog katalonizma koji je značajnu podršku dobio nakon propalog pokušaja federalizacije Španjolske za vrijeme Prve Republike 1873. godine. Pi y Margall nije uspio implementirati dobro zamišljen Ustav, prema kojemu je Španjolska Republika trebala biti podijeljena na 17 federalnih jedinica. Tadašnji predvodnik katalonizma Valentí Almirall najprije je 1882. godine osnovao političku organizaciju *El Centre Català*, a potom je u svojoj knjizi *Lo Catalanisme* iz 1886. godine napravio program katalonskog nacionalizma u federalnim okvirima. Katalonske konzervativne struje osnivaju političke organizacije *Lliga de Catalunya* 1887. godine i *La Unió Catalanista* 1891. godine, kojima je program bio više autonomije za Kataloniju unutar Španjolske. *Bases de Manresa* („Osnove iz Manrese“) naziv je poznatog dokumenta koji katalonizam definira kao politički projekt, a potpisala ga je politička organizacija *La Unió Catalanista*. Prema tom dokumentu, koji se smatra „nacrtom regionalnog ustava“, Katalonija je objašnjena kao suverena jedinica. Podijeljena je na manje okruge u kojima je katalonski jezik službeni, a spominje se i katalonska vojska koju čine ujedinjene organizacije dragovoljaca. Independentizam tada nije bio zastupljen. Katalonski proletarijat bio je priklonjen anarhizmu, sindikalizmu i socijalizmu. U istom desetljeću počinje se obilježavati katalonski nacionalni blagdan *Diada*, kojim se slavi opstanak katalonske nacije. Struja katalonskog katoličkog nacionalizma, čiji je najznačajniji predstavnik bio biskup Josep Torras i Bagues, inzistirala je u svojim tekstovima na definiciji katalonske nacije kao katoličke. Takvi tekstovi izlazili su na mjesečnoj bazi u časopisu *La Veu de Montserrat*, osnovanom 1878. godine. *La Virgen de Montserrat* je proglašena zaštitnicom Katalonije, dok se drugi njezin zaštitnik *Sant Jordi* počinje slaviti u svrhu isticanja povijesnog i kulturnog naslijeđa Katalonije. U posljednjem desetljeću 19. stoljeća napisane su riječi i glazba za katalonsku himnu *Els Segradors* (Balcells, 1996: 25-27; Canal, 2015: 128-138; Ćurko, 2013: 43-44; Leguina, 2014: 45-53; Hernàndez Cardona, 2014: 103-109; Inđić, 1982:13; Rovira-Martínez, 2013: 208-210; Beramendi, 2016: 19-25). Razvoj katalonske geografije kao znanstvene discipline[161] podudara se s razvojem katalonskog nacionalnog pokreta jer su geografska pitanja, poput teritorijalne organizacije i prijepora u pogledu upotrebe i zloupotrebe katalonskog teritorija, uvijek bile središnje teme katalonskog nacionalističkog diskursa. Uloga geografije kao znanstvene discipline neophodna je u konstruiranju nacionalnog identiteta nacijâ-državâ. Takve države koriste specifične

[161] Postoje tri perioda u razvoju katalonske geografije: začetak i prvotni razvoj (1875. – 1939.), represija i preživljavanje (1940. – 1975.) i povratak normalizaciji i daljnjem razvoju (od 1975. do danas).

diskurse kroz obrazovanje, kulturu, međunarodne odnose i obranu kako bi ojačale određeni pogled na svoj nacionalni identitet. Španjolski geografi 19. stoljeća u svojim su djelima isticali isključivo postojanje španjolskog identiteta na geografskom području današnje Španjolske. Katalonska geografija koja pripada naciji bez države razvila se potkraj 19. stoljeća kao odgovor na dominaciju interpretacija španjolske geografije i kao potpora razvoju katalonskog nacionalnog pokreta. Katalonska geografija odigrala je važnu ulogu u samopriznanju i stvaranju, tj. preobrazbi katalonskog društva u katalonsku naciju. Iz tog perioda najznačajnije su monografije i školski udžbenici katalonskih geografa Pau Vile[162], Pee Blasija i Frabcesc Flos i Calcata kojima su se trudili proširiti znanje o srednjovjekovnim katalonskim lokacijama i spomenicima, simbolima dominacije katalonske kulture na tom dijelu Pirenejskog poluotoka (Luna i Mendizàbal, 2004: 1-3).[163]

Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, politički katalonizam nastavio se razvijati. U tom se razdoblju ističe djelovanje Enrica Prata de la Ribe koji je zajedno s Pereom Muntanyolom 1895. godine sastavio *Comprendi de Doctrina Catalanista* (*Razumijevanje katalonističke doktrine*), a 1906. godine sam potpisuje politički manifest *La nacionalitat catalana*. U oba djela Katalonija je definirana kao jedina domovina Katalonaca, dok je Španjolska samo država unutar koje se Katalonija nalazi. Katalonski jezik smatrao je najjačim oružjem katalonske nacionalizacije. Početkom 1906. godine osniva se Katalonski sveučilišni studij, a 1907. godine Institut katalonskih studija i Nacionalna knjižnica koja je okupljala mrežu knjižnica s ciljem širenja katalonske kulture. Institut je imao vrlo razvijen filološki odsjek kojim je upravljao Pompeu Fabra. Njega se smatra ocem modernog katalonskog jezika. Nogometni klub Barcelona osnovan je 1898. godine i vrlo je brzo postao sportski simbol katalonizma. Od 1901. godine mnogobrojni katalonski intelektualci i oprezni građani priključili su se novoformiranoj političkoj stranci *Lliga Regionalista.* Nakon napada nekolicine članova španjolske vojske na ured redakcije satiričnog časopisa *Cu-Cut!*, *Lliga Regionalista* ujedinila se 1906. godine s

[162] Pau Vila (1881. – 1980.) smatra se ocem moderne katalonske geografije. Bio je osnivač i prvi direktor Katalonskog geografskog društva (*Societat Catalan de Geografia*) koje je odigralo važnu ulogu u očuvanju katalonskog identiteta. Usporedno se bavio istraživanjima katalonske geografije i školskih/pedagoških reformi, tj. kako kroz obrazovanje širiti znanja o katalonskom krajoliku. Godine 1979. osnovao je i privatnu zakladu sa sjedištem u Barceloni, *Fundació Congrés de Cultura Catalana*. Svrha je zaklade promovirati istraživanja i podupirati inicijative koje služe osvješćivanju katalonskog identiteta na teritorijima na kojima se u povijesti koristio katalonski jezik.

[163] Primjeri katalonskih srednjovjekovnih lokacija su područja romaničkih crkvica u Pirenejima, kraljevski samostan *Santa Maria de Poblet* (Sveta Marija od Pobleta) u kojemu se nalaze grobovi katalonskih i aragonskih kraljeva i svakako planinski lanac *Montserrat* na kojemu se nalazi benediktinski samostan *Montserrat. La Virgen de Montserrat* (Djevica od Montserrata), poznatija pod imenom *La Moreneta*, i *Sant Jordi* (Sveti Juraj) zaštitnici su Katalonije, tj. glavni simboli katalonskog identiteta.

ostalim katalonskim političkim akterima u veliku koaliciju *Solidaridat Catalana.* Najistaknutiji političari *Llige* bili su Francesc Combó, Enric Prat de la Riba i Joan Ventosa. Smatrali su da je katalonska autonomija ostvariva unutar monarhije, tj. bez revolucije. Činilo se da su njihovi stavovi ispravni jer je španjolska vlada 1913. godine priznala pravo na administrativne jedinice (*Mancomunidades provinciales*), a 1914. godine osniva se administrativna jedinica koja je obuhvaćala cijelu Kataloniju (*Mancomunidad de Catalunya*). Kataloniji se prvi put nakon 1714. godine priznala teritorijalna posebnost. Predsjednik katalonske administrativne jedinice postao je Enric Prat de la Riba. Smatra se da je tim činom katalonska kultura postala „visoka kultura", a katalonske kulturne institucije dobile su jedinstvenog pokrovitelja (Balcells, 1996: 40-44, 67-72; Canal, 2015: 157-168; Ćurko, 2013: 44-45; Leguina, 2014: 53; Hernàndez Cardona, 2014: 117-121).

Primo de Rivera uspostavio je diktaturu 1923. godine i započeo represiju prema katalonizmu. Vrlo brzo ukinuo je *Mancomunidad de Catalunya* i zabranio upotrebu katalonske zastave i katalonskog jezika. Zbog novonastale situacije katalonski republikanizam odvojio se od federalizma te postao još radikalniji, tj. independentistički. Prva katalonska independentistička stranka, *Estat catala,* koju je 1922. godine osnovao Francesc Maciá (1859. – 1933.) zagovarala je revoluciju i nadala se suradnji s radničkim sindikatom CNT jer nije posjedovala oružje ni vojnu moć, neophodnu za organizaciju revolucije. Međutim, CNT se rukovodio anarhističkom dogmom prema kojoj suradnja revolucionarnog proletarijata i revolucionarne buržoazije nije bila moguća. Stoga su se katalonski republikanci odlučili na suradnju sa španjolskim republikancima, u zamjenu za garanciju o potpunoj autonomiji Katalonije nakon što se proglasi Druga Republika. Nakon pada diktature katalonska republikanska ljevica ujedinila se u stranku ERC. Veliki uspjeh te stranke bilo je okupljanje radničkog sloja i njegovo preusmjeravanje na katalonizam. Mjesec dana nakon osnivanja ERC-a, tadašnji vođa stranke i općenito katalonizma Francesc Macía proglasio je Republiku Kataloniju unutar Federacije Iberijskih teritorija. Međutim, Druga Republika ponudila je katalonizmu regionalnu autonomiju, što je zadovoljilo ondašnje političko vodstvo. Godine 1932. odobren je Statut autonomije i formirala se regionalna vlada koja je preuzela povijesno ime *Generalitat* za definiciju skupa institucija koje čine sustav regionalne autonomije Katalonije (Balcells, 1996: 80, 89-104).[164] Tijekom Druge republike (1931. – 1939.) katalonski geografi intenzivno su radili na projektu podjele Katalonije na 38 okruga (*comarques*) te na osnivanju sveučilišnog studija katalonske geografije (Luna i

[164] Riječ *Generalitat* upotrebljava se i kao istoznačnica za instituciju katalonske vlade.

Mendizàbal, 2004: 3). S obzirom na to da je Druga Republika bila politički nestabilna i da je došlo do pojave falangizma, Lluís Companys, nasljednik Macíje, unilateralno je 1934. godine proglasio Katalonsku Republiku. Državna je vojska vrlo brzo ugušila tu ideju. Companys je bio pritvoren zbog pokušaja pobune, a kasnije i strijeljan (Balcells, 1996: 108-109). U Španjolskom građanskom ratu veliki je broj Katalonaca izgubio život jer je Katalonija bila na strani republikanske vlasti. U siječnju i veljači 1939. godine oko pola milijuna Katalonaca prešlo je francusku granicu. Katalonski političari, intelektualci i aktivisti koji su se protivili Francu otišli su u egzil. Francova vojska pritvorila je oko 150.000 Katalonaca koji su odlučili ostati u Kataloniji. Prilikom uspostavljanja Francova režima, oko 4000 Katalonaca pogubljeno je zbog političke subverzije (Hernàndez Cardona, 2014: 135). U razdoblju frankizma ukinuti su *Statut Katalonije* i *Generalitat*. Katalonski jezik bio je zabranjen, ali je opstao kao jezik koji se i dalje rabio unutar obitelji i kod kuće, i to zahvaljujući djelovanju katalonskog civilnog društva. *Òmnium Cultural*, katalonska udruga koja se bavila očuvanjem katalonskog jezika i kulture, osnovana je 1961. godine u Barceloni. Djelovala je u obliku tajnog udruženja od 1963. do 1967. godine u Parizu, kad je ponovno dobila dozvolu djelovanja u Španjolskoj (Casals, 2013: 120; Omnium.cat, 2024). Katalonski geografi tada su nastojali održavati znanja o katalonskom identitetu pišući geografske knjige od kojih je među najvažnijima *Geografia de Catalunya* Lluísa Solé i Sabarísa. U toj knjizi nalazi se i teritorijalna podjela katalonskog povijesnog i kulturnog teritorija na 38 okruga, od kojih su neki uključivali istočna područja Aragonije te francusku pokrajinu Roussillon koju je Francuska anektirala 1659. godine (Luna i Mendizàbal, 2004: 5; Hargreaves, 2003: 19-20). Nakon Francove smrti uslijedio je period španjolske tranzicije tijekom koje se teritorij Španjolske podijelio na sedamnaest autonomnih zajednica, a Katalonija je uspjela obnoviti kulturnu autonomiju i političke institucije iz razdoblja Druge Republike. O razdoblju španjolske tranzicije više će riječi biti u sljedećem poglavlju.

Može se zaključiti da sve grupe autora na identičan način promatraju katalonski nacionalizam, iako postoje određeni prijepori oko formiranja katalonske nacije. To je ključno za razumijevanje suvremene secesionističke krize u Kataloniji. S jedne strane, katalonski nacionalizam izrazito je separatistički u odnosu na Madrid, što vrijedi za sve autore od 19. stoljeća, a za neke i ranije. Ako nije prisutan zadovoljavajući stupanj političke, fiskalne i kulturne autonomije, nacionalizam traži rješenje u independentizmu. S druge strane, nacionalizam je i građansko-teritorijalni, s obzirom na to da je jezik instrument integracije pripadnika katalonske nacije. Nacionalizam je unutar svoje zajednice inkluzivan i zbog toga u Kataloniji nikada nije dominirao strah od imigracije. Ako se stranac doseli u Kataloniju i ako

nauči i služi se katalonskim jezikom, smatra ga se Kataloncem. Prijepori su prisutni u pogledu termina „Katalonske zemlje“ jer mnogi autori smatraju da taj politički entitet nikada nije postojao. Međutim, suvremeni katalonizam koristi se tim terminom. Zbog toga su se katalonski nacionalisti nadali dogovoru o zajedničkoj političkoj koordinaciji Katalonije, Valencije i Baleara, tj. područjâ na kojima se govori katalonski jezik, u razdoblju španjolske tranzicije iz diktature u demokraciju. Tada je teritorijalna organizacija Katalonije postala jedna od glavnih rasprava u katalonskom parlamentu. Međutim, člankom 145. španjolskog Ustava iz 1978. godine strogo je zabranjeno udruživanje autonomnih zajednica. Time je onemogućen potencijalni pankatalonizam, tj. stvaranje velike Katalonije unutar Španjolske (Ćurko, 2013: 47-48). Više o katalonizmu tijekom španjolske tranzicije nalazi se u 5. poglavlju.

4. 1. 6. Suvremena ispitivanja javnog mnijenja u pogledu identitetskog izjašnjavanja građana Katalonije

John R. Wood (1981) i Viva Ona Barktus (2004) ističu da većina potencijalne secesionističke grupe treba biti naseljena na teritoriju koji se geografski može odcijepiti od postojeće države. To znači da bi se stanovnici Katalonije u većem postotku trebali moći identificirati s katalonskim identitetom te izraziti solidarnost u pogledu secesionističkog otuđenja i stvaranja nove države. U tom kontekstu zanimljiva su ispitivanja javnog mnijenja o nacionalnim identitetima građana Katalonije iz 2012. godine, kad je osnovan *procés*, u usporedbi s dostupnim podacima iz ranijih razdoblja. Zanimljivo je također promatrati dostupne podatke za Baskiju i Galiciju iz razdoblja kad je *procés* bio na svom vrhuncu te vidjeti jesu li se i u tim autonomnim zajednicama pojavile secesionističke težnje. CIS (Centar za sociološka istraživanja)[165] učestalo provodi ankete o nacionalnim identitetima stanovnika autonomnih zajednica, koristeći se „Linz-Moreno pitanjem“ kao načinom mjerenja njihovih nacionalnih identiteta koji se najviše upotrebljava u empirijskoj kvantitativnoj političkoj znanosti. Juan Linz i Luis Moreno razvili su ju upravo na primjeru istraživanja nacionalnih i regionalnih identiteta u Španjolskoj. Mjerenje nacionalnih identiteta provodi se tako da se ispitanicima postavlja pitanje kojim trebaju izabrati svoj jedinstveni nacionalni identitet iz niza od najčešće pet opcija čije su ekstremne točke „osjećam pripadnost isključivo nacionalnom identitetu“ i „osjećam pripadnost isključivo regionalnom identitetu“. Ispitanicima su također ponuđene i „dvojne

[165] *Centro de Investigaciones Sociológicas* (CIS).

opcije“: „osjećam veću pripadnost regionalnom nego nacionalnom identitetu“, „osjećam jednaku pripadnost nacionalnom i regionalnom identitetu“ i „osjećam veću pripadnost nacionalnom nego regionalnom identitetu“ (Guinjoan i Rodon, 2016: 128-130). Javier Antón Merino (2015) analizirao je identitetske i teritorijalne preferencije u Kataloniji na temelju ispitivanja javnog mnijenja o „Linz-Moreno pitanju“ od 1984. do 2012. godine, koje su prethodno bili provodili španjolski CIS i katalonski CEO[166], te objasnio utjecaj jezika i obrazovnog sustava na identitetsko izjašnjavanje građana Katalonije. Samo se 8 % građana Katalonije izjašnjavalo kao izričitim Kataloncima 1984. godine, a 2012. godine taj se postotak povećao na 24,4 %. Primjećuje se i povećanje postotka građana koji se dvojno deklariraju, smatrajući se više Kataloncima nego Španjolcima (s 22 % 1984. godine na 24,8 % 2012. godine). Sve ostale opcije identiteta bilježe znatan pad. Godine 1984. izričitim Španjolcima izjašnjavalo se 11 % ispitanika, a 2012. godine tako se izjasnilo samo 5,8 % građana. Dvojni identitet, koji podrazumijeva da se neki građanin osjeća više Španjolcem i manje Kataloncem, pao je s 11 % (1984. godine) na 5 % (2012. godine), dok je broj građana koji se podjednako osjećaju Španjolcima i Kataloncima pao s 45 % (1984. godine) na 37,6 % (2012. godine) (Merino, 2015: 4-6). CIS je od 1992. godine provodio i istraživanja o teritorijalnim preferencijama građana Katalonije. Primjećuje se konstantni porast broja stanovnika koji žele da Španjolska omogući odcjepljenje Katalonije ako to želi većina građana Katalonije. Postotak građana koji preferiraju mogućnost neovisnosti Katalonije porastao je sa 17 % (1992. godine) na 41,4 % (2012. godine), dok je postotak onih koji preferiraju *status quo* u pogledu teritorijalne organizacije Španjolske pao sa 33 % (1992. godine) na 16 % (2012. godine) (Merino, 2015: 13-14). Prema ispitivanjima javnoga mnijenja koje provodi katalonski CEO, potporu odcjepljenju i stvaranju nove države dalo je 47,7 % stanovnika Katalonije u lipnju 2016. godine te 41,1 % u lipnju 2017. godine (Elpais.com, 2017). Očigledno je da postoji poveznica između porasta broja građana koji se deklariraju kao izričito Kataloncima i više Kataloncima a manje Španjolcima, i porasta broja građana koji žele mogućnost glasovanja o odcjepljenju Katalonije. Zbog toga se Javier Antón Merino (2015: 21-23) fokusirao na analizu utjecaja jezika i obrazovnog sustava na identitetske preferencije građana Katalonije. Katalonski jezik bio je zabranjen u razdoblju frankizma, a zahvaljujući dokumentu *Real Decreto 2092/1978* uveden je kao predmet u katalonskim javnim školama. Međutim, zahvaljujući *Zakonu o jezičnoj normalizaciji* iz 1983. godine, katalonski jezik počeo se upotrebljavati u cjelokupnoj nastavi u javnim školama diljem Katalonije. Prema podacima iz 2012. godine, kad je osnovan *procés*, obrazovni sustav nije imao

[166] *Centre d'Estudis d'Opinió* (CEO).

utjecaja na nacionalni identitet katalonskih građana niti na želju za neovisnom Katalonijom. Stariji ispitanici tada su tvrdili da su školske predmete slušali na španjolskom jeziku, a mlađi ispitanici na katalonskom jeziku. Ispitanici su istaknuli da im je nacionalni identitet definiran materinjim (kućnim) jezikom. Građani Katalonije koji su tvrdili da im je španjolski jezik materinji, imali su dominantni osjećaj dvojnog identiteta, a oni koji su smatrali da im je katalonski jezik materinji, definirali su svoj nacionalni identitet kao izričito katalonski i smatrali da trebaju imati pravo glasa za neovisnost Katalonije. Rodon i Guinjoan (2018) razvili su na primjeru Katalonije vlastitu metodu kvantitativne analize za proučavanje odnosa nacionalnog identiteta i potpore odcjepljenju te na taj način nadopunili CIS-ova ispitivanja javnog mnijenja. Pozivajući se na prethodne radove Sorensa, Webstera, Paasija te Hooghe i Marksa, uspjeli su dokazati da nacionalni identitet nema uvijek linearni bezuvjetni utjecaj na potporu ideji odcjepljenja. To je pogotovo slučaj s dvojnim nacionalnim identitetima na teritorijima gdje su nastanjene nacije koje nemaju svoju državu. Određeni postotak onih koji se identificiraju s nacijom koja nema svoju državu (katalonskom nacijom) smatra da je do određenog stupnja njihov identitet dvostruk, tj. do određene se mjere identificiraju i s dominantnom nacijom države u kojoj žive (španjolskom nacijom). Odnos između identiteta stanovnika/stanovnice Katalonije i njegove/njezine potpore odcjepljenju tog teritorija, mijenja se s obzirom na kontekst u kojem taj stanovnik/stanovnica djeluje. To znači da su stanovnici Katalonije s dvostrukim identitetima posebno pogođeni svojim neposrednim okružjem, tj. ako su u privatnoj i poslovnoj interakciji s ljudima koji govore izričito katalonski jezik, povećava se vjerojatnost da će podržati secesiju Katalonije. Prema CIS-ovim ispitivanjima javnog mnijenja u Kataloniji 2021. godine, neposredno nakon pomilovanja katalonskih političkih aktera, 20,2 % stanovnika deklarirali su se isključivo kao pripadnici katalonske nacije. Većina stanovnika Katalonije smatrala je da pripada dvjema nacijama, katalonskoj i španjolskoj, uz varijacije: 20,5 % stanovnika smatralo se više Kataloncima nego Španjolcima, 42,5 % stanovnika smatralo se jednako Kataloncima i Španjolcima, dok se 6,2 % stanovnika smatralo više Španjolcima nego Kataloncima (Statista.com, 2022).[167] Sudeći prema tim statističkim podacima za Kataloniju, može se zaključiti da na tom teritoriju zaista živi jedna grupa koja se identitetski razlikuje od ostatka stanovništva Španjolske i podržava ideju o odcjepljenju. Prema istraživanju iz travnja

[167] Radilo se o istraživanju CIS-a (*Centre d'Estudis d'Opinió*) iz studenoga i prosinca 2021. godine. Rezultati istraživanja su objavljeni u ožujku 2022. godine. Samo 2,8% ispitanika se izjasnilo da ne zna kojoj naciji pripada dok ih je 2,4% odbilo dati odgovor. Istraživanjem su obuhvaćeni i ekonomski podaci o udjelu autonomne zajednice Katalonije u sveukupnom španjolskom BDP-u za 2021. godinu te o upotrebi katalonskog jezika u Kataloniji i ostatku Španjolske. Više o ovom istraživanju na: Statista.com, 2022.

2016. godine, kad je *procés* bio na vrhuncu, samo 5 % stanovnika Baskije sebe je smatralo izričito Španjolcima, 20 % njih sebe je u potpunosti identificiralo s baskijskom nacijom, 23 % smatralo se više Baskima nego Španjolcima, a najviše ih se deklariralo podjednako Baskima i Španjolcima, njih 46 %. Samo 1 % stanovnika izjavilo je da se osjećaju više Španjolcima, a manje Baskima. Prema tom istraživanju, 23 % stanovnika Baskije izrazilo je želju za ustavnim promjenama koje bi autonomnim zajednicama omogućile pravo na odcjepljenje (Funcas.es, 2018). Prema CIS-ovu istraživanju iz 2018. godine, u Galiciji se samo 3,6 % stanovnika deklariralo kao Galjegi, 12,8 % smatralo ih se više Galjegima nego Španjolcima, dok je većina od 75,5 % izjavila da se osjeća podjednako i Galjegima i Španjolcima. Može se reći da u Galiciji nema independentističkih težnji jer je u istoj anketi samo 3,1 % stanovnika Galicije smatralo da Kraljevina Španjolska treba promijeniti Ustav i dozvoliti autonomnim zajednicama pravo na odcjepljenje i stvaranje nove države (Galiciapress.es, 2018). U usporedbi s Baskijom i Galicijom, u Kataloniji se najveći postotak stanovnika izjašnjava u korist ustavnih promjena koje bi omogućile secesionistički referendum i pravo na odcjepljenje, što je jedan od osnovnih preduvjeta potencijalne secesionističke krize.

4. 2. Ekonomski preduvjeti katalonskog secesionizma

Michael Hechter (1992: 270) u svojoj eksplanatornoj teoriji uvodi termin unutarnjeg kolonijalizma koji definira kao ekonomsku frustraciju potencijalne secesionističke grupe, smještene na periferiji matične države, zbog kontinuiranog ekonomskog iskorištavanja dominantne grupe. Prema ekonomskim teorijama o secesiji, stanovništvo bogate regije želi se odcijepiti od matične države jer ne želi dijeliti bogatstvo svoje regije sa siromašnijim područjima matične države. Stanovnici bogate regije smatraju da će odcjepljenjem od matične i stvaranjem nove države, svoje prihode i bogatstva zadržati isključivo za sebe (Pavković i Radan, 2007: 264, 282-284). Budući da se analiziraju ekonomski preduvjeti *procésa* koji je osnovan 2012. godine, fokus je stavljen na ekonomske podatke koji pripadaju prethodnim godinama. Od donošenja demokratskog Ustava 1978. godine, Španjolska je usvojila dva različita fiskalna modela za sedamnaest autonomnih zajednica. Samo dvjema autonomnim zajednicama, Baskiji i Navari, bio je odobren fiskalni suverenitet. U Španjolskoj taj sustav zovu *el sistema foral* ili *concierto economico*. Ostalih petnaest autonomnih zajednica imaju zajednički fiskalni model koji je zapravo decentralizirani unitaristički model financiranja i prikupljanja poreza. Karakterizira ga visoka decentralizacija rashoda, ali vrlo nizak fiskalni

suverenitet u pogledu prihoda. Stoga je već 1985. godine Ramon Trias Fargas (1922. – 1989.), savjetnik katalonske vlade za ekonomiju i financije, predvidio buduće nezadovoljstvo Katalonije zbog asimetričnog modela fiskalne decentralizacije Španjolske. Smatrao je da će Katalonija središnjoj vlasti plaćati vrlo visoke poreze, a zauzvrat će dobiti ispodprosječne javne usluge u svojoj autonomnoj zajednici (Paluzie, 2013: 24). Montserrat Guibernau (2004) utvrdila je da se točno 20 godina nakon obnove *Generalitata* javila potreba za povećanjem autonomije Katalonije među katalonskim nacionalistima. Zbog konstantnog porasta katalonskog fiskalnog deficita javila se i težnja za ekonomskom ravnopravnošću Katalonije s ostatkom Španjolske. Vodeći katalonski intelektualci i političari počeli su sve češće isticati potrebu za individualiziranim modelom financijskog sustava Katalonije (*concierto económico*). To bi Kataloncima omogućilo da u potpunosti razviju posebnost svog identiteta te da prosperiraju kao nacija. Od 2000-ih, u vrijeme vlade Joséa María Aznara, konzervativca iz stranke *Partido Popular*, model autonomnih zajednica počinje biti kritiziran i u Madridu. Središnja vlast tada je pokušavala ukinuti ovlasti jurisdikcije nekim autonomnim zajednicama. Katalonski parlament je od 2004. godine počeo intenzivno raditi na reviziji članaka Statuta iz 1979. godine. Cilj tadašnje vodeće katalonske stranke PSC bio je usvojiti nove ovlasti koje bi federalizirale Španjolsku. Jedan od glavnih zahtjeva bila je izmjena sustava financiranja, budući da su se za tu izmjenu zalagali i glasači koji imaju dvojne identitete, katalonski i španjolski, i oni koji se u potpunosti identificiraju sa španjolskom državom (Cardús, 2013: 97-98). Prema članku 138. španjolskog Ustava, središnja vlast principom solidarnosti osigurava adekvatnu ekonomsku rasprostranjenost između regija države i pritom vodi računa o posebnim okolnostima zbog kojih neke regije imaju slabije uvijete za razvoj od drugih, npr. španjolski otoci (Boe.es, 1978: 40). Kad bi dozvolila novi fiskalni pakt za Kataloniju, središnja vlast izazvala bi nezadovoljstvo kod građana ostalih autonomnih zajednica koje pripadaju zajedničkom fiskalnom modelu. Zajednički fiskalni model, kojem pripada Katalonija, uključuje i međuregionalnu redistribuciju financijskih sredstava kojom se uvažava članak 138., tj. princip ekonomske solidarnosti između španjolskih regija. Zahvaljujući industriji, poljoprivredi, turizmu i istraživačkim djelatnostima, Katalonija je jedna od ekonomski najbolje razvijenih španjolskih autonomnih zajednica. Pripada najnaprednijim regijama Europske unije u pogledu investiranja u razvoj znanstvenih istraživanja iz istoimenog fonda. Ona je zapravo „Skandinavija Mediterana“, tj. savršeni model mediteranskog teritorija u ekonomskom kontekstu, na kojemu posluje 4000 multinacionalnih kompanija (Tremosa i Balcells, 2013: 60). Godine 2011. zabilježila je 28 % od ukupnog španjolskog izvoza roba i usluga. Najviše se izvozi svinjetina, a najveći se prihod ostvaruje u

poljoprivredi i prehrambenoj industriji. Katalonija je 2015. godine ostvarila 21,6 % od ukupne proizvodnje hrane u Španjolskoj. Više od 18 milijuna turista posjetilo je 2016. godine najpopularnija turistička mjesta u Kataloniji , što je bila četvrtina od ukupnog broja turista koji su te godine posjetili Španjolsku. Sveukupna vrijednost katalonske ekonomije 2016. godine iznosila je oko 223 milijarde eura, a BDP *per capita* bio je iznad europskog prosjeka, tj. 14,5 % (Petrović, 2018: 10-11). Fiskalni deficit Katalonije iznosio je 6,7 % katalonskog BDP-a ili 2,465 milijardi eura već 1986. godine, a 2005. godine iznosio je 8,3 % katalonskog BDP-a ili 14,186 milijardi eura. To se smatralo pretjeranim porastom, s obzirom na to da je riječ o vrlo bogatoj španjolskoj regiji, četvrtoj na državnoj razini prema udjelu BDP-a *per capita*. Od tada nadalje fiskalni se deficit samo povećavao. Od 2002. do 2009. godine Katalonija je uprihodila 19,7 % ukupnog središnjeg državnog proračuna koji ne uključuje socijalno osiguranje. Kroz zajednički fiskalni model vratilo joj se 10,3 %, što znači da se 48 % katalonskog poreza na temelju načela solidarnosti redistribuira na druge španjolske regije (Paluzie, 2013: 28; Bosch, 2013: 190). Tijekom svjetske ekonomske krize koja je počela 2007. godine, a značajno se osjetila u Španjolskoj 2008. i 2009. godine, posebno je bilo izraženo nezadovoljstvo katalonskih građana. Krizu je najprije osjetio građevinski sektor o kojem ovisi španjolski model rasta, a potom se kriza prelila i na bankarski sektor. Javni dug Španjolske iznosio je 2008. godine 39,5 % BDP-a, a 2009. godine čak 52,8 % španjolskog BDP-a. Osjetila se nejednakost među građanima i regijama, a bogatije regije, kojima pripada Katalonija, tijekom krize još su više osjetile obvezujuće načelo solidarnosti prema siromašnijim regijama (Petrović, 2019: 8-9). Postavilo se pitanje bi li Kataloniji kao neovisnoj državi unutar Europske unije bilo bolje u ekonomskom smislu. Núria Bosch (2013: 190-192) analizirala je dodatne prihode i troškove koje bi Katalonija imala kao neovisna država u razdoblju od 2006. do 2009. godine. Došla je do zaključka da bi Kataloniji kao neovisnoj državi ostalo 14 milijardi eura više, što predstavlja 7,1 % katalonskog BDP-a.[168] Ta sredstva mogla su biti iskorištena za poboljšanje razine i kvalitete javnih usluga te za smanjenje poreza i tekućeg proračunskog deficita katalonske vlade. To ju je dovelo do zaključka da bi Katalonija kao neovisna država mogla samu sebe financirati. Španjolska joj ne treba. Slične analize konstantno se objavljuju, što je uzrokovalo pojavu slogana „Španjolska nas potkrada“ među katalonskim nacionalistima. Joaquín Leguina (2014:

[168] Núria Bosch (2013: 191) postavila je istraživačko pitanje koliko bi dodatnog prihoda Katalonija kao neovisna država ostvarila u razdoblju od 2006. do 2009. godine. U svom istraživanju koristila se podacima o iznosu poreza koji su građani Katalonije morali platiti u tom razdoblju te podacima o iznosima koji su bili namijenjeni javnoj potrošnji i javnim uslugama. Na taj način izračunala je da su katalonski prihodi iznosili 49 milijardi eura godišnje, a da je dodatna javna potrošnja kao neovisne države iznosila 35 milijardi eura godišnje. Stoga je logični zaključak bio da bi Katalonija kao neovisna država ostvarila 14 milijardi eura više u godišnjem proračunu.

164) smatra da je slogan „Španjolska nas potkrada“ mit, s obzirom na to da se Katalonija, prema podacima iz prve polovice 2000-ih, nalazila iznad regresijske linije, što znači da je plaćala ono što je trebala i da je primala sve što je trebala primati u skladu s odredbama španjolskog Ustava. Nadalje, bogate španjolske regije svoje bogatstvo mogu zahvaliti i središnjoj španjolskoj vlasti jer je španjolsko tržište dosta veliko, s obzirom na veličinu teritorija i brojnost stanovništva koja taj teritorij naseljava. Zahvaljujući članstvu Španjolske u Europskoj uniji, bogate španjolske regije dobivaju znatna sredstva od Europske unije. Što se tiče negodovanja katalonskih nacionalista u vezi s načelom solidarnosti bogatih španjolskih regija prema siromašnijima, istina jest da te regije ne dopuštaju bogatijim općinama i provincijama izuzeće od financijskog ujednačavanja unutar regija (Petrović, 2021: 58).

Iz svega navedenog može se zaključiti da postoje ekonomski preduvjeti secesionističke krize u Kataloniji jer većina stanovnika Katalonije podržava ideju o fiskalnoj autonomiji, bez obzira na to deklariraju li se izričito kao Katalonci ili imaju dvojne identitete ili pak izričiti osjećaj pripadnosti španjolskom identitetu.

4. 3. Politički preduvjeti katalonskog secesionizma: independentističke stranke u Kataloniji

Politički preduvjeti podrazumijevaju odsutnost ili pad legitimiteta političkog sustava i centralne vlade matične države u očima potencijalne secesionističke grupe. Do pada legitimiteta središnje vlade u modernim državama može doći zbog neuspjeha središnje vlasti da izazove osjećaj grupnog identiteta ili neuspjeha da zaštiti i osigura minimum blagostanja svim svojim građanima, a razlog može biti i poražavajuće suočavanje s globalnim ekonomskim, demografskim ili socijalnim problemima. Vodeće periferne regionalne stranke moraju biti povezane sa središnjim vlastima. U protivnom mogu zauzeti stav da će im biti bolje ako se teritorij na kojem djeluju i dobivaju veliku podršku odcijepi. Državne stranke koje djeluju unutar državnog stranačkog sustava trebaju biti zastupljene u svim regijama postojeće države jer njihova neprisutnost ili površno djelovanje u perifernim regijama može također prouzročiti jačanje secesionizma (Wood, 1981: 118-119).

Od uspostave demokracije i prvih organiziranih demokratskih izbora 1977. godine pa do 2015. godine, u demokratskoj Španjolskoj izmjenjivale su se jednostranačke vlade konzervativnog *Partido Popular* (PP) i socijalističkog *Partido Socialista Obrero Español* (PSOE). Nakon 2015.

godine pojavila se potreba za stvaranjem koalicija koje predvode konzervativci ili socijalisti. Obje navedene državne stranke u Kataloniji djeluju na regionalnoj razini: PP ondje ima svoj ogranak, a PSOE ima sestrinsku stranku *Partit dels Socialistes de Catalunya* (PSC). PP je jedino na regionalnim izborima 2010. godine bio treća opcija prema glasovima katalonskih birača, a nakon 2012. godine, kada se formira *procés*, ta stranka gubi broj glasova birača i zastupnika u katalonskom regionalnom parlamentu. To je PP doslovno dovelo do toga da čak i prelazak izbornog praga i ulazak barem dvojice zastupnika u regionalni parlament smatra uspjehom. PSC je uvijek bio među prve tri stranke u katalonskom regionalnom parlamentu, uz povremene oscilacije broja zastupnika. U dva navrata članovi PSC-a formirali su vladu katalonske ljevice i imali predsjednika *Generalitata* (Lasica i Raos, 2021: 565; Field, 2016: 48-55). Od uspostave demokracije 1977. godine i prvih regionalnih izbora u Kataloniji 1980. godine, sve su se katalonske vlade trudile proširiti ovlasti samoupravljanja. To se prvenstveno odnosilo na nacionalno priznanje unutar španjolskog Ustava i samoupravljanje poreznim politikama te su zbog toga katalonske vlade često pokušavale pregovarati o mogućnosti usvajanja fiskalnog pakta s nacionalnom vladom. Katalonski stranački sustav strukturiran je prema bimodalnoj osi konkurencije koja uključuje klasičnu ideološku dimenziju (ljevica – desnica) i katalonsko-španjolsku nacionalnu debatu (centar – periferija). Najvažnije političke stranke koje su do formiranja *procésa* djelovale u katalonskom regionalnom parlamentu i u španjolskim *cortesima* su: *Convergència i Unió* (CiU), *Partit dels Socialistes de Catalunya* (PSC), *Partit Popular Català* (PP), *Esquerra Republicana de Catalunya* (ERC) i lijeva koalicija *Iniciativa per Catalunya Verds – Esquerra Unida* (ICV-EUiA). Od 2006. godine u Kataloniji djeluje stranka desnog centra *Ciudadanos* (C's), a od 2012. anarhistički i independentistički *Candidatures d'Unitat Popular* (CUP). Najkraći staž političkog djelovanja ima ogranak *Podemosa* u Kataloniji, tj. lijeve koalicije *En Comú Podem* (ECP). Jordi Pujol bio je predsjednik stranke CiU od 1980. do 2003. godine i ujedno predsjednik *Generalitata*. Tijekom njegove vlasti katalonska politika vodila se strategijom „*peix al cove*“ („politika pecanja“). To znači da je sve što se može postići u pregovorima sa španjolskim središnjim vlastima u redu za Kataloniju. Vodeći se „politikom pecanja“, Pujol je najprije dao potporu za formiranje relativne većine u španjolskom parlamentu Felipeu Gonzálezu (PSOE) 1993. godine, a potom i Joséu María Aznaru (PP) 1996. godine. Zbog dvaju navedenih koalicija s političkim snagama suprotnog predznaka, Pujolova CiU dobila je naziv *partido bisagra* („ključna stranka“ ili „stranka šarka“). Taj se pojam odnosi na sve stranke koje ulaze u koalicije ili paktove sa strankama suprotne ideologije. *Partido palanca* („stranka poluge“) drugi je naziv koji se pripisuje Pujolovoj CiU,

zbog toga što je dva puta imala ulogu veto-igrača prilikom formiranja španjolske vlade, tj. CiU je bila „poluga političke moći“ u španjolskom parlamentu (Elias, 2015: 85-89; Soto, 2019; Tapia, 2014). Od 2003. do 2006. godine predsjednik *Generalitata* bio je predsjednik PSC-a Pasqual Maragall, a regionalnu vladu činila je koalicija ljevice, tj. PSC, ERC i ICV-EUiA. Od 2006. do 2010. godine predsjednik *Generalitata* bio je socijalist José Montilla, a vladu je činila ista koalicija ljevice, PSC, ERC i ICV-EUiA. U tom se razdoblju strategija pregovaranja katalonske vlade sa španjolskim središnjim vlastima promijenila. Postala je „tvrda“ u pogledu konciznih zahtjeva katalonske vlade. *Generalitat* se više nije zadovoljavao sitnim ustupcima, želio je promijeniti određene odredbe katalonskog Statuta koje bi Kataloniji omogućile viši stupanj autonomije, tj. širi spektar samoupravljačkih ovlasti. Maragall je katalonskom parlamentu bio predložio nacrt novog Statuta autonomije i dobio podršku. Potom je u Kataloniji bio organiziran referendum o nacrtu novog Statuta. Odobrilo ga je 74 % glasača, a odazvalo mu se 49 % glasačkog tijela. Iako je socijalist José Luis Zapatero, koji je svoj premijerski mandat na čelu Španjolske započeo 2004. godine, u početku davao podršku novom Statutu, u nastavku svog mandata pokazao se nedosljednim oko tog pitanja. Španjolski konzervativci, članovi stranke PP, žalili su se Ustavnom sudu Španjolske, zahtijevajući da se ispita ustavnost izmijenjenih odredbi nacrta novog Statuta Katalonije. Ustavni sud poništio je izmjene novog Statuta 28. lipnja 2010. godine, a u studenome iste godine na regionalnim izborima pobijedila je CiU, a novi je predsjednik *Generalitata* postao Artur Mas. On je nastavio s katalonskom strategijom „tvrdog“ pregovaranja do 2012. godine, kada je odlučio oformirati *procés*. Od 2012. do 2015. godine njegova je strategija pregovaranja bila zapravo strategija konflikata s tadašnjim konzervativnim premijerom Španjolske Marianom Rajoyem. Tom strategijom pregovarač Mas nastojao je zaprijetiti drugoj strani da će poduzeti radikalne mjere ako druga strana, tj. nacionalna vlada na čelu s Rajoyem, ne popusti njegovim zahtjevima. Istom se strategijom nastavio koristiti i Carles Puigdemont, predsjednik *Generalitata* od 2015. godine do jeseni 2017. godine, kad je u Kataloniji bio organiziran protuustavni referendum o odcjepljenju (Levrat i sur., 2017: 14-25).[169]

Dakle, može se zaključiti da je legitimitet konzervativne vlade PP-a pao u očima jednog dijela stanovništva Katalonije, što je dovelo do jačanja independentizma. To govori u prilog tomu da

[169] Stranka CiU raspala se 2015. godine. Ona je zapravo bila koalicija dviju stranaka, *Convergència Democràtica de Catalunya* (CDC) i *Unió Democràtica de Catalunya* (UDC). Josep Duran i Lleida, predsjednik UDC-a, nije se slagao s Masovim zaokretom od politike koja traži više autonomije za Kataloniju k independentizmu. Posljedično se 2016. godine raspao i CDC te se oformirala PDeCAT, stranka sljedbenica CDC-a. UDC se formalno raspao 2017. godine (Puente, 2015; Cordero, 2016).

je katalonski independentistički pokret *procés* stanovnicima Katalonije uspješno predstavio svoje viđenje djelovanja španjolskih konzervativaca kao „frankista unutar liberalnog okvira". To je pogotovo došlo do izražaja nakon 2010. godine, kada je na prijedlog PP-a Ustavni sud Španjolske proglasio izmjene članaka katalonskog Statuta nevažećima. Stoga se može reći da je svaka konzervativna španjolska vlada katalonskim independentistima poslužila u mobilizaciji veće potpore ideji independentizma unutar Katalonije (Levrat i sur., 2017: 14 -20).

4. 4. Psihološki preduvjeti: strah od represije središnje vlasti i emocionalna želja za neovisnom Katalonijom

John R. Wood (1981: 120) tvrdi da su psihološki preduvjeti za secesiju jako važni jer oni potiču sve ostale, već navedene, preduvjete. Emocije su relevantne za pokušaj secesije jer kod dijela secesionista postoji emocionalni element, želja za neovisnom državom. U slučaju Katalonije, psihološki preduvjeti povezani su s katalonskim identitetom i općeprihvaćenim načinom definiranja katalonske nacije, koju određuje upotreba katalonskog jezika i težnja za neovisnom katalonskom državom. Sve navedeno stoljećima je bilo onemogućeno zbog centralizma Madrida. Montserrat Guibernau (2004: 30) ističe da se u pogledu katalonskog nacionalizma može razlučiti pet emocionalnih skupina. To su jezik, kultura, povijest, teritorij i umjetnost. Katalonci čiji su članovi obitelji u razdoblju frankizma iskusili kaznu zatvora, život u egzilu, ugnjetavanje i manjak slobode za njegovanje materinjeg jezika i kulture, još uvijek osjećaju gorčinu prema španjolskim vlastima. Smatraju da su i danas među španjolskim političkim elitama prisutne težnje iskorjenjivanja katalonskog jezika, kulture i političkih institucija. S obzirom na to da je preteča španjolske konzervativne stranke *Partido Popular* bila tzv. *Allianza Popular* čiji je osnivač bio bivši Francov ministar Manuel Fraga, španjolski konzervativci često su u Kataloniji okarakterizirani kao „frankisti novog doba". Priličan broj članova te stranke potječe iz obitelji koje su podržavale Francov režim (Samardžić, 2005: 577; Barea, 2016). Katalonci su posebno emotivni kad objašnjavaju povijest katalonske nacije kroz vječitu borbu protiv centralizma Madrida. Važna emotivna točka povijesne naracije je Rat žetelaca ili Katalonski ustanak (1640. – 1652.), tj. *Guerra dels Segadors*, tijekom kojega je napisana katalonska himna. Grof De Olivares, podanik kralja Filipa IV., pokušao je Kataloniji nametnuti dva centralistička državna projekta, *Memorial Secreto* i *Unión de Armas*. *Memorial Secreto* odnosio se na potrebu stvaranja jedinstvenih zakona i institucija koji bi povećali ovlasti monarhije, a *Unión de Armas* ticao se jedinstvenih fiskalnih i vojnih obveza svih teritorija tadašnje monarhije. Grof De Olivares nije u praksi uspio Kataloniji nametnuti ta dva nova

državna projekta. Najprije su se pobunili seljaci iz Girone, a potom su zajedno sa žeteocima iz Barcelone podigli ustanak. Ustanak u Barceloni pod imenom *Corpus de Sangre* predvodio je Pau Claris, svećenik koji je objavio novi katalonski politički program kojim se isključuju odnosi s kraljem u Madridu. Kasnije je proglašena Katalonska Republika koja je priznavala vlast francuskog kralja Luja XIII. Navedeni rat Katalonci smatraju pokušajem odcjepljenja Katalonije od španjolske krune. Međutim, svoj su apsolutizam pokazali i Francuzi, anektirajući katalonske pokrajine u sjevernim Pirenejima. Rat je završio 1652. godine predajom Barcelone španjolskoj kraljevskoj vojsci. Katalonci su uspjeli zadržati svoje institucije, *Generalitat,* parlament i *cortese*, ali one više nisu bile efikasne kao prije Katalonskog ustanka (Balcells, 1996: 13-14; Guibernau, 2004: 30; Samardžić, 2005: 273-276). Druga važna emotivna točka katalonske povijesti jest pad Barcelone 11. rujna 1714. godine, u Ratu za španjolsku baštinu. Taj događaj označava raspuštanje katalonskih autonomnih političkih institucija i početak centralističke vladavine Filipa V. *Castellano* (španjolski jezik) proglašen je službenim jezikom, a katalonski je zabranjen. U 20. stoljeću počinje se slaviti 11. rujna kao blagdan katalonske nacije, tzv. *Diada* (Balcells, 1996: 15; Guibernau, 2004: 30; Samardžić, 2005: 301-303). Katalonci su, poput svake druge nacije, emotivno vezani uz svoj teritorij, iako neki Katalonci smatraju da je katalonski nacionalni teritorij ograničen na današnju Autonomnu zajednicu Kataloniju, a drugi da je katalonski nacionalni teritorij definiran pojmom *Països Catalans* („katalonske zemlje“). One obuhvaćaju današnju Autonomnu zajednicu Kataloniju, Autonomnu zajednicu Valenciju, Balearsko otočje i Sjevernu (Pirenejsku) Kataloniju. Neki umjetnici i njihova umjetnička djela također predstavljaju emotivne simbole katalonske nacije. To su npr. slikari Joan Miró, Salvador Dalí i Antoni Tàpies, arhitekt Antoni Gaudí te skladatelj i violončelist Pau Casals. Katalonska nematerijalna kulturna baština također emotivno asocira na slavljenje katalonske nacije, npr. ples smrti na Veliki četvrtak uoči katoličkog Uskrsa, karneval pod maskama *Vilanova i la Geltrú*, ljudski tornjevi *Castells* i ceremonija na blagdan Tijelova *Patum de Berga*. Nogometni klub Barcelona iznimno je važan simbol katalonskog nacionalnog identiteta. U periodu frankizma predstavljao je otpor diktaturi. Rivalstvo između kraljevskog kluba Real Madrida i katalonskog kluba Barcelone više je od običnog sportskog rivalstva i u gotovo svakoj utakmici tzv. *El Clásica* navijači Barcelone iznose transparente i simbole katalonske nacije (Guibernau, 2004: 31-32).

U Kataloniji su prisutni i elementi povijesne traume koju psiholozi definiraju kao složenu i kolektivnu traumu koju s vremenom i iz naraštaja u naraštaj doživljava skupina ljudi koja dijeli identitet, pripadnost ili okolnosti (Hübl i Avritt, 2022: 106). Iako generacije koje su rođene

nakon 1940-ih nisu proživjele Španjolski građanski rat, a generacije koje su rođene nakon 1980-ih nisu proživjele frankizam, kolektivna povijesna trauma tih dvaju razdoblja još je uvijek prisutna u Kataloniji. O tome nam svjedoče masovne grobnice iz razdoblja Španjolskog građanskog rata i frankizma. Prema posljednjim podacima lociranja masovnih grobnica pomoću georadara (GPR sustava) iz 2020. godine, u Kataloniji je evidentirana 671 masovna grobnica. Vjeruje se da se u njima nalaze ostaci više od 13.000 žrtava rata i diktature. Neke od najvećih evidentiranih masovnih grobnica su Pedrera, Matarò, Móra d'Ebre, Vielha i La Jonquera. Potrebno je navesti da su 324 masovne grobnice potvrđene, a njih 347 još uvijek ima status „hipotetskih grobnica". Svake godine u katalonskim medijima pojavljuju se novi članci istraživača koji rade na terenskom potvrđivanju „hipotetskih grobnica". Javnost je konstantno preneražena novim podacima o broju osoba koje se smatraju žrtvama, a nemaju vlastiti dostojanstveni grob (Fernández, 2023).

Dakle, nacionalistička interpretacija katalonske prošlosti i sadašnjosti, prema kojoj Katalonija trpi višestoljetni centralizam španjolske države, stvara psihološke preduvjete za secesionističku krizu. Glasači katalonskih independentista španjolsku središnju državu promatraju kao „liberalni frankizam" koji ugrožava katalonska kulturna, ekonomska i politička prava. Mnogobrojne novootkrivene masovne grobnice iz razdoblja Španjolskog građanskog rata i frankizma oživljavaju povijesnu kolektivnu traumu stanovnika Katalonije.

4. 5. Moralno pravo na odcjepljenje i stvaranje neovisne Republike Katalonije

Moralno pravo na odcjepljenje također se smatra preduvjetom secesionističke krize jer eksplanatorne teorije o secesiji autora Wood (1981), Hechter (1992) i Barktus (2004) podrazumijevaju da se na neki način secesija određene grupe može moralno opravdati. Ugledni intelektualci iz Madrida i Barcelone bili su za potrebe ovog istraživanja intervjuirani, s ciljem znanstvene analize prisutnosti ili neprisutnosti moralnog prava na odcjepljenje Katalonije, s obzirom na to da su se katalonski i španjolski politički akteri koristili političkom propagandom kako bi objasnili svoje stavove o potencijalnoj secesiji. Intervjui s uglednim intelektualcima bili su nestrukturirani. Svaki je razgovor započinjao kratkim uvodnim izlaganjem o prijeporima koje izaziva *procés* u znanstvenoj i akademskoj zajednici, a nastavljao se traženjem znanstvenih argumenata ispitanika o pitanju neovisnosti Katalonije i njihova razumijevanja pojave *procésa*. Dobiveni odgovori analizirali su se u okviru teorije o korektivnom pravu na secesiju Allena

Buchanana (1991), nacionalne teorije Davida Millera (1995) i plebiscitarne teorije Christophera Wellmana (2005), nakon čega su postavljana dodatna pitanja o navedenim teorijama. Neki ispitanici koristili su se znanstvenim argumentima izvan navedenih normativnih teorija o secesiji, kako bi ponudili podrobniji odgovor na postavljeno pitanje. Budući da su ispitanici bili ugledni sveučilišni profesori, koji se bave širokim spektrom tema iz komparativne politike i međunarodnih odnosa, njihovi odgovori poslužili su i kao izvor mnogih novih relevantnih informacija koje izlaze izvan okvira normativnih teorija o secesiji i pridonose kompletnijem razumijevanju dinamike odnosa između španjolske središnje vlasti i katalonske regionalne vlade.

Prvi ispitanik bio je Claudio Venza, suurednik talijanskog znanstvenog časopisa *Spagna Contemporanea* (*Suvremena Španjolska*) i voditelj katedre za suvremenu povijest Sveučilišta u Trstu. Iako se u svome znanstvenom radu najviše bavio anarhizmom u razdoblju Španjolskog građanskog rata, smatra se jednim od najvećih eksperata iz područja hispanistike. Uživa veliki ugled unutar znanstvene i akademske zajednice u Italiji i Španjolskoj. U razgovoru se pozivao na radove nekih svojih suradnika i bivših studenata kako bi upozorio na podjele unutar katalonske historiografije i objasnio katalonski nacionalizam:

> U našem časopisu *Spagna Contemporanea* objavljivali smo znanstvene uratke povjesničara, književnika, politologa, lingvista, sociologa i pravnika koji su se na različite načine bavili temom Katalonije. Ja sam se prioritetno bavio anarhizmom u Španjolskoj i razdobljem Španjolskog građanskog rata. Razumijevam zašto katalonski anarhisti imaju problem sa španjolskom tranzicijom. Katalonski nacionalizam je kompleksan, s obzirom na to da nije homogen. Stoga bih se pozvao na rad svojih suradnika kako bih objasnio podjele unutar katalonske historiografije koje se tiču načina definiranja katalonske nacije, a mitovi i tradicije korišteni su u konfiguraciji katalonskog nacionalizma. Giovanni C. Cattini (2018) napisao je izvrstan članak pod nazivom „Mitos y tradiciones en la configuración de los nacionalismos. Un debate historiográfico internacional y una aproximación galaico-vasca-catalana (1970-2015)“ [„Mitovi i tradicije u konfiguraciji nacionalizama. Međunarodna historiografska debata i galicijsko-baskijsko-katalonski pristup (1970-2015)“] u kojemu je objasnio ulogu mitova i simbola u stvaranju katalonskog, baskijskog i galicijskog nacionalističkog političkog pokreta, pozivajući se najviše na teoriju Erica

Hobsbawma. Katalonski konzervativci koriste se povijesnim mitovima kako bi opravdali svoju suvremenu političku praksu. Iznimka nisu ni lijevi katalonski republikanci koji zagovaraju odcjepljenje Katalonije i ujedinjenje s teritorijem povijesne francuske Katalonije u jedinstvenu državu. Najjednostavniji primjer u praksi bilo bi ponašanje Oriola Junquerasa, bivšeg potpredsjednika Katalonije i stranke ERC, koji se pozivao na Lluísa Companysa kao ideala katalonskog otpora španjolskim vlastima tijekom suđenja zbog organiziranja protuustavnog referenduma. On se ponašao kao politički zatvorenik Španjolske, države koju smatra tradicionalno nepravednom prema Kataloncima još od 1714. godine. Iz samo ovog primjera vidljiva je neophodnost dobrog razumijevanja katalonske historiografije kako bi se pravovaljano mogli analizirati moralni argumenti prava na odcjepljenje Katalonije, na koje se pozivaju čelnici *procésa*. Cattini je detektirao podjele u katalonskoj historiografiji koje se mogu povezati s političkim podjelama u Kataloniji, tj. povijesna djela koja govore o katalonskom povijesnom subjektu na koja se pozivaju ERC i CiU, povijesna djela autora priklonjenih katalonskom anarhizmu koja citira anarhistički CUP i povijesna djela koja negiraju Kataloniju kao povijesni subjekt, na koja se pozivaju protivnici katalonskog independentizma. Primijetio je da su povjesničari sve do razdoblja Građanskog rata i frankizma intenzivno objavljivali knjige u kojima su stvarali „ep o katalonskoj prošlosti“, s ciljem opravdavanja Katalonije kao povijesnog subjekta. Radovi Jaumea Vicensa Vivesa bili su u drugoj polovici razdoblja frankizma opisani kao „historiografski narodnjački front“, čiji je zadatak bio udovoljavati željama i potrebama katalonske buržoazije. U razdoblju španjolske tranzicije nisu se objavljivale povijesne knjige o „katalonskom povijesnom subjektu“, s obzirom na to da su katalonski lijevi republikanac Josep Tarradellas i katalonski konzervativac Jordi Pujol dali potporu novom španjolskom Ustavu. Od 1986. godine ponovno su se počela objavljivati djela koja se koriste povijesnim mitovima pri objašnjavaju katalonske prošlosti te ih sve intenzivnije počinju upotrebljavati i katalonske independentističke elite u svojim političkim diskursima. Moj kolega Xavier Diez i Rodríguez također se bavi temama katalonske povijesti i razvoja katalonskog anarhizma. Napisao je knjigu *L'Anarquisme, fet diferencial català: influència i llegat de l'anarquisme en la història i la societat catalana contemporaània* [*Anarhizam, katalonska*

različitost: utjecaj i naslijeđe anarhizma u povijesti i suvremenom katalonskom društvu; Diez i Rodríguez, 2013] u kojoj je pozitivno ocijenio anarhističko naslijeđe u Kataloniji, za razliku od Jaumea Vicensa Vivesa, koji je kao autor negativno ocjenjivao katalonski anarhizam, a pozitivno katalonske industrijske i buržoazijske elite. Diez i Rodríguez, čiji rad podržavam, u svojim djelima ne stvara „ep o Kataloniji", nego tvrdi da anarhizam i antietatistički duh oblikuju katalonsku naciju koja zbog toga mora biti nezadovoljna načinom provođenja španjolske tranzicije, tj. činjenicom da nijedan frankist nije bio kažnjen zbog počinjenih kaznenih djela niti je bio progonjen. Stoga bih rekao da je specifično katalonsko historiografsko naslijeđe imalo utjecaja na dinamiku razvoja katalonskog *procésa*. Stranke CiU i ERC koriste se u svojim diskursima katalonskim povijesnim mitovima koji su u katalonskom društvu prihvaćeni kao objektivni povijesni podaci. Katalonska anarhistička stranka CUP poziva se na djela Dieza i Rodrígueza i drugih autora istog svjetonazora kako bi definirala katalonsku naciju. Dala je podršku *procésu* iako je zastupala dijametralno različite ekonomske politike od Artura Masa i na drugačiji način definirala katalonsku naciju. Protivnici *procésa* pozivaju se na knjige Jordija Canala, Roberta Fernándeza i Ricarda Garcíje Cárcela koji smatraju da je teško razumijevati Kataloniju kao povijesni subjekt zbog kojeg bi imala pravo na vlastitu državu. Stoga je za moralno opravdanje *procésa* ključna interpretacija katalonske povijesti prema kojoj se Katalonija promatra kao „povijesni subjekt". Moj mlađi suradnik Steven Forti objavio je 2017. godine vrlo zanimljivu i temeljitu knjigu *El proceso separatista en Cataluña: Análisis de un pasado reciente (2006-2017)* [*Separatistički pokret u Kataloniji: analiza recentne prošlosti (2006-2017)*]. Forti smatra da je zbog procesa globalizacije i ekonomske krize, koja je u Europi započela početkom 2008. godine i na koju su vladajuće političke elite odgovorile politikom štedljivosti, došlo do porasta podrške ekstremnoj desnici u Europskoj uniji. Glavno su područje interesa ekstremne desnice u svakoj državi pitanja nacionalnih identiteta. Formiranje katalonskog *procésa* primjer je odgovora katalonskih političkih elita na globalnu, španjolsku i lokalnu krizu. Zahvaljujući društveno-ekonomskoj krizi španjolske države i politici rezanja potrošnje Artura Masa na lokalnoj razini, katalonske independentističke političke elite uspješno su mobilizirale znatan

broj stanovnika Katalonije. Ta podrška na razini Katalonije nije nikad bila većinska. Stoga Fortijevo objašnjenje, koje ja podržavam, odbacuje Wellmanovu teoriju za koju nije važno nacionalno pitanje.

Na kraju razgovora Claudio Venza potvrdio je relevantnost ovog doktorskog rada:

> Istina jest da su institucionalna, politička i teritorijalna kriza slomile model tranzicijske Španjolske. Zbog toga je razdoblje španjolske tranzicije zanimljivo istraživačima. Vaše će istraživanje utvrditi postoji li veza između porasta katalonskog independentizma i krize političkog legitimiteta u razdoblju španjolske tranzicije, što je izuzetno važno. Danas španjolski konstitucionalisti opisuju Španjolsku kao liberalnu demokraciju, a katalonski independentisti kao liberalni frankizam. Moram priznati da uopće nisam pobornik tog izraza „liberalna demokracija". Smatram da postoje tolerantne i netolerantne demokracije.

Francisco José Veiga, profesor suvremene povijesti na Autonomnom sveučilištu u Barceloni, potvrdio je postojanje brojnih nelogičnosti u političkoj propagandi katalonskih independentista. U pogledu legitimiteta zahtjeva *procésa* rekao je:

> Smatram da ne postoji korektivno pravo na secesiju Katalonije jer ona nikada nije bila neovisna država. Plebiscitarna teorija također je upitna jer ne postoji transparentan dokaz o natpolovičnoj podršci neovisnosti Katalonije. O Millerovoj nacionalističkoj teoriji dalo bi se diskutirati, ali svejedno smatram da ni ona ne daje legitimitet *procésu.* Upitna je čak i teza da svaka nacija želi i treba imati vlastitu državu. Katalonske političke elite sudjelovale su u izradi nacrta španjolskog Ustava iz 1978. godine. Nisu tada zagovarale ideju o neovisnoj Kataloniji. Baski su taj Ustav bili bojkotirali i danas bi se mogli pozivati na nacionalističku teoriju o stvaranju vlastite države ili korektivno pravo na secesiju, ali u praksi oni to ne rade. Zašto? Očito su zadovoljni svojim položajem unutar Španjolske. Nemaju razloga biti nezadovoljni jer je Španjolska prilično decentralizirana zemlja. Iñigo Urkullu iz baskijskog PNV-a čak se nudio kao medijator između španjolske središnje vlasti i *Generalitata*. Puigdemont je u mnogočemu bio paradoksalan. Katalonski independentisti su republikanci i smeta ih institucija španjolske monarhije te činjenica da je Franco proglasio

> Juana Carlosa de Borbóna svojim nasljednikom, ali oni konstantno uspoređuju Kataloniju s Danskom. Tvrde da je Katalonija „Danska juga Europe“ u pogledu veličine teritorija, broja stanovnika i razvijene ekonomije. U katalonskom parlamentu često su spominjali identični broj stanovnika Danske i Katalonije (6 milijuna). Ta je tvrdnja zapravo paradoksalna. Ako independentisti zaziru od monarhijskog uređenja države i zagovaraju republiku, postavlja se pitanje kako gledaju na instituciju monarhije u Danskoj. Upitna je i sama tvrdnja independentizma da je monarhijsko uređenje države pogrešno. Pogledajmo samo stupanj demokracije Danske, Švedske ili Velike Britanije, i usporedimo ga s „demokracijom“ država republikanskog uređenja, Kubom, Kinom ili Sjevernom Korejom. Lako ćemo opovrgnuti tezu da je institucija monarhije zaista problem Španjolske. Uostalom, Španjolsku nakon Franca mogli bismo usporediti s Jugoslavijom nakon Tita. Španjolska je najprije bila u razdoblju velikog straha, ali 11 godina nakon Francove smrti postala je punopravna članica Europske unije. Jugoslavija se 11 godina nakon Titove smrti počela raspadati. Španjolska je za razliku od Jugoslavije opstala kao država i izbjegla ratna razaranja. Zaslugu je u svemu tome imala institucija španjolske monarhije, koliko god joj je danas ugled u narodu pao zbog brojnih koruptivnih radnji. Rekao bih da je problem suvremene Europe porast populizma. Danas netko može biti istodobno republikanac i ekstremno desne političke orijentacije. Ekstremna desnica koristi populističke metode djelovanja. Populizam je specifična vrsta ponašanja koja se konstantno razvija i širi Europom, a u tu tezu definitivno se uklapa ponašanje katalonskih independentista.

Ferran Gallego, profesor suvremene povijesti na Autonomnom sveučilištu u Barceloni objavio je 2008. godine knjigu *El Mito de la Transición* [*Mit o tranziciji*]. U razgovoru je istaknuo da ne opravdava *procés*:

> Ne nailazim moralno opravdanje za *procés*, ali s obzirom na to da se bavim španjolskom tranzicijom, razumijevam sve što se danas događa u Kataloniji jer ona jest slaba točka Ustava iz 1978. godine. Ekonomska kriza koja je prethodila formiranju *procésa* nije naravno imala poveznicu sa španjolskom tranzicijom. Međutim, prvi put od uspostave demokracije živjelo se jako loše i osjećao se strah mlađe populacije za budućnost. Budući da Mas nije uspio dogovoriti

fiskalni pakt za Kataloniju koji je prethodno bio obećavao, stvorila se ideja o revoluciji koja se nije mogla napraviti 1978. godine. Događaje u Kataloniji razumijevam kao rezultat nedovršene tranzicije, ali ne mogu naći moralno opravdanje za *procés* jer se on koristi povijesnim mitovima. Povijesne mitove razumijevam kao povjesničar, tj. kako i zašto su nastali, ali ih naravno ne mogu moralno opravdati. Različiti mitovi danas su prisutni u diskursima političkih opcija. Koriste ih pobornici *procésa*, ali i španjolska desnica, čak su i neki službeni narativi španjolske države upitni. Španjolska ljevica inzistira na mitu o republici, tj. razdoblje Druge Republike predstavljaju na vrlo idealističan način. Druga Republika nije bila razdoblje slobode i demokracije kakvu je danas poimamo. Nacrt Ustava iz 1931. godine nije zadovoljavao potrebe svih Španjolaca jer republički sustav nije pokušavao okupiti sve tadašnje političke snage zemlje. Uvažavalo se isključivo mišljenje lijevih republikanaca. Monarhiste, koji su na prethodnim općinskim izborima bili dobili 40.000 vijećnika, u potpunosti se ignoriralo. Republikanci su bili dobili 4000 manje vijećničkih mjesta od monarhista, ali su imali više gradonačelnika i zbog toga su smatrali da imaju legitimitet uspostavljanja novog režima koji nije bio slobodarski kako se danas prikazuje. Potom je Franco započeo svoju vladavinu mitom o završetku Građanskog rata i formiranju frankizma. Franco je formirao mit o tome da on ne predstavlja opciju koja je započela rat, već se predstavljao osobom koja je zahvaljujući pobjedi u ratu uspostavila prijeko potreban mir u Španjolskoj. Svoj režim opisao je kao 36 godina mira, što je zapravo mit o miru, tj. *El mito de paz.* Mit o miru bio je temelj frankizma, način na koji je država u razdoblju frankizma razumijevala samu sebe. Španjolska desnica u novonastalim okolnostima ne spominje Franca, iako većina članova desnih španjolskih stranaka ima frankističku prošlost. Odgovorno tvrdim da je službena interpretacija španjolske države i institucije monarhije, prema kojoj je monarhija htjela liberalnu demokraciju u španjolskoj tranziciji, također mit. Španjolska tranzicija bila je rezultat dinamike nepredvidljivih događaja i dogovora, zahvaljujući kojima nijedna strana nije dobila ono što je inicijalno htjela. U razdoblju španjolske tranzicije kralj Juan Carlos de Borbón nije prvotno želio demokraciju, ali je bio svjestan da će morati paktirati sa španjolskom ljevicom. Jaka španjolska ljevica nije bila toliko snažna da izbaci kralja i uspostavi

demokraciju u obliku republike. Španjolska desnica nije mogla nastaviti s frankističkim politikama jer nije imala potporu kralja koji je paktirao s ljevicom. Želim reći da u španjolskoj tranziciji desnica i ljevica nisu mogle raditi što žele. Stoga je tvrdnja da su frankisti nametnuli španjolsku tranziciju katalonski mit koji koriste različiti politički i civilni akteri u Kataloniji. Učestala rečenica sadašnje gradonačelnice Barcelone Ade Colau, čelnika katalonskih civilnih udruga ANC i *Òmnium Cultural* te katalonskih independentističkih političkih stranaka jest kako se moraju boriti protiv „ustavnog poretka iz '78" ili „Režima iz '78", što je zapravo refleksija tog mita. Franco je imao režim, a suvremena španjolska država ne može se okarakterizirati kao režim. Katalonski independentisti upotrebljavaju i dosta mitova kako bi objasnili samima sebi, a i ostatku svijeta, katalonsku naciju. Najznačajniji je onaj o Ratu žeteoca iz 17. stoljeća koji je opjevan u katalonskoj nacionalnoj himni. Stanovnici tadašnje Katalonije bili su podijeljeni u vezi s podrškom Habsburgovcima i Burboncima. Nisu bili homogeni u pogledu otpora prema španjolskom kralju Filipu IV. iz dinastije Habsburgovaca, kako se to danas prikazuje. Rat za španjolsku baštinu na početku 18. stoljeća, katalonski independentizam prikazuje kao rat za neovisnost Katalonije, što je naravno mit. Nije istina da su u tom ratu svi stanovnici Katalonije bili na strani Habsburgovaca, a da su svi stanovnici Kastilje bili na strani Burbonaca. Svi su bili izmiješani. Konflikt nije bio bipolaran, tj. cijela Katalonija protiv cijele Kastilje, već multipolaran jer su određeni dijelovi Kastilje i Katalonije davali podršku Habsburgovcima, a drugi dijelovi Burboncima. Pad Barcelone 11. rujna 1714. godine danas se slavi u obliku nacionalnog blagdana *Diade.* Independentizam ga je preoblikovao u blagdan katalonskog independentizma te nas želi uvjeriti u mit da je Katalonija prije 11. rujna 1714. godine bila idealna za Katalonce, a da je Kastilja (Španjolska) nakon pada Barcelone počela s centralističkim politikama s ciljem nestanka katalonske nacije. Stoga, zbog učestale upotrebe mitova ne nailazim na moralno opravdanje za *procés*. Ekonomska kriza iz 2010. i 2011. godine samo nas je podsjetila da je Katalonija slaba točka Ustava iz 1978. godine te da ga je neophodno reformirati.

Trivo Inđić, autor knjige *Savremena Španija* (*Suvremena Španjolska*) i veleposlanik nekadašnje Savezne Republike Jugoslavije u Španjolskoj, u razgovoru je rekao:

Nisu me iznenadila događanja u Kataloniji u jesen 2017. godine. Problem Španjolske može se objasniti kao sudar dviju različitih tradicija, španjolske i katalonske, koje na različit način promatraju institucionalni državni okvir. Španjolska tradicija je monarhistička i centralistička, dok je katalonska republikanska i federalistička. Sve je započelo još u 19. stoljeću kada je Pi i Margall, socijalist iz Barcelone, učenik poznatog francuskog anarhista Pierrea Josepha Proudhona i predsjednik Prve Španjolske Republike, napravio nacrt novog španjolskog Ustava 1873. godine. Iako je ta Prva Republika trajala nešto više od godinu dana te Pi i Margallov nacrt Ustava nije bio odobren, njegov nam sadržaj govori o začecima republikanskog otpora prema monarhiji i centralističkim politikama Madrida. Pi i Margall zalagao se za sekularnu državu federalističkog, decentraliziranog ili „kantonalnog" političkog sustava. Inzistirao je na neophodnosti regionalne autonomije i formiranju sustava lokalnih zajednica i industrijskih organizacija koje bi se brinule o društvenim problemima. Ponovno uspostavljena španjolska monarhija Alfonsa XII. funkcionirala je na sasvim suprotan način od tog prijedloga Ustava, tj. izrazito centralistički. Druga Republika (1931. – 1939.) trajala je dulje od prethodne i tada su Katalonci imali Statut regionalne autonomije, priznati katalonski jezik te instituciju *Generalitata.* To je sve Franco ukinuo i uspostavio diktaturu koja je trajala 36 godina. U posljednjim godinama Francova režima, kada se zbog njegova lošeg zdravstvenog stanja postavilo pitanje kako će Španjolska izgledati bez Franca, ključnu je ulogu odigrao Richard Nixon, američki predsjednik od 1969. do 1974. godine. Nixon je bio zabrinut za budućnost Španjolske koja je bila važna SAD-u zbog četiri američke vojne baze na njezinu teritoriju, zahvaljujući kojima je SAD kontrolirao Mediteran i Bliski istok u razdoblju hladnog rata, te je odlučio snažno podržati kralja Juana Carlosa de Borbóna kao njegova nasljednika. Podršku su nakon Nixonova mandata nastavili davati i njegovi sljedbenici, predsjednici Ford i Carter. Želim reći da se često puta izostavlja utjecaj SAD-a na formiranje parlamentarne monarhije u razdoblju španjolske tranzicije i prihvaćanju Ustava iz 1978. godine. Kralj Juan Carlos je upravljao cijelim procesom jer je imao podršku SAD-a i zbog toga je shvaćanje španjolske tranzicije kao razdoblja u kojemu su se dvije Španjolske, konzervativna i liberalna, pomirile, za mene mit koji je podržan izvana uz pomoć

> Henryja Kissingera i Vatikana. U tom mitu dosta je žrtava prešućeno. Zbog straha od novog rata, svi su unutarnji akteri bili oprezni sa svojim zahtjevima. Zbog toga politika Jordija Pujola nije mogla biti independentistička. Katalonci su htjeli republiku i teritorijalnu decentralizaciju u obliku federacije, ali su znali da u novonastalim uvjetima to neće biti moguće, nastojeći izvući optimalno rješenje za Kataloniju i Katalonce, tj. obnovu katalonskih institucija i kulturno-jezičnih prava.

Inđić se potom osvrnuo na osobno poznanstvo s Jordijem Pujolom tijekom svoga veleposlaničkog mandata u Španjolskoj:

> Zaista shvaćam frustraciju Katalonaca i smatram da imaju moralno pravo na samoodređenje. Katalonska tradicija uvijek je išla protiv imperijalizma i centralizma. Katalonci su narod koji smatra da ima pravo na politički, nacionalni i kulturni identitet. Na tome se temelji katalonski nacionalizam. Španjolski Ustavni sud Kataloncima brani sve navedeno. Dozvolio je primjenu članka 155. nakon referenduma 1. listopada 2017., dok je prema španjolskoj monarhiji, koja je bila optužena za niz koruptivnih radnji, bio vrlo pristran. Jordija Pujola upoznao sam tijekom svog veleposlaničkog mandata u Madridu. On je također dolazio na prostore bivše Jugoslavije kako bi što bolje razumio način na koji se Slovenija odcijepila od Jugoslavije i formirala neovisnu državu. Kataloniju je često uspoređivao sa Slovenijom i nastojao uspostaviti bilateralne odnose sa slovenskim političkim elitama i institucijama. Uspješno je uspostavio suradnju s prvim slovenskim predsjednikom Milanom Kučanom i bivšim slovenskim ministrom vanjskih poslova Ivom Vajglom. Sveučilište u Ljubljani je među prvima s prostora bivše Jugoslavije započelo s programima učenja katalonskog jezika i književnosti. Slovenija se prva odcijepila od Jugoslavije i vrlo brzo postala članicom Europske unije. Takav scenarij priželjkivaju i katalonske političke elite, samo smatram da u nečemu griješe. Ako kritiziraju centralizam Madrida i predstavljaju to kao svoj glavni problem, tada previše idealistički pristupaju ideji neovisne Katalonije kao jedne od država članica Europske unije. Europsku uniju razumijevam kao kapitalistički koncept slobodnog tržišta, ali ona također pati od centralizma pojedinih članica. U ovom trenutku to je Njemačka, čije politike ostale članice moraju slijediti.

Cristina Perales-García, profesorica komunikologije na Sveučilištu Pompeu Fabra, bavi se analizom sadržaja međunarodnih medija o katalonskom pokretu za samoodređenje i potencijalno odcjepljenje. U razgovoru je navela da nije zadovoljna načinom kako se *procés* uokviruje u stranim medijima:

> Morate shvatiti da autonomija nije isto što i samoodređenje. Katalonci su nacija i njihovo je moralno pravo da odlučuju o svojoj sudbini. Španjolska ne dozvoljava Kataloniji pravo na teritorijalni suverenitet. Istina jest da španjolski Ustav govori o teritorijalnoj nedjeljivosti koja Kataloniji onemogućuje teritorijalno samoodređenje i da su prilikom stvaranja Ustava iz 1978. godine katalonske političke elite podržale sve njegove članke, ali morate shvatiti da je bila riječ o specifičnom razdoblju španjolske tranzicije. Među građanima je vladao strah, ulice su bile nesigurne i katalonske političke elite smatrale su da je brzi dogovor s Madridom neophodan kako se ne bi ponovio još jedan građanski rat. Taj brzi dogovor bio je Ustav iz 1978. godine. Pozicija Jordija Pujola tada je bila nezavidna jer je morao pomoći u što skorijoj izgradnji demokracije. Potom, kad se demokracija konsolidira, Madrid će nam dati ono što od njega tražimo, formalno nacionalno priznanje i pravo na samoodređenje. Slučaj Katalonije uklapa se u Millerovu nacionalističku teoriju. O plebiscitarnoj teoriji također bi se dalo diskutirati jer konkretan postotak pobornika neovisnosti u Kataloniji nemamo, ali sa sigurnošću možemo reći kako većina stanovnika Katalonije smatra da Katalonija ima pravo na samoodređenje koje naravno uključuje i referendum o samoodređenju. Prema mojim pretpostavkama, pobornika za neovisnost je između 51 % i 53 % ukupnog stanovništva Katalonije. Ako ne možemo sa sigurnošću reći da više od 50 % stanovnika Katalonije želi neovisnost, svakako možemo reći da više od 50 % stanovnika Katalonije želi pravo na teritorijalni suverenitet. Istina je da Katalonija nikad nije bila neovisna država, što bi joj omogućilo korektivno pravo na secesiju, ali je kroz povijest imala vlastitu političku zajednicu koja je bila ukinuta dekretima *Nueva Planta* 1716. godine. Od tada se Katalonija bori da joj se vrati njezina politička zajednica, tj. da joj se vrati teritorijalni suverenitet.

S Cristinom Perales-García slaže se Germà Bel, profesor političke ekonomije na Sveučilištu u Barceloni i Sveučilištu Princeton u SAD-u. Važno je također istaknuti da je ugledni profesor

Bel bio i član Savjeta za nacionalnu tranziciju koji je 2013. godine bio osnovao Artur Mas, tadašnji predsjednik *Generalitata*. U razgovoru je Bel naveo kako je napisao i objavio dvije knjige u kojima je objasnio pogrešne ekonomske politike španjolskih vlasti, fiskalnu patnju Katalonaca i stvaranje neovisne države kao jedini izlaz iz toksičnog katalonsko-španjolskog odnosa. U razgovoru je rekao:

> Cijeli svoj dosadašnji radni staž posvetio sam političkoj ekonomiji. U knjizi *España, capital París* [*Španjolska, glavni grad Pariz*], koju sam prvi put objavio 2011. godine, objasnio sam pogrešnu infrastrukturnu politiku španjolskih vlasti od vremena Filipa V. iz francuske dinastije Burbonaca. On je prvi stvorio jedinstvenu političku zajednicu Katalonije i Španjolske. U prethodnim razdobljima Katalonija je imala status neovisnog grada-države u odnosu na Španjolsku. Od dolaska Filipa V. pa sve do današnjeg doba prisutne su isključivo politike infrastrukturne centralizacije. Ono što je Pariz za Francusku, tj. mjesto „totalnog kapitala", Madrid je morao postati za Španjolsku. U doba Burbonaca taj se cilj najprije pokušao ostvariti radijalnim sustavom cesta za isporuku pošte, a u vremenu Aznarove vlade 1999. godine stvorio se plan infrastrukture brzih pruga i cesta s ciljem povezivanja svih većih gradova s Madridom. Centralizam je kulminirao za vrijeme Rajoya. Problem je u tome što španjolske vlasti nikada nisu poštovale pravilnu raspodjelu resursa na temelju kriterija ekonomske učinkovitosti. Ekonomska učinkovitost, o kojoj su pisali Adam Smith i John Keynes, analizira odnos između dostupnih resursa i potreba. Dostupni resursi u svakoj su državi ograničeni, dok su potrebe neograničene. Ispravne infrastrukturne politike su one koje dovode do proporcionalnog prosperiteta cijele države, određivanjem prioriteta za ispravnu raspodjelu resursa. Ono što želim naglasiti jest da su španjolske infrastrukturne politike oduvijek bile nepoštene prema ostalim regijama, a osim toga su i ekonomski neučinkovite. Španjolske vlasti to namjerno rade na pogrešan način jer je u pozadini politička, a ne ekonomska logika. U svojoj drugoj knjizi, *Anatomia d'un desengany* [*Anatomija neslaganja*] iz 2013. godine, objasnio sam kako bi se porezi trebali raspodijeliti između 17 autonomnih zajednica, ako se želimo pridržavati osnovnih etičkih načela. Količina poreza koju plaća svaka autonomna zajednica trebala bi biti proporcionalna relativnom prihodu svake zajednice. Španjolski porezni sustav u tom je smislu nepošten prema Kataloniji, Valenciji i Balearima.

> Pritom je najviše oštećena Katalonija koja prema mojim izračunima svake godine plaća najmanje pet milijardi eura poreza više nego što bi trebala. Iako sam naveo argumente koji se uklapaju u ekonomske teorije o secesiji, morate shvatiti da su Katalonci nacija koja želi svoju neovisnu državu. Radi se prvenstveno o nacionalnom osjećaju koji više ne može trpjeti taj toksični odnos sa španjolskim vlastima. Mi smo jednostavno različiti. Španjolci Katalonce često opisuju kao škrte, nesolidarne, sebične, materijalne i neprijateljski nastrojene prema Španjolskoj. Mi samo smatramo da Španjolci nisu pošteni prema Kataloniji i zbog toga je taj odnos toksičan i nepodnošljiv. Jedini izlaz vidim u secesiji i stvaranju neovisne Katalonije.

Ferran Sáez Mateu, profesor filozofije te kulture i komunikacije na Sveučilištu Ramon Llull, smatra da Katalonija ima povijesno, ekonomsko, političko i moralno pravo na organizaciju referenduma o samoodređenju i potencijalnom odcjepljenju te posljedično formiranju nove države, Republike Katalonije. U razgovoru je rekao:

> Većina ljudi iz inozemstva ne shvaća da je suvremena španjolska država ekvivalentna španjolskom nacionalizmu. Španjolsko stajalište prema katalonskoj borbi za samoodređenje inzistira na tome da se Katalonci pozivaju na emocionalno pravo za neovisnom državom. O tome najbolje svjedoče knjige, intervjui i komentari Joséa Manuela García-Margalla, španjolskog ministra vanjskih poslova od 2011. do 2016. godine. Iako u svojoj knjizi *Por una convivencia democrática* [*Za demokratski suživot*] nudi reformu španjolskog Ustava, ne smatra da Katalonija ima pravo na odluku. Pravo na odluku pripada isključivo cijeloj Španjolskoj kako stoji u španjolskom Ustavu. Za bivšeg ministra Margalla neophodna je reforma španjolskog Ustava kako bi zemlja mogla uspješno ukloniti problem koji stvara periferni nacionalizam u svojim nastojanjima mobiliziranja što većeg broja pristaša, pritom se pozivajući na neka isključivo emocionalna prava. Katalonski pristup inzistira na političkom, institucionalnom, ekonomskom i povijesnom pravu Katalonaca za samoodređenjem i stvaranjem neovisne države. Za mene je katalonski pristup ispravan. Stoga smatram da se zahtjevi *procésa* mogu moralno opravdati. Katalonija je još u 17. stoljeću htjela svoju državu, ali nije bila prisutna neophodna potpora tadašnjih međunarodnih aktera. Sličan scenarij zbio se u

jesen 2017. godine. Nakon referenduma i izglasavanja *Deklaracije o neovisnosti Katalonije* u katalonskom parlamentu, izostala je podrška vodećih međunarodnih aktera, a i manjih država u okruženju. Jedan od primjera manjih država čija je podrška izostala svakako je Andora u kojoj se govori katalonski jezik. U slučaju formiranja neovisne Katalonije, Andora bi izgubila granice sa Španjolskom i to joj ne odgovara. Jedino je Izrael pokazao određene simpatije prema ideji o formiranju Republike Katalonije, ali nikad nije formalno priznao Kataloniju. To su bile tek simpatije. Američko-mađarski filantrop George Soros otvorio je ured svoje fondacije *Open Society* (Otvoreno društvo) u Barceloni, koja je također iskazala simpatije prema *procésu.* Ali ta poznata i priznata fondacija nije država. U španjolskim je medijima bio prisutan i mit da Rusija pomaže *procés*, što nije istina.

Na dodatno pitanje zašto povezuje 17. i 21. stoljeće, s obzirom na to da je suvremena Španjolska konsolidirana demokracija ili bi to barem trebala biti, i članica je Europske unije od 1986. godine, Sáez Mateu odgovara:

> Španjolska tranzicija nije bila tako idealna kao što je španjolska država želi predstavljati unutar granica Španjolske i izvan njih. U literaturi ćete pronaći podatak o pokušaju državnog udara potpukovnika Antonija Tejada u veljači 1981. godine, poznatog pod nazivom 23-F. Točno tri mjeseca nakon pokušaja državnog udara, 23. svibnja 1981. godine dogodio se oružani napad u *Banc Central* (Središnjoj banci), smještenoj na *Plaça de Catalunya* (Katalonskom trgu) u Barceloni. Grupa naoružanih muškaraca bila je zarobila 300 talaca u banci te prijetila da će bombom dignuti banku u zrak ako Antonio Tejado i ostale osobe koje su bile involvirane u pokušaj državnog udara ne budu puštene na slobodu. Oba navedena događaja ostala su potpuno nerazjašnjena. Za pokušaj državnog udara 23-F dugo je bila prisutna teorija zavjere, tvrdeći da je iza svega stajao kralj Juan Carlos de Borbón i tadašnje vodeće političke stranke kako bi ojačali podršku demokraciji koja je u to vrijeme bila u opasnosti. *Operación Palace* je dokumentarni film Jordija Évole u kojem je objašnjeno da je ipak bila riječ o konstruiranoj laži, iako dio stanovnika Španjolske zasigurno taj događaj smatra potpuno nejasnim. Za pokušaj oružane pljačke u *Banc Central* i dalje je ostalo nerazjašnjeno je li to bila zavjera ekstremne desnice povezane s Tejadom

> ili jednostavno pomno osmišljeni pokušaj pljačke. Knjigu o tome napisala je novinarka Mar Padilla. Želim reći da je razdoblje španjolske tranzicije okarakterizirano nerazjašnjenim situacijama, strahom od novog građanskog rata i panikom radi ekonomske egzistencije. Jordi Puyol, tadašnji politički predstavnik Katalonije, procijenio je da razdoblje tranzicije nije bilo pogodno za secesionističku politiku. Osim što je zbog političkih i društvenih podjela bio prisutan strah od novog građanskog rata, Španjolska je u studenome 1975. godine izgubila svoju posljednju veliku koloniju, Zapadnu Saharu (Španjolsku Saharu). Ta kolonija u Africi površinom je bila ekvivalentna polovici španjolskog teritorija. Zbog toga smatram da je Pujol odbacio mogućnost odcjepljenja Katalonije jer bi ga to nužno odvelo u rat. Htio je izbjeći rat i zbog toga je dao potporu izgradnji demokracije u obliku Ustava iz 1978. godine. Iako se Juan Carlos zakleo na odanost Francu 1969. godine, ja ipak mislim da je njegov cilj zaista bila liberalna demokracija. Međutim, reforma vojske provedena je jako kasno pa je rezultat tranzicije bila formalna demokracija koja je pripadala frankizmu.

Ferran Requejo i Coll, profesor političke teorije na Sveučilištu Pompeu Fabra i direktor Instituta za samoupravu (*Institut d'Estudis de l'Autogovern*)[170], u razgovoru je istaknuo pojam političke kulture kako bi objasnio razlog sukoba *Generalitata* sa španjolskim vlastima i moralno pravo Katalonije na samoodređenje. Naveo je da je riječ o pojmu koji nije strogo određen jer uključuje individualnu i sistemsku razinu analize kulture i politike te se po tome njegovo shvaćanje političke kulture poklapa sa shvaćanjima Ivana Šibera (1992: 94). Šiber se u svojim tekstovima pozivao na Almonda i Verbu (2000: 20-21) koji su pojam političke kulture društva definirali kao politički sustav koji je internaliziran u spoznajama, osjećajima i procjenama njegove populacije. Politički sustav razlikuje tri klase objekata: specifične strukture poput zakonodavnih tijela ili izvršne vlasti, obnašatelje uloga poput monarha ili zakonodavaca i javne smjernice ili odluke. Stoga je politička kultura određene nacije specifična distribucija obrazaca usmjerenosti prema političkim objektima među pripadnicima te nacije. Requejo se u razgovoru pozivao i na Annu Moltchanovu (2009: 103-105) koja naciju definira kao društvenu grupu čiji se članovi

[170] *L'Institut d'Estudis de l'Autogovern* ili *Institut d'Estudis Autonòmics* (Institut za samoupravu) jest znanstveno-istraživački centar koji je osnovala katalonska vlada 1984. godine s ciljem istraživanja razvoja samouprave. Profesor Requejo je tijekom razgovora predstavio mnogobrojna istraživanja kojima se bave multidisciplinarne grupe znanstvenika s Instituta.

identificiraju s određenom političkom kulturom, tj. skupom stavova, uvjerenja i vrijednosti koji određuju njihovo političko djelovanje s ciljem kontrole političke budućnosti. O katalonskom moralnom pravu na odcjepljenje i recentnim sukobima *Generalitata* sa španjolskim vlastima izjavio je:

> U 19. stoljeću formirale su se dvije različite političke kulture na teritoriju tadašnje Španjolske, španjolska i katalonska. One se od samog formiranja sudaraju. U razdobljima dviju diktatura negiralo se postojanje Katalonaca i katalonske političke kulture. Španjolska tranzicija iz frankizma u liberalnu demokraciju nagovještavala je promjene do kojih nikad u potpunosti nije došlo. Nacionalni pluralizam nije jasno prihvaćen i posljedično Katalonci nisu zadovoljni položajem Katalonije unutar institucionalnog okvira španjolske države. Taj „srednji put", prema kojemu su Katalonci definirani kao „povijesna nacionalnost", čini katalonsko nacionalno priznanje i politički smještaj unutar Španjolske „nedovršenim" ili „nejasnim". Katalonsko pitanje je svakako nacionalno pitanje. Stoga se ono uklapa u Millerovu nacionalističku teoriju. Španjolska ima stabilan pravni poredak zahvaljujući Ustavu iz 1978. godine koji je čini „jakom državom". Zbog postojanja različitih i međusobno isključivih političkih kultura, njezino je društvo „slabo". Katalonska politička kultura je proeuropska i liberalna. Takva je u osnovi i španjolska politička kultura, ali one na drugačiji način definiraju liberalizam. Vrijednost jednakosti u katalonskoj političkoj kulturi uključuje jednakost svih nacionalnih identiteta unutar države i na taj način uklapa se u ideju o multinacionalnoj i multikulturalnoj zajednici koju zovemo Europska unija. Europski *demos* je zajednica različitih kultura i nacija. Španjolska politička kultura preuzela je francuski model definiranja jednakosti koji ne uključuje nacionalne identitete. Preciznije rečeno, španjolska politička kultura preuzela je model francuskih jakobinaca koji su *demos* u Francuskoj poistovjećivali s identitetom francuske nacije, a identitet francuske nacije udruživali su s identitetom države u jedinstveni identitet. Tako se može objasniti članak 2. španjolskoga Ustava koji govori o jednoj i nedjeljivoj španjolskoj naciji. Zbog svega navedenog doktorandi s mog sveučilišta gotovo se uvijek na znanstvenim konferencijama i tribinama posvađaju s doktorandima mnogobrojnih sveučilišta iz Madrida. Započnu raspravu s različitim premisama

> i nikako se ne mogu međusobno razumjeti, a kamoli složiti oko jednakosti nacionalnih identiteta.

Na kraju razgovora usporedio je Španjolsku s Bosnom i Hercegovinom:

> Putovao sam prostorima bivše Jugoslavije i primijetio da se u javnosti dosta problematizira način suživota triju naroda unutar te države, koji je posljedica rata. Svjestan sam da postoje mnogi demografski, ekonomski i politički problemi u Bosni i Hercegovini te je ne možemo poistovjetiti sa Španjolskom. U Kataloniji smo prvenstveno miroljubivi i u potpunosti odbacujemo mogućnost rata kako bismo došli do političkih ciljeva. To nas razlikuje od Balkana. Zanimljiv mi je način na koji su se tri naroda smjestila unutar Bosne i Hercegovine. Mislim da bi rješenje za Kataloniju bila federalizacija Španjolske u smjeru asimetričnog federalizma.

Jordi Muñoz, profesor politologije na Sveučilištu u Barceloni i direktor Centra za istraživanje javnog mnijenja (CEO) koji financira katalonska vlada, u svojoj se doktorskoj disertaciji bavio španjolskim nacionalizmom. U razgovoru se složio s tvrdnjama Ferrana Requeja i Colla i Ferrana Sáeza Mateua te iznio svoje viđenje suvremenog španjolskog nacionalizma koje se može pronaći u njegovom doktoratu i u mnogobrojnim medijskim intervjuima:

> Istina je da je suvremena španjolska država ekvivalentna španjolskom nacionalizmu. Francov nacionalni katolicizam danas je zamijenjen novim oblikom španjolskog nacionalizma koji ja zovem „španjolski ustavni identitet“, zbog toga što je Ustav iz 1978. godine temeljni mit tog novog španjolskog nacionalizma. Temelj tradicionalnog španjolskog nacionalizma bila je zastava, bitka kod Covadogne[171], mit o rekonkvisti, mit o „katoličkim kraljevima“ te katolički identitet i jedinstvo španjolske nacije. Danas je sve to zamijenjeno španjolskom tranzicijom i Ustavom iz 1978. godine, s kojima se identificira veći dio Španjolske. „Španjolski ustavni identitet“ jest oblik nacionalizma koji se manje koristi simbolima, kao što je to bio slučaj u razdoblju frankizma. Inzistira na upotrebi španjolskog jezika kao nacionalnog ponosa, zajedničkoga svima nama koji živimo u državi, i na ustavnoj odredbi o jedinstvu španjolske nacije.

[171] Bitka kod Covadogne dogodila se u prvoj polovici 8. stoljeća, kada su se blizu tog mjesta u Asturiji sukobile vojske Pelagiusa, hispano-vizigotskog plemića, i vojske kalifata Umayyad. Pobijedila je vojska Pelagiusa te se smatra da je tom bitkom započela rekonkvista.

Dok je tradicionalni španjolski identitet bio usko povezan sa španjolskom desnicom, novi je „španjolski ustavni identitet“ transverzalan, tj. prodire u široki ideološki spektar koji izuzima samo ekstremnu ljevicu i alternativne nacionalne grupe poput Katalonaca, Baska, Galjega i drugih. Tome su dosta pridonijele vlade socijalista (PSOE) između 1982. i 1996. godine jer su razvodnile ideološku podjelu španjolskog identiteta. Suvremeni španjolski nacionalizam ideološki je neutralniji u odnosu na period frankizma, kada se svaku osobu koja se s njim nije u potpunosti poistovjećivala prozivalo „neprijateljem Španjolske“. Sada se inzistira na elementima, poput jezika, koje stanovništvo prihvaća kao dio svog identiteta. Španjolski jezik može se dijeliti tako da nikoga ne isključuje. Stoga je španjolska tranzicija ishodište tog novokonstruiranog identiteta. Na samome početku španjolske tranzicije postojala je jasna razlika između španjolske desnice i španjolske ljevice u načinu definiranja španjolskog identiteta. Država je bila podijeljena između katoličke klerikalne i nekatoličke liberalne. Teritorij države bio je podijeljen prema stanovništvu koje isključivo govori španjolski jezik i teritorijalno-nacionalnim grupama koje imaju vlastite jezike. Novi „španjolski ustavni identitet“, oformljen nakon španjolske tranzicije, sve je te podjele neutralizirao, osim one teritorijalno-nacionalne koja inzistira na vlastitom jeziku. To su teritoriji Katalonije i Baskije koji ne prihvaćaju španjolski jezik kao dio svog identiteta. Naravno da jedan dio španjolskih nacionalista upotpunjuje taj novi španjolski nacionalizam karakteristikama tradicionalnog nacionalizma. Mnogima je jako važan katolički identitet te su pobornici brojnih povijesnih mitova i simbola španjolske zastave. Ako desnicu podijelimo na ekstremnu (VOX) i umjerenu (PP, C's), tada vidimo da VOX najviše kombinira određene karakteristike tradicionalnog španjolskog nacionalizma s novim „španjolskim ustavnim identitetom“, dok ga stranke PP i C's umjerenije kombiniraju. Primjerice, VOX Španjolsku poistovjećuje s katoličanstvom i španjolskom zastavom, ali se ipak nastoji distancirati od frankističke povijesti, kako ga se ne bi poistovjećivalo s falangistima već s novim oblikom španjolskog nacionalizma.

Područje interesa Jaumea Lópeza Hernándeza, profesora politologije na Sveučilištu Pompeu Fabra, uključuje pitanja demokracije, suvereniteta i samoodređenja u 21. stoljeću. Koautor je knjige *El derecho a decidir: Teoría y práctica de un nuevo derecho* [*Pravo na odluku: Teorija*

i praksa jednog novog prava]. U svom znanstvenom radu posebno je fokusiran na koncept prava na odluku, koji se razlikuje od međunarodnopravne norme, prava na samoodređenje i normativnih teorija o secesiji. U razgovoru je naveo da je Katalonija politička zajednica o čijem bi institucionalnom okviru i ponovnoj konfiguraciji političkih i administrativnih granica trebali moći odlučivati njezini građani. Na taj način opravdava moralno pravo Katalonije na stvaranje neovisne države. Nije se pretjerano osvrtao na Buchananovu, Millerovu i Wellmanovu normativnu teoriju o secesiji. Za koncept prava na odluku, povijest neke nacije ili nekog teritorija nije od presudne važnosti. Riječ je o problematici individualnih demokratskih prava stanovnika neke političke zajednice. O demokratskom pravu na odluku rekao je:

> Napisao sam jako puno akademskih članaka o demokratskom pravu na odluku određene političke zajednice koja želi postati neovisna država, koristeći se primjerom Katalonije. Polazim od premise da postojeće države nisu nepromjenljiva moralna dobra jer su njihove današnje granice rezultat ratova, ugovora i međunarodnih sporazuma, a nikako demokratskih procesa i odluka. Zbog toga nam povijest može objasniti slijed događaja koji su utjecali na pojavu nekih država. Ona nam također može objasniti zašto neki narodi imaju svoju državu, a drugi nemaju. Ali povijest nipošto ne daje demokratski legitimitet postojanju tih država. Naravno da neke države suvremenog međunarodnog poretka uspješno zadovoljavaju potrebe svojih građana ili barem većinu njih. Ono što želim naglasiti jest sljedeće: ako građani smatraju da država ne zadovoljava njihove potrebe, trebali bi imati demokratsko pravo izraziti svoje stavove u pogledu najvažnijih političkih pitanja. Danas, u 21. stoljeću, demokracija je znatno evoluirala. Ako građani putem direktne demokracije imaju pravo sudjelovati u donošenju važnih političkih odluka koje se tiču njihova svakodnevnog života, nema razloga da im se ne dopusti izražavanje vlastite volje u pogledu institucionalnog okvira njihove političke zajednice. Pravo na odluku je demokratsko pravo 21. stoljeća koje društvu garantira rješavanje vodećih političkih izazova na demokratski način. Stoga ono može i trebalo bi postati dijelom ustavnog prava svake države koja ističe da joj se ustav temelji na demokratskim vrijednostima. To je pravo usporedivo s individualnim pravom na štrajk, tj. riječ je o individualnom pravu koje ima kolektivni učinak na članove teritorijalno i demokratski organizirane zajednice. Pripadnicima određene političke zajednice pravo na odluku omogućuje da demokratskim procesom

> redefiniraju svoj politički status koji uključuje mogućnost uspostavljanja neovisne države. Španjolska je primjer države u kojoj suvremeni koncept demokracije ne uključuje pravo na odluku. Zbog toga je u Španjolskoj prisutna ograničavajuća ili loša demokracija jer građanima Katalonije onemogućuje da izraze svoju volju na referendumu i odluče o ostanku njihove političke zajednice Katalonije u postojećoj državi ili odlasku iz nje. To je srž problema.

Razgovor se dotaknuo međunarodnopravne norme, prava na samoodređenje i važnosti toga da se pravo na odluku ne poistovjećuje s navedenom međunarodnopravnom normom. López Hernández pozivao se na *Savjetodavno mišljenje kanadskog Vrhovnog suda o unilateralnoj secesiji Québeca* iz 1998. godine i *Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde o unilateralnoj deklaraciji o odcjepljenju Kosova* iz 2010. godine, kako bi pojasnio poveznicu sa sadržajem prava na odluku:

> Ishodište demokratskog prava na odluku ne temelji se na postojećim međunarodnopravnim dokumentima ili nacionalnim zakonima, i zbog toga se ne smije miješati s međunarodnopravnom normom, pravom na samoodređenje. Uostalom, pravo na odluku poglavito se javlja kao demokratski zahtjev u primjerima nacija bez država, npr. Katalonije, Québeca ili Škotske. Nacije bez država nisu subjekti koje međunarodno pravo prepoznaje. Međutim, pravo na samoodređenje evoluiralo je kao norma međunarodnog prava u pogledu subjekata na koje se ono odnosi, osobito od 1918. godine kad se to pravo spomenulo u 14 točaka predsjednika Wilsona. U početku, nakon Prvoga svjetskog rata, ono se odnosilo na teritorije naseljene narodima koji su zbog ratova bili okupirani stranom dominacijom. Stoga su narodi i nacije u etničkom kontekstu bili subjekt navedenog prava. Isticali su povijesne činjenice kao legitimitet da imaju pravo na samoodređenje, tj. da se oslobode od stranog vladara. Nakon Drugoga svjetskog rata pa sve do danas, kontekst prava na samoodređenje odnosio se na proces dekolonizacije, tj. subjekt navedenog prava bile su kolonije. U međuvremenu su se i neke političke zajednice izvan kolonijalnog konteksta počele pozivati na pravo na samoodređenje i stvaranje vlastite države. Interpretacija prava uvijek je kontekstualna, iako se rečenice nekog određenog zakona ili norme nisu mijenjale. *Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde o unilateralnoj deklaraciji o odcjepljenju Kosova*

> iz 2010. godine, u kojem sud tvrdi da unilateralna deklaracija o odcjepljenju nema veze sa sadržajem prava na samoodređenje, govori nam da zahtjev neke političke zajednice za odcjepljenje nije protuzakonit, samo se ta zajednica ne bi trebala pozivati na normu prava na samoodređenje koje nije predviđeno za entitete izvan kolonijalnog konteksta. Stoga sam ja iz tog dokumenta zaključio da individualci s Kosova imaju pravo izraziti svoje nezadovoljstvo unutar postojećeg institucionalnog okvira. To je srž principa koji ja zagovaram, tj. demokratskog prava na odluku, iako se u dokumentu ono eksplicitno ne spominje. Drugi primjer je očitovanje kanadskog Vrhovnog suda o ustavnosti potencijalnog unilateralnog odcjepljenja Québeca na zahtjev kanadske savezne vlade. Kanadski Vrhovni sud u svom je *Savjetodavnom mišljenju o unilateralnoj secesiji Québeca* iz 1998. godine iznio sljedeći stav: ako se većina stanovnika Québeca želi odcijepiti od Kanade, neophodan je proces pregovaranja o uvjetima odcjepljenja s kanadskom središnjom vlasti i svim ostalim zainteresiranim stranama. Ovdje se prepoznaje pravo na odluku. *Demos* poddržavnog entiteta može izraziti želju za drugačijim institucionalnim okvirom svoje političke zajednice, a u procesu pregovaranja s tim zahtjevom treba se složiti *demos* cijele Kanade. Zaključno bih rekao da se pravo na odluku obično zahtijeva u političkim zajednicama u kojima su prisutne nacije bez država. Zahtjev Katalonije za neovisnom državom nema legitimitet na temelju toga što su Katalonci nacija, nego na temelju prisutnosti dugoročne želje *demosa* Katalonije kao poddržavnog entiteta da mu se dozvoli pravo na odluku o političkom i institucionalnom redefiniranju vlastite političke zajednice. Ako se u budućnosti kao subjekt prava na samoodređenje budu promatrale nacije bez država, doći će do značajnog preklapanja prava na samoodređenje s pravom na odluku. Danas su to dva potpuno različita koncepta.

Lluís Medir Tejado, profesor politologije, predavač je na Katedri za političku znanost, ustavno pravo i teoriju prava Pravnog fakulteta Sveučilišta u Barceloni. Predaje kolegije iz javnih politika i komparativnih političkih sustava. Njegovi stavovi u potpunosti se razlikuju od stavova profesora Lópeza i Hernándeza. Odmah na početku razgovora naveo je da se akademska zajednica Sveučilišta u Barceloni podijelila oko pitanja *procésa*. Ne postoji profesor koji će reći da nema mišljenje o *procésu* ili da ga to pitanje ne zanima, pa čak i u slučajevima kad njihovo područje interesa nema nikakvih dodirnih točaka s katalonskim pokretom za samoodređenje. U

pogledu legitimiteta zahtjeva *procésa* pozvao se na stavove objašnjene u knjizi njegova katalonskog kolege Paua Luquea, profesora filozofije prava na Nacionalnom autonomnom sveučilištu u Meksiku. U knjizi *La secesión en los dominios del lobo* [*Secesija u vučjim domenama*] Pau Luque tvrdi da su akcije katalonskog pokreta za neovisnost, koje su rezultirale organizacijom protuustavnog referenduma za odcjepljenje, primjer postmodernog državnog udara i navodi argumente o nepostojanju katalonskog prava na secesiju s kojima se slaže Lluís Medir Tejado. U razgovoru je istaknuo:

> Smatram da zahtjevi katalonskog pokreta za samoodređenje (odcjepljenje) nemaju moralno uporište. Činjenica jest da su katalonske političke elite sudjelovale u stvaranju Ustava iz 1978. godine. Ali ne možemo govoriti o postojanju nekog moralnog prava na odcjepljenje zbog štete koja im je počinjena u prošlosti unutar španjolske države. Slažem se s Luqueom (2018: 116) koji tvrdi da nema ništa sporno u odluci španjolskog Ustavnog suda iz 2010. godine, kojom su poništene izmjene katalonskog Statuta, tj. ta odluka nije ugrozila nijedno fundamentalno pravo Katalonaca kao što nam tvrde vođe *procésa*. Ako vođe *procésa* prigovaraju da je španjolski Ustavni sud negirao Kataloniji „pravo na vlastiti pravosudni sustav“ i „pravo na vlastiti sustav prikupljanja poreza“, možemo reći da Kataloniji ta prava nisu uskraćena. Pravosudni sustav i sustav prikupljanja poreza, unutar kojih Katalonija ima definirana prava, već postoje. Problem predstavlja riječ „vlastiti“ koja je u kontradikciji s člankom 2. španjolskog Ustava u kojem se govori o nedjeljivosti Španjolske. Ne slažem se sa sadržajem Millerove nacionalističke teorije prema kojoj svaka nacija treba imati svoju vlastitu državu. Luque (2018: 121) je objasnio zašto je ta teza problematična. Sama ideja da postoje ljudi koji na temelju svojih proizvoljnih osobina, tj. mjesta rođenja, jezika kojim govore ili osjećaja pripadnosti (katalonskoj) naciji, trebaju uživati prava koja nemaju ljudi koji ne posjeduju navedene proizvoljne osobine, protivna je načelu ravnopravnosti svih pojedinaca ili svih građana neke države. Određena grupa daje sebi za pravo da konstruira podjelu pojedinaca na „mi“ (pojedince koji dijele iste proizvoljne osobine) i „oni“ (pojedince koji zbog neposjedovanja tih istih proizvoljnih osobina ne mogu uživati jednaka prava). Zbog toga moralno pravo na odcjepljenje potkopava princip jednakosti koji definira liberalne demokracije. Nadalje, nemoguće je moralno opravdati način na koji su katalonske političke elite

djelovale kako bi ostvarile svoje političke ciljeve. Tu prvenstveno mislim na protuustavni referendum o odcjepljenju i unilateralnu deklaraciju o neovisnosti. Političke vođe *procésa* koriste se *sui generis* slučajem prava na samoodređenje Kosova kako bi pravno legitimizirale pravo na samoodređenje Katalonije i opravdale organizaciju secesionističkog referenduma. *Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde o unilateralnoj deklaraciji o odcjepljenju Kosova,* prema kojemu međunarodno pravo ne zabranjuje unilateralne deklaracije o neovisnosti, objavljeno je mjesec dana nakon što je španjolski Ustavni sud poništio izmjene katalonskog Statuta. Imalo je utjecaja na razmišljanje i akcije katalonskih independentističkih političkih elita. One su se pozivale na navedeno savjetodavno mišljenje kako bi pravno legitimizirale katalonsku unilateralnu deklaraciju o neovisnosti. Postavilo se pitanje: Ako Kosovari mogu imati svoju državu, zašto je ne bi mogli imati i Katalonci? Uostalom, katalonski nacionalisti govore isključivo katalonskim jezikom koji definira katalonsku naciju, dok se Kosovari u svakodnevnoj komunikaciji služe albanskim jezikom. Iz perspektive katalonskog nacionalista nejasno je zašto bi međunarodna zajednica dozvolila nekoj grupi formiranje vlastite države, ako ona potencijalno već ima matičnu državu. S obzirom na to da ja negiram sadržaj Millerove teorije, ne bih se upuštao u problematiku kosovarske nacije. Pozvao bih se na Luqueovo (2018: 127-131) objašnjenje irelevantnosti *Savjetodavnog mišljenja Međunarodnog suda pravde o unilateralnoj deklaraciji o odcjepljenju Kosova,* koju je Međunarodni sud pravde objavio 22. srpnja 2010. godine, za opravdanje aktivnosti *procésa* u jesen 2017. godine. Riječ je o neobvezujućem mišljenju koje je za teoretičare prava suvišno. Pravno neobvezujući dokumenti međunarodnog prava govore koliko ono nije u jednakoj mjeri „pravo“ poput ustavnih prava država. Međunarodni odnosi, poput teritorijalno-političkih granica država, pokoravaju se sili i političko-diplomatskim sposobnostima, a ne međunarodno-pravnim zakonima. Kosovo je pravi primjer koji potvrđuje navedenu tvrdnju, jer je ono postalo država zbog geostrateške borbe Rusije i SAD-a. Srbija je očito bila saveznica Rusije, a SAD-u se pružila prilika za destabilizaciju Rusije. Stoga je Kosovo, ohrabreno geopolitičkom situacijom, donijelo *Deklaraciju o neovisnosti* u veljači 2008. godine i nakon tog čina veliki je broj država priznao Kosovo. Ono još uvijek nije član UN-a i UNESCO-a jer

> ga određeni broj država nije priznao, među kojima je i Španjolska. Kosovo nije dobilo priznanje većeg broja država upravo zbog *Savjetodavnog mišljenja* iz srpnja 2010. godine. *Procés* griješi jer ističe paragrafe 73. i 76. tog *Savjetodavnog mišljenja.* U njima je istaknuto da je demokratski proces jedan od glavnih uvjeta prihvaćanja unilateralne *Deklaracije o neovisnosti Kosova,* tj. unilateralna deklaracija mora biti rezultat demokratskog procesa. Luque, kao teoretičar prava, smatra da je Sud definitivno napravio grešku. Navedeni uvjet Suda neobičan je zbog toga što proces secesije ne može u isto vrijeme biti i unilateralan i demokratski. Unilateralnost je nametanje, a nametanje u kontekstu odcjepljenja teritorija od postojeće države jest negiranje demokracije. Katalonski independentisti, prema uzoru na mišljenje Suda o Kosovu, žele reći da su do organizacije referenduma o samoodređenju Katalonije i Puigdemontova čitanja *Deklaracije o neovisnosti* Katalonije u katalonskom parlamentu doveli demokratski procesi. Hvataju se pogrešnih argumenata. Ono što *procés* može naučiti od slučaja Kosova i Srbije jest da za ostvarenje političkih ciljeva, poput odcjepljenja teritorija i stvaranja nove neovisne države, više vrijedi prisutnost nekoliko čvrstih diplomatskih veza nego sto presuda Međunarodnog suda.

Ignacio Molina, istraživač na Institutu Elcano i profesor međunarodnih odnosa na Autonomnom sveučilištu u Madridu, odmah je na početku razgovora istaknuo da shvaća zašto su istraživačima dostupniji independentisti od konstitucionalista. Upozorio je da ne preferira izraz unionisti te naveo:

> Nisam unionist jer se ne zalažem za uniju, već sam konstitucionalist koji brani ustavni poredak Španjolske, tj. protivim se odcjepljenju dijela teritorija međunarodno priznate države. Logično je da su independentisti uvijek dostupni istraživačima jer oni imaju politički projekt. Za konstitucionaliste je španjolski politički sustav razuman i stoga su manje motivirani za objašnjavanje članaka španjolskog Ustava u kojima nema ničeg spornog.

Molina je potom objasnio zašto smatra da Katalonija nema moralno pravo na odcjepljenje te što misli o populističkom konceptu „Režim ’78.“:

> Independentizam koristi remedijalne teorije o secesiji i zagovara pravo na odluku. Umjesto da imamo projekt suživota, independentisti intenzivno rade na

projektu razlaza jedne teritorijalne jedinice od ostatka države. Ne postoji moralno pravo na odcjepljenje Katalonije jer je teza da je suvremena Španjolska oblik „liberalnog frankizma“ pogrešna. Španjolska ima vladavinu prava, izborni sustav, slobodu medija, transparentnost i zaštitu ljudskih prava. Nemaju sve zapadne zemlje jednak stupanj ili jednaku kvalitetu demokracije, sve one imaju određene probleme koji su uobičajeni. Jedino Luksemburg i Island imaju najviši stupanj demokracije, tj. nemaju baš nikakvih problema. Proveli smo istraživanje o kvaliteti demokracije na uzorku od 120 zemalja. Španjolska je na dvadesetom mjestu u svijetu, a uvjerljivo je prva na Mediteranu. Npr. stupanj demokracije u Španjolskoj i Portugalu veći je u odnosu na Italiju i Grčku, u pogledu prava i sloboda, participacije građana u političkoj kulturi i društvene tolerancije. Ideja koncepta „Režim iz ’78.“, koju koriste independentisti, inicijalno se pojavila 2011. godine, kada su se diljem Španjolske organizirali protesti građanskih inicijativa. Protesti su trajali do 2016. godine i poznati su pod nazivom „protesti 15-M“ ili „protesti *indignadosa* (ogorčenih)“. Posebno su mladi, zbog visoke stope nezaposlenosti, bili nezadovoljni društveno-ekonomskom i političkom situacijom. Oni su se u svom diskursu koristili konceptom borbe protiv „Režima iz ’78.“, misleći pod time na kartelizirani režim koji je realnost mnogih drugih demokracija. Konzervativni PP i socijalistički PSOE, kao dvije vodeće stranke u državi, kartelizirali su stranački sustav. Nisu dozvolili konkurenciju, a njihov odgovor na ekonomsku krizu bila je politika rezanja potrošnje. Građanske inicijative iz kojih je nastala ekstremno lijeva stranka *Podemos* imale su ideju o novom konstituirajućem projektu, tj. novom ustavu. U Barceloni je tako 2014. godine nastala stranka *Barcelona En Comú* čija je osnivačica bila Ada Colau, gradonačelnica Barcelone od 2015. do 2023. godine. Stranka Ade Colau je republikanska, ali nije independentistička. Colau je u svom diskursu često upotrebljavala izraz „Režim iz ’78.“ i kritizirala monarhiju. Independentizam se potom također počeo koristiti izrazom „Režim iz ’78.“, kako bi stvorio mit o španjolskoj tranziciji kao nezavršenom procesu koji je proizveo demokraciju niske kvalitete ili „liberalni frankizam“ i figuru kralja Juana Carlosa de Borbóna kao nekoga bez nužnog legitimiteta za upravljanje procesom tranzicije. Istina jest da je proces španjolske tranzicije, čiji je ishod bio Ustav iz 1978. godine, imao veću potporu u Kataloniji nego u Madridu, preciznije 92 % stanovništva

> Katalonije glasovalo je na referendumu za nacrt tog Ustava. Kralj Juan Carlos I. i njegov sin Felipe IV. danas imaju samo protokolarnu, tj. simboličnu ulogu, i ne miješaju se u španjolsku politiku. Felipe IV. je nakon protuustavnog referenduma u Kataloniji u jesen 2017. godine kritizirao *procés*, ali je njegov govor prethodno bio usuglašen sa stavovima tadašnje španjolske vlade. Independentizam se „igra" s legitimitetom tranzicije i monarhije, a u isto vrijeme ne odgovaraju mu osobe poput gradonačelnice Barcelone Ade Colau (*Barcelona En Comú*) ili Pabla Iglesiasa (*Podemos*) jer su za njih predstavnici ekstremne ljevice „previše Španjolci".

Profesor Molina priznao je da u Španjolskoj postoji problem u pogledu jasnoće pluralizma, što se uostalom potvrđuje analizom članka 2. španjolskog Ustava. O tome je rekao:

> Španjolskoj državi, vladi i diplomaciji teško je ponosno usvojiti i predstavljati Španjolsku kao pluralnu zemlju. Država se prema van projicira kao homogena zemlja, umjesto da se ističe bogatstvo pluralnosti. To je argument koji, prema mom mišljenju, mogu upotrijebiti katalonski independentisti, a pogotovo se primjećuje u Madridu. Međutim, i Katalonija je pluralna. Zapravo je pluralnija od Španjolske. Polovica stanovnika Katalonije nacionalno se osjećaju kao Španjolci. Rekao bih da se oko 90 % stanovništva na razini cijele Španjolske osjeća Španjolcima, a oko 10 % pripadnicima manjinske nacije. Ako španjolska diplomacija griješi u tome što ne ističe postojanje tih 10 % pripadnika manjinske nacije, independentizam griješi još više jer se ponaša kao da je cijela Katalonija independentistička. Realnost jest da je u razdoblju najveće potpore katalonskom independentizmu podršku izražavalo manje od 50 % stanovništva. Independentisti također griješe jer ne usvajaju pluralističku realnost Katalonije. Kad u nekoj državi postoji problem pluralnosti, njome se teško upravlja. Identični problemi upravljanja postoje u Velikoj Britaniji, Kanadi i Belgiji. To je također vidljivo u upotrebi dvosmislenih termina u ustavima navedenih zemalja. Prema kanadskom Ustavu, Québec je nacija unutar unitarne Kanade, što je dvosmisleno. U Velikoj Britaniji je za Škotsku, Wales, Sjevernu Irsku i Englesku uveden termin *constituent nation* (konstitutivni/a narod/nacija), što pokazuje kako se država ne mora poklapati s nacijom. Međutim, postoji britanska nacija koja se poklapa s Velikom Britanijom i postoji parlament u

> Westministeru, tj. parlament britanske političke nacije. Istovremeno se koriste koncepti škotske, velške, engleske i irske nacije koji imaju potpuno nejasno političko značenje. Neki će reći da postoje četiri nacije koje zajedno čine britansku naciju. U Španjolskoj je situacija drugačija jer svi Španjolci čine španjolsku naciju. Katalonija, Baskija i Galicija definiraju se kao povijesne nacionalnosti, što nije jednako naciji. To znači da je na prostoru određene autonomne zajednice u prošlosti postojao vlastiti nacionalni identitet koji nije bio kompatibilan sa španjolskim nacionalnim identitetom. Jedino stranka *Podemos* objašnjava Španjolsku kao zbroj nacija, što je legitimno, ali smatram da nije kulturološka i sociološka realnost. Primjerice, Barcelona ne pripada isključivo katalonskoj kulturi i sociologiji, već i španjolskoj. Katalonske independentiste i španjolske nacionaliste frustrira dvosmislenost članka 2. španjolskog Ustava. Za mene je jedna od većih utopija katalonskog independentizma izjednačavanje Katalonije sa slučajevima Slovenije, Hrvatske ili nekim dijelovima Bosne i Hercegovine. To smatram velikim zabludama jer su na tim područjima organizirani referendumi o formiranju nove neovisne države dobili natpolovičnu podršku. Katalonski independentisti dobro znaju da nemaju većinsku podršku u Kataloniji.

José Ignacio Torreblanca, profesor geopolitike na Nacionalnom sveučilištu za obrazovanje na daljinu i direktor madridskog ogranka Europskog vijeća za vanjske odnose zastupa konstitucionalističku poziciju u pogledu *procésa*. Piše kolumne za *El País* čiji je urednik bio od 2016. do 2018. godine. S obzirom na to da je bio posljednji ispitanik, odgovarao je i na dodatna pitanja koja su sadržavala podatke dobivene u prethodnim intervjuima. U razgovoru je obrazložio svoje stavove i rekao:

> *Procés* je organizacijom protuustavnog referenduma o odcjepljenju Katalonije prouzročio unutardržavni problem. Želim naglasiti da ovdje nije riječ o problemu između dva nacionalna identiteta ili dva nacionalizma jer se najveći dio tih identitetskih pitanja sporazumno riješio Ustavom iz 1978. godine. Naravno, danas postoji španjolski nacionalizam koji zastupa ekstremno desna politička stranka VOX, ali veći dio španjolskih političkih elita i generalno španjolskog društva podržava konstitucionalistički pristup. Kao sveučilišni profesor i javni intelektualac, branim taj pristup, što bi ujedno bila i pozicija

umjerene ljevice koja se identificira s Ustavom iz 1978. godine. Španjolski Ustav predstavlja najbolje rješenje određenih povijesnih problema, tj. okvir suživota između raznih političkih elita i društvenih skupina Španjolske. U taj okvir ne uklapa se ideja o unilateralnoj secesiji Katalonije i pravo na odluku Katalonaca o odcjepljenju. Nijedan demokratski ustav to ne dopušta. Ustavi Kanade i Velike Britanije pretpostavljaju mogućnost secesije, ali ne i pravo na unilateralnu secesiju. Odluku o secesiji Katalonije morala bi donijeti cijela Španjolska. Španjolsko društvo kolektivno bi moralo dati podršku toj ideji. Drugi korak bila bi reforma španjolskog Ustava, a treći korak usvajanje novog ustavnog dogovora, npr. u obliku konfederacije. Problem je u načinu na koji katalonske političke elite žele ostvariti svoj politički program. Španjolska je demokratska zemlja u kojoj independentističke elite mogu djelovati, ali ciljevi njihovih političkih programa ostvarivi su jedino u okviru španjolskog Ustava.

Na pitanje o tvrdnji da „Španjolska krade Kataloniju“, koja upućuje na ekonomske teorije o secesiji, te o stavovima profesora Bela da bi količina poreza koju svaka autonomna zajednica plaća trebala biti proporcionalna relativnom prihodu te zajednice, odgovorio je:

> Za mene je taj mit „Španjolska nas potkrada“ fiskalni populizam koji je objasnio ekonomski ekspert Josep Borrell u knjizi *Las cuentas y los cuentos de la independencia* [*Računi i priče o neovisnosti*]. Postoji video u kojem Oriol Junquerras govori kako je svaka katalonska obitelj u rasponu od deset godina platila po 10.000 eura godišnje više poreza Španjolskoj nego što je, prema njegovu mišljenju, trebala. To ga je dovelo do zaključka da je svaka katalonska obitelj mogla kupiti kuću da nije plaćala porez. Njegovi argumenti su populistički. U kvazifederalnom sustavu kakav je na snazi u Španjolskoj, bogatije regije uvijek će plaćati više poreza od siromašnijih. Balearsko otočje, Madrid i Katalonija uvijek će plaćati više poreza od ostalih teritorija Španjolske. Državni porez, koji svaki pojedinac plaća državi, nije ugovor o uslugama. Ne može se svakom stanovniku Katalonije vratiti natrag ono što plati državi jer se prihod od poreza koristi za progresivne politike. Najsiromašnije regije Španjolske i Europske unije dobivaju više novca nego što uprihode. Manipulativni diskurs katalonskih independentista podsjeća na diskurs njemačkih ili danskih euroskeptika. Ono što je paradoksalno jest da su katalonski

independentisti proeuropski orijentirani i uvijek su se zalagali za to da Španjolska dobije što više novca od Europske unije. U Španjolskoj postoje dva fiskalna sustava, što je svima poznato. Baskija i Navara imaju modele čije ishodište pripada razdoblju srednjeg vijeka. Rekao bih da su to gotovo feudalni modeli prikupljanja poreza koji su preživjeli i uspjeli zadržati fiskalnu tradiciju te su danas na snazi u tim autonomnim zajednicama u obliku prikupljanja poreza na razini tih dviju autonomnih zajednica i plaćanja porezne kvote Madridu. Katalonska vlada, predvođena Arturom Masom, najprije je zahtijevala od konzervativnog premijera Mariana Rajoya fiskalni pakt po uzoru na Baskiju i Navaru, koji nije dobila. Mas je potom radikalizirao politiku stranke CiU, koja je prethodno imala hegemoniju unutar Katalonije. Politika navedene stranke bila je takva da je počela inzistirati na neovisnosti koju zapravo nikad nije htjela jer se radilo o konzervativnoj stranci srednje klase. Vodstvo CiU-a uvijek je upravljalo nacionalističkim očekivanjima u pogledu independentističke budućnosti, tj. „stvarali su novu državu“ monopolizirajući sve nadležnosti unutar Katalonije, od nogometa, opere i crkve do udruženja susjeda, mladih izviđača itd. To je istodobno bila i revolucionarna i institucionalistička stranka, poput meksičke stranke PRI. Takvu politiku razumijevali su španjolski konzervativci i socijalisti. Dublji je problem nastao Masovom radikalizacijom, s obzirom na to da je nestalo povjerenje između *Partido Popular* i katalonskih nacionalista, koje je bilo prisutno za vrijeme suradnje Joséa María Aznara i Jordija Pujola. Tada je bila prisutna trgovina od koje su svi imali koristi, tj. podrška formiranju nove španjolske vlade i odricanje od „ideje o neovisnosti“ koju zapravo nikad nisu htjeli, u zamjenu za više nadležnosti unutar Katalonije. Tijekom Masova predsjedanja strankom CiU, nastao je strah da stranka, osim ako se ne radikalizira, nikad više neće doći na vlast ili održati vlast u Kataloniji. Sada fiskalni pakt ne bi bio dovoljan katalonskim independentistima. Svejedno bi zahtijevali neovisnost. Stoga Madrid više nema povjerenja i sluti kako bi se katalonska vlada potencijalnim vlastitim fiskalnim sustavom koristila kao korakom naprijed u svrhu provociranja secesije i konstruiranja vlastite države, tzv. *pocket state*. Španjolski konstitucionalisti i katalonski independentisti sada su dovedeni do *deadlocka* [„mrtve točke“] jer nije moguć dogovor između *statusa quo* i neovisnosti.

Na pitanje o španjolskoj tranziciji, Ustavu iz 1978. godine i tvrdnji katalonskih independentista da se treba boriti protiv „Režima iz ’78“, koja upućuje na korektivno pravo na lijek, rekao je:

> Postoji grupa sveučilišnih profesora, političkih aktivista i članova političkih stranaka koji dovode u pitanje način provođenja španjolske tranzicije, legitimitet monarhije i Ustav iz 1978. godine, što je u potpunosti legitimno jer u Španjolskoj postoji sloboda mišljenja. Ako pogledate podatke o indikatorima podrške javnog mnijenja španjolskoj demokraciji od 1978. godine do danas, iz stranih izvora poput *The Economista* ili *Freedom Housea,* vidjet ćete da demokratski sustav Španjolske, država autonomnih zajednica i španjolski sustav decentralizacije imaju široku podršku unutar Španjolske i izvan nje. U svakom društvu postoji manja grupa ljudi koja je nezadovoljna postojećim stanjem. U Španjolskoj su takvi, zbog vlastite frustracije jer su nakon španjolske tranzicije ostali u manjini, počeli stvarati mit o „Režimu iz ’78“. Zanimljivo je da sve te protuustavne stranke imaju svoje predstavnike u španjolskom parlamentu. Španjolska demokracija bila je vrlo velikodušna prema tim strankama. Kad netko govori o „Režimu iz ’78“, manipulira umom naroda jer je Španjolska imala razdoblje kada je bila „Francov režim“. Suvremena Španjolska je demokracija, a režim je u kontradikciji s demokracijom. Mitom o „Režimu iz ’78“ independentisti žele delegitimirati španjolski Ustav, tj. žele reći da je riječ o nametnutoj, limitiranoj i dogovorenoj demokraciji. Istina jest da je Ustav iz 1978. godine posljedica širokog konsenzusa, od 85 % do 90 %, tj. od španjolske ekstremne desnice do španjolskih komunista. Španjolska je prethodno imala iskustva Druge Republike koja je propala jer se nije znala nositi s ekstremizmima, tj. došlo je do polarizacije ekstremizama. Nakon toga, Španjolska je imala iskustvo Građanskog rata i diktature. Za razliku od drugih zemalja koje izlaze iz diktature i prelaze u demokraciju vojnim porazom ili revolucijom, u Španjolskoj se događa dogovor. Španjolska nema „Dan pobjede“, kao što je to slučaj u Hrvatskoj u kojoj se jedan sustav raspao ratom u kojem postoje pobjednici i poraženi. Španjolska nema „Dan kada nas je oslobodio SAD“ ili „Dan revolucije“ koji postoji u Portugalu. Sve države koje slave „Dan pobjede“ stvaraju veliku koheziju interpretacije tog trenutka. U španjolskoj tranziciji takav se scenarij nije dogodio. Ovdje se slavi „Dan Ustava“ jer je dogovor iz 1978. godine bio takav da su sve suprotstavljene strane popustile u pogledu

> fundamentalnih pitanja. U Španjolskoj ne postoje pobjednici i poraženi jer se to nije željelo, a nije se ni moglo. Svi znamo kako je završio Građanski rat koji se vodio od 1936. do 1939. godine. Stvorio se dogovor u kojemu su svi politički i socijalni akteri popustili u pogledu suštinskih pitanja. Španjolski komunisti prihvatili su španjolsku monarhiju i otvoreno tržište. Španjolska vojska, koja je u Građanskom ratu bila protiv komunista, prihvatila je legalizaciju Komunističke partije. Socijalisti su napustili marksizam i španjolskom parlamentu predložili *Zakon o amnestiji* kako bi svi mogli okrenuti novi list, tj. početi ispočetka i prošlost ostaviti za sobom. Taj zakon tražili su i podržali komunisti, a u Kataloniji se obnovila institucija *Generalitata*. Tadašnji predsjednik *Generalitata* u egzilu, Josep Tarradellas, vratio se u Španjolsku i bio prihvaćen kao prvi predsjednik *Generalitata* u novom razdoblju španjolske demokracije. Jasno se dalo do znanja da će novi španjolski Ustav biti inkluzivan, a ne militantan. Ono što se sada događa u Španjolskoj, a i u mnogim drugim zemljama koje su imale iskustvo tranzicije poput Poljske, zove se povijesni revizionizam.

Posljednje pitanje odnosilo se na legitimitet monarhije u razdoblju španjolske tranzicije. Kad bi postojali dokazi da kralj nije imao neophodni legitimitet, katalonski independentisti mogli bi se pozivati na korektivno pravo na lijek. Torreblanca je iznio argumentirani stav o španjolskoj monarhiji u razdoblju tranzicije i danas, rekavši:

> Istina je da se monarhiju u Španjolskoj dosta protežiralo. Kritike monarhiji dolaze iz krugova koji brane republikansku poziciju i žele obnavljanje republike koja je okončana Građanskim ratom. Kralja kritiziraju zato što ga je postavio Franco, zbog garancije kontinuiteta i stabilnosti. Stoga kralj svoj legitimitet duguje Francu, a ne španjolskom ustavu. To je sasvim legitimno propitivanje, ali smatram da je kraljev legitimitet u razdoblju tranzicije bio neupitan. Iako je Franco započeo proces tranzicije odabirom kralja za svog nasljednika, kralj je u tri ključne situacije izgradio svoj legitimitet. Najprije je odbacio ovlasti koje mu je htio dati Franco, da bude *Jefe del Estado activo* (aktivni šef države), i potom je dao podršku ideji parlamentarne monarhije u kojoj on kao kralj nema praktički nikakvih ovlasti osim ceremonijalnih (predstavničkih). Primjerice, španjolski kralj ne može predlagati premijera i zapravo ima manje ovlasti od predsjednika

Republike Italije. Nakon što se odrekao svojih ovlasti, dobio je drugi put legitimitet na ustavnom referendumu. Nakon toga postao je glavni branitelj demokracije 23. veljače 1981., kada je došlo do pokušaja vojnog udara. Da je kralj htio dati podršku vojnoj diktaturi, udar bi se nastavio i on bi ostao kralj. Vojska bi se njemu pokorila jer su vojni generali bili monarhisti, a ne demokrati. Vojna diktatura tada se uz podršku kralja mogla ostvariti i nitko više ne bi spominjao Ustav. Juan Carlos I. nesumnjivo je izgradio svoj legitimitet, ali je dio tog legitimiteta uništio zbog osobnog koruptivnog ponašanja. U tome je pogriješio i prouzročio krizu monarhije, zbog čega je abdicirao. Njegova sina Felipea VI., aktualnog španjolskog kralja, podržava više od 70 % stanovnika Španjolske, prema podacima instituta koji se zove Metroscopia. Juana Carlosa de Borbóna kritizira se zbog koruptivnih radnji, ali ne i njegova sina Felipea VI. od Španjolske.

5. Opis dinamike secesije u Kataloniji: dijakronijska studija slučaja

5. 1. Uvod u dijakronijsku studiju slučaja

U ovome se poglavlju iznosi dijakronijska studija slučaja, čija je početna točka datum prisege Juana Carlosa de Borbóna na vjernost Francu, principima pokreta i temeljnim zakonima. Figura španjolskog kralja ponovno je bila uvedena 19. srpnja 1969. godine, zahvaljujući Francovu *Zakonu o nasljeđivanju* iz 1947. godine koji je Francu omogućavao da u trenutku kad poželi, osobno španjolskom parlamentu predloži svoga nasljednika u svojstvu kralja ili namjesnika[172] (André Bazzana, 2006: 147). Nakon Francove smrti 1975. godine službeno je započelo razdoblje španjolske tranzicije, a krunom tog razdoblja svakako se može smatrati Ustav iz 1978. godine, koji je 6. prosinca 1978. godine na referendumu o priznavanju nacrta Ustava podržalo 87,7 % građana Španjolske[173], nakon čega je bio i službeno odobren u španjolskom parlamentu 27. prosinca 1978. godine (Diainternacionalde.com, 2022). Španjolski kralj bio je važna figura u tom razdoblju sklapanja kompromisa i dogovora, s ciljem izbjegavanja potencijalnog novog rata. Predtranzicijski period i španjolska tranzicija iz diktature u konsolidiranu demokraciju, od 19. srpnja 1969. godine do 28. listopada 1982. godine, predstavljaju temelj novog zakonodavnog okvira unutar kojega je došlo do pojave fenomena secesije u Kataloniji u listopadu 2017. godine. Razdoblje španjolske tranzicije pojavljuje se i u razgovorima s uglednim intelektualcima iz prethodnog poglavlja, kad su objašnjavali svoja stajališta o tome mogu li se zahtjevi *procésa* moralno opravdati ili ne mogu. Neki ispitanici znanstveno su obrazlagali zašto izjednačavaju španjolski nacionalizam sa suvremenom španjolskom državom. Stoga prva pretpostavka rada objašnjava *procés* kao odgovor na neliberalni pravni okvir koji je stvoren zahvaljujući mitu o španjolskoj tranziciji, kojim Španjolska koči katalonsko pravo na samoodređenje. U prvom dijelu dijakronijske studije slučaja detaljno će se opisati razdoblje španjolske tranzicije, kroz znanstvenu literaturu i odgovore političkih aktera čije su političke stranke djelovale u tom razdoblju. Poseban naglasak bit će stavljen na odgovore katalonskih nacionalističkih stranaka o načinu provođenja španjolske tranzicije čiji je rezultat bio Ustav iz 1978. godine. Analizirat će se djelovanje katalonskih političkih elita od razdoblja tranzicije do

[172] *Las Cortes Españolas*, tj. nominalno španjolski parlament, djelovao je od 1943. godine do lipnja 1977. godine. To je zapravo bio „Francov parlament" (*Las Cortes franquistas*). Usprkos nedostatku političkog pluralizma, unutar njegova režima postojale su različite skupine: falangisti, tradicionalisti, karlisti i monarhisti. Franco je uspješno održavao ekvilibrij između različitih utjecaja, održavajući vlastitu superiornost u odnosu na sve struje koje su djelovale unutar njegova režima. Više o „Francovom parlamentu" na: Congreso.es, 2022.

[173] Od 1983. godine svake se godine 6. prosinca kao državni praznik obilježava „Dan španjolskog Ustava". Više o tom državnom prazniku na: Diainternacionalde.com, 2022.

lipnja 2010. godine. Tako će se definirati postojanje ili nepostojanje korelacije između krize političkog legitimiteta u razdoblju tranzicije i porasta independentizma u Kataloniji te će se odgovoriti na pitanje zašto nije dolazilo do pojave tog fenomena u razdoblju do 2010. godine. Odluka španjolskog Ustavnog suda od 28. lipnja 2010. godine, kojom su se 14 od 223 odredbe katalonskog Statuta proglasile nevažećima, odabrana je kao događaj kojim se studija slučaja longitudinalno podijelila. Nakon te odluke započeli su prosvjedi u organizaciji katalonskih civilnih udruga *Ómnium Cultural* i *Assemblea Nacional Catalana*. Independentistički politički pokret ili pokret za neovisnost, *procés,* službeno je formiran 2012. godine, a vrhunac je doživio u jesen 2017. godine, kada su katalonski politički i civilno-društveni akteri organizirali secesionistički referendum. Nakon referenduma i proglašenja Republike Katalonije u katalonskom parlamentu, Španjolska je aktivirala članak 155. španjolskog Ustava kojim su se uvele izvanredne mjere u Kataloniji, tj. raspustila se katalonska vlada i uveo se izravni nadzor nad katalonskim policijskim snagama *Mossos d'Esquadra*.[174] Dvanaestero katalonskih političkih aktera[175] bilo je privedeno, a njih sedmero[176] u međuvremenu je pobjeglo u druge zemlje Europske unije (Elperiodico.com, 2021). Završna je točka studije slučaja čin pomilovanja devetero katalonskih političkih i civilno-društvenih aktera 23. lipnja 2021. godine, kojima je prethodno Vrhovni sud bio izrekao zatvorsku kaznu u trajanju od devet do dvanaest godina zbog zavođenja građana, promoviranja i provođenja independentističkog programa te zloupotrebe javnih sredstava za organizaciju protuustavnog referenduma.[177] U drugoj fazi dijakronijske studije slučaja, pomoću eksplanatornih teorija Wooda, Hechtera i Barktus, objasnit će se dinamika secesijske krize u Kataloniji koja je eskalirala u jesen 2017. godine organizacijom secesionističkog referenduma. Izvori podataka su intervjui s političkim akterima koji su djelovali u razdoblju secesijske krize, analiza sadržaja odluka katalonskog parlamenta i španjolskog Ustavnog suda te analiza sadržaja novinskih članaka o evoluciji independentističkih prosvjeda. Triangulacijom podataka testirat će se druga pretpostavka rada

[174] Neposredno nakon referenduma ispitivala se involviranost Josepa Lluísa Trapera, glavnog šefa katalonske policije *Mossos d'Esquadra,* kao i načelnice katalonske policije za okrug Barcelone Terese Laplane i Cocere.
[175] Dvanaestero privedenih čelnika bili su Jordi Turull i Negre (PDeCAT), Josep Rull i Andreu (PDeCAT), Meritxell Borràs i Solé (PDeCAT), Raül Romeva i Rueda (ERC), Carles Mundó i Blanch (ERC), Dolors Bassa i Coll (ERC), Joaquim Forn i Chiariello (PD Ecat), Carme Forcadell i Lluís (ERC), Oriol Junqueras i Vies (ERC), Jordi Sánchez i Picanyol (ANC), Jordi Cuixart i Navarro (*Ómnium Cultural*) i Santi Vila i Vicente (PDeCAT).
[176] Carles Puigdemont i Casamajo (PDeCAT), Lluís Puig i Gordi (PDeCAT), Clara Ponsati i Obiols (PDeCAT), Antoni Comín i Olivares (ERC) i Meritxell Serret Aleu (neovisna na listi ERC-a i članica vijeća ANC-a) otišli su u Belgiju nakon proglašenja Republike Katalonije, a Marta Rovira i Vergés (ERC) i Anna Gabriel i Sabaté (CUP) pobjegle su u Švicarsku.
[177] Santi Vila i Vicente, Carles Mundó i Blanch i Meritxell Borràs i Solé nisu bili osuđeni na zatvorsku kaznu nego na plaćanje novčane kazne u iznosu od 60.000 eura zbog potpisivanja dokumenta o raspisivanju protuustavnog referenduma.

kojom se porast independentizma i osnivanje *procésa* dovode u korelaciju s krizom političkog legitimiteta tijekom pokreta 15-M i političkom strategijom tadašnjih vodećih katalonskih političkih aktera. Opis političke strategije preuzet je od Josepa Colomera (2017: 15) koji tvrdi da je *procés* politička strategija katalonskih političkih elita kojom se ciljano željela postići konfrontacija sa španjolskim vlastima. Dinamika konfrontacije dosegla je svoj vrhunac u jesen 2017. godine organizacijom protuustavnog secesionističkog referenduma. Razriješena je činom pomilovanja devetero katalonskih čelnika 23. lipnja 2021. godine.

5. 2. Prva faza dijakronijske studije slučaja: razdoblje od 19. srpnja 1969. godine do 28. lipnja 2010. godine

5. 2. 1. Španjolska tranzicija iz autoritarnog režima u konsolidiranu demokraciju: predtranzicijsko razdoblje i uvod u različite interpretacije autora

Španjolska, Grčka i Portugal pripadaju trećem valu demokratizacije koji je potekao iz južne Europe. Bio je pokrenut 1974. godine nestankom diktatura izvan sfere sovjetskog utjecaja, a potom zaokružen propašću istočnoeuropskih komunističkih režima na čelu sa SSSR-om. U svakoj od diktatura došlo je do krize legitimiteta zbog društvenih i političkih promjena, ali i zbog miješanja vanjskih aktera.[178] U desnim diktaturama poglavito se vojska opirala promjeni režima, dok su komunistički režimi nezadovoljstvo poticali ekonomskom transformacijom u prvim godinama tranzicije. U literaturi o trećem valu demokratizacije primjećuje se generalna suglasnost autora oko tvrdnje da su se te zemlje brzo konsolidirale i zaštitile u odnosu prema budućoj potencijalnoj destabilizaciji. Tranzicija iz autoritarnog režima u konsolidiranu demokraciju imala je, prema brojnim autorima, četiri faze: tip staroga autoritarnoga režima, proces prijelaza iz jednog režima u drugi, institucionalizaciju demokracije i konsolidaciju demokracije. Španjolska tranzicija u svim je aspektima bila univerzalna i zbog toga je znanstvena literatura o tom razdoblju opsežna i raznovrsna. Naime, u Španjolskoj nije došlo do brzog prekida s prethodnim sustavom, već je pokrenuta reforma koja je izmijenila osnovu političkog sustava. Demokratizacija se mogla odigrati samo na površini jer su joj prijetili međunacionalni sukobi i tradicionalne autoritarne strukture u obliku vojske. Postojao je i opravdan strah da će novim demokratskim režimom upravljati političke elite iz prethodne

[178] Tranzicija je u Grčkoj u formalnom smislu trajala samo mjesec i pol dana, dok je u Portugalu autoritarni režim bio slabiji u odnosu na Španjolsku i nije mu prethodio građanski rat.

diktature te da će zbog toga ta nova demokracija od samog početka biti ograničena (Samardžić, 2005: 567-569; Merkel, 2011: 154; Huntington, 2004: 131-161). Španjolska znanstvena i akademska zajednica podijeljena je u pogledu interpretiranja razdoblja španjolske tranzicije. Neophodno je istaknuti da su svi autori, tj. pobornici i kritičari službene interpretacije španjolske tranzicije, usuglašeni oko interpretacije predtranzicijskog razdoblja, tj. opisa tipa starog autoritarnog režima neposredno prije službenog početka španjolske tranzicije. Kraj „socijalnog mira" u Španjolskoj, utemeljenog na frankističkoj represiji, nastupio je još za vrijeme Francova života. Kriza je režim zahvatila potkraj 60-ih i početkom 70-ih godina 20. stoljeća. Društveno-ekonomske promjene nisu bile praćene političkom reformom. U posljednjoj etapi frankizma napuštena je politika gospodarske autarkije u korist ekonomskog liberalizma i otvaranja prema svijetu. Urbana srednja klasa bila se konsolidirala, a moderni radnički sloj društva ojačao je. Bila je to posljedica industrijske revolucije koju je Španjolska bila provela u razdoblju frankizma. Dio španjolske oligarhije smatrao je da se režim treba liberalizirati iznutra. Došlo je do rascjepa španjolske oligarhije i Katoličke crkve u pogledu daljnje potpore režimu u postojećem obliku, tj. krize legitimiteta režima. Potom su uslijedili protesti radnika i studenata protiv režima. Komunistička partija Španjolske cijelo je vrijeme djelovala u inozemstvu i tamošnjim vlastima nastojala objasniti da je Francov režim pogrešan te da je neophodno europeizirati Španjolsku, tj. liberalizirati institucije. Na sličan način djelovali su i španjolski socijalisti koji su nastojali objasniti da španjolskoj krupnoj buržoaziji frankizam više ne odgovara. I komunisti i socijalisti tada su predstavljali ilegalnu opoziciju frankizmu. Neophodno je spomenuti i umjereni katalonski nacionalizam te ekstremni baskijski nacionalizam, čija je teroristička organizacija ETA u prosincu 1973. godine izvršila atentat na tadašnjeg španjolskog premijera i Francova najbližeg suradnika Carrera Blanca. Taj je čin još više produbio političku i ekonomsku krizu u Španjolskoj te je svima postalo jasno da su neophodne određene promjene (Inđić, 1982: 193-222). U vezi s drugom, trećom i četvrtom fazom tranzicije, procesom prijelaza iz jednog režima u drugi te institucionalizacijom i konsolidacijom demokracije, kritičari službene verzije koriste se različitim teorijama, podacima i tumačenjima u odnosu na službenu interpretaciju španjolske tranzicije. Domaći autori, koje predvode Juliá Diaz (2017) i njegovi istomišljenici, predstavljaju španjolsku tranziciju kao model koji se može izvoziti drugim državama kojima predstoji proces demokratizacije institucija. Ti autori ističu kako je zahvaljujući kolektivnom naporu ideološki različitih političkih elita u Španjolskoj, bilo moguće izbjeći rat i transformirati državu u stabilnu i pluralnu demokraciju. Stoga se u španjolskim osnovnim i srednjim školama španjolsku

tranziciju interpretira kao zlatno razdoblje recentnije povijesti Španjolske. Djecu i mlade uči se da je zahvaljujući optimizmu, nadi, slobodi i jedinstvenosti svih Španjolaca izbjegnut novi građanski rat te da su se uspješno uspostavile demokratske institucije. Španjolska tranzicija bila je ishod odluka koje su donosili strateški političari s obzirom na dinamiku političkih i društvenih prilika u Španjolskoj. Krajnji ishod pregovaranja strateških političara bio je Ustav iz 1978. godine koji je definirao daljnja pravila pregovaranja unutar jasnog pravnog okvira, ako opet dođe do krize. Valja naglasiti da je ta verzija španjolske tranzicije dugo vremena bila i jedina. Kritički radovi počeli su se intenzivno objavljivati nakon izglasavanja novog *Zakona o povijesnom sjećanju* u prosincu 2007. godine, u vrijeme vlade socijalista José Luisa Rodrígueza Zapatera, kojim su se priznale sve žrtve Španjolskog građanskog rata (1936. – 1939.) i razdoblja frankizma (1939. – 1975.), pri čemu je bilo navedeno da je sjećanje na žrtve frankizma osobno i obiteljsko. To je rezultiralo pojačanim kritikama Udruge za obnovu povijesnog sjećanja (*Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica*) koja je zahtijevala nove javne politike za žrtve i državno priznanje da su zločini frankizma počinjeni protiv cjelokupnog društva, ali i pojačanom znanstvenom aktivnošću u istraživanju razdoblja španjolske tranzicije iz diktature u demokraciju (Baby, 2018: 6). Nakon podrobne analize opsežne kritičke literature o službenoj verziji španjolske tranzicije, uočava se da su ipak postojali autori koji su objavili kritičke radove ili započeli kritička istraživanja prije izglasavanja *Zakona o povijesnom sjećanju* i prije formiranja *procésa*. Najdetaljnija znanstvena kritička djela potpisuju Bénédicte André-Bazzana (2006)[179], Ferran Gallego (2008)[180] i Sophie Baby (2018)[181]. Svi kritičari smatraju kako je od druge faze tranzicije započeo tzv. „mit“ i njegovo podrobnije objašnjenje nude u svojim radovima. U njima postoje određene manje razlike, ali svi se autori slažu s tvrdnjom da je u fazi prijelaza iz jednog režima u drugi, tj. od Francove smrti do izbora za ustavotvorne *cortese*, postojala kriza političkog legitimiteta. Sljedeće dvije faze tranzicije uvjetovane su događajima od 20. studenoga 1975. do 15. lipnja 1977. godine. Prema navedenim autorima, druga faza tranzicije ne označava slom prethodnog režima, budući da je rigorozni frankizam tada bio samo oslabljen implementacijom određenih pogodnosti i ublažavanjem ograničenja sloboda za građane Španjolske. Stoga službena interpretacija španjolske tranzicije,

[179] Bénédicte André-Bazzana (2006) koristi se teorijom aktera kako bi objasnila razdoblje španjolske tranzicije, ali navodi podatke koji se ne uklapaju u službenu interpretaciju tog razdoblja. To posljedično njezinu interpretaciju čini drugačijom od službene.

[180] Knjiga Ferrana Gallega (2008) iznimno je opsežna i temelji se na odabranim povijesnim izvorima i novinskim člancima koji potkrepljuju autorovu tezu da je službeni narativ o dijalogu i konsenzusu u korist zajedničkog interesa zapravo mit.

[181] Sophie Baby (2018: 6) započela je svoje doktorsko istraživanje o razdoblju španjolske tranzicije 2000. godine, disertaciju je obranila 2006. godine i objavila je na francuskom jeziku u formi knjige 2012. godine.

prema kojoj su se španjolski građani dobrovoljno pomirili i zajedničkim snagama izgradili demokraciju, za navedene autore predstavlja povijesni i politički mit (André-Bazzana, 2006: 7-24; Gallego, 2008: 9-16; Baby, 2018: 5-9). Svi kasniji kritički radovi pozivali su se na ta tri autora. Santos Juliá Diaz (2010: 297-304) u svom je članku „Cosas que de la transición se cuenten" [„Što se sve govori o tranziciji"], iz 2010. godine, osporavao sadržaj manjih radova Juana Ramóna Capelle (2003), Xaviera Díeza (2004) i Julija Péreza Serrana (2007), kao i opsežna kritička djela Bénédicte André-Bazzane (2006), Ferrana Gallega (2008) i Sophie Baby (2018).

Dakle, može se zaključiti da je tema španjolske tranzicije jako polemična u španjolskoj znanosti, iako se službena verzija, koja se uči u španjolskom obrazovnom sustavu, nikad nije mijenjala. Za potrebe prve hipoteze rada, interpretacije će se grupirati i detaljno objasniti u iduća dva potpoglavlja.

5. 2. 2. Službena interpretacija druge, treće i četvrte faze procesa demokratizacije Španjolske

Teorija aktera često se pojavljuje u svjetskoj znanosti, kao i u radovima španjolskih autora koji su pobornici službene interpretacije španjolske tranzicije. O teoriji aktera na primjeru španjolske tranzicije podrobno su pisali Alfred Stepan (1991: 72-75), Juan J. Linz i Alfred Stepan (1996: 87-115) te Wolfgang Merkel, Raj Kollmorgen i Hans-Jürgen Wagener (2019).

Pobornici službene verzije španjolske tranzicije ističu da je ona započela 20. studenoga 1975. godine, kada se tadašnji španjolski premijer Carlos Arias Navarro obratio građanima Španjolske preko državnog javnog medija RTVE, riječima „Španjolci, Franco je umro!" (Rtve.es, 2018). Smrću šefa države, generala Francisca Franca, završila je duga epoha španjolske povijesti koja je započela završetkom Španjolskog građanskog rata 1939. godine. Španjolski konzervativci tada su tugovali, a brojni Francovi kritičari u tajnosti slavili jer su smatrali da je došao kraj njegovu režimu. U središtu pažnje tada je bio Juan Carlos de Borbón, predodređeni Francov nasljednik, koji je bio uvjeren da će predstojeća tranzicija u Španjolskoj biti moguća bez trauma, tj. bez novog rata (Samardžić, 2005: 570-571). Nakon diktatorove smrti, državom je upravljalo novoformirano upravljačko tijelo *Consejo de Regencia* [Namjesničko vijeće], sve do 22. studenoga 1975. godine kada je Juan Carlos de Borbón službeno proglašen španjolskim kraljem. Od tada je počeo nositi ime Juan Carlos I. te je u svome prvom govoru, pred članovima *cortesa*, najavio svoje viđenje budućnosti Španjolske. Govorio je o tragičnim posljedicama

Građanskog rata koje se više nikada ne smiju ponoviti te izrazio želju za postizanjem konsenzusa o nacionalnom dogovoru oko promjene postojećeg državnog sustava u demokratičniji (Inđić, 1982: 237-238; Samardžić, 2005: 570-571). Na kralja se odmah gledalo s dozom sumnje s obiju strana političkog spektra. Iako je svim frankistima, koji su tada dominirali unutar *cortesa,* bilo poznato da je upravo Franco odredio Juana Carlosa za svog nasljednika 1969. godine, pozivajući se na *Fundamentalne zakone* režima, kraljevo prvo obraćanje otvorilo je pitanje hoće li se zaista Francova ideologija nastaviti u liku monarha. Franco je zahvaljujući *Fundamentalnim zakonima* ponovno bio uveo instituciju monarhije koja je trebala biti autokratska i centralistička, tj. nedemokratska. Zbog toga je frankistička opozicija sumnjala u iskrenost namjera Juana Carlosa I. da demokratizira Španjolsku. Uostalom, kralj je bio odlučio frankista Ariasa Navarra, koji je bio pobornik „frankizma bez Franca“, zadržati na poziciji španjolskog premijera. Arias Navarro je politološkim rječnikom predstavljao *hardlinera* („tvrdolinijaša“). Koristio se represivnim metodama prema svima koji su se opirali njegovoj vladi, ali se nije znao nositi s ekonomskom krizom, tj. velikom naftnom krizom. Također, veliki su mu problem predstavljali nacionalistički pokreti u Kataloniji i Baskiji, a posebno teroristički napadi baskijske ETA-e. Njegov ministar policije Manuel Fraga Iribare imao je neprihvatljivo omalovažavajući i zapovjednički odnos prema opoziciji u tom osjetljivom razdoblju. Kralj Juan Carlos I. stoga je odlučio potajno njegovati kontakte s opozicijom, *reformersima* (reformistima). Među njima, koji su za vrijeme frankizma podupirali režim, posebno su se isticali predsjednik *cortesa* Torcuato Fernández Miranda i bivši glavni tajnik stranke *Falange Española* Adolfo Suárez. Oni su u novonastaloj situaciji predstavljali opoziciju Ariasu Navarru i kralja nagovarali da državu transformira ka demokraciji. Upozoravali su ga na pritisak međunarodne zajednice koja je inzistirala da se u Španjolskoj razviju liberalni i demokratski modeli (Inđić, 1982: 242-249; Molinero i Ysàs, 2018: 42-45, 63-73). Kralj je postao svjestan toga da politika Ariasa Navarra nije rješenje za Španjolsku jer može isprovocirati nepoželjne reakcije radikala koji su se zalagali za *rupturu,* tj. naglo odbacivanje frankističkih zakona i struktura te uspostavljanje novog poretka utemeljenog na demokratskim principima. Pod radikalima se tada mislilo na ljevičarske i anarhističke grupe koje nisu bile prisutne unutar frankističkog državnog aparata, ali i na grupe radnika i studenata koje su u tom razdoblju organizirale masovne prosvjede. Te su se grupe zalagale za slobodne izbore i legalizaciju političkih stranaka kojima je frankizam branio djelovanje na teritoriju Španjolske. Budući da su se radikali zalagali za nagli slom sustava, apsolutna podrška načinu njihova djelovanja prijetila je novom sukobom s tvrdolinijašima. Kralj Juan Carlos I. naposljetku je

odlučio potražiti optimalno rješenje za Španjolsku. Prisilio je Ariasa Navarra na ostavku 1. srpnja 1976. godine, a već sutradan imenovao je Adolfa Suáreza za novog španjolskog premijera (Samardžić, 2005: 571-573; Aguilar, 1997: 93-94; Božić, 1981: 12-13; Inđić, 1982: 249-252).[182] Želja Adolfa Suáreza bila je istovjetna želji Juana Carlosa I., da se dvije suprotstavljene Španjolske pomire i homogeniziraju te da se izbjegne novi rat. Mladi Suárez odmah je pokazao svoje govorničke sposobnosti. Na inauguraciji je naveo demokratske principe svog programa, tj. narodnu suverenost, intenzivni rad na procesu demokratizacije države, amnestiju i referendum kojim bi trebalo konsolidirati ustavnu proceduru. On je bio reformist koji je svoju prethodnu poziciju tajnika stranke *Falange Española* počeo pravdati kao jedini mogući način političkog djelovanja u razdoblju frankizma. Smatrao je da se sustav treba transformirati iznutra, tj. iz institucija (Samardžić, 2005: 273; Molinero i Ysàs, 2018: 99-100). Juliá Diaz (2017: 365-433) te Carme Molinero i Pere Ysàs (2018: 100-105) ističu da se od 2. srpnja 1976. do 15. lipnja 1977. godine odvio prijelaz iz starog režima u demokratski sustav jer je u tom razdoblju Suárez predložio i implementirao sve neophodne reforme, zaključno s prvim organiziranim demokratskim izborima u Španjolskoj. Iskoristio je poznanstva iz frankističkog režima kako bi *cortese* uvjerio da je neophodno donošenjem i poštovanjem novih zakona ukloniti autoritet frankističkih figura te izbjeći miješanje vojske u taj proces. Započeo je kontakte s demokratskim snagama, tj. s umjerenim i radikalnim demokratima koji su tijekom 1976. godine organizirali masovne prosvjede diljem Španjolske. Amnestija za političke zatvorenike bila je glavna poruka tih prosvjeda. Suárez je bio svjestan da će uvođenjem amnestije umjereni demokrati moći lakše kontrolirati ponašanje radikalnih demokrata, tj. uvjeriti ih da će njegova vlada demokratizirati Španjolsku i posljedično znatno smanjiti njihove aktivnosti na ulicama i trgovima španjolskih gradova. No uvođenje amnestije nije bilo tako jednostavno jer se postavljalo pitanje na koga i na što bi se ta amnestija trebala odnositi. Prvi *Zakon o amnestiji* stupio je na snagu 30. srpnja 1976. godine. Označavao je prve korake političke tranzicije iako nisu svi u potpunosti bili zadovoljni prvotnim sadržajem tog zakona (Aguilar, 1997: 94-95).[183] Opozicija se na kraju ipak usuglasila oko potrebe za zaboravom o

[182] Neophodno je istaknuti da je Adolfo Suárez bio izričita želja kralja Juana Carlosa I. koji je prilikom posjete SAD-u 1976. godine održao govor u američkom Kongresu i obećao da će se Španjolska reformirati prema uzoru na zapadne demokracije. Nakon ostavke Ariasa Navarrra, Monarhijsko vijeće predložilo je tri kandidata. To su bili bivši ministar vanjskih poslova Gregorio López Bravo, bivši ministar javnih radova Federico Silva Muñoz i najmlađi kandidat, bez iskustva obnašanja funkcije ministra, Adolfo Suárez. López Bravo dobio je 14, Silva Muñoz 15, dok je Suárez dobio samo 12 glasova. Iako je dobio najmanje glasova članova Monarhijskog vijeća, kraljeva podrška bila je presudna za imenovanje na funkciju novog premijera Španjolske (Inđić, 1982: 250).

[183] Paloma Aguilar (1997: 94-98) proučavala je političku amnestiju u razdoblju španjolske tranzicije i kolektivno sjećanje na Španjolski građanski rat. Prvi *Zakon o amnestiji* iz srpnja 1976. godine nije uključivao pojedince i grupe koji su bili odgovorni za politički motivirane nasilne zločine. Zbog toga je taj zakon bio proširen u ožujku

podjelama koje su dovele do Građanskog rata i brisanjem posljedica Francova režima, tj. složila se s time da Građanski rat i četrdeset godina diktature treba tretirati kao dio prošlosti. Nova etapa demokratske Španjolske zahtijevala je kolektivno sjećanje na Španjolski građanski rat kao tragedije zbog koje su obje strane bile jednako krive i koja se više nikad ne bi smjela ponoviti na teritoriju Španjolske. Stoga, dominantni diskurs opozicije bio je da se ne smije dozvoliti prolongacija narativa o pobjednicima i poraženima u Građanskom ratu koji je bio prisutan u razdoblju frankizma. Zbog toga je naposljetku ipak uspostavljen kompromis o „totalnoj amnestiji" (Juliá Diaz, 2017: 433-435). Važan korak ka demokratizaciji zemlje bio je premijerov prijedlog *Zakona o političkoj reformi*[184] koji su najprije 18. studenoga 1976. godine bili odobrili *cortesi*, a 15. prosinca 1976. godine taj je zakon bio odobren na referendumu. Izlaznost je bila 77,7 %, a apstiniralo je 22,3 % građana Španjolske. Zakon je dobio podršku od 94,2 % glasača. Tim zakonom eliminirane su frankističke prepreke, tj. raspustili su se frankistički *cortesi* i uspostavljena je baza za dvodomni parlament koji bi činili Kongres i Senat. Ali još je važnije što se otvorio put za prve demokratske izbore na kojima će moći sudjelovati različite političke stranke. Veliki izazov za Suáreza bila je legalizacija Komunističke stranke čiji se predsjednik Santiago Carrillo isticao u borbi protiv frankizma, a u novonastaloj situaciji protivio se španjolskom kralju i generalno instituciji španjolske monarhije. Suárez je znao da Komunističkoj stranci (PCE) i Socijalističkoj stranci (PSOE) mora omogućiti nesmetano djelovanje kako bi se mogli održati prvi pravi demokratski izbori u Španjolskoj, tj. svi građani s pravom glasa morali su imati mogućnost glasovanja za svog političkog predstavnika. U travnju 1977. godine Suárez je legalizirao Komunističku stranku i to je izazvalo prvu krizu njegove vlade, s obzirom na to da je kod brojnih političkih aktera još uvijek bila prisutna frankistička antikomunistička atmosfera.[185] To je bila cijena demokratskog legitimiteta

1977. godine i konačno odobren 15. listopada 1977. godine. No prije njegova konačnog odobrenja, tadašnji ministar unutarnjih poslova i pravosuđa Martín Villa organizirao je anketu kojom je htio provjeriti stav građana o amnestiji onih koji su bili odgovorni za politički motivirane nasilne zločine. Relativna većina građana dala je podršku proširivanju *Zakona o amnestiji*. Važno je istaknuti da je 65 % građana Baskije dalo podršku amnestiji za sve tipove zločina, zbog zatvorenih pripadnika terorističke organizacije ETA, dok je na razini cijele Španjolske 45 % građana smatralo da se amnestija ne bi trebala odnositi na zločine koji su uključivali krvoproliće. Carme Molinero i Pere Ysàs (2018: 101) upozoravaju da je IOP, tj. *Instituto de la Opinión Pública* [Institut za javno mnijenje] raspolagao s informacijom da 67 % građana Španjolske želi amnestiju. Santos Juliá Diaz (2017: 433) ističe kako je rasprava o amnestiji najprije započela zbog zatvorenika organizacije ETA, a potom je osviještena kao jedini način da se u glavama ljudi završi razdoblje Građanskog rata i četrdeset godina diktature. Opisao je govore katalonskog socijalista Joana Reventósa (PSC) i baskijskog predstavnika Xabiera Arzalluza (PNV), u kojima su inzistirali na totalnoj amnestiji. Naposljetku je na konačan tekst *Zakona o amnestiji* utjecala naftna kriza zbog koje je Suárez s opozicijskim snagama morao potpisati gospodarski sporazum, *Pactos de Moncloa*.

[184] U literaturi se često spominje španjolski naziv, *Ley para la reforma política*.

[185] Legalizaciji Komunističke stranke prethodio je tzv. „Crni tjedan" (*Semana Negra*) u siječnju 1977. godine, koji se također dovodi u uzročno-posljedičnu vezu s legalizacijom španjolskih komunista. Tada su pripadnici snaga javnog reda i ekstremno desničarskih grupa počinili niz ubojstava. Najprije je 23. siječnja ubijen student Arturo

slobodnog izbora u kojem birači daju glas svom političkom akteru. Suárez je uz pomoć Juana Carlosa I. pregovarao s Felipeom Gonzálezom iz stranke PSOE i Santiagom Carrillom iz stranke PCE da prihvate monarhiju i uspio je u tome. Felipe González najprije je bio skeptičan prema kralju, a potom je shvatio kako stranku PSOE treba pomaknuti od komunističke ideologije i usmjeriti je prema umjerenoj socijaldemokraciji. Suárez je također odobrio upotrebu simbola perifernih nacionalizama, poput baskijske zastave *ikurriña*, želeći na taj način umiriti radikalne grupe i uključiti ih u proces demokratizacije (Ross, 2009: 115-117). Krajnja točka prijelaza iz jednog režima u drugi bili su prvi demokratski izbori 18. lipnja 1977. godine, nakon kojih je mogla započeti faza institucionalizacije. Suárezova ambicija bila je pobjeda na izborima. Bio je svjestan tereta falangističke prošlosti kod jednog dijela građana i zbog toga je odlučio oformiti novu stranku, *Unión de Centro Democrático* (Unija demokratskog centra) ili skraćeno UCD. Osim UCD-a, na izbore su izašle i *Alianza Popular* (AP) na čijem je čelu bio Manuel Fraga, socijalistički PSOE na čijem je čelu bio Felipe González, komunistički PCE na čijem je čelu bio Santiago Carrillo te regionalne katalonske i baskijske stranke. Pobijedila je reformistička stranka Adolfa Suáreza UCD, koja je osvojila 34,5 % glasova. Druga je bila umjerena socijalistička stranka PSOE, koja je osvojila 24,4 % glasova. Ostale stranke nisu osvojile dvocifreni postotak glasova birača. Nijedna stranka nije dobila apsolutnu većinu, ali birači su pokazali da podupiru demokraciju jer su najveću potporu dali reformističkom UCD-u i umjerenom PSOE-u. Nastala je potreba za širim konsenzusom do kojega je i došlo kad se 22. srpnja 1977. godine oformio prvi dvodomni monarhijski *cortes*. Smatra se da su se tim činom dvije Španjolske, koje su prethodno međusobno ratovale u Španjolskom građanskom ratu, konačno ujedinile. Za predsjednika *cortesa* bio je imenovan Antonio Hernández Gil, a potom se oformila i prva demokratska vlada u Španjolskoj nakon Građanskog rata. Za premijera je imenovan Adolfo Suárez (Molinero i Ysàs, 2018: 97-142; Samardžić, 2005: 573-578). Druga velika kriza Suárezove vlade bila je ekonomske prirode jer se razdoblje političke tranzicije poklopilo s naftnom krizom, recesijom i rastom nezaposlenosti. Ta situacija premijera je dodatno prisilila na pregovaranje s opozicijom u pogledu reduciranja inflacije i pravedne distribucije troškova krize. Zato su 25. listopada 1977. godine potpisani *Sporazumi Moncloa*

Ruiz García koji je bio aktivan na prosvjedima za amnestiju. Sutradan, 24. siječnja, organiziran je prosvjed zbog ubojstva studenta Artura, na kojemu je život izgubila studentica María Luz Nájera Julián. Isti dan, tijekom večeri, u madridskom kvartu Atochi pogubljeno je pet odvjetnika Komunističke stranke, PCE-a, i sindikalne organizacije CCOO (*Confederación Sindical Comisiones Obreras* [Sindikalna konfederacija radničkih povjerenstava]). Više o „Crnom tjednu“ na: Archivodelatransicion.es, 2024.

[*Pactos de Moncloa*][186], a kasnije su bili ratificirani i u Kongresu (Molinero i Ysàs, 2018: 211-222; Inđić, 1982: 286-287; Ross, 2009: 120). Suárezova vlada nastavila je s reformama. Nakon izbora za konstituirajuće *cortese* i imenovanja vlade, idući korak bilo je sastavljanje novog demokratskog ustava. Trebalo je najprije napisati elaborat za novi ustav, tzv. *Carta Magna*. Oformila se sedmeročlana ustavna komisija koju su činili Gabriel Cisneros Laborda (UCD), José Pedro Pérez Llorca (UCD), Miguel Herrero (UCD), Manuel Fraga Iribarne (AP), Jordi Solé Tura (PSUC-PCE)[187], Miquel Roca Junyent (CDC) i Gregorio Peces Barba (PSOE). Na kraju je donesen Ustav iz 1978. godine kojim je završen proces institucionalizacije, tj. oformljen je zakonodavni okvir španjolske tranzicije u potpunu demokraciju. Člankom 1. španjolskog Ustava, Španjolska je definirana kao parlamentarna monarhija, a nositelji suvereniteta su svi Španjolci. Vlast je podijeljena na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu. U članku 137. Ustava objašnjena je teritorijalna podjela zemlje na autonomne zajednice, a člankom 2. naglašeno je jedinstvo španjolske nacije. Zahvaljujući naglašenim ljudskim pravima i fundamentalnim slobodama prema uzoru na *Deklaraciju o ljudskim pravima* UN-a, priznala su se prava i slobode, npr. pravo na privatno vlasništvo, sloboda podučavanja, pravo na obrazovanje, sloboda tržišta, pravo na štrajk itd. Država je člankom 16. Ustava priznala i pravo na postojanje različitih religijskih institucija i pravo na različitu vjersku pripadnost, čime se obvezala da neće službeno favorizirati određenu religiju. Ustav je 6. prosinca 1978. godine na referendumu o priznavanju nacrta Ustava podržalo 87,7 % građana Španjolske. Službeno je odobren u španjolskom parlamentu 27. prosinca 1978. godine (Ross, 2009: 120-121; Diainternacionalde.com, 2022; Boe.es, 1978).

Idući korak bila je modernizacija porezne strukture koja je predstavljala početak uspostave države blagostanja, prema uzoru na druge zapadnoeuropske zemlje. Sve te reforme Adolfu Suárezu i njegovoj stranci UCD osigurale su pobjedu na parlamentarnim izborima 1979. godine. Nedugo nakon tih izbora, stranku UCD zahvatila je kriza. Bile su prisutne unutarstranačke podjele, kao i neslaganja u pogledu reforme obrazovanja koja je uključivala autonomiju sveučilišta. Grupe koje su promovirale nasilje s ciljem destabilizacije zemlje i opstrukcije izgradnje demokracije, predstavljale su dodatni veliki problem koji je doveo do nestabilnosti Suárezove tek formirane vlade. Postojale su neofašističke terorističke grupe, poput

[186] Neke od usvojenih mjera bile su kontrola javne potrošnje, devalvacija valute i redukcija prekomjerne potrošnje energije.

[187] Stranka *Partit Socialista Unificat de Catalunya* [Ujedinjena socijalistička stranka Katalonije] bila je katalonski ogranak Komunističke partije Španjolske. Jordi Solé Tura bio je član stranke PSUC, a kao jedan od „otaca Ustava" zastupao je stranku PCE.

BVE[188], GAE[189], *Triple A* [„Trojka A“] i *Guerrilleros del Cristo Rey* [„Gerilci Krista Kralja“], koje su primarno djelovale u Baskiji. Nasilje na ulicama diljem Španjolske provodila je skupina ekstremne ljevice GRAPO[190]. Ipak, najveću količinu nasilja nastavila je izazivati baskijska ETA (Samardžić, 2005: 575; Inđić, 1982: 297-304).[191] Sve navedeno pogodovalo je tadašnjoj opoziciji na čijem je čelu bio socijalist Felipe González. On je Kongresu uputio prijedlog za izglasavanje nepovjerenja Adolfu Suárezu. Prijedlog nije bio izglasan, ali je dodatno oslabio Suárezovu stranku i vladu. On se sve teže usuglašavao sa svojim suradnicima u pogledu novih reformi te je 1981. godine odlučio sam podnijeti ostavku na mjesto premijera. Stranka UCD odlučila je da za premijera predloži dotadašnjeg ministra ekonomije Leopolda Calvo-Sotela (Božić, 1981: 40-55). Dodatni izazov uspostavi demokracije tada su predstavljali i neki pripadnici vojske koji su bili neprijateljski nastrojeni prema tom procesu. Za vrijeme investiture Leopolda Calvo-Sotela za novog španjolskog premijera, jedna grupa *Guardie Civil* na čelu s Antonijom Tejerom upala je u Kongres i pokušala izvršiti državni udar.[192] Građani Španjolske mislili su da će započeti novi građanski rat, ali zahvaljujući reakciji Juana Carlosa I. do toga nije došlo. Kralj se uključio u TV program uživo i održao govor u kojemu je osudio pokušaj državnog udara te branio demokratski put Španjolske.[193][194] Njegov govor bio je hvaljen diljem zemlje i tada ga se proglasilo herojem španjolske demokracije. Dva dana nakon pokušaja državnog udara izglasana je investitura Leopolda Calvo-Sotela. Njegova politika bila je nešto drugačija od Suárezove. Razdoblje njegova mandata obilježilo je izglasavanje peticije podršci ulaska Španjolske u NATO i izglasavanje *Zakona o razvodu* (Božić, 1981: 57-89). Na sljedećim parlamentarnim izborima 28. listopada 1982. godine apsolutnom je većinom pobijedio Felipe González iz stranke PSOE. On je bio važna figura jer je za vrijeme svog mandata upravljao važnim reformama, poput ulaska Španjolske u članstvo Europske unije te intenzivnim razvojem

[188] *Batallón Vasco Español* [„Baskijsko-španjolski bataljon“].
[189] *Grupos Armados Españoles* [„Španjolske naoružane grupe“].
[190] *Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre* [„Grupe Antifašističkog otpora Prvog listopada“].
[191] ETA je organizirala atentate u kojima je 1979. godine stradalo 77 osoba, a 1980. godine čak 95 osoba.
[192] Antonio Tejero Molina bio je rodom iz Malage, ali je dobar dio svoje vojne službe obavljao u baskijskoj regiji Gipizcoa. Javno se protivio legalizaciji simbola baskijskog nacionalnog identiteta. Stoga je zatražio premještaj iz Baskije. Smetale su ga politike Adolfa Suáreza, a posebno legalizacija baskijske zastave *ikurriñe*. Ispostavilo se da je dugo vremena planirao pokušaj državnog udara, tj. planirao je Suárezovu otmicu kojom je namjeravao prisiliti sastavljanje vlade „nacionalnog spasa“. Na kraju je ipak odlučio pokušati izvršiti vojni državni udar u španjolskom parlamentu tijekom inauguracije Calvo-Sotela. Detaljniji opis ovog događaja u: Božić, 1981: 90-104.
[193] Najvažniji dio kraljeva govora bila je rečenica: „Kruna, simbol opstanka i jedinstva domovine, ne može tolerirati, u bilo kojoj formi, akcije ili ponašanja osoba koje bi željele silom prekinuti demokratski proces, koji određuje Ustav izglasan od španjolskog naroda na referendumu.“ (Božić, 1981: 105).
[194] Iste je večeri glavni general Valencije Jaime Milans del Bosch naredio vojsci da izveze tenkove na ulice Valencije. Proglasio je izvanredno stanje, građanima ukinuo sva novostečena prava i objavio da je preuzeo vlast. Međutim, iduće jutro povukao je tenkove s ulica i sve ostale naredbe. Na tu odluku utjecao je kraljev govor. Pokušaj vojnog državnog udara u Valenciji nije uspio (Božić, 1981: 94, 109).

države blagostanja. Smatra se da je pobjedom socijalista na parlamentarnim izborima 1982. godine službeno završilo razdoblje španjolske tranzicije, tj. došlo je do demokratske konsolidacije (Samardžić, 2005: 589-597; Ross, 2009: 131-132).

5. 2. 3. Kritika službene interpretacije razdoblja španjolske tranzicije

Službenu interpretaciju španjolske tranzicije najprije se kritiziralo isticanjem njezine nepotpunosti jer se njome ne pokazuje sva kompleksnost tog razdoblja. Stoga se smatralo da je tranziciji potrebna analiza koja uključuje više uzroka i elemenata različitih teorija. Za tu prvu kritiku može se ustvrditi da je bila blaga zato što nije negirala službeni sadržaj već je poticala njegovo proširivanje novim teorijama i podacima. Opovrgavao ju je Santos Juliá Diaz, tvrdeći da službena interpretacija sadrži strateško objašnjenje transformacije Španjolske zahvaljujući djelovanju društvenih pokreta prema centrima moći i obratno (Juliá Diaz, 2010: 298-299). Kritičke članke, koji predstavljaju začetak tvrdnje o španjolskoj tranziciji kao transformaciji iz autokratskog frankizma u liberalni frankizam, izazivajući i danas polemiku unutar akademskih krugova Španjolske, napisali su Juan Ramón Capella (2003), Xavier Díez (2004) i Julio Pérez Serrano (2007). Začetak polemika uočljiv je u članku Santosa Juliá Diaza iz 2010. godine pod naslovom „*Cosas que de la transición se cuentan*“ [„Stvari koje se govore o tranziciji“], u kojem je opisivao i opovrgavao krucijalne teze kritičara. Tako je Capella (2003) u kritičkoj interpretaciji iznio zaključak o pogrešnom tumačenju uloge španjolske ljevice u drugoj fazi španjolske tranzicije, jer je prema njegovu mišljenju ljevica tada imala jasan plan o republikanskom modelu tranzicije. Tog plana potom se prisilno odrekla i na taj način izdala svoje ljevičarske ideje. Ljevica u tom slučaju tada nije bila ljevica u pravom smislu riječi. Díez (2004) pak tvrdi da je frankizam kreator službene interpretacije druge, treće i četvrte faze tranzicije, a alternativnu interpretaciju čine divergentna individualna sjećanja Katalonaca, Baska, republikanaca i libertarijanaca. Naglašava da je vlast pokušala marginalizirati njihova sjećanja, ali navedene četiri grupe „nisu dopustile da njihova sjećanja ostanu potlačena“ (Juliá Diaz, 2010: 301-304). Pérez Serrano (2007; 2016: 77-81) kritizirao je pojednostavljenost službene interpretacije tranzicije, s ciljem stvaranja legitimiteta aktualnim španjolskim političkim elitama. Pojednostavljivanje činjenica objasnio je kao potrebu nove španjolske demokracije da od službene interpretacije španjolske tranzicije stvori lako prihvatljivi laički katekizam. Smatra da je prekomjerna politizacija bila moguća zbog činjenice da su brojni povjesničari ujedno bili svjedoci ili protagonisti španjolske tranzicije. U članku „*Funcionalidad*

y límites de la transición a la democracia como paradima historiográfico“ [„Funkcionalnost i ograničenja tranzicije u demokraciju kao povijesne paradigme“], naveo je da mitiziranje rezultata španjolske tranzicije, kao rezultat političkih interesa tadašnjih protagonista, predstavlja veliki problem za znanost jer ometa istraživanje i detaljno poznavanje karakteristika razdoblja tranzicije (Pérez Serrano, 2016: 82-85).

Opširnije kritičke znanstvene uratke u formi knjige napisali su Bénédicte André-Bazzana (2006), Ferran Gallego (2008) i Sophie Baby (2018).[195] Sva tri navedena znanstvena djela opisuju službenu interpretaciju španjolske tranzicije kao „mit“. Službeni narativ, kojim se tvrdi da je razdoblje španjolske tranzicije bilo proces lakog konsenzusa u kojemu su svi popustili zbog zajedničkog interesa, navedeni autori smatraju pogrešnim. Važno je naglasiti da su sva tri djela imala veliki odjek unutar španjolske javnosti i znanstvene zajednice, usporediv s reakcijama hrvatske znanstvene zajednice i javnosti na knjigu Dejana Jovića (2017) pod naslovom *Rat i mit*. Jović (2017: 7, 9) smatra da je službeni hrvatski diskurs o ratu iz 90-ih godina prošlog stoljeća središnje mjesto novog političkog i nacionalnog identiteta Hrvatske, nakon njezina službenog priznanja 1992. godine. André-Bazzana (2006) i Baby (2018) smatraju da diskurs o miroljubivoj tranziciji, u kojoj su se dvije Španjolske pomirile, predstavlja novi španjolski nacionalni mit kao temelj španjolske državnosti nakon završetka tranzicije 1982. godine. André-Bazzana (2006: 17-22, 67) smatra da je službena interpretacija španjolske tranzicije, prema kojoj su tadašnji relevantni politički akteri konstantno pokušavali i naposljetku uspjeli postići konsenzus o izgradnji novog demokratskog poretka u Španjolskoj ekvivalentnog zapadnoeuropskim demokratskim modelima, zapravo politički mit ili konstrukt. Prema službenoj verziji španjolske tranzicije, prijelaz iz jednog režima u drugi obilježio je raskid s prošlošću, što je dovelo do promjene institucija, vrijednosti, normi i pravila. Dvije Španjolske konačno su se pomirile i usuglasile oko zajedničkog cilja, tj. demokratizacije zemlje, što je bilo moguće zbog odgovornosti političkih elita i razboritosti španjolske populacije. André-Bazzana (2006: 30-44, 67-71, 146-150) naprotiv smatra da faza prijelaza iz jednog režima u drugi nije značila potpuni raskid s prošlošću, s obzirom na to da nisu postojali pregovori s opozicijom prije izbora za nove *cortese* u lipnju 1977. godine. Španjolski kralj,

[195] Bénédicte André-Bazzana jedina je objavila knjigu *Mitos y mentiras de la transición* [*Mitovi i laži o tranziciji*] prije službenog izglasavanja *Zakona o povijesnom sjećanju* u prosincu 2006. godine, a Sophie Baby iste je godine obranila doktorat koji je kasnije objavila pod naslovom *El mito de la transición pacifica* [*Mit o miroljubivoj tranziciji*]. Koristila se radom André-Bazzane u svojoj disertaciji. Ferran Gallego (2008) svoje je višegodišnje istraživanje, koje je započeo prije izglasavanja navedenog zakona, objavio u travnju 2008. godine pod naslovom *El mito de la transición* [*Mit o tranziciji*].

glavni protagonist tranzicije, nije želio da se Španjolska nakon Franca raspadne ili da dođe do novog traumatičnog rata. Zakleo se na vjernost Francu i principima pokreta 1969. godine, i tako postao diktatorov nasljednik u skladu s frankističkim *Zakonom o nasljeđivanju* iz 1947. godine. Iako je kraljev legitimitet bio dvojben, on je 1976. godine praktički nametnuo Adolfa Suáreza, drugog važnog protagonista tog razdoblja, kao premijera. Nakon izbora u lipnju 1977. godine, vladajuća stranka UCD i vodeća oporbena stranka PSOE nisu pokazivale sklonost konsenzusu koji bi se temeljio na djelomičnom odstupanju od njihovih principa. Obje stranke željele su voditi glavnu riječ u novom državnom sustavu i zbog toga su bile prisiljene na međusobnu suradnju, pa je njihov konsenzus bio ishod okolnosti. Pogrešno bi bilo tvrditi da su se akteri dobrovoljno pomirili i zajedno odlučili stvarati demokratsku Španjolsku. Svi tadašnji politički akteri bili su svjesni da moraju ublažiti svoje početne pozicije ako žele nastaviti politički djelovati u novom sustavu, a cilj svake političke stranke jest kontinuirano djelovanje u političkom životu države. André-Bazzana (2006: 44-45) priznaje važnost dvaju sporazumnih dokumenata, *Paktova iz Moncloe* iz listopada 1977. godine i novog španjolskog Ustava iz prosinca 1978. godine. U nacrt Ustava iz 1978. bili su uključeni predstavnici različitih stranaka koji su imali vlastite interese: stranka UCD tako je mogla politički kapitalizirati vođenje procesa i očekivati pobjedu na sljedećim izborima, PSOE se mogla predstaviti kao ozbiljna alternativa vladajućoj stranci, PCE se mogla predstaviti kao eurokomunistička stranka koja je prihvatila pluralni politički okvir, dok se AP, kao politička elita frankizma, mogla osloboditi dijela prošlosti koji je u novonastaloj situaciji predstavljao teret. Dakle, kompromis nakon izbora u lipnju 1977. godine bio je rezultat partikularnih političkih interesa i intenzivnih pritisaka, a nikako svijesti o nužnosti pomirenja dvije Španjolske. André-Bazzana (2006: 12-24, 278-279, 284-287) smatra da je neophodno dekonstruirati mitsku naraciju o savršenom modelu španjolske tranzicije, a svoj zaključak temelji na opažanju da se navedena naracija uvijek najviše upotrebljavala kad se Španjolska suočavala s unutarnjim političkim izazovima ili krizama. Pratila je slavljenje kolektivnog nacionalnog sjećanja na razdoblje tranzicije 1995. godine i primijetila da je tadašnje pozivanje na prošlost bilo temelj političke moći. Adolfo Suárez tada je, na ceremoniji slavljenja i sjećanja, dobio medalju za doprinos španjolskoj demokraciji. Sve se to odvijalo pred konzervativnim premijerom Aznarom i katalonskim predstavnikom Pujolom. Autorica napominje da se tada „slučajno“ zaboravilo u kolikoj je mjeri Suárez bio kritiziran zbog nedemokratskog ponašanja u razdoblju tranzicije, nakon što je više puta *cortesima* odbijao objašnjavati svoje politike. Odbijao je i pozive na sudjelovanje u emisijama nacionalne televizije. Autorica napominje da je 15. lipnja 1997. godine Kongres

organizirao manifestaciju sjećanja na prve opće izbore. Govorilo se o „duhu tranzicije“ i „vrijednostima tranzicije“. Slavila se sva politička elita tranzicije, a najviše heroji Juan Carlos I. i Adolfo Suárez. Intenzivno se radilo na stvaranju kolektivnog sjećanja, temeljnog elementa izgradnje nacionalnog identiteta koje omogućuje usklađivanje predstavljanja nekog događaja s ciljem ujedinjenja članova neke grupe u pogledu identične vizije prošlosti. To je autoricu navelo na zaključak da je iskrivljena verzija španjolske tranzicije bila konstrukt političkog interesa kojim se ciljano željelo stvoriti novi španjolski nacionalni mit. Gema Sánchez Medero (2007: 230-231), jedna od recenzentica knjige André-Bazzane, podcrtala je dva zaključka iz njezina znanstvenog djela. Prvi je da je mit o španjolskoj tranziciji stvoren kako bi poslužio određenim potrebama španjolskih političkih elita, tj. stvoren je zahvaljujući selektivnoj interpretaciji vlastite povijesti. Drugi je zaključak da selektivna interpretacija španjolske tranzicije utječe na daljnji razvoj demokracije u Španjolskoj i na način suočavanja države s ustavnim ili drugim društvenim krizama.

Ferran Gallego (2008: 209) tvrdi da je narativ o „zajedničkom i pomirljivom duhu tranzicije“ prevladavajući mit koji je danas u španjolskom društvu teško srušiti, ako ga se uopće želi srušiti. Taj mit bio je neophodan kako bi se Španjolcima ponudio novi kolektivni identitet. U svojoj knjizi *El Mito de la Transición* [*Mit o tranziciji*] bavio se krizom frankizma nakon ubojstva Luisa Carrera Blanca u prosincu 1973. godine i tzv. „drugom fazom tranzicije“ nakon Francove smrti koja je trajala do prvih općih izbora u lipnju 1977. godine. Prije Francove smrti bila je prisutna kriza režima jer frankističke institucije više nisu odgovarale potrebama španjolskog društva, a nakon Francove smrti veliki je problem predstavljala konsolidacija monarhije koja je na čelu s Juanom Carlosom I. trebala garantirati nastavak (post)frankističkog reformizma. Carlos Arias Navarro i Manuel Fraga nudili su prijedloge reforme „novog“ starog režima koja bi proširila pravo na političko sudjelovanje. Frankističke su strukture u novonastaloj situaciji težile održavanju oblika frankizma koji će barem donekle prepoznati pluralnost španjolskog društva. Fraga u tu reformu nije uključio španjolske komuniste. Nijedan prijedlog nije uspio, iako se ti prijedlozi trebaju promatrati kao početak pokušaja reforme koji je imao utjecaja na pristup idućeg premijera. Uzrok neuspješnom scenariju nisu bili reformisti, koji su htjeli prijelaz iz frankizma u demokraciju putem amnestije događaja iz prošlosti i političkog konsenzusa o novom španjolskom demokratskom poglavlju, već masovni ulični prosvjedi jednog dijela španjolskog društva i kritika opozicije. Stari režim ipak je uspio preživjeti dosta dugo jer španjolska ljevica nije znala kapitalizirati ulične prosvjede na početku 1976. godine (Gallego, 2008: 210, 286-287, 295-316). Priliku je tada dobio Suárez koji je shvatio da represija kao

model, koji je prethodno bio provodio Fraga, pridonosi jačanju opozicije. Zbog toga je odlučio uvesti drugačiji pristup i pregovarati s opozicijom. Vodeći protagonisti procesa stvaranja novog državnog sustava, Adolfo Suárez i kralj Juan Carlos I., željeli su kontrolirati događaje i zbog toga su stvarali diskurse za koje su smatrali da će im pomoći u borbi za moć. Oni u tom periodu nisu uopće mogli pretpostaviti da će na kraju nastati oblik demokracije kakvu Španjolska danas poznaje. Svi relevantni politički akteri, s obiju strana političkog spektra, tada su djelovali na temelju percepcije postojećeg konteksta i političkih snaga s kojima su se suočavali. Nema to nikakve veze s tzv. „pomirljivim duhom tranzicije". Zbog toga je službeni narativ o događajima u razdoblju nakon Francove smrti 1975. godine, sve do organiziranja prvih općih izbora u lipnju 1977. godine, za Gallega pogrešan. On tvrdi da namjera tadašnjih elitnih reformista nakon frankizma nije bila uspostava novih institucija po uzoru na zapadnoeuropske. Zbog toga su institucionalne i klijentelističke strukture frankističkog režima opstale i ušle u Suárezovu vladu 1976. godine, što je Gallegov argument za tvrdnju da Suárezova vlada nije ispunila uvjet neutralnosti koji zahtijeva svaka tranzicija. Zaključuje da je Suárezova stranka UCD stvorena iz legitimnosti frankističkog režima. Zahvaljujući nepredvidljivoj dinamici događaja, politički akteri formirali su svoje djelovanje te je naposljetku ipak došlo do stvaranja određenog oblika demokracije u Španjolskoj koja naravno ima i velike slabosti (Gallego, 2008: 411-450, 695-720).

Sophie Baby (2018) bavila se istraživanjem političkog nasilja u Španjolskoj od 1975. do 1982. godine. Proučavala je institucionalne dokumente i članke iz medija, na temelju kojih je napravila vlastitu empirijsku analizu. Baby tvrdi da je u tih sedam godina bilo 3200 slučajeva političkog nasilja te da je poginulo 714 osoba. Navedene slučajeve krvoprolića analizira i zaključuje da je 536 žrtava bilo rezultat protestnog nasilja[196], a njih 178 rezultat državnog nasilja (Baby, 2018: 95). Službena interpretacija španjolske tranzicije izuzima političko nasilje i minimalizira broj poginulih osoba. Izuzev terorističkih akcija baskijske organizacije ETA i pokušaja vojnog državnog udara 23-F, sve ostale slučajeve nasilja službena interpretacija marginalizira. Nasilne akcije španjolske policije *Guardie Civil* i drugih snaga javnog reda i sigurnosti uopće se ne spominju. Autorica tvrdi da su snage javnog reda i sigurnosti između 1.

[196] Izvršitelji protestnog nasilja mogu se podijeliti na ekstremno desne, ekstremno lijeve i nacionalističke grupe. Ekstremno desne grupe bile su neofašističke orijentacije. Najaktivnije su bile Triple A, GAE i BVE. Ekstremno lijeve grupe zagovarale su republikansko-socijalističku državu. Najaktivnija je bila GRAPO, no postojale su i neke manje terorističke organizacije identične ideologije. Nacionalističke grupe provodile su terorizam i zagovarale independentizam nekih dijelova Španjolske. To su bile baskijska ETA, kanarski MPAIAC i katalonska Terra Lliure.

listopada 1975. i kraja 1982. godine izvršile 153 nasilne akcije u kojima je život izgubilo 178 osoba (Baby, 2018: 473-475).[197][198] S obzirom na broj grupa koje su provodile političko nasilje u razdoblju španjolske tranzicije, diskurs o „pomirljivom duhu tranzicije" za Baby je mit. Ne može se nasilje staviti u istu rečenicu s dobrovoljnim kompromisom. Tvrdi da je političko nasilje bilo upotrebljavano u svrhu tzv. nacionalnog pomirenja, kako bi tranzicija bila percipirana kao suprotnost tragediji koja je obilježila završetak Španjolskog građanskog rata. Franco se tada koristio raznim mitovima o sebi kao o „spasitelju" španjolske nacije od neprijatelja i *Caudillu* koji čuva španjolski mir kako bi legitimizirao svoje politike. U razdoblju tranzicije strahovalo se od novog građanskog rata i smatralo se da je neophodan drugi snažan mit koji će sačuvati Španjolsku od nove tragedije. To je bio mit o mirenju dvije Španjolske koje su „snagom zajedničkog duha" izgradile španjolsku demokraciju. Baby primjećuje da se taj diskurs pojavljivao na komemoraciji Ustava 2003. godine i u jeku ekonomske, financijske i društvene krize 2011. godine. U oba slučaja kralj Juan Carlos I. isticao je potrebu za obnavljanjem „duha tranzicije", tj. potrebu za jačanjem nacionalnog jedinstva kao instrumenta kojim će svako zlo koje pogađa Španjolsku biti otklonjeno. Znanstveni diskurs službene interpretacije španjolske tranzicije kao modela koji se može izvoziti drugim zemljama pojačao je politički diskurs o „duhu tranzicije". Autorica kritizira brojne povjesničare tvrdeći da manipuliraju poviješću umjesto da je ispitaju. Zadatak povjesničara jest ispitati kompleksnost dinamike, „sive zone", međuprostore, odstupanja i odsutnosti. Tada je efekt u potpunosti suprotan od djela povjesničara koji mitiziraju činjenice tako da ih pojednostavljuju, skiciraju i karikiraju (Baby, 2018: 19-37, 613-632).

[197] U razdoblju tranzicije državnim se nasiljem smatraju nelegalne akcije snaga javnog reda i sigurnosti. Snage državne sigurnosti do Francove smrti dijelile su se na tri različite grupacije: *Guardia Civil, Policía Armada* i *Cuerpo General de Policía. Guardia Civil* ili žandarmerija bila je pod dvojnom ingerencijom Ministarstva unutarnjih poslova i Ministarstva obrane. Fokus djelovanja bile su španjolske luke i prometnice te ruralna područja Španjolske. *Policía Armada* ili *los grises*, tj. „sivi", bilo je tijelo koje je održavalo javni red u razdoblju frankizma i tranzicije. Nakon 1978. godine to tijelo zamijenila je *Policía Nacional* (Nacionalna policija) koja djeluje u urbanim područjima Španjolske. *Cuerpo General de Policía* bilo je treće tijelo unutar kojega je djelovala i Francova tajna policija. To tijelo provodilo je političku represiju u doba frankizma. Raspušteno je 1978. godine. Tijekom španjolske tranzicije sva tri tijela provodila su nasilne akcije protiv prosvjednika (Baby, 2018: 473-546).

[198] Baby (2018: 547-603) čitavo jedno poglavlje svoje knjige posvećuje pojavi tzv. „prljavog rata" u Španjolskoj. Država je financirala terorističke organizacije GAL, *Grupos Antiterroristas de Liberación* [Antiterorističke grupe oslobođenja] s ciljem terorističke borbe protiv terorizma baskijske organizacije ETA. Organizacije GAL djelovale su od 1983. do 1987. godine, a veliki broj njihovih članova prethodno je djelovao unutar neofašističkih terorističkih organizacija. Autorica smatra da je „prljavi rat" u Španjolskoj imao ukupno tri razdoblja, s obzirom na to da je državni terorizam postojao u razdoblju španjolske tranzicije. Prvo razdoblje „prljavog rata" trajalo je od 1975. do 1981. godine, drugo od 1981. do 1983. godine i treće od 1983. do 1987. godine.

5. 2. 4. Katalonija od početka španjolske tranzicije do 2010. godine

U početnoj fazi španjolske tranzicije tadašnje katalonske političke elite inzistirale su na obnovi katalonskih institucija samouprave i katalonskog jezika. Važno je istaknuti da stranka ERC, čiji je tadašnji predsjednik ujedno bio i katalonski predsjednik u egzilu, nije sudjelovala na izborima 18. lipnja 1977. godine. Stranka je službeno bila legalizirana mjesec i pol dana nakon tih izbora (Castellanos López, 2016: 230-231). Suárez je nakon izbora poslao Salvadora Sánchez-Terána Hernándeza u Perpiñan da pregovara s Josepom Tarradellasom, predsjednikom Katalonije u egzilu. Ishod tih pregovora bio je *Dogovor iz Perpiñana* 28. rujna 1977. godine koji je Tarradellasu omogućio povratak u Barcelonu te službenu obnovu funkcije predsjednika „prijelaznog *Generalitata*" 17. listopada 1977. godine. Tarradellas je tada odbacio independentizam i koncept „katalonskih zemalja" te priznao španjolsku monarhiju. Njegova ideologija izričito je bila katalonizam, tj. obnova katalonskih institucija, kulture i jezika. Održao je poznati govor u kojemu je naglasio da Katalonija mora dati potporu uspostavi demokracije i prosperitetu svih krajeva Španjolske, a Suárez je u svom odgovoru naglasio kako Španjolska priznaje činjenicu da je Katalonija područje specifične osobitosti unutar harmonije španjolskog jedinstva. Ostao je na mjestu predsjednika Katalonije nakon što je na referendumu 25. listopada 1979. godine bio odobren katalonski Statut, ali 8. svibnja 1980. godine prepustio je svoje mjesto Jordiju Pujolu iz stranke CDC, koja je bila pobjednik prvih regionalnih izbora u Kataloniji od donošenja novog Ustava 1978. godine (Carpio, 2018; Barrera González, 1997: 124-125; Margallo, 2017: 185-188). Jedan od „otaca" tog Ustava bio je i Pujolov stranački kolega Miquel Roca Junyent koji je zastupao interese Katalonaca i Baska te smatrao da statuti autonomije Baskiji i Kataloniji omogućuju prosperitetno funkcioniranje unutar okvira Španjolske. Katalonski ljevičar Jordi Solé Tura iz stranke PSUC (PCE) također je sudjelovao u sastavljanju nacrta španjolskog Ustava kao predstavnik španjolskih komunista i složio se s uspostavom Statuta autonomije za Kataloniju koji omogućuje katalonsku autonomiju unutar Španjolske (Margallo, 2017: 189; Gómez, 2022). Katalonija je imala dvije prilike dogovoriti fiskalni pakt, tj. *concierto económico*. Prvi je put tu opciju Kataloniji i Baskiji ponudio Suárez u ljeto 1980. godine. U tom ekonomski zahtjevnom i politički nesigurnom razdoblju, katalonske političke elite odlučile su se za pragmatičniju opciju, za zajednički fiskalni sustav, iako je priznati katalonski ekonomski savjetnik Ramón Trías Fargas tada oprečno savjetovao katalonsku vladu. Baskija je odlučila riskirati i obnoviti autonomni fiskalni pakt, čija tradicija u Baskiji seže do 1878. godine. Jordi Pujol je drugi put imao priliku od Aznara tražiti fiskalni pakt za Kataloniju prilikom potpisivanja *Veličanstvenog sporazuma* [*Pactos del Majestic*] 1996. godine, dogovora

o podršci stranke CiU Aznarovu PP-u. Međutim, prilikom debatiranja o opciji fiskalnog pakta, Pujol je iznio stav da takav oblik fiskalnog sustava nije moderan i adekvatan za suvremenu Kataloniju (Margallo, 2017: 190-191; Segovia, 2024). Barrera González (1997: 122-123) ističe da su politike Jordija Pujola bile usmjerene na obnovu katalonskog jezika kao jezika kojim bi se stanovnici Katalonije trebali sporazumijevati, želeći na taj način jeziku vratiti mjesto koje mu je pripadalo prije Građanskog rata i razdoblja frankizma. Navedena namjera katalonskih političkih elita bila je promatrana kao moralno i političko pravo Katalonije koje Aznarov PP tada nije dovodio u pitanje. Drugi cilj jezičnih politika definitivno je bila namjera asimiliranja dijela stanovnika Katalonije koji su se sporazumijevali na španjolskom jeziku, tj. imigranata koji su se u Kataloniju doselili u razdoblju frankizma. Tako bi se dvije jezične grupe konsolidirale u jednu, a katalonski jezik bio bi simbol svih stanovnika Katalonije. Dvije etnolingvističke grupe postale bi jedna grupa. Taj cilj pravdao se ugrozom katalonskog jezika u razdoblju frankizma, koja je prijetila potpunim nestankom katalonske nacije. Vladavina Pujola okončana je 2003. godine, kad je na vlast u Kataloniji došla koalicija lijevih stranaka, predvođenih katalonskim socijalistima. Novoizabrani predsjednik *Generalitata* Pasqual Maragall tada je najavio reformu katalonskog Statuta. Margallo (2017: 191-192) ističe da je taj potez proizveo novi katalonski suverenistički val unutar autonomne vlasti i jednog dijela katalonskog društva. Počelo se intenzivno diskutirati o pitanjima koja su u prethodnim godinama bila periferna. Ljevičarska koalicija ostala je na vlasti u Kataloniji sve do regionalnih izbora u prosincu 2010. godine, kad je vlast preuzela CiU predvođena Arturom Masom.

5. 2. 5. Katalonski nacionalizam od 1969. do 2010. godine: intervjui s političkim akterima

Znanstvena literatura na različite načine interpretira krizu političkog legitimiteta u razdoblju španjolske tranzicije. U kontekstu objašnjenja potencijalnog postojanja korelacije između krize političkog legitimiteta tijekom španjolske tranzicije i secesionističke krize u Kataloniji u jesen 2017. godine, važno je analizirati kako katalonske političke elite interpretiraju razdoblje španjolske tranzicije. Sve suvremene krize španjolske države i načini na koje se te krize rješavaju imaju uporište u razdoblju španjolske tranzicije zbog njezina ishoda, tj. Ustava iz 1978. godine. U kontekstu odgovora na pitanje zašto se *procés* nije osnovao u razdoblju od 1978. do 2010. godine, važno je provjeriti kako katalonske političke elite objašnjavaju svoje političko djelovanje tijekom tog razdoblja.

Javier (*pseudonim*), visokopozicionirani član stranke *Convergència Democràtica de Catalunya* (CDC) od 1974. do 2003. godine i član *Generalitata* od 1980. do 2003. godine, u pisanom intervjuu u srpnju 2021. godine istaknuo je:

> Španjolska tranzicija označava vrlo izazovno i teško razdoblje za Španjolsku, u kojemu se borila protiv pokušaja vojnog državnog udara 23-F i baskijskih secesionističkih težnji. Takve težnje tada su djelomično bile prisutne i u Kataloniji, ali je na kraju bio prihvaćen opći sustav države autonomija koji je uključivao veće uvažavanje specifičnih slučajeva poput Baskije i Katalonije. Većinska Katalonija tada nije zahtijevala neovisnost ili federalizaciju Španjolske. Zahtijevali smo obnovu katalonske samouprave koja odgovara specifičnim karakteristikama Katalonije unutar države blagostanja, tj. obnovu katalonskih institucija, jezika i kulture, što će Kataloniji omogućiti nacionalni kontinuitet. Sve političke opcije tada su željele obnovu demokracije u Španjolskoj te pridruživanje Europskoj uniji. U trenutku pokušaja vojnog državnog udara 23. veljače 1981. godine, španjolski kralj preuzeo je na sebe odgovornost za obnovu demokracije. To su prepoznali i priznali i katalonski nacionalisti i Komunistička partija Španjolske. Stoga je rezultat španjolske tranzicije bila konsolidirana liberalna demokracija. Španjolska tranzicija nije mit, ali njezine postavke vrijeme je djelomično istrošilo. Sada Španjolska prolazi kroz vrlo teško razdoblje zbog krize u Kataloniji. Traže se neka nova rješenja, ali svakako je riječ o konsolidiranoj liberalnoj demokraciji.

Na pitanje o njegovu političkom djelovanju u sklopu katalonske politike od razdoblja španjolske tranzicije do 2010. godine, odgovorio je:

> Uvijek sam bio katalonski nacionalist, tj. branitelj identiteta Katalonije, posebice njezina jezika i kulture te institucija. Katalonija je teritorij koji ima svoj identitet više od tisuću godina. Često smo morali nadilaziti španjolsku politiku koja se trudila marginalizirati ili u potpunosti uništiti naš identitet. Najagresivnija razdoblja takve politike bila su vremena dviju diktatura i Građanskog rata. Od početka svog političkog djelovanja zalagao sam se za katalonsku samoupravu unutar španjolskog okvira koji omogućuje dovoljno ovlasti i financijskih sredstava za Kataloniju kako bi joj se osigurao vlastiti identitet, neovisni gospodarski razvoj i vlastita sposobnost stvaranja društvenog sustava koji bi olakšao suživot društva u cjelini. Bio sam član *Generalitata* 23 godine, od 1980. do 2003. godine. U tom razdoblju podržavao sam

vlade socijalista (PSOE) i konzervativaca (PP). Moja stranka *Convergéncia Democràtica de Catalunya* (CDC), čiji sam visokopozicionirani član od osnivanja 1974. godine, kao i sve katalonske vlade u kojima sam aktivno sudjelovao od 1980. do 2003. godine, trudile su se razvijati katalonski Statut autonomije u pozitivnom smjeru. Španjolski Ustav tumačili smo i primjenjivali tako da omogući prepoznavanje identiteta Katalonije te njezina gospodarskog i društvenog napretka. Španjolski Ustav iz 1978. godine i katalonski Statut iz 1979. godine nisu nas u potpunosti zadovoljili, ali zahvaljujući suradnji sa španjolskim vladama uspijevali smo podići kulturnu, jezičnu, socijalnu i gospodarsku politiku na viši nivo samouprave. U zamjenu za naše odobrene zahtjeve, moja stranka podržavala je španjolske vlade Felipea Gonzáleza i Joséa María Aznara kako bi im se olakšalo političko, socijalno i gospodarsko upravljanje Španjolskom. Na mjesto predsjednika CDC-a 2003. godine izabran je Artur Mas. U tom prvom desetljeću 21. stoljeća situacija se počinje drastično mijenjati. Dolazi do radikalizacije određenih španjolskih nacionalističkih sektora te do radikalizacije španjolske politike u kontekstu centralizacije i postupnog opstruiranja razvoja katalonskih samoupravnih politika. Španjolska centralistička politika dosegla je svoj vrhunac pritiskom španjolskih konzervativaca (PP) na Ustavni sud koji je potom donio presudu u lipnju 2010. godine kojom su određene izmjene katalonskog Statuta autonomije bile poništene. Važno je istaknuti da je navedena reforma katalonskog Statuta prethodno bila odobrena u katalonskom parlamentu te ratificirana u španjolskom parlamentu. Zahvaljujući represivnim mjerama Madrida, Kataloniji se počeo onemogućavati daljnji samoupravni napredak te su naše veze sa španjolskim vladama u dobroj mjeri pukle. Takvom scenariju svoj je doprinos dao i neprijateljski stav velikog dijela španjolske političke klase i španjolskog javnog mnijenja prema reformi katalonskog Statuta. Represivne politike španjolske države izazvale su katalonsku reakciju. Na ulicama i trgovima Katalonije došlo je do velike mobilizacije građana koji su zahtijevali katalonsku neovisnost i do porasta katalonskog independentizma koji je uzrokovao političku i institucionalnu krizu unutar Španjolske jer je upravljanje državom bilo znatno otežano bez podrške katalonske političke elite. Referendum 1. listopada 2017. godine smatram velikim uspjehom katalonskog nacionalizma, ali nažalost to je izazvalo još veću represiju španjolske države. Danas (svibanj 2021. godine) neki se katalonski političari nalaze

u zatvoru, a ostali su u egzilu. Međutim, to nije zaustavilo pokret za neovisnost. On će prestati postojati tek kad ostvari svoj cilj, neovisnu katalonsku državu.

Anselmo (*pseudonim*) bio je visokopozicionirani dužnosnik CDC-a od 1995. do 2016. godine, kada je većina članova stranke glasovala za osnivanje nove stranke čije se ime neće povezivati s optužbama za korupciju. Potom je bio visokopozicionirani član *Partit Demòcrata Europeu Català* (PDeCAT), nasljednice CDC-a. U razgovoru su mu bila postavljena pitanja koja su relevantna za obje faze dijakronijske studije slučaja, s obzirom na to da je svoju političku karijeru započeo 1986. godine kao gradski vijećnik Barcelone. Nekoliko je godina obnašao visoke dužnosti unutar različitih područja u Pujolovim regionalnim vladama. Bio je član *Generalitata* od 2010. do 2016. godine. U dijelu razgovora, obavljenog u travnju 2021. godine, koji se odnosi na razdoblje prve faze dijakronijske studije slučaja izjavio je:

> Rođen sam 1956. godine. Imao sam 19 godina kad je Franco umro. Tada sam studirao na sveučilištu. Cijelo moje osnovnoškolsko, srednjoškolsko i sveučilišno obrazovanje pohađao sam na španjolskom jeziku. Govorio sam katalonski jezik isključivo u kući s članovima svoje obitelji. Identičan scenarij imao je i moj otac, no mojoj je djeci bilo drugačije. Oni su mogli pohađati školsku nastavu na katalonskom jeziku. Generacija sam tranzicije, kada smo se kao studenti nadali da će se Španjolska demokratizirati i da će Katalonija obnoviti svoje institucije samoupravljanja, uvesti katalonski jezik u svakodnevnu upotrebu i raditi na njegovanju katalonske kulture u javnom prostoru. Sve navedeno djelomično se normaliziralo zahvaljujući španjolskoj tranziciji, Ustavu iz 1978. godine i Statutu samoupravljanja. Ovdje posebno naglašavam riječ „djelomično“. Tranzicija u Španjolskoj bila je dihotomija između raskidanja i reforme. Raskidanje bi bilo dovelo do revolucije s nepoznatim posljedicama. Reforma je mogla dovesti do manje traumatične situacije, više pozitivne i više integrativne. Kad je Franco umro, Španjolska nije izašla samo iz 40 godina diktature, već i iz Imperija koji je izgubio gotovo sve svoje kolonije. Prethodno 19. stoljeće bilo je stoljeće ratova, pobuna, kontinuiranih promjena i sveukupne degradacije zemlje. Zbog toga Francova smrt nije označavala samo izlaz iz diktature, nego i proces propadanja i neophodnosti ponovnog stvaranja. U tom je trenutku konsenzus bio da je reforma bolja od raskidanja. Komunistička partija, koja je imala veze sa SSSR-om, legalizirana je. To je predstavljalo veliki kompromis frankista. Veliki izazov predstavljale su

katalonska i baskijska različita nacionalna stvarnost, tj. što učiniti kako se one ne bi suprotstavljale tranziciji nego surađivale i podržavale tranziciju. To se postiglo uvođenjem Statuta autonomije 1979. godine u Kataloniji i Baskiji. Kasnije je veliki izazov bila reforma vojske i oružanih snaga koji je nekad bili poslušni vojnom diktatoru, a sada su trebali biti u službi građanske i demokratske moći. Desetljećima prije imali smo obrnutu situaciju. Vojna moć naređivala je svima. U pogledu vanjske politike, pred Španjolskom je tada bio veliki izazov integracije u europski korpus. Sve što sam prethodno naveo, na neki je način prevladano zahvaljujući španjolskoj tranziciji. U tom razdoblju bilo je jako puno štrajkova na ulicama diljem Španjolske, ali nije bilo stradalih osoba. Možda bismo s nekim oblikom raskidanja imali manju hipoteku u odnosu na prošlost, ali ne znam kakav bi trošak raskidanja bio u ondašnjoj Španjolskoj. Nemojte zaboraviti da je šest godina nakon Francove smrti došlo do pokušaja vojnog državnog udara. To je bila ondašnja Španjolska. Danas je drugačije gledamo. Ako se vratimo u ondašnje vrijeme i kontekst, mislim da je tranzicija bila put koji se morao slijediti i neko je vrijeme funkcionirao. Postavio se kao primjer mnogim teritorijalnim i političkim stvarnostima diljem Europe i svijeta. Španjolsku se promatralo kao pozitivan primjer zemlje koja je desetljećima bila u diktaturi, prešla u demokraciju i imala konsenzus između različitih nacija koje su živjele unutar države. To je dobra strana, ali postoji i loša. Činjenica je da tranzicija nije riješila sve probleme, što predstavlja hendikep za ostvarenje konačnog cilja, a to je liberalna i demokratska Španjolska prema europskim standardima. Kad govorim o europskim standardima, mislim na devolucijsku Europu na koju bismo se mi trebali ugledati. *Procés* je pokazao slabosti demokratske i liberalne Španjolske, a to su lice Španjolske kao autoritarne i netolerantne zemlje centralističkog mentaliteta. Katalonski *procés* doveo je na dnevni red sve navedene slabosti i hendikepe španjolske demokracije. Zemlja u kojoj je Franco mrtav više od 40 godina i koja je više od 30 godina članica Europske unije, morala se na drugačiji način ponijeti prema katalonskoj temi koja je demokratska i pacifistička. Kontinuirano gaženje fundamentalnih prava, građanskih i političkih, kao i instrumentalizacija pravosuđa kao nečega što nije na usluzi svima nego samo jednom determinirajućem projektu države, te korištenje policije u svrhu postizanja političkih ciljeva, vraća nas u najgoru verziju Španjolske

kakvu pamtimo iz prijašnjih desetljeća. Katalonski *procés* izronio je iz demokratske perspektive najgore lice španjolske države.

Na dodatno pitanje o legitimitetu španjolskog kralja i institucije monarhije u doba tranzicije, odgovorio je:

> Monarhija je desetljećima ispunjavala svoju svrhu. Kralj Juan Carlos I. bio je vrlo cijenjen i dobro prihvaćen u državi. To je bio slučaj i u Kataloniji, s nešto manje entuzijazma, ali je potporu dobio. Međutim, katalonski *procés* na dnevni je red doveo i slabosti monarhije. Monarhiji nedostaje neutralnost u vezi s katalonskim pitanjem. Zbog toga, kao i zbog poznatih slučajeva korupcije, u Kataloniji se povela debata oko pitanja monarhije. Promijenila se percepcija o monarhiji kod ljudi koji su je tolerirali ili čak simpatizirali. Mnogi danas u Španjolskoj smatraju da je monarhiju neophodno zamijeniti republikanskim sustavom, po uzoru na većinu europskih zemalja. U ovom trenutku Španjolskoj je potrebna druga tranzicija. Prva je ostavila neriješenima teritorijalno pitanje, funkcioniranje pravosuđa, ulogu monarhije i kvalitetu demokracije. Navedene teme još su uvijek na čekanju i zahtijevaju drugu tranziciju.

Na pitanje o politikama stranke CDC od 2003. do 2010. godine, te o katalonskom nacionalizmu u tom razdoblju rekao je:

> Od 2003. do 2010. moja stranka CDC, u koaliciji sa strankom UDC, triput je nominirala Artura Masa za nositelja zajedničke liste CiU za predsjednika *Generalitata*. Sva tri puta dobio je izbore, ali 2003. i 2006. regionalnu vladu bila je oformila koalicija koju su činile tri ljevičarske stranke, PSC, ERC i ICV-EUiA. Tada smo prvi put od prvih regionalnih izbora 1980. godine bili u opoziciji. Nakon regionalnih izbora 2010. godine Artur Mas postao je predsjednik *Generalitata.* Glavna os djelovanja naše političke formacije skoro 40 godina bilo je povećanje i poboljšanje samoupravljanja Katalonijom, obnavljanje institucija upravljanja koje smo izgubili tijekom prethodnih desetljeća i stoljeća te korištenje ovog samoupravljanja kako bi Katalonija postala jedna od najboljih zemalja Europe u kontekstu ekonomskog napretka i blagostanja. Sve je to naravno popraćeno kulturološkom i lingvističkom obnovom koja nam omogućuje da branimo naš kolektivni nacionalni identitet koji je stoljećima bio ugrožen. Usprkos svim poteškoćama, danas možemo reći da katalonski nacionalni identitet dijelimo s

milijunima osoba koje su u Kataloniju došle iz drugih krajeva Španjolske i iz inozemstva. Naš nacionalizam je građanski i kulturni. Nema etničkih elemenata. Od 7,5 milijuna Katalonaca, njih više od 50 % nema katalonski etnički korijen. Katalonsko društvo je *melting pot.* Ono je kohezivno u smislu da ima veliki kapacitet primanja bez gubljenja kolektivne osobnosti temeljene na identifikaciji s katalonskim jezikom, katalonskom kulturom i težnjom za ekonomskim i društvenim napretkom Katalonije. Postoji jako puno djece španjolskih i inozemnih imigranata u Kataloniji koji brane katalonski jezik i kulturu. To je veliko bogatstvo za naše integrirajuće i tolerantno društvo. Ova realnost nikada nije odgovarala španjolskoj naciji i državi. Katalonija i Barcelona jedina su prava protuteža Madridu unutar Španjolske koja španjolskom nacionalizmu onemogućuje da ostvari svoj cilj, tj. jedna država, jedna nacija i jedan jezik. *Euskadi* ili Baskija nije isto što i Katalonija, budući da je baskijski nacionalizam izrazito etnički. Baskijski jezik u Baskiji nema istu težinu kao katalonski jezik u Kataloniji. U Baskiji živi oko 6 % stanovnika Španjolske, dok u Kataloniji živi oko 16 % ukupne populacije Španjolske. Gotovo 20 % ukupnog prihoda španjolske ekonomije stvara se u Kataloniji, dok je u Baskiji taj postotak znatno niži, oko 6 %. Za razliku od Katalonije, Baski imaju fiskalni pakt. Bilbao, glavni grad Baskije, vrlo je dobro razvijen, ali nije protuteža Madridu poput Barcelone. Barcelona smeta španjolsku državu koja se poistovjećuje sa španjolskim nacionalizmom, čiji mentalitet definira težnja za jednom (španjolskom) državom, jednom (kastiljskom) nacijom i jednim (kastiljskim) jezikom. Većina Španjolaca i španjolskih političkih elita ne prihvaća pluralnu Španjolsku, tj. jednu državu, više nacija i više jezika. U razdoblju naše opozicije, uvijek smo se u katalonskom parlamentu zalagali za jačanje katalonske autonomije i apostrofirali na štetu koju Kataloniji nanosi španjolska država koja se poistovjećuje sa španjolskim nacionalizmom.

Felix (*pseudonim*), katalonski odvjetnik i novinar, bio je član katalonske vlade od 2018. do 2020. godine kao nezavisni kandidat proindependentističke koalicije „Zajedno za Kataloniju“. Sudjelovao je u uređivanju časopisa *Revista de Catalunya*, a obnašao je i visoke funkcije u proindependentističkim civilnim udrugama *Ómnium Cultural* i ANC. Na početku intervjua u pisanom obliku, u listopadu 2021. godine, razjasnio je svoje ideološke principe koji su ga priklonili koaliciji „Zajedno za Kataloniju“ kao nezavisnog kandidata:

> Moj pristup politici prirodni je ishod osjećaja obveze prema svojoj zemlji. Ne radi se o osobnim političkim ambicijama i želji za političkom karijerom, već o volji da i ja pridonesem neovisnosti Katalonije. Za mene je neovisnost jedina prava mogućnost da se spase kultura, jezik, blagostanje i naslijeđe Katalonaca. Katalonce stoljećima ugrožava španjolska država koja je autoritarne i kolonijalne prirode. Prije nego što sam se počeo baviti institucionalnom politikom, moj odnos prema politici uvijek se definirao tako što sam davao podršku političkim opcijama koje su branile kulturu, jezik, kolektivno sjećanje i naslijeđe „katalonskih zemalja". Stoga je moje uključivanje u institucionalnu politiku kao člana *Generalitata* bilo krajnje potrebno zbog obaveze prema Kataloncima i budućnosti katalonskog naroda.

Na pitanje je li za njega rezultat španjolske tranzicije konsolidirana liberalna demokracija i smatra li suvremenu Španjolsku liberalnom demokracijom, odgovorio je:

> Ne smatram da je konsolidirana liberalna demokracija rezultat toga što se naziva „tranzicija". Upravo suprotno. Nalazimo se pred autoritarnom i represivnom državom koja primjenjuje sve pretpostavljene oblike demokracije svog okruženja kako bi mogla nastaviti svoj imperijalni i kolonijalni projekt. Španjolska država je poslije tzv. „tranzicije" samo promijenila pravila igre. Veći dio državne moći i dalje je u rukama istih obitelji koje su vladale i u vrijeme frankizma. Nije bilo suđenja zbog zločina koji su počinjeni u doba frankizma. Zbog svega navedenog smatram da je „tranzicija" najvažnija kozmetička operacija izvedena u Europi u drugoj polovici 20. stoljeća.

Na pitanje o ulozi monarhije u razdoblju španjolske tranzicije, tj. o Juanu Carlosu I. koji je stupio na mjesto španjolskog kralja zahvaljujući Francovu *Zakonu o nasljeđivanju* iz 1947. godine, kojemu se protivio njegov otac Don Juan, rekao je:

> Španjolska monarhija nije legitimna niti će to ikada biti. Ne radi se samo o tome što otac Juana Carlosa I. nije bio suglasan s Francovim zakonom, nego i o tome što Katalonce nitko nikada nije pitao žele li oni da njima vladaju Burbonci. Monarhija je Kataloncima nametnuta jer Katalonci stoljećima nisu imali kralja. Juan Carlos I. bio je nasljednik diktatora Franca i držao se obaveza koje je bio preuzeo u dogovoru s diktatorom, u kontekstu očuvanja jedinstva Španjolske.

Na pitanje zašto su katalonske političke elite za vrijeme tranzicije dale potporu Ustavu iz 1978. godine, tj. zašto tada nisu isticale pravo na samoodređenje Katalonaca ni želju za neovisnom Katalonijom, odgovorio je:

> Tada se izlazilo iz jedne diktature i zbog toga su se nade polagale u demokratsku Španjolsku koja će poštovati potrebe i identitet Katalonije. Moram napomenuti da je i tada bilo glasova koji su upozoravali na prijevaru i obmanu španjolske tranzicije. Povijesna perspektiva sve nas je podsjećala na loša iskustva sa španjolskom državom. Međutim, u razdoblju tranzicije, kraja frankizma i ulaska u članstvo Europske unije, pomislili smo da će suživot unutar iste države zaista biti moguć i prosperitetan za Kataloniju. Pokazalo se da „Režim iz '78." ne poštuje katalonski identitet i slobodnu volju katalonskog naroda u pogledu stvaranja neovisne Katalonije. Da je Španjolska zaista demokratska zemlja, ona ne bi predstavljala problem u ostvarenju nekog političkog projekta kao posljedice slobode izražavanja volje određene grupe. To se naravno odnosi i na projekt osamostaljivanja Katalonije mirnim i demokratskim putem koji španjolska država ne dozvoljava. Sada je Kataloniji preostalo jedino da napreduje u ishođenju pravde, tj. ostvarenju projekta neovisne Katalonije. Svjesni smo da nam je veliki protivnik španjolska država koja ne poštuje ljudska prava.

Na pitanje kako ocjenjuje članak 2. španjolskog Ustava koji Kataloniju i Katalonce definira kao povijesnu nacionalnost, odgovorio je:

> Smatram da je definiranje Katalonije i Katalonaca kao povijesne nacionalnosti ili nacije u Ustavu rasprava za akademike. Osnovni problem španjolskog Ustava jest činjenica da on nije demokratski jer ga se interpretira kao krov koji je iznad demokratskih načela. To zaista predstavlja problem za nas Katalonce. Španjolska država pogrešno interpretira Ustav, tj. ne poštuje niti ispunjava odredbe koje Ustav propisuje u kontekstu ljudskih prava. Ona ne poštuje međunarodne sporazume koje je prihvatila. Većinski dio stanovništva Katalonije danas više ne stvara iluziju o pravednoj španjolskoj državi. Katalonci su na referendumu 1. listopada 2017. godine, kao i na potonjim regionalnim izborima, pokazali da ne žele i ne priznaju Ustav iz 1978. godine.

Na pitanje o njegovu stajalištu u pogledu članka 3. španjolskog Ustava koji definira jezične politike Španjolske, a time i položaj katalonskog jezika, objasnio je:

> Nijedna španjolska vlada nije shvaćala i primjenjivala španjolski Ustav iz perspektive jezičnog pluralizma. U tom Ustavu može biti napisano bilo što, ali u praksi postoji više od 300 zakona, dekreta i normi koji ozbiljno diskriminiraju katalonski jezik. Španjolska država već stoljećima želi ukinuti katalonski jezik. Ne bih se hvatao nekog posebnog članka španjolskog Ustava nego činjenice da je zabranjeno upotrebljavati katalonski jezik u španjolskom Kongresu. Pitao bih Vas je li za Vas jezični pluralizam prisutan kada imamo situaciju da demokratski predstavnici Katalonaca, Baska i Galjega ne mogu upotrebljavati vlastiti jezik u državnim institucijama? Za mene to nije i ne može biti jezični pluralizam.

Posljednje pitanje o prvoj fazi dijakronijske studije slučaja odnosilo se na njegov stav o državi autonomnih zajednica koju su katalonske političke elite podržale u razdoblju tranzicije, a danas im je teritorijalna podjela Španjolske neprihvatljiva. Na pitanje postoji li za njega opcija reforme španjolskog Ustava iznio je svoje mišljenje:

> Jedino realno rješenje za Kataloniju jest neovisnost. Takozvane autonomne zajednice su prijevara. Zovu ih kvazifederalnim sustavom, ali federalizam ne postoji u Španjolskoj. Oni političari koji brane takozvani kvazifederalizam nikada ništa u stvarnosti nisu poduzeli da on u praksi profunkcionira dok su bili na vlasti. Sada je na vlasti ljevičarska koalicija socijalističke stranke PSOE i ekstremne ljevice *Podemos*. Oni za sebe tvrde da su za federalizam, ali u praksi ništa nisu napravili da se Španjolska federalizira. Nikada takvo što neće ni učiniti. To je samo njihov diskurs s ciljem pridobivanja glasova ljevice. Španjolska se ne može reformirati, a Kataloniji nije moguće pronaći rješenje u okviru španjolske države. Jedini izlaz za Kataloniju jest stvaranje neovisne Republike Katalonije.

Marc (*pseudonim*), zastupnik stranke ERC, *Esquerra Republicana de Catalunya* [Republikanska ljevica Katalonije], u španjolskom Kongresu od 2011. do 2015. godine te član katalonske vlade od 2018. do 2020. godine, odgovarao je na pitanja u ljeto 2018. godine. U prvom dijelu razgovora najprije se osvrnuo na začetke i ideološke principe stranke ERC:

> Ideologija ERC-a vidljiva je iz samog naziva stranke. *Esquerra* na katalonskom jeziku znači ljevica. Naše su politike progresivne i socijalno osjetljive. Riječ *Republicana* oslikava naše zagovaranje sustava upravljanja državom u formi republike te protivljenje instituciji španjolske monarhije. Mi se generalno protivimo ustavnoj monarhiji kao državnom uređenju. Posljednja riječ *de Catalunya* označava

geografsko područje našeg političkog djelovanja te naše zalaganje za osvješćivanje katalonske kulture i jezika, tj. identiteta Katalonaca. Naša misija jest ostvarenje neovisne Republike Katalonije koja će biti vođena ljevičarskim politikama.

Na dodatno pitanje o povijesti stranke i njezinom djelovanju u razdoblju španjolske tranzicije, odgovorio je:

> Stranka ERC osnovana je 19. ožujka 1931. godine, a sljedeći mjesec bila je proglašena Druga Republika. ERC je nastao udruživanjem dviju katalonskih stranaka, *Partit Republicà Català* i *Estat Català*. Od početka je branio *catalanismo,* što je naziv za ideologiju koja inzistira na očuvanju i promoviranju katalonskog identiteta, kulture i jezika. Ono što nas je oduvijek razlikovalo od drugih katalonskih stranaka bilo je zalaganje za neovisnu katalonsku državu koja bi obuhvaćala teritorij današnje autonomne zajednice Katalonije i francuske Katalonije. Katalonci posjeduju različit identitet od ostatka španjolske države i zbog toga je naša stranka oduvijek smatrala da Katalonija ima pravo na samoodređenje. Naši lideri, Francesc Macià, Lluís Companys, Josep Irla i Josep Taradellas, odigrali su važne uloge u katalonskoj povijesti za vrijeme Druge Republike, Španjolskog građanskog rata i frankizma. Valja napomenuti da smo u razdoblju frankizma djelovali u egzilu. Razdoblje španjolske tranzicije za našu je stranku prilično kontroverzno jer je u vrijeme izbora 15. lipnja 1977. godine naša stranka još uvijek bila službeno ilegalna. Postala je legalna mjesec i pol dana nakon tih izbora. Važno je napomenuti da nismo bili egzemplaran slučaj. Španjolska uoči tih izbora nije dozvolila legalizaciju stranke ARDE, *Acción Republicana Democrática Española* [Španjolska demokratska republikanska akcija]. Mi smatramo da to nije nikakva slučajnost. Nismo odgovarali Adolfu Suárezu s obzirom na to da smo protumonarhistički nastrojeni, a za njega je u tom razdoblju kraljeva podrška bila ključna. Na tim izborima nisu sudjelovale stranke koje su u svom nazivu imale riječ „republika“. Suárez je tada tvrdio kako ne postoji koherentna republikanska stranka zainteresirana za sudjelovanje na tim bitnim izborima. Tvrdio je u javnosti da mi praktički ne postojimo kao ozbiljna politička stranka. Mi smo bili dominirajuća katalonska stranka sve do razdoblja frankizma. Naravno da nas je rad u egzilu oslabio, ali smo postojali. Mislim da se on nas nije bojao kao neke velike političke platforme, ali tada mu definitivno nije odgovarala potencijalna debata o republici.

> Na tome bi naši članovi inzistirali. Zbog toga smatram da je u razdoblju španjolske tranzicije Madridu više odgovarao Jordi Pujol iz CDC-a. U travnju 1977. godine bila je legalizirana Komunistička partija Španjolske koja je tada bila velika stranka i Madrid je tu činjenicu iskoristio za tvrdnju o prisutnosti demokratskog legitimiteta, u svrhu organizacije izbora i sastavljanja novog španjolskog Ustava. U javnosti je tvrdio da postoje manje stranke koje nisu legalizirane jer nemaju statute usklađene sa španjolskim zakonodavstvom, ali da je pitanje vremena kada će i one biti legalizirane. Svakako nas je takvim izjavama predstavljao kao marginalnu stranku koja nema velikog utjecaja. Zapravo se bojao naših javnih nastupa u kojima bi pokrenuli debatu o republičkom državnom uređenju i potencijalno mobilizirali veliki broj građana Katalonije da se usprotive monarhiji. Stoga prema našem mišljenju razdoblje španjolske tranzicije nema neophodan demokratski legitimitet za tvrdnju kako je nakon tranzicije došlo do uspostave liberalne demokracije. Naša stranka izgubila je status dominantne katalonske stranke unutar Katalonije, ali se polako vratila na zasluženo mjesto. Sudjelovali smo u vlasti *tripartita* od 2003. do 2010. godine, a nakon 2010. godine kao individualna stranka počinjemo dobivati sve znatniju potporu katalonskih birača.

Diego (*pseudonim*), katalonski inženjer, poduzetnik i političar, postao je član CDC-a već 1978. godine. Bio je član Gradskog vijeća Lleide od 1987. do 1989. godine, a u dva mandata bio je zastupnik CDC-a u katalonskom regionalnom parlamentu, od 1984. do 1987. i od 1988. do kraja 1989. godine. Danas je civilno aktivan u okviru udruge „Građanski pokret 11. rujna“ te brojnih drugih katalonskih udruga koje su fokusirane na očuvanje katalonskog identiteta i zalaganje za neovisnost Katalonije. Formalno je član stranke PDeCAT, iako u praksi više nije politički aktivan kao 80-ih i 90-ih godina 20. stoljeća. Na početku razgovora, obavljenog u zimu 2020. godine, objasnio je svoje političko opredjeljenje i stav o španjolskoj državi:

> Ja sam još uvijek „konvergent“. Demokratska konvergencija Katalonije, tj. CDC, jest nacionalna, demokratska, humanistička i progresivna politička stranka čija je misija od samog početka bila promicanje identiteta Katalonije kako bi se postigao i razvio puni nacionalni identitet. Stranka se također zalagala za poštovanje i unapređenje temeljnog karaktera katalonskog civilnog društva i njegove predanosti u izgradnji Katalonije. Na sastancima 80-ih godina uvijek smo citirali katalonski Ustav iz 1706. godine koji je katalonsku naciju definirao kao zajednicu naroda koji

govore katalonskim jezikom. Definirao je i teritorij Katalonije koji je obuhvaćao Kataloniju sa županijama Roussillon i Cerdanya, Kraljevinu Valenciju i Kraljevinu Mallorcu. Sva tri naroda govorila su katalonskim jezikom i stoga činila katalonsku naciju. Danas Katalonija, Valencija i Balearsko otočje plaćaju velike količine poreza španjolskoj državi, koji odlazi u druge španjolske autonomne zajednice. Sve te druge autonomne zajednice daju mnogo manje poreza Madridu nego što primaju iz državne blagajne. Želim reći da je situacija takva da Španjolska nije ekonomski održiva bez sustavne pljačke katalonskih zemalja. Španjolska krade Kataloniju. Poznata je kastiljska poslovica koja kaže: „Što je to zakon? To je ono što kaže kralj." Španjolska korupcija nastavila se i nakon razdoblja tranzicije i prisutna je i danas u liku monarha Filipa VI. Vanjski dug Španjolske premašuje dva biliona eura. Stranka PSOE obećava mnoga poboljšanja u obliku novih investicija, u situaciji kada joj EU ne dopušta povećanje duga. Nažalost, još uvijek postoje naivni Katalonci koji vjeruju španjolskim obmanama, dok se Španjolska nalazi na rubu 14. stečaja u svojoj povijesti. Ja sam osoba čvrstih nacionalističkih uvjerenja, tj. definiram sebe kao borca za neovisnost Katalonije. Tijekom svog političkog i poduzetničkog radnog staža upoznao sam Kastiljce iz Madrida i Španjolce iz Andaluzije i Estremadure. Njihovo je ponašanje protukatalonsko, ali nije riječ samo o posljednjih trideset ili osamdeset godina. Oni sustavno rade protiv Katalonije više od tri stoljeća. Neophodno je opširno poznavanje katalonske povijesti kako bi se moglo objektivno prosuđivati što se danas događa u Kataloniji. Postoji mnoštvo ubijenih, progonjenih i osuđenih Katalonaca čija imena i sudbine potvrđuju tezu o više od petsto godina kontinuirane represije.

Na pitanje o razdoblju španjolske tranzicije i ulozi monarhije u prijelazu iz diktature u demokraciju te Ustavu iz 1978. godine, odgovorio je:

> Suvremena Španjolska nije konsolidirana liberalna demokracija. Njezini politički zatvorenici samo su tražili ono što im pripada, demokratsko pravo na odluku. Nadalje, španjolska država ne želi istražiti bankovne račune kralja *emeritusa* u Švicarskoj. Ne istražuju se ni veze socijalista Felipea Gonzáleza s aferom grupacije GAL koja je odgovorna za dvadeset sedam ubojstava u Španjolskoj. Ne istražuje se ni lažna diploma dugogodišnjeg predsjednika PP-a Pabla Casada. Katolička crkva u Španjolskoj ne želi istraživati seksualna zlostavljanja. Nemojte mi samo tvrditi da

su to što sam naveo karakteristike liberalne demokracije! Španjolska tranzicija je bila prijevara koju je kontrolirala frankistička vojska. Tu je činjenicu priznao Rodríguez de Miñón, jedan od „otaca Ustava“. U tom razdoblju bilo je pogubljeno više od 200 osoba. Dakle, tranzicija nikako nije bila mirna. Pokušaj državnog udara 20-F organizirao je sam kralj. Njega je imenovao diktator Franco. Kasnije je prevario Katalonce tzv. organskim zakonom LOAPA, tj. *Zakonom o usklađenju,* koji je neutralizirao ekskluzivne kompetencije Katalonije. Odgovorno tvrdim da Francov režim nikada nije nestao. On je samo promijenio oblik, tj. kastiljsko plemstvo i frankiste danas su zamijenili visoki španjolski dužnosnici. Suvremena Španjolska je pseudodiktatura Madrida. Osobno sam 80-ih godina predvodio katalonsku delegaciju na sastanku s visokim dužnosnicima iz Madrida, organiziranom u povodu dogovora o ovlastima za Kataloniju. Tada mi je visoki španjolski dužnosnik rekao da njega kontrolira španjolski parlament te da nije siguran tko kontrolira mene i katalonsku delegaciju. Tada sam bio zaprepašten, kao što sam zaprepašten ponašanjem Madrida i danas. Ustav iz 1978. godine ne jamči pravu autonomiju jer je drugi naknadni španjolski zakoni neutraliziraju. Autonomne zajednice stvorene su samo kako bi razvodnile katalonsku naciju. Socijalisti još tvrde kako je španjolska država kvazifederalna, što je laž velika poput katedrale. Mi nemamo gotovo nikakve ovlasti u svojim rukama. U vrijeme vladavine Felipea Gonzáleza postigao se dogovor da nam se prenese ovlast registriranja vozila, ali nakon samo nekoliko mjeseci njegova se vlada predomislila i ukinula nam tu ovlast. Za vrijeme Aznarove vlade ukinule su se oznake gradova na registracijskim tablicama vozila, što je značilo da se registracijske oznake vozila iz Katalonije više uopće nisu razlikovale od oznaka vozila iz ostatka Španjolske. Smatram da je riječ o relativnoj administrativnoj decentralizaciji koju središnja sila iz Madrida u potpunosti kontrolira, u političkom, ekonomskom i financijskom smislu.

Na pitanje smatra li da Španjolska poštuje jezična i kulturna prava Katalonije, s obzirom na to da članak 3. španjolskog Ustava dopušta upotrebu drugih jezika osim španjolskoga, odgovorio je:

Pitanje katalonskog jezika daleko je od zadovoljavajućeg rješenja, jer osim članka 3. španjolskog Ustava postoje i brojni drugi zakoni koji reguliraju primjenu i prevlast *castellana* ili španjolskog jezika. Približno 95 % sudskih presuda u

> Kataloniji napisano je na španjolskom jeziku. Liječnici i ostali zdravstveni djelatnici u Kataloniji nemaju nikakvu obvezu poznavati ili govoriti katalonski jezik. On se ne smije upotrebljavati u španjolskom parlamentu. Stoga se zastupnicima iz Katalonije onemogućuje da govore materinji jezik prilikom istupanja u Senatu ili Kongresu. Kraljevina Španjolska ne dozvoljava da katalonski jezik bude jedan od službenih jezika u Europskoj uniji, iako u njoj živi više od deset milijuna govornika tog jezika. Uostalom, prevoditelji za španjolski jezik u Europskom parlamentu su i Katalonci, stručno osposobljeni prevoditi oba jezika. Nedopustivo je da u Kataloniji morate poznavati samo španjolski jezik želite li ondje živjeti i raditi, a poznavanje isključivo katalonskog jezika smatra se nedovoljnim. U lipnju 2020. godine španjolski Vrhovni sud zabranio je regionalnim vladama i institucijama Katalonije, Valencije i Balearskog otočja međusobnu komunikaciju na katalonskom jeziku. Smatram da je to napad na samoupravu, tj. španjolski stav nasilan je i netolerantan u pogledu upotrebe katalonskog jezika. Postoji dokument od 23. lipnja 1768. godine kojim se u javnim školama zabranjuje upotreba katalonskog jezika. To je povijesni podatak i dokaz o progonu katalonskog jezika koji traje stoljećima. UN je 2020. godine objavio izvješće u kojem je podržao metodu „lingvističkog uranjanja“ i tražio jačanje službenosti katalonskog jezika. Stoga tvrdim da je danas situacija daleko od zadovoljavajuće iako se člankom 3. španjolskog Ustava nastoji prikriti realnost.

Na pitanje kako objašnjava ponašanje tadašnjeg predsjednika svoje stranke Jordija Pujola, koji je podržao Ustav iz 1978. godine, ne zahtijevajući fiskalni pakt za Kataloniju i dajući podršku državnim proračunima socijalističkog PSOE i konzervativnog PP, odgovorio je:

> Vjerovanje u dobru volju Španjolaca bila je velika pogreška Jordija Pujola jer se Kastiljci iz 17. i 18. stoljeća nisu promijenili. Oni su danas samo pretvoreni u španjolske nacionaliste. Ne poštuju dogovore, a Ustav iz 1978. godine bio je dogovor koji se trebao tumačiti mnogo otvorenije nego što ga Španjolci interpretiraju. U praksi španjolski nacionalisti konstantno prakticiraju katalofobiju. Sjećam se jako dobro kada sam kao član Gradskog vijeća Lleide morao u Madridu tražiti subvenciju za sajam Sant Miquel u Lleidi. Ponudili su mi samo 18.000 eura i to pod uvjetom da svi proizvodi na sajmu imaju oznaku *Made in Spain*. Nisam dopustio da me se ucjenjuje i uz pomoć vlade Katalonije organizirao se sajam s

> oznakama *Made in Catalunya.* Kastiljcima, koji su postali španjolski nacionalisti, ne može se vjerovati. Oduvijek sam smatrao, kao član CDC-a, da je Kataloniji neophodan fiskalni pakt. CDC je radio prijedlog fiskalnog pakta, ali je bio odbijen u Kataloniji. Odbili su ga Španjolci iz Katalonije i ostalih španjolskih autonomnih zajednica. Trebate shvatiti da Španjolska može financijski funkcionirati ako postoji baskijski fiskalni pakt, ali ne ako bi potencijalno postojao i katalonski fiskalni pakt. Bila bi ekonomski neodrživa. Baskijski fiskalni pakt bio je nagrada Filipa V. Baskiji zbog toga što su se Baski 1714. godine borili za njega, a protiv Katalonaca. Baski su tada ubijali Katalonce, a španjolski vladari zahvalili su im fiskalnim paktom i ta se uspomena i dandanas poštuje. Baski nisu naši prijatelji i naša borba ne može se izjednačavati s borbom Baskije u obliku terorističke organizacije ETA-e.

Eric Hauc bio je 2017. godine imenovan delegatom Ureda za jugoistočnu Europu sa sjedištem u Zagrebu. Područje jugoistoka Europe čine Albanija, Bugarska, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Grčka, Sjeverna Makedonija, Crna Gora, Slovenija i Srbija. Ured je bio službeno otvoren 11. rujna 2017. godine na katalonski nacionalni blagdan *Diadu*, s prioritetnim ciljem da se zemljama jugoistoka Europe objasni katalonska verzija događanja u Španjolskoj. Odmah na početku razgovora, koji je obavljen u jesen 2020. godine, objasnio je ideološke principe u koje vjeruje i za koje se zalaže:

> Ja sam delegat Katalonije, a delegati su visokopouzdani tehnički službenici. Mi predstavljamo katalonsku vladu u zemljama koje su nam dodijeljene, iako nas ta funkcija ne obvezuje na političku afilijaciju. U mom slučaju postoje simpatije koje gajim i ideologija u koju vjerujem. Imam svoje stavove koje slobodno iznosim. U prvom razgovoru s vijećnikom Raülom Romevom iz stranke ERC, pokazao sam da čvrsto vjerujem u projekt *procésa*. Pokazujem to i danas u razgovorima sa svim vladama i vijećnicima koji su u katalonsku vladu došli nakon Raüla. Ako netko želi raditi ovaj posao, mora biti uvjeren u politički projekt koji brani. Vodio sam jako puno razgovora prije nego što sam se odlučio uključiti u ovaj politički projekt koji brani neovisnost Katalonije kao najbolje rješenje za građane Katalonije. To je ono što delegati pokušavaju objasniti svijetu. Moj posao je u potpunosti legitiman. Moje formalno obrazovanje je novinarstvo, osobna veza s područjem Balkana dolazi iz vremena kada sam radio isključivo kao novinar u Bukureštu 1989. godine, a zatim i na teritoriju Hrvatske 1991. godine. Svjedočio sam padu Vukovara i Krajine.

> Radio sam također i u Sarajevu za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini. Bilo mi je tada jako teško promatrati događanja na teritorijima Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Zbog svega toga smatram da prilično dobro poznajem teritorij Balkana i to je bio glavni razlog zbog kojega mi je Raül Romeva ponudio mjesto delegata za ovu regiju. Oprezan sam kada dajem izjave za medije o toj opsesiji uspoređivanja raspada Jugoslavije s katalonskim independentizmom, s obzirom na to da smatram kako to dvoje nema veze jedno s drugim. Može se sve uspoređivati, ali nikako izjednačavati. Smatram da je raspad Jugoslavije izazvalo nasilje koje su izmanipulirali visoki časnici vojske bivše Jugoslavije. Oni su se svrstali uz ultranacionalističku ideologiju Miloševića, koja podsjeća na suvremeni španjolski nacionalizam Voxa, zbog hrvatskog i slovenskog nacionalizma. Ovdje se dogodio vojni sukob kojeg u Kataloniji nema. Suvremena Katalonija ispašta zbog nazadnog shvaćanja demokracije španjolske države.

Na pitanje kako kao katalonski delegat u zemljama jugoistočne Europe objašnjava razdoblje španjolske tranzicije, tj. je li rezultat španjolske tranzicije bila konsolidirana liberalna demokracija, odgovorio je:

> Ne raspravljam o liberalizmu, nego Ustav iz 1978. godine uspoređujem s *Daytonskim mirovnim sporazumom*. Svi znaju da je *Daytonski sporazum* bio sporazum za zaustavljanje rata. U našem slučaju, to nije bilo za zaustavljanje rata već za zaustavljanje neprijateljstava. Postigao se minimalni okvir za izgradnju prijateljstva koji je uključivao jako puno kompromisa. Tada se još uvijek osjećala neizmjerna bol zbog vrlo krvavog Građanskog rata. Prihvaćene su osnove za izgradnju modernog državnog okvira, ali je suživot ostao jedno veliko neriješeno pitanje. Isti je slučaj bio s *Daytonskim sporazumom* koji nije predvidio pomirenje u praksi, tj. ponovno okupljanje svih naroda Bosne i Hercegovine koji se međusobno uvažavaju. To je bila velika pogreška. *Daytonski sporazum* zaustavio je rat, ali nije zaustavio osjećaj neprijateljstva između naroda koji žive u BiH. Trebalo je zaustaviti rat u BiH i potom utemeljiti pravni poredak. To nije bilo loše za početak. U slučaju Španjolske, Ustav iz 1978. godine značio je prvo pravo primirje koje se tada smatralo konačnim. Trebalo je izgradnjom novog ustava zaustaviti opasnost od novog rata. Morali smo ustoličiti pravni poredak kako bismo se pomirili i počeli zajedno i u harmoniji živjeti. Španjolska je prethodno imala iskustvo trogodišnjeg

> Građanskog rata te četrdeset godina teške diktature. Jasno je da ima ljudi koji će reći da se Španjolska za vrijeme diktature razvijala. Kako se ne bi razvijala? Sve su se diktature poslijeratnih godina razvijale jer je to bilo izvedivo. Postojali su i resursi za obnovu svijeta nakon Drugoga svjetskog rata. Na političkoj i socijalnoj razini u kontekstu prava i sloboda, Francova je diktatura bila okrutna. Nikada se u Španjolskoj, nakon Građanskog rata, nije proveo proces pomirenja u praksi i emocionalne obnove zemlje. Nametnuo se režim. Taj okrutni i progoniteljski režim umro je s diktatorom u njegovu krevetu, ali je potom nametnuo pretpostavljenu tranziciju koja nikada nije bila dovršena. Kao što sam već rekao, odobrio se Ustav koji nikada nije evoluirao. Španjolska je druga zemlja na svijetu, nakon Kambodže, koja bilježi najviše nestalih osoba. Riječ je o 120 tisuća ljudi, što znači da danas još uvijek 120 tisuća obitelji ne zna što se konkretno dogodilo članovima njihovih obitelji u Građanskom ratu. Danas obilježavamo i 80. godišnjicu pogubljenja Lluísa Companysa, tadašnjeg predsjednika *Generalitata*. To je isto kao da danas netko pogubi Quima Torru. Jučer se u vijećnici katalonskog parlamenta moglo čuti: „Danas nas i našeg predsjednika ne pogubljuju, ali koriste zakone za razrješenje predsjednika Torre zbog postavljanja 'žutih mašni' na fasadu zgrade parlamenta, kao i zakone koji nalažu da novog katalonskog predsjednika može imenovati samo parlament, a ne izborno povjerenstvo.“

Na pitanje o stavu u pogledu legitimiteta monarhije u vrijeme tranzicije te o kraljevu diskursu koji ističe da su se dvije Španjolske u razdoblju tranzicije pomirile, odgovorio je:

> Diktator Franco odabrao je figuru monarha. Nikada nije bio održan referendum o monarhiji. Franco je prije smrti odlučio koji će gospodin biti njegov nasljednik, tj. tko će preuzeti novi „stari režim“ poslije njegove smrti. U Španjolskoj je uvođenje demokracije bila kraljeva fasada, a ispod te fasade „slobodne i demokratske države“ i dalje funkcionira frankizam kao motor španjolske dominacije i represije. Građanski rat i Francova diktatura podijelili su Španjolsku. I unutar Katalonije postoji podjela. Nikada nije došlo do pravog pomirenja. Ustav iz 1978. godine za nas je bio polazišna, ali ne i završna točka. Nama je neophodan novi dogovor sa španjolskom državom, koji nije moguć jer je ta država zapravo nastavak frankizma u liberalnim okvirima i zbog toga je secesija za Kataloniju jedino moguće rješenje. Naša situacija može se usporediti s BiH. *Daytonski sporazum* također nije donio

pomirenje unutar BiH. On je bio samo polazišna točka zaustavljanja rata, a danas vidimo da postoje mnogobrojni problemi oko suživota triju naroda koji se u praksi nisu pomirili.

Na pitanje kako zemljama regije objašnjava da su Katalonci „zarobljenici Ustava iz 1978. godine“, tj. koji su članci Ustava sporni za katalonsku delegaciju, objasnio je:

> Problematičan je način interpretiranja španjolskog Ustava. Mnogi su članci dvosmisleni, a Ustav je jako teško izmijeniti. Po tome se također vidi španjolska dominacija nad Katalonijom. Ustavi postoje kako bismo ih modernizirali. Posebno me smeta članak 2. španjolskog Ustava koji tvrdi da je španjolska nacija nedjeljiva. Odakle proizlazi to načelo o nedjeljivosti španjolske nacije? Mi možemo sebi dati za pravo da raspravljamo o tome, isto kao što oni raspravljaju je li Katalonija nacija ili nije. I mi možemo raspravljati o tome je li Španjolska nacija ili nije. Ekstremno desna stranka VOX to dovodi u pitanje. Predsjednik VOX-a pita se zašto je Portugal neovisna država jer bi prema njemu svi iberski narodi trebali živjeti unutar iste države. To nije vizija iz 19. stoljeća, nego predkolonijalna španjolska paradigma koja je podrazumijevala osvajanje drugih teritorija. U Španjolskoj još uvijek ima ljudi koji žive u 1492. godini, kada se nije išlo otkrivati nove teritorije već ih se išlo osvajati. Mnogi Španjolci i dalje gaje taj mentalitet. Španjolski su osvajači od 1942. godine počeli s genocidom, a danas se još uvijek slavi *reconquista* kao nacionalni praznik, tj. „Dan Španjolske“. Nažalost, svjedočimo krizi Europske unije koja se suočava sa sve više prijetnji, što je čini sve slabijom. Mi je moramo ojačati. Ideja o Europskoj uniji kao zajednici liberalnih vrijednosti ne može koegzistirati s ekstremnim nacionalizmima koji drugim nacijama unutar svoje države ne priznaju pravo na postojanje. Kada se pisao Ustav iz 1978. godine, Katalonci su smatrali da su u pregovorima išli dokle su mogli ići, s obzirom na okolnosti. Isto se dogodilo 2006. godine kada smo htjeli mijenjati neke članke Statuta autonomije, tj. Katalonci su napredovali koliko su mogli unutar Ustava iz 1978. godine. U preambuli novog Statuta bilo je napisano da su Katalonci nacija. Španjolska je nakon toga ukinula 14 bitnih članaka, između kojih i tekst iz preambule Statuta. Smiješno je da nam se tvrdi kako Katalonci nisu nacija. Mogao bih ja tako tvrditi da Španjolci nisu nacija. Nacija je emocionalni, politički, povijesni i kulturni koncept. Naše je shvaćanje da unutar Španjolske živi više nacijâ koje koegzistiraju. Očito je da je nedjeljiva

> španjolska nacija nešto poput božanskog prava koje moderni Ustav ne smije izostaviti, a drugima se negira pravo na postojanje. Nedjeljiva španjolska nacija može biti upitna i o tome moramo moći razgovarati i raspravljati, kao i o bilo kojem drugom političkom neslaganju. Španjolska država u tom bi slučaju bila prava demokracija. Mogli bismo raspravljati o tome što bi to bila nedjeljiva španjolska nacija i je li ta fraza zapravo stavljena kao jamac za nasljednike diktature s ciljem zadržavanja španjolskih osvajanja i prisvajanja. Tko mora očuvati tu nedjeljivost španjolske nacije i države? Odgovor jest monarhija, tj. španjolski kralj i dvije vodeće španjolske unionističke stranke.

Na pitanje kako kao katalonski delegat objašnjava katalonsku politiku od razdoblja tranzicije do 2003. godine, tj. kako balkanskim državama objašnjava zašto Jordi Pujol nije tražio secesiju ili barem fiskalni pakt za Kataloniju, objasnio je:

> Kao predstavnik današnje katalonske vlade, ne iznosim stavove o upravljanju prethodnih predsjednika *Generalitata*. Naravno da imam osobni komentar. Vlada Jordija Pujola je prema mom shvaćanju imala dvije strane. Jedna je strana ona koja je uspjela održati ravnotežu s državom u vrlo teškoj fazi prve tranzicije. To je Kataloniji omogućilo postavljanje temelja za vlastiti oporavak i ekonomski razvoj. Katalonija je rasla pod demokratskim vladama Jordija Pujola. *Generalitat* se obnovio za vrijeme Tarradellasa dok su kasnije katalonske vlade, kojima su predsjedali Jordi Pujol, Pasqual Maragall i José Montilla, bile usmjerene na ekonomski oporavak i razvoj te pretvaranje Katalonije u ono što je danas, važna sila Europe. Katalonija danas ima veći potencijal od Danske. Katalonska ekonomija diversificirana je, što znači da ne ovisi nužno o turizmu. Turizam nije prva industrija Katalonije, to su prehrambena, kemijska i automobilska industrija. Turizam je bez sumnje moćna industrija Katalonije, ali nije jedina. Tijekom vladavine Jordija Pujola, Katalonija je postala ekonomski motor Španjolske, kao što je uostalom uvijek i bila od industrijske revolucije. Jordi Pujol je pametnom politikom postavio temelje za daljnji razvoj. Međutim, do razdora između Katalonije i Španjolske došlo je 2010. godine, ali tada Pujol više nije bio glavni katalonski politički akter. Koliko je Jordi Pujol radio na tome da se Ustav iz 1978. godine razvija više u smjeru federalizacije Španjolske? Očito ne puno. Jesmo li mogli napredovati više? Naravno da jesmo. Drugi dio analize je način njegova upravljanja zbog kojega je

bio primoran odazivati se na sudske pozive. To ćemo ostaviti sudovima da procijene i odluče. Istina jest da se Jordi Pujol predstavljao kao „vlasnik dućana“ zahvaljujući monopolu koji je trajao 25 godina. Upravljao je Katalonijom kao da je to veliki dućan. Bilo je primjera koruptivnog upravljanja koji sada izlaze na vidjelo. Pravda će se pobrinuti za razjašnjavanje svakog slučaja. Zaista je teško donijeti konačni sud u pogledu Jordija Pujola. Ustav iz 1978. godine i katalonski Statut iz 1979. godine bile su zadovoljavajuće početne točke, ali trebalo je više napredovati nakon toga. Dio katalonskog društva reći će vam da Pujol nije tražio dovoljno od španjolskih vlada, a bio je u mogućnosti tražiti više. Drugi dio katalonskog društva reći će da nije mogao jer Katalonija nije željela nasilnim putem prisiljavati španjolsku državu na više samouprave. Zanimljivo je da je Jordi Pujol bio u kontaktu s Milanom Kučanom u pogledu konfederalne reorganizacije bivše Jugoslavije. Poznato je da je Pujolov savjet Kučanu bio proglašavanje neovisnosti. Ono što je želio za Sloveniju, nije želio za Kataloniju, lokomotivu španjolske ekonomije. Ako lokomotiva ode, što se događa s vagonima, tj. ostalim autonomnim zajednicama Španjolske? Ne sviđa mi se kritika Kataloniji zbog manjka solidarnosti s ostatkom Španjolske. Mi smo oduvijek bili društvo vještih trgovaca koji nisu egoisti. Od početka je postojao dogovor o suradnji, uzajamnoj pomoći i razvoju zemlje. Ekonomski projekt Španjolske bio je veći od Katalonije. To je logično. Španjolska je od početka bila veliko tržište za Kataloniju. Postojao je zajednički razvoj. Ako bi se u tom projektu od početka izbacila lokomotiva, vjerojatno se Katalonija i Španjolska ne bi mogle razvijati istom brzinom. Pujol je bio trgovac i vjerojatno je razmišljao na takav način. Mnogi Katalonci danas nisu zadovoljni jer žele ekonomski pakt, *concierto económico*. To bi također trebalo biti pitanje za građane Katalonije na referendumu. Mislim da bi se mnogi Katalonci danas zadovoljili konceptom ekonomskog sporazuma i većom autonomijom ili većom sposobnošću upravljanja vlastitim resursima. Sigurno je da bi se određeni postotak Katalonaca zadovoljio sporazumom koji imaju Baski, ali pitanje je hoće li to ikada biti politički moguće. Ja osobno ne vjerujem. Mi smo napravili polagane korake s ciljem napredovanja u tom smjeru, ali 2010. godine iskorištena je institucija Ustavnog suda s ciljem oduzimanja svega o čemu se prethodno bilo pregovaralo sa španjolskim vlastima. Sada je prisutno veliko nepovjerenje. Za ponovno pregovaranje o ekonomskom sporazumu treba vjerovati drugoj strani. Katalonci ne

vide dobre namjere Španjolske. Današnja situacija je takva da mi moramo prikupljati vlastite poreze, davati sav novac državi, a ona nam potom vraća dio za koji smatra da nam pripada. Ekonomski sporazum trebao bi dopustiti da mi prikupljamo svoje poreze, njima upravljamo i španjolskoj državi dajemo dio koji joj pripada, za održavanje usluga zajedničkih u cijeloj Španjolskoj. Zatim možemo raspravljati o fiskalnoj bilanci, solidarnosti, vraćanju prihoda i kako ih vraćati, u novcu ili investicijama. Za sve navedeno neophodno je povjerenje kojeg više nema. Sve ovo govorim iz pozicije katalonskog građanina koji u Kataloniji živi od 1971. godine, od svoje treće godine. Moji roditelji nisu bili katalonski nacionalisti ili independentisti. U Barcelonu smo došli iz Njemačke 1971. godine i moja obitelj tamo i danas živi. To je naš dom. Mene u kući nisu učili katalonski. Imao sam 12 godina kada sam katalonski jezik počeo učiti u školi. To nije bio moj prvi jezik. Kad sam navršio 18 godina, pretvorio sam ga u svoj prvi jezik. Nitko mi to nije nametnuo. Jednostavno sam osjećao da je to moj prvi jezik i da pripadam katalonskoj naciji. To je bilo moguće jer je program jezične imerzije funkcionirao vrlo dobro. Škole su se bile posvetile jezičnoj imerziji i ja sam katalonski jezik mogao učiti od dvanaeste do osamnaeste godine. Nakon toga upisao sam sveučilišni studij novinarstva koji sam također završio u skladu s programom jezične imerzije te sam potom radio kao novinar za novine koje su novinske članke objavljivale na katalonskom jeziku.

Na pitanje potvrđuje li njegov primjer tezu da je Španjolska programom jezične imerzije Kataloniji omogućila obnovu kulturnih i jezičnih prava, tj. može li potvrditi da danas katalonski jezik nije ugrožen, odgovorio je:

Nije to u potpunosti točno. Volio bih da katalonski jezik bude jedan od službenih jezika na razini cijele Španjolske. Katalonski jezik trebao bi se moći učiti i u ostalim autonomnim zajednicama Španjolske. Isto tako volio bih da se u Kataloniji može učiti galješki, galješko-portugalski i baskijski jezik. S ponosom mogu reći da je katalonski ured u Zagrebu, zahvaljujući suradnji sa Sveučilištem u Zadru, vrlo aktivan u pogledu učenja katalonskog jezika u Hrvatskoj. Katalonski jezik također je moguće učiti u Ljubljani i Beogradu, zahvaljujući uredu koji djeluje poput Instituta Cervantes. U Kataloniji smo nakon početnog pomaka u pogledu katalonskog jezika, ponovno ušli u fazu regresije. Za Katalonce je katalonski jezik

ključ njihova identiteta. Ako koristimo katalonski jezik kao politički kriterij, tada ne govorimo samo o 7,5 milijuna stanovnika Katalonije koji govore katalonski jezik, već o 10 milijuna ljudi koji se u praksi služe katalonskim jezikom. Francuska bi trebala priznati postojanje katalonske manjine u Francuskoj. Francuska to ne želi jer bi to otvorilo još jednu Pandorinu kutiju, a to su naravno „Katalonske zemlje". Suvremena španjolska desnica netrpeljiva je u pogledu katalonskog jezika, tj. želi da se on prestane upotrebljavati jer katalonski jezik definira katalonsku naciju. Sigurno Vam je poznata izjava bivšeg ministra obrazovanja Werta koji je rekao kako je neophodno hispanizirati djecu u Kataloniji. Katalonija je otvorena i integrativna za pridošlice. Ja sam pravi primjer toga. Kada se ponovno bude organizirao secesionistički referendum i potom oformila neovisna Republika Katalonija, imat ćemo u našoj državi više službenih jezika. Uz katalonski jezik, sigurno će se moći upotrebljavati španjolski i aragonski jezici. Činjenica jest da u Kataloniji postoji velika arapska zajednica i morat ćemo uvažiti i njihovo manjinsko pravo na obrazovne institucije u kojima će se moći učiti i govoriti arapski jezik.

Lluís Font i Espinós, katalonski političar i profesor filozofije na Autonomnom sveučilištu u Barceloni, obnašao je dužnost zastupnika stranke PDeCAT u katalonskom parlamentu od siječnja 2018. do prosinca 2020. godine. Prethodno je obnašao dužnost tajnika za obrazovnu politiku Odjela za obrazovanje *Generalitata,* a u svibnju 2022. godine postao je predsjednik novoosnovane katalonske liberalne stranke Centrem [„Usredotočimo se"]. Na početku razgovora, obavljenog u travnju 2019. godine, bio je upitan da iznese svoj stav o razdoblju španjolske tranzicije i definiciji suvremene Španjolske kao liberalne zemlje. O svemu navedenome rekao je:

> Postoje dva vektora, tj. dva elementa o kojima je potrebno polemizirati. Prvi je želja za neovisnošću. Je li ta želja sada nastala ili su oduvijek postojale skupine, manjine i društveni sektori koji su branili tu ideju? Najprije treba proučiti zbog čega se pojavljuje ta želja za samoodređenjem i mogućnošću stvaranja vlastite države, tj. događa li se to zbog zaštite katalonske jedinstvenosti, kulture i jezika? Stoga treba odgovoriti na pitanje zašto je u posljednjih nekoliko godina želja za neovisnošću toliko ojačala među stanovništvom. Smatram da je ekonomska kriza iz 2008. godine imala prilično negativan utjecaj na katalonsko društvo jer je otežala održavanje države blagostanja. Pod tim mislim na „skupu" državu koja omogućuje javne

usluge u području obrazovanja, zdravstva i dobrobiti za starije osobe i nezaposlene. U isto vrijeme, između 2000. i 2010. godine, u Kataloniju se doselilo više od milijun imigranata, uglavnom iz Sjeverne Afrike. Zato smatram da su ta dva čimbenika, ekonomska kriza s rezovima od strane administracije i masovni dolazak ljudi iz Maroka i Alžira kojima su bile potrebne socijalne politike, što je zahtijevalo dodatne javne resurse, učinili da se želja manjinske grupe za neovisnošću poveća. Percepcija katalonske javnosti bila je da se u Kataloniji stvara bogatstvo, tvrtke stvaraju mnogo dobara i usluga i BDP je znatan, no sve se prenosi u Madrid. Madrid vraća samo dio onoga što je pridoneseno, ali taj dio Kataloniji ne omogućuje kvalitetno provođenje neophodnih socijalnih politika. Smatram da je to jedan od razloga koji objašnjava eksponencijalni rast broja ljudi koji su se okrenuli prema neovisnosti. Dominantna percepcija katalonske javnosti bila je da će unutar španjolske države, u kojoj je Katalonija ekonomski motor zbog velike količine novca kojom pridonosi, biti jako teško imati potrebne resurse kojima će domaćim i novopridošlim stanovnicima Katalonije biti pružena visoka kvaliteta života i kojima će biti ostvaren *welfare state* [„država blagostanja“]. Za Kataloniju je jako važno primati ljude izvana jer su ti ljudi željni rada i učenja. Napuštaju siromaštvo Afrike i bore se za budućnost svoje djece. Katalonija nema prirodnih bogatstava, ona ih stvara zahvaljujući talentu ljudi. Za nas je bilo ključno da dolaze ljudi koji će učiti, raditi i stvarati. Masovni priljev stanovništva u samo nekoliko godina, stvorio je nove potreba za stanovanjem te je naš model javnih usluga postao ograničen i nedovoljan. Osobno nisam bio za neovisnost. Pripadao sam socijalističkoj stranci od mladosti. Mislio sam da se Španjolska može promijeniti. To je druga tema koju bih sada objasnio. Španjolska bi se mogla promijeniti, tj. decentralizirati, poštovati kulturu i postati multinacionalna federativna država. Međutim, ekonomska kriza, masovni dolasci imigranata i ograničenja javnih usluga kojima smo svjedočili utjecali su na moj stav, izgubio sam povjerenje i vjeru da se Španjolska može promijeniti. Drugi razlog porasta independentizma u Kataloniji jest prisutnost tereta španjolske recentnije povijesti ili percepcije suvremene Španjolske u katalonskoj javnosti u tom kontekstu. Građanski rat trajao je od 1936. do 1939. godine, a u Kataloniji je imao okrutne učinke. Knjiga Georgea Orwella *Homenaje a Cataluña* [*Počast Kataloniji*] objašnjava kontradikcije unutar Katalonije jer se 1937. godine dogodio građanski rat unutar građanskog rata. *Esquerra republicana,* koja je u

osnovi bila vlada komunista PSU, sukobila se s anarhistima i trockistima iz P.O.U.M.-a. Orwell je bio član P.O.U.M.-a, tj. internacionalnih brigada. Ta je borba u Barceloni u svibnju 1937. godine završila pobjedom komunista koje je podržavao Sovjetski Savez te posljedično progonom sljedbenika P.O.U.M.-a. Treba biti svjestan da se Orwell došao boriti protiv frankista, a potom je otkrio da se ne bori samo protiv frankista nego i protiv komunista koji su ih progonili. Barcelona je složen i kontradiktoran grad. Kraj Građanskog rata značio je zabranu katalonskog jezika. Katalonski jezik nestao je iz javne sfere. Mogao se govoriti privatno, ali nije bio službeni jezik javne komunikacije i tiska. Prestale su se objavljivati knjige na katalonskom jeziku, a nije ga bilo ni u obrazovnom sustavu. Zemlja se polako počela oporavljati, ali od 1939. do 1975. godine frankistička diktatura upravlja svim javnim sferama. Istina je da se i diktatura malo promijenila kad su tehnokrati došli na vlast. Oni su uveli ekonomske reforme koje su Španjolsku otvorile prema Europi s ciljem ekonomskog razvoja zemlje. Zahvaljujući ekonomskom razvoju, počinju se primjećivati mali elementi slobode, tj. dolaze turisti, povećava se udio inozemne suradnje i inozemnih ulaganja. Španjolska se počela razvijati, ali je ostala diktatura. Diktator Franco umro je 1975. godine, ali je prethodno 1969. godine Juana Carlosa proglasio budućim kraljem i svojim nasljednikom. Juan Carlos je unuk kralja Alfonsa XIII. Burbonca koji je obnašao tu funkciju prije proglašenja republike. Alfons XIII. otišao je u egzil nakon pobjede republikanskih snaga na općinskim izborima. Njegov sin Juan de Borbón također je živio u egzilu. Međutim, Alfons XIII. prihvatio je da njegova sina Juana Carlosa tutorira Franco. Alfons XIII. bio je preskočen u redu za prijestolje nakon Francove smrti i sljedeći na redu bio je njegov sin, Juan Carlos I., što je bila pomalo neobična situacija.

Na pitanje o odnosima unutar monarhije, tj. o odnosu Juana Carlosa I. i njegova oca koji se protivio Francovim zakonima, odgovorio je:

> Smatram da je njegov otac Juan de Borbón iz očinske perspektive zaista želio da njegov sin bude sljedeći u redu za prijestolje jer je uočio mogućnost obnove institucije monarhije, ali politički nije mogao prihvatiti da Franco o svemu tome odlučuje. Stoga smatram da je igrao na dvije karte. U javnosti se distancirao od Franca, ali unutar četiri zida kuće svom je sinu govorio: „Ti ga poslušaj jer je za nas važno povratiti krunu.“ Juan Carlos znao je upravljati teškom tranzicijom. Očito je

da mu je Franco prije svoje smrti rekao: „Moraš očuvati jedinstvo Španjolske. Ako treba ići prema demokraciji, idi prema demokraciji. Najvažnije je očuvati jedinstvo Španjolske.“ U svakom slučaju, Juan Carlos I. proveo je tranziciju koja je Španjolsku dovela do demokratskih izbora 1977. godine. Na tim prvim demokratskim izborima sudjelovale su stranke različitih ideoloških profila, stranka centra (UCD), socijalistička stranka (PSOE), komunistička stranka (PCE), konzervativna stranka (AP) i druge manje stranke. Ustav je usvojen 1978. godine. Zbog toga nezadovoljni dio društva suvremene Španjolske upotrebljava termin „Režim iz ’78.“ za razdoblje nakon donošenja španjolskog Ustava.

Na pitanje o djelovanju Jordija Pujola i ostalih katalonskih političkih elita u razdoblju tranzicije, odgovorio je:

U početku je novi španjolski Ustav većinom glasova bio prihvaćen u Kataloniji jer su Katalonci bili vrlo pragmatični. Tada su smatrali da bi novi španjolski Ustav za njih bio najbolja opcija. Jedino je independentistička manjina glasala protiv. Ta manjina uvijek je bila prisutna, ali činjenica je da je ipak većina stanovništva glasala za taj novi Ustav. Prihvaćanje Ustava i *statusa quo* u kontekstu očuvanja španjolske države značilo je neosuđivanje zločina frankizma. Nije bilo povijesnog sjećanja, što je bila cijena koju je Katalonija morala platiti za tranziciju iz diktature u demokraciju. Mnogi demokrati zažmirili su i glasovali „za“ jer su duboko u sebi smatrali kako je nepravedno da zločini diktature ostanu nekažnjeni. Frankisti su 40 godina nametali svoje zakone i nasilje, a uvođenje i kolektivno prihvaćanje demokracije značilo je i njihovo popuštanje u pogledu prihvaćanja *Zakona o amnestiji*. Započeo je „novi režim“ u obliku Ustava koji priznaje autonomne zajednice i nacionalnosti. Navedene su tri nacionalnosti, tj. Galicija, Baskija i Katalonija. Nadalje, Ustav je priznao i foralni režim u Navari. Za razliku od ostalih autonomnih zajednica, Navara ima zaseban fiskalni statut jer su navarski karlisti podržavali Franca u Građanskom ratu i kao nagradu dobili superiornije ekonomske resurse. To je tzv. *fuero de Navarra* (foralni sustav Navare). Baskijci imaju tzv. *concierto económico* (ekonomski pakt). Ostale su autonomne zajednice tijekom godina pregovarale o formuli decentralizacije u prijenosu nadležnosti i resursa, ali na kraju uvijek s osjećajem nezadovoljstva jer ti pregovori nisu zadovoljili njihove zahtjeve. Josep Tarradellas i Joan završio je svoju političku karijeru u ožujku 1980.

godine. Na izborima za katalonski parlament u travnju 1980. godine pobijedio je Jordi Pujol. Pujol je vladao do 2003. godine, implementacijom politike koja se na katalonskom zove *peix al cove.* To se u praksi može opisati kao „Ja ću glasati za tebe i tvoju stranku u Madridu, ako preneseš nadležnosti na katalonsku policiju *Mossos d'Esquadra*, dodijeliš Kataloniji više novca kroz proračun ili preneseš *Generalitatu* nadležnost obrazovanja.“. Dakle, bila je riječ o Pujolovim konstantnim zahtjevima za rast i širenje samouprave Kataloniji, dok je istovremeno prihvaćao *status quo*. Problem Španjolske nakon uspostave demokracije jest kompleks španjolske desnice ili krajnje desnice, zbog razdoblja diktature i zločina koji su tada bili počinjeni. Zbog toga se počeo pojavljivati i jačati španjolski nacionalizam, tj. želja da se Španjolska afirmira kao nacija. Zapravo, možemo reći da ta želja dolazi od davnina. Ortega y Gasset spominje izraz *la conllevancia* i pod time misli da je s Katalonijom neophodno održati suživot tako da joj se implicira poštovanje već uspostavljenog sustava i odugovlači s izmjenama unutar sustava. Katalonija jest problem koji Španjolska treba podnositi kako god zna i umije, ali bez odricanja od nečeg bitnog. Ortega y Gasset smatrao je da će španjolska nacija ojačati ako država funkcionira ispravno. Stoga, način rješavanja povijesne dileme s Kataloncima jest da država funkcionira. To je poput njemačkog *verschleppung*. Problem katalonskog nacionalizma jest u tome što država ne funkcionira do kraja i to jedan dio stanovništva čini nezadovoljnim. Ako španjolska država funkcionira sa svim svojim prerogativima, to će afirmirati španjolsku naciju i ostaviti neriješenim katalonski problem. Dok se to ne riješi, Španjolska treba održavati okvir uspostavljenog suživota s Katalonijom, tj. kupovati vrijeme. Zato dobitna karta jest održavanje sustava. Za Katalonce je postalo nedovoljno da unutar sustava proširuju svoje nadležnosti. Katalonija proizvodi mnogo resursa koji se šalju u Madrid i ne vraćaju natrag u Kataloniju. To su resursi sukladni napretku koji smo postigli kao autonomna zajednica, tj. kao skup građana. U Kataloniji smatraju da postoji fiskalni deficit jer se ti resursi ne vraćaju u Kataloniju. Zato je Kataloniji neophodan drugačiji sustav koji ne odgovara španjolskoj naciji.

Font i Espinós iznio je svoje stajalište o učestaloj dvojbi je li Katalonija na čelu s Jordijem Pujolom mogla u razdoblju tranzicije dogovoriti fiskalni pakt za područje svoje autonomne zajednice:

> To nije u potpunosti jasno. Neki kažu da su mu ponudili, ali ja smatram da postoji valjani razlog za mišljenje zašto mu fiskalni pakt nikada nije bio ponuđen. Ponuditi Kataloncima ekvivalent između 12.000 i 15.000 dodatnih milijuna godišnje onemogućava funkcioniranje Španjolske. Zbog toga ne razumijem kako bi Madrid mogao ponuditi fiskalni pakt Pujolu, znajući da to smanjuje resurse središnje države. U slučaju Baskije situacija je drugačija, s obzirom na to da je baskijska zajednica manja i proizvodi manje bogatstva. Španjolska ne ovisi o Baskiji. U katalonskom je slučaju situacija obrnuta, Španjolska je ekonomski održiva zbog tog jaza između onoga što se proizvodi u Kataloniji i onoga što Katalonija prima. Fiskalni pakt značio bi postizanje ravnoteže. Španjolska si ne može priuštiti tu ravnotežu jer bi jako puno izgubila. Te fiskalne bilance ovise o načinu izračuna. Mogu biti 11.000, 12.000 ili 15.000 milijuna. Sve ovisi o tome kako se raspoređuju opći troškovi. Ako su 12.000 milijuna, to bi značilo 12.000 milijuna više koje bi Španjolska svake godine slala Kataloniji. Kada bi Katalonija imala tih 12.000 milijuna koje potražuje, mogle bi se provoditi kvalitetne socijalne politike. Španjolska kao država ne bi mogla funkcionirati bez tih 12.000 milijuna. Stoga mi je teško povjerovati da je netko Pujolu predložio fiskalni pakt znajući da bi taj pakt onemogućio funkcioniranje Španjolske kao države.

Prvi dio razgovora završen je generalnim zaključkom o politici Katalonije u razdoblju španjolske tranzicije, u svjetlu toga da je Ustav iz 1978. tada bio bolje rješenje za Kataloniju u odnosu na prolongiranje straha koji je vladao na ulicama Katalonije. Tada se na Ustav gledalo kao na jedina vrata u budućnost, unatoč nekim člancima Ustava koji nisu bili idealni za Kataloniju. Font i Espinós zaključio je:

> Točno, ali treba imati na umu da je uvijek postojala independentistička manjina u Kataloniji koja je glasovala protiv Ustava iz 1978. godine. Ta independentistička manjina smatrala je da Ustav ograničava katalonski suverenitet jer ne govori o Kataloniji kao o naciji, nego kao o nacionalnosti. Ustav nije omogućio puno priznanje Katalonije kao političkog subjekta. Istina je također da se Ustav mogao tumačiti na različite načine. U početku se tumačio na fleksibilan način, ali kada je španjolski nacionalizam ojačao, desnica je smatrala kako je došao trenutak da se ponovno vrati „španjolstvo“ te je počela vrlo restriktivno tumačiti Ustav. Za vrijeme Aznarove vlade postala je prilično očita težnja za povratkom španjolskog

nacionalnog ponosa. S obzirom na to da je u prethodnom sustavu španjolski nacionalizam bio frankistički, španjolska desnica morala je godinama iznositi argumente kako desnica nije nacionalistička po uzoru na frankizam već patriotska. Frankizam je za novu španjolsku desnicu bio nešto drugo, s čime oni nisu imali veze. Inzistirali su na nacionalnom ponosu zbog kojega se ne može dozvoliti gubitak nadležnosti, npr. u pogledu obrazovanja ili policije. Stoga je desnica na izborima počela tražiti povratak tih nadležnosti, tj. inzistirati da Katalonija izgubi nadležnosti u obrazovanju i da se ukine katalonska policija *Mossos d'Esquadra*. Želim reći da se počelo restriktivno tumačiti Ustav. Ja sam primjer osobe koja je zaista smatrala da se Španjolska mijenja nabolje, tj. da će zahvaljujući utjecaju katalonizma Španjolska malo-pomalo prihvatiti kulturnu raznolikost i da će katedre katalonskog jezika biti prisutne na svim španjolskim sveučilištima. Smatrao sam da španjolski jezik ne treba izjednačavati s kastiljskim jezikom (*castellano*). Oduvijek sam smatrao da u španjolski jezik i kulturu trebamo uključiti sve iberijske kulture i jezike, tj. katalonski, kastiljski, baskijski itd. Tradicija je uvijek dolazila iz kastiljskog okvira, to je istina, ali smatrao sam da će se malo-pomalo taj okvir proširiti, početi otvarati i prihvaćati da su galješki, baskijski i katalonski u svojim različitim oblicima također dio zajedničkog okvira. Do toga u praksi nikada nije došlo jer se španjolski jezik i kultura poistovjećuju s kastiljskim jezikom i kulturom. Španjolski studenti ne proučavaju katalonske autore, katalonski jezik, specifičnosti katalonskog građanskog prava i drugo. Moram istaknuti da razumijem ljude koji su postali independentisti jer im je postalo jasno da će im bez vlastite države biti teško braniti katalonsku kulturu i jezik. Zaista sam izgubio vjeru u mogućnost da će Španjolska razvijati Ustav, stvarajući neki oblik države koja ne mora nužno biti federalna, ali će barem naginjati federalizmu. Konvergencija tih dviju realnosti, tj. postojanje independentističke manjine i nezadovoljstvo okvirom španjolske države, dovelo je do suverenističkog pokreta koji je započeo 2012. godine. Ključnu ulogu tada je odigrao Artur Mas koji je u svojoj službenoj politici odlučio napraviti otvoreni korak približavanja prema suverenističkim teorijama.

Santiago Rodríguez Serra, glavni tajnik stranke *Partido Popular* za Kataloniju i zastupnik te stranke u katalonskom parlamentu od 2003. godine, na početku razgovora održanog u svibnju 2024. godine objasnio je ideološke osnove PP-a i viziju svoje stranke u pogledu Španjolske i Katalonije:

Ideološke osnove PP-a leže u federalističkoj koncepciji Španjolske, ali nismo pristalice riječi federalizam. Međutim, sustav autonomnih zajednica Španjolske jest decentralizirani sustav koji je čak više decentraliziran u odnosu na neke federalne države. Sposobnost odlučivanja koju autonomne zajednice imaju u pogledu javnih rashoda unutar španjolske države autonomija, veća je u usporedbi sa sposobnošću odlučivanja federalnih jedinica (u pogledu javnih rashoda) unutar mnogih postojećih federalnih država u svijetu. Želim reći da je Španjolska federalna zemlja, iako se ne zove federalna, tj. Španjolska je država autonomnih zajednica koja ima dosta elemenata federalne države. To je naša vizija. To su naši principi. Autonomne zajednice same donose odluke o područjima za koja su kompetentne, a središnja država ima ovlast nad područjima za koja autonomne zajednice nisu kompetentne. Takav sustav čini cjelinu. U to vjerujemo. Naravno da on ima svoje prednosti i mane. Jedna od mana jest da fiskalna suodgovornost znači da autonomne zajednice imaju djelomičnu odgovornost uspostavljanja vlastitih poreznih razreda za građanstvo te da ta fiskalna suodgovornost kažnjava neke građane Katalonije zbog odluka katalonskog parlamenta, a ne zbog odluka španjolske vlade. Španjolska vlada nalaže da unutar državnog oporezivanja postoji jedan dio za koji normativnu odgovornost snose autonomne zajednice. Neke su autonomne zajednice odlučile ne koristiti se tom normativnom sposobnošću ili je svesti na minimum, što je slučaj s većinom autonomnih zajednica kojima upravlja PP. To su npr. Madrid, Valencija, Andaluzija, Galicija, Aragonija, Kastilja i Leon itd. Neke autonomne zajednice, poput Katalonije, odlučile su maksimalno iskoristiti tu normativnu sposobnost koja šteti katalonskim građanima. Ako se tvrdi da imamo najviše poreze, ali imamo najbolje javne usluge, tada su visoki porezi cijena najboljih javnih usluga. U praksi je obrnuto, tj. imamo najviše poreze i najgore javne usluge. Independentisti tvrde da je u Kataloniji najgore javno obrazovanje u odnosu na druge autonomne zajednice ili da je zdravstveni sustav jedan od najgorih u Španjolskoj. Nedavno je bio veliki problem sa sušom zbog nepostojanja adekvatne infrastrukture. To su sve nadležnosti *Generalitata*. Institucija *Generalitata* odgovorna je zato što nije napravila adekvatnu infrastrukturu. Postoji ta normativna sposobnost o kojoj sam prethodno govorio, ali ona se u Kataloniji pogrešno upotrebljava. Regionalne vlade katalonskih nacionalističkih stranaka troše velike količine novca za nacionalističke i suverenističke programe koji uključuju otvaranje inozemnih ureda. Ti inozemni

uredi ponašaju se kao da je Katalonija međunarodno priznata država i kao da je njihova uloga ekvivalentna ulozi veleposlanstava međunarodno priznatih država u svijetu. Javni novac trebao bi se koristiti isključivo u one svrhe koje se tiču svih građana Katalonije, kao što je problem infrastrukture u Kataloniji.

Na pitanje što misli o razdoblju španjolske tranzicije, tj. smatra li da tranzicija nije riješila pitanje Katalonije i da kralj nije imao neophodan legitimitet, zbog čega je posljedično došlo do pojave *procésa* 2012. godine, rezolutno je odgovorio:

> *Procés* nema nikakve veze s onim što se dogodilo 1969. godine, tj. s uvođenjem figure Juana Carlosa de Borbóna kao nasljednika španjolske krune ili Francova nasljednika. Španjolska tranzicija rezultat je kompromisa različitih političkih aktera i ona je naš ponos, tj. model prelaska iz autoritarnog u demokratski sustav bez ratnog sukoba. Legitimno je istraživati španjolsku tranziciju, ali uvjeravam Vas da u njoj nema ništa upitno ili netransparentno. Presuda Ustavnog suda iz 2010. godine također nema nikakve veze s *procésom*, formiranjem *procésa* 2012. godine ili s onim što se nakon toga dogodilo. Ali ima dosta veze sa zbivanjima 2003. godine.

Zamoljen da pojasni što se to konkretno dogodilo 2003. godine, odgovorio je:

> Inzistiram na 2003. godini. Tada je na vlasti s apsolutnom većinom bio *Partido Popular*, na čelu s Joséom María Aznarom. Došao je na vlast zahvaljujući izborima iz 2000. godine. Na prethodnim izborima 1996. godine, *Partido Popular* na čelu s Aznarom nije imao dovoljnu većinu i zbog toga su mu trebali katalonski nacionalisti. Aznar je s njima postigao dogovor koji je pretpostavljao bolju samoupravu autonomnih zajednica, pogotovo Katalonije. Dogovor je također pretpostavljao bolje autonomno financiranje. Međutim, okolnosti su 2003. godine bile takve da je u Španjolskoj PP imao apsolutnu većinu, a u Kataloniji su regionalnu vladu bile oformile ljevičarske snage, tj. koalicija PSC-a, ERC-a i ICV-a. Snage ljevice u Kataloniji dogovorile su se o novom paktu za Kataloniju iz kojeg su sasvim isključile PP. U tom scenariju odlučile su na dnevni red donijeti reformu Statuta autonomije, glavnog alata regionalne samouprave. U toj raspravi o reformi Statuta autonomije u prosincu 2003. godine, kad je PP u Španjolskoj imao apsolutnu većinu, dogovorile su pakt protivljenja španjolskoj vladi. Započele su taj proces koji se suočio s promjenom španjolske vlade u ožujku 2004. godine, neposredno nakon terorističkog napada u Madridu 11. ožujka 2004. godine. Na vlast u

> Španjolskoj tada je došao socijalistički PSOE. Započeo je proces reforme Statuta u Kataloniji u kojoj se strogo nastavio primjenjivati *cordon sanitarie* protiv PP-a. Obradili su prijedlog novog Statuta u kojemu nisu obraćali pažnju na interes PP-a za sudjelovanjem u reformi katalonskog Statuta. Taj je prijedlog novog Statuta kasnije došao u španjolski Kongres na izglasavanje i tada se ponovio isti scenarij. Pristup katalonskih ljevičarskih stranaka u Kongresu bilo je apsolutno ignoriranje jedne od dviju najzastupljenijih stranaka u Španjolskoj, a to je PP. Naša stranka tražila je način izricanja svog stava o neslaganju s nekim izmjenama Statuta. Nisu htjeli uvažiti činjenice na koje je pokušavao ukazati PP pa se naša stranka potom odlučila obratiti Ustavnom sudu. Smatrali smo, kako je kasnije utvrdio i Ustavni sud, da su u tako izmijenjenom Statutu postojali elementi koji su išli izvan španjolskog ustavnog okvira, zajedničkog svim autonomnim zajednicama Španjolske. Ustavni sud djelomično nam je dao za pravo 2010. godine, ali je svakako pogrešno smatrati da je *procés* imao svoje temelje 2010. godine. Te je godine došlo do važnog prosvjeda koji je predvodio tadašnji predsjednik *Generalitata* iz stranke PSC José Montilla Aguilera. Potkraj iste godine vlast u Kataloniji preuzela je CiU, stranka koja je kasnije postala independentistička zahvaljujući potpori katalonskog PP-a. Želim reći da je Artur Mas tražio i dobio potporu PP-a kako bi dobio mandat koji se odnosio na 2011. i 2012. godinu jer je 2012. godine sazvao prijevremene regionalne izbore, zahvaljujući našoj volji da s njim pregovaramo i potom ga podržimo. I ja sam sudjelovao u tim pregovorima na koje nas je bio pozvao Artur Mas. Svjedok sam tih razgovora. Ako je problem zaista bila presuda Ustavnog suda iz 2010. godine, koja je bila plod žalbe PP-a, onda ta stranka koja je 2012. godine postala independentistička zasigurno ne bi bila tražila potporu PP-a 2010. godine kako bi mogla doći na vlast u Kataloniji. To je sigurno!

Na kraju prvog dijela razgovora postavljeno je pitanje o postojanju ili nepostojanju ugroženosti katalonske nacije i katalonskog jezika, na koje je Rodríguez Serra odgovorio:

> Rođen sam u Vilanova i Geltrù, katalonskom gradu koji se nalazi između Barcelone i Tarragone. Moji roditelji nisu došljaci iz Andaluzije. Moja obitelj generacijama živi u Kataloniji. Protivnik sam independentizma, ali se svakodnevno služim katalonskim jezikom u kući i na poslu. To je moj prvi jezik u praksi i nije ugrožen, kao što nam to tvrde independentisti. Koristim se naravno često i španjolskim

jezikom. Sebe smatram Španjolcem koji živi u Kataloniji, zavičajno prelijepom i kulturno bogatom dijelu Španjolske. Članak 2. španjolskog Ustava objašnjava našu državu, tj. španjolska nacija je jedna i nedjeljiva, ali autonomne zajednice u potpunosti imaju pravo njegovati jezik i kulturne specifičnosti svoga kraja. PP se protivi izmjenama španjolskog Ustava. U tome se razlikujemo od centralno-desnog *Ciudadanosa* i ekstremno-desnog VOX-a. Mi smo oduvijek branili i nastavit ćemo braniti *status quo*.

Nacho Martín Blanco*,* politolog i novinar, uključio se u stranku *Ciudadanos* 2017. godine. Bio je zastupnik u katalonskom parlamentu od siječnja 2018. do lipnja 2023. godine te glasnogovornik *Ciudadanosa* u katalonskom parlamentu od ožujka 2021. do lipnja 2023. godine. Na početku razgovora, obavljenog u proljeće 2024. godine, objasnio je razloge formiranja stranke *Ciudadanos* u Kataloniji:

> Stranka *Ciudadanos* osnovana je 2006. godine kao opozicija vladi tripartita*,* PSC-u, ERC-u i ICV-u. Od 1980-ih, kada su se održali prvi regionalni izbori u Kataloniji, našom autonomnom zajednicom uvijek je vladala nacionalistička stranka Jordija Pujola, CiU. Vjerovali smo da bi se situacija promijenila kad bi socijalistički PSC dobio izbore u Kataloniji, tj. oformila bi se nenacionalistička vlada. I ja sam u to vjerovao, iako nisam katalonski građanin socijalističke ideologije. Međutim, socijalistička stranka došla je na vlast 2003. godine, oformila ljevičarsku vladu i vladala vrlo slično nacionalističkim vladama u pogledu svih relevantnih pitanja. To je stvorilo veliko razočaranje kod važnog dijela građanstva koje je smatralo da je politika socijalista previše popustljiva prema katalonskim nacionalistima te da je Kataloniji neophodna nova politička stranka. Nakon nekoliko fundamentalnih peticija, koje su potpisali mnogi katalonski intelektualci lijevog i desnog centra, poput Arcadija Espade, Francesca de Carrerasa i Félixa Ovejera, odlučeno je da ta nova stranka bude *Ciudadanos.* Na početku je u stranci bilo različitih profila ljudi jer se stranka nije odmah svrstavala izričito na desnoj ili lijevoj ideološkoj osi. Postavila se kao stranka čije je formiranje bilo neophodno kao opozicija kulturnom katalonskom nacionalizmu. To je lajtmotiv *Ciudadanosa.* Nekome se to može činiti malo, ali zaista nije malo jer smo u Kataloniji svjedočili dominaciji vrlo isključivog katalonskog nacionalizma. U početku taj nacionalizam nije imao značajno secesionističko obilježje, ali je imao prezren stav prema Kataloncima koji nisu imali

taj nacionalistički naboj, tj. Kataloncima koji se podjednako osjećaju i Kataloncima i Španjolcima. Prvi manifesti stranke *Ciudadanos* govorili su o prosvijećenoj tradiciji koja se neophodno povezuje s liberalnim vrijednostima, iako u početku stranka nije bila izričito liberalna. Tada se radilo o maloj stranci koja je djelovala samo unutar Katalonije. Na našim prvim regionalnim izborima 2006. godine osvojili smo tri mandata. Isti rezultat postigli smo i na regionalnim izborima 2010. godine. Kasnije smo unutar Katalonije počeli rasti kao stranka te smo djelovanje proširili na teritorij cijele Španjolske. Ideja je bila da se pozicioniramo kao jaka španjolska liberalna stranka. Smisao je našeg liberalizma opozicija katalonskom nacionalizmu koji želi stvoriti kolektivitet od slobodnih pojedinaca. Stranka *Ciudadanos* brani prava pojedinca iznad grupnih i nacionalnih apstrakcija. Stoga su dva temeljna argumenta naše ideologije opozicija nacionalizmu i obrana liberalnih vrijednosti.

Zamoljen da iznese svoj stav o jezičnoj imerziji u Kataloniji, katalonskom nacionalnom pitanju, španjolskoj tranziciji i Ustavu iz 1978. godine, odgovorio je:

Izričito sam protiv jezične imerzije u Kataloniji. Moje troje djece odlično govore španjolski i katalonski jezik jer se u našoj obitelji govore oba jezika. U Kataloniji je oduvijek postojao suživot španjolskog i katalonskog jezika, a efekti jezične imerzije vode forsiranju katalonskog jezika. Kad netko ne želi govoriti jedan od tih dvaju jezika, to je isključivo iz političkih razloga. Katalonski nacionalisti predstavljaju španjolski jezik kao strani jezik i dijametralno drugačiji od katalonskog. Ljudi koji poznaju španjolski jezik brzo nauče i katalonski jezik, i obratno. Važan dio konfiguracije španjolskog jezika kao zajedničkog jezika svih španjolskih građana nalazi se u ishodištu ekonomske prevlasti katalonskih industrijalaca 19. stoljeća, jako važnoj društvenoj grupi kojoj je bilo u interesu da španjolski jezik bude svima zajednički kako bi oni mogli trgovati i prodavati svoje proizvode u ostalim područjima španjolskog teritorija. Zbog toga je u Kataloniji oduvijek postojao suživot dvaju jezika. Katalonski nacionalisti tvrde da je španjolski jezik strani, tj. jezik nametanja, jer preziru španjolski jezik. Smatram da u katalonskim školama oba jezika trebaju imati simbolični prostor, tj. prostor za izražavanje u javnom životu naše autonomne zajednice i u obrazovanju naše djece. Oba jezika moraju biti tretirana kao materinji jezici. Moraju postojati nastavni

predmeti i na španjolskom i na katalonskom jeziku. Smatram da se ti jezici ne trebaju samo učiti nego se kroz njih trebaju učiti ostali predmeti. To smatram najpoštenijim i najrazumnijim rješenjem, u kontekstu poštovanja jezične pluralnosti. Nažalost, jezičnom imerzijom nastoji se forsirati katalonski jezik kao jedini, isključivo materinji. Postoje različite definicije pojma nacija, razlike između nacije Johanna Gottfrieda i Ernesta Renana. Renan u svom djelu *¿Qué es una nación?* [*Što je nacija*] ističe važnost svakodnevnog plebiscita. Stranka *Ciudadanos* poziva se na Renanovo shvaćanje pojma nacija i nacija-država. Za mene nema sumnje da u Španjolskoj postoji samo jedna politička nacija. Iskreno poštujem stav ljudi koji smatraju da u Španjolskoj postoji više nacijâ. Država se mora artikulirati u pogledu priznanja temeljnih prava i sloboda za sve građane, bez obzira na to gdje oni točno žive, tj. na kojem dijelu teritorija države žive. Zbog toga se događa da postoji jedinstvena politička nacija. Španjolska tranzicija je idejom o nacionalnostima izvan političke i građanske nacije, koja je naravno španjolska, uspješno riješila tu tenziju između centra i periferije, tj. između različitih nacionalnih osjećaja. Članak 2. španjolskog Ustava govori da se Ustav temelji na nedjeljivoj španjolskoj naciji, a priznaje pravo na autonomiju nacionalnostima i regijama koje čine Španjolsku te pravo na solidarnost među njima. Za mene nema sumnje koliko nacija živi u Španjolskoj iz perspektive političke zajednice. Pitanje koliko nacija živi u Španjolskoj postavljali su istaknuti i visokorangirani članovi naše stranke socijalistima Miquelu Iceti i Pedru Sánchezu zbog toga što je politike socijalista u Kataloniji moguće definirati kao stalni apel o postojanju katalonske nacije. Smatram da nam takve politike stvaraju više nestabilnosti. Prije odobrenja izmjena katalonskog Statuta 2006. godine, dnevnik *La Vanguardia* proveo je ispitivanje javnog mnijenja. U njihovoj anketi stanovnike Katalonije pitalo se što je za njih Katalonija, tj. je li ona za njih nacija, regija, autonomna zajednica ili nešto drugo. Za većinu stanovnika Katalonija je autonomna zajednica. Želim reći da je ta ideja, koja tvrdi da su Katalonci oduvijek htjeli stvoriti vlastitu naciju, najmanje diskutabilna. To je nacionalistički mit, a jezična imerzija je nacionalistička politika kojom se Kataloncima želi poručiti da moraju imati samo jedan jezik ako žele biti normalno društvo, tj. jedna nacija. Katalonci bi se trebali izražavati na samo jednom jeziku. To je u suprotnosti s realnošću Katalonije jer je Katalonija pluralno društvo koje se bazira na jezičnom suživotu španjolskog i katalonskog jezika.

Ferran Pedret i Santos vrlo se rano priključio socijalističkoj mladeži Katalonije. Imao je samo 14 godina. Od 2012. godine obnaša dužnost zastupnika Socijalističke stranke Katalonije (*Partit dels Socialistes de Catalunya*), tj. katalonskog ogranka Španjolske socijalističke radničke stranke (*Partido Socialista Obrero Español*). Obnaša i dužnost glasnogovornika kluba socijalista u katalonskom parlamentu te glavnog tajnika Socijalističke stranke Katalonije u Barceloni. Na početku razgovora, obavljenog u travnju 2019. godine, objasnio je ideološke temelje i principe stranke PSC kako bi se razumjela vizija stranke o cjelokupnom katalonskom pitanju:

> Naša organizacija ima specifičnu povijest jer je stranka PSC osnovana 16. srpnja 1978. godine kao fuzija triju političkih organizacija, Katalonske socijalističke federacije (FED), Katalonske socijalističke stranke – Kongres (PSC-C) i Katalonske socijalističke stranke – Pregrupiranje (PSC-R). Prvi članovi PSC-a bili su pripadnici različitih ideoloških tradicija, od zagovaratelja marksističke tradicije do klasičnih socijaldemokrata. Ubrzo nakon osnivanja postali smo stranka demokratskog socijalizma koja se zalaže za federalizam. Povezani smo s drugim socijalističkim strankama u Europi i svijetu. Mi smo naravno katalonska stranka, ali nismo nacionalistička organizacija. Borimo se protiv svih nacionalizama, posebice katalonskog i španjolskog, ali i skupa svih nacionalizama koji djeluju u Španjolskoj i Europskoj uniji. Ne dijelimo Mancinijev princip po kojemu je nacija prirodna jedinica prema kojoj se strukturira čovječanstvo. Za nas su nacije povijesni konstrukt ili posljedica socijalnih i ekonomskih dinamika, i kao takve su kroz povijest nastajale i nestajale. Pitajte danas 50 milijuna ljudi koji žive u Europi osjeća li se itko od njih kao Akađanin, Sumeranin ili Babilonac, nitko neće dignuti ruku. Dakle, nacije evolviraju, nastaju i nestaju. To ne znači da nacionalno pitanje nije politički relevantno. Treba mu dati prostora u kontekstu težnje ka samoupravi koja može postojati zbog zaštite određenog jezika, kulturne baštine itd. Mi naravno ne vjerujemo da nacija može biti slobodna samo ako postigne formiranje vlastite nacionalne države. Ne slažemo se s nacionalizmima nacijâ koje nemaju nacionalno homogenu državu i žele je stvoriti. Ne slažemo se ni s nacionalizmima koji hegemonističkim pristupom pokušavaju eliminirati bilo kakvu nacionalnu raznolikost unutar države i stoga ne vjerujemo da bi to bila dobra ideja za Kataloniju i Španjolsku ili za cijelu Europu. Čvrsto vjerujemo u mogućnost formiranja višenacionalnih država čiji bi najbolji oblik političke i administrativne artikulacije

bio federalizam. U svakom slučaju, smatramo da su karte Europe koje crtaju nacionalisti bilo kojeg znaka pogrešne. Crtaju karte s vrlo jasnim linijama, npr. „ovdje je Okcitanija“, „ovdje su Bretonci“, „ovdje su Baski“ ili „ovdje su Katalonske zemlje“. Te linije na karti uvijek su milimetarski precizno nacrtane. Smatram da bi bilo koja etničko-lingvistička karta Europe, minimalno dobro napravljena, bila mnogo sličnija slici Jacksona Pollocka nego karti s tako preciznim linijama poput nacionalističke karte. Želio bih također objasniti vlastitu obiteljsku priču. Moja obitelj vuče podrijetlo iz različitih krajeva, što je slučaj s većinom Katalonaca. Iako bih mogao isticati da jedna grana moje obitelji živi u Kataloniji od 1213. godine, imam i drugu granu obitelji koja je na teritorij Katalonije došla u 19. stoljeću. Ta je grana pripadala germanofonoj naciji srednje Europe koja se zvala Bohemija. Moji preci došli su iz jednog malog mjesta u kojemu je u vjerskom kontekstu najzastupljenija bila židovska religija. Mislim da nas povijest Europe uči da su politički projekti, koji nastoje definirati granice nacije s granicama države, loše ideje. Ne živimo raspoređeni na taj način. Ako čak i ne uzmemo u obzir ubrzanje promjenâ zbog lakoće globalizacije, transporta i fenomena migracijâ, naša društva sve su pluralnija i složenija. Iz perspektive identiteta pluralna su i složena čak i ona društva koja se smatraju najhomogenijima, poput Islanda ili možda Portugala. Odvajanje crkve od države smatramo velikim postignućem. Identitet države trebao bi biti neovisan o religijskom identitetu, a na isti način trebalo bi tretirati političko-administrativne strukture. Smatramo da je nacionalno pitanje relevantno i upravo zbog toga zagovaramo federalizam. Političko-administrativne strukture također bi trebale biti sekularne u pogledu nacionalnog identiteta, tj. neutralne ili naklonjene određenoj pluralnosti. Ne bismo trebali gledati na pluralnost kao na problem koji treba riješiti ili završiti, već kao na nešto čime valja upravljati jer to ide u korist društva u cjelini. Naša su društva pluralna i složena, i to nije loše jer na taj način svako društvo napreduje. Mi za Kataloniju, cijelu Španjolsku i Europu predlažemo federalnu strukturu. Vjerujemo da nakon javne rasprave trebamo podržati građane u njihovim logičnim željama za samoupravom njihovih političkih zajednica. Građani su ti koji određuju koje su im karakteristike zajedničke s drugim građanima. Dijelimo određene vrijednosti i principe sa svim građanima Španjolske, što je naravno određeno i našim Ustavom. U svakom slučaju, to je ono što mi predlažemo. Dakle, ne slažemo se sa španjolskim

nacionalizmom koji želi uspostaviti centralizam i uniformnost svih građana države u kontekstu španjolskog identiteta. Protivimo se pokušaju izgradnje nacionalne države za Katalonce, koja želi biti nacionalno homogena. Smatramo da bi najbolje rješenje bila federalna država.

Na pitanje vidi li poveznicu između načina provođenja španjolske tranzicije, tj. krize legitimiteta vlasti u tom razdoblju, i suvremenih secesionističkih izazova u Kataloniji, odgovorio je:

> Smatram da ne postoji samo jedan faktor koji objašnjava taj društveni fenomen. Ima ih nekoliko. Neobranjiva je teza kojom se tvrdi da je uzrok secesijske krize u Kataloniji način provođenja španjolske tranzicije. Prošlo je 40 godina od španjolske tranzicije, a katalonski nacionalizam vladao je u Kataloniji 33 godine od spomenutih 40. Ako su zaista postojali strukturni problemi u načinu provođenja španjolske tranzicije i ako je to bio razlog za poticanje *procésa*, logično bi bilo da se taj politički projekt formirao dosta ranije. Slažem se da je potrebna kritička analiza razdoblja tranzicije, kao što bi je trebalo napraviti s bilo kojim povijesnim razdobljem. Iz određene perspektive moguće je napraviti kritički pregled španjolske tranzicije. Ne slažem se s pretpostavkama da je to povijesno razdoblje bilo neki oblik mračnog dogovora između hijerarhije režima i ljudi koji su izdali demokratske ideale. To mi ne djeluje realno i smatram da je takva pretpostavka uvredljiva u kontekstu sjećanja na tolike naše prijatelje i prijateljice iz komunističke stranke i ostalih stranaka koji su doslovno položili svoje živote u borbi protiv diktature. Diktatura je pala zbog pritiska različitih pokreta, mjesnog, studentskog, sindikalnog i feminističkog. Diktatura je pala zbog pritiska koji je dopirao s ulice jer je bio došao trenutak kad je frankistima postalo nemoguće održati taj režim. Katalonski nacionalisti često kritiziraju španjolsku monarhiju i tvrde kako je kralj Juan Carlos I. bio Francov nasljednik. Smatram da je diskurs koji oni koriste kao jedan od izgovora za svoj politički projekt potrebno odvojiti od osnovnih argumenata koji se mogu smatrati valjanima za raspravu o tome postoji li u suvremenoj Španjolskoj objektivna kriza demokracije. Većina katalonskog nacionalizma oduvijek je bila konzervativne matrice. U demokratsko doba Španjolske, katalonski nacionalizam homogenizirala je politička stranka koja se može usporediti s europskom demokršćanskom opcijom, *Convergència i Unió*.

> To je bila hegemonijska stranka u katalonskoj politici, iako je postojao dvostruki glas, tj. na općim, nacionalnim i europskim izborima uvijek su u Kataloniji pobjeđivali katalonski socijalisti, a na izborima za katalonski parlament uvijek su pobjeđivali katalonski konzervativni nacionalisti. Taj katalonski konzervativni nacionalizam nije ni u razdoblju španjolske tranzicije ni kasnije, tijekom prvih 35 godina demokracije, imao diskurs poput onoga posljednjih 4-5 godina. Apsolutno nikada! Naprotiv, Pujol je u svom političkom prostoru uvijek pokazivao veliku bliskost s kraljem Juanom Carlosom I., kao indikator svoje sposobnosti utjecaja na španjolsku politiku koju je doista imao. *Convergència i Unió* bila je odlučujuća politička snaga koja je podržavanjem španjolske progresivne ili španjolske konzervativne političke opcije praktički odlučivala o državnom proračunu španjolske vlade. CiU je bila vrlo utjecajna u razvoju sustava autonomnih zajednica u Španjolskoj. Odobrila je ogroman broj financijskih prijenosa progresivnim i konzervativnim španjolskim vladama te pregovarala o modelima financiranja autonomnih zajednica. Sada je prisutan pokušaj katalonskog nacionalizma i secesionizma da španjolsku demokraciju prikaže kao autoritarni režim, nasljednika frankizma ili liberalni frankizam. Treba imati na umu da sve to dolazi kao pokušaj opravdavanja buduće remedijalne secesije Katalonije. Smatram da u španjolskoj demokraciji postoje rizici nazadovanja s određenim liberalnim pravima jer se s jednakim rizicima suočava cijela Europa. U suvremenoj Europi prisutni su pokreti potiskivanja identiteta koji prijete kvaliteti demokracije, slobodi izražavanja i pluralnosti društava. U Kataloniji i Španjolskoj prisutan je trend podrške političkim strankama i političkim pokretima koji imaju pomalo neobičan demokratski koncept, tj. demokracija vrijedi samo za one koji razmišljaju unisono. Time se Španjolska izlaže riziku, što je rizik suvremenog doba i u Italiji, Poljskoj, Mađarskoj ili Francuskoj. Rekao bih da je situacija u Mađarskoj, Italiji ili Poljskoj čak i gora nego u Španjolskoj.

Pedret je potom dao i osvrt svoje stranke na Ustav iz 1978. godine, kako bi objasnio karakteristike teritorijalne organizacije zemlje, model financiranja autonomnih zajednica te problem priznanja pluralnosti u pogledu nacionalnih identiteta. To su elementi Ustava koje je *procés* kasnije koristio u argumentaciji svojih teza. O svemu navedenome rekao je:

Ako se osvrnemo na ustavne rasprave i odredbe španjolskog Ustava iz 1978. godine kojima je definirana teritorijalna organizacija države, primjećuje se da je španjolska teritorijalna organizacija vrlo specifična. Neki akademici govore o kvazifederalnoj formuli ili nesavršenom federalizmu, a ponekad govore o „federalizmu u nastajanju“. U svakom slučaju, to je struktura inspirirana federalizmom, ali nije strogo federalna. Struktura autonomije snažna je komponenta administrativne i političke decentralizacije. Ovdje nije riječ samo o administrativnoj decentralizaciji, nego i o snažnoj političkoj decentralizaciji jer su razine ovlasti subnacionalnih entiteta u Španjolskoj jednake, a ponekad čak i veće od razina koje dosežu neki federalni entiteti unutar federalnih modela Njemačke, Sjedinjenih Američkih Države, Indije itd. Iz perspektive postizanja federalnog modela koji funkcionira i može zadovoljiti većinu, rekao bih postoji problem jer taj model nije stvorio ni federalnu kulturu ni stvarne federalne strukture. Postoje različite skale za mjerenje stupnja političke decentralizacije države, kao i stupnja njezine federalizacije. Mi imamo srednje visok stupanj decentralizacije i srednje nizak stupanj federalizacije. Mislim da bi za izgradnju potpuno federalnog modela najvažnije bilo reformirati postojeći Ustav i stvoriti jasni federalni model. Složene ili kompleksne države poput naše imaju probleme koji se mogu svesti na tri kategorije: raspodjela moći (ovlasti), raspodjela resursa (financiranje) i problemi priznanja. Pod problemom priznanja pozivam se na teorije Axela Honnetha. Iz perspektive raspodjele ovlasti, smatram da bi moglo biti pitanja za raspravu i da bi moglo doći do prijenosa novih ovlasti na federalne entitete koji se mogu stvoriti tom novom ustavnom reformom. Sada, prema mom mišljenju, nemamo toliko problema s razinom ovlasti koliko s jasnoćom raspodjele ovlasti. U tom smislu, ustavi saveznih država obično imaju rezidualnu ili federalnu klauzulu kojom se vrlo jasno saveznoj državi pripisuju njezine ovlasti, a sve ostale mogu preuzeti federalne države. U slučaju da to ne učine, savezne vlade moraju razvijati te ovlasti na teritorijima federalnih država. Generalno, sve što nije izričito navedeno u Ustavu kao ovlast savezne države, smatra se podijeljenom ovlašću koju mogu preuzeti federalne države. Dodatno pojašnjenje podijeljenih ovlasti bilo bi vrlo korisno jer su one glavni izvor sukoba na Ustavnom sudu. Iako mislim da je dobro što postoje određene podijeljene ovlasti, također smatram da bi ih trebalo svesti samo na one koje su neophodne. Sve iznadprosječne španjolske regije imaju strukturni problem s financiranjem. Iznimka

su one koje imaju foralni režim poput Navare i Baskije. To su bogate regije kojima je ustavno priznat foralni režim, dok ostale regije poput Katalonije, Baleara, Valencije pa čak i Murcije imaju strukturni problem. Madrid je drugačiji zbog efekta glavnog grada. Katalonija, Valencija, Baleari i Murcija mogu pridonositi više nego što primaju jer su to područja s višim prihodima. Te regije više pridonose zajedničkim državnim troškovima, ali ne primaju dovoljno financijskih sredstava za pružanje javnih usluga. Stoga bi trebalo raspravljati o modelu financiranja koji bi istodobno ispunjavao nove principe solidarnosti, ali i princip financijske dostatnosti. Ako imaš ovlasti, moraš imati i adekvatne financije koje zahtijeva primjena tih ovlasti. Mora se također poštovati i princip ordinalnosti. To znači da ne ostaneš u lošijem relativnom položaju u odnosu na ostale regije nakon što daš svoj doprinos, uspoređen s prethodnim trenutkom prije nego što si dao doprinos. Ako postoji promjena u poretku autonomnih zajednica ili federalnih država s obzirom na njihovu razvijenost i bogatstvo, uzrok tome ne bi smjela biti raspodjela resursa iz zajedničke blagajne poreza nego bolje javne investicije ili stanje globalne ekonomije. U svakom slučaju, uzrok promjene poretka najrazvijenijih autonomnih zajednica nikako ne bi trebao biti sustav financiranja koji „kažnjava“ neke od njih. Poduzeti su neki koraci u pogledu svega navedenog, tj. trenutačni model financiranja podložan je reviziji i mora se pregovarati svakih nekoliko godina. Druga realnost jest što to nije učinjeno. Mislim da bi model financiranja federalnog tipa, koji uključuje raspravu o pravilima raspodjele resursa i mogućnosti stalne revizije kako bi se osiguralo da će ti principi uvijek biti poštovani i da nitko neće biti posebno oštećen, bio dobra opcija za španjolske autonomne zajednice. Za mene je treća kategorija problema „majka svih naših problema“, a to je pitanje priznanja. Najveći problem imamo u pogledu priznanja Španjolske kao nacionalno pluralne zemlje. Elementi pluralnosti u Ustavu iz 1978. godine postoje, npr. u preambuli se govori o narodima Španjolske. Spominje se „više naroda“. Postoji i princip političke autonomije, spomenut u članku 2. španjolskog Ustava. Taj princip zauzima vrlo istaknuto mjesto u španjolskom Ustavu, a zatim se kroz različite ustavne odredbe spominje i pitanje jezikâ koji se upotrebljavaju na teritoriju Španjolske. No unatoč tome, dugo vremena nismo uspijevali implementirati pluralnost. Ne govorim samo o razdoblju diktature nego čak i prije toga, dugo smo vremena bili unitarna i centralizirana država. U političkoj kulturi Španjolske postoji

pojam pluralnosti koji je relativno skroman u nekim aspektima. Iako su neki sektori španjolskog društva napredniji, progresivniji i nemaju problema s priznavanjem nacionalne pluralnosti Španjolske, postoje i sektori nacionalista ili konzervativaca koji to ne vide. Osim toga, treba razumjeti cijelu povijest Španjolske kako bi se shvatilo ponašanje španjolske desnice. Ako želimo da se to jednog dana promijeni, moramo razumjeti španjolsku povijest 19. stoljeća. U razdoblju Prve Republike, vrlo zanimljivom i traumatičnom povijesnom razdoblju, svi sukobi što ih je Španjolska uvijek vukla za sobom i koje i dalje vuče, došli su do izražaja u isto vrijeme. Tijekom Prve Republike prvi su put pokušali napisati španjolski federalni ustav. Bili su ga odobrili *cortes generales*, ali nije stupio na snagu jer su se tada na španjolskom teritoriju istodobno vodila tri rata, karlistički sukob, pobuna kantona i oružani sukob u kolonijama. Zbog toga španjolska desnica federalizam ili decentralizaciju povezuje s kaosom, socijalizmom i anarhizmom. Snage koje su u to vrijeme podržavale federalnu strukturu nisu to činile samo zbog pitanja nacionalne raznolikosti, nego iz određenih načela. Neophodno je razumjeti da govorimo o 1871. godini. Tada se anarhizam i socijalizam još uvijek nisu bili potpuno razdvojili. Autor Francesc Pi i Margall iznimno je važan za razumijevanje federalizma u Kataloniji. Federalizam je tada bio zagovaran kao način artikulacije nacionalne raznolikosti i kao princip društvene organizacije. Ideja o ekonomskoj i socijalnoj federaciji bila je revolucionarna ideja o izgradnji pravednijeg društva. Zato suvremena španjolska desnica federalizam još uvijek povezuje s idejama iz 19. stoljeća. Pokušavao sam kolegama konzervativcima objasniti da konzervativci diljem svijeta podržavaju federalne strukture države, od Angele Merkel do američkih konzervativaca. Što je netko konzervativniji, to više podržava decentralizaciju i manju moć savezne vlade, a veću moć federalnih država. Situacija u Španjolskoj obrnuta je, što je pomalo neobično. Ukratko, situacija u Španjolskoj neće se lako promijeniti.

Na posljednje pitanje o definiranju Katalonije kao povijesne nacionalnosti i o definiranju pojma „povijesna nacionalnost“, odgovorio je:

Ja sam Katalonac iz perspektive nacionalnog identiteta. U tom se kontekstu mogu identificirati s katalonskim nacionalistima. Govorim katalonski jezik. U mojoj se obitelji katalonski jezik govori već dugo vremena. Mi smatramo da je Katalonija

nacija, iako je problematično definirati naciju. Povijesna nacionalnost samo je formula koja se koristila za Kataloniju, Baskiju i Galiciju u vrijeme pisanja Ustava. Povijesna nacionalnost ne znači ništa. Nacionalnost je atribut nacije. Nacionalnost imaju ljudi jer im se pripisuje pripadnost određenoj naciji. Ne ulazim u objašnjavanje pojma nacije, ali u smislu konvencionalne upotrebe tog pojma ili barem pojma kulturne nacije, jasno je da je Katalonija nacija. Ako se vratimo na Herdera ili Renana, vrlo je teško definirati što je nacija. U svakom slučaju, smatram da je Katalonija nacija. Ima svoj jezik, kulturu, strukturu građanskog prava i vrlo specifično nasljedno pravo. Ima povijesni razvoj koji je čini nacijom. Zašto bismo iz toga trebali zaključiti da bi Katalonija trebala imati vlastitu državu? Mi ne donosimo taj zaključak. Taj korak čini nacionalizam, ali mi ne. Mi razumijemo da država svojim građanima može priznati činjenicu da pripadaju različitim nacijama, a da to ne predstavlja problem. Dio problema je terminološki ili konceptualni. Od razdoblja Francuske revolucije mnogi ljudi pojam nacije identificiraju kroz političku naciju. Stoga se kulturne nacije razumijevaju kao one koje ne mogu biti potpuno slobodne ako istovremeno nisu i političke nacije. To nas opet vodi do istog problema koji smo spomenuli ranije, tj. definiranja granice budući da mi živimo prilično izmiješano. To je također slučaj i na Balkanu. Identična situacija javlja se kada pomislim na moje pretke u središnjoj Europi. Mađarske manjine postoje diljem središnje Europe, kao i njemačke manjine. Ako želite povući liniju koja obuhvaća sve govornike njemačkog, nužno ćete uključiti Čehe, Poljake i druge. Povijest Europe to više nego dovoljno dokazuje. Zbog toga smo htjeli promijeniti terminologiju i odvojiti pripadnost političkoj zajednici koju povezujemo s konceptom državljanstva od pripadnosti jednom ili drugom nacionalnom identitetu. Zbog toga tvrdimo da federalna država mora biti sekularna u odnosu na pitanje nacionalnih identiteta. Treba priznati njihovu političku važnost jer kad određena nacionalna manjina živi teritorijalno koncentrirana, aspiracija za samoupravom automatska je i to joj se treba jamčiti. Što se događa s nacionalnim manjinama koje nisu teritorijalno koncentrirane? Što se događa s Romima i Sintima u Europi? Nema rješenja za njih. Europska socijaldemokracija o tome je razmišljala i problematizirala to pitanje još od vremena Austro-Ugarske Monarhije. Teorije Otta Bauera i Ernesta Renana raspravljaju o nacionalnoj pluralnosti. Nama se čini da je federalizam najbolje rješenje. Definiranje granica naših političkih zajednica na

temelju nacionalnog identiteta proizvoljno je i retrogradno. Mi želimo da se naše političke zajednice definiraju postavljanjem granica *demosa* koje će nakon javne rasprave biti ustavno definirane kroz opis određenih vrijednosti. Želimo da politička zajednica bude *demos*, a ne *etnos*. Zbog toga vjerujemo da ne bi trebalo predstavljati nikakav problem ako se neka osoba osjeća kao samo Katalonac, istovremeno Katalonac i Španjolac ili samo Španjolac te s osjeća ugodno u zajednici sa španjolskim ili europskim građanima, tj. osjeća se ugodno posjedujući državljanstvo Španjolske i Europske unije. U konačnici, države bi se trebale odnositi jednako prema svim svojim građanima. Nacionalisti smatraju da nacionalni identiteti funkcioniraju poput prekidača i da morate biti ili Španjolac ili Katalonac. Ako kažete za sebe da ste nešto između, njima je to neobično. To je kao da igraju „dame", a igra se zapravo zove „šah". Vaš osobni identitet vrlo je složen. Nekima je najvažniji identitet „nacionalni", drugima „ideološki ili vjerski", trećima „seksualni" , četvrtima „glazbeni" itd. Postoje ljudi koji se sukobljavaju na ulici jer su jedni pankeri, a drugi metalci. To je vrlo složeno. Čak i ako promatramo samo nacionalni identitet, on ne funkcionira kao prekidač jedne ili druge nacionalne opcije. Ljudi žive s preklapajućim, izmiješanim i kombiniranim identitetima koji koegzistiraju. Često dolazim kasno s posla i kupujem kruh u jedanaest sati navečer u marketu. Što ću pitati čovjeka koji mi prodaje taj kruh? Koji je njegov identitet? Ako ima trgovinu živežnim namirnicama u Barceloni koja radi 24 sata i porijeklom je iz Pakistana, kako mogu sa sigurnošću znati kako se on osjeća, kao Euroazijat, pripadnik nacije Pandžab, Katalonac ili Katalonac i Španjolac ili kao nešto posve drugo? Uostalom, to se mene ne tiče. Bitno je samo da on slobodno uživa u svom identitetu, kakav god taj identitet bio. Naši će se identiteti međusobno uvažavati, a mi ćemo zajedno imati prava i obaveze kao građani države koja će nas izjednačavati. Neka svaka osoba ima identitet kakav želi. To ne znači da nacionalni identitet nije važan, očito je da jest. Nacionalni identitet u Kataloniji dijeli jako puno ljudi koji su oduvijek željeli mogućnost samouprave, tj. ovlasti o donošenju odluka koje se tiču zajedničkog života. To postoji u sustavima poput federalizma jer on može jamčiti autonomiju. To je ono što mi pokušavamo postići. Želimo okončanje te pomalo esencijalističke rasprave o nemogućnosti koegzistiranja različitih nacija u državi jer u tom slučaju španjolska nacija ne bi mogla postojati. To nije istina. Iz perspektive države, građanstva i političke zajednice, Španjolska je savršeno

> kompatibilna s različitim nacionalnim identitetima. Postojanje katalonskog nacionalnog identiteta savršeno je kompatibilno s postojanjem španjolskog nacionalnog identiteta koji obuhvaća i teritorij Katalonije, s obzirom na to da se mnogi stanovnici Katalonije tako osjećaju. Suvišno je raspravljati kako se tko konkretno osjeća u pogledu svog nacionalnog identiteta. To mi se čini apsurdnim. Ono o čemu ću raspravljati jest kako poboljšati javno zdravstvo, javno obrazovanje, javnu infrastrukturu te raspodjelu poreza. Neću pregovarati o tome kako se netko osjeća prema svom jeziku ili identitetu. To nas vodi u katastrofu. Međutim, uvijek iznova možemo pokušati učiti iz povijesnih grešaka i organizirati naš suživot tako da se svatko može osjećati kako želi. Nije potrebno izmišljati najbolji oblik državne organizacije. Postoji formula i ona se zove federalizam.

Dolors Camats i Luis bila je zastupnica i glasnogovornica katalonske zelene stranke, *Iniciativa per Catalunya Verds* (ICV)[199], u katalonskom parlamentu od 2003. do 2015. godine. U razgovoru, obavljenom u proljeće 2024. godine, iznijela je relevantne podatke za obje faze dijakronijske studije slučaja. O razdoblju španjolske tranzicije i o katalonskoj politici u tom razdoblju rekla je:

> Kad je umro Franco, Sahara je bila teritorij koji se odvojio od Španjolske. Maroko je iskoristio Francovu smrt i napao Saharu. Katalonci su mogli postupiti na jednak način, tj. odvojiti se ili započeti proces prekida veza sa Španjolskom. To se nije dogodilo jer političke i socijalne elite Katalonije tada to nisu htjele. One su u tom razdoblju podržavale izgradnju španjolske demokracije. Tadašnja *Asemblea de Cataluña* (Skupština Katalonije) imala je slogan *Libertat, amnistia y Estatut d'Autonomia* (Sloboda, amnestija i statut autonomije).[200] Nije se tražila neovisnost. U njihovu je programu postojao katalonski nacionalni element, ali kroz federalni okvir, tj. katalonsku naciju unutar Španjolske. Smatram da tranziciju u kontekstu Katalonije možemo promatrati i pozitivno i negativno. Pozitivno je bilo stvaranje

[199] *Iniciativa per Catalunya Verds* (ICV), katalonska stranka ljevičarske i eurokomunističke ideološke orijentacije, osnovana je 1987. godine, a raspuštena je 2019. godine. Dolors Camats i Luis objasnila je na početku intervjua da su članovi ICV-a često stranku poistovjećivali s lubenicom, tj. crvena iznutra i zelena izvana. Stranka je ljevičarska jer je socijalistička, a eurokomunistička jer je branila demokratsku poslušnost povezanu sa zapadnim demokracijama. Nije branila teze sovjetskog komunizma.

[200] *Asemblea de Cataluña* (Skupština Katalonije) bilo je jedinstveno antifrankističko tijelo Katalonije, osnovano 1971. godine. Zalagalo se za demokratske slobode, opću amnestiju za političke zatvorenike i povratak Statuta autonomije. To tijelo činile su katalonske političke stranke koje su djelovale tajno i različite katalonske socijalne grupe, npr. sindikalne organizacije, profesionalne skupine, sveučilišni profesori itd. To tijelo ostvarilo je svoje ciljeve u španjolskoj tranziciji i prestalo je postojati nakon prvih demokratskih izbora u Španjolskoj 1977. godine.

države autonomija, dok je potom veliko razočaranje za Kataloniju bila „kava za sve“. Sve autonomne zajednice dobile su jednake ovlasti. Katalonija ima vlastitu policiju, Baskija ima fiskalni pakt, ali ne vidimo priznanje da smo drugačiji od ostatka teritorija Španjolske. Za Kataloniju je uveden termin povijesne nacionalnosti. Taj termin može se interpretirati na različite načine. Ako se radi o katalonskim federalistima koji traže bilateralni dogovor sa Španjolskom, tada će se reći da su nacija i nacionalnost isto. Ako se pak radi o katalonskim independentistima koji ističu španjolsku superiornost koja negira razliku između Katalonije i Murcije ili Kastilje i Leona, tada je nacionalnost definirana kao ograničavajući termin koji se odnosi na katalonsku kulturu. Tvorci Ustava iz 1978. godine bili su vođeni tom idejom, tj. znamo da Katalonija nije isto što i Kastilja i Leon, ali ne možemo reći da je ona država ili nacija jer je takva klasifikacija rezervirana isključivo za Španjolsku. Svjesni su toga da Katalonija nije kao ostale autonomne zajednice koje su stvorili, pa će ih se nazvati drugim imenom jer znaju da Katalonci, Baski i Galjegi imaju svoj vlastiti jezik, kulturu i institucije. Otvara se prostor za priznanje određene subjektivnosti Katalonije koja je čini drugačijom u odnosu na ostale teritorije Španjolske zbog jezika, tradicije, vlastitih institucija i politike. Glavna posljedica subjektivnosti Katalonije, Baskije i Galicije jest Španjolska autonomnih zajednica, tj. „kava za sve“. Ustav iz 1978. godine ne ide dalje od ovoga. Tranzicija je svakako važan povijesni trenutak. Ona predstavlja široki dogovor koji je neutralizirao ekstreme. Dio frankista shvatio je da Španjolska mora ući u Europsku uniju, tj. da se mora modernizirati i demokratizirati. Drugi dio frankista zagovarao je ideju da se nastavi s frankističkim politikama. Sindikati su tada organizirali masovne prosvjede protiv frankizma. Oni su na taj način vršili pritisak za uvođenje demokracije. Ekstremna desnica ubijala je ljevičare na španjolskim ulicama i ta ubojstva predstavljaju žrtve koje su u takvim okolnostima morale pasti kako bi se demokracija „zaradila“. Španjolska ljevica odrekla se ideje o republici u zamjenu za demokraciju. Španjolska neće ostati diktatura, a neće ni postati republika. Ona će biti monarhija, što je za ljevicu bilo manje zlo od diktature. Figura kralja bila je nepoznata u španjolskoj tranziciji. Bila je riječ o gotovo nepoznatoj osobi. U razdoblju frankizma nije bio značajna figura, a u razdoblju tranzicije bio je karta koja je poslužila da se legitimiziraju promjene i da svi prihvate demokratske promjene. Javno je branio demokraciju za vrijeme vojnog državnog

udara 23-F. Nikada nismo saznali je li imao prethodnih saznanja o tom pokušaju državnog udara. Ustav je dao legitimitet monarhiji kao ustavnoj monarhiji koja u praksi ima simboličnu ulogu. Kralj ništa ne može napraviti bez vlade. Posljednjih godina monarhija je izgubila legitimitet zbog korupcije. CiU je stranka koja je u Kataloniji vladala tijekom razdoblja obnove *Generalitata*. Španjolske vlasti ponudile su Pujolu porezni prijenos, što naravno nije fiskalni pakt, ali je jedan oblik samostalnog prikupljanja poreza. Pujol je tada to odbio jer je smatrao da je to loše za Kataloniju i da bi bilo bolje da Španjolska prikuplja porez i potom kroz proračun distribuira novac Kataloniji. Pujol je tada mogao dogovoriti samostalno prikupljanje poreza, ali CiU danas tu činjenicu odbija priznati i sve interpretira na drugačiji način. CiU je stranka koja je tranziciju uvijek koristila kako bi nametnula tezu da je ta stranka ustvari Katalonija. To je bilo razdoblje rekonstrukcije jezika, institucija, kulture i obrazovanja. Od razdoblja Druge Republike katalonska vlada nije postojala. Tada se formira i katalonski regionalni parlament. CiU je sve to koristila za tvrdnju da su oni jedina stranka koja brani interese Katalonije, a da ostale stranke to ne rade. To im je dozvolilo korupciju tijekom 23 godine njihove vladavine. Svemu tome morao je doći kraj ili bi nastupila kriza, zbog čega je Pasqual Maragall dobio mogućnost da 2003. godine sastavi vladu koja je zapravo bila koalicija ljevičarskih stranaka.

O djelovanju stranke ICV u katalonskim regionalnim vladama od 2003. do 2010. godine izjavila je:

Stranka ICV priklonila se zelenom svjetonazoru 90-ih godina. Tri aspekta stranke bili su ekologija, ljevičarska ideologija i Katalonija koja je bila naše područje djelovanja. Naša ekološka politika slijedila je europske ekološke politike. Bili smo prisutni na državnim izborima, ali je naš prioritet svakako bilo djelovanje u katalonskom parlamentu. Glavno područje interesa bio je politički projekt za Kataloniju koji nikada nije bio independentizam. To je bio federalni, skoro konfederalni politički projekt. Raspravljali smo o teorijama koje su moguće u visokom stupnju federalizma. Tražili smo priznanje Katalonije kao političkog subjekta, tj. priznanje prava na samoodređenje. Za razliku od nekih drugih političkih formacija, posebno independentističkih, mi smo uvijek imali prijedloge unutar španjolskog ustavnog okvira. Smatrali smo da unutar španjolskog Ustava

ima prostora za više autonomije i federalizma. Izmjene Ustava nisu bile naš prijedlog, ali nije bila isključena mogućnost da takvo nešto podržimo. Ne bi trebalo biti nejednakosti među građanima Španjolske, ali postoji mogućnost i za različite dogovore između središnje vlasti i autonomnih zajednica. Takve je ravnoteže teško uspostaviti, ali nije nemoguće. Smetala nas je „kava za sve". Mi smo uvijek težili prijedlozima koji su uključivali poštovanje jednakosti svih građana Španjolske u pogledu prava, usluga i obveza, ali i uključivanje mogućnosti dogovora između Katalonije i Španjolske. Kataloniju smo promatrali kao odvojenu političku zajednicu unutar španjolskog ustavnog okvira, kao i *Euskadi*, tj. Baskiju. Naš je prijedlog bio federalistički. Uključivao je pravo na samoodređenje, ali to pravo nije postavljao u središte. U središte smo stavljali Kataloniju kao odvojenu političku zajednicu, nacionalno priznanje Katalonije i potrebu za bilateralnim dogovorom s državom. Isticali smo potrebu da Katalonija kao teritorij ima drugačiji dogovor sa državom u odnosu na ostale autonomne zajednice. Mi smo svakako priznavali španjolski Ustav kakav jest, jednaki tretman za sve građane Španjolske, potrebu za teritorijalnom solidarnošću, kao i doprinos Katalonije cjelokupnom gospodarstvu Španjolske. To je bila ravnoteža koju smo od početka branili, ali nažalost nije bilo puno uspjeha. Regionalna vlada tripartita, PSC-a, ERC-a i ICV-EUiA-e[201], predlagala je izmjene katalonskog Statuta u svom prvom mandatu od 2003. do 2006. godine. Tadašnji predsjednik *Generalitata* iz stranke PSC Pasqual Maragall i njegovi najbliži suradnici, Joan Saura iz ICV-EUiA-e te Josep-Lluís Carod-Rovira iz ERC-a smatrali su da taj prijedlog novih izmjena katalonskog Statuta mora pridonijeti ostvarenju dvaju glavnih ciljeva. Prvi cilj bio je priznanje Katalonije kao političkog subjekta na koje Katalonija polaže povijesno pravo. Mi smo imali potrebu da kažemo kako Katalonija nije nastala u tranziciji i uspostavljanjem demokracije u Španjolskoj. Sadašnji katalonski Statut ima legitimitet u španjolskom Ustavu, ali Katalonija je bila politički subjekt i prije Ustava iz 1978. godine. Drugi cilj bio je potreba za modernijim političko-administrativnim instrumentom koji *Generalitatu* dopušta bolje politike. U nekim situacijama *Generalitat* nije mogao reagirati jer je Statut imao definiranu listu ovlasti autonomnih zajednica. Ono što nije bilo na listi, automatski je bila ovlast države.

[201] Katalonska stranka Esquerra Unida i Alternativa (EUiA) osnovana je 1998. godine, a ideologija joj je socijalistička, eurokomunistička i zelena. Na regionalnim izborima u Kataloniji 2003. i 2006. godine formirala je zajedničku listu sa strankom ICV.

> Naš je prijedlog bio obrnut, tj. ono što nije ovlast države, automatski pripada ovlastima *Generalitata* jer on u dosta situacija nije mogao reagirati. To se odnosilo npr. na prava potrošača, područje novih tehnologija (interneta, kibernetičke sigurnosti itd.), područje okoliša, rodne ravnopravnosti itd. Stoga smo tražili da novi Statut ima dodatno ili prošireno poglavlje o novim pravima, tj. obvezama *Generalitata* prema građanima. Naša modernija i federalnija vizija Statuta uključivala je sposobnost *Generalitata* da donosi nove zakone i odlučuje o drugačijoj organizaciji upravljanja. Istina jest da je taj naš prijedlog mijenjao odnose moći između *Generalitata* i središnje vlasti. Radili smo na izmjenama Statuta u katalonskom parlamentu te istovremeno vodili pregovore sa španjolskom vladom. Prije nego što je na red došlo glasovanje u regionalnom parlamentu, morali smo o tim glavnim izmjenama pregovarati sa španjolskom vladom kojom je tada predsjedao socijalist José Luis Zapatero. Na kraju je Artur Mas, koji je tada bio u oporbi i opirao se našem prijedlogu izmjene Statuta, počeo pregovore sa Zapaterom i odlučio da će CiU dati podršku novom Statutu. Tada je Maragall ostao zatečen jer je bio preskočen, a jedan od koalicijskih partnera, stranka ERC, potom je izjavio da to nije Statut koji su bili branili te da je ispod njihovih aspiracija. Naš prijedlog izmjene Statuta bio je odobren prilikom glasovanja u katalonskom parlamentu 2006. godine. Više od 80 % zastupnika katalonskog parlamenta podržalo je novi Statut. To je bio trenutak velikog jedinstva i satisfakcije jer je bio odobren važan tekst za nas. Organizirao se referendum na kojemu je ERC branila „ne“ i zbog toga je morala izaći iz vlade. To je uzrokovalo potpuni raskol vlade Maragalla te smo u studenome 2006. godine morali organizirati prijevremene regionalne izbore. Uspjeli smo ponovno oformiti vladu koju su činile tri ljevičarske stranke, ali je u tom mandatu predsjednik bio José Montilla.

Na pitanje o njezinu viđenju odnosa CiU-a i ERC-a, dviju stranaka koje će kasnije formirati *procés*, odgovorila je:

> CiU je bila stranka koja je nakon 23 godine izgubila vlast u Kataloniji, koju je držala od 1980. do 2003. godine. Posljednje četiri godine svoje vlasti stranka CiU davala je podršku PP-u kojim je tada upravljao Aznar. CiU tada nije htjela reformu Statuta ni promjenu u načinu oporezivanja ili samoupravljanja. Potom su 2003. godine izgubili vlast u Kataloniji. Oni su u početku bili vrlo neprijateljski nastrojeni prema

ljevičarskoj vladi. To je bila prva vlada u kojoj nije bilo stranke CiU. U vladi su bile i tri ljevičarske stranke kojima je CiU konstantno pokušavala pronaći teme napada. Prvi je potez bio delegitimirati vladu, tj. tvrditi da nisu dobili izbore jer je CiU bila relativni pobjednik izbora. Potom su kritizirali način upravljanja i tvrdili da je riječ o vrlo slaboj regionalnoj vladi, s obzirom na koaliciju tri stranke. Napadali su moju stranku ICV jer je ona u koaliciji bila najmanja i najradikalnija stranka ljevičarsko-ekološke perspektive. CiU je bila liberalno-konzervativna stranka. Nije bila moderna u pogledu ekoloških prava i napadala je moju stranku zbog takvih ideja. CiU se posebno bila okomila na ERC zbog nacionalne dimenzije. Predstavnici stranke CiU tvrdili su da je ERC u ideološkoj, tj. ljevičarskoj, a ne nacionalnoj vladi. U svakoj su debati tvrdili da regionalna vlada ne brani interese Katalonije. Smetao ih je *Zakon o filmu* jer su smatrali da ne brani filmove na katalonskom jeziku. U debati o regionalnoj infrastrukturi također su kritizirali regionalnu vladu iako se oni tom temom nisu bavili dok su bili na vlasti. Rekla bih da je opozicija Artura Masa ciljano napadala svaku od vladajuće tri stranke, a tema reforme katalonskog Statuta za njih je bila posebno škakljiva. Znali su da novi Statut predstavlja nešto veliko za Kataloniju jer donosi nov način oporezivanja i formalno nacionalno priznanje, a oni to nisu mogli učiniti dok su bili na vlasti. Zbog toga su tražili načine da sve tri stranke prikažu kontradiktornima. Htjeli su nas međusobno posvađati koristeći se temom prijedloga novog Statuta kao elementom diskusije među vladajućim strankama. Npr. isticali su članak 5. koji je govorio o povijesnim pravima, kao argumentom za tvrdnju da ERC ne brani interese Katalonaca jer je u raspravama o sadržaju tog članka ta stranka tada prihvaćala ustavni okvir Španjolske. Tada smo dva mjeseca raspravljali o sadržaju tog članka, tj. ima li Katalonija politička prava od 1978. godine ili ona datiraju iz ranijih razdoblja. Javna je tajna oduvijek bila da se CiU i ERC međusobno ne podnose.

Taj dio razgovora zaključila je osobnom ocjenom kolektivnih promjena unutar Španjolske, koje su potaknute prijedlogom izmjene katalonskog Statuta:

> Smatram da je naš prijedlog reforme Statuta bio uspješan unatoč svemu što se kasnije dogodilo s odlukom Ustavnog suda iz 2010. godine, kad je određene izmjene Statuta proglasio protuustavnima. Činjenica jest da su Andaluzija i Valencija mijenjale statute poslije nas, uzimajući reformu katalonskog Statuta kao

model. Zbog toga možemo reći da su se pomakle granice koje su federalizirale Španjolsku. Danas je na dnevnom redu ponovno prisutna teritorijalna debata, prijepori oko financiranja autonomnih zajednica i tema distribucije nekih ovlasti. U nekim slučajevima prisutna je disperzija, a u drugima koncentracija moći španjolske države. Opet se vratila potreba da se više govori o temi reformi statuta autonomnih zajednica.

5. 3. Druga faza dijakronijske studije slučaja: od 28. lipnja 2010. do 23. lipnja 2021. godine

5. 3. 1. Kriza španjolske države: pokret 15-M i katalonski *procés*

Projekt španjolske tranzicije doveden je u pitanje dva puta nakon 1982. godine. Suvremena Španjolska doživjela je dvije ozbiljne ustavne krize, zahvaljujući pokretu *indignadosa* [„ogorčenih"], koji je poznat i pod imenom 15-M, i formiranju katalonskog independentističkog (suverenističkog)[202] pokreta, poznatijeg pod imenom *procés*. Ti pokreti vremenski se djelomično preklapaju. Pokret 15-M započeo je 15. svibnja 2011. godine i trajao je sve do travnja 2015. godine. Mnoštvo mladih tada je prosvjedovalo diljem Španjolske, pod sloganom *Lo llaman democracia y no lo es* [Zovu to demokracijom, a nije]. Mladi su bili nezadovoljni stopom nezaposlenosti u Španjolskoj usred ekonomske krize i zbog toga su se opirali strogim državnim politikama rezanja javne potrošnje. Prosvjednici su sebe definirali kao *La ciudadanía sin representación* [Građanstvo bez predstavnika], jer su od završetka španjolske tranzicije do početka pokreta 15-M svjedočili bipolarnom stranačkom sustavu u kojemu se vlast izmjenjuje između konzervativnog PP-a i socijalističkog PSOE-a. Tvrdili su da su politike države podređene interesima bankara i privatnoj koristi političkih elita. U takvim uvjetima ne može se govoriti o punom postojanju demokracije jer je ona ograničena. Zbog toga je tada bio uočljiv slogan *Romper con el Régimen del '78* [Raskinuti s Režimom iz '78.]. Jedan od glavnih vođa tog društvenog pokreta bio je Pablo Iglesias, osnivač ekstremno lijeve stranke *Podemos* [Možemo]. U literaturi se ta izuzetno prosvjedna 2011. godina često uspoređuje s masovnim prosvjedima iz 1976. godine, tj. s početkom španjolske tranzicije (Labrador Méndez, 2014: 20-31; Flesher Fominaya, 2022). Katalonski suverenistički (independentistički) pokret *procés* službeno je formiran 2012. godine. Međutim, katalonske političke elite ističu 28. lipanj 2010.

[202] Zagovarači *procésa* sebe nazivaju suverenistima, a protivnici tog pokreta nazivaju ih independentistima.

godine kao ishodišnu točku tog pokreta, jer je tada španjolski Ustavni sud proglasio izmjene Katalonskog statuta iz 2006. godine protuustavnima. To se prioritetno odnosilo na članke koji su sadržavali pitanja nacije, jezika, pravosudne ingerencije i fiskalnih politika (Strubell, 2016: 9; Levrat i sur., 2017: 20). U lipnju 2010. godine održan je veliki prosvjed u Barceloni protiv odluke Ustavnog suda, pod sloganom *Somos una nació,nosaltres decidim* [Mi smo nacija, mi odlučujemo]. Katalonski nacionalni blagdan *Diada* postao je 2012. godine blagdan slavljenja independentizma (suverenizma) i tada velike prosvjedne manifestacije organiziraju katalonske civilne udruge *Asemblea Nacional Catalana* (ANC) i *Ómnium Cultural* (Crameri, 2015: 111-117; Morel, 2018: 27; Humlebæk i Hau, 2020: 31). Broj pristaša katalonske neovisnosti uvećao se s 25 % u veljači na 44 % u listopadu 2012. godine. Katalonski regionalni parlament zbog raznih je izglasanih pravnih akata 2012. godine bio u konstantnom sukobu s tadašnjim španjolskim premijerom Marianom Rajoyem, kao i sa španjolskim Ustavnim sudom. Taj se sukob intenzivirao nakon regionalnih izbora u rujnu 2015. godine, kada je pobijedila proindependentistička koalicija *Junts pel Sí* [*Zajedno za Da*][203] koja je zajedno s anarhističkom strankom CUP[204] stvorila parlamentarnu većinu, iako je ukupan zbroj njihovih glasova iznosio 47,6 % (Martí i Cetrà, 2016: 109-111; Levrat i sur., 2017: 24-25; Datosselecciones.com, 2023). Sukob je potom eskalirao 1. listopada 2017. godine, kada je katalonska vlada organizirala secesionistički referendum u Kataloniji na koji je španjolska vlada najprije odgovorila djelovanjem policijskih snaga iz svih krajeva Španjolske, a potom i primjenom članka 155. španjolskog Ustava. Neophodno je istaknuti da se zbog djelovanja španjolske policije 1. listopada 2017. godine, koje je građanima onemogućavalo da izađu na birališta, nikada zapravo nije saznao točan postotak građana koji su tada podržali ideju o neovisnoj Kataloniji. Prema dostupnim podacima, taj dan je 43,03 % građana Katalonije pristupilo biralištima da odgovore na referendumsko pitanje: „Želite li da Katalonija postane neovisna država u obliku republike?“. Potporu ideji odcjepljenja Katalonije i formiranja Republike Katalonije tada je dalo 92,01 % glasača, a 7,99 % ih je bilo protiv. Sedmero katalonskih političkih čelnika tada je napustilo Kataloniju, a među njima je bio i Carles Puigdemont, glavni lider *procésa*.

[203] Proindependentističku koaliciju *Junts pel Sí* [*Zajedno za Da*] činile su dvije veće stranke, *Convergencia Democrática de Catalunya* (CDC) i *Esquerra Republicana de Catalunya* (ERC), tri manje stranke, *Demòcrates de Catalunya* (DC), *Moviment d'Esquerres* (MES) i *AVANCEM espaisocialista.* Valja napomenuti da se uoči regionalnih izbora u rujnu 2015. godine raspala stranka *Convergencia i Unió* (CiU), tj. unija dviju stranaka CDC-a i UDC-a. Stranka CDC predstavljala je biračko tijelo desnog centra, a UDC je bila demokršćanska stranka. Predsjednik UDC-a Josep Antoni Duran i Lleida izrazio je 2015. godine protivljenje ideji o unilateralnom referendumu i unilateralnom odcjepljenju. Međutim, jedan dio stranke *Unión Democràtica de Catalunya* (UCD) dao je podršku toj ideji i osnovao stranku DC te potom ušao u koaliciju *JxS* (Levrat i sur., 2017: 24; Martí i Cetrà, 2018: 110).

[204] Više o stranci CUP u: Buch i Ros, 2013: 201-205.

Objašnjenje tog postupka glasilo je da je nastavak njihova djelovanja moguć jedino u Belgiji, Njemačkoj, Škotskoj i Švicarskoj. Devetero katalonskih političkih čelnika koji su odlučili ostati u Kataloniji najprije je bilo osuđeno na zatvorske kazne, a potom ih je novi španjolski premijer, socijalist Pedro Sánchez, službeno pomilovao 23. lipnja 2021. godine (Bbc.com, 2017; Rtve.es, 2017; Morel, 2018: 61-78; Martí, 2013: 508-509; Martí i Cetrà, 2016: 116-118). Nakon tog datuma *procés* je znatno oslabio, s obzirom na razjedinjenost katalonskih političkih elita i pad potpore građana Katalonije ideji neovisnosti. *Procés* kao pokret nije nestao, poput pokreta 15-M, ali se smatra da je činom pomilovanja katalonski pokušaj odcjepljenja 2017. godine razriješen. S obzirom na to da će unutar katalonskog društva uvijek postojati nezanemarivi dio koji će htjeti neovisnost, težnja za neovisnošću u potpunosti će nestati ako i kada taj dio društva ostvari svoj cilj, neovisnu Republiku Kataloniju (González, 2021).

5. 3. 2. Dinamika secesionističke krize: intervjui s političkim akterima

Anselmo (*pseudonim*) u razgovoru je opisao događanja u Kataloniji tijekom obnašanja svoje političke funkcije u katalonskoj vladi, od 2010. do 2016. godine, kad se formirao *procés* i kad je došlo do naglog uspona independentističkog pokreta u Kataloniji. Odluke *Generalitata* tada su bile ključne. O svemu tome u razgovoru je rekao:

> Lista stranke CiU, na kojoj sam bio visoko rangiran, pobijedila je na regionalnim izborima 2010., 2012. i 2015. godine. Nakon izbora 2010. i 2012. Artur Mas obnašao je funkciju predsjednika *Generalitata* dok je nakon izbora 2015. godine Mas dobrovoljno ustupio predsjedničko mjesto Carlesu Puigdemontu, s obzirom na to da nije dobio zadovoljavajući konsenzus za nastavak obnašanja funkcije predsjednika *Generalitata*. Razdoblje Masova predsjedanja *Generalitatom* bilo je jako intenzivno i izazovno. Morali smo se suočiti s ekonomskom krizom, financijskim rezovima Europske unije, centralističkom vladom Mariana Rajoya u Madridu, priznanjem Jordija Pujola o njegovim ekonomskim problemima i stvaranjem suverenog katalonskog pokreta koji se intenzivno i miroljubivo okupljao na ulicama Barcelone te nas je obvezao da ga politički usmjeravamo. Rekao bih da je to bilo poput „nabujale rijeke koja je zahtijevala kanaliziranje kako se ne bi prelila“.

Na pitanje zašto je Mas uopće odlučio sazvati prijevremene regionalne izbore 2012. godine te potom oformiti *procés,* odgovorio je:

> Od razdoblja tranzicije do 2012. godine, većina katalonskih političkih elita zauzimala je stav da Katalonija treba težiti visokom stupnju samouprave unutar okvira španjolske države. Naša stranka podržavala je španjolske vlade i na taj način pomagala Španjolskoj da se europeizira i modernizira, a Španjolska je trebala podržavati politički napredak Katalonije. Mi smo sve napravili da to ispadne dobro, ali Španjolska je 2010. godine prestala ispunjavati svoje obveze prema nama i zbog toga smo počeli tražiti novi progresivni put za Kataloniju. Kada je Ustavni sud 28. lipnja 2010. godine donio odluku o poništenju izmjena katalonskog Statuta koje su prethodno bile odobrene u katalonskom parlamentu i ratificirane u španjolskom Kongresu, shvatili smo da Katalonija više ne može napredovati unutar španjolskog okvira. Shvatio je to i znatan dio katalonske populacije. Moramo ići na opciju raskida sa Španjolskom, prema secesiji i stvaranju katalonske neovisne države, i prestati se pouzdavati u daljnju reformu Španjolske koja će Kataloniji omogućiti viši stupanj samouprave. Želim naglasiti da smo mi bili podržali španjolski Ustav iz 1978. godine kao polazišnu točku koja će otvoriti vrata daljnjim reformama. Problem je što Španjolska polazišnu točku smatra završnom točkom i to nam dokazuje ponašanje španjolskih institucija, tj. način na koji španjolski Ustavni sud niže instance ostalih španjolskih sudova, španjolske stranke i španjolska zakonodavna vlast interpretiraju španjolski Ustav. Ustavni sud je 2010. godine iznio mišljenje da je reforma katalonskog Statuta protuustavna i kao takva moguća je jedino ako se promijeni španjolski Ustav. Kako ćemo mi promijeniti španjolski Ustav, s obzirom na to da predstavljamo samo 16 % stanovništva Španjolske? To je apsolutno nemoguće ako Španjolska to ne želi, a Španjolci ne žele mijenjati Ustav zbog poboljšanja samoupravljanja Katalonije i Baskije. One zajedno čine 22 % španjolske populacije i uvijek će biti manjina na razini cijele Španjolske. Znatan dio katalonske populacije bio je nezadovoljan ponašanjem španjolske države te smo 2012. godine nakon dugog razmišljanja odlučili reagirati. Kad imate milijun i pol ljudi na ulici koji miroljubivo prosvjeduju, ne možete sve to ignorirati. Ulica je postavila određena pitanja našoj stranci na dnevni red te je Artur Mas odlučio sazvati prijevremene regionalne izbore 2012. godine. Impresionirali su ga prosvjedi na ulicama i zanimalo ga je može li se situacija s ulice preslikati na izborima.

Regionalni izbori 2012. godine sve su promijenili. U predizbornoj kampanji nismo isticali poruke o neovisnosti Katalonije, samo poruke o pravu na odluku Katalonaca. Zbog toga smo neposredno nakon objavljivanja rezultata tih izbora obećali savjetodavni referendum o budućnosti Katalonije, kao izražavanje prava na odluku Katalonaca. Glas je instrument temeljnog prava, prava na odluku. Potom smo osnovali *procés*, tj. proizveli niz elemenata koji su nam omogućili da u tom trenutku pomišljamo na neovisnost Katalonije. Mi smo se tada prioritetno borili za samoodređenje Katalonije jer je to temeljno pravo koje Katalonci kao nacija moraju imati. Željeli smo iskoristiti pravo na odluku i sami odrediti vlastitu sudbinu. Jedan dio katalonske populacije zalagao se za neovisnost, dok drugi dio nije, ali svakako je branio katalonsko pravo na samoodređenje. Toj smo situaciji pristupili kao Velika Britanija referendumu o *Brexitu*. Ako veći dio populacije želi neovisnost, ostatak populacije to će morati prihvatiti. Međutim, referendum o *Brexitu* bio je obvezujući, a španjolska država Kataloniji nije dopuštala nikakav oblik referenduma, bio on savjetodavan ili pravno obvezujući. Španjolska država Kataloniji negira pravo da sama odlučuje o svojoj budućnosti i koristi represivne metode kada Katalonci žele prakticirati to pravo. Naša stranka nije doživjela veliki uspjeh na izborima 2012. godine jer je izgubila nekoliko zastupničkih mjesta i Masovo je vodstvo oslabilo. Katalonija je doživjela veliku pobjedu „prava na odluku“ na tim izborima jer je većina glasača podržala stranke koje su se zalagale za to pravo, točnije 107 od 135 novoizabranih zastupnika dalo je tada podršku pravu na odluku, što je mnogo više od 50 %. Podršku nisu bile dale jedino stranke desnice. Madrid to nije shvatio kao upozorenje i poziv da se sjedne i razgovara, a njegovo ponašanje nije bilo na demokratskom nivou. Događanja u Kataloniji interpretirali su kao izazov za državu koji se ignorira, a ne kao političku i društvenu realnost. Idući korak svakako je bio referendum o samoodređenju kojim smo htjeli saznati točan broj stanovnika Katalonije koji podržavaju secesiju i stvaranje neovisne Katalonije. Znali smo da postoji znatan postotak katalonske populacije koja podržava neovisnost, ali postojao je jedan hendikep za sve političke aktere koji su se zalagali za samoodređenje i neovisnost. Nismo se dotada nikada mogli međusobno dogovoriti o zajedničkom djelovanju u svrhu ostvarenja cilja. To nikad nije bilo stimulirajuće, ali još drastičniji scenarij događao se i u Škotskoj. Članovi Škotske nacionalne stranke nisu se međusobno slagali, a radilo se samo o jednoj stranci. Alex Salmond

> i Nicola Sturgeon u mnogočemu se nisu shvaćali i zbog toga smatram da situacija s katalonskim independentističkim političkim strankama nije bila ništa neobično. Škoti nemaju tijesnu većinu koja podržava neovisnost, kao što je mi imamo. Škoti nisu morali organizirati prosvjede koji su uključivali više od milijun osoba kako bi zahtijevali svoja prava. Velika Britanija ima veću stopu kvalitete demokracije i manje strahova. London je tolerantniji od Madrida. Mi moramo upravljati situacijom unutar Katalonije i moramo se boriti protiv države koja nas najprije pokušava ignorirati, a potom i gaziti represivnim mjerama. To se ne događa u Škotskoj ili Flandriji. U Kataloniji postoji izazov većine koja se teško može dogovoriti oko zajedničkog djelovanja i tipa države kakva želimo biti, ali i izazov stranog neprijatelja u obliku španjolske države koja nas pokušava uništiti. Na regionalnim izborima 2015. godine postigli smo ujedinjenje independentističkih stranaka. Mas je vodio izbornu koaliciju *Junts pel Sí* (*Zajedno za Da*) u kojoj su sudjelovale sve independentističke stranke osim CUP-a, protukapitalističke i protusustavske stranke. Svi ostali bili su na istoj listi te smo zaključili da je dogovor među katalonskim independentističkim strankama ipak moguć. Nakon tih izbora Mas je dobrovoljno odstupio s mjesta predsjednika *Generalitata* u korist *procésa*, a strankom je počeo predsjedati Carles Puigdemont. Nakon secesionističkog referenduma i proglašenja neovisne Katalonije u jesen 2017. godine, morao je otići u egzil. Nažalost, mnogi katalonski politički lideri završili su u zatvoru. Španjolska država pokazala je svoje represivno lice.

Razgovor je zaključio svojim viđenjem ponašanja članica Europske unije nakon događanja u jesen 2017. godine te opisom suvremenih izazova *procésa* po španjolsku državu:

> Putovao sam Europom i poznajem jako dobro ograničenja Europske unije. Rekao bih da je to klub država koje se međusobno štite i podržavaju. Ako želiš biti dio tog kluba, moraš prihvatiti niz normi i ispuniti ih. Nikada nisam mislio da će nas Europska unija eksplicitno priznati. Bio sam svjestan dviju realnosti. Prva je da će nam Europska unija dati veću potporu budemo li branili naše pravo na odluku, a ne isključivo inzistirali na neovisnosti. Pravo na odluku je demokratsko pravo, a neovisnost razbija *status quo*. To su dvije različite pozicije. Druga je realnost da članice Europske unije Kataloniji čine najbolju uslugu ako ne komentiraju događanja unutar Španjolske. Ako ništa ne kažu, rade u našu korist jer je alternativa

„šutljivosti“ izjašnjavanje protiv Katalonije. Tek kada je 27. listopada 2017. godine katalonski parlament proglasio neovisnost, nestalo je europske neutralnosti. Postavili su se protiv nas. Europljani se zalažu za očuvanje fundamentalnih prava, tj. prava na odluku, a ne za remećenje *statusa quo*, pogotovo ako je riječ o unilateralnom raskidu. Referendum o neovisnosti učvrstio je naše demokratsko pravo i kada je Europska unija vidjela represivni odgovor Španjolske, neke članice počele su se izjašnjavati u našu korist. Tada je Europska unija kao medijator između Barcelone i Madrida bila jedna od mogućih opcija za nas. Smatram da je teza kako se Europska unija ne miješa u unutarnja pitanja država članica pogrešna. To je samo formalna teza. Kada je sudbeni sustav u Poljskoj počela kontrolirati poljska izvršna vlast i poljski politički sustav, Europska unija postavila je uvjete Poljskoj i odredila način kontrole njihovih unutarnjih mehanizama. Sličan scenarij dogodio se i Mađarskoj. Europska unija vodi računa o odvojenosti vlasti u državama članicama. Kad se u Španjolskoj nije moglo obnoviti sudbeno vijeće, Europska unija uvjetovala je Španjolskoj implementaciju određenih programa koji bi osigurali razdvajanje vlasti i španjolskoj državi onemogućili intervenciju u sudbenu vlast. Dakle, kad je u pitanju suština demokracije, npr. odvojenost vlasti, Europska unija smatra da ima legitimitet intervencije. Razočarani smo što Europska unija nije u Španjolskoj intervenirala u pogledu kršenja katalonskih demokratskih prava. Na Europsku uniju gledam kao na aktera koji katalonskoj temi pristupa iz perspektive interesa. Članice Europske unije nemaju nikakav interes da se uključe u konflikt između Španjolske i Katalonije te su zbog toga odlučile ne miješati se, pogotovo nakon Puigdemontove *Deklaracije o neovisnosti Katalonije.* U svakom slučaju, smatram da Španjolska, ako želi ostati Španjolska, mora prihvatiti i priznati da je višenacionalna država. Ona to u stvarnosti jest. Španjolska kroz povijest nije htjela biti višenacionalna država. Htjela je biti poput Francuske, tj. nacija-država. Međutim, nije imala inteligencije i kapaciteta, a ni sposobnosti da bude poput Francuske, unatoč brutalnosti koja je bila prisutna u mnogim razdobljima s ciljem da to postane. Danas je Španjolska višenacionalna država, ali sve dok španjolske vlasti ne priznaju tu realnost, neće se moći riješiti izazova koji predstavlja katalonski *procés*.

U drugom dijelu intervjua Felix (*pseudonim*) govorio je o relevantnim događajima kojima je svjedočio od 2010. do 2021. godine. Govorio je o djelovanju svojih bliskih suradnika, Quima

Torre i Jordija Cortade, koji su 14. siječnja 2011. godine podnijeli tužbu Europskom sudu za ljudska prava u vezi s presudom španjolskog Ustavnog suda iz 28. lipnja 2010. godine, kojom je prema njihovu mišljenju narušeno načelo nepristranosti Suda o kojem govori članak 6. *Europske konvencije o ljudskim pravima* iz 1954. godine. Međutim, Europski sud za ljudska prava navedenu je tužbu 9. siječnja 2012. godine odbio. Sve navedeno komentirao je:

> Razlozi zahtjeva Torre i Cortade bili su vrlo jasni. Iznijeli su dokaze da je španjolski Ustavni sud politiziran, zbog čega se Španjolska ne može reformirati na način predviđen španjolskim Ustavom. Reforma katalonskog Statuta izvedena je u skladu s koracima koje predviđa španjolski Ustav. Izmjene Statuta bile su usvojene u katalonskom parlamentu, a potom i u španjolskom Kongresu. Zatim je bio raspisan referendum u Kataloniji koji je također prošao u korist tih izmjena Statuta. Sudbena vlast Španjolske to nije poštovala. Ranije sam već bio rekao da se vlast u Španjolskoj nije promijenila u razdoblju tzv. tranzicije, a ni kasnije. To dokazuju španjolski sudovi koji ideju o jedinstvu Španjolske stavljaju iznad demokratskih vrijednosti. Sebe smatraju vlasnicima Španjolske, a samim time i Katalonije. Ponavljam da je reforma Statuta napravljena prema odredbama španjolskog Ustava, ali španjolske vlasti to nisu ispoštovale. Zbog toga su mnogi Katalonci, koji su u početku vjerovali da je španjolska država demokracija koja može poštovati Katalonce, shvatili da su prevareni i da španjolski nacionalizam upravlja državom.

Na pitanje kako su udruge *Ómnium Cultural* i ANC (čiji je visokorangirani član postao 2012. godine) utjecale na homogenizaciju katalonskog nacionalizma, odgovorio je:

> Katalonsko civilno društvo od krucijalnog je značenja za napredovanje Katalonije ka neovisnosti. Pokret katalonskog samoodređenja i neovisnosti pokrenut je odozdo prema gore i izvana prema unutra. Želim reći da je proces krenuo od društvene osnove k elitama te izvan institucija k institucijama. Taj su proces pokrenuli ljudi koji su organizirali prosvjede na ulicama Katalonije. Katalonske političke stranke i katalonske institucije uvažile su volju katalonskog naroda i konsolidirale se s voljom i željama katalonskog naroda.

Na pitanje o točki u kojoj više nije bilo povratka za referendum o neovisnosti, tj. što se točno dogodilo u pokušaju pregovora *Generalitata* i *La Moncloe*, odgovorio je:

> Smatram da se taj krucijalni trenutak nije dogodio unutar institucija već na osnovu pritiska građanstva koje je kontinuirano organiziralo povijesne mobilizacije. Naravno da je odnos političara *Generalitata* i političara *La Moncloe* odigrao svoju ulogu, ali ključ za pokretanje građana i njihova izlaska na ulice bili su oni sami jer više nisu htjeli prihvaćati obmanjivanja španjolske države.

Posljednje pitanje odnosilo se na odnos *Generalitata* i *La Moncloe* u vrijeme mandata Quima Torre i Pla kao predsjednika *Generalitata* i premijerskog mandata Pedra Sáncheza.

> Nema nikakve razlike između Mariana Rajoya iz PP-a i Pedra Sáncheza iz stranke PSOE. Obojica rade svoj posao u kontekstu inzistiranja na unitarnoj španjolskoj državi. Sánchez je bio pružio podršku Rajoyu oko primjene članka 155. španjolskog Ustava u listopadu 2017. godine. Podržao je i Rajoyev nalog španjolskoj policiji da nasilno zaustavi katalonske glasače i spriječi referendum o neovisnosti Katalonije. Nikada se ni Rajoy ni Sánchez nisu zbog toga ispričali katalonskoj javnosti. Quim Torra se u razdoblju predsjedanja *Generalitatom* trudio braniti katalonske interese. Nikad nije pristao na to da se Katalonija odrekne prava na samoodređenje, dok je *La Moncloa* uvijek isticala da to nikada neće prihvatiti. Narod Katalonije mora inzistirati na primjeni svog prava na suverenost i internacionalizaciji tog prava, s obzirom na to da španjolska država nikada neće dopustiti organiziranje referenduma o neovisnosti ako to na neki način od nje ne bude zahtijevala međunarodna zajednica.

Marc (*pseudonim*) iz stranke ERC u drugome je dijelu intervjua govorio o *procésu* te odnosu suvremene španjolske države prema Kataloniji i Kataloncima. Njegov prvi komentar na *procés* i događanja nakon *procésa* glasio je:

> Španjolska je vlada agresivna prema Kataloniji. Zbog toga je došlo do potpore ideji neovisnosti Katalonije. ERC je oduvijek zagovarao neovisnost u formi republike. CiU je imala drugačije politike, posebno za vrijeme vladavine Jordija Pujola. On je ideji neovisnosti počeo davati podršku 2011. godine jer je shvatio da je to jedina ispravna opcija za Katalonce. Stravično je kako se španjolska policija odnosila prema građanima koji su svojevoljno 1. listopada 2017. godine izašli na birališta i htjeli izraziti svoje demokratsko pravo na odluku o budućnosti Katalonije. Nadali smo se da će nas Europska unija zaštititi u pogledu demokracije i građanskih prava. Vidjeli ste u medijima koliko je samo na ulicama Barcelone bilo ozlijeđenih, tisuću

> osoba. Ne može Europska unija šutjeti na takvo nešto. Morala je reagirati. Nismo očekivali da će nas sve članice Europske unije priznati, ali potajno smo se nadali da neke od njih hoće, budući da sve europske zemlje brane demokratske principe koji su Kataloncima onemogućeni. Mi smo kao ljevičarska stranka nastojali apostrofirati drugim ljevičarima u Europi da Katalonija ima demokratsko pravo na odluku. To je fundamentalno pravo liberalnih demokracija. Dobili smo potporu nekih europskih ljevičarskih stranaka, ali ne i država unutar kojih one djeluju. Potporu su nam dale ljevičarske stranke Škotske, Finske, Danske i Flandrije. Bili smo dovoljno jaki da organiziramo referendum, ali nismo bili dovoljno jaki da implementiramo neovisnost. Nismo imali jasnu strategiju o tome što raditi nakon referenduma za neovisnost Katalonije jer nismo mogli unaprijed znati kako će i hoće li Europska unija reagirati. Sada nam je jasno da smo bili previše optimistični misleći da će situacija u Kataloniji postati međunarodna tema za rješavanje i da će međunarodna zajednica reagirati tako da prisili španjolsku vladu na pregovore s *Generalitatom*.

Španjolska je vlada nakon pokušaja održavanja referenduma u Kataloniji primijenila članak 155. španjolskog Ustava te raspisala nove regionalne izbore za prosinac 2017. godine. Neki katalonski politički čelnici pritvoreni su i čekaju suđenje, a neki su napustili Kataloniju. Na pitanje kako shvaća ili interpretira događanja nakon referenduma 1. listopada 2017. godine, odgovorio je:

> Španjolska država danas provodi najviši stupanj kršenja građanskih prava, demokracije i političkog sustava, od samog početka španjolske tranzicije. Na potpuno pogrešan način interpretirala je i primijenila članak 155. španjolskog Ustava. Odgovorno tvrdim da španjolska država nije smjela suspendirati rad katalonskih institucija čiji su članovi bili odabrani na demokratski način. Španjolska je država suspenzijom demokratskih institucija Katalonije zapravo prekršila princip autonomije koji štiti tekst španjolskog Ustava. Katalonski politički zatvorenici te progonjeni političari, umjetnici i tviteraši također su odraz sustavnog kršenja temeljnih građanskih prava španjolske države. Institucije španjolske države djeluju u skladu s ideologijom španjolskog nacionalizma. Španjolsko pravosuđe privelo je čak 80 % katalonskih gradonačelnika. Mi ne možemo vjerovati da je takvo ponašanje države članice Europske unije moguće u 21. stoljeću. Španjolska

ekstremna desnica širi svoj utjecaj na ostale španjolske stranke koje su se počele nadmetati koja će tražiti više kršenja prava protiv Katalonije ako dođe na vlast u Španjolskoj. Takav je oblik suživota između Katalonije i španjolske države nemoguć. Katalonci žele svoju neovisnu državu.

Na pitanje kako uopće opravdava nastanak *procésa* 2012. godine, tj. zašto prethodnih godina nije došlo do formiranja takvog procesa te zašto se Katalonija nije pokušala odcijepiti u razdoblju tranzicije, ako Katalonci žele neovisnu državu, rekao je:

> Pujol je u razdoblju španjolske tranzicije htio obnovu jezika, kulture i institucija, i Katalonija je sve to i dobila. Također je i uvidio koliko španjolski nacionalizam šteti razvoju Katalonije te je od 2011. godine počeo podržavati ideju o neovisnosti. Mislim da politike katalonskih političkih elita iz razdoblja tranzicije nemaju veze sa sadašnjim vremenom. Thomas Jefferson, slavni američki predsjednik i autor *Deklaracije o nezavisnosti* iz 18. stoljeća, rekao je da zemlja i generalno svijet pripadaju isključivo živima. Jedna generacija nema pravo obvezivati sljedeću generaciju da slijedi njezine zakone, presude ili uvjerenja. Mlađa katalonska generacija sada smatra da ima demokratsko pravo na odluku o svojoj budućnosti. Prijašnja generacija živjela je u nekom drugom sustavu i vremenu. Na isti način jedna neovisna nacija nema pravo zapovijedati drugoj. Nama španjolski nacionalizam sve diktira. Konzervativni *Partido Popular* stvarao je pritisak Ustavnom sudu kako bi se onemogućio daljnji prosperitet Katalonije, novi fiskalni zakoni i formalno nacionalno priznanje. Španjolska nacija smatra da je iznad katalonske nacije, a mi smatramo da trebamo biti ravnopravni. Ako ne možemo biti ravnopravni, imamo pravo glasovati i odlučiti formirati vlastitu državu. Španjolski je nacionalizam rekao svoje, tj. neke su osobe pritvorene, a druge se nalaze u egzilu. Smatramo da je *procés* ipak u nečemu uspio, tj. Rajoyevoj vladi izglasano je nepovjerenje u španjolskom parlamentu. To je velika stvar. Dokazali smo unutarnju snagu i sposobnost utjecaja na stabilnost ili nestabilnost španjolskih vlada. Rajoy nas nije smio ignorirati. Sada je Pedro Sánchez oformio vladu, ali ne nadamo se boljoj situaciji. Sánchez je sjedio ispred mene u španjolskom Kongresu i on je za mene tipični španjolski nacionalist. Neće dozvoliti nacionalno priznanje Katalonije ni fiskalni pakt. Alfred Bosch, moj kolega iz ERC-a, napisao je 2014. godine knjigu *Como amigos: La independencia de Cataluña interesa a los españoles* [*Kao*

prijatelji: katalonska neovisnost je interes Španjolske] u kojoj je nastojao objasniti sve koristi koje će Španjolska imati zahvaljujući katalonskoj neovisnosti. Glavna poruka te knjige bila je da se rastanemo sa Španjolcima kao prijatelji. To će uostalom biti prilika za drugu tranziciju Španjolske, a mi iz ERC-a uvjereni smo da će ekonomija funkcionirati puno bolje. Mojoj je stranci veliki uzor bivši njemački predsjednik Friedrich Ebert. Proučavali smo dosta njegov slučaj, tj. izazove s kojima se suočavao sastavljajući njemački ustav, želeći takav za Kataloniju. Sada nam je naravno prioritetni cilj vraćanje političara iz egzila u Kataloniju i oslobađanje političkih zatvorenika. Radit ćemo intenzivno na tome. A što se tiče katalonske neovisnosti, budite uvjereni da će do nje doći. Ovo je proces koji neće stati dok ne ostvari svoj cilj, tj. neovisnu Republiku Kataloniju.

Diego (*pseudonim*) u drugome je dijelu intervjua, kao promatrač, civilni akter i član stranke CDC te kasnije PDeCAT, iznio svoje stavove o razdoblju formiranja *procésa* i objasnio zašto je ta odluka bila neophodna. Na pitanje o fragmentiranosti katalonskog nacionalizma i odluci Artura Masa da formira *procés* 2012. godine, izjavio je:

> Pravi katalonski nacionalizam nije fragmentiran. Stranka ERC iznevjerila je očekivanja svojih birača, zbog čega su njihovi članovi počeli napuštati stranku. S nekim njihovim postupcima nikako se ne mogu složiti. U svakom slučaju, najpreciznije bi bilo reći da *procés* predstavlja nekoliko katalonskih stranaka, tj. katalonsku neovisnost predstavlja više katalonskih stranaka. Naša borba za neovisnost jest osjećaj da moramo braniti katalonsku naciju, povijest, tradiciju, jezik i način života. Naš časni predsjednik Artur Mas zna da je Katalonija bila prva ustavna država u Europi. Kao iskusni dugogodišnji političar, podržao je izmjene katalonskog Statuta 2006. godine. Nakon što je u lipnju 2010. godine skandaloznom presudom španjolski Ustavni sud modificirao katalonski Statut, Artur Mas počeo je intenzivno zahtijevati fiskalni pakt za Kataloniju. Taj fiskalni pakt trebao je donijeti više slobode Kataloncima, ali Kastiljanci naravno nisu htjeli pristati na više autonomije za Kataloniju. Mas je nešto obećavao u svom izbornom programu, ali to nije ostvario, te je logično i politički pošteno bilo da sazove nove izbore, ali s novim izbornim programom koji je uključivao borbu za suverenost Katalonije.

Na pitanje slaže li se s tvrdnjom katalonskih nacionalista da ih Španjolska potkrada i kako je obrazlaže, odgovorio je:

> Španjolska potkrada Kataloniju još od 1886. godine. Posjedujem povijesne podatke o krađi. Danas Španjolska vrlo otvoreno osiromašuje Kataloniju, a obogaćuje neproduktivne dijelove Španjolske. Katalonija trpi službenu poreznu otimačinu u iznosu od 16 milijardi godišnje. Zbog slabog financiranja, Katalonija se mora zaduživati od Španjolske. Kakav je to apsurd! Mi moramo posuđivati naš vlastiti novac koji nam oni nisu uplatili. Ta velikodušna španjolska država naplaćuje nam kamate na naša vlastita sredstva. To se zove sustavna pljačka. Nedostatak infrastrukture svih vrsta uzrokovan je poreznom otimačinom i nanosi ogromnu štetu katalonskom gospodarstvu, npr. Nissan je zbog toga zatvorio tvornicu u Barceloni. Računao sam, kad se na poreznu otimačinu nadoda „Lucre cessant" zbog neizvođenja te značajne infrastrukture, ekonomska i financijska katastrofa za Kataloniju iznosi više od 200.000 milijuna eura. Nedavno je katalonsko Ministarstvo ekonomije utvrdilo da vlada Katalonije ima pravo odlučivati o samo 9 % proračuna, za sve ovlasti iz domene zdravstva, obrazovanja i socijalne skrbi. Želim reći da decentralizacija koju Madrid stalno spominje nije točan podatak.

Na pitanje kako bi u slučaju katalonske neovisnosti riješio problem ljudi koji se ne deklariraju kao Katalonci, a žive u Kataloniji, tj. nisu pobornici neovisnosti, odgovorio je:

> Te floskule potencira katalonski PSC koji je poslušni ogranak španjolskog PSOE. Na referendumu za neovisnost Katalonije 1. listopada 2017. godine čak 90 % glasača dalo je potporu katalonskoj neovisnosti. Mogli ste vidjeti brutalan napad španjolske policije na ljude koji su htjeli izaći na birališta. Španjolci, uključujući i stranku PSC, ne žele održati službeni referendum. Oni znaju da bi pobijedila opcija za neovisnost. To je opcija za koju javno tvrde da je u manjini, što naravno nije istina. Morate shvatiti da 80 % građana Katalonije želi referendum. Manjina ga ne želi i tu je riječ izričito o potomcima frankista čiji su roditelji ciljano naseljavali Kataloniju u razdoblju frankizma. To su naprimjer članovi stranke katalonskog PP-a i *Ciudadanosa*. Ines Arrimadas iz *Ciudadanosa* je kći frankista koji je u ime Franca mučio protivnike njegova režima.

Razgovor, koji se vodio u zimu 2020. godine, završen je ocjenom djelovanja španjolskog pravosuđa u pogledu *procésa*. Diego (*pseudonim*) iznio je svoj komentar o presudi donesenoj 14. listopada 2019. godine i odlasku nekih visokih katalonskih dužnosnika u Belgiju, Škotsku i Švicarsku. O svemu navedenome rekao je:

> Španjolsko pravosuđe, tj. Vrhovni sud i Ustavni sud, jednom je riječju frankističko. Suđenje protiv zagovornika katalonske neovisnosti u samoj je osnovi kriminalna farsa. U Španjolskoj ne postoji razdioba moći, što dokazuje presuda donesena 14. listopada 2019. godine, kao i način na koji Španjolska progoni katalonske egzilante u Njemačkoj i Belgiji. Mi ćemo se žaliti Europskom sudu za ljudska prava i svim ostalim međunarodnim institucijama. Španjolskim pravosuđem upravljaju stranke PP i PSOE. Neovisnost pravosuđa ne postoji, što potvrđuju izjave suca *emeritusa* Vrhovnog suda Joséa Antonija Martína Pallína. U jednom intervju, koji je javno dostupan, ocijenio je španjolsko pravosuđe, postavivši ga na razinu Ruande ili Burundija. Savjetujem Vam da to pomno pročitate. Sve će Vam biti jasno i tu se više nema što nadodati.

Eric Hauck je u drugom dijelu intervjua najviše govorio o Katalonskom uredu u Zagrebu, koji funkcionira kao Katalonsko veleposlanstvo iako je u službenom imenu ureda naglasak stavljen na trgovinu i investicije. Intervju je obavljen u jesen 2020. godine, tj. prije pomilovanja independentističkih aktera. Hauck je odmah objasnio svoje viđenje katalonskog referenduma o neovisnosti i opisao što se događalo s uredom u Zagrebu do trenutka intervjua:

> Katalonske građanske organizacije procijenile su da je u ovom trenutku oko 40.800 osoba pogođeno španjolskom represijom. Veliki broj ljudi još uvijek čeka početak suđenja, a neki su u zatvoru. Španjolski aktivisti koji su podržali referendum u Kataloniji nalaze se u zatvoru i čekaju suđenje. Postoji opća optužnica protiv neovisnosti. Španjolska država zapravo se boji organiziranja referenduma te mogućnosti da se on održi i postigne ono što se djelomično postiglo 1. listopada 2017. godine. Više od dva milijuna ljudi glasovalo je za neovisnost. Reakcija španjolske države tada je bila munjevita. Primijenili su članak 155. španjolskog Ustava, što je podrazumijevalo intervenciju u sve institucije i suspenziju katalonske autonomije. Ishod te suspenzije naših legitimnih prava također je podrazumijevao zatvaranje svih katalonskih delegacija u inozemstvu. Prema presudi Ustavnog suda, djelovanje katalonskih delegacija nije legitimno, što je u potpunosti pogrešno. Odgovorno tvrdim da je moj posao apsolutno legitiman i prema španjolskom Ustavu i prema katalonskom Statutu. Katalonija ima pravo otvarati delegacije i provoditi vanjske aktivnosti te se povezivati s međunarodnopravnim subjektima. Počeo sam raditi kao delegat katalonske vlade u srpnju 2017. godine, nekoliko

mjeseci prije secesionističkog referenduma. Katalonska vlada je zapravo 2016. godine odlučila otvoriti delegaciju na području Balkana, a trebalo ju je nadzirati ministarstvo Raüla Romeve. On je potaknuo donošenje te odluke, a potom je *Dekretom katalonske vlade* odlučeno da će 2017. godine otvoriti delegaciju u Zagrebu. U tom mi je trenutku bilo predloženo da vodim delegaciju i konačno sam bio imenovan u srpnju 2017. godine. Stigao sam u Zagreb u kolovozu 2017. godine. Katalonska vlada bila je odlučila otvoriti ured u Zagrebu zbog tehničkih i praktičnih razloga. Lakše se registrirati u jednoj od zemalja Europske unije, a osim toga u Hrvatskoj smo dobili više pogodnosti za registraciju nego primjerice u Sloveniji. Katalonija i Balkan imaju bogate povijesne veze. Podsjetio bih da je gotovo 1600 internacionalnih brigadista poginulo u našem Građanskom ratu boreći se na republikanskoj strani. Nadalje, jako puno volontera iz Katalonije radilo je u izbjegličkim kampovima u Hrvatskoj 1991. godine. Veliki broj novinara iz Katalonije radio je na teritorijima bivše Jugoslavije 1992. godine, a nakon rata brojni suradnici iz Katalonije pomagali su u obnovi olimpijskih objekata, gospodarstva, civilnog društva, mladih i kulture. U Kataloniji gaje velike simpatije prema Balkanu. Osim što smo 90-ih pratili i zanimali se za raspad Jugoslavije i procese emancipacije republika koje su bile udružene u bivšoj Jugoslaviji, smatramo da dijelimo sličnosti s mediteranskim republikama bivše Jugoslavije. To je bio dodatni razlog odluke o otvaranju delegacije u Hrvatskoj. Dakle, došao sam u Zagreb u kolovozu 2017. godine. Na blagdan *Diade* 11. rujna otvorili smo tu delegaciju koja je usredotočena na deset zemalja balkanske regije, a ne samo na republike bivše Jugoslavije. U prvom mandatu bili smo usredotočeni na zemlje bivše Jugoslavije, Rumunjsku, Bugarska i Moldaviju. U drugom mandatu uključili smo i Albaniju i Grčku. Pokrivamo cijelu geografsku regiju Balkana u kojoj konstantno nastavljamo širiti svoje aktivnosti. Trenutačno smo nešto aktivniji u Hrvatskoj, Sloveniji i Bosni i Hercegovini. Pandemija je nažalost zaustavila mnoge projekte. Važno je da smo 11. rujna 2017. godine postali tehnički vidljivi. Referendum je održan 1. listopada. Članak 155. bio je primijenjen 20. listopada. Noć sa 27. na 28. listopada bila je presudna. Došao sam u ured 28. listopada i dobio službeni bilten u kojem je bilo najavljeno moje razrješenje, zajedno s cijelom vladom Katalonije. Španjolska država intervenirala je u naše institucije. Bio sam nezaposlen i nezaštićen od 28. listopada 2017. do 5. prosinca 2018. godine, kao i

svaki radnik koji je otpušten i ima pravo na naknadu. Tijekom tog vremena pokušavali smo preživjeti kako smo mogli, ali postojala je obveza da Katalonija povrati svoje institucije i ponovno aktivira svoje delegacije, čije je djelovanje u potpunosti legitimno. Neophodno je naglasiti da je način mog razrješenja upitan jer se u institucije interveniralo na nelegitiman način. To kažu svi naši odvjetnici. Članak 155. španjolskog Ustava ovlašćuje državu da intervenira unutar autonomnih zajednica, ali očito je da se primjena tog članka nije provela na propisan način nego se prekoračila. Španjolska vlast tumačila je članak 155. izvan propisanih granica, npr. tim se člankom predviđa da, primjerice, obveže institucije zajednice Madrida na zatvaranje cijelog područja zajednice Madrida s obzirom na to da nisu poštovali ili nisu poduzimali mjere protiv pandemije. Članak 155. bio je predviđen da obveže autonomne institucije na donošenje nekih odluka, ali definitivno nije bio predviđen za ukidanje svih institucija ili kao instrument djelovanja „suca prije suđenja". Španjolska država implementirala je članak 155. u Kataloniji kao „sudac prije suđenja" jer nas je unaprijed osudila na rušenje države, pobunu i protuustavno djelovanje. Pokazalo se da pobuna nije postojala i da je pobuna koncept koji će nestati iz građanskog i kaznenog zakona. Moje ponovno imenovanje na temelju *Dekreta za ponovno otvaranje delegacije* podudaralo se s prvim putovanjem predsjednika Quima Torre u Sloveniju. Neophodno je istaknuti da nas je španjolska intervencija člankom 155. koštala jako puno novca jer nas je država prisilila da zatvorimo delegacije. Pokušali smo ih ponovno otvoriti uz minimalne troškove. Najprije smo radili na daljinu, a u istom smo zagrebačkom uredu od *Diade* 2019. godine, tj. ponovno smo u istoj zgradi. Dvije godine kasnije pokušavamo obnoviti i povratiti sve međudržavne, gospodarske i kulturne odnose koji su se bili prekinuli dok je naša delegacija bila zatvorena.

Na pitanje kako državama regije za koju je zadužen objašnjava fragmentiranost katalonskog nacionalizma koja je više nego očita, odgovorio je:

> Smatram da su katalonski nacionalisti, koji nisu independentisti, s vremenom doživjeli osobnu evoluciju k independentizmu. Mi smo svi zajedno na okupu i zalažemo se za jednake ideje, iako temelji početka našeg političkog djelovanja nisu bili identični. Jordi Pujol nikada nije bio zagovornik neovisnosti, ali je u posljednjim godinama javnog života govorio o katalonskoj neovisnosti na javnim

skupovima. Ne bih rekao da je u slučaju Jordija Pujola to bila ideološka promjena već evolucija. Mnogi od nas prošli su kroz identičnu evoluciju. Tako je i Raül Romeva najprije bio u ekstremno lijevom ICV-u, a nakon osobne evolucije prešao je u independentistički ERC. Ni ja u početku nisam bio zagovornik neovisnosti. Radio sam za zakladu španjolske kraljevske obitelji prije nego što sam prihvatio ovaj posao. Nikada se ne uključujem u projekte u koje zaista ne vjerujem. Bilo je vrlo zanimljivo i otkrivajuće upoznati sve te političke aktere koji su vrlo važni u Španjolskoj, i moram komentirati da ne znam u kojem svijetu oni žive. Ne osporavam društveni projekt koji smo predstavljali i koji je bio vrlo zanimljiv za otkrivanje i promicanje talenta mladih. Drugačiju percepciju imam o španjolskim političkim akterima. Ja sam također prošao kroz evoluciju. Smatram da su taj proces raskola Katalonije od Španjolske između 2006. i 2010. godine te agresija koju je Katalonija pretrpjela od Španjolske bili veliki okidači masovne potpore ideji neovisnosti. Mnogi ljudi koji nisu bili za neovisnost postali su veliki zagovornici katalonske secesije zahvaljujući Marianu Rajoyu. To je činjenica. U tom razdoblju između 2006. i 2010. godine intenzivno su se u Kataloniji provodila ispitivanja javnog mnijenja o neovisnosti. Katalonski CEO nije zazirao od ispitivanja ljudi o njihovu stavu prema *procésu*, za razliku od španjolskog CIS-a koji ne želi ispitivati javnost o monarhiji. Prije deset godina u katalonskim anketama 15 % stanovnika podržavalo je neovisnost. Sada se taj broj povećao na 50 %. To ne bi bilo moguće da španjolska država nije represivna prema Kataloniji. Porast potpore secesiji Katalonije ishod je lošeg upravljanja španjolskih vlada i agresije španjolske države, koja uključuje i fizičku agresiju. Najprije su nam pokušali bojkotirati savjetodavni referendum koji je Artur Mas bio sazvao za 9. studenoga 2014. godine. Zašto ne bismo mogli organizirati savjetodavni referendum? Godinama smo pokušavali pregovarati sa španjolskom državom o izmjenama Statuta autonomije. U tim smo pregovorima postigli najviše što se moglo jer su izmjene katalonskog Statuta iz 2006. godine bile odobrene u španjolskom parlamentu. Svi smo zajednički izglasali te izmjene, ali španjolska vlast taj je zajednički okvir poništila. Španjolska država ne poštuje Kataloniju i bili smo primorani tražiti nove puteve. Predložili smo novi put katalonskom društvu, u obliku stvaranja vlastite države, i na referendumu htjeli provjeriti koliki postotak stanovnika Katalonije podržava tu ideju. Nisu nam dopustili sazivanje referenduma. Artur Mas potom je mjesto predsjednika

> *Generalitata* prepustio Carlesu Puigdemontu, kao i obvezu organiziranja secesionističkog referenduma u Kataloniji. Puigdemont je najprije htio dogovoriti referendum. U svakoj normalnoj demokraciji to bi bilo moguće. Htjeli smo dobiti točnu brojku građana koji podržavaju projekt neovisnosti i potom odlučiti što i kako dalje. Građani iznose svoje mišljenje na lokalnim, provincijskim, autonomnim, europskim i općim izborima. U liberalnim demokracijama građane se uvijek može pitati da popune anketu ili izađu na referendum i odgovore na određeno pitanje. Mi smo pokušali organizirati referendum na koji je došlo oko 10 tisuća policajaca iz svih krajeva Španjolske i počelo udarati starije ljude, vući mlađe žene za kosu te otimati glasačke kutije. To je agresija koja je dodatno razvila otpor Katalonije prema španjolskoj državi. To je dodatni kapital za *procés* kojim njegovi lideri sada moraju znati upravljati. Postoji obveza prema događanjima 1. listopada 2017. godine. Nikad to ne smijemo zaboraviti. Španjolska država vrlo je jasno pokazala svoj stav i kraljevim govorom 3. listopada, dva dana nakon referenduma. U tom je govoru bilo očito da nas španjolski kralj ne razumije ili nas ne želi razumjeti. Naša djela 1. listopada u potpunoj su suprotnosti s onim što je kralj rekao dva dana kasnije u ime španjolske države. Rekao je da je španjolska nacija jedinstvena i nedjeljiva. Nije pokazao nikakvo razumijevanje za Katalonce niti je osudio ponašanje španjolske policije. Jasno je da navodni šef države, tj. španjolski monarh nije neutralni arbitar. On je dio ovog sukoba. Povezan je sa sudbenom vlasti, tj. štiti španjolske suce sukobljavajući se ponekad i sa španjolskom vladom.

Na pitanje smatra li da sudbena vlast u Španjolskoj nije u potpunosti neovisna o drugim državnim strukturama, odgovorio je:

> To tvrde akademici, novinari itd. Postoji neriješen problem s neovisnošću pravosuđa, što je jedan od nezavršenih postupaka španjolske tranzicije. Smatram da proces tranzicije u Španjolskoj još uvijek nije okončan. Glavno vijeće pravosudne vlasti trebalo je biti obnovljeno prije dvije godine i nije obnovljeno. Zašto? Nova imenovanja članova vijeća sudaca Španjolske značila bi, između ostalog, da bi oni imenovali članove Vrhovnog suda koji su osudili zagovornike neovisnosti. Posljednje imenovanje dogodilo se za vrijeme vlade s apsolutnom većinom Narodne stranke (*Partido Popular*). Većina tih sudaca su konzervativci koji podržavaju Narodnu stranku. Ti su suci zapravo produžena ruka Narodne stranke

ili *Partido Popular*. Identičan scenarij vlada kad apsolutnu većinu ima socijalistički PSOE. Tada su bili birani suci koji su podržavali progresivnu ideologiju. Sve navedeno oslikava demokratski deficit Španjolske. Mislili smo da će španjolska demokracija stvaranjem koalicije po prvi put napraviti korak naprijed. Španjolski Kongres jako je fragmentiran i po prvi put su shvatili da im je za vlast neophodna koalicija. Koalicije su primjerice u Sloveniji prisutne od prvog dana. U toj državi postoje koalicije od tri, četiri pa čak i šest političkih stranaka. To je normalno u svim demokracijama. U Španjolskoj se koalicija prvi put oformila 2019. godine. Demokracija je dijalog, kompromis i pregovaranje. Najveći doseg demokratskog ponašanja jest sposobnost pregovaranja s protivnikom, koji je u ovom slučaju opozicija konzervativaca. Socijalisti moraju s njima pregovarati o imenovanjima sudaca, tj. imenovanja sudaca trebaju biti uravnotežena, što će kao posljedicu imati neovisnost pravosuđa. Čini se da od iste alergije, prisutne u španjolskoj demokraciji, pati i španjolsko pravosuđe. Konzervativci se boje izgubiti pravosudnu vlast, tj. izbjegavaju nova imenovanja sudaca. Članovi španjolske vlade i španjolski veleposlanici tvrde kako je stupanj demokracije u Španjolskoj na visokoj razini. Pedro Sánchez također mora otići na Europski sud za ljudska prava i objasniti da je Španjolska demokratska država. Ako moraš ići po svijetu to objašnjavati, imaš problem s demokracijom. To je vrlo relevantno. *New York Times* piše kako je Španjolska jedna od najkonsolidiranijih demokracija na svijetu. Očito, ne živimo u diktaturi, ali mnogi organi diktature i dalje upravljaju državom, a tranzicija nije završena. S obzirom na to da ne postoji perspektiva kako će ta tranzicija ikada biti dovršena, najbolje što možemo učiniti jest otići iz ove države.

Na pitanje o presudi Vrhovnog suda od 14. listopada 2019. godine, kojom je osuđeno sedmero katalonskih političkih aktera i dvojica civilnih aktera, odgovorio je:

> Te su presude uokvirene političkim argumentima koji nas podsjećaju na određene stavove nekih stranaka, ali iznad svega, to je jasan znak represije države. Presudu uopće ne trebamo tumačiti. Moramo se samo zapitati zašto su dvojica civilnih aktera u zatvoru više od 1100 dana i još uvijek im preostaje 8 do 9 godina zatvora. Zašto su u zatvoru? Objašnjenje je da su se na dan referenduma popeli na policijski automobil. To je totalno paradoksalno jer se 15 novinara popelo na isti policijski automobil, a nijedan od njih nije osuđen. Nije pošteno! Tijekom tog sudskog

procesa, koji je bio farsa, što su uostalom potvrdile sve međunarodne organizacije, vidjela se namjera države da obezglavi pokret za neovisnost. Danas u Europi nije moguće zatvoriti ljude zbog njihovih političkih ideja. To nije odlika demokratskih država. Koliko god ti suci pokušavali pronaći argumente za tvrdnju da oni nisu u zatvoru zbog svojih političkih ideja, više je nego očito da jesu. To ne kažemo samo mi. To kažu radne skupine Ujedinjenih naroda. Prije više od godinu dana rekli su Španjolskoj da bi ih trebala osloboditi, tj. da ti ljudi ne bi trebali biti u zatvoru. Španjolska država im čak nije ni odgovorila. Prošlo je šest mjeseci i oni su još uvijek u zatvoru. Sada govore da su u postupku pomilovanja. U Španjolskoj se razmatra više od 3000 pomilovanja godišnje. Vlada je obavezna razmotriti podnesenu molbu za pomilovanje ako to zatraži samo jedan građanin. To je administrativni postupak, ali pomilovanje ne rješava problem. Možda će poboljšati život devetero osoba koje su u zatvoru, ali ne i život 500 osoba koje još uvijek čekaju poziv na sudski proces ili 2850 osoba koje još uvijek imaju neriješene sudske procese ili su bile žrtve represije. Amnestija je jedini potez koji španjolska država može učiniti kako bi svijetu pokazala da je spremna ukinuti represiju i sudsko iživljavanje nad Kataloncima te započeti politički dijalog. Neophodno je proglasiti amnestiju i sjesti za stol. Španjolska država nije voljna takvo nešto napraviti. Naprotiv, smijenila je predsjednika Katalonije zbog postavljanja „žutih mašni“ na fasadu zgrade *Generalitata*.

Na pitanje kako komentira odlazak visokih katalonskih dužnosnika nakon proglašenja neovisnosti u katalonskom parlamentu 27. listopada 2017. godine, odgovorio je:

> Neovisnost nije podijeljena. Prilično je normalno da političari koji trpe represiju odu u egzil. Tog 27. listopada bio sam u Barceloni, imao sam razgovore sa svojim nadređenima, ali nisam bio upoznat s namjerom Puigdemontova odlaska iz Katalonije. Nisam imao uvid u razgovore visokih dužnosnika. Puigdemont i ostali kasnije su sami objasnili zašto su otišli. Njihov odlazak nije dokaz raskola ili podjele po pitanju neovisnosti. Uostalom, pravosudni organi Njemačke i Belgije pokazali su da ne razmišljaju na jednak način kao španjolski suci. Opcija odlaska nije bila rezervirana samo za predsjednika *Generalitata* nego i za sve ostale. Drugi katalonski politički i civilni čelnici htjeli su ostati u Španjolskoj i boriti se protiv španjolskog Suda s optuženičke klupe, znajući da se tu nalaze nepravedno jer im se

sudi zbog njihovih političkih ideja. Puigdemont je odbio takav scenarij za sebe i to je njegovo pravo. Želio je otići u egzil jer je znao da će tamo njegov glas imati jači odjek, zahtijevajući da međunarodna zajednica počne nadzirati taj sudski proces. I jedni i drugi ostali su čvrsti u svojoj borbi i nastavili su slijediti isti put s minimalnim razlikama, s obzirom na to da su ideološki i osobno različiti. Pretrpjeli su represiju na različite načine i mogli su birati između pritvora i egzila. Svi su sa svojih pozicija učinili sve što su mogli da prijave nedemokratsko ponašanje španjolske države. Neki iz pozicije političkog suđenja, a drugi iz nekih novih političkih pozicija. Pod time mislim na Puigdemontov angažman u Europskom parlamentu. On s te pozicije pokušava objasniti što se dogodilo u Kataloniji. Sve je to bio politički proces, tj. proces represije političkih vođa zbog njihovih ideja o neovisnosti. Kataloniju su također napustili i mnogi reperi, aktivisti i novinari. Na kraju se vraćamo na isto. U Španjolskoj je očito na snazi duboka država koja kontrolira sve frakcije državne vlasti, prije svega one koje navodno moraju istraživati događaje. Na kraju se pokazalo da sudbena vlast proizvodi dokaze kako bi sudila ljudima zbog njihovih političkih opredjeljenja. To me podsjeća na tešku sudbinu bivšeg katalonskog predsjednika Companysa koji nije imao pošteno suđenje. Dokazi su bili iskonstruirani. Danas se pretpostavlja kako više nismo u diktaturi, no španjolska država ponaša se identično. Posljednji slučaj kojemu smo svjedočili jest onaj Tamare Carrasco, civilne aktivistice iz sela blizu Barcelone, koja je poslala poruke četvorici prijatelja u kojima ih je obavijestila da će neki aktivisti podići barikade s ciljem prosvjedovanja protiv presude španjolskog Vrhovnog suda. Ta poruka, koju je ona poslala četvorici prijatelja, predstavljena je pred Sudom kao dokaz terorizma. Tamara Carrasco provela je 18 mjeseci zatvorena u svojoj kući, zahvaljujući nalogu suca u kojem je bilo navedeno da je ona članica naoružane grupe. To se ne događa ni u Turskoj. Kako će se ova država reformirati? Najbolje bi bilo formirati vlastitu državu jer se španjolska represija nastavlja. Španjolska ima problem s različitošću, demokracijom, pravdom, Europskom unijom itd. Zašto stalno ispituju nas, a ne Španjolce koji su zapravo agresori? Europska unija vidi prijetnje u Mađarskoj i Poljskoj, gdje se ne poštuju temeljni stubovi Europske unije, sloboda izražavanja i neovisnost pravosuđa, ali ne vide taj problem u Španjolskoj. To u nama potiče osjećaj beznađa.

Upitan da iznese svoje stajalište o tvrdnji katalonskih nacionalista kako „Španjolska potkrada Kataloniju“, rekao je:

> Smatram da nam ta tvrdnja šteti. Naš politički projekt treba objasniti kroz prizmu nedostatka demokracije u Španjolskoj. *Procés* će poboljšati demokraciju u Kataloniji, Španjolskoj i Europskoj uniji. Problem je strah od nedemokratske države. Taj slogan „Španjolska nas potkrada“ samo dodatno pomaže španjolskoj državi. Ovdje trebamo biti samokritični i priznati da ne objašnjavamo posve dobro naš politički projekt.

Razgovor se zaključio pitanjem je li secesija zaista najbolje rješenje za Kataloniju, budući da postoje građani koji se izjašnjavaju kao pripadnici španjolske nacije ili inzistiraju na dvojnim identitetima. Taj broj nije zanemariv, gotovo polovica građana Katalonije tako se izjašnjava. O svemu tome izjavio je:

> Iznio bih brojčane podatke. Ne dopuštaju nam da održimo referendum, ali učestalo provodimo ankete. One nam pokazuju da više od 70 % Katalonaca, što uključuje i pobornike i protivnike neovisnosti, smatra da se problemi trebaju rješavati političkim putem, a ne sudskim te da je potrebno organizirati referendum i pitati sve Katalonce o modelu države u kojem žele živjeti. Katalonci se trebaju izjasniti žele li republiku ili monarhiju. Ankete nam također potvrđuju da se Katalonci ne slažu s političkim suđenjem koje je u tijeku. Navedene četiri tvrdnje kontinuirano se pojavljuju u posljednjim anketama koje provode katalonska vlada i privatne tvrtke. Postoji 70 % suglasnosti, što je vrlo visok postotak. Ako se Katalonci slažu oko toga, i pobornici i protivnici neovisnosti, zašto ne bismo održali referendum? To je osnovno demokratsko pravo, a nama se referendum ne dopušta. Uvijek nam priređuju trikove u političkim kampanjama s pitanjem: „Koliko vas ima?“ Ne možemo znati koliko nas ima dok ne glasamo. Ne pomaže upotrebljavati podatke iz autonomnih izbora koji su za druge stvari. Naravno, sada mislimo o izborima 14. veljače i ako budemo imali više od 50 % potpore za independentističke stranke, to će biti vrlo relevantno. Izbori nisu referendum. Istina jest da se na kraju obje katalonske independentističke stranke, i ljevičari i desničari, slažu da će u slučaju postizborne većine ponovno formirati zajedničku vladu. Imaju različite vizije, ali ne toliko različite oko toga koji proces treba slijediti. U svakom slučaju, postoji tema konsenzusa i to se ne poštuje. Umorni smo od pitanja „Koliko vas ima?“ i

„Što si ti, Katalonac, Nijemac ili Europljanin?“. Secesija je politički koncept i ona je u potpunosti legitimna. Naš model nove države duboko je europeistički. Ja sam iz Sarske oblasti u Njemačkoj. Nakon Drugoga svjetskog rata, Sarska oblast je zajedno s Alzasom stalno mijenjala vladare. Govorilo se i o referendumu 50-ih godina prošlog stoljeća. Nijemci su zaista željeli organizirati referendum nakon teškog rata. U Španjolskoj je druga stvar. Prisutan je španjolski koncept da ostaje nepromjenjivo sve ono što španjolska država odluči. Odlučili su sastaviti Ustav iz 1978. godine, ali taj ustav Kataloncima više ne odgovara. Oni žele novi ustav i oni bi trebali moći o svemu tome odlučivati. O budućnosti Katalonaca odlučuju Katalonci. Postoji druga zamka da Katalonci ne mogu sami odlučivati o tako važnoj temi, nego da moraju odlučiti svi Španjolci. Oprostite, već smo bili poslali izmjene statuta na glasovanje u španjolski parlament i koji je bio rezultat?! Ne glasaju svi u Velikoj Britaniji o Škotskoj. Glasaju Škoti. Prisutna je i već navedena zamka koliko nas koji podržavamo neovisnost zapravo ima. Autonomne zajednice su kukavički korak da se pokuša stvoriti dojam federalne države bez stvarne federalne države. To nije rješenje za Kataloniju. Što znači asimetrični federalizam? Konačna aspiracija, kao i aspiracija balkanskih zemalja, jest želja za jednakim pravima unutar Europske unije. Suverenost koju moramo i želimo ostvariti nije u odnosu na Španjolsku, nego unutar Europske unije. Ako Španjolska nije sposobna upravljati resursima Katalonije ni resursima Europske unije, sami moramo njima upravljati. Prema mom shvaćanju, pravi koncept nije ni secesionizam ni neovisnost. Koncept je *remainer* („onaj koji ostaje“). Želim biti potpuno Europljanin. U ovom trenutku postoji država koja je iznad političke organizacije teritorija na kojemu živim i koja me u tome sprečava. Želim taj puni odnos s Europskom unijom. To je politička vizija. Ne kažem da je moraju dijeliti svi Katalonci. Želim znati razumiju li Katalonci u potpunosti taj projekt. Ima Katalonaca koji meni i mojoj obitelji govore da taj politički projekt ne objašnjavamo dovoljno dobro. Ne postoji secesionizam u pravom smislu riječi. Želimo se samo osloboditi španjolske vlasti. To je „ponovno angažiranje“, tj. tražimo nove oblike odnosa sa Španjolskom. Iako Katalonci glasaju za neovisnu državu, privilegirani odnosi sa Španjolskom moraju ostati. Secesija mi se kao izraz ne sviđa. Može se reći da smo okupirani 300 godina, od Rata za španjolsku baštinu 1714. godine.

Lluís Font i Espinos u drugome dijelu intervjua govorio je o relevantnim događanjima nakon 2010. godine, kojima je svjedočio kao građanin i politički akter u katalonskom regionalnom parlamentu. Iako nikada nije bio član CiU-a, zahvaljujući članstvu u PDeCAT-u, stranci nasljednici CiU-a, dobro poznaje razne katalonske nacionalističke ogranke i razloge njihovih podjela. O stranci CiU izjavio je:

> Vjerujem da je *Convergencia* imala grupu ljudi koja je oduvijek bila independentistička, ali je bila u manjini. Ta je grupa mnoge građane potaknula da postanu pristalice neovisnosti i uzrokovala jačanje pokreta. Tada se *Convergencia* okrenula neovisnosti i podržala suverenistički projekt. To se međusobno poticalo. Smatram da suverenistički projekt ima svoje uzroke, ali ga je *Convergencia*, prihvaćajući taj novi način razmišljanja, aktivirala, ubrzala i ojačala. Ovdje treba podrobno razjasniti situaciju jer unutar independentizma postoje nacionalisti, ali i independentisti koji nisu nacionalisti. Unutar nacionalizma postoje pristalice neovisnosti, ali i oni koji to nisu. U klasičnom nacionalizmu bilo je mnogo ljudi koji nisu bili pobornici neovisnosti, dok unutar suvremenog independentizma nisu svi nacionalisti. Ja primjerice nisam nacionalist. Neovisnost promatram kao instrument za dva cilja, poboljšanje blagostanja stanovništva Katalonije i zaštitu katalonskog jezika. Ne podržavam nacionalističke teorije. Drugi ih podržavaju. Unutar nacionalizma postoji sektor koji podržava neovisnost. Veliki broj članova *Convergencije* bili su nacionalisti, ali nisu bili pobornici neovisnosti. To je pomalo kompliciranо. Pravila igre malo su se promijenila. Dakle, mi branimo, u mom konkretnom slučaju, bogatstvo raznolikosti kultura i mentaliteta. Ne treba od stanovnika Španjolske tražiti da se izjasne klanjaju li se Djevici od Montserrata ili Pilar, jesu li navijači Barçe ili Real Madrida i govore li kod kuće katalonski ili arapski. Najvažnije je da se osjećaju kao građani ove zemlje, što znači da dobrovoljno prihvaćaju svoja prava i dužnosti. Oni trebaju i žele odlučivati o sudbini svojih resursa, tj. s kime će u pogledu svojih resursa biti solidarni, a s kime neće. Oni su ti koji trebaju i žele odlučivati hoće li njihovi zakoni biti ti koji će određivati energetsko siromaštvo ili će svojevoljno prihvatiti da se španjolski parlament ili španjolsko pravosuđe upliću u njihove zakone. To je građanski ugovor koji više nalikuje na teorije Habermasa i drugih. To je moja pozicija. Drugi će reći da je temelj svega želja za izgradnjom vlastite neovisne države jer je riječ o povijesnom pravu Katalonije. Priznajem da postoji povijesno pravo, ali za mene je

najvažnije poboljšati javne usluge stanovnicima Katalonije. Neovisnost je u tom kontekstu instrument poboljšanja javnih politika i generalno kvalitete života u Kataloniji. Stoga, obje navedene pozicije nemaju nikakve veze s etnicizmom. Ne postoji vjerski ili etnički faktor u tom procesu. U katalonskom obrazovnom sustavu imamo učenike iz muslimanskih obitelji. U Kataloniji žive i ljudi koji govore jezicima kojima su se služili *Imazighen* ili Berberi. U Kataloniji se često koristi i službeni arapski jezik. Za nas je sve to veliko kulturno bogatstvo jer se radi o međunarodnim jezicima. Dobro je da te jezike njeguju u obrazovnom sustavu i da ih naša djeca imaju priliku učiti.

Na pitanje smatra li suvremenu Španjolsku liberalnom demokracijom ili smatra da je država odraz španjolskog nacionalizma, što je teza independentizma, pojasnio je:

> Španjolska je više bonapartistička na francuski način negoli je liberalna na anglosaksonski način. Mislim da katalonski proces secesije stavlja španjolsku demokraciju pred ogledalo, a dobiveni odraz nije baš privlačan. To ipak nije problem, s obzirom na to da su već osnivači američke demokracije, Tocqueville, Jefferson i kasnije Mill, rekli da se demokracija mora stalno kritizirati kako bi se poboljšala. Demokracija ima svoje nedostatke. Problem je u tome što želiš ubiti glasnika i ne priznati te probleme te koristiti zastor da ih prikriješ. Španjolska demokracija ima probleme. Režim iz ’78. godine stvorio je patologije, tj. dominantne elite kojima je omogućeno da iskorištavaju druge ljude zbog vlastite koristi. Nema dovoljno neovisnosti unutar pravosudnog sustava. Prisutna je politizacija sudstva i korupcija.

Upitan da pojasni svoju kritiku španjolskog pravosuđa, odgovorio je:

> U Španjolskoj je prisutan fluidan odnos između političara i sudaca koji nije prirodan i ne osigurava neophodnu distancu. Mogli bismo reći da je to normalno u demokraciji. Normalno je ako se to prizna i želi riješiti, ali problem nastane ako se to skriva. Problem španjolske demokracije jest to što ne priznaje svoj deficit. Smatram da bi katalonski *procés* mogao poslužiti kao prilika za poboljšanje španjolske demokracije. Španjolski demokrati trebali bi se koristiti primjerom *procésa* za izjavu: „Mi smo protiv neovisnosti, ali španjolski suci ne mogu donositi presude koje su gotovo unaprijed određene.“ Istina jest da sudske odluke trebaju biti neovisne, ali španjolski suci u slučaju *procésa* nisu poštovali presumpciju

nevinosti. Odluka o ograničavanju slobode katalonskim političarima koji čekaju suđenje više od godinu dana zaista nije imala pravnu osnovu. Dakle, određeni se nedostaci španjolske države ne žele priznati. Ne poričem da je Španjolska liberalna demokracija, ali ona nije liberalna na anglosaksonski već na francuski bonapartistički način. Španjolska država ima nedostatke koje Madrid nije voljan priznati. Pobornici katalonske neovisnosti također su počinili greške, npr. nismo u diskursu znali razlikovati tri stvari. Jedna stvar su dominantne elite koje se sastaju u loži stadiona Santiago Bernabéu da gledaju nogometnu utakmicu. Ondje se bankari, političari i suci okupljaju i sklapaju poslove. To su te dominantne elite o kojima često govorim. Druga stvar je Španjolska kao zemlja, a treća je „španjolstvo“ kao osjećaj. Mi, pristalice neovisnosti, stavljali smo učestalo sve navedeno u isti koš te sve kritizirali. Smatram da to nije pošteno. Treba poštovati Španjolsku i posebno „španjolstvo“ jer se mnogi katalonski građani osjećaju Španjolcima. Mnogi građani došli su iz Estremadure ili Andaluzije u Kataloniju i jako vole *flamenco*. To treba poštovati jer je riječ o njihovu „španjolstvu“ na koje imaju pravo.

Na pitanje poštuje li se zaista u Kataloniji „španjolstvo“, ako *flamenco* ondje ipak vrlo rijetko možemo pogledati, odgovorio je:

Ne može se pogledati u Barceloni, ali *flamenco* je fantastičan, kao i regionalne kuće te sva ta španjolska tradicija. „Španjolstvo“ je za poštovanje. Ako sve sustavno kritiziramo, jedan dio Katalonaca osjećat će se napadnutim. Stoga, jedan od glavnih nedostataka *procésa* jest stvaranje otpora kod jednog dijela građana Katalonije koji se osjećaju napadnutima u kontekstu svog identiteta. Poruka uvijek mora biti da se svaki građanin Katalonije može osjećati kako god želi, a u slučaju neovisnosti ne moraju se građani Katalonije odreći španjolske putovnice ako to ne žele. Tko će im oduzeti španjolsku putovnicu ako je žele zadržati? Ako se postigne neovisnost, građani će moći koristiti španjolsku putovnicu, njegovati *castellano* koji je također jedan od mojih jezika, čitati španjolsku književnost, diviti se španjolskoj glazbi, putovati diljem Španjolske itd. Ja bih tim građanima postavio više pitanja, tj. pitao bih što će biti s njihovim porezima, žele li potpunu slobodu u svojim odlukama, kakvu budućnost žele za svoju djecu, žele li da na snazi ostane ovaj fiskalni režim koji im šteti i primjećuju li da je neophodno uložiti poseban napor za zaštitu

katalonskog, s obzirom na to da španjolski jezik dominira u medijima. Ako ne zaštitimo katalonski, nestat će za jednu generaciju, to je moje mišljenje. Nije da mi u Kataloniji ne želimo prisutnost španjolskog jezika, iako neki politički akteri ponekad griješe u svom diskursu i odašilju pogrešnu poruku. Jako volimo španjolski, ali treba zaštititi katalonski kako bi ljudi mogli slobodno birati na kojem će se jeziku izražavati. Jezična imerzija nije zadovoljila u kontekstu očuvanja katalonskog jezika i zbog toga smatram da se katalonski jezik treba braniti. Želim i to uvijek ističem da svi građani Katalonije imaju mogućnost izbora na kojem će se jeziku izražavati. Ako se inzistira da građani znaju samo španjolski, ne mogu birati. Ako građani od malih nogu uče španjolski i katalonski, moći će odlučiti hoće li s partnerom, djecom ili na poslu govoriti španjolski ili katalonski. Želim da svi građani mogu birati. U mnogim mjestima Katalonije govori se samo španjolski jezik. Ako se u školi ne počne davati važnost učenju katalonskog jezika, stanovnici Katalonije neće savladati katalonski. Obrnuti slučaj u Kataloniji ne postoji.

Na pitanje da pojasni svoj stav o ponašanju i postupcima Artura Masa i Carlesa Puigdemonta, svojih kolega iz stranke PDeCAT, te o Puigdemontovoj odluci da napusti Španjolsku nakon referenduma o neovisnosti i čitanja *Deklaracije o neovisnosti* u katalonskom parlamentu, ali i o Masovoj kritici Puigdemonta tijekom suđenja independentističkim akterima u prvoj polovici 2019. godine, odgovorio je:

> Podijeljena su mišljenja unutar stranke. Prisutno je nekoliko faktora. Katalonski independentizam je vrlo pluralan. Povijesno je tu uvijek bio prisutan PDeCAT, sljedbenik CiU-a, koji je predstavljao desni centar i centar; Esquerra Republicana, koja je predstavljala ljevicu i anarhistički CUP. Vjerujem da je gospodin Mas uvidio kako smo u prevelikoj mjeri ljevici prepustili smjer vodstva i nametanje ideja jer sami nismo mogli dobiti glasove. To je dalo hegemoniju ljevici koja je našu frakciju ostavila dislociranu i mi sada želimo vratiti našoj političkoj opciji protagonistički položaj unutar pokreta za neovisnost. Dakle, postoji određena borba za hegemoniju unutar *procésa*, paralelno s osnovnom borbom za neovisnost Katalonije jer država blagostanja nije isto u odnosu na društvo blagostanja ili slobodno tržište. Ideologija je i dalje važna u kontekstu načina rješavanja problema Katalonaca. Stranka CUP postavila je uvjet Arturu Masu da odstupi 2015. godine i pristala dati podršku Carlesu Puigdemontu. Mas se povukao, ali nije se samo on žrtvovao nego su se

djelomično žrtvovale i ideje desnog centra. Smatram da je ta struja *procésa* ostala pomalo poništena te da su centar i desni centar počeli naginjati ljevici. Puigdemont je to shvatio i pokušao je napraviti široki pokret koji bi obuhvaćao tradiciju centra i dio ljevice. Taj široki pokret, kao što je bio onaj Škotske nacionalističke stranke (*Scottish Nationalist Party*) nije tako jednostavno izvesti, a osim toga Katalonija je vrlo šarolika. Puigdemont je imao ideju da *procés* bude svojevrsni katalonski oblik Škotske nacionalističke stranke, dok je Mas klasičniji profil političara koji uvijek zagovara liderstvo stranke centra ili desnog centra. Carles Puigdemont imao je jasan plan postizanja secesije Katalonije, ali ga je u listopadu 2017. godine zaustavio strah od španjolske reakcije, tj. strah od pritvora. Morate razumjeti da slovenski put odcjepljenja nije prihvatljiv u Kataloniji, a Puigdemontov plan bio je izazvati slovenski put, ne potpuno identičan s obzirom na to da je Slovenija imala policiju koja je bila militarizirana. Proučavao sam slovenski put odcjepljenja početkom 90-ih. Prema mom shvaćanju, tada je poginulo najviše vojnika jugoslavenske vojske, tj. Srba. Slovenaca je poginulo manje. Slovenski put odcjepljenja i stvaranja nove države rezultirao je s približno 80 mrtvih vojnika. Mi nismo voljni dozvoliti takav scenarij u Kataloniji. Reakcija druge strane, tj. španjolske države, u listopadu 2017. godine bila je slanje policije iz drugih krajeva Španjolske na teren i tada je sve stalo.

Na pitanje kako su katalonski independentisti mislili i kako danas misle ostvariti neovisnost bez jasne podrške izvana, s obzirom na to da se Europska unija očekivano nije htjela miješati u unutarnja pitanja jedne od svojih članica, odgovorio je:

> Postoje dvije tendencije. Neki smatraju da je Španjolsku moguće destabilizirati. Ja mislim da je to nemoguće jer je španjolska država jača od španjolske vlade. Španjolska ima svoje strukture. Druga opcija jest da jačamo kao independentisti. Sada okvirno 47 % stanovnika Katalonije podržava neovisnost. U slučaju mobilizacije dodatnih 700.000 glasova, došli bismo na postotak između 55 % i 60 % pobornika secesije unutar ukupnog stanovništva Katalonije. U pluralnom društvu poput našega vrlo je teško postići tu brojku. Ako porastemo na 60 % pobornika neovisnosti, tko će se to usprotiviti Kataloniji u procesu secesije? Neophodno je mobilizirati građane koji žive u Kataloniji, a primarno upotrebljavaju španjolski ili arapski jezik. Tada bismo umjesto dva imali tri milijuna od ukupno pet milijuna stanovnika u biračkom popisu Katalonije koji bi glasovali za neovisnu Kataloniju.

> Ako nam se čak i bude naglašavalo da izbori u kojima se glasa za stranke koje traže neovisnost nisu ekvivalentni independentističkom referendumu, kako će Španjolska zaustaviti takav mirni i rastući proces? Ona bi morala iznijeti svoju ponudu Kataloncima. Ako je ne bi iznijela, bila bi percipirana kao država kojom upravlja nesposobna vlada. Ne razumijem zašto Španjolska i španjolska vlada ne naprave prijedlog građanima Katalonije, tj. referendum o većim ekonomskim resursima koji uključuje pitanje izmjene sustava obračuna fiskalnih bilanci te dodatne dvije milijarde novčanih sredstava za Kataloniju. Referendum bi trebao uključivati pitanje zaštite katalonskog jezika, s ciljem da se nitko izvan Katalonije ne može miješati u pitanje u kolikoj će se mjeri taj jezik učiti u Kataloniji. Potrebno je također uključiti i pitanje novih ulaganja u katalonske luke i aerodrome. Koliki bi postotak Katalonaca prihvatio tu španjolsku ponudu? Uvjeren sam da bi španjolska država uspješno ispregovarala svoju ponudu i smatrala da je problem riješen. Treba biti inteligentan, ali ono što Španjolska radi jest snažno zatvaranje i odbijanje takvih prijedloga. Treba razgovarati, ali Španjolska zna samo nametati. Ako naprave ponudu Kataloniji, sigurno bi je veliki dio katalonskog naroda prihvatio, smatrajući je pragmatičnim rješenjem. To ne bi bilo točno ono što Katalonci žele, ali bi bilo pragmatično rješenje.

Na pitanje da pojasni katalonsko društvo koje je vrlo liberalno, u smislu toga da mnogobrojne manjine dolaze živjeti u Kataloniju, te nacionalizam koji je uključiv i integrativan, odgovorio je:

> Prisutni su neki izazovi. Primjer velikog izazova za Kataloniju jest slučaj *menas*, strani maloljetnici koji dolaze u Kataloniju bez pratnje. Relevantan je podatak da je 2018. godine došlo tri i pol tisuće mladih iz Maroka, dok ih u ovoj 2019. godini očekujemo oko pet tisuća. Dakle, postoji protokol koji se sastoji od toga da se prihvati njihov ulazak u Kataloniju, a u slučaju da imaju manje od 18 godina, šalje ih se u centre za obrazovanje. Kad napune 18 godina, pušta ih se van, bez sredstava. Oni sami sebi trebaju naći posao. Smatram da to stvara ogromne probleme jer će se ti osamnaestogodišnjaci bez vlastitih resursa početi baviti kriminalom, konzumacijom droga ili prostitucijom. Ako uložimo veliki novac u njih, siromašniji sloj domaćeg stanovništva smatrat će da se taj novac trebao uložiti u domaće stanovnike, a ne u došljake. Tako ćemo otvoriti prostor za ksenofobiju i rasizam.

> Kako se pobrinuti za *menas* kad nas adekvatna briga za njih jako puno košta, a istovremeno nastaviti podržavati socijalne programe s ciljem izbjegavanja konkurencije i da se uza sve to borimo s ekstremnom desnicom koja takvu situaciju koristi za islamofobiju itd. Želim reći da su u Kataloniji prisutni problemi s kojima se suočava cijeli svijet. *Menas* znaju da u Kataloniji postoji protokol za njihov prihvat i mnogi mladi Marokanci planiraju doći čamcima u Kataloniju. Kao što sam već rekao, tri i pol tisuće dolazi čamcima ili na neke druge načine svake godine. Tako se povećava broj *menasa*. Kako upravljati takvim situacijama? Osobno sam zagovornik teze da se svakom stanovniku Katalonije trebaju priznati društvena i politička prava, bez obzira na to kako je ta osoba došla u Kataloniju. Treba joj pružiti priliku, ali domaće stanovništvo zbog toga ne smije biti zanemareno. To zahtijeva posjedovanje znatnih novčanih sredstava, kao i volju za poštovanjem te društvene skupine. Strah nas je da se ne dogodi identičan scenarij kao s Marine Le Pen u Francuskoj. Francuska radnička klasa uvidjela je da će se zbog dolaska marokanskih i alžirskih imigranata i zadovoljavanja njihovih potreba morati boriti i natjecati za osnovne javne usluge. To ih je navelo da prestanu podržavati komunističku stranku i daju glas ekstremnoj desnici koja obećava da će ih zaštititi od konkurenata imigranata. Ovdje radnička klasa još uvijek nije na tako ekstremnoj razini, ali lako bi se moglo dogoditi nešto slično. Između 2000. i 2010. godine u Kataloniju je došlo oko milijun ljudi. Srećom, društvene strukture mogle su ih apsorbirati. Škole su odigrale veliku ulogu u integraciji i uspjeli smo zaustaviti stvaranje antiimigrantske atmosfere u Kataloniji. Tada se vrlo lako mogao pojaviti antiislamski pokret ekstremne desnice protiv muslimana koji nas „dolaze napasti“ i mi bismo također svjedočili jačanju ekstremne desnice. Srećom, to se uspješno izbjeglo, ali opasnost uvijek postoji s obzirom na godišnji priljev imigranata u Kataloniju. Neki demagog mogao bi tu situaciju iskoristiti za antiimigrantski i antiislamski govor. Ekstremno desna stranka VOX mogla bi iskoristiti tu situaciju jer ima vrlo populistički i demagoški diskurs. Primjećujem da postoji jedan sloj društva u Kataloniji koji taj diskurs prihvaća. U Španjolskoj je generalno prisutan porast populizma.

Na pitanje je li zbog navedenih izazova, koje predstavljaju manjine u Kataloniji i porast populizma u Španjolskoj, neophodno konstantno educirati građane o koristi članstva Španjolske ili buduće neovisne Katalonije u Europskoj uniji, odgovorio je:

> Da, naravno. U posljednjoj knjizi politologa Fukuyame nalazi se jedna vrlo dobra rečenica. Prije se mislilo da radnička klasa započinje revoluciju, a danas je percepcija da nove situacije svojim reakcijama ipak stvara srednja klasa. Mogu se navesti mnogobrojni primjeri, tj. u SAD-u se na predsjedničkim izborima glasovalo za osobu poput Donalda Trumpa, u Engleskoj je izglasan *Brexit*, a ovdje u Kataloniji osnažio je *procés*. Za sve navedeno odgovorna je srednja klasa koja reagira protiv moćnih grupa, tj. *establishmenta*. Preporučujem svima da pročitaju Fukuyaminu knjigu *Identitet*. Fukuyama razmišlja o identitetu, tj. kako se identitet gradi. Fukuyamu smatraju desničarem, a u Kataloniji je problematično biti desničar. Ovdje su svi progresivni, ali smatram da treba čitati dobre znanstvenike kako bismo znali što i kako dalje raditi.

Na pitanje o frazi „liberalni frankizam" koja se često mogla čuti u diskursu katalonskih independentista i kojom su independentisti htjeli podsjetiti na zločine frankizma te na činjenicu da je konzervativna stranka *Partido Popular* sljedbenica frankističke *Alianze Popular*, što stvara otpor jednog dijela Katalonije prema španjolskoj desnici, odgovorio je:

> Suvremena Španjolska nije „liberalni frankizam". Ona je odraz ideje Ortege y Gasseta, tj. nacija s državom koja funkcionira. Rješenje je katalonskog problema funkcioniranje države. Kad država funkcionira, ljudi će zaboraviti na manjine i pridružit će se nacionalnom projektu. To je regeneracija koja se ne temelji na europeizaciji već na ponovnom otkrivanju vlastite tradicije. To podrazumijeva postojanje desnice bez kompleksa, tj. desnice koja nije frankistička jer je nastala nakon Francove smrti. Ta se desnica smatra španjolskom i za nju je „španjolstvo" temeljni pojam. Osjećaj pripadnosti kulturi koja ima svoju tradiciju i genetiku, za suvremenu je desnicu ključan. Tranzicijska desnica bila je iskompleksirana. S obzirom na to da je djelovala u razdoblju frankizma, morala se iskupiti za svoje postupke. To se iskoristilo kako bismo dobili Ustav iz 1978. godine koji je u početku bio prilično otvoren, a poslije je ta iskompleksirana desnica ustupila mjesto desnici bez kompleksa. Ta nova desnica počela je inzistirati na tome da treba zaustaviti prijenos novih ovlasti i vratiti moć središnjoj vlasti. Neophodno je stoga reinterpretirati Ustav kako bi se spriječilo raspadanje nacije. Potrebno se vratiti Ortegi y Gassetu i drugim autorima „španjolstva". Problem je što država ne funkcionira i u smislu toga da može zadovoljiti potrebe građana Galicije, Baskije i

> Katalonije. Kad bi Španjolska bila Francuska, možda bi bilo drugačije. Francuska država funkcionira prilično dobro. Mi smo neka vrsta bonapartističke Francuske, ali napola. Imamo manje resursa i kapaciteta. Što Francuska radi? Pruža društvo blagostanja. Francuska ekstremna desnica nije liberalna i ne govori francuskom komunistu kako će ostati bez javnih usluga. Španjolska ekstremna desnica je liberalna i misli demontirati državu blagostanja, a bez države blagostanja nema budućnosti. Marine Le Pen želi da komunisti glasaju za nju. Francuska država blagostanja i dalje će postojati. Le Pen smatra da oni izvana nemaju pravo na to, već samo oni iznutra. Ona je etatist. Španjolska ekstremna desnica, stranka VOX Santiaga Abascala, jest liberalna. Oni žele smanjiti poreze kako bi nestala država blagostanja za sve. Kako misle da će ih ljudi podržati kad to shvate? Građanin juga Francuske glasa za Le Pen iako je komunist, jer mu ona jamči da će dobro živjeti. Imat će javne škole, zdravstvo, mirovine itd. Oni koji neće živjeti dobro su muslimani koji su došli u Francusku. Ovdje u Španjolskoj je drugačije. Kad ljudi uvide da izborni program VOX-a znači demontažu države blagostanja, shvatit će da su prevareni. To je program za elite. To nije program za narod. Njihova antiimigrantska politika donijet će im neke rezultate, ali samo kratkoročno. Marine Le Pen ne govori o smanjenju poreza. Smatra da Francuzi trebaju državu blagostanja jer moraju očuvati *La Grande France* (Veliku Francusku). VOX će smanjiti poreze, ali će ujedno privatizirati neke sektore. Građani Španjolske sigurno će shvatiti da je logika VOX-a vrlo različita od one Marine Le Pen. Španjolska ekstremna desnica više je ultraliberalna, a ne etatistička, i moj je zaključak da ona nema dugoročne budućnosti zbog navedene temeljne poteškoće.

Na kraju razgovora dotaknuli smo se teme španjolskog stranačkog sustava na koji su oduvijek veliki utjecaj imale katalonske independentističke stranke u kontekstu podrške vodećim španjolskim strankama pri izglasavanju proračuna, a danas je postalo nemoguće oformiti vladu bez koalicije. Na pitanje je li moguća stabilna španjolska vladajuća koalicija koja će pregovarati s katalonskim nacionalizmom, zaključio je:

> Svijet ide u smjeru koalicija. Sve se više fragmentira. U Kataloniji djeluje jako puno stranaka i mnogo je mogućih kombinacija za izborne koalicije. U Italiji je prisutna identična situacija. Dvostranačje sada više nije moguće. I koalicija dviju stranaka može biti nedovoljna. Albert Rivera iz *Ciudadanosa* bilježio je porast potpore

građana u posljednje tri godine, ali ima problem velikog ega i velike žurbe za uspjehom. To mora kontrolirati jer bi se mogao zamjeriti biračima. *Ciudadanos* su dobili veliku financijsku podršku od elita. *Partido Popular* (Narodna stranka) imala je problema s korupcijom i polako je gubila birače. *Ciudadanos* su bili plan B ekonomskih elita. Politika je dugoročna utrka, maraton. Nije utrka na 200 metara. Ako u politici žuriš, na kraju ćeš početi griješiti. Mislim da u politici treba biti smiren i pametno birati suradnike. U mnogim općinama predstavili su kandidature, ali članovi su osobe koje su u *Ciudadanos* došle iz neke druge stranke ili osobe bez iskustva koje ponekad imaju neprimjerene izjave. Stranka mora filtrirati i nadzirati. Kao lider moraš imati odgovornost. Ne možeš prihvatiti svakoga kao svoga člana jer može potencijalno ući u stranku netko tko ima nacističku ili neku drugu nedopustivu prošlost. Albert Rivera okupio je ljude koji su se kasnije pokazali problematičnima. To ima svoje opasnosti za stranku kao što je *Ciudadanos*. Sánchez se vrlo dobro pozicionirao u toj kampanji. On može sklopiti dogovor s Kataloncima. Pod tim ne mislim na secesionistički referendum, ali može razgovarati sa svim katalonskim političkim i civilnim akterima i stvoriti atmosferu povjerenja. Znamo da se ta situacija ne može brzo riješiti. To je nemoguće. Možemo razgovarati o temama koje nas smetaju. Ne postoje zabranjene teme. Možemo razgovarati o temi, iako imamo različita mišljenja. U pogledu nekih politika možemo uvidjeti bliska ili srodna stajališta te malo-pomalo graditi put međusobnih kompromisa. Možemo razgovarati s jakom vladom PSOE-a, dok bi sa slabom vladom bilo puno teže.

Santiago Rodríguez Serra u drugome je dijelu intervjua objasnio svoje viđenje uzroka i dinamike *procésa.* O uzrocima formiranja *procésa* izjavio je:

> Stranka CiU oformila je 2010. godine regionalnu vladu u Kataloniji zahvaljujući pregovorima sa strankom PP, a sljedeće godine PP je pobijedio na španjolskim izborima i oformio španjolsku vladu apsolutnom većinom. U ekstremno teškoj situaciji ekonomske i financijske krize koja je zahtijevala ekstremno težak napor, španjolska vlada i *Generalitat* donijeli su mjere smanjenja javnih rashoda. Te su mjere utjecale na život svih građana Španjolske. Španjolska vlada nije mogla smanjiti poreze građanima jer je u tom trenutku državni prioritet bio prevladavanje financijske krize koja je bila zadesila državu, krize vanjskog duga koja je državu

bila dodatno opteretila te vrlo visokog stupnja rizika koji je u tom trenutku zaprijetio državi. Artur Mas je kao tadašnji predsjednik *Generalitata* na jednak način upravljao Katalonijom. Artur Mas je s jedne strane morao primijeniti politiku rezanja potrošnje, a s druge je strane imao problem s nezadovoljnim građanima Katalonije. Građani su na razini cijele Španjolske osjetili krizu. S obzirom na to da je španjolska vlada bila rezolutna u pogledu neophodnosti politike rezanja potrošnje, Artur Mas predstavio je katalonskoj javnosti tezu da je za njihovo nezadovoljstvo odgovorna isključivo španjolska vlada, Madrid i Španjolska. Zbog toga je započeo independentistički pokret. To je pokret za koji je zaslužna katalonska vlada i koji je bio usmjeren prema jednom dijelu građanstva i civilnog društva, za razliku od njihovih službenih tvrdnji prema kojima je pokret nastao unutar katalonske populacije koja je propovijedala svoju politiku i zahtijevala reakciju katalonskih službenih aktera. Koncept je apsolutno obrnut. To su temelji katalonskog independentističkog pokreta.

Na pitanje o komentaru početne faze independentističkih prosvjeda i ponašanja tadašnjeg španjolskog premijera iz stranke PP, Mariana Rajoya, koji je odlučio ignorirati Masovu promjenu ideologije i ulične prosvjede, objasnio je:

U potpunosti sam uvjeren da se *procés* nije formirao zbog presude španjolskog Ustavnog suda iz 2010. godine. Bio je jedan veći prosvjed nakon te presude, koji se u potpunosti zaboravio. Nakon tog prosvjeda, na vlast u Kataloniji došao je Artur Mas. Katalonski PP uvjetovao mu je izglasavanje proračuna u Kataloniji, a sljedeće godine ista je stranka apsolutnom većinom formirala španjolsku vladu. Pokret 15-M organizirao je brojne prosvjede 2011. godine. To je Arturu Masu stvaralo veliki pritisak. Ja u tom razdoblju nisam bio samo promatrač već izravni akter, s obzirom na to da kao zastupnik nisam mogao ući u zgradu katalonskog parlamenta na dan kad je bio organiziran veliki prosvjed protiv politike rezanja potrošnje. Zgrada je bila u potpunosti opkoljena, što je nama zastupnicima onemogućilo pristup ulaznim vratima zgrade katalonskog parlamenta. Tog je dana Artur Mas odlučio da on ne može snositi odgovornost te krize i da mora tražiti vanjskog krivca. U tom je trenutku odlučio da taj krivac trebaju biti Španjolska, Madrid i vlada PP-a. Nije stvar u tome da ja kao član stranke PP bježim od kritika. Zapravo, ja sam bio jedan od članova PP-a koji su predsjedniku Marianu Rajoyu prenosili kako se Artur Mas

počeo ponašati i savjetovali mu da potraži pogodan trenutak za razgovor. Smatrao sam da je Rajoy trebao pregovarati s Masom prije sazivanja novih regionalnih izbora 2012. godine. Do toga nije došlo. Koji je razlog tome? Stranka PP, za razliku od stranke PSOE, uvijek donosi odluke koje su u interesu Španjolske. Ona državne interese stavlja ispred interesa svoje stranke. Naša grupa članova katalonskog PP-a molila je Rajoya da svi sjednemo skupa za stol, ali Rajoy je to odlučno odbio, pravdajući se time da se Španjolska nalazi u visokom stupnju rizika jer se tada u Španjolskoj intenzivno debatiralo o tome treba li Europska unija intervenirati u španjolsku ekonomiju. Nije bio adekvatan trenutak za pregovore i toga je Artur Mas bio svjestan. Zbog toga je i odabrao baš taj trenutak, znajući da neće moći vršiti pritisak na španjolsku vladu, što je išlo u prilog njegovoj političkoj taktici. Sazvao je nove regionalne izbore u Kataloniji, a katalonski PP platio je ceh Rajoyeve indiferentnosti prema Arturu Masu. Danas mislim da se Rajoy trebao drugačije postaviti prema tom izazovu, tj. sjesti i razgovarati s Arturom Masom.

Na pitanje o daljnjim događanjima u Kataloniji nakon regionalnih izbora 2012. godine, odgovorio je:

> Prvi secesionistički referendum, koji su bili nazvali „savjetodavni referendum“, bio je organiziran 2014. godine. Drugi secesionistički referendum, koji je bio pokušaj državnog udara, bio je organiziran 1. listopada 2017. godine. Organizacija protuustavnog secesionističkog referenduma bila je instrument kojim su vođe *procésa* htjele Španjolsku prikazati kao represivnu državu i potom pridobiti međunarodnu podršku za odcjepljenje. Reći ću Vam još jedan relevantan podatak koji mi je dostupan zahvaljujući rezultatima istraživanja Suda/Komisije za financijsku reviziju. Sud/Komisija za financijsku reviziju analizirao/la je troškove inozemnog djelovanja *Generalitata* od 2011. do 2017. godine i u svom izvještaju došao/la do zaključka da je *Generalitat* potrošio više od 100 milijuna eura za inozemnu propagandu *procésa*. Riječ je o ogromnoj svoti novca koji su potrošeni kako bi tzv. katalonske delegacije diljem inozemstva propagirale ideju o odcjepljenju Katalonije. *Generalitat* je koristio javni novac koji pripada svim građanima Katalonije i Španjolske kako bi financirao tzv. delegacije koje su trebale postupno formalno postati katalonska veleposlanstva. Tada je ključnu ulogu za Španjolsku odigrao tadašnji španjolski ministar vanjskih poslova José Manuel

García Margallo. Protuustavni referendum za odcjepljenje Katalonije nije bio samo pokušaj državnog udara na španjolski ustavni poredak. Rekao bih da je to bio državni udar na zdrav razum. Morate uzeti u obzir da su katalonski independentisti 6. i 7. rujna 2017. godine predložili i odobrili dva zakona u katalonskom parlamentu, *Zakon o referendumu* i *Zakon o pravosudnoj tranziciji*. To su bile dvije norme koje se nisu uklapale u španjolski ustav. Cilj independentizma bio je stvaranje zakonodavnog temelja razlaza sa Španjolskom, ali taj „protuustavni temelj" bio je državni udar na demokraciju. U tom *Zakonu o pravosudnoj tranziciji*, predsjedniku *Generalitata* Carlesu Puigdemontu dodijeljene su zakonske ovlasti da odobrava i smjenjuje sve suce u Kataloniji. To je apsolutno antidemokratska ovlast.

Na pitanje što misli o završnoj točki studije slučaja, tj. odluci Pedra Sáncheza da pomiluje independentiste 22. lipnja 2021. godine, odgovorio je:

Pedro Sánchez ušao je u španjolsku vladu zahvaljujući izglasanom prijedlogu nepovjerenja Rajoyevoj vladi u lipnju 2018. godine. Sánchez je dobio podršku većine parlamentarnih stranaka, uključujući i baskijske i katalonske independentističke stranke. Podrška independentista nije besplatna i nije se pojavila preko noći, budući da je neposredno prije izglasavanja nepovjerenja Rajoyu, vlada PP-a imala odobren završni proračun. Potpora independentista Sánchezu znači zamjenu za određene ustupke. Jedan od tih ustupaka bio je da Pedro Sánchez povuče sve svoje prethodne izjave o katalonskom independentizmu, što je značilo da će zagovarati zločin pobune i da će katalonske bjegunce vratiti u Španjolsku. Sánchez je upravo to i učinio, tj. opozvao je zločin pobune kako bi došao na vlast. Nije se zaustavio samo na tome jer mu je konstantno bila potrebna podrška independentista. Stoga je u lipnju 2021. godine odlučio pomilovati katalonske političke aktere koji su pokušali izvršiti državni udar u jesen 2017. godine. To je završna točka Vašeg istraživanja, ali danas možete svjedočiti da Sánchez ide još dalje u toj svojoj politici popuštanja ili promjene mišljenja u pogledu katalonskog independentizma. Pomilovanje independentista više nije dovoljno kako bi opstao na vlasti. Sada želi odobriti amnestiju koja je nama u potpunosti neprihvatljiva jer to znači da se svi Španjolci trebaju ponašati kao da se nikada nije dogodio pokušaj državnog udara. Sánchez je prije državnih izbora 2023. godine tvrdio da je amnestija u potpunosti nemoguća, a danas smatra da je ona neophodna. Zašto se on

tako ponaša? Isključio s ciljem održavanja na vlasti. U svemu će popustiti kako bi zadržao vlast i u tome se njegova stranka razlikuje od PP-a. Rajoy nikada ne bi popustio independentistima.

Na kraju razgovora iznio je svoj zaključak u pogledu ispravnog suočavanja s independentizmom, kakvo zagovara i njegova stranka PP:

> Varaju se oni koji smatraju da španjolske vlade imaju sposobnost pregovaranja o izmjenama španjolskog Ustava. Ustav iz 1978. godine izglasali su španjolski građani. U Kataloniji je taj Ustav također bio dobio znatnu podršku. Zbog svega toga, s Ustavom iz 1978. godine ne može se pregovarati. On nije u rukama nijednog španjolskog premijera kako bi se s njim pregovaralo. Ako je potrebno modificirati sadržaj Ustava u nekom pogledu, postoje jasni kriteriji na koji je način to moguće. Svaka modifikacija Ustava mora biti podvrgnuta španjolskoj suverenosti, tj. definiranom kriteriju svih Španjolaca. To je odluka zbroja svih Španjolaca, tj. nacionalnog suvereniteta. Ako katalonski independentisti žele neovisnost Katalonije, moraju poštovati odredbe španjolskog Ustava. Španjolski Ustav ne zabranjuje secesiju, za razliku od njemačkog. Katalonski independentisti moraju najprije uvjeriti skup svih građana Španjolske u neophodnost secesije Katalonije, s obzirom na to da su nositelji suvereniteta svi građani Španjolske. Nositelji suvereniteta nisu samo građani određene autonomne zajednice. Stoga katalonski independentisti moraju u neophodnost secesije uvjeriti sve građane Španjolske, a ne španjolsku vladu ucjenjivati da im ispuni taj zahtjev. Katalonski independentisti sada ucjenjuju Pedra Sáncheza i to im savršeno polazi za rukom. Španjolski Ustav jasno postavlja granice i zbog toga stranka PP nikada neće popustiti i pregovarati s independentistima u pogledu odredbe španjolskog Ustava koja nalaže poštovanje suverenosti Španjolske. Suverenost španjolske države pripada svim građanima Španjolske i moja stranka PP to poštuje.

Nacho Martín Blanco u ljeto 2023. godine prestao je biti član stranke *Ciudadanos*, prešavši u stranku *Partido Popular*. U drugome dijelu intervjua govorio je o svom političkom djelovanju u stranci *Ciudadanos* tijekom secesionističke krize u Kataloniji te o razlikama u neindependentističkim politikama C's-a i PP-a. O svemu navedenome rekao je:

> Na regionalnim izborima 2012. godine dobili smo devet zastupnika, a na regionalnim izborima 2015. godine *Ciudadanos* ostvaruje 25 zastupničkih mjesta.

Nakon primjene članka 155. španjolskog Ustava u listopadu 2017. godine, osobno sam sudjelovao u novoj političkoj kampanji. U prosincu 2017. godine stranka *Ciudadanos* dobila je regionalne izbore zahvaljujući 36 zastupničkih mjesta. Ja sam tada postao zastupnik u regionalnom parlamentu, a od 2021. godine obnašao sam i dužnost glasnogovornika stranke u regionalnom parlamentu. Tada je na čelu *Ciudadanosa* bila Ines Arrimadas. Ona je imala modernu viziju stranke i tada je rastao broj mlađih članova naše stranke. Ines Arrimadas rođena je u Cádizu, u autonomnoj zajednici Andaluziji. Međutim, njezino prebivalište je u Barceloni. Naučila je katalonski jezik koji perfektno govori. Arrimadas i Albert Rivera inzistirali su na primjeni članka 155. španjolskog Ustava kad se rasplamsao katalonski nacionalizam, dok je *Partido Popular* inzistirao na *Zakonu o nacionalnoj sigurnosti*. Smatram da je članak 155. trebalo primijeniti mnogo ranije i u tom slučaju ne bi bilo došlo do protuustavnog referenduma 1. listopada 2017. godine. Istina jest da su u proljeće 2017. godine svi bili oprezni u vezi s idejom o primjeni članka 155. Nitko nije mogao precizno predvidjeti razvoj situacije i zbog toga primjena članka 155. nije imala neophodnu podršku. Rekao bih da postoji minimalna razlika između PP-a i C's-a u pogledu politike prema katalonskom independentizmu. Stranka *Ciudadanos* uvijek je politički kritizirala stranku *Partido Popular*, optužujući je da je poput socijalističkog PSOE sudionik u rasplamsavanju katalonskog nacionalizma. To je ponajviše bilo zbog Aznarovih dogovora s Pujolom. Kritiziralo se Aznarovo popuštanje katalonskoj „politici pecanja". Meni se pristanak na „politiku pecanja" nije činio, da je s katalonske strane postojalo poštovanje prema Ustavu iz 1978. godine i katalonskoj realnosti suživota između dvaju jezika, katalonskog i španjolskog. Jordi Pujol je tijekom svog političkog djelovanja barem bio svjestan različitosti katalonskog društva. Aznar je vjerovao da Pujol nikada ne bi pokrenuo proces razlaza Katalonije sa Španjolskom jer bi najprije trebao razbiti katalonsko društvo. Pujol se užasavao ideje o razbijanju katalonskog društva i zbog toga nikada nije osobno pokrenuo *procés*. Zbog toga se PP-ov i PSOE-ov pristanak na „politiku pecanja" može opravdati. Katalonski nacionalizam klasificirali su kao umjeren, ali u praksi taj nacionalizam nije bio baš takav. Primjer toga su efekti jezičnih politika, tj. jezične imerzije. Stranka *Ciudadanos* kritizirala je PP i PSOE zbog sudioništva u nacionalističkoj hegemoniji unutar Katalonije. PP ima liberalno-konzervativnu poziciju dok C's ima jasnu liberalnu bazu. To znači da

se najviše razlikuju u vezi s određenim ideološkim pitanjima, kao što su surogat majčinstvo ili eutanazija. U pogledu katalonskog nacionalizma, C's govori više o centralizaciji obrazovanja autonomnih zajednica dok PP o tome uopće ne govori. PP je stranka koja brani sustav autonomnih zajednica. Ona ima veliku moć unutar autonomnih zajednica jer sada ima vlast u 14 od 17 autonomnih zajednica. Ona je kao stranka postojala u razdoblju španjolske tranzicije i zbog toga brani *status quo* u pogledu španjolskog Ustava. Zalaganje da se obrazovanje kao ovlast vrati središnjoj državi, što je stav C's-a, za PP je u kontradikciji s decentralizacijom kakvu nalaže Ustav iz 1978. godine. C's kao državna stranka djeluje od 2016. godine, ali nije poput PP-a imala moć u autonomnim zajednicama. Kad god je vladala na regionalnoj razini, uvijek je to bilo zahvaljujući potpori PP-a. Stranka C's tada je zaključila da je ovlast poput obrazovanja nužno vratiti središnjoj državi. U Kataloniji nas je ta ovlast dovela do neželjenih situacija, tj. iskrivljavanja katalonske i španjolske povijesti. *Generalitat* je prihvaćao povijesne udžbenike u kojima je pisalo da je Katalonija oduvijek bila samostalna nacija, odvojena od ostatka Španjolske. Obrazovanjem se u Kataloniji nije ispravno upravljalo. Ako bi PP ili C's došli na vlast u Kataloniji, ta bi se ovlast sigurno koristila na ispravan i etičan način, tj. koristile bi se knjige autora koji katalonsku povijest prikazuju na objektivan način. Ostao sam u *Ciudadanosu* sve do ljeta 2023. godine, kada sam odlučio priključiti se stranci *Partido Popular*.

Na pitanje zašto se secesionistička kriza u Kataloniji dogodila tijekom mandata desnice i što misli o referendumu održanom 1. listopada 2017. godine, odgovorio je:

> Protuustavni referendum održan 1. listopada 2017. godine shvaćam kao pokušaj postmodernog državnog udara jer je projekt *procésa* bio usmjeren rušenju španjolskog ustavnog poretka. Nismo imali vojsku na ulicama, tim je akcijama rušenja ustavnog poretka upravljano iz katalonskog parlamenta. Pokušaj državnog udara nije uspio, ali se dogodio za vrijeme mandata desnog PP-a u španjolskoj vladi. Mislim da španjolska nacija ima jako puno kompleksa zbog 40 godina Francove diktature. Meni je žao zbog toga. Smatram da je Španjolska dosta dobroga napravila za Europu i međunarodnu zajednicu. Španjolski jezik je drugi najrasprostranjeniji svjetski jezik. Ponosan sam što sam Španjolac. Imali smo 40 godina represivne diktature španjolske desnice i to je stvorilo klimu u kojoj ljevica i katalonski

> nacionalisti dopuštaju sebi da govore što žele, dok pripadnici španjolske desnice, desnog centra ili liberali uvijek sa strahom brane svoje stavove. Prisutan je strah i oprez kada se želimo pozvati na članke Ustava koji definiraju moć središnje države i kažnjavaju protuustavno ponašanje, poput članka 155. španjolskog Ustava. U razdoblju secesionističke krize u Kataloniji, razgovarao sam s bivšim francuskim premijerom koji me je uvjeravao da se u Francuskoj nikada ne bi dozvolila eskalacija nekog perifernog nacionalizma. Oni ne bi dozvolili da neki independentistički pokret ode toliko daleko. U Francuskoj ne postoje kompleksi od prošlosti. Francuzi su svjesni svoje nacionalne i državne realnosti. Stoga je primjena zakona ili mehanizama koji kažnjavaju protuustavno ponašanje mnogo snažnija u Francuskoj ili Njemačkoj, koja također nema komplekse od svoje prošlosti. U Španjolskoj su kompleksi prisutni i zbog toga se dopušta javni diskurs koji nije pošten prema suvremenoj španjolskoj desnici. Suvremena španjolska desnica je moderna, liberalna i istovjetna s najrazumnijim europskim desnicama. Povijesno razdoblje frankizma sprečava nas da budemo čvršći u javnom prostoru oko nekih pitanja, poput primjene članka 155. španjolskog Ustava. Takav članak postoji u francuskom i njemačkom Ustavu. Obje države u svojim ustavima imaju članak čija je svrha očuvanje nacionalnog jedinstva i sprečavanje regionalne vlasti da organizira pobunu protiv središnje vlasti i ustavnog poretka. Kompleksi su isključivi krivac nedovoljne strogosti i odlučnosti španjolske vlade desnice da odmah primjenom članka 155. španjolskog Ustava osudi izglasavanje protuustavnih zakona katalonskog regionalnog parlamenta.

Razgovor je zaključen iznošenjem stava o uzročno-posljedičnoj vezi između katalonskog nacionalnog pitanja i loših izbornih rezultata stranke *Ciudadanos.* Stranka uopće nije izašla na državne izbore 2023. godine, a na regionalnim izborima u Kataloniji 2024. godine nije dobila nijedno zastupničko mjesto u katalonskom parlamentu. O svemu navedenome Martín Blanco izjavio je:

> Mislim da je katalonsko nacionalno pitanje imalo utjecaja na loše rezultate stranke. Stranka *Ciudadanos* nastala je kako bi se suprotstavila katalonskom nacionalizmu, tj. nacionalističkim vladama u Kataloniji. C's je ispunio svoju misiju u pogledu toga. Od 2016. godine počeli smo djelovati kao autentična državna liberalna stranka, tj. kao autentična liberalna alternativa unutar španjolskog političkog

sustava. Nažalost, u tome nismo uspjeli. Po završetku agresivnog nacionalističkog razdoblja u Kataloniji, C's-u se na neki način događa prijelom, tj. „umire zbog uspjeha ili ostvarenja postavljenog cilja". Jako mnogo ljudi počelo je napuštati stranku već 2021. godine, kad je Sánchez pomilovao katalonske independentiste. Ja sam stranku napustio u ljeto 2023. godine, nakon što sam uvidio da stranka neće oformiti listu za državne izbore.

Ferran Pedret iz stranke PSC u drugome je dijelu intervjua govorio o čimbenicima koji su utjecali na jačanje independentizma nakon 2010. godine i na formiranje *procésa* 2012. godine. O svemu navedenome rekao je:

> Vrlo je teško sažeti pojavu *procésa* u Kataloniji. Moj dojam i dojam moje stranke jest da je prisutno nekoliko čimbenika. Prvo, u Kataloniji je uvijek bilo ljudi koji su se zalagali za neovisnost Katalonije i uvijek je bilo ljudi koji su se deklarirali kao katalonski nacionalisti, ali nikada nisu napravili nijedan korak za stvaranje neovisne katalonske države. Dakle, uvijek su postojali katalonski independentisti i katalonski nacionalisti koji nisu imali tu independentističku dimenziju u svojim politikama. Postoje ljudi koji su ideološki skloni toj ideji s kojom se ne slažem, što sam već rekao, tj. ideji da svaka nacija treba imati vlastitu državu. Takve ideje u prikladnom trenutku izađu na površinu. *Procés* je akumulacija više čimbenika. Prvi je *Partido Popular* [Narodna stranka], vrlo konzervativna španjolska nacionalistička stranka koja je prilično desno unutar europske obitelji narodnih stranaka i koju u Kataloniji percipiraju kao vrlo antikatalonsku, tj. vlade s apsolutnom većinom te stranke. Ona je provela oštru kampanju protiv novog katalonskog Statuta koju možemo definirati kao antikatalonsku. Njezini članovi gostovali su u radijskim emisijama diljem Španjolske i branili neistine o katalonskom Statutu. U Kataloniji je prisutan određeni osjećaj uvrede i ogorčenosti zbog toga što je španjolska vlada desnice percipirana kao neprijateljski nastrojena prema Kataloniji. José Ignacio Wert, bivši ministar PP-a za obrazovanje, izjavio je jednom prilikom da katalonsku djecu treba „hispanizirati". Dakle, prisutno je neriješeno nacionalno pitanje. Prisutna su i pragmatična pitanja poput fiskalnog deficita. Priznajem da problem postoji, ali je on propagandno iskorišten tako da su mu se dodavali imaginarni i preuveličani podaci, poput *Brexita*. Govorili su kako svake godine gubimo 16.000 milijuna eura i da nas tako Španjolska pljačka, tj. da je Katalonija zapravo španjolska kolonija.

> To je vrlo diskutabilna teza koju opovrgavaju upravo podaci o brojevima katalonske vlade. *Procés* je pretjerivao. Prikazivao je katalonskoj javnosti mnoge argumente koji zapravo nisu imali osnovu u objektivnim činjenicama, ali se inzistiralo na njihovom prikazivanju u javnosti kako bi se stvorila percepciju o svijetloj budućnosti Katalonije u slučaju secesije. Rješenje svih socijalnih problema u Kataloniji bila bi secesija i stvaranje neovisne katalonske države. Ono što je meni očito jest da su katalonski independentisti secesiju prikazali kao jedino efikasno rješenje svih mogućih problema, ali su se i protivnici katalonskog independentizma, tj. španjolska vlada desnice, također koristili neprikladnim i neistinitim argumentima za objašnjavanje krize u Kataloniji. U svakom sukobu suprotstavljenih strana, prva je žrtva istina. Neki su se tom pokretu za neovisnost pridružili iz pragmatičnih razloga, tj. bili su uvjereni da bi neovisna Katalonija imala bolje javne usluge jer je jedna od najbogatijih regija Španjolske. U slučaju neovisnosti, Katalonija ne bi morala doprinositi razvoju manje razvijenih regija. Prema toj logici, više bi resursa ostajalo Kataloniji i njezinim stanovnicima te su zbog toga mnogi bili uvjereni da bi neovisnost značila bolji život za Katalonce. Postoje i neki drugi čimbenici, poput troškova prijevoza i ostalih pitanja koja bi bila predmet dugih rasprava, ali nisu bila prisutna u javnoj raspravi jer svi preferiraju jednostavna rješenja. Kad neko pitanje nema jednostavno rješenje, rasprava se zaobilazi.

Na pitanje o ekonomskoj krizi 2010. godine te promjeni ideologije stranke Artura Masa 2012. godine i prosvjedima na ulicama Barcelone kojima je svjedočio, izjavio je:

> Trebamo uzeti u obzir različite čimbenike. Srednji sloj stanovništva bio je jako preplašen posljedicama ekonomske krize. Ako događaje analiziramo kronološki, zanimljivo je primijetiti da je nakon iznesene presude Ustavnog suda o poništenju određenih izmjena katalonskog Statuta, stranka *Convergencia i Unió* postigla izbornu pobjedu, ali ne i apsolutnu većinu u katalonskom parlamentu. Ona je potom zahvaljujući suradnji s Narodnom strankom Katalonije usvojila proračune i oblikovala politike društvenih rezova. Drugim riječima, Artur Mas vladao je u Kataloniji zahvaljujući podršci Alicije Sánchez-Camacho, liderice tadašnje Narodne stranke Katalonije. Mas i Sánchez-Camacho surađivali su 2010., 2011. i 2012. godine. Tek je 2012. godine Artur Mas napravio povijesni zaokret u svojoj

politici. Posebno bih naglasio da je Artur Mas sve do 2009. godine izjavljivao da je neovisnost Katalonije nemoguća, što je čak i napisao u svojoj knjizi. Međutim, 2012. godine naglo se predomislio i podržao ideju o secesiji. Mislim da će neutralni promatrač barem s vremenom moći uvidjeti da postoje stranački razlozi jer je *Convergencia i Unió* u to vrijeme bila pod pritiskom zbog afere korupcije. Bila je i pod pritiskom zbog masovnih prosvjeda protiv mjera štednje koje je počela provoditi mnogo ranije od stranke *Partido Popular* u Španjolskoj. Formiranje vlade *Convergencia i Unió* u Kataloniji i njihova odluka o primjeni politike rezanja potrošnje prethodila je pobjedi stranke *Partido Popular* u Španjolskoj 2011. godine. Prosvjede stotina tisuća ljudi protiv politike rezanja potrošnje organizirao je pokret 15-M. Što se tu onda zapravo dogodilo? Nije se tek tako izmislio pokret za neovisnost, nego se prepoznao potencijal za promjenu javne rasprave i političke agende. Pokušali su „zajahati tigra" koji se zove neovisnost te voditi i usmjeravati njegovo ponašanje. To je dovelo do brojnih posljedica i utjecalo na Kataloniju. Iz perspektive političkog prostora stranke CiU, Masovo postupanje uništilo je politički prostor te stranke. Iako je promjena političke agende i fokusa javne rasprave omogućila očuvanje moći ljudi koji dolaze iz te društvene i političke sfere, stranka *Convergencia i Unió* se raspala. Ona je praktički nestala. Nestale su i stranke *Convergencia Democrática* i *Unió Democrática* koje su činile stranačku federaciju *Convergencia i Unió.* Većina političkih lidera iz te faze stranke, Arthur Mas, članovi obitelji Pujol, Ferrusola itd., danas su izvan aktivne politike. Uspjeli su promijeniti fokus javne rasprave, pomaknuvši ga sa socijalnih i ekonomskih na nacionalno pitanje. Međutim, uvijek naglašavam da je važno kronološki pratiti odgovore stanovnika Katalonije u anketama Centra za ispitivanje javnog mnijenja *Generaliteta* Katalonije. Kad se građane pita jesu li za neovisnu državu, federalnu državu, autonomnu zajednicu ili španjolsku regiju kao oblik političke organizacije Katalonije, od 2006. godine podrška neovisnosti progresivno raste. Prvi nagli rast primjećuje se 2010. godine, nakon presude Ustavnog suda o izmjenama katalonskog Statuta, kad je oko 25 % sveukupnog stanovništva Katalonije izrazilo podršku ideji neovisnosti. Tek 2012. godine, nakon što je Artur Mas simulirao pregovore o fiskalnom paktu ili ekonomskom sporazumu s Narodnom strankom, podrška neovisnosti povećava se na oko 40 %. Njegovo je pregovaranje s Rajoyem bila scenografija, postavljanje scene kako bi se opravdala radikalna promjena

političkog stajališta. Nitko ne predlaže tako radikalnu promjenu u vezi s financiranjem autonomne zajednice, kao što je fiskalni pakt za Kataloniju, tako da se sastane s premijerom države u avionu. Artur Mas sastao se Rajoyem u avionu, a sastanak je trajao skoro sat vremena. Nakon završetka jednostavno je izašao iz aviona, ušao u *Palau de la Generalitat* i izjavio da sada njegova stranka podržava neovisnost Katalonije. Za mene to nije bio ozbiljan pokušaj pregovora o fiskalnom paktu. Ozbiljni pregovori ne provode se na takav način jer se uvijek prije davanja javnih izjava moraju istražiti sve mogućnosti dogovora i eventualno novih sastanaka. Pokušaj pregovora o fiskalnom paktu, koji nije bio ozbiljan nego simuliran, često se navodi kao opravdanje za prelazak na neovisnost. Simulacija sastanka poslužila je Arturu Masu da opravda prethodno donesenu odluku o stvaranju pokreta za neovisnost kojim je htio izbjeći urušavanje svoje vlade. Brojne su se vlade u Europi urušile zbog uvođenja politike rezanja javne potrošnje. Mas je to uspio izbjeći iniciranjem pokreta za neovisnost. Podržavatelji pokreta za neovisnost iz različitih su razloga izrazili svoju podršku. Vrlo je važno imati na umu da bi mnogi od njih bili spremni na drugačiji oblik sporazuma. Jedan od najčešće ponavljanih argumenata pokreta za neovisnost jest onaj famozni teoretski konsenzus od 80 % stanovnika koji podržavaju referendum o neovisnosti. Nedavno su objavljene ankete koje pokazuju da bi podrška za reformu španjolskog Ustava u Kataloniji iznosila oko 64 %. Stoga nije moguće tvrditi da postoji većina u korist neovisnosti, ako nam ankete pokazuju da 64 % katalonskog stanovništva daje podršku ustavnoj reformi. Što nam to sve govori? Nijedna od dviju anketa nije lažna, ali je jednostavno drugačiji način postavljanja pitanja. Ako su se u anketi ponudile samo dvije opcije, *status quo* ili neovisnost, Katalonija se u odgovorima podijelila na pola. Da se predložila i treća mogućnost, tj. sporazum koji bi mogao biti zadovoljavajući, onda imamo podršku od 64 % za ustavnu reformu. Mi, socijalisti, nećemo manipulirati anketama kao što to čine dva ekstremizma, španjolski i katalonski nacionalizam. Savršeno dobro znamo da podrška od 64 % ustavnoj reformi zahtijeva dogovor, ali budući da se ne zna sadržaj te ustavne reforme, ne može se pretpostaviti kolika bi točno bila podrška za tu reformu. Trebali bismo najprije biti upoznati sa sadržajem reforme.

Na pitanje smatra li PSC da je ustavna reforma Španjolske uistinu moguća, rekao je:

> Zašto ne bi bilo moguće? Na izlasku iz 40-godišnje diktature imali smo mrtve na ulicama, a tadašnje političke snage bile su ideološki mnogo udaljenije nego sada. Uspjeli smo stvoriti Ustav iz 1978. godine koji je na snazi i danas. Zašto ne bismo mogli danas napraviti drugi? Današnje političke elite retorički su udaljene, ali između komunističke stranke koja je izlazila iz ilegalnosti i koja je još uvijek imala veze sa Sovjetskim Savezom i jedne *Alianze Popular* koja je imala ministre iz fašističke diktature, postojala je mnogo veća kulturna i ideološka razlika u poimanju svijeta nego što sada postoji između stranke koja je vrlo desno, *Partido Popular*, i *Podemosa*, iako provodi politiku koja je pomalo peronistička. Hoću reći da se ta teorija o nepromjenjivoj Španjolskoj ne slaže s poviješću Španjolske. Između fašističkog diktatora koji prije 40 godina pod baldahinom ulazi u crkvu i slike proslave LGBTQ povorke u kojoj je sudjelovalo tri milijuna ljudi na ulicama Madrida prošlo je samo 40 godina. Nema zemlje u Europi koja je doživjela dublju društvenu i kulturnu transformaciju od Španjolske. Mit o nepromjenjivoj Španjolskoj čista je secesionistička propaganda. Jako puno ljudi ima veliku želju promijeniti zemlju. Pitanje je u kojem je smjeru promijeniti i jesmo li sposobni postići široke dogovore i konsenzuse. Izglednija je opcija, prema mom mišljenju, ustavna reforma koja vodi prema federalizaciji države, nego uspješni pokušaj jednostrane secesije unutar okvira Europske unije i međunarodne zajednice kojima pripadamo.

Na pitanje što misli o činjenici da je jedan dio građana Katalonije ipak prosvjedovao u korist independentizma, tj. smatra li da oni imaju pravo na prosvjedovanje, odgovorio je:

> Ono što predlažemo jest drugačije rješenje. Ne smatramo da je rješenje stvaranje neovisne države. Mi težimo prevladavanju kapitalističkog načina proizvodnje i uspostavljanju socijalističkog društva u budućnosti. Ne vjerujemo da je kapitalistički način proizvodnje krajnja točka povijesti, u pogledu oblika ekonomske organizacije i sustava proizvodnje. Povijest nas uči da se načini proizvodnje mijenjaju i kapitalizam ne mora biti krajnja točka povijesti čovječanstva. Na isti način smatramo da nacionalna država nije krajnji oblik političke i administrativne organizacije čovječanstva. Težimo da je prevladamo. Zapravo, čini nam se da je taj model već prilično neuravnotežen. Dolazi do „pražnjenja“, povlačenja države. O tome govori i knjiga Suzanne Strange pod

nazivom *La retirada del estado: la difusión del poder en la economía mundial* [*Povlačenje države: širenje moći u svjetskoj ekonomiji*] te knjiga autora Petera Maira *Gobernando el vacío: la banalización de la economía occidental* [*Vladanje prazninom: banalizacija zapadne ekonomije*] koja prikazuje pražnjenje nacionalnih država. Nacionalna država je relativno moderan izum koji neki smještaju u razdoblje nakon Vestfalskog mira, dok je drugi smještaju u razdoblje nakon romantičnog doba revolucije 1848. godine. Taj model nacionalne države već je zastario. Mi se zalažemo za model federalne integracije u Španjolskoj i Europi. Nadam se da će postojeći problemi s globalizacijom, klimatskim promjenama, migracijskim fenomenima i sličnim pojavama biti riješeni zahvaljujući efikasnim mehanizmima globalnog upravljanja. Politički problemi današnjih oružanih sukoba utjecat će na naš državni i europski teritorij, s obzirom na to da će ljudi koji bježe od sukoba u svojim zemljama pokušati doći do europskih obala. Ti sukobi vjerojatno imaju korijene u klimatskim promjenama, dezertifikaciji itd. Dakle, to je budućnost. Ako imamo budućnost, to je ta budućnost.

Španjolska desnica tvrdi da su katalonske independentističke političke elite pokušale zavesti građane kako bi došle do svog cilja, pokušaja pobune. Međutim, u srpnju 2018. godine njemački je Vrhovni sud dao odgovor na europski uhidbeni nalog, koji je bila pokrenula Španjolska. Njime je određeno da se Carlesa Puigdemonta ne može izručiti zbog pokušaja pobune jer ponašanje katalonskih independentista „nije doseglo razmjer potrebnog nasilja“. Pedretov komentar na sve navedeno glasio je:

> To je važno jer ima vrlo relevantan politički utjecaj na naše društvo. Mi nismo suci ni tužitelji, ali vjerujemo i javno smo kao stranka rekli da djela kojima smo svjedočili i činjenice kojima se raspolaže teško mogu, prema kaznenom zakonu, odgovarati kaznenom djelu pobune. Ne želim ulaziti u tehnikalije u vezi s njemačkim Sudom, ali ponekad se iz redova zagovornika neovisnosti moglo čuti da odbijanje njemačkog Suda da izruči Puigdemonta zbog kaznenog djela pobune potvrđuje da pobune nije ni bilo. Iz perspektive moje odvjetničke profesije, moram reći da to ne funkcionira baš tako. Ono što njemački sudovi (i bilo koji sud) rade da bi odobrili izručenje jest provjera podliježe li to djelo kaznenom zakonu. Ako nije riječ o kaznenom djelu, u skladu s njihovim kaznenim zakonodavstvom, osobu ne mogu izručiti. Dakle, njemački sudac ne tvrdi da djelo nije pobuna prema

španjolskom kaznenom pravu. On tvrdi da to nije pobuna prema njemačkom kaznenom pravu te zbog toga osoba ne može biti izručena. To je tehnikalija, ali budući da se oko toga šire znatne količine propagande, mora se jasno reći. U svakom slučaju, mi ne vjerujemo da je prema španjolskom kaznenom pravu moguće promatrana ponašanja klasificirati kao tipično ponašanje kaznenog djela pobune. Bio je to pokušaj katalonskih institucija i katalonskog parlamenta da u Kataloniji ukinu postojeći španjolski ustavni poredak i katalonski Statut autonomije te da na teritoriju Katalonije stvore novu državu s vrlo slabim institucionalnim sustavom, koji nije u skladu s načelima liberalne demokracije. To se dogodilo 6. i 7. rujna u katalonskom parlamentu, s pokušajem donošenja *Zakona o pravosudnoj tranziciji* koji je služio kao pseudoustav, a imao je nedemokratske i neliberalne karakteristike. Osim toga, držimo prilično očitim da je način provođenja tog postupka bio apsolutno nelegitiman. Ne može se iz regionalnog parlamenta nametnuti promjena ustavnog poretka na temelju parlamentarne većine koja nije strogi odraz većine biračkog tijela. Ovdje moramo naglasiti da su stranke koje zagovaraju neovisnost imale parlamentarnu većinu na temelju 47 % podrške biračkog tijela Katalonije na izborima za katalonski parlament. To se ne može prikazivati kao drugi način dobivanja rezultata referenduma o samoodređenju. Manje od polovice Katalonije podržalo je stranke koje su imale secesionistički program i te su stranke potom, zahvaljujući parlamentarnoj većini, pokušale u cijeloj Kataloniji ukinuti Ustav i Statut te stvoriti novi ustav. U bilo kojoj europskoj demokratskoj državi to bi dovelo do primjene mehanizma, tj. ustavnog ili bilo kojeg drugog pravnog tipa, s ciljem poštovanja vladavine prava. U austrijskom Ustavu postoji klauzula o federalnoj konverziji, slična članku 155. španjolskog Ustava. U njemačkom Ustavu postoji klauzula o federalnoj konverziji. U talijanskom Ustavu, iako Italija nije federalna država, postoji klauzula o federalnoj konverziji. U većini ustava postoji obveza javnih vlasti da poštuju pravni poredak, a u ovom slučaju ni katalonska izvršna vlast ni katalonska zakonodavna vlast nisu bile legitimizirane za provođenje ustavne promjene bez strogog praćenja smjernica postupka ustavne reforme. To je nedvojbeno. Stoga, postojao je pokušaj nametanja političkog projekta jednog značajnog dijela katalonskog građanstva nad također vrlo značajnim dijelom katalonskog građanstva koji se protivio takvom političkom projektu. To je moralo stvoriti iznimno konfliktan scenarij u Kataloniji.

Španjolsko je pravosuđe, nakon što se njemački Vrhovni sud izjasnio, povuklo europski uhidbeni nalog protiv Puigdemonta jer nije htjelo prihvatiti odbacivanje optužbe za pobunu. Zagovornici secesionizma iskoristili su tu situaciju kao argument za tvrdnju da dvije vodeće unionističke ili neindependentističke stranke utječu na odluke španjolskog pravosuđa. Pedretov komentar na navedeni postupak španjolskog pravosuđa glasio je:

> Španjolska država nije htjela da Puigdemont dođe u Španjolsku bez pravosudnog isporučenja zbog kaznenog djela pobune. Katalonski secesionisti kritiziraju španjolsko pravosuđe, tvrdeći da nije neovisno no, kao što je prethodno rečeno, sami su pokušali oblikovati pravosuđe u Kataloniji izglasavajući *Zakon o pravosudnoj tranziciji*. Prema navedenom zakonu, predsjednik Puigdemont imao bi apsolutne ovlasti imenovanja svih sudaca u Kataloniji. To je za katalonske secesioniste bilo izvanredno kao model „autonomije triju vlasti". U svim sustavima s podjelom vlasti, postoji i neka formula „provjere i ravnoteže". Tri su vlasti odvojene, ali nijedna od njih nije nekontrolirana. Kada se promatraju sustavi imenovanja sudaca u Francuskoj ili Italiji primjerice, primjećuje se da uvijek postoji neka vrsta intervencije parlamenta. U mnogim ustavnim modelima diljem svijeta prisutna je određena vrsta kontrole jedne vlasti nad drugom, zakonodavne nad izvršnom, ali i nad pravosudnom. S obzirom na to da je pravosudnoj vlasti jako teško imati demokratski epitet, zakonodavna vlast često ima neku vrstu kontrole nad njom. U Sjedinjenim Američkim Državama izvršna vlast imenuje suce Vrhovnog suda. To mi se ne čini posebno dobrim modelom. Mora postojati neki model u kojem predstavništvo građana intervenira u pitanjima pravosudne vlasti.

Procés je bio glavna tema izborne kampanje za španjolski parlament 2019. godine. Neki politički akteri smatrali su da je neophodno poraziti i uništiti katalonski independentizam. Pedretov stav u pogledu mnogobrojnih intenzivnih debata o katalonskom independentizmu koje su se pojavile u javnom prostoru bio je:

> Neki građani kažu da treba poraziti katalonski secesionizam. Mi ne mislimo da ga treba poraziti. Mislimo da, u svakom slučaju, treba pobiti argumente katalonskog secesionizma kako bismo uvjerili dio građana, koji danas zagovaraju neovisnost, da postoje i druga moguća rješenja. Ne slažemo se s idejom koju ponekad iznosi gospođa Arrimadas iz *Ciudadanosa*, smatrajući da će problem biti riješen ako dobijete jednog zastupnika ili jedan glas više od secesionističkih snaga. To je isto

kao da kažete da se bliži kraj svijeta i da se grešnici trebaju pokajati. To nije privlačan politički projekt za grešnike. Katalonsku javnost moramo uvjeriti da postoje i druga moguća rješenja koja mogu biti zadovoljavajuća za većinu populacije. To su rješenja koja nas ne dijele i ne stvaraju političku i institucionalnu blokadu, niti dovode do gubitka ekonomskih prilika u Kataloniji, što smo doživjeli tijekom ovog desetljeća. Dajmo si priliku istražiti te druge političke mogućnosti. To je ono čime se mi bavimo. Pod pretpostavkom da nijedan politički pokret ne bi mogao steći dimenziju koju je stekao secesionistički pokret, da nije bilo nekih razloga iza tog pokreta koje treba razumjeti. Objektivno, neka od pitanja koja se postavljaju imaju dobar razlog za postojanje. Mi mislimo da je ono što mi predlažemo bolje rješenje od drastičnog scenarija secesije. Radije bismo pokušali „izliječiti ranu nego amputirati ud“. Postoje i dodatne poteškoće zbog činjenice da se nakon mnogo godina vrlo intenzivnih zahtjeva katalonskih secesionista, kao reakcija pojavio ili ponovno oživio španjolski nacionalizam. Sada se nalazimo između dvije fronte. Borimo se protiv dva nacionalizma koja se pozivaju na identitet, iako se oba pokušavaju prikriti liberalnim vrijednostima i racionalnom raspravom. Kada mi netko iz ANC-a kaže da se oni prioritetno zalažu za demokratske, a ne nacionalističke vrijednosti, moj komentar jest da treba pogledati fotografije njihovih prosvjeda. Što se vijori iznad njihovih glava? To su nacionalne zastave jedne ili druge vrste, ovisno o prosvjedu. Ne možete mi reći da to nema veze s nacionalizmom jer ne mašete zastavama koje imaju veze s idejom već s identitetom. Ovdje je stoga riječ o pokušaju stvaranja sukoba na temelju različitih nacionalnih identiteta. Zbog osobne povijesti moje obitelji, ali i zbog poznavanja povijesti, smatram da je vrlo loša ideja pokušavati potaknuti sukobe koji se temelje na nacionalnim identitetima. Treba postići da se svatko može osjećati potpuno Kataloncem, Baskom, Hrvatom, Bohemijcem itd., a ujedno i građaninom države koja u potpunosti priznaje taj status i pruža politička rješenja za razlike između različitih regija i teritorija koje postoje zbog povijesnih okolnosti. Zalažemo se za rješenja koja to ne vide kao problem već kao faktor bogatstva. Samo na taj način može se postići jedinstvo iz pluralnosti. Ako nema pluralnosti, nema ni jedinstva. Postoji samo uniformnost koju naša politička opcija smatra lošom društvenom karakteristikom.

Posljednje je pitanje bilo je li suvremena španjolska ljevica zaista dovoljno snažna za efikasno suprotstavljanje rastućim katalonskim i španjolskim nacionalističkim težnjama, kao što je bila efikasna u razdoblju španjolske tranzicije. Ferran Pedret je na kraju razgovora rezimirao stav stranke PSC:

> Povijest Španjolske, iz perspektive progresivnih demokrata, nije najsretnija jer smo imali kratko razdoblje istinskih političkih sloboda u 19. i 20. stoljeću. Svaki put kada su u Španjolskoj bile prisutne političke slobode i istinska demokracija, socijalna i nacionalna pitanja uvijek su se postavljala na dnevni red. To je bio slučaj tijekom Prve Republike, Druge Republike i od 1978. godine do danas. Tri puta nam se dogodilo isto. Različite političke struje španjolske ljevice uvijek su imale veliku potporu u područjima Španjolske s gušćom koncentracijom drugih nacionalnih identiteta. Španjolska ljevica bila je osjetljiva na pitanje nacionalne pluralnosti Španjolske u svakom razdoblju prisutnosti političke demokracije, iako naravno ne u skladu s tezama katalonskog, baskijskog ili galicijskog nacionalizma. Španjolska ljevica promovirala je neki oblik samouprave, npr. u Prvoj Republici to je bio pokušaj stvaranja federalne republike, u Drugoj Republici implementacija prvog oblika političke autonomije Katalonije, Baskije i potom stvaranje Ustava iz 1978. godine, zahvaljujući kojemu smo organizirali model autonomnih zajednica. Uvijek je postojala suradnja između progresivnih političkih snaga i državnih perifernih nacionalizama, s ciljem transformacije države i stvaranja sustava unutar kojega bi se uspješno smjestila nacionalna pluralnost. Ako se to sada prekine, razlog tome bit će pokušaj secesionizma da razbije pravila igre, a kada se kladite na sve ili ništa, uvijek previše riskirate jer na kraju može biti ništa. Mi to želimo izbjeći. Prema našem mišljenju, ako je prisutno pitanje koje nas dijeli napola i blokira politički i institucionalno, imamo pravo istražiti druge mogućnosti političkog dogovora. Želimo uvjeriti ljude da tako složen problem ne može imati samo dva moguća rješenja, održavanje *statusa quo* ili secesiju. Čini nam se da je malo vjerojatno kako će bilo koje od tih dvaju rješenja biti zadovoljavajuće. Održavanje *statusa quo* nije rješenje jer nije dugoročno održivo. Pokušavamo to objasniti španjolskoj desnici, tj. *Ciudadanosu* i stranci *Partido Popular.* VOX-u ne pokušavamo objasniti jer je to apsolutno nemoguće. Na isti način pokušavamo objasniti da secesija nije rješenje za Kataloniju. Uvjereni smo da će nam secesija donijeti više problema nego koristi. Pod tim ne mislim samo na moguće posljedice ostanka izvan Europske unije,

probleme ekonomske i socijalne krize itd., već i na politička pitanja. Katalonska ljevica uvijek se trudila održavati društvenu koheziju i civilno jedinstvo Katalonije, koja ima pluralan sastav stanovništva u kontekstu identiteta. Za razliku od drugih teritorija Španjolske, u Kataloniji postoje mnogi zajednički i preklapajući identiteti. Neki njezini stanovnici istovremeno se osjećaju i Kataloncima i Španjolcima, bez ikakvih kontradikcija. Iz perspektive triju velikih kategorija problema koje može imati složena država poput naše, distribucije vlasti, financiranja i nacionalnih priznanja, stvaranje neovisne katalonske države ne može biti rješenje. Možemo zapravo reći da se u pogledu distribucije vlasti i financiranja stvara polemika, ali u pogledu nacionalnih priznanja, secesija definitivno pogoršava situaciju. Smatram da bi katalonski nacionalizam hegemonizirao i neovisnu katalonsku državu. To znači da bi znatan broj stanovnika Katalonije osjećao napad na svoj dvojni katalonsko-španjolski identitet ili izričiti španjolski identitet. Problem u vezi s nacionalnim priznanjem koji sada ima katalonska osoba u odnosu na državu koja u potpunosti ne prepoznaje multinacionalnost, pojavit će se i unutar katalonskog stanovništva koje ne podržava neovisnost i nikad je neće podržavati. Njihova podrška ne ovisi o pragmatičnim ili racionalnim argumentima, već o osobnom identitetu koji se vrlo teško mijenja. Ne možete pregovarati s nekom osobom o tome tko je ona ili tko bi trebala biti. Nećete promijeniti mišljenje te osobe u pogledu toga kako se ona osjeća. To je politički nerješiv problem. Iskreno se bojimo da će cijena neovisne katalonske države biti visoka jer ćemo prestati biti jedna zajednica. Stvorit će se dvije različite političke zajednice, jedna koju će činiti oni koji se osjećaju samo Kataloncima i podržavaju neovisnu katalonsku državu i druga koju čine oni koji se tome protive. Vidjeli smo takve scenarije u drugim primjerima procesa secesije. Jedan od relevantnih primjera mogu biti baltičke republike koje su sada integrirane u Europsku uniju, ali su također imale dramatične posljedice iz perspektive ruske manjine. Dobar dio ruskih manjina u baltičkim republikama ne želi prihvatiti državljanstvo. Jedan dio želi, ali određeni dio ruskih manjina u baltičkim republikama ne želi prihvatiti državljanstvo zemlje u kojoj su rođeni i u kojoj su živjeli cijeli život. Mi ne želimo takav scenarij i u Kataloniji. Drugi primjer može biti slučaj Slovenije i scena tisuća ljudi koji nikada nisu bili u slovenskom registru stanovništva jer su se izjašnjavali na drugačiji način u nacionalnom smislu. Smatramo da je ekstremno loše rješenje za trenutačne probleme našeg društva

pokušati stvoriti neovisnu katalonsku državu. Ne vidimo nijedan pozitivan ishod za Kataloniju ako bi se ideja o neovisnosti ostvarila u doglednoj budućnosti.

Dolors Camats i Luis u drugome je dijelu intervjua govorila o razdoblju nakon regionalnih izbora 2010. godine te formiranju *procésa*. Tada je bila zastupnica ICV-a u regionalnom parlamentu te svjedočila brojnim odlukama *Generalitata* i načinu donošenja tih odluka. Za to razdoblje izjavila je:

> *Procés* je nažalost od formiranja 2012. godine omogućio jako puno vidljivosti ekstremima, tj. independentističkim i unionističkim prijedlozima. Federalistički prijedlozi, za koje smo se mi kao stranka zalagali, postali su slabije vidljivi. Smatram da je *procés*, koji je formirao Artur Mas, u svojim počecima prvenstveno bio potaknut ekonomskim pitanjima. Nisu to bila nacionalna pitanja. Prethodno sam već bila rekla da stranka CiU nikada nije tražila fiskalni pakt. Surađivala je s PP-om i PSOE-om. Stranka je htjela povratak na vlast u Kataloniji 2010. godine. Artur Mas uspio je oformiti regionalnu vladu nakon regionalnih izbora 2010. godine i predložiti proračun. Prijedlog proračuna bio je usvojen zahvaljujući suzdržanosti stranke PSC. Tada smo bili u fazi politike strogosti, tj. rezova javnih usluga i javnog financiranja zbog ekonomske krize. Masova je vlada bila ideološki liberalna. Njegovi suradnici u toj vladi bili su iz redova PSC-a i PP-a. Mas nije imao nacionalnu agendu, a došao je na vlast nakon presude Ustavnog suda o ukidanju izmjena katalonskog Statuta. Njegova je agenda bila liberalna i ekonomska, zbog gospodarske krize koja je tada harala Europom. Dvije je godine radio velike rezove u javnom financiranju zbog kojih su široke mase građana bile nezadovoljne. Mas je 2012. godine shvatio da će izgubiti sljedeće regionalne izbore jer su njegove politike strogosti bile odbačene u katalonskom društvu i na katalonskim ulicama. Vlade diljem Europe, koje su inzistirale na politici strogosti, počele su gubiti izbore. Tada je on zajedno sa svojom strankom CiU odlučio inzistirati na uvođenju fiskalnog pakta za Kataloniju. Odabrao je debatu o načinu prikupljanja poreza i financiranja Katalonije kao „zastavu“ kojom brani svoj način upravljanja Katalonijom. Otišao je u Madrid tražiti fiskalni pakt od Rajoya. Nije u tome uspio i sazvao je prijevremene regionalne izbore. Moja je teza da su se Mas i Rajoy o svemu dogovorili. Mas je mogao očekivati da neće dobiti fiskalni pakt i novi izbori bili su mu druga opcija. U tom je trenutku jedan dio katalonskog civilnog društva

bio uspješno usvojio Masovo objašnjenje da je za loš život u Kataloniji odgovorna španjolska vlast koja ne dozvoljava fiskalni pakt. Katalonsko civilno društvo počinje debatirati o neovisnosti i pitanju bi li Kataloniji bilo ekonomski bolje da je samostalna država te da o svemu tome sama odlučuje. Mas tada u svoju političku agendu unosi neovisnost i formira *procés*. Nikada prije nije spominjao neovisnost. Procés je postao politička tema kojoj su mediji davali veliku pažnju. Bilo je nemoguće u političkoj agendi bilo koje stranke koja djeluje u Kataloniji izostaviti temu *procésa*. Socijalne i ekonomske teme odjednom su postale sporedne. CiU je predlagala mnogobrojne pravne akte u katalonskom parlamentu koji su se odnosili na *procés*. Mi smo pokušali sudjelovati u tim pravnim aktima, ali to nam je postajalo sve kompliciranije. Imali smo dojam da cilj CiU-a nije bio referendum ili dogovor sa španjolskim vlastima nego isključivo politički konflikt. Smatram da se u okviru španjolskog Ustava mogao organizirati savjetodavni referendum, što se namjerno nije uzimalo u obzir. Uvijek se išlo izvan zakona kako bi se stvorio što veći konflikt sa španjolskom vladom u kojoj je tada bila stranka PP, na čelu s Rajoyem, koja je imala izrazito centralističku, rigidnu i nepomičnu poziciju. S PP-om se nije moglo pregovarati, kao što je to bio slučaj sa španjolskim vladama PSOE-a prethodnih godina. Prijedlozi moje stranke ICV-a uvijek su bili unutar Ustava, dok je CiU uvijek išla izvan Ustava. Npr. predlagali su novi *Zakon o referendumu* čiji je sadržaj bio izvan španjolskog Ustava. Stoga je moj zaključak tada bio kako CiU zapravo ne želi da se taj zakon odobri unutar Španjolske, kako bi se produbio konflikt između *Generalitata* i španjolske središnje vlasti. Nakon regionalnih izbora 2015. godine, kad pobjeđuje koalicija *Junts pel Sí*, nastavilo se još intenzivnije raditi na produbljivanju tog konflikta. Tada više nisam bila zastupnica u regionalnom parlamentu. Promatrala sam kao građanka Katalonije što se sve događa u regionalnom parlamentu i na ulicama Barcelone.

Na pitanje o njezinoj ocjeni *procésa* i ponašanju španjolske vlasti i monarhije nakon referenduma 1. listopada 2017. godine, rekla je:

> Ja sam oduvijek emotivno bila independentist. Uvijek sam se više osjećala Katalonkom nego Španjolkom. Za mene je *procés* bio veliko razočaranje. Predstavljen je u potpuno nerealnim terminima. Smatram da je Quim Torra varao ljude tvrdeći da je najvažnija neovisnost i da će Katalonija ostati ili postati članica

> Europske unije. Ja bih prva branila neovisnost kad bih smatrala da će ona zaista donijeti nešto dobro Kataloniji. Realnost jest da bi Katalonija izvan Španjolske imala jako puno ekonomskih, društvenih, građanskih i jezičnih problema. Mislim da bi došlo do unutarnjeg konflikta, a potom bi imali konflikt i sa Španjolskom i Europskom unijom. Ako to Katalonci zaista žele, podržat ću tu ideju, iako smatram da nije dobra za Kataloniju. Razočarana sam pogrešnim objašnjenjima u javnom prostoru. Voditelji *procésa* nastojali su objasniti građanima da bi u slučaju neovisnosti Katalonije svi bili bogatiji. To je apsolutno pogrešno. Možda za 50 godina neovisnost Katalonije bude moguća, ali ne može se sada znati što će se događati u svijetu za 50 godina. Jako su me naljutile i razočarale debate voditelja *procésa* jer smatram da nisu bile ozbiljne, objektivne i stroge. Mas, Puigdemont i Torra koristili su najjednostavnije slogane, „ Europska unija će priznati Kataloniju!“ ili „Bit ćemo jedna od najbogatijih država Europe!“. Nije se govorilo o drugim opcijama, poput federalizma za koji se zalagala moja stranka, i nije se govorilo o rizicima koje katalonska neovisnost predstavlja za Kataloniju i Katalonce. Smatram da su independentističke stranke varale građane Katalonije i to me kao Katalonku jako naljutilo. Naljutilo me je i ponašanje španjolskog kralja Felipea VI., koji je napravio jednu veliku grešku u Kataloniji. Nakon referenduma 1. listopada 2017. godine branio je državu i policiju koja je udarala građane. Nije uvažio da je više od milijun i pol građana išlo svojevoljno glasovati. Tada se i zamjerio katalonskom društvu. Zamjerio se dijelu društva koji je bio za neovisnost, a i drugom dijelu društva koji nije bio za neovisnost, ali je osudio ponašanje policije prema katalonskim građanima. Najbolje bi bilo da nije rekao ništa. Ne može nam kralj držati govor o pomirujućem duhu tranzicije, kad mi svjedočimo kako policija tuče građane po ulicama Katalonije. Mogao je reći da je u tranziciji postignut dogovor i da je takav referendum protuzakonit. Smatram da je pogriješio braneći policiju i zbog toga Katalonci ne žele da on više dolazi u Kataloniju.

Razgovor je zaključen pitanjem o ugroženosti katalonskog jezika za koju su čelnici *procésa* tvrdili da je prisutna. O svemu tome Dolors Camats i Luis kao Katalonka ljevičarskog opredjeljenja zaključila je:

> Katalonski jezik bio je zabranjen u razdoblju Francove diktature i zbog toga je obnova jezika u razdoblju tranzicije bila jako važna za nas. Jezik definira

katalonsku naciju. Njegova legalna upotreba značila je priznanje katalonskog identiteta, kulture, nacije i populacije. U tome su zasluge imali protivnici frankizma koji su živjeli u Kataloniji, ali nisu bili Katalonci. Smatrali su da je obnova katalonskog jezika neophodna i polako su se počele osnivati katalonske škole, katalonski mediji, katalonsko sveučilište, katalonske intelektualne organizacije itd. Stvorila se potreba za poznavanjem i upotrebom katalonskog jezika. Osnivale su se brojne udruge s ciljem očuvanja katalonskog jezika i sve navedeno rezultiralo je time da se u Kataloniji moglo živjeti služeći se isključivo katalonskim jezikom. Govorim ga u svojoj kući, ali se njime koristim i na poslu. Postigla se normalizacija. Situacija se posljednjih godina promijenila, ali ne vidim odgovornost Španjolske u svemu tome. Danas se u Barceloni ne može živjeti poznavanjem isključivo katalonskog jezika, a za to su zaslužna tri ključna elementa. Kao prvo, ljudi se više ne mobiliziraju da govore isključivo katalonski jezik, što je bio slučaj prvih godina demokracije, jer upotrebu katalonskog jezika španjolska vlast više ne zabranjuje. Mnogim je ljudima svejedno kojim se jezikom svakodnevno služe, katalonskim ili španjolskim. Primijetila sam da su neki ljudi namjerno prestali govoriti katalonski jezik jer su protivnici *procésa* koji inzistira na isključivoj upotrebi katalonskog jezika. Treći element svakako je porast imigracije iz inozemstva, pogotovo u Barceloni. Imigranti iz Južne Amerike, Azije, Afrike, Europe i Sjeverne Amerike najčešće govore engleski ili španjolski jezik. Došli su u Kataloniju s osnovnim ili naprednim znanjem jednog od tih dvaju jezika. Zajedno rade i međusobno se druže što im omogućuje da mogu funkcionirati bez poznavanja katalonskog jezika. Zaključno ne bih rekla da španjolska vlast svojim politikama ugrožava katalonski jezik. Situacija u pogledu katalonskog jezika mnogo je bolja u odnosu na osamdesete godine prošlog stoljeća, kada se Španjolska demokratizirala. Činjenica da se u Barceloni može živjeti, raditi i općenito funkcionirati na svim poljima bez poznavanja katalonskog jezika posljedica je, prema mom mišljenju, demografije, imigracije i manjka interesa.

Sergio (*pseudonim*)[205] bio je zastupnik stranke ICV u španjolskom Kongresu od 2011. do 2015. godine. Na regionalnim izborima u Kataloniji nalazio se na listi lijeve koalicije *Catalunya Sí que es Pot* i zahvaljujući pozitivnom ishodu obnašao je dužnost zastupnika u katalonskom

[205] Sergiu (*pseudonim*) nisu se postavljala pitanja o prvoj fazi dijakronijske studije slučaja, s obzirom na to da se aktivno uključio u politiku tek potkraj 2011. godine.

parlamentu od 2015. godine do 2017. godine, kada je španjolska vlast raspustila katalonski parlament primijenivši članak 155. španjolskog Ustava. U razgovoru je objasnio svoje političko opredjeljenje te važna događanja kojima je svjedočio kao zastupnik španjolskog Kongresa, a potom i katalonskog regionalnog parlamenta. O svom političkom opredjeljenju i aktivnosti u institucionalnoj politici izjavio je:

> Moje političko opredjeljenje ima obiteljske temelje. Imao sam samo deset godina kada su frankisti pritvorili mog oca jer je 1964. godine pokušao osnovati sindikat radničkih povjerenstava. Moja je obitelj zbog toga bila obilježena te su i mene pritvorili kad sam navršio 18 godina, tj. 1972. godine. Zbog svega je toga moje političko opredjeljenje ljevičarsko i eurokomunističko. Imam dugogodišnje sindikalno iskustvo, a kao odvjetnik i profesor bavim se radnim pravom, to mi je uža specijalnost. Surađivao sam sa slovenskim ogrankom Lige sindikata bivše Jugoslavije. U Kataloniji se posebno pratio i proučavao slovenski način odcjepljenja od Jugoslavije. Katalonski nacionalisti poistovjećivali su se sa Slovenijom zbog drugačijeg identiteta u odnosu na ostatak države i društvene kompaktnosti u pogledu nacionalne svijesti. Katalonci bilo kojeg ideološkog opredjeljenja oduvijek su nailazili na ideološke srodnike u Sloveniji. U institucionalnu politiku ušao sam zbog krize eurokomunizma. Ukazala se prilika da se ponovno izgradi taj prostor iz ekosocijalističke perspektive. U stranci ICV koegzistiraju tri velika politička vektora, povijesni konflikt klasa, povijesni nacionalni identitet Katalonaca još iz 19. stoljeća i ambijentalni konflikt (jednakost spolova).

Na pitanje kako je kao promatrač u španjolskom Kongresu i katalonskom regionalnom parlamentu doživio formiranje *procésa*, odgovorio je:

> Katalonski *procés*, kao i svaki društveni proces, ne možemo opisati samo jednim faktorom. To je spoj različitih procesa koji su u interakciji. Prvi faktor svakako je katalonski nacionalizam CiU-a koji je svjestan ograničenja svoje posibilističke strategije. Drugi faktor, koji je ujedno determinirajući, jest da je *procés* katalonska verzija „ogorčenih“ ekonomskom krizom. Najprije je nastupila ekonomska kriza 2008. godine, kad je pala burza u New Yorku, a potom i velika kriza europskog dugovanja 2011. godine. Ekonomske krize stvaraju dva procesa „ogorčenih“ u Španjolskoj. Prvi je pokret 15-M, a drugi katalonski *procés*. 15-M je pokret

„ogorčenih“ koji se definira kroz krizu državne strukture prouzročene nejednakostima u društvu i ističe nepostojanje politika koje predstavljaju dio građanstva najviše pogođenog krizom. Osnivači *procésa* definirali su krizu kao problem koji Katalonija ima sa Španjolskom, tj. ono što je katalonski nacionalizam prozvao „poreznom pljačkom“. To je podloga *procésa*. Analizirate li rezolucije katalonskog parlamenta koje su prethodile *procésu*, vidjet ćete da mnoge imaju političku poruku jer se pojavljuju izrazi poput fiskalne pljačke. To je supstrat koji je postojao i prije ekonomske krize, ali tijekom krize stvorio se i drugi supstrat. Katalonski nacionalizam, kao politička opcija za koju glasuju građani Katalonije, shvatio je da je došao do ruba produktivnosti politike koja se nazivala *paix al cobe* ili „politika pecanja“. CiU je shvatio da mora promijeniti „politiku pecanja“, a jedan dio građana Katalonije usvojio je percepciju da je glavni problem Katalonije „fiskalna pljačka“ ili „fiskalne bilance“ Španjolske. Problem ekonomske krize koji je u tom razdoblju imala cijela Europa, u Kataloniji se definira kao problem koji ima jedino Katalonija. Tako se stvaraju temelji za tvrdnju da je neophodno razbiti *status quo* i tražiti novu realnost za Kataloniju kako bi se zadovoljile političke elite katalonskog nacionalizma i dio građana Katalonije koji je usvojio percepciju kako je za sve probleme kriva Španjolska. Katalonski nacionalizam utjecao je na građanstvo tako da je nudio jednostavno objašnjenje kao odgovor na pitanje zašto određene politike građane čine nezadovoljnima. Ulica je prihvatila i u svoju svijest ukorijenila takvo objašnjenje te potom počela vršiti pritisak na CiU i Artura Masa, tadašnjeg predsjednika *Generalitata*, da se nešto poduzme. Artur Mas potom je 2012. godine organizirao prijevremene regionalne izbore, počevši inzistirati na pravu na samoodređenje Katalonije. Tada su se ulični nemiri kao izraz nezadovoljstva jednog dijela građana Katalonije poklopili s činjenicom da je Artur Mas izgubio dosta zastupničkih mjesta pokušavajući konsolidirati apsolutnu većinu. Generira se proces na način da se pregovara o suradnji dvaju različitih sektora katalonskog nacionalizma koji su se oduvijek međusobno sukobljavali. Konzervativni katalonski nacionalizam predstavljali su Cambó, Pujol i Mas, tj. *Lliga Regionalista* i CiU. Ljevičarski nacionalizam predstavljali su članovi ERC-a, iako je ta stranka od samog osnivanja imala dvije struje. *Procés* potom postaje politički nezaustavljiv jer se u oba sektora katalonskog društva koji predstavljaju CiU i ERC stvara utopistička ideja o neovisnosti Katalonije. Svjedočio sam

neracionalnom ponašanju independentizma jer se independentisti nikad ne bi zaustavili i promislili o svemu kad bi naišli na nesavladivu barijeru. Naprotiv, postavili bi si još veće ciljeve. To je metaforički rečeno, kao kad se kaže da čovjek ne može skočiti ni dva metra uvis, a postavlja sebi za cilj da skoči četiri metra. Priznata katalonska sociologinja Marina Subirats Martori takvo ponašanje definira kao jedinu moguću utopiju.

Na pitanje o dinamici *procésa* nakon regionalnih izbora 2015. godine, kad je kao zastupnik oporbe ušao u katalonski parlament, rekao je:

> Bio sam protiv usvojene *Rezolucije o neovisnosti Katalonije* 9. studenog 2015. godine. To je ključan dokument koji su podržala 72 zastupnika, od njih 135, preciznije koalicija *Junts pel Sí* i stranka CUP. Mas je tražio podršku CUP-a kako bi nastavio s *procésom*, ali CUP je tada tražio da se Mas povuče s mjesta predsjednika *Generalitata*. Taj je dokument imao devet točaka i predstavlja, ako ga malo bolje analiziramo, embrij kasnije katastrofe. Uveli su se elementi koji su bili upravljački nemogući. U tom dokumentu navedeno je da je moguće provesti unilateralnu secesiju ako ne dođe do dogovora. To je temelj događanja sljedeće dvije godine i konačnog ishoda. Slike s kraja 2017. godine rezultat su duple igre koju je igrao independentizam. Na ulici su govorili ono što se nije podudaralo s onim što su radili u parlamentu. Svemu sam osobno svjedočio u katalonskom parlamentu i to bih usporedio sa slikom scene iz filma „Igra kokoši“, kad se dvije kokoši međusobno napadaju na putu prema provaliji. Oriol Junquerras našoj je parlamentarnoj grupi bio rekao da se ne brinemo, tj. da on zna kako neće doći do neovisnosti. Stoga smo očekivali da će se CiU zaustaviti prije provalije zvane unilateralna secesija. Dva dana nakon zaustavljanja, Puigdemont je „izbjegao kočnicu“. To je definiralo kraj. Dokument o unilateralnoj deklaraciji o neovisnosti skoro nije ni bio odobren jer se čak ni neki članovi vladajuće liste nisu htjeli izlagati sudskom progonu. Taj sastanak o unilateralnoj deklaraciji o neovisnosti dosta je kasnio. Ja sam prisustvovao sastanku Odbora glasnogovornika parlamentarnih grupa. Mnogi su tada za stolom pokušavali dokazati kako rezolucija neće imati pravni učinak, a izvan zgrade *Generalitata* građani su čekali proglašenje Republike Katalonije. Bilo im je rečeno da se raspravlja o dokumentu zahvaljujući kojemu će se provesti unilateralna deklaracija o neovisnosti. Iz moje perspektive promatrača

radilo se o konstantnoj igri fikcije i „lukavosti“. „Fikcija“ zato što se uporno ponavljalo da je unilateralna neovisnost moguća, a „lukavost“ jer se mislilo da se putem taktičkih igara u regionalnom parlamentu može rugati sa španjolskim državnim aparatom. Vicens Vives[206] u svom je djelu *Notícia de Catalunya* istaknuo da je povijesni problem katalonskih političkih i društvenih vođa činjenica da nikada nisu shvatili kako država ima apsolutni monopol, tj. logiku državnog aparata. S obzirom na to nerazumijevanje, neki od njih smatrali su kako se „lukavošću“ mogu narugati državnoj moći i kapacitetu države da na njoj jednostavan način smiri takvu situaciju. „Fikcija“ je bila povezana s ciljem, tj. unilateralnom neovisnosti, a „lukavost“ je bila povezana s medijatorima, tj. izvođenjem parlamentarnih trikova koji su povređivali prava parlamentarnog okvira, smatrajući da će tako „fikcija“ biti moguća. Vrh fikcije bilo je tzv. proglašenje neovisnosti. Lider je uvjeravao ljude kako je proglasio unilateralnu neovisnost, a zapravo nije donio i implementirao nijednu mjeru nego je naprotiv pobjegao iz Katalonije. To je za mene bio kulminirajući trenutak fikcije. Ta utopija koju su građani bili prihvatili bila je toliko utjecajna da su ljudi zaista povjerovali kako će većina europskih država podržati neovisnost Katalonije. Građani su povjerovali kako će Rusija dati podršku Kataloniji. Vjerovali su kako postoje investicijski fondovi u iznosu od 200 milijuna eura za prvu fazu konflikta sa španjolskom državom. Ako si kao lider *procésa* postigao da ljudi u sve to povjeruju, poslije im ne možeš objasniti da se moraš zaustaviti. Upravo to se i dogodilo. Nakon sedam godina Puigdemontova stranka vratila se politici države autonomija, što je dokaz da je njegova politika bila fikcija. Oni su se *de facto* vratili svojim politikama iz 2011. godine.

Na kraju je razgovor zaključen objašnjenjem kako je bilo moguće mobilizirati veliki broj građana na ulicama, od kojih nisu svi nužno inicijalno bili pobornici independentizma. O svemu tome iznio je svoj zaključak:

> Katalonski *procés* je kompleksan. Spoj je više različitih faktora. Katalonski nacionalizam nije se promijenio. Promijenila se taktika. CiU nikada nije bila independentisička stranka. Stranku ERC definirao bih kao blage independentiste. Imaju independentizam u agendi, ali znaju da do toga nikada neće doći. Stvorila se

[206] Jaume Vicens Vives je značajno ime i španjolske i katalonske historiografije. Više o njegovom liku i djelu u: Martínez Hoyos, 2020.

naprosto fikcija o unilateralnoj neovisnosti koja se pretvorila u jedinu moguću utopiju u svijetu gdje ljudi nemaju drugu utopiju pa su odlučili prigrliti tu koja im se nudila. Ciljevi independentizma reklamirali su se kroz medije, npr. TV3 ili *El Punt Avui.* Dosta se radilo na percepciji da će u neovisnoj Kataloniji svi biti sretni. Ako je nekom građaninu bilo loše, to je objašnjenje jednostavno prihvatio. Kad je na vlasti u Španjolskoj konzervativni PP, španjolski nacionalizam uvijek se agresivno ponaša. To je dodatni razlog zašto su mnogi ljudi počeli pokazivati simpatije prema independentizmu, iako nisu independentisti. Mnogi se nisu slagali s organizacijom referenduma 1. listopada 2017. godine, ali vidjevši reakciju španjolske policije i potom suđenje i presude katalonskim političarima, počeli su podržavati *procés*. Na katalonskim ulicama tada smo mogli vidjeti različite profile građana. Bili su prisutni oni koji su oduvijek podržavali independentizam, ali i osobe koje su postale independentisti zbog oportunizma ili osobe koje su smatrale da su independentističke politike dobre za katalonsko društvo. Bilo je i onih koji su podržavali demokratsko pravo na odluku i onih koji su osuđivali agresivnu politiku PP-a, smatrajući da trebaju podržavati sugrađane za koje su držali da su žrtve takve politike. To su sve bili različiti slojevi društva. Ja nisam independentist, ali sam prvi prijavio reakciju španjolske policije. Nije u redu tući moje sugrađane na ulicama Barcelone. Smatram da je španjolska policija na taj način samo pogoršala situaciju i stvorila dodatne simpatije za *procés*.

5. 3. 3. Dinamika secesionističke krize: kvalitativna analiza sadržaja relevantnih pravnih dokumenata

Kvalitativna analiza trideset pet odabranih institucionalnih dokumenata katalonskih i španjolskih javnih tijela daje drugi kut gledišta na fenomen unilateralnog pokušaja odcjepljenja u liberalnoj demokraciji. Kako bismo razumjeli fenomen unilateralnoga pokušaja odcjepljenja u liberalnoj demokraciji, neophodno je razumjeti pravni okvir unutar kojega je došlo do pokušaja secesije, tj. španjolski Ustav. Španjolski Ustav iz 1978. godine ima ukupno 169 članaka, podijeljenih u 10 sekcija. Važno je također naglasiti da španjolski Ustav nije nemoguće reformirati, ali je istodobno u praksi to zaista teško realizirati. O tome svjedoče članci 87., 167. i 168. koji se tiču tendencije stabilnosti Ustava iz 1978. godine. Članak 87. pripada drugom dijelu španjolskog Ustava u kojemu se definiraju uvjeti predlaganja novih zakona. U tom članku

piše da španjolska vlada, Kongres i Senat imaju ovlast predlaganja novih zakona u skladu sa španjolskim ustavnim okvirom. Autonomne zajednice mogu uputiti zahtjev španjolskoj vladi da njihov prijedlog nekog novog zakona prenese Kongresnom upravnom odboru, ali u tom slučaju moraju uz prijedlog priložiti i 500.000 valjanih potpisa (Boe.es, 1978: 28). Deseti dio španjolskog Ustava definira mogućnost donošenja ustavnog amandmana i potencijalnu reformu Ustava. Tako članak 167. govori da ustavni amandman mora biti najprije predložen i izglasan u Kongresu i Senatu, a potom ratificiran na referendumu. Članak 168. govori da je djelomična ili potpuna revizija španjolskog Ustava moguća ako je podupire dvotrećinska većina te da će u tom slučaju *cortesi* biti raspušteni. Novoformirani *cortesi* moraju dvotrećinskom većinom odobriti tekst novog Ustava koji potom mora biti ratificiran na referendumu (Boe.es, 1978: 50-51). Kako bi se razumjela interakcija između katalonskog parlamenta i španjolskog Ustavnog suda, neophodno je naglasiti da Španjolska ima kvazifederalni sustav podijeljenih ovlasti između španjolske države i autonomnih zajednica. Člankom 149.[207] precizno su definirane

[207] Članak 149.: 1. Država ima isključivu nadležnost za sljedeća pitanja: i) regulacija osnovnih uvjeta koji jamče jednakost svih Španjolaca u ostvarivanju njihovih prava i ispunjavanju njihovih ustavnih dužnosti; ii) nacionalnost, imigracija, emigracija, status stranaca i pravo na azil; iii) međunarodni odnosi; iv) obrana i oružane snage; v) pravosudna administracija; vi) trgovačko i kazneno zakonodavstvo, procesno zakonodavstvo, ne dovodeći u pitanje primjenu zakona autonomnih zajednica za ta ista područja koji proizlaze iz posebnih značajki materijalnog prava autonomnih zajednica; vii) radno zakonodavstvo, ne dovodeći u pitanje njegovu primjenu od strane tijela autonomnih zajednica; viii) građansko zakonodavstvo, bez prejudiciranja očuvanja, izmjena i razvoja građanskih zakona, *fueros* ili posebnih zakona autonomnih zajednica, kad god oni postoje; u svakom slučaju, propisi koji se odnose na primjenu i učinkovitost pravnih odredbi, pravnih građanskih odnosa koji proizlaze u formi braka; vođenje evidencije i sastavljanje javnih isprava, temeljnih ugovornih obveza, pravila za rješavanje pravnih sukoba i određivanja izvora prava u skladu, u ovom posljednjem slučaju, s pravilima *fueros* ili s posebnim zakonima; ix) zakonodavstvo o intelektualnom i industrijskom vlasništvu; x) carinski i tarifni propisi; vanjska trgovina; xi) novčani sustav: strane valute, devizni tečaj i konvertibilnost; osnove za propise o kreditima, bankama i osiguranju; xii) zakonodavstvo o mjerama i težinama, određivanje službenog vremena; xiii) osnova i koordinacija općeg planiranja ekonomske aktivnosti; xiv) opće financije i državno dugovanje; xv) promicanje i opća koordinacija znanstvenih i tehničkih istraživanja; xvi) vanjske zdravstvene mjere; osnova i opća koordinacija zdravstvenih pitanja; zakonodavstvo o farmaceutskim proizvodima; xvii) osnovno zakonodavstvo i financijski sustavi socijalne sigurnosti, ne dovodeći u pitanje provedbu tih usluga od strane autonomnih zajednica; xviii) osnova pravnog sustava javne uprave i statuti njihovih javnih službenika koji će, u svakom slučaju, jamčiti da sve osobe pod tom upravom imaju jednako postupanje; zajednički administrativni postupak, ne dovodeći u pitanje posebne značajke vlastitih organizacija autonomnih zajednica; zakonodavstvo o obveznoj eksproprijaciji; osnovno zakonodavstvo o ugovorima i administrativnim koncesijama i sustavu odgovornosti svih javnih uprava; xix) morski ribolov, ne dovodeći u pitanje ovlasti koje će autonomne zajednice imati prema propisima koji uređuju ovaj sektor; xx) trgovačka mornarica i registracija brodova; osvjetljavanje obala i signala na moru; luke za opću primjenu; zračne luke za opću primjenu; kontrola zračnog prostora, zračnog prometa i transporta; meteorološke usluge i registracija zrakoplova; xxi) željeznica i kopneni promet koji prolazi teritorijem više od jedne autonomne zajednice; opći sustav komunikacija; promet motornih vozila; poštanske usluge i telekomunikacije; podmorski i zračni kabeli te radiokomunikacija; xxii) zakonodavstvo, regulacija i koncesija hidroloških resursa i razvoja kad voda prolazi teritorijem više od jedne autonomne zajednice, te dopuštenje za hidroelektrične instalacije kad njihov razvoj utječe na drugu zajednicu ili kad prijenos energije prelazi njezin teritorij; xxiii) osnovno zakonodavstvo o zaštiti okoliša, ne dovodeći u pitanje ovlasti autonomnih zajednica za uvođenje dodatnih zaštitnih mjera; osnovno zakonodavstvo o šumama, šumarstvu i stočarskim putovima; xxiv) javni radovi od opće koristi ili čija izvedba utječe na više od jedne autonomne zajednice; xxv) osnova organizacije rudarske i energetske djelatnosti; xxvi) sustav proizvodnje, prodaje, posjedovanja i uporabe oružja i eksploziva; xxvii) osnovna pravila koja se odnose na organizaciju tiska, radija i televizije te općenito svih sredstava društvene komunikacije, ne dovodeći u pitanje ovlasti koje su

dodijeljene autonomnim zajednicama u pogledu njihova razvoja i provedbe; xxviii) zaštita kulturne i umjetničke baštine Španjolske i nacionalnih spomenika od izvoza i pljačkanja; državni muzeji, knjižnice i arhivi, ne dovodeći u pitanje upravljanje istim od strane autonomnih zajednica; xxix) javna sigurnost, ne dovodeći u pitanje mogućnost stvaranja policijskih snaga od strane autonomnih zajednica, prema načinu koji će biti utvrđen u njihovim odgovarajućim statutima i unutar okvira koji će biti ustanovljen organskim zakonom; xxx) regulacija uvjeta za stjecanje, izdavanje i standardizaciju akademskih diploma i profesionalnih kvalifikacija te osnovna pravila za razvoj članka 27. Ustava, kako bi se jamčilo ispunjavanje obveza javnih vlasti u ovom području; xxxi) statistika za državne potrebe; xxxii) dopuštenje za očitovanje građana o nekom pitanju putem održavanja referenduma. 2. Ne dovodeći u pitanje nadležnosti koju mogu preuzeti autonomne zajednice, država će promicanje kulture smatrati svojom dužnošću i osnovnom funkcijom te će olakšati kulturnu komunikaciju između autonomnih zajednica, u suradnji s njima. 3. Pitanja koja nisu izričito dodijeljena državi prema ovom Ustavu mogu pripasti nadležnosti autonomnih zajednica prema njihovim odgovarajućim statutima. Pitanja za koja nadležnost nisu preuzeli statuti autonomije pripast će državnoj ingerenciji, čiji će zakoni u slučaju sukoba imati prednost nad zakonima autonomnih zajednica, za sva pitanja čija isključiva nadležnost nije dodijeljena potonjima. Državni zakon u svim će slučajevima upotpunjavati zakone autonomnih zajednica (Boe.es, 2024: 43-45).

ovlasti u isključivoj ingerenciji španjolske države, a ovlasti u isključivoj ingerenciji autonomnih zajednica definirane su člankom 148.[208] španjolskog Ustava. Autonomne zajednice imaju pravo predložiti širenje svojih ovlasti kroz tzv. amandman autonomnih statuta, ali isključivo unutar okvira koje propisuje članak 149. španjolskog Ustava (Boe.es, 2024: 42-45).

U kvalitativnoj analizi pravnih dokumenata cilj je kronološki pratiti dinamiku sukoba između katalonskih i španjolskih javnih institucija. U niže prikazanoj Tablici 1. nalazi se kronološki pregled trideset pet pravnih dokumenata analiziranih s obzirom na pojmove „katalonske nacije“ (jesu li Katalonci nacija), „suvereniteta u Kataloniji“ (je li Katalonija zasebna politička zajednica) i „katalonskog prava na odluku u obliku javnog glasovanja“ (imaju li Katalonci pravo na organizaciju referenduma o secesiji od Španjolske). Analiza interakcije između katalonskih i španjolskih javnih tijela dat će djelomičan odgovor na pitanje je li djelovanje katalonskih političkih aktera u katalonskom parlamentu zaista bilo ekvivalentno „strateškom planu kontinuiranog produbljivanja razdora između periferije i centra države“, kao što to tvrdi Colomer (2017).

Tablica 1. Analiza sadržaja i dinamike stupanja na snagu pravnih akata katalonskih i španjolskih javnih tijela

Naziv pravnog akta	**Donositelj pravnog akta**	**Datum stupanja na snagu**	**Svrha pravnog akta**	**„katalonsko nacionalno pitanje“**	**„nositelj suvereniteta u Kataloniji“**	**„katalonsko pravo na odluku“**
Zakon o izmjenama katalonskog Statuta 6/2006	Katalonski parlament	19. srpnja 2006.	Povećati katalonsku samoupravu	Katalonci su nacija	Stanovnici Katalonije	Pravo na organizaciju referenduma
Žalba na neustavnost 8045-2006	Španjolski Ustavni sud na prijedlog stranke PP	9. listopada 2006.	Provjeriti ustavnost izmjena Statuta	Predmet provjere ustavnosti	Predmet provjere ustavnosti	Predmet provjere ustavnosti
Presuda 31/2010	Španjolski Ustavni sud	28. lipnja 2010.	Obraniti španjolski Ustav	Članak 2. španjolskog Ustava[209]	Članak 1. španjolskog Ustava[210]	Članak 92. španjolskog Ustava[211]
Rezolucija 742/IX	Katalonski parlament	27. rujna 2012.	Promjena političke orijentacije kat. vlade	Katalonci su nacija	Suverenitet je u rukama katalonske nacije	Demokratsko pravo na referendum o samoodređenju
Rezolucija 5/X	Katalonski parlament	23. siječnja 2013.	Odobrenje *Deklaracije o suverenosti i pravu na odluku Katalonaca*	Katalonci su nacija	Suverenitet je u rukama katalonske nacije	Demokratsko pravo na referendum o samoodređenju
Dekret 113/2013	Katalonska vlada	12. veljače 2013.	Osnivanje Savjetodavnog vijeća za nacionalnu tranziciju	Katalonci su nacija	Suverenitet je u rukama katalonske nacije	Demokratsko pravo na referendum o samoodređenju
Osporavanje regionalnih odredbi br. 1389-2013 protiv Rezolucije 5/X katalonskog parlamenta	Španjolski Ustavni sud	11. srpnja 2013.	Prihvaćanje prijedloga Nacionalne vlade o začetku procesa osporavanja *Rezolucije 5/X* katalonskog parlamenta	-	-	-

[211] Prema članku 92., političke odluke od posebne važnosti mogu biti predane izravno svim građanima na savjetodavnom referendumu. U tom slučaju referendum raspisuje kralj na prijedlog predsjednika vlade. Kongres mora taj prijedlog prethodno odobriti. Organski zakon uređuje uvjete i postupke za različite vrste referenduma predviđene španjolskim Ustavom (Boe.es, 2024: 29).

Rezolucija 323/X	Katalonski parlament	27. rujna 2013.	Predstavljanje političke orijentacije katalonske vlade u Kongresu	Katalonci su nacija	Suverenitet je u rukama katalonske nacije	Demokratsko pravo na referendum o samoodređenju
Prijedlog zakona 125 /000013	Španjolski Kongres	24. siječnja 2014.	Prijedlog katalonske vlade u španjolskom Kongresu o izmjenama *Zakona o sazivanju referenduma*	Katalonci su nacija	Suverenitet je u rukama katalonske nacije	Demokratsko pravo na referendum o samoodređenju
Presuda 42/2014	Španjolski Ustavni sud	10. travnja 2014.	Presuda Ustavnog suda u pogledu katalonske *Rezolucije 5/X*	Načelo jedinstva španjolske nacije	Katalonija nije suvereni politički i pravni subjekt	Ne postoji katalonsko „pravo na odluku“
Zakon 10/2014	Katalonski parlament	26. rujna 2014.	Pravno podržati savjetodavni referendum 9. 11. 2014.	Katalonci su nacija	Suverenitet je u rukama katalonske nacije	Demokratsko pravo na referendum o samoodređenju
Dekret 129/2014	Katalonska vlada	27. rujna 2014.	Sazivanje savjetodavnog referenduma 9. 11. 2014.	Katalonci su nacija	Katalonija je suvereni politički subjekt	Demokratsko pravo na referendum o političkoj budućnosti
Dekret 16/2015	Katalonska vlada	26. veljače 2015.	Stvaranje komisije za Nacionalnu tranziciju	Katalonci su nacija	Suverenitet je u rukama katalonske nacije	Demokratsko pravo na referendum o samoodređenju
Presuda 31/2015	Španjolski Ustavni sud	16. ožujka 2015.	Proglasiti neusklađenost *Zakona 10/2014* s Ustavom	Jedinstvo španjolske nacije	Suverenitet je u rukama svih Španjolaca	Nije u skladu s člankom 92. Ustava; ne postoji pravo na secesionistički referendum
Presuda 138/2015	Španjolski Ustavni sud	6. srpnja 2015.	Osuditi neustavnost akcija katalonske vlade zbog 9. 11. 2014.	Jedinstvo španjolske nacije	Suverenitet je u rukama svih Španjolaca	Nije u skladu s člankom 92. Ustava; ne postoji pravo na secesionistički referendum
Rezolucija 1/XI	Katalonski parlament	9. studenog 2015.	Početak procesa stvaranja neovisne Katalonije kao ishoda rezultata izbora 27. 9. 2015.	Katalonci su nacija	Suverenitet je u rukama katalonske nacije	Demokratsko pravo na referendum o samoodređenju
Presuda 259/2015	Španjolski Ustavni sud	2. prosinca 2015.	Protuustavnost *Rezolucije 1/XI*	Jedinstvo španjolske nacije	Suverenitet je u rukama svih Španjolaca	Nije u skladu s člankom 92. Ustava; ne postoji pravo na secesionistički referendum
Dekret 2/2016	Katalonski parlament	13. siječnja 2016.	Formiranje Odjela za vanjske poslove, institucionalne odnose i transparentnost	-	-	-
Dekret 45/2016	Katalonski parlament	19. siječnja 2016.	Strukturiranje Odjela za vanjske poslove, institucionalne odnose i transparentnost	-	-	-
Presuda 77/2017	Španjolski Ustavni sud	21. lipnja 2017.	Suspenzija *Dekreta 2/2016* i *Dekreta 45/2016*	-	-	-
Zakon 19/2017	Katalonski parlament	6. rujna 2017.	Sazivanje referenduma o samoodređenju	Katalonci su nacija	Suverenitet je u rukama katalonske nacije	Demokratsko pravo na referendum o samoodređenju
Zakon 20/2017	Katalonski parlament	8. rujna 2017.	Definiranje pravne i osnovne tranzicije Republike Katalonije	Katalonci su nacija	Suverenitet je u rukama katalonske nacije	Demokratsko pravo na referendum o samoodređenju
Deklaracija o neovisnosti Katalonije (odgođena)[212]	Legitimni predstavnici Katalonije	10. listopada 2017.	Proglašenje neovisne Republike Katalonije	Katalonci su nacija	Suverenitet je u rukama katalonske nacije	Demokratsko pravo na referendum o samoodređenju
Presuda 114/2017	Španjolski Ustavni sud	24. listopada 2017.	Protuustavnost *Zakona 19/2017* katalonskog parlamenta	Jedinstvo španjolske nacije	Suverenitet je u rukama svih Španjolaca	Nije u skladu s člankom 92. Ustava; ne postoji pravo na

[209] Prema članku 2., Ustav se temelji na neraskidivom jedinstvu španjolske nacije, zajedničke i nedjeljive zemlje svih Španjolaca; priznaje i jamči pravo na autonomiju nacionalnostima i regijama od kojih se sastoji te solidarnost među svima njima (Boe.es, 2024: 9).

[210] Prema stavku 2. članka 1., nacionalni suverenitet pripada španjolskom narodu, od kojega proizlaze ovlasti države (Boe.es, 2024: 9).

[211] Prema članku 92., političke odluke od posebne važnosti mogu biti predane izravno svim građanima na savjetodavnom referendumu. U tom slučaju referendum raspisuje kralj na prijedlog predsjednika vlade. Kongres mora taj prijedlog prethodno odobriti. Organski zakon uređuje uvjete i postupke za različite vrste referenduma predviđene španjolskim Ustavom (Boe.es, 2024: 29).

[212] Carles Puigdemont proglasio je 10. listopada 2017. godine Republiku Kataloniju, ali je nakon deset minuta odgodio njezinu implementaciju u praksi i pozvao Madrid, tj. španjolsku vladu na pregovore.

						secesionistički referendum
Deklaracija o neovisnosti Katalonije	Katalonski parlament	27. listopada 2017.	Proglašenje neovisne Republike Katalonije	Katalonci su nacija	Suverenitet je u rukama katalonske nacije	Demokratsko pravo na referendum o samoodređenju
Rezolucija 12327 na hitni zahtjev španjolske vlade	Senat	27. listopada 2017.	Implementacija članka 155. španjolskog Ustava u Kataloniji	Jedinstvo španjolske nacije	Suverenitet je u rukama svih Španjolaca	Nije u skladu s člankom 92. Ustava; ne postoji pravo na secesionistički referendum
Presuda 459/2019	Španjolski Vrhovni sud	14. listopada 2019.	Presuda zbog zločina pobune, zavođenja, malverzacija, neposluha i pripadanja kriminalnoj organizaciji	Jedinstvo španjolske nacije	Suverenitet je u rukama svih Španjolaca	Nije u skladu s člankom 92. Ustava; ne postoji pravo na secesionistički referendum
Kraljevski dekret 456/2021	Ministarstvo pravosuđa Kraljevine Španjolske	23. lipnja 2021.	Pomilovanje Dolors Bassa i Coll	-	-	-
Kraljevski dekret 457/2021	Ministarstvo pravosuđa Kraljevine Španjolske	23. lipnja 2021.	Pomilovanje Jordi Cuixart i Navarro	-	-	-
Kraljevski dekret 458/2021	Ministarstvo pravosuđa Kraljevine Španjolske	23. lipnja 2021.	Pomilovanje Carme Forcadell i Lluís	-	-	-
Kraljevski dekret 459/2021	Ministarstvo pravosuđa Kraljevine Španjolske	23. lipnja 2021.	Pomilovanje Joaquim Forn i Chiariello	-	-	-
Kraljevski dekret 460/2021	Ministarstvo pravosuđa Kraljevine Španjolske	23. lipnja 2021.	Pomilovanje Oriol Junquerras i Vies	-	-	-
Kraljevski dekret 461/2021	Ministarstvo pravosuđa Kraljevine Španjolske	23. lipnja 2021.	Pomilovanje Raül Romeva i Rueda	-	-	-
Kraljevski dekret 462/2021	Ministarstvo pravosuđa Kraljevine Španjolske	23. lipnja 2021.	Pomilovanje Josep Rull i Andreu	-	-	-
Kraljevski dekret 563/2021	Ministarstvo pravosuđa Kraljevine Španjolske	23. lipnja 2021.	Pomilovanje Jordi Sánchez i Picanyol	-	-	-
Kraljevski dekret 464/2021	Ministarstvo pravosuđa Kraljevine Španjolske	23. lipnja 2021.	Pomilovanje Jordi Turull i Negre	-	-	-

Način na koji španjolski Ustav definira podjelu ovlasti između španjolske države i autonomnih zajednica nije pogodovao *Zakonu o izmjenama katalonskog Statuta 6/2006* katalonskog parlamenta, s obzirom na to da je navedeni zakon uključivao prijenos pravosudnih i fiskalnih ovlasti španjolske države na autonomnu zajednicu Kataloniju. Navedeni zakon također je Katalonce definirao kao naciju, što je u kontradikciji s člankom 2. španjolskog Ustava koji tvrdi da se Ustav temelji na nedjeljivoj španjolskoj naciji. Postajala je i kontradikcija s člankom 3. španjolskog Ustava koji španjolski jezik definira kao službeni na cijelom teritoriju Španjolske, dok se u određenim autonomnim zajednicama dozvoljava službeni status i nekih drugih jezika, ali taj drugi jezik ne smije imati povlašteni status u odnosu na španjolski, što se htjelo postići *Zakonom 6/2006* (Boe.es, 2024: 9). *Zakon o izmjenama katalonskog Statuta 6/2006* bio je odobren u španjolskom Kongresu uz uvjet da se neke ovlasti revidiraju, a potom su ga na

referendumu 18. lipnja 2006. godine odobrili građani Katalonije, sa 74 % glasova. Odaziv stanovnika Katalonije bio je nešto manji od 49 %. U srpnju 2006. godine, španjolska konzervativna stranka PP uputila je žalbu španjolskom Ustavnom sudu (Levrat i sur., 2017: 19-20).

Osnivači katalonskog *procésa* tvrde da je skandalozna *Presuda Ustavnog Suda 31/2010* bila okidač za osnivanje pokreta za neovisnost 2012. godine, jer vrijeđa „dignitet Katalonije i Katalonaca". Naime, Ustavni sud se u toj presudi očitovao na žalbu konzervativne stranke PP u pogledu *Zakona o izmjenama katalonskog Statuta 6/2006*, tako da je 14 od 223 odredbe revidiranog zakona proglasio protuustavnima.[213] Nakon tog očitovanja došlo je do velikog prosvjeda u Kataloniji 10. srpnja 2010. godine, pod sloganom „Mi smo nacija, mi odlučujemo", a katalonske političke elite u svome su diskursu počele učestalo upotrebljavati termin „unutarnji kolonijalizam" ili „zatočenici španjolskog Ustava" (Levrat i sur., 2017: 20; Leguina, 2014: 144-146; Morel, 2018: 27-28).

Godine 2011. katalonske političke elite nisu se bavile *Presudom 31/2010* jer je tada pokret 15-M predstavljao veliki izazov za katalonsku i španjolsku vlast. Katalonija je bila najzaduženija autonomna zajednica Španjolske. Morala je refinancirati dug od 13 milijardi eura. Najveća katalonska banka *Catalunya Caixa* bila je u financijskoj krizi, a 22 % stanovnika Katalonije bilo je u štrajku. Ukupni dug Katalonije iznosio je oko 42 milijarde eura, tj. 21 % katalonskog BDP-a. U katalonskom parlamentu najviše se diskutiralo o primjeni politika rezanja javne potrošnje i načinu uspješnog suprotstavljanja velikoj ekonomskoj krizi, dok je tadašnji predsjednik katalonske vlade Artur Mas bezuspješno nastojao ispregovarati fiskalni pakt za Kataloniju. Građani su masovno prosvjedovali protiv politika strogosti. Predstavnici stranke ERC počeli su učestalo upotrebljavati slogan „Španjolska nas potkrada", aludirajući na to da španjolska država ne koristi novac Katalonaca kako bi poboljšala javne usluge u Kataloniji. Predsjednik ERC-a Oriol Junqueras tvrdio je da bi u slučaju neovisnosti Katalonija svake godine bila bogatija za 16 milijuna eura koje im uzima španjolska država (Morel, 2018: 36-38; Borrell i Llorach, 2015: 103-108, 155; Mas, 2020: 58-65).[214] *Procés* se službeno osniva 27.

[213] Važno je napomenuti da se Ustavni sud morao očitovati zbog članka 161. španjolskog Ustava kojim je definirano u kojim je sve slučajevima španjolski Ustavni sud, koji ima jurisdikciju nad čitavim španjolskim teritorijem, dužan podnijeti službeno očitovanje. Dužan se očitovati u pogledu moguće žalbe protiv navodne neustavnosti zakona i propisa koji imaju pravnu snagu. Dužan se očitovati i u pogledu pojedinačnih žalbi na navodnu ugrozu prava i sloboda, kao i u pogledu definiranja nadležnosti institucija španjolske države i autonomnih zajednica (Boe.es, 2024: 47).

[214] Tvrdnja „Španjolska nas potkrada" motivirala je Josepa Borrella i Joana Lloracha da napišu knjigu *Las cuentas y los cuentos de la independencia* [*Računi i priče o neovisnosti*] u kojoj su se koristili monetarnom metodom i

rujna 2012. godine *Rezolucijom 742/IX* u kojoj je navedeno da će Katalonija započeti novu etapu koja će se temeljiti na pravu na odluku. Artur Mas odlučio je raspustiti svoj kabinet i predložiti katalonskom parlamentu sazivanje novih regionalnih izbora 25. studenog 2012. godine, koji bi poslužili kao ispitivanje podrške neotuđivom pravu Katalonije na samoodređenje kao demokratskom izrazu njezine suverenosti kao nacije. Nakon regionalnih izbora u studenome 2012. godine, vlast je oformila manjinska vlada stranke CiU uz podršku stranke ERC. Nova regionalna vlada predložila je katalonskom parlamentu *Rezoluciju 5/X* koju je potom parlament odobrio. *Rezolucijom 5/X* odobrila se *Deklaracija o suverenosti i pravu na odluku naroda Katalonije.* Na *Rezoluciju 5/X* potom se španjolska vlada žalila Ustavnom sudu, pozivajući se prioritetno na članke 1. i 2. španjolskog Ustava. Ustavni sud prihvatio je 11. srpnja 2013. godine *Osporavanje regionalnih odredbi br. 1389-2013 protiv Rezolucije 5/X katalonskog parlamenta* i od tog trenutka započela je konstantna interakcija između katalonskih i španjolskih javnih tijela. Konačnu *Presudu 42/2014* španjolski Ustavni sud donio je 10. travnja 2014. godine, u kojoj je naglasio načelo jedinstva španjolske nacije i prvenstvo španjolskog Ustava, presudivši da *Rezolucija 5/X* Kataloniji protuustavno pripisuje karakter suverenog pravnog i političkog subjekta te katalonsko „pravo na odluku". Katalonski parlament potom je izglasao *Zakon 10/2014* o javnim savjetovanjima koja nisu pravno obvezujuća, a idući dan je predsjednik katalonske vlade Artur Mas objavio *Dekret 129/2014* kojim je za 9. studeni 2014. godine sazvao savjetodavni referendum o političkoj budućnosti Katalonije. Na tom javnom savjetovanju 80,7 % građana Katalonije dalo je podršku katalonskoj neovisnosti, ali je odaziv iznosio 36,59 % od ukupnog biračkog tijela Katalonije. Ustavni sud je u *Presudi 31/2015* ocijenio da *Zakon 10/2014* nije u skladu sa španjolskim Ustavom, dok su akcije sazivanja savjetodavnog referenduma *Presudom 138/2015* osuđene kao protuustavno djelovanje katalonske vlade. Tim dvjema presudama španjolski Ustavni sud poručio je katalonskoj vladi i katalonskom parlamentu da ne postoji legalan način kojim institucije Katalonije mogu na teritoriju Katalonije organizirati javno savjetovanje koje nije pravno obvezujuće ili pravno obvezujući referendum o političkoj budućnosti Katalonije (Levrat i sur., 2017: 23; Cendón, 2016: 189-193; Martí, 2013: 508-509). Artur Mas je u veljači 2015. godine *Dekretom 16/2015* osnovao komisiju za Nacionalnu tranziciju, čiji je zadatak bio stvaranje prijedloga o državnim strukturama buduće Republike Katalonije. Nakon što je Ustavni sud objavio *Presudu 138/2015*, Mas je zajedno sa strankom ERC i nekoliko drugih manjih stranaka, uz podršku civilnih udruga

metodom dobiti kako bi demitizirali Junquerrasovu tvrdnju o „katalonskih 16 milijuna eura" i konstataciju da „Španjolska potkrada Kataloniju" (Borrell i Llorach, 2015: 75-89).

ANC i *Ómnium Cultural*, formirao koaliciju *Junts pel Sí* [*Zajedno za Da*] koja je u rujnu 2015. godine izašla na regionalne izbore te u slučaju pobjede nudila referendum o samoodređenju Katalonije. Proindependentistička koalicija naposljetku je dobila te izbore, osvojivši 62 zastupnička mjesta u katalonskom parlamentu. Podršku koaliciji dala je anarhistička stranka CUP koja je bila osvojila 10 zastupničkih mjesta. Važno je istaknuti da je parlamentarna većina proindependentističke koalicije uz podršku stranke CUP iznosila 47,8 % glasova, tj. parlamentarna većina nije dobila više od 50 % glasova katalonskog biračkog tijela (Levrat i sur., 2017: 24). Koalicija JxS, *Junts pel Sí*, smatrala je da zbog proindependentističke većine u broju zastupničkih mjesta u katalonskom regionalnom parlamentu ima legitimitet za početak procesa odcjepljenja Katalonije od Španjolske. Prvi je korak bilo izglasavanje *Rezolucije 1/XI* o početku procesa stvaranja neovisne Katalonije, što se dogodilo 9. studenog 2015. godine kao ishod rezultata regionalnih izbora održanih 27. rujna 2015. godine. Ustavni sud potom je *Presudom 259/2015* od 2. prosinca 2015. godine poništio *Dekret o formiranju nacionalne tranzicije* i *Rezoluciju 1/XI*. U siječnju 2016. godine predsjednik katalonske vlade postao je Carles Puigdemont jer stranka CUP nije htjela dati podršku Arturu Masu (Castro, 2018: 217-219; Martí i Cetrà, 2016: 116-118). Novi katalonski predsjednik odmah je posjetio Madrid i pokušao dogovoriti referendum o samoodređenju, ali bez uspjeha. Posljedično su ekstremno zahladili odnosi između Madrida i Barcelone. Puigdemont je potom *Dekretom 2/2016* oformio Odjel za vanjske poslove, institucionalne odnose i transparentnost te *Dekretom 45/2016* navedeni odjel precizno strukturirao. Španjolska nacionalna vlada zatim je 16. veljače 2016. godine uputila prijavu Ustavnom sudu, pozivajući se na članak 149. španjolskog Ustava kojim se određuje da su vanjski poslovi pod isključivom ingerencijom španjolske države. Ustavni sud je *Presudom 77/2017* od 21. lipnja 2017. godine *Dekret 2/2016* i *Dekret 45/2016* proglasio protuustavnima. Carles Puigdemont nije se zaustavio, usprkos opomenama španjolskog Ustavnog suda. Predložio je katalonskom parlamentu dva nova zakona, s ciljem ubrzanja secesionističkog procesa. Katalonski parlament izglasao je 6. rujna 2017. godine *Zakon 19/2017* o sazivanju referenduma o samoodređenju, a potom je 8. rujna 2017. godine izglasao *Zakon 20/2017* o definiranju pravne i osnovne tranzicije Republike Katalonije. Ustavni sud je tijekom 2017. godine pet puta upozoravao katalonsku vladu i njezina predsjednika Carlesa Puigdemonta da zaustave proces organiziranja secesionističkog referenduma koji je protuustavan. Puigdemont se oglušio na te zahtjeve i građane Katalonije pozvao da slobodno 1. listopada 2017. godine izađu na birališta. Katalonska vlada je tjedan dana prije referenduma odašiljala poruku putem svih medija da „španjolska država više ne kontrolira teritorij

Katalonije“, a pri organizaciji referenduma važnu su ulogu imale civilne udruge *Assemblea Nacional Catalana* i *Òmnium Cultural*. Na dan referenduma, 43,03 % stanovnika upisanih u registar birača Katalonije izašlo je glasovati, a 90,18 % njih potvrdno je odgovorilo na pitanje o podršci stvaranju neovisne Republike Katalonije. Došlo je i do oštre intervencije španjolske policije koja je koristila projektile u obliku gumenih lopti kako bi glasače potjerala s birališta i uzela glasačke kutije. Katalonska vlada smatrala je da će Bruxelles reagirati zbog ponašanja španjolske policije na dan referenduma. Međutim, Europska unija nije reagirala i Carles Puigdemont odlučio je odgoditi službenu objavu rezultata referenduma koja obično slijedi 48 sati nakon referenduma. Puigdemont je naposljetku 10. listopada 2017. godine sazvao sjednicu katalonskog parlamenta, na kojoj je iznio *Deklaraciju o neovisnosti Katalonije* kojom je proglasio Republiku Kataloniju, ali je odmah predložio da se u sljedećim tjednima „suspendiraju efekti“ deklaracije kako bi se otvorio dijalog s Madridom. Važno je naglasiti da ta sjednica, koja je predstavljala svečani čin proglašenja Republike Katalonije, nije bila plenarna te zbog toga nije imala pravnu vrijednost. U danima koji su uslijedili Puigdemont je predlagao dijalog s Madridom, a španjolski premijer Mariano Rajoy predlagao je nove regionalne izbore u Kataloniji. Tadašnji predsjednik Baskije Iñigo Urkullu shvatio je ozbiljnost situacije te pokušao biti „zajednički sugovornik“[215] Rajoya i Puigdemonta, s ciljem sazivanja novih regionalnih izbora, čime bi se izbjegla primjena članka 155. te dijalog i dogovor između Madrida i Barcelone (March, 2018: 16-22; Morel, 2018: 173-191; Puigdemont, 2020: 499-501)[216]. Urkullu nije uspio i naposljetku je 27. listopada 2017. godine izglasana *Deklaracija o neovisnosti* u katalonskom parlamentu, zahvaljujući 70 potvrdnih glasova, 2 suzdržana glasa i 10 glasova protiv.[217] Nakon tog proglašenja došlo je do velikog slavlja jednog dijela građana na ulicama Katalonije, a Puigdemont je sasvim neočekivano napustio centar Barcelone (Morel, 2018: 200). Tadašnji predsjednik Europskog vijeća Donald Tusk odmah nakon proglašenja neovisnosti Katalonije očitovao se, izjavivši da Španjolska ostaje „jedini sugovornik“ Europske unije te da za EU „nema promjene“. Tadašnji predsjednik Europske komisije Jean Claude Juncker izjavio je da poštuje sve odluke španjolske vlade, s obzirom na to da je riječ o procesu

[215] U svim svojim obraćanjima medijima, Urkullu je izbjegavao riječ „medijator“ i inzistirao na riječi *interlocutor* ili *intercesor*, tj. „sugovornik“ ili „zagovornik“ (Martín Plaza, 2019b).

[216] Carles Puigdemont (2020: 499-501) u svojoj je autobiografskoj knjizi *M'explico de la investidura a l'exili* [*Objašnjavam se od investiture do egzila*], objavio *e-mailove* u kojima je Urkullu Rajoyu i Puigdemontu iznio svoj prijedlog dijaloga, pregovora i konačnog sporazuma s ciljem izbjegavanja institucionalne krize. Autonomne zajednice Valencija, Aragonija i Baleari, tj. područja bivših katalonskih zemalja, nisu podržali Puigdemontovu ideju o odcjepljenju. Zapravo je njegova politika narušila njihove međusobne odnose koje su oni htjeli popraviti sredinom 2021. godine (Segura, 2021).

[217] Zastupnici stranaka PSC, PP i C's odlučili su napustiti katalonski parlament neposredno prije izglasavanja *Deklaracije o neovisnosti.* Bila je riječ o ukupno 53 zastupnika.

koji se događa unutar Španjolske. Antonio Tejani, tadašnji predsjednik Europskog parlamenta, osudio je izglasavanje katalonske *Deklaracije o neovisnosti* u katalonskom parlamentu jer je ona u suprotnosti s vladavinom prava, španjolskim Ustavom i katalonskim Statutom autonomije. Zbog toga je izjavio da navedenu deklaraciju neće priznati nijedna članica Europske unije (Lavanguardia.com, 2017). Španjolski Senat istoga je dana izglasao primjenu članka 155. španjolskog Ustava u Kataloniji, što je španjolskoj vladi omogućilo raspuštanje katalonske vlade i najavu novih regionalnih izbora za 21. prosinac 2017. godine.[218] Carles Puigdemont, zajedno s još četvero članova regionalne vlade, odlučio je potajno napustiti Kataloniju 28. listopada 2017. godine i nastaniti se u Belgiji. Takav postupak pravdao je kao „odlazak u egzil", gdje se može nastaviti boriti za zahtjeve *procésa* (Bbc.com/mundo, 2017; Morel, 2018: 201-210). U lipnju 2018. godine izglasano je nepovjerenje Rajoyevoj vladi i novi premijer postao je socijalist Pedro Sánchez (Garea, 2018). U veljači 2019. godine započelo je suđenje političkim i civilnim čelnicima *procésa* zbog zavođenja građana, neposluha u kontekstu protuustavnog javnog djelovanja te malverzacija u pogledu korištenja javnog novca za organizaciju ilegalnog secesionističkog referenduma, a okončano je 14. listopada 2019. godine *Presudom 459/2019* španjolskog Vrhovnog suda. Prema navedenoj presudi svi optuženi, njih dvanaestero, bili su osuđeni, a devetero ih je dobilo zatvorske kazne različitog vremenskog trajanja, od 10 mjeseci do 12 godina (Arechederra, 2019; Elperiodico.com, 2022). Slučaj je konačno okončan 23. lipnja 2021. godine *Kraljevskim dekretima 456/2021, 457/2021, 458/2021, 459/2021, 460/2021, 461/2021, 462/2021, 463/2021* i *464/2021*, kojima je španjolska izvršna vlast na prijedlog premijera Sáncheza pomilovala devetero katalonskih političkih i civilnih čelnika od izrečene zatvorske kazne. Sánchez je tada istaknuo kako je u Kataloniji došlo do krize suživota te da je svrha vladine odluke o pomilovanju katalonskih političkih i civilnih čelnika otvaranje novog razdoblja dijaloga i izgradnja mostova između politički udaljenih ljudi (lamoncloa.gob.es, 2021). Tim je činom *procés* znatno oslabio.

[218] Članak 155.: 1. Ako autonomna zajednica ne ispunjava obveze određene Ustavom ili drugim zakonima ili aktima na način da ozbiljno ugrožava opće interese Španjolske, Vlada nakon podnošenja pritužbe predsjedniku autonomne zajednice, na koju nije dobila zadovoljavajući odgovor, može nakon odobrenja apsolutne većine Senata primijeniti neophodne mjere kako bi se potonju prisililo na izvršavanje navedenih obveza, s ciljem zaštite gore navedenih općih interesa. 2. U cilju provedbe mjera navedenih u prethodnoj klauzuli, Vlada može izdati upute svim tijelima autonomnih zajednica (Boe.es, 2024: 47-48).

5. 3. 4. Dinamika secesionističke krize: kvalitativna analiza sadržaja relevantnih novinskih članaka o evoluciji independentističkih prosvjeda

Kvalitativna analiza medijskih napisa o najvažnijim prosvjedima u Barceloni treći je kut promatranja fenomena unilateralnog pokušaja odcjepljenja u liberalnoj demokraciji, kojim se završno upotpunjuje „istraživačka slagalica". Artur Mas (2020: 61) u svojoj je autobiografskoj knjizi *Cabeza fría, corazón caliente* [*Hladna glava, toplo srce*] naglasio da je masovni prosvjed građana 11. rujna 2012. godine, pod sloganom „Katalonija, nova država Europe", utjecao na promjenu stranačke politike iz „više autonomije" u stvaranje nove države. Zbog toga je, prema mišljenju tadašnjeg predsjednika *Generalitata*, posljedično došlo do formiranja *procésa*. Mas (2020: 126-127) također navodi da je 2014. godine pritisak na njega vršila Carme Forcadell, tadašnja predsjednica udruge ANC, nagovarajući ga da organizira referendum o samoodređenju Katalonije. To je posljedično utjecalo na formiranje koalicije izborne liste *Zajedno za Da* za regionalne izbore 2015. godine. Zbog svega navedenog važno je razumjeti djelovanje katalonskog civilnog društva s ciljem postizanja komplementarne slike *procésa*. U Tablici 2. prikazana je analiza 36 najvećih i najvažnijih prosvjeda koji su navedeni kronološki od 28. lipnja 2010. do 23. lipnja 2021. godine. Važno je napomenuti da su se prosvjedi u navedenom razdoblju organizirali diljem Katalonije, ali prosvjedi u Barceloni ipak su bili medijski najviše praćeni jer su bili najmasovniji. O prosvjedima u Barceloni pisali su i svi ugledni dnevni listovi koji izlaze na teritoriju Španjolske i Katalonije, dok to nije bio slučaj s nekim manjim prosvjedima u Gironi i Lleidi. Medijski članci o prosvjedima preuzeti su iz sedam tiskanih medija: *La Vanguardia*, *El Periodico*, *El Punt Avui*, *Diari Ara*, *El Mundo*, *ABC* i *El País*. Dnevni listovi *ABC* i *El Mundo* ideološki su bliski španjolskim konzervativcima, dok je *El País* blizak španjolskim socijalistima. *La Vanguardia* i *El Periódico* su katalonski dnevni listovi koji izlaze na španjolskom i katalonskom jeziku, a bliski su katalonskim socijalistima. *El Punt Avui* i *Diari Ara* su katalonski dnevni listovi koji izlaze isključivo na katalonskom jeziku, a bliski su katalonskim nacionalistima. Iz svakog od navedenih sedam medija preuzeto je po 28 relevantnih članaka objavljenih neposredno nakon tih prosvjeda, tj. analizirano je ukupno 196 medijskih tekstova. Analiza u Tablici 2. provedena je po sljedećim kriterijima: „tip prosvjeda" (nacionalistički, independentistički ili prosvjed usmjeren protiv politika strogosti regionalne vlade), „broj sudionika" (masovno okupljanje ili manji prosvjed), „opis organizatora prosvjeda" (jesu li organizatori prosvjeda ujedno i pripadnici političkih stranaka ili su izričito samo pripadnici civilnih udruga), „političko sudjelovanje" (jesu li vodeći katalonski politički akteri sudjelovali na tim prosvjedima) i „poruka prosvjeda" (jesu li prosvjedi imali univerzalni slogan

ili su na njima sudjelovale različite skupine koristeći se raznim porukama). Ova analiza dodatno će razjasniti odgovor na pitanje jesu li katalonske političke elite svoje poteze radile zbog prosvjeda, tj. zahtjeva nezadovoljnih građana za odcjepljenjem i stvaranjem Republike Katalonije kao što to tvrdi Anselmo (*pseudonim*), ili su bile u sprezi s vodstvom civilnih udruga i na taj način utjecale na djelovanje tih udruga, što se tvrdi u *Presudi 459/2019* španjolskog Vrhovnog suda.

Tablica 2. Analiza najznačajnijih prosvjeda građana od 10. lipnja 2010. do 11. rujna 2020. u Barceloni

Datum	Tip	Broj sudionika	Organizatori	Poruka	Sudjelovanje političara
10. lipnja 2010.	nacionalistički	425.000	*Ómnium Cultural,* CiU, ERC, PSC, ICV	„Mi smo nacija, mi odlučujemo!“	DA
11. rujna 2010.	nacionalistički	9000	*Ómnium Cultural*	Različite poruke 16 političkih stranaka i platformi	DA
15. svibnja 2011.	protiv mjera štednje	10.000	platforma *Democracia Real Ya*	„Dostojanstvene plaće“ „Zastupajte građane“ „Promjena političke klase“	NE
28. svibnja 2011.	protiv mjera štednje	10.000	platforma *Democracia Real Ya*	„Borit ćemo se protiv Režima iz '78“ „Demokracija“	NE
15. lipnja 2011.	protiv mjera štednje	2000	Pokret 15-M	„Ostavka za Felipa Puiga“ „Demokracija“	NE
11. rujna 2011.	nacionalistički	10.000	udruge civilnog društva i političke stranke	„Katalonski jezik na udaru“ i različite poruke ERC-a, CUP-a i drugih	DA
15. listopada 2011.	protiv mjera štednje	60.000	Pokret 15-M	„Naše blagostanje nije na prodaju“	NE
29. veljače 2012.	protiv mjera štednje	60.000	Pokret 15-M	„Protiv mjera štednje u obrazovanju“	NE
29. ožujka 2012.	protiv mjera štednje	800.000	Pokret 15-M i radnički sindikati	„Protiv reforme tržišta rada“	NE
11. rujna 2012.	independentistički	600.000	ANC i *Ómnium Cultural*	„Katalonija, nova država Europe“	DA
11. rujna 2013.	independentistički	793.000 u lancu dugom 400 km	ANC i *Ómnium Cultural*	„Katalonski put prema neovisnosti“	DA
11. rujna 2014.	independentistički	1.800.000	ANC, *Ómnium Cultural,* AMI	„Sada je trenutak“ „Želja za glasanjem o neovisnosti“	DA
11. rujna 2015.	independentistički	1.400.000	ANC, *Ómnium Cultural,* AMI	„Slobodni put za Republiku Kataloniju“	DA
11. rujna 2016.	independentistički	875.000	ANC i *Ómnium Cultural*	„Zadnja stanica prije referenduma“	DA
11. rujna 2017.	independentistički	oko 1.000.000	ANC i *Ómnium Cultural*	„Referendum je demokracija“ „*Diada* za DA“	DA
3. listopada 2017.	štrajk, independentistički	oko 2.200.000	Sindikat CGT, CNT, COS i drugi	Opći štrajk zbog ponašanja policije	DA
8. studenog 2017.	independentistički, protiv pritvora katalonskih lidera	25.000	ANC, *Ómnium,* ERC, CUP, sindikat CRC i dr.	„Sloboda za političke zatvorenike“	DA
12. studenog 2017.	independentistički, protiv pritvora katalonskih lidera	750.000	ANC i *Ómnium Cultural*	„Sloboda za političke zatvorenike“	DA
11. rujna 2018.	independentistički	oko 1.000.000	ANC i *Ómnium Cultural*	„Izgradimo Republiku Kataloniju“	DA
21. veljače 2019.	početak suđenja, independentistički	240.000	independentistički sindikati i aktivisti	„Bez pravâ nema slobode“	DA
11. rujna 2019.	independentistički	600.000	ANC i *Ómnium Cultural*	„Naš cilj je neovisnost“	DA
14. listopada 2019.	*presuda 459/2019*, independentistički	-	ANC i *Ómnium Cultural*	blokada cesta, željeznice i aerodroma	DA

15. listopada 2019.	*presuda 459/2019*, independentistički	-	ANC i *Ómnium Cultural*	blokada cesta, željeznice i aerodroma	DA
16. listopada 2019.	*presuda 459/2019*, independentistički	-	ANC i *Ómnium Cultural*	blokada cesta, željeznice i aerodroma	DA
17. listopada 2019.	*presuda 459/2019*, independentistički	-	ANC i *Ómnium Cultural*	blokada cesta, željeznice i aerodroma	DA
18. listopada 2019.	*presuda 459/2019*, independentistički	-	ANC i *Ómnium Cultural*	blokada cesta, željeznice i aerodroma	DA
19. listopada 2019.	*presuda 459/2019*, independentistički	-	ANC i *Ómnium Cultural*	blokada cesta, željeznice i aerodroma	DA
11. rujna 2020.	independentistički	60.000	ANC i *Ómnium Cultural*	„Dužnost za stvaranjem bolje budućnosti“ „Pravo na neovisnost“	DA

Presuda 21/2010 stupila je na snagu 28. lipnja 2010., ali je njezin sadržaj bio poznat javnosti već 9. lipnja 2010. godine. Stoga je prvi prosvjed koji se analizira bio organiziran 10. lipnja 2010. godine. *El País* (Elpais.com, 2010a) ističe da je na tom prosvjedu sudjelovalo 425.000 građana, a slogan prosvjeda bio je „Mi smo nacija, mi odlučujemo!“. Bio je to najveći prosvjed u Kataloniji nakon *Diade* 1977. godine, kada je slogan bio „Sloboda, amnestija i Statut autonomije“. Prosvjed je bio svojevrsni revolt građana Katalonije na negiranje njihove nacionalne stvarnosti. Prosvjed je bio nacionalistički, a organizirala ga je udruga *Ómnium Cultural* na čelu s tadašnjom predsjednicom Muriel Casals. Katalonske političke stranke PSC, CiU, ERC i ICV bile su suorganizatori prosvjeda. Osim tadašnjeg predsjednika *Generalitata* Joséa Montille, prosvjedu su prisustvovali i prethodni predsjednici katalonske vlade, Jordi Pujol i Pasqual Maragall (Elpais.com, 2010a). Na katalonski nacionalni blagdan *Diadu* 11. rujna 2010. bio je organiziran prosvjed koji je uključivao 9000 građana. Mogle su se vidjeti različite poruke 16 političkih stranaka i platformi. Neke poruke odnosile su se na tadašnje loše ekonomske prilike, a druge na kampanju za regionalne izbore. Nitko tada nije spominjao *Presudu 21/2010* španjolskog Ustavnog suda. Dnevni list *El Periódico* tada je pisao da je *Diada* pokazala ekstremnu razjedinjenost katalonskog nacionalizma koja ga čini slabim (Elpais.com, 2010b; Elperiodico.com, 2010). U 2011. godini zabilježen je porast prosvjedne aktivnosti u Barceloni za 61,57 % u odnosu na prethodnu godinu, i to zahvaljujući pokretu 15-M ili *indignadosa*, tj. „ogorčenih“ (Lavanguardia.com, 2011b). Dnevni list *La Vanguardia* ističe prosvjed koji je 15. svibnja 2011. godine organizirala platforma „Stvarna demokracija odmah“. U tom prosvjedu sudjelovalo je 10.000 mladih koji su zahtijevali promjenu političke klase, tj. političke aktere koji će se boriti za njihove interese. Mogli su se tada vidjeti slogani „Dostojanstvene plaće“ i „2000 eura za poštenog političara“ (Martiarena, 2012). Na prosvjedu *indignadosa* 28. svibnja došlo je do intervencije katalonske policije *Mossos D'Esquarda* jer je nakon prosvjeda, u kojem je sudjelovalo 10.000 građana, 400 mladih ostalo spavati na glavnom trgu Barcelone *Placi Catalunyi.* U tom sukobu bilo je ozlijeđeno 120 osoba. Dnevni list *El*

Mundo ističe da se zbog tog incidenta pojačala razina ogorčenosti kod *indignadosa* (Mondelo, 2011). Posebno je bio zapamćen prosvjed *indignadosa* 15. lipnja 2011. godine. Prosvjednici su opkolili ulaz u katalonski parlament te je zbog toga Artur Mas morao helikopterom doći do zgrade *Generalitata.* Ponovno je došlo do sukoba između prosvjednika i katalonske policije. Katalonski *El Punt Avui* i španjolski *Diari ABC* ističu da su u tom sukobu bili ozlijeđeni katalonski policajci te da je tadašnji voditelj unutarnjih poslova Katalonije Felip Puig najavio povećanje broja katalonskih policajaca na trgovima i ulicama Barcelone (Elpuntavui.cat, 2011; Abc.es, 2011). Civilno društvo i politički akteri imali su na *Diadi* 2011. godine različite poruke. Glavna poruka 10.000 sudionika bila je obrana katalonskog jezika, a sudionici *Diade* nosili su transparente kojima su htjeli pokazati da nemaju ništa protiv španjolskog jezika, ali da je njihov materinji jezik isključivo katalonski (Lavanguardia.com, 2011a). Jedan od najvećih prosvjeda pokreta 15-M održan je 15. listopada 2011. godine. Dnevni listovi *La Vanguardia* i *El Periódico* ističu da je prema podacima katalonske policije tada na prosvjedu sudjelovalo 60.000 ljudi, dok je prema podacima glasnogovornika *indignadosa* broj sudionika bio znatno veći, između 250.000 i 350.000 (Sust, 2011: Lavanguardia.com, 2011c). Prosvjed *indignadosa* 29. veljače brojio je 60.000 sudionika, a 29. ožujka čak 800.000 sudionika. Na oba prosvjeda slogani su bili usmjereni protiv rezanja javnih rashoda u obrazovanju i protiv reforme rada (Pellicer, 2012; Elmundo.es, 2012). U ožujku 2012. godine osnovana je udruga ANC (*Assemblea de Catalunya*), na čelu s predsjednicom Carme Forcadell. Djelovanje udruge ANC bilo je usmjereno k ostvarenju neovisne Republike Katalonije, pomoću demokratskih i miroljubivih metoda. To se najviše odnosilo na mobilizaciju građana da izađu na ulice i sudjeluju u independentističkim prosvjedima. U tom je naumu udruga ANC dobila podršku Muriel Casals, tadašnje predsjednice udruge *Ómnium Cultural.* Udruga *Ómnium* bila je osnovana u razdoblju frankizma, kad je odigrala važnu ulogu u očuvanju katalonskog jezika i kulture te je zbog toga stekla veliki ugled u Kataloniji. Obje udruge postale su važan stup *procésa* te ih se više promatralo kao katalonske institucije, a manje kao obične civilne udruge (Canal, 2018: 169-171). Od 2012. godine nacionalni blagdan *Diada* prestao je biti prioritetno blagdan slavljenja opstanka katalonske nacije, kulture i jezika te postao blagdan slavljenja ideje o independentizmu, tj. odcjepljenju Katalonije od Španjolske i stvaranju nove države Republike Katalonije. Glavni organizator te manifestacije postala je udruga ANC, a slogani prosvjeda bili su homogeni iako su različite političke i civilne grupe sudjelovale na *Diadama* od 2012. do 2017. godine. Na *Diadi* 2012. godine sudjelovalo je 600.000 građana, noseći transparente na kojima je pisalo „Katalonija, nova država Europe“. Osim udruge ANC, u organizaciji je

sudjelovala katalonska vlada na čelu s Arturom Masom te katalonska regionalna televizija TV3. Nakon tog prosvjeda povećao se broj pobornika neovisnosti. Prema anketama, iznosio je 44 % katalonske populacije te je Mas zbog toga bio sazvao prijevremene regionalne izbore. Stoga se može zaključiti da je udruga ANC u kratkom vremenu promijenila prirodu stranačkog natjecanja u Kataloniji te izvršila indirektni utjecaj na oblikovanje izbornog ciklusa. Na *Diadi* 2013. godine oko 793.000 građana napravilo je „ljudski lanac" dug 400 kilometara, od francuskog grada Le Perthus do grada Vinaròs u pokrajini Valenciji. „Ljudski lanac" obuhvatio je mali dio francuske Katalonije i sjeverni dio španjolske Katalonije, što je imalo simboliku i poveznicu s dva glavna katalonska mita. Prvi je mit o Kataloniji kao tisućljetnoj naciji koja je nekad davno bila slobodna, a potom ju je okupirao neprijatelj u liku španjolske države. Drugi je mit o Kataloncima kao sjevernjacima koji žive na jugu i zbog toga se njihov mentalitet razlikuje od ostatka današnje španjolske države. Za razliku od Španjolaca, Katalonci su marljivi, poduzetni i strogi individualci. Slogan je bio „Katalonski put prema neovisnosti". Potporu je dalo 13 udruga civilnog društva te katalonske političke stranke CiU, ERC, ICV i CUP (Rico i Juve, 2012; Ríos i Noguer, 2013; García, 2018: 291-291; Morel, 2018: 28; Dowling, 2020: 61; Humlebæk i Hau, 2020: 22). *Diada* 2014. godine brojila je najviše prosvjednika. *El Punt Avui* i *La Vanguardia* ističu da ih je bilo milijun i osamsto tisuća. Slogan je bio „Sada je trenutak", a odnosio se na katalonsko pravo na odluku u obliku savjetodavnog referenduma koji se trebao održati 9. studenog iste godine. Carme Forcadell tada je isticala da je to najveći europski prosvjed ikad. Taj prosvjed imao je međunarodni karakter. Bili su pozvani političari iz inozemstva i zbog toga su slogani bili napisani na katalonskom i engleskom jeziku. U odnosu na prethodnu *Diadu*, prosvjed su pratili i o njemu izvještavali svi vodeći europski i svjetski mediji (Elpuntavui.cat, 2014; Lavanguardia.com, 2016; Humlebæk i Hau, 2020: 22).[219] Na *Diadi* 2015. godine sudjelovalo je milijun i četiristo tisuća građana. Fokus je bio na regionalnim izborima koji su bili zakazani za 27. rujna. Poruka je glasila „Slobodni put za Republiku Kataloniju". Formirala se koalicija *Junts pel Sí* [*Zajedno za Da*], na čijoj su se listi mogla vidjeti imena Carme Forcadell i Muriel Casals. Artur Mas u svojoj je knjizi detaljno opisao trenutak 2015. godine, kad je došlo do kompromisa između njega, Oriola Junquerasa iz ERC-a, Carme Forcadell iz udruge ANC, Muriel Casals iz udruge *Ómnium* i Josepa Vile

[219] Važno je napomenuti da se 2014. godine osnovala unionistička udruga u Barceloni *Societat Civil Catalana* [*Katalonsko civilno društvo*]. Ta udruga organizirala je masovne prosvjede protiv secesionizma i secesionističkog referenduma. Svojom aktivnošću htjela je pokazati da se veliki dio Katalonije protivi suverenističkim ili independentističkim politikama i zagovara poštovanje španjolskog ustavnog okvira (Societatcivilcatalana.cat, 2025).

d'Abadala iz udruge AMI[220] u pogledu zajedničke liste. Udruga ANC uspjela je homogenizirati katalonski nacionalizam, što je omogućilo zajedničku izbornu listu. U tome su pomogle poruke upućene katalonskoj javnosti u kojoj su se svi independentistički glasači, od ekstremno lijevih do konzervativnih, mogli pronaći (primjerice „Pravda, poštenje i sloboda za Kataloniju"). Zajednička lista civilnih i političkih aktera ujedno je značila da udruge prestaju biti neovisni civilni akteri koji pritišću katalonske političke elite, nego počinju djelovati fluidno s njima. Carme Forcadell je nakon regionalnih izbora postala predsjednica katalonskog regionalnog parlamenta (Mas, 2020: 169; Sastre, 2015; Dowling, 2020: 62). *Diadu* 2016. godine organizirala su dva Jordija. Jordi Sànchez naslijedio je Forcadell i postao predsjednik udruge ANC, a Jordi Cuixart naslijedio je Casals i postao predsjednik *Ómnium Culturala.* Na toj manifestaciji u centru pažnje također je bio novi katalonski predsjednik Carles Puigdemont. Slogan je tada glasio „Zadnja stanica prije referenduma". Sljedeće godine *Diadu* je obilježilo iščekivanje referenduma o samoodređenju te je zbog toga slogan manifestacije glasio „Referendum je demokracija". Htjela se poslati poruka da Katalonija ima demokratsko pravo na odluku o svojoj budućnosti kao neovisne države (Canal, 2018: 171-172; Lavanguardia.com, 2016; Ara.cat, 2017). Nakon referenduma 1. listopada 2017. godine, radnički sindikati CGT, CNT i drugi odlučili su organizirati opći štrajk zbog ponašanja španjolske policije na dan referenduma. Taj je masovni prosvjed brojio više od dva milijuna građana. Nakon uhićenja desetero katalonskih independentističkih aktera, organizirali su se prosvjedi 8. i 12. studenog, pod sloganom „Sloboda za političke zatvorenike". Na *Diadi* 2018. godine slogan je glasio „Izgradimo Republiku Kataloniju" i to je bio zadnji milijunski masovni prosvjed (Elperiodico.com, 2017a; Elperiodico.com, 2017b; Doria, 2018). Nakon tog prosvjeda pada broj sudionika za minimalno 40 %. U veljači 2019. godine započelo je suđenje katalonskim političkim i civilnim akterima te je 21. veljače organiziran prosvjed pod sloganima „Sloboda za političke zatvorenike", „Samoodređenje nije zločin" i „Bez pravâ nema slobode". Na *Diadi* 2019. godine okupilo se 600.000 građana pod sloganom „Naš cilj je neovisnost", a zbog *Presude 459/2019* došlo je od 14. do 19. listopada 2019. godine do blokade cesta, željeznice i aerodroma *El Prat*. Ne postoje podaci o točnom broju sudionika navedenih blokadâ, ali postoje evidencije o broju ozlijeđenih i materijalnoj šteti (Catà, 2019; Abc.es, 2019; Baquero, 2019). *Diadu* 2020. godine obilježila je pandemija i na toj se manifestaciji okupilo oko 60.000 sudionika. Glavne poruke prosvjeda bile su „Pravo na neovisnost" i „Dužnost za stvaranjem bolje budućnosti" (Ara.cat, 2020). Nakon pomilovanja independentističkih aktera, čime

[220] *Associació de Municipis per la Independència*.

završava ova studija slučaja, manifestacija *Diada* više nije dosezala brojku od milijun ili više sudionika, a postotak podrške neovisnosti pao je na 30 %. Udruga ANC izgubila je svoj prijašnji utjecaj jer se nije ostvario cilj masovnih mobilizacija od 2012. do 2017. godine, tj. neovisna katalonska država. Osim toga, udruga nije bila spremna na prijepore između Carlesa Puigdemonta (PDeCAT) i Oriola Junquerasa (ERC). S obzirom na to da je od 2015. godine udruga odlučila djelovati fluidno s katalonskim političkim akterima, nije se više mogla odmaknuti od političke sfere i vratiti neovisnoj civilnoj sferi. Posljedično je izgubila i monopol u organizaciji prosvjeda (Dowling, 2020: 64; Efe.com, 2024).

6. Rasprava

Cilj istraživanja iznesenog u prethodna dva poglavlja bio je utvrditi, na primjeru Katalonije i Španjolske, zašto i kako dolazi do pojave unilateralnog pokušaja odcjepljenja (secesije) određenog manjinskog naroda ili manjinske grupe u liberalnoj demokraciji. Termin secesija definirao se primjenom politoloških definicija Jasona Sorensa (2012), Vive One Barktus (2004) te Aleksandra Pavkovića i Petra Radana (2008). To znači da termin secesionizma obuhvaća sve pokrete kojima je cilj visoki stupanj teritorijalne autonomije za manjinsku grupu te koji ne isključuju secesiju u budućnosti. Secesija je definirana kao povlačenje teritorija i stanovništva, koje živi na tom teritoriju, od suvereniteta postojeće, međunarodno priznate države te stvaranje nove države koja uspostavlja suverenitet nad tim teritorijem i stanovništvom (Sorens, 2012: 5; Bartkus, 2004: 3-7; Pavković i Radan, 2008: 14-18). Primarna zadaća izvršne vlasti liberalno-demokratske države (Španjolske) jest stvoriti i održavati sustav koji jamči individualna prava i slobode, što uključuje i slobodu djelovanja političkih stranaka i udruga civilnog društva koje se zalažu za secesiju određenog teritorija od postojeće, međunarodno priznate države. Budući da su u liberalnim demokracijama secesionistički pokreti organizirani kao političke stranke koje sudjeluju na regionalnim i/ili parlamentarnim izborima, njihovim izabranim predstavnicima omogućeno je zastupanje secesionističkih politika u regionalnim i/ili državnim parlamentima. U takvim uvjetima teško je zadovoljiti dvije percepcije neophodne za pojavu fenomena secesije, tj. percepcije o represivnoj središnjoj vlasti koja stvara osjećaj straha za opstanak manjinske grupe i dominantnom povjerenju u secesionističke politike određenog političkog aktera koje će omogućiti prosperitet manjinskoj grupi (Parekh, 1992: 161; Dahl, 1989: 322; Sorens, 2012: 74-80; Dion, 1996: 271-272). Stoga je katalonski pokušaj odcjepljenja u jesen 2017. godine, koji je uključivao protuustavni secesionistički referendum, atipičan za liberalnu demokraciju. Postavilo se pitanje zašto je do takvog pokušaja odcjepljenja uopće došlo i zašto baš u jesen 2017. godine, odnosno zašto takvih pokušaja nije bilo u ranijim razdobljima. Odgovor na to pitanje istraživao se analizom dinamike jačanja katalonskog secesionističkog pokreta, tj. analizom čimbenika ključnih za porast potpore katalonskom secesionizmu unutar liberalno-demokratske Španjolske i analizom razdoblja demokratske tranzicije koja je rezultirala uspostavom novoga pravnog poretka unutar kojeg je došlo do unilateralnog pokušaja odcjepljenja, odnosno analizom transformacije frankizma u konsolidiranu liberalnu demokraciju, na temelju dostupne literature o postupcima središnje države u razdoblju od 1969. do 1982. godine. Unutar dijakronijske studije slučaja jednog slučaja zbog njegove atipičnosti formirale su se dvije međusobno isključive pretpostavke s obzirom na teoriju o dinamici

secesije Wooda (1981), Hechtera (1992) i Bartkus (2004). Prva pretpostavka rada objašnjava katalonski *procés* kao odgovor na neliberalni pravni okvir koji je stvoren zahvaljujući mitu o španjolskoj tranziciji, kojim Španjolska koči katalonsko pravo na samoodređenje. Drugim riječima, porast katalonskog independentizma povezuje se s krizom političkog legitimiteta u razdoblju španjolske tranzicije. Ta se hipoteza testirala intervjuima s relevantnim političkim akterima. U prvom dijelu dijakronijske studije slučaja nije bilo *procésa* i zbog toga ne postoji analiza pravnih dokumenata o relevantnim odlukama parlamenta, kao ni analiza medijskih članaka o independentističkim prosvjedima jer ih nije bilo. Katalonski nacionalni praznik *Diada* u prvoj je fazi dijakronijske studije slučaja bio isključivo svečanost slavljenja katalonske nacije. Druga pretpostavka rada objašnjava *procés* kao independentistički pokret koji je nastao zahvaljujući krizi političkog legitimiteta u razdoblju pokreta 15-M i političkoj strategiji vodećih katalonskih političkih elita. Opis političke strategije preuzet je od Josepa Colomera (2017: 15) koji tvrdi da je katalonski *procés* politička strategija katalonskih političkih elita kojom se ciljano htjela postići konfrontacija sa španjolskim vlastima. Ta druga pretpostavka testirala se triangulacijom, tj. intervjuima s relevantnim političkim akterima, analizom sadržaja relevantnih pravnih dokumenata o interakciji katalonskih i španjolskih javnih institucija te analizom sadržaja medijskih članaka o evoluciji independentističkih prosvjeda. *Process tracing* (praćenje procesa) jest metoda kojom se na navedene višestruke načine promatrao porast katalonskog independentizma koji je rezultirao unilateralnim pokušajem odcjepljenja te se dobio detaljan uvid u karakteristike tog atipičnog slučaja pokušaja odcjepljenja. Budući da Wood (1981), Hechter (1992) i Bartkus (2004) u svojim eksplanatornim teorijama o secesiji podrazumijevaju zadovoljene geografske, društvene, političke, ekonomske i psihološke preduvjete koji povećavaju vjerojatnost secesijskog otuđenja, najprije su se u četvrtom poglavlju analizirali navedeni preduvjeti na primjeru Katalonije, kao i moralno pravo na odcjepljenje. Moralno pravo neke grupe na secesiju ne govori zašto je do pokušaja secesije došlo, ali se podrazumijeva da ono postoji. Katalonski primjer pokušaja odcjepljenja analizirao se i kroz normativne teorije o secesiji, kao dodatni preduvjet secesijske krize. Nakon toga provela se dijakronijska studija slučaja, tj. testirale su se pretpostavke i objasnile preostale faze dinamike secesije na primjeru *procésa*, katalonskog pokreta za samoodređenje.

6. 1. Preduvjeti secesijske krize u Španjolskoj

Geografski preduvjeti označavaju mogućnost povlačenja fizičke granice između Katalonije i ostatka Španjolske, a društveni preduvjeti podrazumijevaju da je većina pobornika katalonske neovisnosti naseljena na tom teritoriju koji se geografski može odcijepiti od ostatka Španjolske. U katalonskom primjeru zadovoljeni su i geografski i društveni preduvjeti. Katalonija je jedna od sedamnaest teritorijalnih jedinica Španjolske koje se zovu autonomne zajednice. U Kataloniji, koja je prema kraćem postupku ostvarila pravo na samoupravljanje, postoji određeni postotak stanovnika koji smatraju da im je zbog povijesnih, jezičnih i kulturoloških karakteristika geografski identitet ujedno i nacionalni. Prema ispitivanjima javnog mnijenja 2012. godine s obzirom na „Linz-Moreno pitanje“, 24,4 % građana Katalonije deklariralo se kao izričiti Katalonci, a njih 24,8 % dvojno se deklariralo, tj. „više Kataloncima nego Španjolcima“ (Merino, 2015: 4-6). Postotak građana koji preferiraju mogućnost neovisnosti Katalonije porastao je sa 17 % 1992. godine na 41,4 % 2012. godine, a postotak onih koji preferiraju *status quo* u pogledu teritorijalne organizacije Španjolske pao je s 33 % 1992. godine na 16 % 2012. godine (Merino, 2015: 13-14). Ekonomski preduvjeti prema Woodu (1981) podrazumijevaju percepciju stanovnika Katalonije da ih Španjolska ekonomski iskorištava te da bi odcjepljenjem od Španjolske i stvaranjem neovisne Katalonije svoje prihode i bogatstva zadržali isključivo za sebe. Michael Hechter (1992) pod ekonomskim preduvjetima secesije podrazumijeva prisutnost „unutarnjeg kolonijalizma“, kad središnja država iskorištava resurse bogate regije u kojoj živi identitetski različita grupa. Katalonski parlament počeo je 2004. godine intenzivno raditi na reviziji članaka Statuta iz 1979. godine, u svrhu uvođenja novih ovlasti koje bi federalizirale Španjolsku. Jedan od glavnih zahtjeva bila je izmjena sustava financiranja jer su se za tu izmjenu zalagali i birači koji imaju dvojne identitete, katalonski i španjolski, ali i oni koji se u potpunosti identificiraju sa španjolskom državom. Tadašnji predsjednik katalonske vlade Pasqual Maragall dobio je za svoj prijedlog izmjene nacrta novog *Statuta o autonomiji* podršku katalonskog parlamenta. Potom je na organiziranom referendumu nacrt novog Statuta odobrilo 74 % birača, a odaziv je iznosio 49 % biračkog tijela (Cardús, 2013: 97-98). Među Kataloncima se stvorila percepcija da je Kataloniji neophodan individualizirani model financiranja, budući da je većina stanovnika Katalonije smatrala kako središnjoj državi plaćaju visoke poreze, a zauzvrat dobivaju ispodprosječne javne usluge u svojoj autonomnoj zajednici. Može se konstatirati da su u Kataloniji bili prisutni ekonomski preduvjeti secesijske krize. Politički preduvjeti podrazumijevaju odsutnost ili pad legitimiteta političkog sustava i vlade središnje države u očima secesionističke grupe. Oni su također bili

prisutni kod jednog dijela stanovnika Katalonije. Španjolska središnja država nije uspjela izazvati osjećaj grupnog identiteta na cijelom teritoriju Španjolske, prema uzoru na francuski model manjinske asimilacije unutar velike francuske nacije. Nadalje, u španjolskoj historiografiji također je prisutna kriza španjolskog identiteta, tj. ne postoji jedinstvena definicija tko je Španjolac. Proces španjolske decentralizacije zbog teritorijalnih politika i „politika pecanja" u kontekstu jezičnih, kulturoloških i obrazovnih politika stranke CiU na čelu s Jordijem Pujolom, doveli su do jačanja katalonskog nacionalnog identiteta. Na prigovor konzervativne stranke PP, Ustavni sud je 2010. godine poništio izmjene katalonskog Statuta, koje su uključivale više autonomije za Kataloniju. Artur Mas pokušavao je dogovoriti fiskalni pakt za Kataloniju. U tome nije uspio pa je odlučio promijeniti ideologiju stranke CiU, tj. stranka je umjesto borbe za veći stupanj autonomije Katalonije odlučila zagovarati independentizam. Osnovao je *procés* te odlučio primjenjivati strategiju konflikata s tadašnjim španjolskim premijerom Marianom Rajoyem. Legitimitet konzervativne vlade PP-a pao je u očima jednog dijela stanovništva Katalonije, što je dovelo do jačanja independentizma. Potpora independentizmu porasla je 2012. godine na gotovo 41,4 % (Merino, 2015: 13-14). To potvrđuje da je katalonski independentistički pokret *procés* stanovnicima Katalonije uspješno predstavio svoje viđenje djelovanja španjolskih konzervativaca kao „frankista unutar liberalnog okvira". U Kataloniji su također bili prisutni i psihološki preduvjeti. Katalonski nacionalizam ima pet emocionalnih odrednica: jezik, kulturu, povijest, teritorij i umjetnost. Katalonci čiji su članovi obitelji u razdoblju frankizma iskusili kaznu zatvora, život u egzilu, ugnjetavanje i manjak slobode zbog njegovanja materinjeg jezika i kulture, još uvijek osjećaju gorčinu prema španjolskim vlastima. Smatraju da su i danas unutar španjolskih političkih elita prisutne težnje iskorjenjivanja katalonskog jezika, kulture i političkih institucija. S obzirom na to da je preteča španjolske konzervativne stranke *Partido Popular* bila tzv. *Allianza Popular* čiji je osnivač bio bivši Francov ministar Manuel Fraga, španjolski konzervativci često se u Kataloniji nazivaju „frankistima novog doba". Priličan broj članova te stranke potječe iz obitelji koje su podržavale Francov režim (Guibernau, 2004: 30; Samardžić, 2005: 577).

6. 2. Moralno pravo na odcjepljenje Katalonije

U svrhu analize moralnog prava na odcjepljenje Katalonije provelo se istraživanje u obliku otvorenih/nestrukturiranih intervjua s trinaest istaknutih intelektualaca. U tim intervjuima razgovaralo se o normativnim teorijama o secesiji, tj. teoriji korektivnog prava na lijek Allena

Buchanana, nacionalnoj teoriji Davida Millera i plebiscitarnoj teoriji Christophera Wellmana. Razgovaralo se i o španjolskom ustavu te međunarodnopravnoj normi, pravu na samoodređenje. Šestero ispitanika smatra da Katalonija ima moralno pravo na samoodređenje koje može dovesti do odcjepljenja, četvero ih tvrdi da takvo moralno pravo ne postoji, a dvoje ih je neutralno. Dio ispitanika koji smatra da ne postoji moralno pravo na odcjepljenje Katalonije poziva se na navedene teoretičare, koristeći se relevantnim podacima za Kataloniju. Francisco Veiga tvrdi da ne postoji korektivno pravo na lijek u slučaju Katalonije jer ona nikada nije bila neovisna država. Tomu valja nadodati da je u razdoblju španjolske tranzicije katalonski političar iz stranke CDC Miquel Roca Junyent sudjelovao u radu sedmeročlane komisije za ustav. U Kataloniji je potom na referendumu 92 % stanovnika dalo podršku nacrtu Ustava iz 1978. godine, a sljedeće je godine na referendumu prošao i katalonski Statut. Ne postoji dokaz o počinjenoj nepravdi u prošlosti. Ignacio Molina i José Ignacio Torreblanca upozorili su da katalonski independentisti mitom o „Režimu iz ’78“ manipuliraju umom naroda zato što je Španjolska imala razdoblje kada je bila „Francov režim“. Suvremena Španjolska je demokracija, a režim je u kontradikciji s demokracijom. Mitom o „Režimu iz ’78“ katalonski independentisti žele delegitimirati španjolski Ustav, tj. žele reći da je riječ o nametnutoj, limitiranoj i dogovorenoj demokraciji. Torreblanca je naglasio da je tvrdnja „Španjolska nas potkrada“ također mit. Radi se o fiskalnom populizmu koji se nikako ne uklapa u Hechterov „unutarnji kolonijalizam“. U španjolskom kvazifederalnom sustavu uvijek će bogatije regije plaćati više poreza od siromašnijih. Državni porez nije ugovor o uslugama i taj se novac koristi za progresivne politike. Na pitanje o Millerovoj nacionalnoj teoriji, Lluís Medir Tejado pozvao na rad Paua Luquea koji smatra da je Millerova teza, prema kojoj svaka nacija treba imati svoju državu, problematična. On smatra da je sama ideja – prema kojoj ljudi na temelju svojih osobina, mjesta rođenja, jezika kojim govore ili osjećaja pripadnosti (katalonskoj) naciji, trebaju uživati prava koja nemaju ljudi bez tih osobina – protivna načelu ravnopravnosti svih pojedinaca ili svih građana neke države. Zbog toga smatra da moralno pravo na odcjepljenje koje se poziva na Millerovu nacionalnu teoriju potkopava princip jednakosti koji predstavlja temeljnu vrijednost liberalne demokracije. Također smatra da unilateralni pokušaji odcjepljenja Katalonije i Kosova ne mogu biti moralno opravdani zato što proces secesije ne može biti u isto vrijeme unilateralan i demokratski. Unilateralnost je nametanje, a nametanje u kontekstu odcjepljenja teritorija od postojeće države negira demokraciju. Claudio Venza objasnio je ulogu mitova i simbola u stvaranju katalonskog političkog pokreta iz perspektive teorije Erica Hobsbawma, pozivajući se na rad Giovannija Cattinija. Zadatak čelnika *procésa* bila je uspješna

integracija aktualnih događaja u stare mitove. Najbolji primjer bilo je ponašanje Oriola Junquerasa tijekom suđenja zbog organiziranja protuustavnog referenduma. Junqueras se ponašao kao politički zatvorenik, pozivajući se na Lluísa Companysa te na 1714. godinu, kad je Filip V. ukinuo *Generalitat* i zabranio upotrebu katalonskog jezika. U pogledu plebiscitarne teorije u katalonskom slučaju, Veiga je podsjetio da ne postoji transparentan dokaz o natpolovičnoj podršci stanovnika Katalonije za stvaranje neovisne države. Na regionalnim izborima za katalonski parlament 2015. godine, independentistička koalicija JxS zajedno je s anarhističkom strankom CUP dobila većinu mjesta u katalonskom parlamentu, ali ne i više od 50 % glasova katalonske populacije. Na dan referenduma, 1. listopada 2017. godine, 43,03 % stanovnika upisanih u registar birača Katalonije izašlo je glasovati (Martí i Cetrà, 2016: 115; March, 2018: 16-22).

Drugi dio ispitanika, pobornika mišljenja da postoji moralno pravo na samoodređenje Katalonije koje može dovesti do stvaranja nove države, pozivao se poglavito na Millerovu teoriju te iznosio vlastite teorije i argumente. Ferran Requejo istaknuo je da je katalonsko pitanje svakako nacionalno pitanje. Nacionalni pluralizam nije jasno prihvaćen unutar španjolskog institucionalnog okvira te su zbog toga Katalonci nezadovoljni. „Srednji put“, prema kojemu su Katalonci definirani kao „povijesna nacionalnost“, čini katalonsko nacionalno priznanje i politički smještaj unutar Španjolske „nejasnim“ i „nedovršenim“. Requejov je sljedeći argument drugačija definicija jednakosti katalonske političke kulture u odnosu na španjolsku političku kulturu. Španjolska politička kultura preuzela je francuski model definiranja jednakosti koji ne uključuje nacionalne identitete, dok ih katalonska politička kultura uključuje. Germà Bel i Cristina Perales-García također inzistiraju na neriješenom nacionalnom pitanju Katalonije kao moralnom pravu na odcjepljenje. Ferran Sáez Mateu i Jordi Muñoz smatraju da je suvremena španjolska država ekvivalentna španjolskom nacionalizmu te u tome vide opravdanje za katalonsko pravo na samoodređenje koje može dovesti do odcjepljenja Katalonije i formiranja neovisne države. Muñoz taj novi španjolski nacionalizam naziva „španjolskim ustavnim identitetom“, tvrdeći da je Ustav iz 1978. godine temeljni mit tog nacionalizma, unutar kojeg se inzistira na upotrebi španjolskog jezika kao nacionalnog ponosa zajedničkoga svima koji žive u Španjolskoj te na ustavnoj odredbi o jedinstvu španjolske nacije. Mateu naglašava da razdoblje španjolske tranzicije nije bilo tako idealno kao što to španjolska država predstavlja i unutar i izvan granica Španjolske, a španjolsku tranziciju opisuje kao razdoblje brojnih nerazjašnjenih situacija, straha od novog građanskog rata i panike zbog ekonomske egzistencije. Trivo Inđić tome nadodaje da se izostavlja utjecaj SAD-a na

formiranje parlamentarne monarhije u razdoblju španjolske tranzicije i prihvaćanju Ustava iz 1978. godine. To je španjolskoj centralističkoj i monarhističkoj tradiciji tijekom razdoblja španjolske tranzicije omogućilo nametanje vlastite vizije institucionalnog državnog okvira. Ta se vizija razlikuje od katalonske tradicije koja je republikanska i federalistička. Prema Inđiću, službena interpretacija španjolske tranzicije je mit u kojemu je dosta žrtava prešućeno. Jaume López smatra da zahtjev Katalonije za neovisnom državom nema legitimitet u tome što su Katalonci nacija već u prisutnosti dugoročne želje katalonskog *demosa*, kao poddržavnog entiteta, da mu se omogući pravo na odluku o političkom i institucionalnom redefiniranju vlastite političke zajednice. Polazi od premise da postojeće države nisu nepromjenjiva moralna dobra jer su njihove današnje granice rezultat ratova, ugovora i međunarodnih sporazuma, a nikako demokratskih procesa i odluka. López smatra da svaka politička zajednica ima demokratsko pravo na odluku o stvaranju vlastite neovisne države koje razlikuje od međunarodnopravne norme, prava na samoodređenje. López Kataloniju promatra kao odvojenu političku zajednicu od ostatka Španjolske.

Iz svega navedenog može se zaključiti da se slučaj Katalonije ne uklapa u Buchananovu teoriju o korektivnom pravu na lijek zbog nepravde počinjene u prošlosti. Bez obzira na sve nedoumice u pogledu službene interpretacije španjolske tranzicije koja je rezultirala Ustavom iz 1978. godine, referendum o nacrtu Ustava i sadržaju katalonskog Statuta uvjerljivo je prošao u Kataloniji. O načinu definiranja pojma „nacije“ ovisi hoće li neki intelektualac braniti ili opovrgnuti Millerovu nacionalnu teoriju. Miller (1995: 17-21), za razliku od Ernesta Gellnera, razlikuje naciju i etničku grupu tvrdeći da nisu sve etničke grupe nacije. Ako naciju promatramo kao društvenu grupu čiji se članovi identificiraju s određenom političkom kulturom, tj. skupom stavova, uvjerenja i vrijednosti koji određuju njihovo političko djelovanje s ciljem kontrole budućnosti, moralno pravo Katalonije na odcjepljenje postoji. Katalonski nacionalizam je građanski. Svaka osoba koja govori katalonski jezik i smatra ga svojim prvim jezikom te se poistovjećuje s katalonskom kulturom, doživljena je kao pripadnik ili pripadnica katalonske nacije. Iz intervjua je vidljivo da su se mnogi ispitanici pozivali na neriješeno nacionalno pitanje Katalonije, što se uklapa i u teoriju Vive One Barktus (2004) koja tvrdi da je moralno pravo na odcjepljenje neke grupe naslijeđeno od prijašnjih generacija. Stoga je Millerova teorija primjenjiva na slučaj Katalonije. Plebiscitarna teorija Christophera Wellmana nije primjenljiva na slučaj Katalonije. Ne postoji pouzdan podatak da je ikada u suvremenoj Španjolskoj više od 50 % stanovnika Katalonije podržavalo ideju o odcjepljenju i stvaranju Republike Katalonije. Pravo na odluku kao izraz demokratske volje katalonskog *demosa* uključuje paradigmu da je

Katalonija neovisna politička zajednica, a ta se paradigma ne može iščitati iz sadržaja španjolskog Ustava.

6. 3. Dijakronijska studija slučaja

6. 3. 1. Prva faza dijakronijske studije slučaja

Prva pretpostavka rada testirala se unutar prve faze dijakronijske studije slučaja, od 19. srpnja 1969. do 28. lipnja 2010. godine. Ona objašnjava *procés* kao odgovor na neliberalni pravni okvir koji je stvoren zahvaljujući mitu o španjolskoj tranziciji. Testiralo se je li kriza političkog legitimiteta u razdoblju španjolske tranzicije odgovorna za formiranje *procésa* i ako jest, kako to da se takav pokret nije oformio u razdoblju od 1975. do 2010. godine. Relevantni podaci o nerazjašnjenim situacijama u razdoblju španjolske tranzicije, koji se ne mogu pronaći u literaturi o službenoj verziji španjolske tranzicije, prikupili su se ponajprije zahvaljujući intervjuima s istaknutim intelektualcima, a potom i analizom znanstvenih uradaka Bénédicte André-Bazzane (2006), Ferrana Gallega (2008) i Sophy Baby (2018). Polazišna točka bila je 1969. godina, kada se kralj Juan Carlos de Borbón zakleo na vjernost Francu i principima njegova nacionalističkog pokreta. Trivo Inđić istaknuo je da se često izostavlja utjecaj SAD-a na formiranje parlamentarne monarhije u razdoblju španjolske tranzicije i na prihvaćanje Ustava iz 1978. godine. Kralja Juana Carlosa postavio je Franco kao svog nasljednika, a nakon Francove smrti kralj je upravljao cijelim procesom jer je imao podršku SAD-a. Kralj nije imao politički legitimitet unutar Španjolske. Prema Inđiću, shvaćanje španjolske tranzicije kao razdoblja u kojemu su se pomorile dvije Španjolske, konzervativna i liberalna, mit je koji podržan izvana uz pomoć Henryja Kissingera i Vatikana. On smatra da tadašnje katalonske političke elite nisu imale independentističku politiku zbog straha od novog rata. Ferran Gallego (2008) u svojoj je knjizi i tijekom intervjua naglasio da je španjolska tranzicija nedovršena te da se zbog toga 2012. godine rodila ideja o independentističkoj revoluciji u obliku *procésa.* Takva revolucija se nije mogla stvoriti 1978. godine zbog objektivnog straha od novog rata. Gallego tvrdi da španjolski kralj nije imao neophodan legitimitet u razdoblju španjolske tranzicije i da u prvim godinama tranzicije nije htio liberalnu demokraciju. To je već bio rezultat dinamike nepredvidljivih događaja i dogovora, s obzirom na to da desnica i ljevica nisu mogle raditi što su željele. Katalonija je slaba točka Ustava iz 1978. godine. Ferran Sáez Mateu također smatra da je španjolska tranzicija mit, no koristi se drugačijom argumentacijom. Smatra da je

kralj imao dobre namjere, želeći uspostaviti liberalnu demokraciju. Međutim, reforma španjolske vojske provela se jako kasno i to je bio jedan od glavnih razloga da rezultat tranzicije bude formalna demokracija koja je pripadala frankizmu. Istaknuo je oružani napad u banci *Banc Central* u kolovozu 1981. godine kao jednu od mnogobrojnih nerazjašnjenih situacija koje su u tom razdoblju izazivale pojačani strah od novog građanskog rata. Smatra da je panika zbog naftne krize i gubitka posljednje španjolske velike kolonije Zapadne Sahare obeshrabrila katalonske političke elite da inzistiraju na politici stvaranja neovisne Katalonije. André Bazzana (2006) i Baby (2018) u svojim su istraživanjima došle do zaključka da je diskurs o miroljubivoj tranziciji, u kojoj su se dvije Španjolske pomirile, novi španjolski nacionalni mit koji je zamijenio Francov mit o 36 godina mira, što je bio temelj frankizma. André Bazzana (2006) kao glavne argumente navodi upitan legitimitet tadašnjeg španjolskog kralja koji je provodio vlast na temelju frankističkog *Zakona o nasljeđivanju* iz 1947. godine, kraljevo nametanje Adolfa Suáreza kao novog premijera te izostanak pregovora s opozicijom prije izbora za nove *cortese* u lipnju 1977. godine. Baby (2018) se bavila prešućenim žrtvama u razdoblju španjolske tranzicije i došla do zaključka da službena interpretacija tog razdoblja uopće ne spominje nasilne akcije španjolske policije (*Guardia Civil*) i drugih snaga javnog reda i sigurnosti. Tada je bilo prisutno političko nasilje, što ju je dovelo do zaključka da je službena interpretacija o „pomirljivom duhu tranzicije“ mit koji španjolski kralj naglašava svaki put kad izbije neka manja ili veća kriza unutar Španjolske.

Iz svega navedenog jasno je da službena interpretacija španjolske tranzicije izostavlja neke detalje koje su spomenuli gore navedeni autori u svojim znanstvenim radovima ili tijekom intervjuiranja. Ovaj se rad bavi španjolskom tranzicijom isključivo u kontekstu korelacije s izbijanjem *procésa*. Ferran Gallego dovodi tranziciju u korelaciju s *procésom*, ali ne nudi odgovor na pitanje zašto se takav pokret nije formirao do 2010. godine, tj. u prvoj fazi dijakronijske studije slučaja. Ako su u razdoblju tranzicije katalonske političke elite strahovale od novog rata, to nije bio slučaj 1990-ih ili početkom 2000-ih. *Process tracing* doveo je do literature koju potpisuje svjedok španjolske tranzicije te Aznarov i Rajoyev bliski kolega José Manuel García Margallo (2017). Vidljivo je da su katalonske politike u prvoj fazi dijakronijske studije slučaja bile usmjerene na postizanje više autonomije unutar španjolskog Ustava. Josep Tarradellas (ERC) odbacio je u razdoblju tranzicije independentizam i koncept „katalonskih zemalja“ te priznao španjolsku monarhiju. Njegov nasljednik na mjestu predsjednika *Generalitata* Jordi Pujol mogao je najprije u ljeto 1980. godine dogovoriti fiskalni pakt za Kataloniju. Pujol to nije učinio zbog ekonomske krize. Potom je mogao „politikom pecanja“

dogovoriti fiskalni pakt 1996. godine, kad je Aznaru (PP) prilikom formiranja nove španjolske vlade bila neophodna Pujolova podrška. Nije to učinio ni tada, s obrazloženjem da takav oblik fiskalnog sustava nije moderan i adekvatan za Kataloniju. Iz navedenih podataka očito je da vodeće katalonske političke elite nisu imale prigovor na ovlasti koje im propisuje Statut autonomije do 2006. godine. Istraživačka metoda praćenja procesa, *process tracing*, dovela je do podataka prikupljenih intervjuima s vodećim katalonskim i španjolskim političkim akterima. Bilo je relevantno ustanoviti je li se stav njihove stranke i njih samih u pogledu španjolske tranzicije promijenio, tj. dovode li tranziciju u korelaciju s formiranjem *procésa* 2012. godine i kako objašnjavaju zašto takvog pokreta nije bilo do 2010. godine. Najvažniji su bili odgovori katalonskih političara. Javier (*pseudonim*), član katalonske vlade (*Generalitata*) od 1980. do 2003. godine, nije tijekom intervjua osporio službenu interpretaciju razdoblja španjolske tranzicije. Istaknuo je da španjolska tranzicija nije mit te da se Španjolska svakako može smatrati konsolidiranom liberalnom demokracijom. Potvrdio je da većinska Katalonija nije u razdoblju španjolske tranzicije zahtijevala neovisnost ili federalizaciju Španjolske te da se njegova tadašnja stranka CDC držala „politike pecanja“ i zbog toga podržavala španjolske vlade Felipea Gonzáleza i Joséa María Aznara. Pohvalio je ulogu kralja u uspješnom suzbijanju pokušaja državnog udara 23-F. Slične izjave tijekom intervjua imao je i Anselmo (*pseudonim*), visokopozicionirani član CDC-a od 2003. do 2016. godine i član *Generalitata* od 2010. do 2015. godine. On je istaknuo da su se u razdoblju tranzicije često organizirali štrajkovi, ali nitko u njima nije stradao. Potvrdio je da je španjolski kralj imao legitimitet na razini cijele Španjolske te da je to također bio slučaj i u Kataloniji. Pripadnici katalonskih independentističkih stranaka u svojim su se odgovorima koristili independentističkom političkom propagandom. Marc (*pseudonim*) iz ERC-a upozorio je da je njegova stranka bila legalizirana mjesec i pol dana nakon izbora 15. lipnja 1977. godine jer Madridu nije odgovaralo da se tada raspravlja o republici u javnom prostoru, ali je i neosporna činjenica da je tadašnji predsjednik *Generalitata* iz redova ERC-a, Josep Tarradellas, prihvatio španjolskog kralja i odrekao se independentističkih politika. Iz svih intervjua sa suvremenim katalonskim političkim akterima vidljivo je da oni poistovjećuju španjolsku državu sa španjolskim nacionalizmom, ali ne osporavaju španjolsku tranziciju, odnosno ne dovode u korelaciju krizu političkog legitimiteta u razdoblju španjolske tranzicije s formiranjem *procésa* 2012. godine.

6. 3. 2. Druga faza dijakronijske studije slučaja

Druga faza dijakronijske studije slučaja trajala je od 28. lipnja 2010. do 23. lipnja 2021. godine. Polazišna točka te faze bilo je stupanje na snagu *Presude 31/2010* španjolskog Ustavnog suda koju osnivači *procésa* interpretiraju kao okidač za osnivanje pokreta za samoodređenje do odcjepljenja. U razdoblju druge faze dijakronijske studije slučaja došlo je do preostalih pet faza Woodove teorije o secesiji koje dolaze nakon prve faze, tj. preduvjeta razvoja secesionističkog pokreta. Druga faza, uspon secesionističkog pokreta, započela je 2012. godine, kada se broj pristaša katalonske neovisnosti povećao s 25 % u veljači na 44 % u listopadu. Ta je faza trajala do *Diade* 2014. godine kad je bio organiziran najmasovniji independentistički prosvjed na kojem je sudjelovalo oko milijun i osamsto tisuća prosvjednika. Treća faza, odgovor središnje države, odvijala se tijekom 2014. godine, kada je tadašnji predsjednik *Generalitata* Artur Mas pokušavao s vlastima središnje države dogovoriti savjetodavni referendum o katalonskom samoodređenju. Tadašnji španjolski premijer Mariano Rajoy odbio je pregovarati o savjetodavnom referendumu dok se španjolski Ustavni sud očitovao da je takav oblik javnog savjetovanja neustavan. Četvrta faza, ubrzivači secesije, započela je 2015. godine formiranjem koalicije *Junts pel Sí* (*Zajedno za Da*) koja je pobijedila na katalonskim regionalnim izborima 27. rujna 2015. godine. Zahvaljujući većini u katalonskom regionalnom parlamentu, 9. studenog 2015. godine izglasana je *Rezolucija 1/XI* kojom je započeo proces stvaranja neovisne Katalonije, kao ishod rezultata izbora 27. rujna 2015. godine. Ta je faza trajala do 6. rujna 2017. godine, kada je katalonski parlament izglasao *Zakon 19/2017* kojim je odobrio sazivanje referenduma o samoodređenju 1. listopada 2017. godine. Potom je izglasavanjem *Deklaracije o neovisnosti Katalonije* 27. listopada 2017. godine nastupila peta faza, iznošenje secesije. Posljednja faza, razrješenje secesije, započela je u veljači 2019. godine, kad je započelo suđenje političkim i civilnim vođama *procésa*. Ta je posljednja faza završila 23. lipnja 2021. godine, kad je tadašnji španjolski premijer Pedro Sánchez odlučio pomilovati devetero katalonskih čelnika.

Druga pretpostavka rada testirala se unutar te druge faze dijakronijske studije slučaja. Njome se *procés* doveo u korelaciju s krizom političkog legitimiteta u razdoblju pokreta 15-M te političkom strategijom tadašnjih vodećih katalonskih političkih aktera. Opis političke strategije preuzet je od Josepa Colomera (2017: 15) koji tvrdi da je *procés* politička strategija katalonskih političkih elita kojom se ciljano htjela postići konfrontacija sa španjolskim vlastima. Ta druga pretpostavka testirala se triangulacijom podataka dobivenih intervjuima s političkim akterima

koji su djelovali u razdoblju secesijske krize, analizom sadržaja odluka katalonskog parlamenta i španjolskog Ustavnog suda te analizom sadržaja novinskih članaka o evoluciji independentističkih prosvjeda. Analiza prosvjeda pokazala nam je kako do 11. rujna 2012. godine nije bilo independentističkih prosvjeda i zbog toga je dvojbeno je li *Presuda 31/2010* zaista bila okidač za formiranje *procésa*. Nakon *Presude 31/2010*, kojom je španjolski Ustavni sud 14 odredbi od njih 223 izmijenjenog katalonskog Statuta proglasio protuustavnima, u lipnju 2010. godine organiziran je nacionalistički prosvjed. Cijelu 2011. godinu, kao i prvu polovicu 2012. godine, obilježili su prosvjedi u organizaciji pokreta 15-M koji je kritizirao politike strogosti. Mladi su bili nezadovoljni visokom stopom nezaposlenosti na razini cijele Španjolske. Smatrali su da vodeće političke stranke ne zastupaju interese mladih. Koristili su se konceptom „borbe protiv Režima iz '78", misleći pritom na kartelizirani španjolski stranački sustav u kojem su se od 1978. godine izmjenjivale vlade socijalističkog PSOE-a i konzervativnog PP-a. Ignacio Molina upozorio je tijekom intervjua da mnoge druge demokracije imaju dvije vodeće stranke koje se izmjenjuju na vlasti i ne dozvoljavaju konkurenciju. Artur Mas, tadašnji predsjednik *Generalitata*, također se suočavao s masovnim prosvjedima protiv politika strogosti u Kataloniji. Građani Katalonije bili su nezadovoljni politikom rezanja potrošnje i visokim postotkom nezaposlenih u Kataloniji te je on zbog toga pokušavao ispregovarati fiskalni pakt za Kataloniju. To mu nije pošlo za rukom te je odlučio promijeniti ideologiju svoje stranke CiU i iz nacionalističkog diskursa (koji se zalaže za više autonomije Katalonije unutar Španjolske) prijeći u independentistički (koji se zalaže za samoodređenje s mogućim odcjepljenjem Katalonije). Santiago Rodríguez, glavni tajnik katalonskog ogranka PP-a, tijekom intervjua izjavio je da je Mas unaprijed znao kako neće moći vršiti pritisak na španjolsku vladu u pogledu fiskalnog pakta. Tada se Španjolska nalazila na visokom stupnju ekonomskog rizika te su glavne rasprave bile treba li Europska unija intervenirati u španjolsku ekonomiju. Iracionalno bi bilo, u takvim okolnostima, raspravljati o fiskalnom paktu za Kataloniju. Analiza pravnih dokumenata pokazala je da je *procés* osnovan 27. rujna 2012. godine u katalonskom parlamentu. Istog je mjeseca novoosnovana civilna udruga ANC organizirala prvi independentistički prosvjed pod sloganom „Katalonija, nova država Europe". Stoga *procés* nije osnovan kao odgovor na zahtjeve građana Katalonije za samoodređenjem, nego je nastao zbog zahtjeva građana Katalonije za drugačijim ekonomskim politikama. Nastao je iz nezadovoljstva građana Katalonije postojećom regionalnom vladom. Element nezadovoljstva u svojoj je teoriji o secesiji istaknula Bartkus (2004). Katalonske političke elite morale su ponuditi neki odgovor na nezadovoljstvo građana ekonomskom

situacijom. Budući da im to nije uspjelo u obliku uspješno dogovorenog fiskalnog pakta za Kataloniju, odlučile su građanima ponuditi odgovor u obliku okrivljavanja španjolske središnje vlasti za nepovoljnu ekonomsku situaciju. Katalonski independentistički politički akteri optužili su španjolsku vlast da se neprijateljski odnosi prema Kataloniji te nezadovoljstvo zbog ekonomske situacije uspješno proširili i na nezadovoljstvo zbog neriješenog katalonskog nacionalnog pitanja. Počeli su se koristiti konceptom „borbe protiv Režima iz '78", pritom misleći na definiciju španjolske države kao „liberalnog frankizma", a ne na karteliziranu stranački sustav, poput pokreta 15-M. Dolors Camats i Luis, zastupnica stranke ICV u katalonskom parlamentu, u intervjuu je navela da su prijedlozi Masove stranke od 2012. godine uvijek išli izvan zakona kako bi se stvorio što veći konflikt sa španjolskom vladom. Istaknula je da je Mas imao velikih problema 2011. godine, kada je radio velike rezove u javnim financijama. Katalonska javnost tada je samo debatirala o ekonomskoj situaciji, a nakon što je Mas osnovao *procés*, katalonska javnost počela je isključivo debatirati o katalonskoj neovisnosti. Odjednom su ekonomske i socijalne politike postale sekundarne. Od 2012. do 2015. godine katalonsko civilno društvo, koje je organiziralo independentističke manifestacije, djelovalo je odvojeno od katalonskih independentističkih političkih aktera. Iz analiza sadržaja pravnih dokumenata i novinskih članaka o prosvjedima, vidljivo je da su se njihove aktivnosti međusobno pratile, tj. independentistički politički akteri sudjelovali su na prosvjedima katalonskog civilnog društva, a vodstvo civilnih udruga ANC i *Ómnium* sastajalo se s predstavnicima katalonske regionalne vlade. Katalonski parlament bio je u konfrontaciji sa španjolskim Ustavnim sudom, što je pokazala analiza pravnih dokumenata. Anselmo (*pseudonim*) tijekom intervjua objasnio je konfrontaciju *Generalitata* i *Moncloe*, sukobe tadašnje katalonske regionalne vlasti s tadašnjim vlastima španjolske središnje države. Stoga je Colomerov (2017: 15) opis katalonske političke strategije kao ciljane konfrontacije sa španjolskom državom ispravan. Ta je konfrontacija postala još intenzivnija službenim ujedinjenjem svih katalonskih independentističkih političkih aktera s katalonskim civilnim društvom. Katalonski nacionalizam homogenizirao se 2015. godine formiranjem zajedničke liste *Junts pel Sí,* odnosno ujedinjenjem stranke Artura Masa (CDC) sa strankom Oriola Junquerrasa (ERC). Tu zajedničku listu podržale su voditeljice dviju glavnih civilnih udruga, Carme Forcadell iz ANC-a i Muriel Casals iz *Ómniuma*. Nakon pobjede na regionalnim izborima 2015. godine te formiranja većine u regionalnom parlamentu zahvaljujući potpori anarhističkog CUP-a, konfrontacija katalonskih i španjolskih institucija postala je još intenzivnija. Izglasala se *Rezolucija 1/XI* o početku procesa stvaranja neovisne Katalonije te

Dekret o formiranju nacionalne tranzicije. Sergio (*pseudonim*), zastupnik lijeve koalicije *Catalunya Si que es Pot* u katalonskom parlamentu, tijekom razgovora naglasio je da je bio protiv izglasane *Rezolucije 1/XI* koja se kasnije pokazala kao točka u kojoj više nije bilo povratka u pogledu organiziranja secesionističkog referenduma. Dolaskom Carlesa Puigdemonta na vlast u Kataloniji, počelo se raditi na oformljivanju Odjela za vanjske poslove. Imenovali su se delegati za inozemstvo. Sve navedene aktivnosti naišle su na snažan otpor španjolskog Ustavnog suda. Dinamika konfrontacije dosegla je vrhunac u jesen 2017. godine, kad je bio organiziran protuustavni secesionistički referendum. Fotografije španjolske policije, koja oštrim metodama građanima Katalonije brani da izađu na birališta, obišle su cijeli svijet. Sergio (*pseudonim*) u intervjuu je istaknuo kako tada nisu vjerovali da može doći do proglašenja unilateralne secesije, s obzirom na to da je Oriol Junquerras iz ERC-a parlamentarnoj grupi lijeve koalicije tvrdio da se ne trebaju brinuti jer do neovisnosti neće doći. Secesionistički referendum ujedno je bio i posljednja točka isplanirane političke strategije. Tu konstataciju potvrdio je razgovor s Marcom (*pseudonim*) iz ERC-a. Istaknuo je da nije bilo jasnog plana nakon referenduma 1. listopada jer se nije moglo unaprijed pretpostaviti kako će reagirati institucije Europske unije, tj. hoće li se uključiti kao medijator između španjolske središnje i katalonske regionalne vlasti. Marcovu (*pseudonim*) izjavu tijekom intervjua potvrđuje i ponašanje Carlesa Puigdemonta u listopadu 2017. godine, kad je prvo 10. listopada proglasio neovisnu Republiku Kataloniju, a nekoliko minuta kasnije odgodio primjenu navedene deklaracije. Očekivao je da će tadašnji premijer Mariano Rajoy ponuditi fiskalni pakt za Kataloniju ili da će institucije Europske unije vršiti pritisak da Rajoy pregovara s vođama *Generalitata*. Budući da do takvog scenarija nije došlo, Puigdemont je 27. listopada odlučio proglasiti neovisnu Republiku Kataloniju te potom tajno napustiti Kataloniju. Sergio (*pseudonim*) tvrdi da je Puigdemontova politika bila fikcija u koju su građani Katalonije povjerovali. Dokaz tome je činjenica da se Puigdemontova politička stranka, nakon pomilovanja katalonskih osuđenih čelnika u lipnju 2021. godine, vratila politici države autonomija, odnosno *de facto* se vratila politikama iz 2011. godine.

Podaci dobiveni intervjuima i dvije analize sadržaja jasno potvrđuju drugu pretpostavku istraživanja. Porast independentizma u Kataloniji odraz je krize političkog legitimiteta u razdoblju pokreta 15-M. Katalonske političke elite morale su dati neki odgovor nezadovoljnim građanima, a taj odgovor bilo je osnivanje independentističkog pokreta *procésa*. Njega je ispravno opisao Colomer (2017). Pokret je imao jasan plan stvaranja što dublje konfrontacije sa španjolskom državom do trenutka organiziranja secesionističkog referenduma. Nakon

provedenog referenduma nije postojala jasna strategija pridobivanja podrške nekog međunarodnog aktera, u ovom slučaju Europske unije. Posljedično, pokret se razjedinio na više frakcija. Tome su pogodovali i različiti načini suočavanja sa španjolskim kaznenim organima. Dio katalonskih aktera svjesno je pristao na suđenje pred španjolskim Vrhovnim sudom, dok je drugi dio otišao u inozemstvo. Nakon pomilovanja devetero osuđenih katalonskih čelnika 23. lipnja 2021. godine, podrška građana Katalonije ideji o stvaranju neovisne države počela je slabjeti. Premijer Sánchez tim je činom pomilovanja oslabio mit o liberalnom frankizmu i represivnoj državi koja je neprijateljski nastrojena prema Kataloniji. Dvije percepcije na kojima se temelje secesionistički pokreti, prema teoriji Stéphanea Diona (1996), gotovo su nestale. Percepcija o represivnoj državi, koja je neophodna za fenomen odcjepljenja, znatno je izgubila na snazi. Percepcija o povjerenju u secesionistički pokret također se znatno smanjila jer pokret nije uspio doći do cilja koji je obećavao, stvaranja neovisne katalonske države.

7. Zaključak

U ovom doktorskom istraživanju istražen je fenomen unilateralnog pokušaja odcjepljenja unutar liberalne demokracije, na primjeru Katalonije i Španjolske. Metodološki dizajn istraživanja uključivao je dijakronijsku studiju slučaja unutar koje se obrađivao jedan atipičan slučaj za postupke manjinskih grupa u liberalnim demokracijama zbog toga što je miroljubivi pokušaj odcjepljenja Katalonije od Španjolske uključivao protuustavni secesionistički referendum. Istraživanje je riješilo mnogobrojne dileme definiranja uzroka rastućeg povjerenja koje su građani Katalonije iskazivali prema političkim programima secesionističkih političkih elita, kao i njihova rastućeg otpora prema središnjoj španjolskoj državi. Potvrđena je druga hipoteza istraživanja prema kojoj je pokretanjem *procésa* došlo do porasta independentizma u Kataloniji zbog krize političkog legitimiteta u razdoblju pokreta 15-M. S obzirom na to da se tadašnja regionalna vlast u Kataloniji nije znala nositi s ekonomskom krizom, na način koji bi zadovoljio građane Katalonije, katalonske političke elite promijenile su svoju ideologiju iz „Više autonomije za Kataloniju unutar Španjolske“ u „Pokret za samoodređenje Katalonije koji posljedično može dovesti do odcjepljenja i stvaranja Republike Katalonije“. Independentističke elite u svojoj su političkoj propagandi isticale „borbu protiv Režima iz '78“ ili „liberalnog frankizma“ te su na taj način probudile emocije kod građana čiji su preci stradali u Španjolskom građanskom ratu ili u razdoblju frankizma. Nakon onog prvotnog nezadovoljstva građana zbog ekonomske krize, voditelji *procésa* svojom su propagandom uspješno probudili i nezadovoljstvo zbog neriješenog nacionalnog pitanja Katalonije. Realnost jest da se većina građana Katalonije izjasnila potvrdno o izmjenama odredbi katalonskog Statuta, iako su te izmijenjene odredbe bile oprečne člancima španjolskog Ustava. Pokazalo se da većina stanovnika Katalonije nije spremna dati podršku ideji o odcjepljenju, zbog zahtjeva da se riješi katalonsko nacionalno pitanje i odobri fiskalni pakt za Kataloniju. Razlog tome jest što je Španjolska konsolidirana liberalna demokracija. Radi se o zemlji koja prvotno ima visoki stupanj decentralizacije i u kojoj independentističke stranke neometano djeluju. Budući da je španjolski premijer pomilovao devetero katalonskih čelnika, percepcija o represivnoj španjolskoj državi ne dominira među stanovnicima Katalonije. Liberalna demokracija se kroz primjer Katalonije i Španjolske pokazala kao okvir koji omogućuje održavanje *statusa quo* u multinacionalnim i multietničkim državama.

Metodologija ovoga doktorskog rada pripada području institucionalne komparativne politike i međunarodnih odnosa, a istraživanje u znanstvenom smislu predstavlja važan doprinos za

političku znanost u Hrvatskoj. Najprije se putem intervjua s istaknutim intelektualcima dobio pregled španjolske politologije, tj. hrvatskim je istraživačima omogućen detaljan uvid u normativno objašnjenje fenomena katalonskog pokušaja odcjepljenja u španjolskoj znanosti. Veliki dio literature, koji predstavlja službenu interpretaciju španjolske tranzicije kao mita, dosad nije bio poznat u Hrvatskoj. Claudio Venza, veliki autoritet u znanstvenom polju hispanistike, naglasio je važnost utvrđivanja veze između porasta katalonskog independentizma i krize političkog legitimiteta u razdoblju španjolske tranzicije, a ovo doktorsko istraživanje upravo se time i bavi. Stoga, vrijedan znanstveni doprinos za političku znanost u Hrvatskoj predstavlja i detaljno obrađena literatura o razdoblju španjolske tranzicije. Zahvaljujući intervjuima s izravnim političkim akterima doznali su se mnogobrojni detalji o tome što se sve događalo na sjednicama regionalnog parlamenta ili sastancima parlamentarnih odbora o kojima se nije detaljno medijski izvještavalo. Podrobne analize pravnih dokumenata i novinskih članaka o independentističkim prosvjedima pokazale su spregu između civilnog društva i političkih elita, po čemu je katalonski primjer odcjepljenja također specifičan.

Ostaje želja i nada da će se ovim istraživanjem koristiti hrvatska akademska i znanstvena zajednica za komparativne analize fenomena secesije ili pokušaja odcjepljenja koji su bitni za hrvatsku znanost. Druga želja jest da ovaj rad posluži kao osnova za što preciznije objašnjenje fenomena secesije s područja bivše Jugoslavije u znanstvenim i akademskim krugovima u Španjolskoj, jer su tijekom sudjelovanja u ovom istraživanju španjolski znanstvenici i politički akteri pokazali zanimanje za proučavanje fenomena stvaranja novih država na teritoriju bivše Jugoslavije.

8. Literatura

Abc.es (2011) El Parlament recupera la normalidad tras los incidentes de los indignados. https://www.abc.es/videos-espana/20110616/parlament-recupera-normalidad-tras-995876516001.html (pristupljeno 22. siječnja 2025.)

Abc.es (2019) Diada de Cataluña 2019, en directo: la Guardia Urbana cifra la asistencia en 600.000 personas, un 40 % menos que en 2018. https://www.abc.es/espana/catalunya/abci-diada-cataluna-2019-directo-independentismo-revive-dividido-derrota-1974-201909111630_directo.html (pristupljeno 29. siječnja 2025.)

Aelpa.org (2021) Should politicians be prosecuted for statements made in the exercise of their mandate? https://aelpa.org/web-2018/wp-content/uploads/2021/06/Resolucion-2381-Consejo-Europa-Proces.pdf (pristupljeno 20. svibnja 2022.)

Aguilar, Paloma (1997) Collective Memory of the Spanish Civil War: The Case of the Political Amnesty in the Spanish Transition to Democracy. *Democratization,* 4(4): 88-109.

Alarcón, Julio Martín (2019) Todas las cuentas del oro de Moscú: la URSS no robó nada, se despilfarró. *El Confidencial.* https://www.elconfidencial.com/cultura/2019-12-31/ii-republica-guerra-civil-negrin-oro-de-moscu_2386216/ (pristupljeno 6. studenog 2023.)

Almond, Gabriel A. i Verba, Sidney (2000) *Civilna kultura*. Zagreb: Politička kultura.

Alonso, Jose Mari (2018) El porcentaje de la población que solo se siente vasca cae a mínimos históricos del 19%. *El Confidencial.* https://www.elconfidencial.com/espana/pais-vasco/2018-05-15/sociometro_1564013/ (pristupljeno 19. travnja 2023.)

Anderson, Benedict (1990) *Nacija: zamišljena zajednica*. *Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma.* Zagreb: Školska knjiga.

Andrassy, Juraj i dr. (2010) *Međunarodno pravo 1.* Zagreb: Školska knjiga.

André-Bazzana, Bénédicte (2006) *Mitos y mentiras de la Transición.* Barcelona: El Viejo Topo.

Andrés Llamas, Miguel Ángel (2022) La Ley de Memoria Democrática: un sólido avance para España. *Diritti Comparati*. https://www.dirittocomparati.it/la-ley-de-memoria-democratica-un-solido-avance-para-espana/ (pristupljeno 5. prosinca 2023.)

Ara.cat (2017) Ple absolut a la manifestació de la diada de l'Onze Setembre. https://www.ara.cat/politica/manifestacio-onze-setembre-diada-2017_1_1305456.html (pristupljeno 29. siječnja 2025.)

Ara.cat (2020) L'independentisme exigeix horitzons. https://www.ara.cat/politica/diada-2020-independentisme-exigeix-horitzons_1_1058297.html (pristupljeno 29. siječnja 2025.)

Arechederra, Luis P. (2019) Texto sentencia íntegra del „procés“, el descargable en PDF. *ABC*. https://www.abc.es/espana/abci-sentencia-integra-proces-201910141033_noticia.html (pristupljeno 20. siječnja 2025.)

Archivodelatransicion.es (2024) La semana negra de Madrid. https://archivodelatransicion.es/archivo-organizaciones/la-semana-negra-de-madrid-2 (pristupljeno 15. listopada 2024.)

Arzoz, Xabier (2009) The Autonomy of Catalonia. U: Thomas Benedikter (ur.) *Solving Ethnic Conflict through Self-Government: A Short Guide to Autonomy in South Africa and Europe* (str. 24-29). Bolzano: EURAC Research.

Aurell, Jaume (2001) La formación del imaginario histórico del nacionalismo catálan, d la renaixença al noucentisme (1830-1930). *Historia Contemporanea*, 13(22): 257-288.

Baby, Sophie (2018) *El mito de la transición pacífica: Violencia y política en España (1975 – 1982).* Madrid: Ediciones Akal.

Balcells, Albert (1996) *Catalan Nationalism: past and present*. New York: Palgrave.

Balcells, Pere (2013) Schooling in Catalonia (1978-2012). U: Liz Castro (ur.), *What's up with Catalonia? 35 experts explain the causes which impel them to the separation through essays on Catalan history, economics, politics, language and culture* (str. 51-57). Ashfield: Catalonia Press.

Baptista, Eduardo (2023) In Bejing, Spanish PM urges Xi to speak with Ukraine's Zelenskiy. *Reuters*. https://www.reuters.com/world/spanish-pm-says-he-encouraged-chinas-xi-speak-with-zelenskiy-2023-03-31/ (pristupljeno 13. travnja 2023.)

Baquero, Camilo (2017) Torra y sus consejeros vacían sus agendas en apoyo a la huelga independentista. *El País*. https://elpais.com/noticias/huelga-general-cataluna-8-noviembre-2017/ (pristupljeno 29. siječnja 2025.)

Barakso, Maryann, Sabet, Daniel M. i Schaffner, Brian (2014) *Understanding political science research methods: The challange of inference.* New York: Routledge.

Barea, Miguel G. (2016) Ramón Cotarelo: „Un cuarto de españoles y los de PP piensan que era mejor el franquismo“ *El Español*. https://www.elespanol.com/reportajes/entrevistas/20161007/161234670_0.html (pristupljeno 10. srpnja 2023.)

Barrera González, Andrés (1997) Lengua, identidad y nacionalismo en Cataluña durante la transición. *Revista de Antropología Social UCM*, 6: 109-137.

Bartkus, Viva Ona (2004) *The Dynamic of Secession.* Cambridge: Cambridge University Press.

Bbc.com (2017) Catalan referendum: 'Hundreds hurt' as police try to stop voters. https://www.bbc.com/news/world-europe-41461032 (pristupljeno 20. studenog 2024.)

Bbc.com (2018) Catalan case: Spain drops warrant against Puigdemont. https://www.bbc.com/news/world-europe-44886547 (pristupljeno 28. ožujka 2022.)

Bbc.com/mundo (2017) Independencia de Cataluña: el expresiente catalán Carles Puigdemont está en Bélgica tras ser acusado por fiscalía de España por delitos de sedición y rebelión. https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-41800829 (pristupljeno 20. siječnja 2025.)

Beramendi, Justo (2016) Nazione e nazionalismo in Catalogna, 1808-1936. *Spagna contemporanea*, 25(50): 13-38.

Berković, Svjetlan (2021) Pravo naroda na samoodređenje i obveza poštovanja ustavnog poretka: slučajevi Katalonije i Hrvatske. *Međunarodne studije*, 21(1): 23-47.

Boe.es (1978) *Constitución Española*. https://www.boe.es/buscar/pdf/1978/BOE-A-1978-31229-consolidado.pdf (pristupljeno 15. rujna 2020.)

Boe.es (2024) *Constitución Española*. https://www.boe.es/biblioteca_juridica/abrir_pdf.php?id=PUB-PB-2024-116 (pristupljeno 17. ožujka 2024.)

Borrell, Josep i Lloarch, Joan (2015) *Las cuentas y los cuentos de la independencia*. Madrid: Los libros de la Catarata.

Bosch, Núria (2013) The viability of Catalonia as a state. U: Liz Castro (ur.) *What's up with Catalonia? 35 experts explain the causes which impel them to the separation through essays on Catalan history, economics, politics, language and culture* (str. 189-192). Ashfield: Catalonia Press.

Božić, Žarko (1981) *Španjolska – dnevnik jedne krize*. Zagreb: VPA.

Brilmayer, Lea (1991) Secession and Self-Determination: A Territorial Interpretation. *Yale Journal of International Law*, 16(177): 177-202.

Brkulj, Vedran (2017) Prije 25 godina Hrvatska je podržala Kataloniju, danas Zagreb – šuti. *Tportal.hr*. https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/prije-25-godina-hrvatska-je-podrzala-kataloniju-danas-zagreb-suti-20171002 (pristupljeno 20. siječnja 2021.)

Buch i Ros, Roger (2013) The CUP: the oldest and newest independentists. U: Liz Castro (ur.) *What's up with Catalonia? 35 experts explain the causes which impel them to the separation through essays on Catalan history, economics, politics, language and culture* (str. 201-205). Ashfield: Catalonia Press.

Buchanan, Allen (1991) *Secession: the morality of political divorce from Fort Sumter to Lithuania and Quebec*. Boulder: Westview Press.

Buchanan, Allen (2003) Democracy and Secession. U: Moore, Margareth (ur.) *National Self-Determination and Secession* (str. 14-33). New York: Oxford University Press.

Calvet Martínez, Elisenda (2021) ¿Qué ocurre con las más de 4000 fosas comunes que hay en España? *The Conversation*. https://theconversation.com/que-ocurre-con-las-mas-de-4-000-fosas-comunes-que-hay-en-espana-167841 (pristupljeno 8. studenog 2023.)

Campo, Ramón J. (2023) Purificación Lapeña: 'Sorprende que se lleven a Primo de Rivera del Valle de los Caídos y nosotros con una sentencia llevamos 7 años esperando' *Calatayud.org*. https://www.calatayud.org/noticias/ABRIL-23/270423_12.htm (pristupljeno 7. studenog 2023.)

Canal, Jordi (2015) *Historia mínima de Cataluña*. Madrid: Turner Publicaciones S. L.

Canal, Jordi (2018) *Con permiso de Kafka*. Barcelona: Ediciones Península.

Cañabate Pérez, Josep (2014) Cataluña y España en el siglo XIX: del liberalismo gaditano al federalismo catalanista. U: Ignacio Ruiz Rodríguez (ur.), *Cataluña en España. España en Cataluña. Trece visiones académicas sobre una verdad única* (str.159-180). Madrid: Editorial Dykinson.

Capella, Juan Ramón (2003) La Constitución tácita. U: Juan Ramón Capella (ur.), *Las sombras del sistema constitucional español*. Madrid: Trotta.

Cardús, Salvador (2013) What has happened to us Catalans? U: Liz Castro (ur.) *What's up with Catalonia? 35 experts explain the causes which impel them to the separation through essays on Catalan history, economics, politics, language and culture* (str. 95-100). Ashfield: Catalonia Press.

Carpio, José Á. (2018) Quiénes fueron Companys y Tarradellas y qué significan los gestos del Gobierno hacia sus figuras. *Rtve.es.* https://www.rtve.es/noticias/20181221/quienes-fueron-companys-tarradellas-significan-gestos-del-gobierno-hacia-figuras/1857280.shtml (pristupljeno 17. studenog 2024.)

Carr, Raymond (1982) *Spain 1808-1975.* New York: Oxford University Press.

Carreño, Belén (2009) Sindicalista por la gracia de Franco. *Público.* https://www.publico.es/actualidad/sindicalista-gracia-franco.html (pristupljeno 20. studenog 2023.)

Casals, Muriel (2013) European patriots. U: Liz Castro (ur.) *What's up with Catalonia? 35 experts explain the causes which impel them to the separation through essays on Catalan history, economics, politics, language and culture* (str. 119-127). Ashfield: Catalonia Press.

Cassese, Antonio (2011) *Samoodređenje naroda*. Beograd: Službeni glasnik.

Castellanos López, José Antonio (2016) Esquerra Republicana de Ctaluña durante la transición democrática: el proceso hacia su legalización como partido político. *Espacio, tiempo y forma.* 28: 215-233.

Castellví, Francesc (1998) *Narraciones Históricas*. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada.

Castro, Carles (2018) *El poder catalánen su laberinto*. Barcelona: EDLibros.

Castro Quesada, Américo (1948) *España en su historia: cristianos, moros y judíos.* Buenos Aires: Editorial Losada.

Catà, Josep (2019) Los estudiantes lideran las protestas de una huelga que no logra paralizar Cataluña. *El País*. https://elpais.com/ccaa/2019/02/20/catalunya/1550691312_774567.html (pristupljeno 29. siječnja 2025.)

Catala, Amandine (2013) Remedial Theories of Secession and Territorial Justification. *Journal of Social Philosophy,* 44(1): 74-94.

Cattini, Giovanni C. (2018) Mitos y tradiciones en la configuración de los nacionalismos. Un debate historiográfico internacionaly una aproximación galaico-vasca-catalana (1970-2015). *Murgia: revista galega de historia*, XV(37): 125-139.

Cendón, A. B. (2016) El proceso independentista ede Cataluña y la doctrina jurisprudencial: una visión sistemática. *Teoría y Realidad Constitucional,* 37(1): 187-220.

Cervera, César (2016) ¿Desde cuándo existe España y la nación española? *ABC.* https://www.abc.es/historia/abci-desde-cuando-existe-espana-y-nacion-espanola-201610122317_noticia.html (pristupljeno 10. svibnja 2023.)

Cetrà, Daniel, Casanas Adam, Elisenda i Tàrrega, Mariola (2018) The 2017 Catalan Independence Referendum: A Symposium. *Scottish Affairs*, 27(1): 126-143.

Colomer, Josep Maria (2006). Empire, State and Nation-Building and Deconstructing in Spain. Konferencija *Penser la démocratie autour de l'oeuvre de Juan* Linz, Montpellier, http://www.afsp.msh-paris.fr/activite/2006/colllinz06/linz06.html (pristupljeno 27. travnja 2023.)

Colomer, Josep Maria (2017) The venturous bid for the independence of Catalonia. *Nationalities Papers*, 45(2):1-18.

Congreso.es (2017) Constitución de la Republica Española. https://www.congreso.es/docu/constituciones/1931/1931_cd.pdf (pristupljeno 29. listopada 2023.)

Congreso.es (2022) Dictadura del General Franco. Las Cortes Españoles 1943-1977. https://www.congreso.es/cem/cortesp (pristupljeno 15. svibnja 2022.)

Congreso.es (2025) Congreso de los Diputados. https://www.congreso.es/ca/ (pristupljeno 25. travnja 2025.)

Conversi, Daniele (1998) Tko su bili secesionisti? U: Carole Hodge i Mladen Grbin (ur.) *Europa i nacionalizam: nacionalni identitet naspram nacionalnoj netrpeljivosti, međunarodni simpozij, Korčula, 21.-28.09.1998.* (str. 43-67). Zagreb: Durieux.

Corbetta, Piergiorgio (2003) *Social research: Theory, Methods and Techniques*. London: Sage Publications.

Corcuera Atienza, Javier (1992) La distinción constitucional entre nacionalidades y regiones en el décimoquinto aniversario de la Constitución. *Documentación Administrativa*, 232-233: 13-31.

Cordero, Dani (2016) La nueva Convergència se llama Partit Demòcrata Català. *El País.* https://elpais.com/ccaa/2016/07/10/catalunya/1468137049_044613.html (pristupljeno 23. siječnja 2024.)

Crameri, Kathryn (2015) Political Power and Civil Counterpower: The Complex Dynamics of the Catalan Independence Movement. *Nationalism and Ethnic Politics*, 21(1): 104-120.

Crawford, James (2006) *The Creation of States in International Law*. Oxford: Clarendon Press.

Ćurko, Hrvoje (2013) Zemlja na političkom raskrižju. *Političke analize* 4(15): 43-48.

Ćurko, Hrvoje (2016) *Politike nacionalnog identiteta: slučajevi španjolske i francuske Baskije*. Doktorski rad. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Dahl, Robert A. (1989) *Demokracija i njezini kritičari.* Zagreb: Politička kultura.

Dardé, Carlos (2006) La idea de España en los tomos de la historia de España dirigidos por Ramón Menéndez Pidal, 1935-1980. *Norba. Revista de Historia*, 19(1): 205-218.

Datosselecciones.com (2023) Elecciones al Parlamento de Cataluña. https://www.datoselecciones.com/catalunya-parlamento (pristupljeno 22. prosinca 2023.)

Dbe.rah.es (2023a) José Enrique Varela Iglesias. https://dbe.rah.es/biografias/4954/jose-enrique-varela-iglesias (pristupljeno 20. studenog 2023.)

Dbe.rah.es (2023b) Ramón Serrano Súñer. https://dbe.rah.es/biografias/8171/ramon-serrano-suner (pristupljeno 20. studenog 2023.)

De Riquer i Permanyer, Borja (1990) Sobre el lugar de los nacionalismos-regionalismos en la historia contemporánea española. *Historia Social*, 3(7): 104-126.

De Unamuno, Miguel (1958) *Obras Completas*. Madrid: Afrodisio Aguado S. A.

Diainternacionalde.com (2022) Día Internacional De. https://www.diainternacionalde.com/ (pristupljeno 15. svibnja 2022.)

Díez, Xavier (2004) La disolución de la historia oficial de la Transición. *Spagna Contemporanea*, XIII(26): 241-243.

Diez i Rodriguez, Xavier (2013) *L'Anarquisme, fet diferencial català: influència i llegat de l'anarquisme en la història i la societat catalana contemporània*. Barcelona: Virus.

Dion, Stéphane (1996) Why is Secession Difficult in Well-Established Democracies? Lessons from Quebec. *British Journal of Political Science*, 26(2): 269-283.

Doria, Sergi (2018) Una Diada con mal de altura. *ABC*. https://www.abc.es/espana/abci-diada-altura-201809100345_noticia.html (pristupljeno 29. siječnja 2025.)

Dowling, Andrew (2020) La Assemblea Nacional Catalana: las limitaciones estratégicas de un movimento social *sui generis*. *Historia del presente*, 35(1): 53-68.

Duffy, Elle (2020) Scottish independence: What is the Edinburgh Agreement? *The Herald*. https://www.heraldscotland.com/news/18694365.scottish-independence-edinburgh-agreement/ (pristupljeno 15. veljače 2022.)

Dw.com (2017) Spain's top court blocks Catalan referendum law. https://www.dw.com/en/spains-top-court-overrules-catalan-referendum-law/a-40408683 (pristupljeno 15. veljače 2022.)

Efe.com (2024) El 54 % de los catalanes se declara en contra de la independencia, según un sondeo. https://efe.com/espana/2024-11-27/cataluna-independencia-sondeo/ (pristupljeno 29. siječnja 2025.)

Elias, Anwen (2015) Catalan Independence and the Challenge of Credibility: The Causes and Consequences of Catalan Nationalist Parties' Strategic Behavior. *Nationalism and Ethnic Politics*, 21(1): 83-103.

Elliott, John H. (2018) *Scots and Catalans: Union and Disunion*. New Haven: Yale University Press.

Elmundo.es (2012) El 15-M llama a protestar identificado con brazaletes de 'ciudadano pacífico'. https://www.elmundo.es/elmundo/2012/05/09/barcelona/1336564756.html (pristupljeno 23. siječnja 2025.)

Elordenmundial.com (2025) El mapa de los ‘Països Catalans’, la utopía del pancatalanismo. https://elordenmundial.com/mapas-y-graficos/el-mapa-de-los-paisos-catalans-la-utopia-del-pancatalanismo/ (pristupljeno 26. veljače 2025.)

Elpais.com (2010a) Decenas miles de catalanes se echan a la calle contra el recorte del Estatuto. https://elpais.com/elpais/2010/07/10/actualidad/1278749824_850215.html (pristupljeno 20. siječnja 2025.)

Elpais.com (2010b) 9.000 personas participan en la manifestación independentista por la Diada. https://elpais.com/elpais/2010/09/11/actualidad/1284193026_850215.html (pristupljeno 20. siječnja 2010.)

Elpais.com (2017) El independentismo vuelve a caer a dos meses del referéndum. https://elpais.com/ccaa/2017/07/21/catalunya/1500625353_665002.html (pristupljeno 30. siječnja 2023.)

Elperiodico.com (2010) La Diada de la división. https://www.elperiodico.com/es/politica/20100911/diada-division-475612 (pristupljeno 20. siječnja 2025.)

Elperiodico.com (2017a) Huelga general en Catalunya: últimas noticias en directo. https://www.elperiodico.com/es/politica/20171003/huelga-general-3-octubre-cataluna-directo-6326497 (pristupljeno 29. siječnja 2025.)

Elperiodico.com (2017b) Mossos identifican a 53 personas en manifestaciones en Barcelona por el 12-O. https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20171012/mossos-identifican-53-personas-manifestaciones-6349211 (pristupljeno 29. siječnja 2025.)

Elperiodico.com (2021) Cronología del Procés. https://estaticos-cdn.elperiodico.com/epc/resourcescas/infographics/2021/septiembre/crono_proces/index.html (pristupljeno 27. rujna 2021.)

Elperiodico.com (2022) La sentencia del 'procés' de Catalunya en 12 claves. https://www.elperiodico.com/es/politica/20191014/sentencia-proces-catalunya-cataluna-resumen-7680705 (pristupljeno 25. travnja 2022.)

Elplural.com (2021) Todo sobre 'Els Segadors': la letra y su significado. https://www.elplural.com/autonomias/cataluna/todo-sobre-els-segadors-letrasignificado_109855102 (pristupljeno 11. ožujka 2023.)

Elpuntavui.cat (2011) Puig informa que hi ha deu persons identificades com a autors de les agressions. https://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/424751-puig-informa-quehi-ha-deu-persones-identificades-com-a-autors-de-les-agressions.html (pristupljeno 20. siječnja 2025.)

Elpuntavui.cat (2014) 1,8 milions de catalans reclamen votar amb una històrica V a Barcelona. https://www.elpuntavui.cat/article/3-politica/17-politica/776145-18-milions-decatalans-reclamen-votar-amb-una-historica-v-a-barcelona.html (pristupljeno 25. siječnja 2025.)

Enciklopedija.hr (2021) Sudetska kriza. https://www.enciklopedija.hr/clanak/sudetska-kriza (pristupljeno 22. srpnja 2021.)

Esparza, Pablo (2017) La razón por la que al País Vasco, Cataluña y Galicia se les llama „nacionalidades históricas“ y ¿en qué se diferencian del resto de España? *BBC.* https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-41538966 (pristupljeno 27. ožujka 2023.)

Esteban, Paloma (2018) El Rey apela al espíritu de la Constitución: diálogo para el conflicto y respetp a las leyes. *Elconfidencial.com*. https://www.elconfidencial.com/espana/2018-12-06/40-aniversario-constitucion-rey-felipe-rey-juan-carlos-congreso_1690662/ (pristupljeno 15. lipnja 2022.)

Europapress.es (2011) La Asociación Nacional de Afectados por Adopciones Irregulares remite a las fiscalías 220 nuevas denuncias. https://www.europapress.es/epsocial/cooperacion-desarrollo/noticia-asociacion-nacional-afectados-adopciones-irregulares-remite-fiscalias-220-nuevas-denuncias-20110520200308.html (pristupljeno 5. prosinca 2023.)

Falange.es (2023) Falange española de las JONS. https://falange.es/ (pristupljeno 20. studenog 2023.)

Fawzi, Nayla (2017) Information Source and Political Arena: How actors from Inside and Outside Politics Use the Media. U: Peter Van Aelst i Stefaan Walgrave (ur.), *How Political Actors Use the Media: A Functional Analysis of the Media's Role in Politics* (str. 245-263). Cham: Springer International Publishing.

Fernández, Juan José (2022) Sánchez celebra la Ley de Memoria Democrática y llama a España a construir ″un relato compartido″. *El Periódico.* https://www.elperiodico.com/es/politica/20221031/sanchez-celebra-ley-memoria-democratica-homenaje-victimas-franquismo-77955070 (pristupljeno 5. prosinca 2023)

Fernandez, Marisa (2002) *The enigma of the Spanish Civil War: The motives for Soviet Intervention.* Master thesis. Montreal: University McGill, History department.

Fernández, Victor (2023) Las fosas comunes de la guerra y el franquismo en Cataluña. *La Razón*. https://www.larazon.es/cataluna/20230120/iyqapgrkzbalvhcwgzbuykvoga.html (pristupljeno: 23. siječnja 2024.)

Field, Bonnie N. (2016) *Why Minority Governments Work: Multilevel Territorial Politics in Spain.* London: Palgrave Macmillan.

Flesher Fominaya, Cristina (2022) Beyond the Square: The Legacy of the 15-M Movement. *Green European Journal.* https://www.greeneuropeanjournal.eu/beyond-the-square-the-legacy-of-the-15m-movement/ (pristupljeno 20. prosinca 2024.)

Fnff.es (2023) Fundación Nacional Francisco Franco. https://fnff.es/ (pristupljeno 5. prosinca 2023.)

Forcadell Lluís, Carme (2013) Catalonia, a new state in Europe. U: Liz Castro (ur.), *What's up with Catalonia?* (str. 13-17). Ashfield: Catalonia Press.

Foretić, Vinko (1980) *Povijest Dubrovnika do 1808. Drugi dio: od 1526. do 1808.* Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.

Forment i Bori, Cèlia (2019) Elna recuerda la mascre francesa de 1285. *El Nacional. Cat.* https://www.elnacional.cat/es/politica/elna-recuerda-masacre-francesa-1285_386080_102.html (pristupljeno 17. prosinca 2023.)

Forti, Steven, Gonzàlez i Vilalta, Arnau i Ucelay-Da Cal, Enric (ur.) (2017) *El proceso separatista en Cataluña: Análisis de un pasado reciente (2006-2017)*. Granada: Editorial Comares Historia.

Funcas.es (2018) Apuntes de Opinión Pública 'Catalanes y Vascos: identidad nacional y posibilidad de independencia'. https://www.funcas.es/wp-content/uploads/Migracion/Publicaciones/PDF/2106.pdf (pristupljeno 8. svibnja 2023.)

Fusi, Juan Pablo (1990) Revisionismo crítico e historia nacionalista (A propósito de un artículo de Borja de Riquer. *Historia Social*, 3(7): 127-134.

Fusi, Juan Pablo (2000) *España: La evolución de la identidad nacional*. Madrid: Temas de hoy.

Galiciapress.es (2018) El 20% de los gallegos quieren suprimir las autonomías. https://www.galiciapress.es/texto-diario/mostrar/1224701/20-gallegos-aboga-suprimir-autonomias (pristupljeno 16. travnja 2022.)

Gallego, Ferran (2008) *El Mito de la Transición: La crisis del franquismo y los orígenes de la democracia (1973-1977).* Barcelona: Crítica Contrastes.

Gálvez, Manuel Andreu (2021) El nacimiento de la nación española: notas para un breve estudio histórico. *Servicio de Publicaciones de la Universidad de Extremadura*. https://revista-afd.unex.es/index.php/AFD/article/view/514 (pristupljeno 21. travnja 2023.)

García, César (2018) The Power of Myths and Storytelling in Nation Building: The Campaign for the Independence of Catalonia from Spain (2012-2015). *Canadian Journal of Communication*, 43(2): 281-296.

García Margallo, José Manuel (2017) *Por una convivencia democrática: Una propuesta de reforma para adaptar la Constitución al siglo XXI.* Madrid: Deusto.

García Sevilla, Lluís (2021) *Recopilació Accions Genocìdes Contra La Nació Catalana*. Barcelona: Editorial Base.

Garea, Fernando (2018) Sánchez tumba a Rajoy y llega a Moncloa con el Gobierno más débil de la democracia. El Confidencial. https://www.elconfidencial.com/espana/2018-06-01/mocion-censura-rajoy-pedro-sanchez-gobierno_1572631/ (pristupljeno 20. siječnja 2025.)

Gellner, Ernest (1983) *Nations and nationalisms.* Ithaca: Cornell University Press.

George, Alexandar L. i Bennett, Andrew (2005*) Case studies and theory development in social sciences.* Cambridge: The MIT Press.

Gerring, John (2004) What Is a Case Study and What Is It Good for? *American Political Science Revie*w, 98(2): 341-354.

Gerring, John (2006) *Case Study Research: Principles and Practices.* Cambridge: Cambridge University Press.

Gil Grande, Rocío (2021) El Gobierno indulta a los nueve presos del 'procés' por ″utilidad publica″ y pide abrir ″un tiempo nuevo de diálogo″. *Rtve.es*. https://www.rtve.es/noticias/20210622/gobierno-indulta-nueve-presos-del-proces/2107720.shtml (pristupljeno 15. travnja 2022.)

Giménez Martínez, Miguel Ángel (2015) Las leyes fundamentales y la construcción del ″constitucionalismo cosmetico″franquista. *GLOSSAE European Journal of Legal History*, 12(1): 381-408.

Gómez, Noelia (2022) ¿Quiénes son los padres de la Contitución española? *El Español.* https://www.elespanol.com/curiosidades/espana-pueblos/quienes-son-padres-constitucion-espanola-6-diciembre/721177975_0.html (pristupljeno 17. studenog 2024.)

González, Ricard (2021) Catalonia, a frozen conflict in the heart of the EU? *Equal Times*. https://www.equaltimes.org/catalonia-a-frozen-conflict-in-the?lang=en (pristupljeno 3. travnja 2021.)

Gotovac, Miljenko i Kostadinov, Biljana (2008) Autonomne zajednice u Španjolskoj. *Pravnik*, 42, 1(86): 23-33.

Greer, Scott L. (2007) *Nationalism and Self-Government: The Politics of Autonomy in Scotland and Catalonia.* New York: State University of New York Press.

Grubić, Nado (2014) Koncepcije suverenosti od kraja 17. do sredine 20. stoljeća. *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, 8(3-4): 7-34.

Grund, Zdravka (2020) Pojavila se informacija da će španjolski premijer otkazati dolazak na summit u Zagreb, ako će sudjelovati Kosovo. *Telegram.hr.* https://www.telegram.hr/politika-kriminal/pojavila-se-informacija-da-ce-spanjolski-premijer-otkazati-dolazak-na-summit-u-zagreb-ako-ce-sudjelovati-kosovo/ (pristupljeno 30. siječnja 2021.)

Guibernau, Montserrat (2004) *Catalan Nationalism: Francoism, transition and democracy*. New York: Routledge.

Guinjoan, Marc i Rodon, Toni (2016) A Scrutiny of the Linz-Moreno Question. *Publius,* 46(1): 128-142.

Gustafsson, Karl i Hagström, Linus (2018) What is the point? Teaching graduate students how to construct political science research puzzles. *European Political Science,* 17(1): 634-638.

Gutiérrez, Alejandro (2012) Los niños que Franco secuestró. *Proceso.* https://www.proceso.com.mx/reportajes/2012/2/14/los-ninos-que-franco-secuestro-98835.html (pristupljeno 26. studenog 2023.)

Hargreaves, John (2003) *Freedom for Catalonia?: Catalan nationalism, Spanish identity and the Barcelona Olympic games.* Cambridge: Cambridge University Press.

Harris, Erika (2015) Paradoks, kontroverza i nacionalno samoodređenje. *Politička misao,* 52(1): 191-202.

Haslam, Jonathan (1984) The Outbreak of the Spanish Civil War, 1936–37. U: *The Soviet Union and the Struggle for Collective Security in Europe, 1933–39* (str. 107-128). London: Palgrave Macmillan.

Hauswitschka, Anton (2018) Opsada Dubrovnika: kako je 750 slabo naoružanih branitelja zaustavilo po svemu nadmoćnu armadu. *Jutarnji.hr*. https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/opsada-dubrovnika-kako-je-750-slabo-naoruzanih-branitelja-zaustavilo-po-svemu-nadmocnu-armadu-7698054 (pristupljeno 20. siječnja 2021.)

Hechter, Michael (1992) The Dynamics of Secession. *Acta Sociologica*, 35(4): 267-283.

Hernàndez Cardona, Francesc Xavier (2014) *The History of Catalonia*. Barcelona: Rafael Dalmau.

Hinsley, F. H. (1992) *Suverenitet.* Zagreb: Biblioteka Suvremene teme.

Hobsbawm, Eric (1996) *Nacije i nacionalizam od 1780: Program, mit, stvarnost.* Beograd: Libertas.

Horowitz, Donald L. (2003) The cracked foundations of the right to secede. *Journal of Democracy*, 14(2): 5-17.

Hübl, Thomas i Jordan Avritt, Julie (2022) *Iscjeljivanje kolektivne traume*. Zagreb: Planetopija.

Humlebæak, Carsten i Hau, Mark F. (2020) From National Holiday to Independence Day: Changing Perceptions of the *„Diada". Genealogy,* 31(4): 1-24.

Huntington, Samuel (2004) *Treći talas*. Podgorica/Zagreb: CID/Politička kultura.

Ibler, Vladimir (1967) Međunarodna zajednica. *Politička misao*, 4(4): 671-677.

Ibler, Vladimir (1971) Međunarodna zajednica: Uvodna studija. U: Ibler, Vladimir (ur.), *Hrestomatija političke znanosti: Međunarodni odnosi* (str. 671-677). Zagreb: Naprijed.

Ibler, Vladimir (1992) Pravo naroda na samoodređenje i zloupotreba tog prava. *Politička misao,* 29(2): 53-80.

Idescat.cat (2018) Instituto de Estadística de Cataluña. https://www.idescat.cat/indicadors/?id=anuals&n=10364&lang=es (pristupljeno 27. ožujka 2023.)

Index.hr (2017) KATALONIJA JE `91. STALA UZ HRVATSKU „Dok drugi nisu ni čuli za nas, oni su nas obožavali i bodrili". https://www.index.hr/sport/clanak/katalonija-je-91-stala-uz-hrvatsku-dok-drugi-nisu-ni-culi-za-nas-oni-su-nas-obozavali-i-bodrili/998370.aspx (pristupljeno 30. siječnja 2021.)

Inđić, Trivo (1982) *Savremena Španija*. Beograd: Nolit.

Itzik, Lea i Walsh, Sophie D. (2023) Giving Them a Choice: Qualitative Research Participants Chosen Pseudonyms as a Reflection of Self-Identity. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 54(6-7): 705-721.

Jover Zamora, José María (1979) *Historia de España: La Edad Contemporánea*. Barcelona: Teide.

Jović, Dejan (2011) Hrvatska vanjska politika pred izazovima članstva u Europskoj Uniji. *Politička misao,* 48(2): 7-36.

Jović, Dejan (2017) *Rat i mit*. Zagreb: Fraktura.

Juliá Diaz, Santos (2010) Cosas que de la transición se cuentan. *Ayer*, 79(3): 297-319.

Juliá Diaz, Santos (2017) *Transición: Historia de una política española (1937-2017).* Barcelona: Galaxia Gutenberg.

Junco, José Alvarez (2001) *Mater Dolorosa: la idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus Ediciones.

Jutarnji.hr (2020) ODRŽAVA SE VIRTUALNI ZAGREBAČKI SUMMIT Grlić Radman o proširenju EU, Sjevernoj Makedoniji i Albaniji: 'Otvorena je perspektiva'. https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/odrzava-se-virtualni-zagrebacki-summit-grlic-radman-o-prosirenju-eu-sjevernoj-makedoniji-i-albaniji-otvorena-je-perspektiva-10280494 (pristupljeno 30. siječnja 2021.)

Jutarnji.hr (2021a) Europa traži novog vođu nakon odlaska Angele Merkel, ovo su glavni kandidati. https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/europa-trazi-novog-vodu-nakon-odlaska-angele-merkel-ovo-su-glavni-kandidati-15127684 (pristupljeno 10. prosinca 2021.)

Jutarnji.hr (2021b) Španjolski premijer Pedro Sanchez u Zagrebu: 'Želimo još uže surađivati s Hrvatskom'. https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/spanjolski-premijer-pedro-sanchez-u-zagrebu-zelimo-jos-uze-suradivati-s-hrvatskom-15107957 (pristupljeno 6. listopada 2021.)

Kepková, Jana (2018) *Constucción de identidad nacional catalana y españolaen el contexto del afán porla creación del Estado de Cataluña*. Diplomski rad. Olomouc: Sveučilište Palacký u Olomoucu, Filozofski fakultet.

Krbek, Ivo (1964) *Suverenitet*. Zagreb: JAZU.

Labrador Méndez, Germán (2014) ¿Lo llamaban democracia? La crítica estética de la política en la transición española y el imaginario de la historia en el 15-M. *Kamchatka,* (1): 11-61.

Ladero Quesada, Miguel Ángel (1998) *La reconquista y el proceso de diferenciación política (1035-1217).* Madrid: Espasa-Calpe.

Laizquierdadiario.com.bo (2018) ¡Libertad a los presos políticos! Por una Huelga General en Catalunya y movilizaciones contra el Régimen del 78 en todo el Estado. https://www.izquierdadiario.es/Libertad-a-los-presos-politicos-Por-una-Huelga-General-en-Catalunya-y-movilizaciones-contra-el (pristupljeno 15. lipnja 2022.)

Lamoncloa. gob.es (2021) Pedro Sánchez defiende los indultos a los condenados pore l procés para restablecer la convivencia y la concordia. https://www.lamoncloa.gob.es/presidente/actividades/paginas/2021/220621-sanchez-declaracion.aspx (pristupljeno 20. siječnja 2025.)

Lamoncloa.gob.es (2023) Símbolos del Estado. https://www.lamoncloa.gob.es/espana/simbolosdelestado/paginas/index.aspx (pristupljeno 11. ožujka 2023.)

Lasica, Ana i Raos, Višeslav (2021) Katalonsko pitanje na izborima u studenom 2019.: analiza predizbornih sučeljavanja. *Hrvatska i komparativna javna uprava,* 21(3): 555-582.

Lavanguardia.com (2011a) Las manifestaciones y protestas en Barcelona crecen un 60% este 2011. https://www.lavanguardia.com/local/barcelona/20111122/54238443918/las-manifestaciones-y-protestas-en-barcelona-crecen-un-60-este-2011.html (pristupljeno 23. ožujka 2022.)

Lavanguardia.com (2011b) Miles de personas se manifiestan con motivo de la Diada por el centro de Barcelona. https://www.lavanguardia.com/politica/20110911/54214522987/miles-

de-personas-se-manifiestan-con-motivo-de-la-diada-por-el-centro-de-barcelona.html (pristupljeno 23. siječnja 2025.)

Lavanguardia.com (2011c) La marcha del 15-O en Barcelona centra su protesta en la salud, la vivienda y la educación. https://www.lavanguardia.com/politica/20111015/54230659550/la-marcha-del-15-o-en-barcelona-centra-su-protesta-en-la-salud-la-vivienda-y-la-educacion.html (pristupljeno 24. siječnja 2025.)

Lavanguardia.com (2014) Diada 2014: La V de la Diada, en la prensa internacional. https://www.lavanguardia.com/politica/20140911/54414931527/v-de-la-diada-prensa-internacional.html (pristupljeno 25. siječnja 2025.)

Lavanguardia.com (2016) La Diada vista por la prensa internacional. https://www.lavanguardia.com/internacional/20160911/41241269574/diada-2016-catalunya-prensa-internacional.html (pristupljeno 29. siječnja 2025.)

Lavanguardia.com (2017) La UE no reconoce a Catalunya pero pide a Rajoy que no use la fuerza. https://www.lavanguardia.com/politica/20171027/432389879491/ue-independencia-catalunya-donald-tusk.html (pristupljeno 20. siječnja 2025.)

Leguina, Joaquín (2014) *Los 10 mitos del nacionalismo catalán*. Barcelona: Ediciones Temas de Hoy.

Leposavić, Vladimir (2013) *Secesija – pred vratima međunarodnog prava*. Nikšić: Matica srpska: Društvo članova u Crnoj Gori.

Levrat, Nicolas i sur. (2017) Catalonia's Legitimate Right to Decide: Paths to Self-Determi nation. *Report Conclusions*. https://efile.fara.gov/docs/6220-Informational-Materials-20170905-9.pdf (pristupljeno 20. lipnja 2018.)

Linz, Juan J. i Stepan, Alfred (1996) *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Loyer, Barbara (2017) Storia di una collisione annuciata. *Limes rivista italiana di geopolitica*, 24(10): 93-105.

Luna, Antoni i Mendizàbal, Eric (2004) Geography in Catalonia. *Belgeo*, 1(1): 17-34.

Luque, Pau (2018) *La secesión en los dominios del lobo*. Madrid: Catarata.

Mair, Petar (2013) Demokracije. U: Daniele Caramani (ur.) *Komparativna politika* (str. 84-101). Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Major, J. C. (2013) On the prickly matter of language. U: Liz Castro (ur.) *What's up with Catalonia? 35 experts explain the causes which impel them to the separation through essays on Catalan history, economics, politics, language and culture* (str. 85-88). Ashfield: Catalonia Press.

Mancho, Ana i Marta-Lazo, Carmen (2021) Los niños robados desde la Guerra Civil en la historia reciente de España. *Ayer Revista de Historia Contemporánea*, 122(1): 187-213.

Mapp.co (2025) Autonomous Communities of Spain/Regions of Spain. https://www.mappr.co/counties/spain/ (pristupljeno 26. veljače 2025.)

Maravall, José Antonio (1984) *Historia del pensamiento español*. Madrid: Ediciones Cultura Hispánica.

March, Oriol (2018) *Los entresijos del 'procés'*. Madrid: Catarata.

Margallo, José Manuel (2017) *Por una convivencia democrática*. Barcelona: Ediciones Deusto.

Martí, David (2013) The 2012 Catalan Election: The First Step Towards Independence? *Regional & Federal Studies*, 23(4): 507-516.

Martí, David i Cetrà, Daniel (2016) The 2015 Catalan election: a *de facto* referendum on independence? *Regional & Federal Studies*, 26(1): 107-119.

Martiarena, Asier (2012) El 15-M y los 'indignados' cumplen un año de lucha social. *La Vanguardia*. https://www.lavanguardia.com/politica/20120511/54292168688/15m-ano-indignados-lucha-social-calle.html (pristupljeno 20. siječnja 2025.)

Martín Plaza, Ana (2019a) Sentencia 'procés': El Supremo condena a Junqueras a años por sedición y malversación y a 'los Jordis' a 9 años pore l primer delito. *Rtve.es*. https://www.rtve.es/noticias/20191014/sentencia-proces-cataluna/1980666.shtml (pristupljeno 15. travnja 2022.)

Martín Plaza, Ana (2019b) Urkullu revela contactos directos con Rajoy como „intercesor“ para buscar una solucióna petición de Puigdemont. *Rtve.es*. https://www.rtve.es/noticias/20190228/urkullu-revela-contactos-directos-con-rajoy-como-intercesor-para-buscar-solucion-a-peticion-puigdemont/1891920.shtml (pristupljeno 20. siječnja 2025.)

Martínez Hoyos, Francisco (2020) ¿Como cambió Vicens Vives la historia de España? *La Vanguardia.* https://www.lavanguardia.com/historiayvida/historia-contemporanea/20200606/481603723947/vicens-vives-historiador-franquismo-catalanismo.html (pristupljeno 15. veljače 2023.)

Mas, Artur (2020) *Cabeza friá, corazón caliente*. Barcelona: Ediciones Península.

Memoriahistorica.org.es (2023) Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica. https://memoriahistorica.org.es/ (pristupljeno 5. prosinca 2023.)

Menéndez Pidal, Ramón (1918) *Crónicas generales de España*. Madrid: Talleres de Blass y Cía.

Merino, Javier Antón (2015) Preferencias identitarias y de la organización territorial del estado en Cataluña. Un acercamiento longitudinal. U: XII Congreso de la AECPA (ur.), *¿Dónde está hoy el poder?* (str. 1-29). San Sebastian: Universidad del País Vasco.

Merkel, Wolfgang (2011) *Transformacija političkih sustava.* Zagreb: Biblioteka Politička misao.

Merkel, Wolfgang, Kollmorgen, Raj i Wagener, Hans-Jürgen (2019) *Political, Social, and Economic Transformation.* Oxford: Oxford University Press.

Miles, Matthew B. i Huberman, Michael A. (1994) *Qualitative Data Analysis*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Miller, David (1995) *On Nationality*. New York: Oxford University Press.

Minder, Raphael (2020a) José Mará Galante, Dogged Pursuer of Justice for Franco's Victims, Dies at 71. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/2020/05/27/obituaries/jose-maria-galante-dead-coronavirus.html (pristupljeno 5. prosinca 2023.)

Minder, Raphael (2020b) Antonio González Pacheco, Accused Policeman in Franco's Spain, Dies at 73. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/2020/05/15/obituaries/antonio-gonzalez-pacheco-accused-policeman-in-francos-spain-dies-at-73.html (pristupljeno 5. prosinca 2023.)

Miralles, Xavier Andreu (2016) La nacionalización española en el siglo XIX.: Un nuevo balance. *Spagna contemporanea*, 49(1): 169-184.

Mladić, Damir i Buzar, Stipe (2015) Kritika plebiscitarne teorije secesije. *Obnovljeni život*, 70(2): 227-242.

Molinero, Carme i Ysàs, Pere (2018) *La Transición: Historia y Relatos.* Madrid: Siglo XXI de España Editores.

Moltchanova, Anna (2009) *National Self-Determination and Justice in Multinational States*. New York: Springer.

Mondelo, Victor (2011) La dureza policial multiplica la indignación en Barcelona. *La Vanguardia.* https://www.elmundo.es/elmundo/2011/05/27/barcelona/1306518767.html (pristupljeno 22. siječnja 2025.)

Monros-Stojaković, Silvija (2001) *Ortegina klepsidra*. Beograd: CEEI.

Moore, Margareth (2003) An Historical Argument for Indigenous Self-Determination. *Nomos*, 45: 89-118.

Morales Moya, Antonio (1987) *Reflexiones sobre el Estado español en el siglo XVIII.* Madrid: Ministerio de Administraciones Públicas.

Morel, Sandrine (2018) *En el Huracán Catalán: Una mirrada privilegiada al laberinto del procés.* Barcelona: Planeta.

Moreno, Luis (1993) Ethnoterritorial concurrence and imperfect federalism in Spain. *Instituto de Estudios Sociales Avanzados*, 10: 1-23.

Moreno, Luis (2012) Ethnoterritorial competition and accommodation in Spain. *Consejo Superior de Investigaciones Científicas*, 114-128.

MVEP (2010) *Ugovor iz Lisabona (pročišćena inačica)*. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske. https://mvep.gov.hr/informacije-za-gradjane-244593/pristup-informacijama/hrvatska-i-europska-unija/ugovori-245054/ugovor-iz-lisabona-prociscena-inacica/245056 (pristupljeno 21. ožujka 2024.)

Omnium.cat (2024) Òmnium Cultural. www.omnium.cat (pristupljeno 23. siječnja 2024.)

Orangesmile.com (2025) Catalonia. https://www.orangesmile.com/travelguide/catalonia/high-resolution-maps.htm (pristupljeno 26. veljače 2025.)

Ortega y Gasset, José (1922) *España invertebrada*. Madrid: Calpe.

Paluzie, Elisenda (2013) Premediated asphyxia. U: Liz Castro (ur.) *What's up with Catalonia? 35 experts explain the causes which impel them to the separation through essays on Catalan history, economics, politics, language and culture* (str. 23-39). Ashfield: Catalonia Press.

Parekh, Bhikhu (1992) The Cultural Particularity of Liberal Democracy. *Political Studies,* XL (Special Issue): 160-175.

Pavković, Aleksandar (2012) Secession and its Diverse Definitions. *The Refereed proceedings of the 2012 Australian Political Studies Association Conference, 24-26 September 2012, Hobart, Australia*, 654-672.

Pavković, Aleksandar i Radan, Petar (2008) *Stvaranje novih država: teorija i praksa otcepljenja.* Beograd: Službeni glasnik.

Pavlović, Srđa (2009) Opsada Dubrovnika – rat za mir. *Peščanik.net*. https://pescanik.net/opsada-dubrovnika-rat-za-mir/ (pristupljeno 20. siječnja 2021.)

Payne, Stanley G. (1991) Nationalism, Regionalism and Micronationalism in Spain. *Journal of Contemporary History*, 26(3): 479-491.

Pellicer, Lluís (2012) Los estudiantes encienden la mecha de la protesta en la calle. *El País.* https://elpais.com/politica/2012/02/29/actualidad/1330549917_257419.html (pristupljeno 22. siječnja 2025.)

Peral, María (2010a) Garzón, al banquillo por la causa del franquismo. *El Mundo*. https://www.elmundo.es/elmundo/2010/05/12/espana/1273648567.html (pristupljeno 5. prosinca 2010.)

Peral, María (2010b) El Poder Juicial suspende a Garzón por unanimidad. *El Mundo*. https://www.elmundo.es/elmundo/2010/05/14/espana/1273826008.html (pristupljeno 5. prosinca 2023.)

Perales-García, Cristina (2013) How did we get here? U: Liz Castro (ur.) *What's up with Catalonia? 35 experts explain the causes which impel them to the separation through essays on Catalan history, economics, politics, language and culture* (str. 105-112). Ashfield: Catalonia Press.

Pérez González, Juan (2013) La Sección Femenina y el Frente de Juventudes; Historia de un fracaso. *University of Barcelona*. https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/50625/1/TFG_Gonzalez_Perez.pdf (pristupljeno 20. studenog 2023.)

Pérez Serrano, Julio (2007) La transición a la democracia como modeloanalítico para la historia del presente: un balance crítico. U: Rafael Quirosa-Cheyrouze (ur.) *Historia de la Transiciónespañola. Los inicios del proceso democratizador* (str. 61-76). Madrid: Biblioteca Nueva.

Pérez Serrano, Julio (2016) Funcionalidad y límites de la transición a la democracia como paradigma historiográfico. U: María Ángeles Naval i Zoraida Carandell (ur.) *La transición sentimental. Literatura y cultura en Españadesde los añossetenta* (str. 67-90). Zaragoza: Visor Libros.

Perišić, Petra (2013) Pravo naroda na samoodređenje izvan kolonijalnog konteksta i slučaj proglašenja nezavisnosti Kosova. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci,* 34(2): 761-783.

Perović, Bojana (2010) Ustavno ustrojstvo regionalne države u Španiji. *Međunarodni problemi*, LXII(3): 489-530.

Petković, Nikola (2020) *O čemu govorimo kada govorimo o identitetu?* Zagreb: Disput.

Petrović, Rajko (2018) Ekonomski aspekti katalonskog separatizma. *Oditor*, 4(1): 6-17.

Petrović, Rajko (2019) Političke posledice ekonomske krize u Španiji. *Oditor*, 5(1): 7-18.

Petrović, Rajko (2021) Is Spain threatened by a permanent political crisis? *The Review of International Affairs*, LXXII(1181): 55-73.

Potkonjak, Sanja (2014) *Teren za etnologe početnike*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, Filozofski fakultet.

Puente, Arturo (2015) Unió abandona el gobierno de Catalunya pero asegura que no rompe la federación CiU. *El Diario*. https://www.eldiario.es/catalunya/politica/convergencia-unio-preparan-inminente-govern_1_2616261.html (pristupljeno 23. siječnja 2023.)

Puigdemont, Carles (2020) *M'explico de la investidura a l'exili*. Barcelona: La Campana.

Rainsford, Sarah (2011) España: piden justicia para „300 000 niños robados“. *BBC*. https://www.bbc.com/mundo/noticias/2011/01/110128_espana_ninos_robados_lr (pristupljeno 5. prosinca 2023.)

Raos, Višeslav (2011) Regionalist Parties in the European Union: A Force to Be Reckoned With? *Croatian International Relations Review*, 17(64/65): 45-55.

Rich, Richard C. i sur. (2018) *Empirical Political Analysis: quantitative and qualitative research methods.* New York: Routledge.

Rico, Jose i Juve, Rafa (2012) Goleada independentista. *El Periódico*. https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20120911/goleada-independentista-mayor-manifestacion-bcn-2202842 (pristupljeno 26. siječnja 2025.)

Ríos, Pere i Noguer, Miquel (2013) Hundreds of thousands form human chain for Catalan independence. *El País*. https://english.elpais.com/elpais/2013/09/11/inenglish/1378918905_935209.html (pristupljeno 26. siječnja 2025.)

Rodon, Toni i Guinjoan, Marc (2018) When the context matters: identity, secession and the spatial dimension in Catalonia. *LSE Research Online.* https://eprints.lse.ac.uk/87494/1/Rodon-Casarramona_When%20context%20matters_2018.pdf (pristupljeno 6. svibnja 2023.)

Rose, Michel i Pomfret, James (2023) With lavish treatment of Macron, China's Xi woos France to ″counter″ U.S. *Reuters.* https://www.reuters.com/world/with-lavish-treatment-macron-chinas-xi-woos-france-counter-us-2023-04-07/ (pristupljeno 13. travnja 2023.)

Ross, Christopher J. (2009) *Spain since 1812*. London: Hodder Education.

Rovira-Martínez, Marta (2013) Our September 11th (1714). U: Liz Castro (ur.), *What's up with Catalonia? 35 experts explain the causes which impel them to the separation through essays on Catalan history, economics, politics, language and culture* (str. 207-213). Ashfield: Catalonia Press.

Rtve.es (2017) Referéndum en Cataluña: El Govern publica el recuento oficial del 1-0 con dos millones de síes a la independencia. https://www.rtve.es/noticias/20171006/govern-publica-recuento-oficial-del-1-con-dos-millones-sies-a-independencia/1626430.shtml (pristupljeno 10. kolovoza 2024.)Rtve.es (2018) Noviembre 1975: La muerte de Franco y la proclamación del Rey. https://www.rtve.es/rtve/20180221/muerte-franco-proclamacion-del-rey/1681862.shtml (pristupljeno 10. kolovoza 2024.)

Ruiz, Julian (2005) A Spanish Genocide? Reflections on the Francoist Repression after the Spanish Civil War. *Contemporary European History*, 14(2): 171-191.

Russell, Graham i Slawson, Patrick (2017) Catalonia referendum: 90% voted for independence, say officials – as it happened. *The Guardian*. www.theguardian.com/world/live/2017/oct/01/catalan-independence-referendum-spain-catalonia-vote-live (pristupljeno 29. rujna 2020.)

Salm, Christian (2019) European Parliament and the path to German reunification. *Europarl.europa.eu*. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/642279/EPRS_ATA(2019)642279_EN.pdf (pristupljeno 2. veljače 2021.)

Samardžić, Nikola (2005) *Historija Španije*. Beograd: Biblioteka Eoni.

Sánchez Medero, Gema (2007) Reseña de „Mitos y mentiras de la Transición“ de Bénédicte André-Bazzana. *Reis,* 118: 226-231.

Sastre, Daniel (2015) Artur Mas toma impulso con una Diada electoral. *El Mundo*. https://www.elmundo.es/cataluna/2015/09/11/55f2ef3946163f042e8b459f.html (pristupljeno 26. siječnja 2025.)

Segovia, Mikel (2024) ¿Por qué rechazó Cataluña el Concierto Ecónomico que le ofreció Suárez? *El Independiente.* https://www.elindependiente.com/espana/2024/07/31/por-que-rechazo-cataluna-el-concierto-economico-que-le-ofrecio-suarez/ (pristupljeno 5. prosinca 2024.)

Segura, Cristian (2021) Valencia, Aragón y Baleares piden que el Govern vuelva al diálogo. *El País*. https://elpais.com/espana/catalunya/2021-03-22/valencia-aragon-y-baleares-piden-que-el-govern-vuelva-al-dialogo.html (pristupljeno 31. siječnja 2023.)

Senado.es (2025) Senado de España. https://www.senado.es/web/index.html (pristupljeno 25. travnja 2025.)

Slaven, James (2018) The Falange Española: A Spanish Paradox. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 211(1): 235-242.

Smith, Antony D. (2010) *Nacionalni identitet.* Beograd: Biblioteka XX vek.

Societatcivilcatalana.cat (2025) Societat Civil Catalana. https://societatcivilcatalana.cat/ (pristupljeno 20. siječnja 2025.)

Soldevila, Ferran (1962) *Història de Catalunya*. *Segona edició*. Barcelona: Editorial Alpha.

Sorens, Jason (2012) *Secessionism: identity, interest, and strategy*. Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press.

Soto, Sergio (2019) Tres décadas de pactos con los nacionalistas: concesiones y acuerdos de un modelo hoy comprometido. *Cadena SER.* https://cadenaser.com/nacional/2024/01/23/marlaska-comparece-en-la-comision-de-interior-tras-el-reves-del-supremo-por-las-devoluciones-en-caliente-de-menores-marroquies-cadena-ser/ (pristupljeno 23. siječnja 2024.)

Statista.com (2022) Self-identified nationality of people living in Catalonia in 2024. https://www.statista.com/statistics/326790/catalans-on-the-political-spectrum/ (pristupljeno 27. travnja 2022.)

Stepan, Alfred (1991) Paths toward Redemocratization: Theoretical and Comparative Considerations. U: Guillermo O'Donnell i sur. (ur.) *Transition from Authoritarian Rule: Comparative Perspectives* (str. 64-84). Baltimore and London: The John Hopkins University Press.

Strubell, Michael (2016) The Catalan Independence Process and Cold Repression (2003-2016). *Treatises and Documents Journal of Ethnic Studies*, 77(1): 5-30.

Sust, Toni (2011) Éxito del 15-O con decenas de miles de manifestantes en Barcelona. *El Periódico.* https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20111015/miles-indignados-congregan-plaza-catalunya-barcelona-1183302 (pristupljeno 23. siječnja 2025.)

Šiber, Ivan (1992) Politička kultura i tranzicija. *Politička misao*, 29(3): 93-110.

Tapia, Joan (2014) ¿Qué pasa tras la confesión de Pujol? *El Confidencial*. https://blogs.elconfidencial.com/espana/confidencias-catalanas/2014-07-30/que-pasa-tras-la-confesion-de-pujol_169889/ (pristupljeno 23. siječnja 2024.)

Tatalović, Siniša (2010) *Globalna sigurnost i etnički sukobi.* Zagreb: Politička kultura.

Terrasa Gras, Rodrigo (2017) Spagnoli in mancanza di meglio Loyer. *Limes rivista italiana di geopolitica*, 24(10): 135-145.

Tortella, Gabriel (2017) *Catalonia in Spain: History and Myth*. Cham: Palgrave Studies in Economic History.

Tracy, Sarah J. (2020) *Qualitative research methods: collecting evidence, crafting analysis, communicating impact*. Hoboken: John Wiley & Sonc, Inc.

Tremosa i Balcells, Ramon (2013) The view from Brussels. U: Liz Castro (ur.) *What's up with Catalonia? 35 experts explain the causes which impel them to the separation through essays on Catalan history, economics, politics, language and culture* (str. 59-65). Ashfield: Catalonia Press.

Urquijo, Mikel (1999) El desarrollo del Estado Liberal y la construcción de la nación española. *Textos de História*, 7(1/2): 179-212.

Van den Brule, Álvaro (2019) Cómo surgió España: la historiade nuestro arduo nacimiento. *El Confidencial.* https://www.elconfidencial.com/alma-corazon-vida/2019-10-19/espana

historia-de-un parto_2289276/#:~:text=Espa%C3%B1a%20seg%C3%BAn%20la%20teor%C3%ADa%2C%20nace,desgaja%20del%20Sacro%20Imperio%20Romano (pristupljeno 10. svibnja 2023.)

Varela, Joaquín (1983) *La teoría del estado en los orígenes del constitucionalismo hispánico (Las Cortes de Cádiz)*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.

Varela, Joaquín (2012) Nación, representación y organización territorial del Estado en las Cortes de Cádiz. U: Pedro Rújula (ur.), *Los diputados de Aragón en las Cortes de Cádiz* (str. 11-40). Zaragoza: Institución Fernando el Católico.

Venza, Claudio (2016) *Anarchia e potere nella guerra civile spagnola (1936-1939)*. Milano: Elèuthera.

Viadel i Girbés, Francesc (2017) Gli altri catalani. *Limes*, 24(10): 165-175.

Vinja, Vojmir (2000) *Španjolsko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Vives, Vicens (1952) *Aproximacion a la historia de España*. Barcelona: Universidad de Barcelona.

Vojičić, Branko, ur. (2006) *Dubrovnik: "Rat za mir"*. Beograd: HHO Srbije.

Vukoje, Vasiljko (2019) *Zabranjena zaborav*. Smederevo: Vlastita naklada.

Wellman, Christopher H. (2005) *A Theory of Secession: The Case of Political Self-Determination*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wood, John R. (1981) Secession: A Comparative Analytical Framework. *Canadian Journal of Political Science*, 14(1): 107-134.

Yin, Robert K. (2007) *Studija slučaja – dizajn i metode*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

8. 1. Službeni dokumenti

Declaració dels representantes de Catalunya. *Parlament de Catalunya*, 68628.

Decret 113/2013 de creació del Consell Assessor per a la Transició Nacional. Diario Oficial de la Generalitat de Catalunya, 420155534.

Decreto 129/2014, de 27 de septiembre, de convocatoria de la consulta popular no refrendaria sobre el futuro político de Cataluña. *Diario Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 6715A.

Decreto 16/2015 por el que se crea el Comisionado para la Transición Nacional. *Diario Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 6819.

Decret 2/2016, de 13 de gener, de creació, denominació i determinació de l'àmbit de competència dels departaments de l'Administració de la Generalitat de Catalunya. *Portal Jurídic de Catalunya,*7037.

Decret 45/2016, de 19 de gener, d'estructuració del Departament d'Afers Exteriors, Relacions Institucionals i Transparència. *Portal Jurídic de Catalunya,* 7041.

Impugnación de disposiciones autonómicas n.˚ 1389-2013 sobre Resolución 5/X del Parlamento de Cataluña. *Boletín Oficial del Estado,* 112.

Ley 10/2014, de 26 de septiembre, de consultas populares no referendarias y otras formas de participación ciudadana. *Boletín oficial del Estado,* 64.

Ley 19/2017 de refèrendum de autodeterminación. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 7449.

Ley 20/2017, de 8 de septiembre, de transitoriedad jurídica y fundacional de la República. *Diario Oficial de la Generalitat de Catalunya,*7451A.

Ley Orgánica de Reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña 6/2006. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,*172.

Proposición de Ley Orgánica de delegación en la Generalidad de Cataluña de la competencia para autorizar, convocar y celebrar un referéndum sobre el futuro político de Cataluña. *Boletín oficial de las Cortes Generales*, Serie B: 158-1.

Real Decreto 1543/1997 por el que se regula el Himno Nacional. Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado, 244.

Real Decreto 456/2021 por el que se indulta a Dolors Bassa i Coll. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 149.

Real Decreto 456/2021 por el que se indulta a Jordi Cuixart i Navarro. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 149.

Real Decreto 456/2021 por el que se indulta a Carme Forcadell i Lluís. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 149.

Real Decreto 456/2021 por el que se indulta a Joaquim Forn i Chiariello. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 149.

Real Decreto 456/2021 por el que se indulta a Oriol Junqueras i Vies. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 149.

Real Decreto 456/2021 por el que se indulta a Raül Romeva i Rueda. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 149.

Real Decreto 456/2021 por el que se indulta a Josep Rull i Andreu. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 149.

Real Decreto 456/2021 por el que se indulta a Jordi Sánchez i Picanyol. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 149.

Real Decreto 456/2021 por el que se indulta a Jordi Turull i Negre. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 149.

Recurso de inconstitucionalidad n.º 8045-2006, en relación con diversos preceptos de la Ley Orgánica 6/2006, de 19 de julio, de reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado*, 241.

Resolución 1/XI del Parlamento de Cataluña, sobre el inicio del proceso político en Cataluña como consecuencia de los resultados electorales del 27 de septiembre de 2015.*Parlament de Catalunya*, 250-00001/11.

Resolución 5/X del Parlamento de Cataluña, por la que se aprueba la Declaración de soberanía y del derecho a decidir del pueblo de Cataluña. *Parlament de Catalunya*, 250-00059/10 - 250-00060/10.

Resolución 323/X del Parlamento de Cataluña, sobre la orientación política general del Gobierno de la Generalidad. Parlament de Catalunya, 255 – 00005/10.

Resolución 742/IX del Parlamento de Cataluña, sobre la orientación política general del Gobierno de la Generalidad. *Parlament de Catalunya*, 255-00006/09.

Resolución 12327 de 27 de octubre de 2017. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado*, 260.

Sentencia 31/2010. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 172.

Sentencia 42/2014. Agencia Estatal Boletín del Estado, 87.

Sentencia 31/2015. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 64.

Sentencia 138/2015. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 160.

Sentencia 259/2015. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 10.

Sentencia 77/2017. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 171.

Sentencia 114/2017. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado,* 256.

Sentencia 459/2019. *Administracion de justicia*, 20907/2017.

8. 2. Intervjui (datum i mjesto)

Anselmo, visokopozicionirani član CDC-a od 2003. do 2016. i član *Generalitata* od 2010. do 2015. – travanj 2021. putem aplikacije *Zoom*.

Germà Bel, profesor političke ekonomije na Sveučilištu u Barceloni i Sveučilištu Princeton u SAD-u – lipanj 2018. i travanj 2019. u Barceloni.

Dolors Camats i Luis, zastupnica i glasnogovornica katalonske zelene stranke ICV u katalonskom parlamentu od 2003. do 2015. – travanj 2024. putem aplikacije *Zoom*.

Diego, visokopozicionirani član stranke CDC od 1984. do 1987. i član Gradskog vijeća Lleide od 1987. do 1989. – prosinac 2020. u Zagrebu.

Felix, član *Generalitata* od 2018. do 2020. – listopad 2021. putem elektroničke pošte.

Lluís Font i Espinos, zastupnik stranke PDeCAT u katalonskom parlamentu od 2018. do 2020. i profesor filozofije na Autonomnom sveučilištu u Barceloni – travanj 2019. u Barceloni.

Ferran Gallego, profesor suvremene povijesti na Autonomnom sveučilištu u Barceloni – svibanj 2019. u Barceloni.

Eric Hauc, delegat ureda za jugoistočnu Europu sa sjedištem u Zagrebu – studeni 2020. u Zagrebu.

Trivo Inđić, autor knjige *Savremena Španija* (*Suvremena Španjolska*) i veleposlanik Savezne Republike Jugoslavije u Španjolskoj – studeni 2018. i prosinac 2019. u Beogradu.

Javier, visokopozicionirani član stranke *Convergència Democràtica de Catalunya* (CDC) od 1974. do 2003. godine i član *Generalitata* od 1980. do 2003. godine – srpanj 2021. putem elektroničke pošte.

Jaume López Hernández, profesor politologije na Sveučilištu Pompeu Fabra – veljača 2019. u Barceloni.

Marc, zastupnik stranke ERC u španjolskom Kongresu od 2011. do 2015. i član katalonske vlade od 2018. do 2020. – lipanj 2018. u Barceloni.

Nacho Martín Blanco, zastupnik stranke *Ciudadanos* u katalonskom parlamentu od 2018. do 2023. i glasnogovornik te stranke u katalonskom parlamentu od 2011. do 2023. – lipanj 2024. putem aplikacije *Zoom*.

Lluís Medir Tejado, profesor politologije na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Barceloni – ožujak 2019. u Barceloni.

Ignacio Molina, istraživač na Institutu Elcano i profesor međunarodnih odnosa na Autonomnom sveučilištu u Madridu – travanj 2021. putem aplikacije *Zoom*.

Jordi Muñoz, profesor politologije na Sveučilištu u Barceloni i direktor Centra za istraživanje javnog mnijenja (CEO) – travanj 2019. u Barceloni.

Ferran Pedret i Santos, glavni tajnik stranke PSC u Barceloni i zastupnik te stranke u katalonskom parlamentu od 2012. – travanj 2019. u Barceloni.

Cristina Perales-García, profesorica komunikologije na Sveučilištu Pompeu Fabra – lipanj 2018. u Barceloni.

Ferran Requejo i Coll, profesor na Sveučilištu Pompeu Fabra i direktor Instituta za samoupravu (Institut d'Estudis de l'Autogovern) – veljača 2019. u Barceloni.

Santiago Rodríguez Serra, glavni tajnik stranke *Partido Popular* za Kataloniju i zastupnik te stranke u katalonskom parlamentu od 2003. godine – svibanj 2024. putem aplikacije *Zoom*.

Ferran Sáez Mateu, profesor filozofije te kulture i komunikacije na Sveučilištu Ramon Llull – lipanj 2018. i veljača 2019. u Barceloni.

Sergio, zastupnik stranke ICV u španjolskom Kongresu od 2011. do 2015. te zastupnik lijeve koalicije u katalonskom parlamentu od 2015. do 2017. – travanj 2024. putem aplikacije *Zoom*.

José Ignacio Torreblanca, profesor geopolitike na Nacionalnom sveučilištu za obrazovanje na daljinu i direktor madridskog ogranka Europskog vijeća za vanjske odnose – ožujak 2021. putem aplikacije *Zoom*.

Francisco José Veiga, profesor suvremene povijesti na Autonomnom sveučilištu u Barceloni – ožujak 2019. u Barceloni.

Claudio Venza, voditelj katedre za suvremenu povijest Sveučilišta u Trstu i suurednik talijanskog znanstvenog časopisa *Spagna Contemporanea* (*Suvremena Španjolska*) – svibanj 2019. u mjestu Muggia Vecchia pokraj Trsta.

8. 3. Prilozi

Slika 1. Španjolske autonomne zajednice

(*Izvor: Mapp.co, 2025.*)

Napomena: Španjolska je teritorijalno podijeljena na sedamnaest autonomnih zajednica i dva autonomna grada. Autonomne zajednice i gradovi podijeljeni su na ukupno pedeset provincija. Autonomne zajednice Kraljevine Španjolske su Galicija, Kneževina Asturija, Kantabrija, Baskija, Navara, La Rioja, Kastilja i Leon, Zajednica Madrid, Estremadura, Kastilja-La Mancha, Andaluzija, Regija Murcija, Valencija, Katalonija, Aragonija, Baleari i Kanari. Ceuta i Melilla su dva autonomna španjolska grada, smještena na afričkoj obali Sredozemnoga mora.

Slika 2. Autonomna zajednica Katalonija

(*Izvor: Orangesmile.com, 2025.*)

Napomena: Današnja Autonomna zajednica Katalonija na sjeveru graniči s Andorom i Francuskom, na zapadu s Aragonijom, a na jugozapadu s Valencijskom zajednicom. Podijeljena je na četiri provincije: Tarragona, Barcelona, Lleida i Girona. Navedene četiri provincije teritorijalno su podijeljene na četrdeset jedan okrug (*comarques*).

Slika 3. Katalonske zemlje (*Països Catalans*)

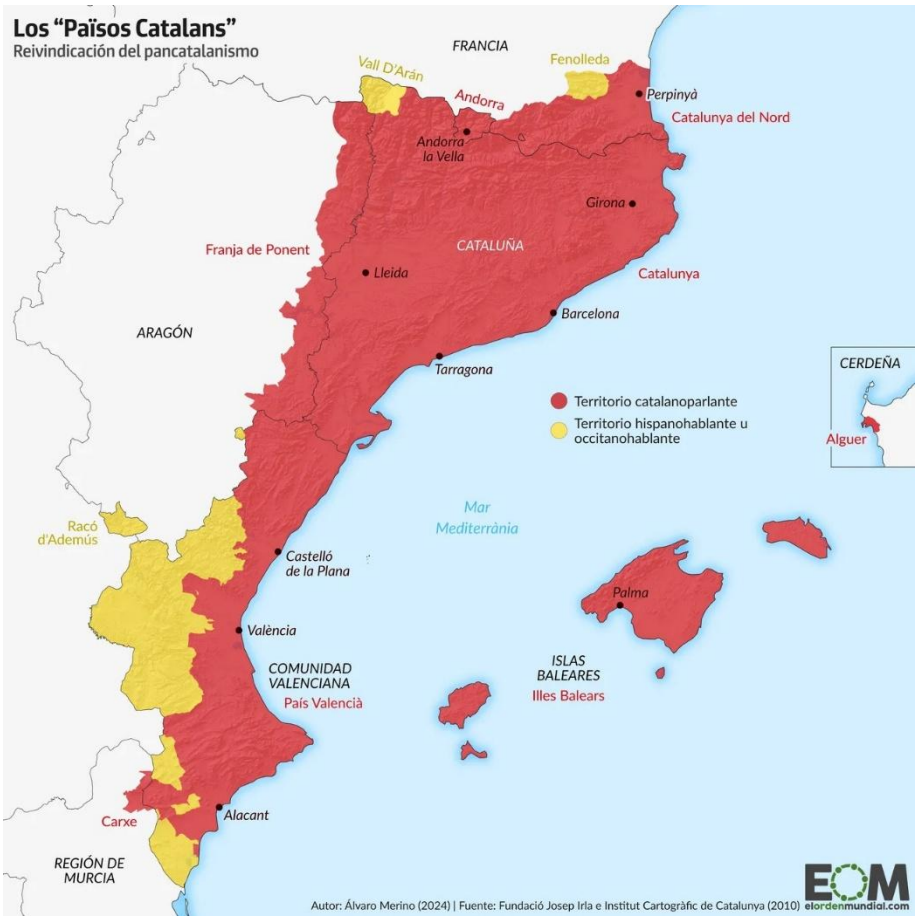

(*Izvor: Elordenmundial.com, 2025.*)

Zaklada Josep Irla i Kartografski institut Katalonije izradili su 2010. godine političku kartu Katalonskih zemalja (*Països Catalans*). Crvena boja prikazuje nekadašnje katalonsko govorno područje, tj. Kataloniju, istočnu Aragoniju, mikrodržavu Andoru, istočne francuske Pireneje, Balearsko otočje, unutrašnjost Valencijske autonomne zajednice, područje *El Carxe* unutar Murcije te sardinski grad Alghero. Politička karta Katalonskih zemalja uključuje i područja na kojima se nikada nije dominantno upotrebljavao katalonski jezik, ali se u određenom povijesnom razdoblju njima administrativno upravljalo iz Barcelone. Ta su područja označena žutom bojom: francuski okrug Fenouillèdes i katalonska dolina Arán u kojima se upotrebljavao okscitanski jezik te dio unutrašnjosti današnje Valencijske zajednice gdje su stanovnici dominantno upotrebljavali kastiljski jezik, tj. današnji španjolski jezik.

Životopis doktorske kandidatkinje

Ana Lasica rođena je 30. rujna 1987. godine u Dubrovniku gdje je završila Osnovnu školu Marina Držića i Opću gimnaziju Dubrovnik. Tečaj za turističkog vodiča završila je 2008. godine na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Dubrovniku, a od 2009. godine zaposlena je u privatnom turističkom sektoru u Dubrovniku. Studij menadžmenta na Sveučilištu Rochester završila je 2011. godine. Iste godine završila je i tečaj za voditelja poslovnice u turizmu na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Dubrovniku te je od 2012. godine zaposlena u Turističkom obrtu „LASICA" kao turistički vodič i organizator turističkih aranžmana za englesko, talijansko i španjolsko govorno područje. Diplomski studij diplomacije i međunarodnih odnosa na Sveučilištu u Zadru završila je 2013. godine. Ispit CILS C2 na Sveučilištu u Sieni položila je 2015. godine te stekla status izvornog govornika za talijanski jezik. Doktorski studij politologije na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu upisala je u prosincu 2015. godine. Rad na doktorskoj disertaciji uključivao je studijski boravak na Odjelu za hispanistiku Sveučilišta u Barceloni 2019. godine, gdje je sudjelovala na kolegiju *Spanish Politics*.

Objavljeni radovi

Lasica, Ana (2018) Sandrine Morel: En el huracán catalán (U katalonskom uraganu). *Politička misao*, 55(3): 186-190.

Lasica, Ana (2020) Vasiljko Vukoje: Zabranjena zaborav. *Tragovi*, 3(1): 272-280.

Lasica, Ana i Raos, Višeslav (2021) Katalonsko pitanje na izborima u studenom 2019.: analiza predizbornih sučeljavanja. *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 21(3): 555-582.

Lasica, Ana (2021) Tamara Đermanović: Put u moju nepostojeću zemlju. *Tragovi*, 4(2): 203-209.